İVAN SERGEYEVİÇ

TURGENYEV

Huzurlu Sessizlik

Öyküler / CİLT 2

ÇEVİREN
Ergin Altay

CHARLES WHIBLEY'NİN ÖNSÖZÜ VE
NINA BRODIANSKY'NİN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ



iletişim

© Sonsöz: Nina Brodiansky, "Turgenev's Short Stories a Revaluation", *Slavonic and East European Review*, 1 Ocak 1953

İletişim Yayınları 2790 • İletişim Klasikleri 128
ISBN-13: 978-975-05-2709-8 • ISBN-13: 978-975-05-2553-7 (Tk. No.)
© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2019, İstanbul

DİZİ YAYİN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Güneş Akkor
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Konstantin Korovin, "Kuş Kiraz", 1912
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Nihal Boztekin

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İVAN SERGEYEVİÇ TURGENYEV

Huzurlu Sessizlik

ÖYKÜLER • CİLT 2

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

CHARLES WHIBLEY'NİN ÖNSÖZÜ
VE NINA BRODIANSKY'NİN SONSÖZÜYLE

iletişim

İVAN SERGEYEVİÇ TURGENYEV 28 Ekim 1818'de, Rusya'nın Oryol şehrinde doğdu. 1833 yılında Moskova Üniversitesi'ne girdi. Ertesi yıl babasını kaybetti ve kaydını St. Petersburg Üniversitesi'ne aldırdı. 1838-1841 yılları arasında Berlin Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü dönemde birçok araştırmacı; filozof ve edebiyatçıyla arkadaş oldu. 1842 yılında gayrimeşru bir çocuğu olan Turgenyev, aynı yıl yüksek lisans tezini tamamladıysa da üniversitede bir kürsü edinemedi. Ertesi sene İçişleri Bakanlığı'nda işe başladı, "Paraşa" adlı şiiri yazdı ve bu sayede Belinski gibi edebiyatçılarla tanışıp, edebiyat çevrelerine girmeye başladı. 1844'te ilk öyküsü "Andrey Kolosov" yayımlandı. Ertesi yıl bakanlıktaki görevinden istifa etti. "Hor ve Kaliniç" adlı öyküsü 1847 yılında *Sovremennik*'te (Çağdaş) yayımlandı. 1850'de annesini kaybetti, *Gereksiz Bir Adamın Güncesi* ve *Köyde Bir Ay* eserlerini kaleme aldı. 16 Nisan 1850'de Gogol'ün ölümü üzerine yazdığı bir yazıdan sonra aynı yıl yayımlanan *Avcının Notları* eserinin de etkisiyle tutuklandı ve bir ay hapiste kaldıktan sonra Spasskoe'ye sürüldü. 1856'da ilk romanı *Rudin*, *Sovremennik*'te yayımlandı. Bu dönemde yurtdışına seyahat etmeye başlayan Turgenyev, Paris, Berlin, Londra gibi şehirleri dolaştı. 1859'da *Asilzade Yuvası* yayımlandıktan sonra ertesi yıl *Arefesinde* ve *İlk Aşk*'ı kaleme aldı. *Babalar ve Oğullar*'ın başkarakteri olan Bazarov'u bu dönemde düşünmeye başlasa da, roman 1862'de yayımlandı. Bu dönem Rusya'dan uzaklaşıp sırasıyla Baden-Baden, Londra ve Bougival'de yaşadı. 1867'de *Duman*'ı, 1870'te *Bozkırda Bir Kral Lear*'ı, 1872'de *Bahar Seli*'ni, 1877'de ise *Ham Toprak*'ı yazdı. Fransa'da yaşadığı dönemde Gustave Flaubert, George Sand, Émile Zola, Alphonse Daudet, Edmond de Goncourt ve Henry James'le arkadaşlık etti. 1879'da Rusya'yı ziyaret etti ve coşkuyla karşılandı. Aynı yıl Oxford Üniversitesi'nden fahri doktora aldı. Ertesi sene Moskova'daki Puşkin anıtının açılışında bir konuşma yapan Turgenyev, 3 Eylül 1883 günü Bougival'de öldü.

İÇİNDEKİLER

ÖYKÜLERE DAİR GÖRSELLER ... *7*

KRONOLOJİ ... *11*

ÖNSÖZ
İVAN TURGENYEV / CHARLES WHIBLEY ... *23*

Huzurlu Sessizlik

Yakov Pasinkov ... *33*

Mektuplaşma ... *77*

Huzurlu Sessizlik ... *111*

Asâ ... *189*

Polesye Ormanı'na Bir Gezi ... *239*

Tümen Komutanı ... *257*

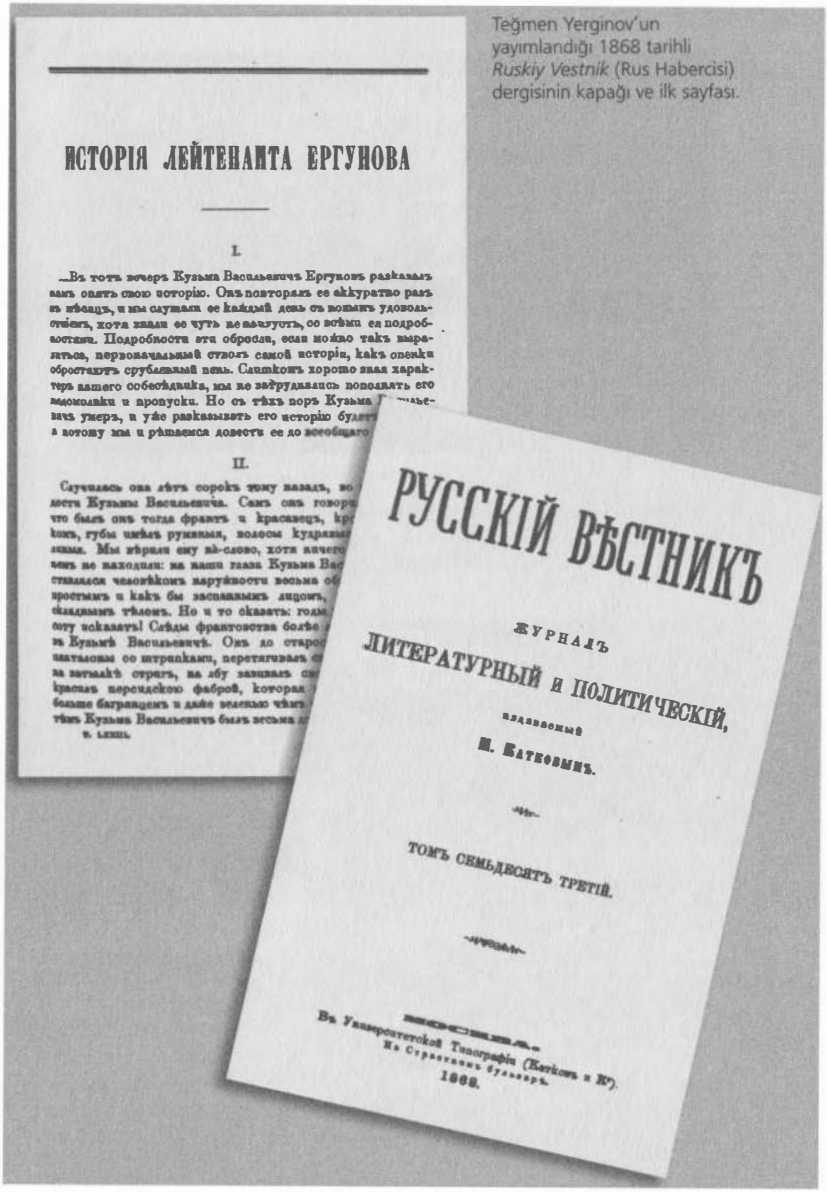
Hayaller ... *281*

Bir Mutsuz Kız *313*

Teğmen Yergunov'un Öyküsü *401*

SONSÖZ

TURGNEYEV ÖYKÜLERİNİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK /
NINA BRODIANSKY *447*



ИСТОРІЯ ЛЕЙТЕНАНТА ЕРГУНОВА

I.

—Въ тотъ вечеръ Кузьма Васильевичъ Ергуновъ разсказывалъ самъ опять свою исторію. Онъ повторялъ ее akkuratno разъ въ мѣсяцъ, и мы слушали ее каждый день съ новымъ удовольствіемъ, хотя знали ее чуть не наизусть, со всѣми ея подробностями. Подробности эти обросли, если можно такъ выразиться, первоначальный отволъ самой исторіи, какъ опенки обростаютъ срубленный пень. Самимъ хорошо зная характеръ нашего собесѣдника, мы не задумывались дополнять его недомолвки и пропуски. Но съ тѣхъ поръ Кузьма [illegible]евичъ умеръ, и уже разсказывать его исторію будетъ [illegible] а потому мы и рѣшаемся довести ее до всеобщаго

II.

Случилась она лѣтъ сорокъ тому назадъ, во [illegible] дости Кузьмы Васильевича. Самъ онъ говорил [illegible] что былъ онъ тогда франтъ и красавецъ, кр[illegible] комъ, губы имѣлъ румяныя, волосы кудрявы[illegible] ленки. Мы вѣрили ему на-слово, хотя ничего [illegible] ныхъ не находили: на наши глаза Кузьма Вас[illegible] ставался человѣкомъ наружности весьма об[illegible] простымъ и какъ бы заспаннымъ лицомъ, [illegible] складнымъ тѣломъ. Но и то сказать: годы [illegible] тому назадъ! Сѣдымъ франтовства болѣе [illegible] въ Кузьмѣ Васильевичѣ. Онъ до старо[illegible] шталонные со штрипками, перетягивалъ с[illegible] на затылкѣ стрѣлъ, на лбу завивалъ с[illegible] красный персидскій фаворъ, которая [illegible] больше багрянецъ и даже зеленью чѣмъ [illegible] тѣмъ Кузьма Васильевичъ былъ весьма [illegible] в[illegible] ленъ.

РУССКІЙ ВѢСТНИКЪ

ЖУРНАЛЪ

ЛИТЕРАТУРНЫЙ И ПОЛИТИЧЕСКІЙ,

ИЗДАВАЕМЫЙ

М. КАТКОВЫМЪ.

ТОМЪ СЕМЬДЕСЯТЪ ТРЕТІЙ.

[illegible]

Въ Университетской Типографіи (Катковъ и К°).
На Страстномъ бульварѣ.
1868.

Teğmen Yerginov'un yayımlandığı 1868 tarihli *Ruskiy Vestnik* (Rus Habercisi) dergisinin kapağı ve ilk sayfası.

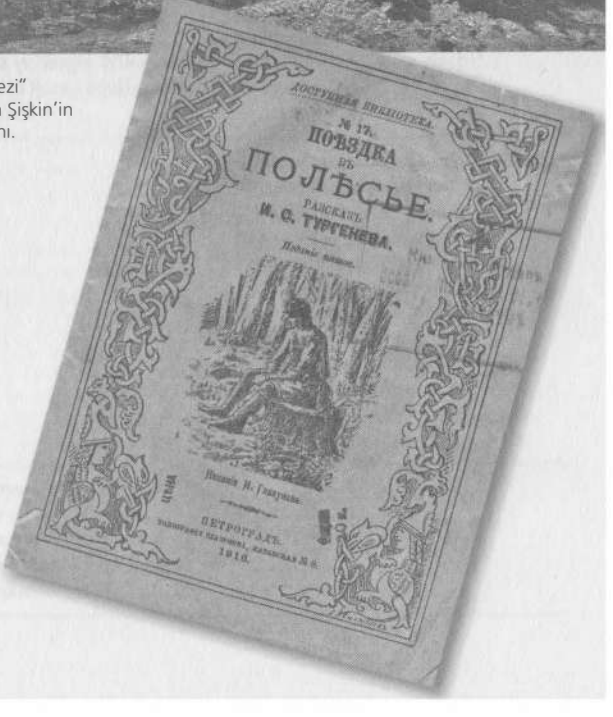


19. yüzyılın ikinci yarısından İtalya manzaraları:

- "Mektuplar" öyküsünde geçen Chiaja, Napoli (üstte).
- "Hayaller" öyküsünde geçen Maggiore Gölü'ndeki Bela Adası (altta).







"Polesye Ormanı'na Bir Gezi" öyküsünün kapağı ve İvan Şişkin'in fırçasından Poleyse Ormanı.

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1818	28 Ekim günü Rusya'nın Oryol şehrinde Varvara Petrovna Lutovinova ve Sergey Nikolayeviç Turgenyev'in ikinci oğulları olarak dünyaya geldi.	– Mary Shelley, *Frankenstein*'ı yayımladı. – Noel şarkısı "Stille Nacht" bestelendi.
1821		– Napoléon Bonaparte, Saint Helena Adası'nda elli bir yaşında mide kanserinden öldü. John Keats yirmi altı yaşında tüberkülozdan öldü. Bir demircinin oğlu olan Michael Faraday, soyluların tüm önyargısına rağmen Royal Institution'ın başına getirildi. – Thomas de Quincey, *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları*. Dostoyevski'nin doğumu. – John Constable, *The Hay Wain*.
1822-23	Turgenyevler ailecek Avrupa seyahatine çıktılar. Bern'de gittikleri hayvanat bahçesindeki ayı kafesinde kalan küçük İvan'ı babası kurtardı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1823		– Fransa, İspanya'yı işgal etti ve üç yıl iktidarda kalan liberal hükümeti (El Trienio Liberal) devirerek tekrar monarşiyi getirdi.
1824		– Lord Byron, Yunanistan'a savaşmaya gitti ve sıtmadan öldü. – Ludwig van Beethoven'ın "9. Senfoni"sinin galası, Viyana'da Theater am Kärntnertor'da yapıldı. – Eugène Delacroix, "Sakız Katliamı" tablosunu yaptı.
1825		– Aydınlanma fikirlerini benimseyen Ruslar, temsili demokrasi getirmek üzere ayaklandı. Aralıkçılar Başkaldırısı olarak bilinen bu isyan, kanlı bir şekilde bastırıldı. I. Nikolay tahta çıktı. XVIII. Louis'nin ölümüyle, gerici kardeşi X. Charles Fransa'da kral oldu. İlk kamuya açık demiryolu olan Stockton ve Darlington Demiryolu kullanıma açıldı. – Samuel Pepys'in günlükleri ilk kez yayımlandı.
1827		– William Blake ve Ludwig van Beethoven'ın ölümü. Viyana'da Beethoven'ın cenazesine binlerce seveni katıldı.
1828		– Tolstoy'un doğumu.
1829		– Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilatı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu. – Goethe'nin "Faust" oyunu ilk kez sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1830		– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. Hollanda Birleşik Krallığı'nda ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*.
1831		– Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. 22 yaşındaki Charles Darwin, gönüllü bir doğabilimci olarak HMS Beagle gemisinde Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1832		– Mısır bağımsızlığını ilan etti. – Aleksandr Puşkin, *Evgeni Onegin*; Goethe, *Faust II. Bölüm*; Nikolay Gogol, *Dikanka Yakınlarında Bir Köyde Akşamlar*.
1833	Yazı Moskova yakınlarında bir kır evinde geçirdikten sonra Moskova Üniversitesi'ne girdi. Burayı, daha sonra *İlk Aşk* romanında kullanacaktı.	
1834	Kaydını Petersburg Üniversitesi'ne aldı. Ekim ayı sonunda babasını kaybetti.	– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, *Maça Kızı* ve *Bronz Süvari*.
1835		– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı. – Balzac, *Goriot Baba*.
1836		– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti. – Gogol, *Müfettiş*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1837		– Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışıyla Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı. Amerika Birleşik Devletleri, Teksas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Puşkin'in ölümü. Charles Dickens, *Oliver Twist*.
1838-41	Berlin Üniversitesi'nde okudu, Almanya ve İtalya'ya seyahatler yaptı. Ortaçağ incelemeleri uzmanı Timofey Granovski, filozof ve şair Nikolay Stankeviç, "Rus sosyalizminin babası" olarak bilinen Aleksandr Herzen ve anarşizm kuramcısı Mihail Bakunin ile arkadaş oldu.	
1839		– Belçika Krallığı resmen kuruldu. Mısır, Osmanlı'yı Nusaybin'de yendi. – Stendhal, *Parma Manastırı*; Dickens, *Nicholas Nickleby*.
1840		– Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında resmen başladı. – Mihail Lermontov, *Zamanımızın Bir Kahramanı*.
1842	26 Nisan'da gayri meşru çocuğu Paulinette dünyaya geldi. Yüksek lisans tezini yazdı ama Petersburg Üniversitesi'nde kürsü alamadı.	– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong, İngiltere'ye devredildi. Ruslar Kuzey California'da Fort Ross'tan, İngilizler Afganistan'dan çekildiler. – Nikolay Gogol, *Ölü Canlar* ve *Palto*. – Avrupa'yı kasıp kavuran "Lisztomania" dönemi başladı.
1843	İçişleri Bakanlığı'na girdi. Yazdığı uzun şiiri "Paraşa" sayesinde edebiyat çevrelerinde üne kavuştu; Belinski ve Pauline Viardot ile bu yıl tanıştı.	– Amerikalı Charles Thurber, daktiloyu icat etti. – Charles Dickens, *Bir Noel Şarkısı*; Edgar Allan Poe, *Boşboğaz Yürek*. – Richard Wagner'in "Uçan Hollandalı" operası ilk kez Dresden'de sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1844	İlk öyküsü "Andrey Kolosov" yayımlandı.	– Charles Dickens, *Martin Chuzzlewit*; Alexandre Dumas, *Üç Silahşörler*.
1845	İçişleri Bakanlığı'ndaki mevkiinden istifa etti. Fyodor Dostoyevski'yle bu yıl tanıştı.	– İrlanda'da Büyük Patates Kıtlığı patlak verdi. – Alexandre Dumas, *Monte Kristo Kontu*.
1846		– Rus yönetimi altındaki Lehler, Krakov'da ayaklandılar. Avusturya ve Rus askerleri şehre girdiler ve Avusturya, şehri topraklarına kattı. – Honoré de Balzac, *Bette Abla*; Dostoyevski, *İnsancıklar* ve *Öteki*.
1847	*Avcının Notları* öykülerinin ilki "Hor ve Kaliniç" yeniden çıkarılan *Sovremennik* (Çağdaş) dergisinde yayımlandı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini "Komünist" olarak değiştirdiler, sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Emily Brontë, *Uğultulu Tepeler*; Charlotte Brontë, *Jane Eyre*.
1847-50	Paris'te ve Viardotların Kuzey Fransa'daki malikânesi olan Courtavenel'de yaşadı.	
1848		– Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. İsviçre'de iç savaş sona erdi ve federal devlet kuruldu. Orta California'da "altına hücum" başladı. Belinski'nin ölümü.
1848		– Karl Marx, *Komünist Manifesto*; William Makepeace Thackeray, *Gurur Dünyası*; Dostoyevski, *Netoçka Nezvanova*.
1849		– Rusya'nın Macaristan'ı işgali. Karl Marx, Paris'ten kovuldu ve Londra'ya yerleşti. – Charles Dickens, *David Copperfield*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1850	"Gereksiz Bir Adamın Güncesi"ni yazdı. Tek oyunu olacak *Taşrada Bir Ay*'ı tamamladı. 16 Kasım'da annesini kaybetti ve ailesine ait Spasskoe-Lutovinovo mülkünü devraldı.	– Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edildi, verilen kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. Çin'de Taiping Ayaklanması yüzyılın en kanlı isyanı oldu; 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. Küçük Buz Çağı sona erdi. – Nathaniel Hawthorne, *Kızıl Harf*.
1851		– Londra'da Hyde Park'ta inşa edilen dev Kristal Saray'da ilk dünya fuarı yapıldı. Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeyle Fransa'da hükümeti devirdi. – Herman Melville, *Moby Dick*.
1852	*Avcının Notları* bütün olarak yayımlandı. 16 Nisan'da Gogol'ün ölümüne dair yazmış olduğu yazıdan dolayı tutuklandı ve hapiste bir ay geçirdi. Hapsedilmesinin asıl sebebi *Avcının Notları*'ydı. 1853 Kasımı'na kadar Spasskoe'ye sürüldü.	– Louis Napoléon muhafazakârların desteğini toplayarak parlamentoyu lağvetti ve diktatörlüğünü ilan etti. – Gogol'ün ölümü; Leo Tolstoy, *Çocukluk*.
1853		– ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu gemileriyle topa tutmakla tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti. – Çar I. Nikolay, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks Hıristiyanların haklarının korunması gerekçesiyle Osmanlı'ya savaş açtı. Kırım Harbi patlak verdi; Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldılar.
1853		– Louis Napoléon, kendini İmparator III. Napoléon olarak ilan etti. Fransa, İkinci İmparatorluk adını aldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1854		– Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi. Balaklava Muharebesi yapıldı. Sivastopol Kuşatması sonucu şehir İngilizlerin eline geçti.
1855	Lev Tolstoy'la tanıştı.	– Chicago'da, Birleşik Devletler'deki en kapsamlı kanalizasyon sisteminin yapımına başlandı.
1856	İlk romanı *Rudin*, *Sovremennik*'te yayımlandı. Paris, Berlin ve Londra gibi şehirleri dolaştı. Altı yıl boyunca her yaz tatilinde yurtdışına seyahatler yaptı.	– Çar I. Nikolay'ın ölümünden sonra II. Aleksandr, İngiltere ve Fransa'yla ateşkes yaptı. Kırım Harbi'nde hezimete uğrayan Rusya'da şiddetli bir reform başladı. – Gustave Flaubert, *Madam Bovary*. – Louis Pasteur, pastörizasyonu icat etti.
1857		– Beş yıldır New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. Hint Ayaklanması sonucu Britanya İmparatorluğu, yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı. – Aleksandr Ivanov, yirmi yıl boyunca üzerinde çalıştığı "İsa'nın Halka Görünmesi" adlı başyapıtını tamamladı. Resim, Rus sanatında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.
1859	*Asilzade Yuvası*'nı yayımladı.	– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. Birleşik Devletler'de, Kuzey Pensilvanya'da ilk petrol kuyusu kazıldı. – Charles Dickens, *İki Şehrin Hikâyesi*; İvan Gonçarov, *Oblomov*, Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1860	*Arefe* ve *İlk Aşk*'ı yazdı. Ağustos ayının ortasında iki hafta boyunca Wight Adası kıyısındaki Ventnor ve İngiltere'nin güneyindeki Bournemouth'ta kaldı. *Babalar ve Oğullar*'ın Bazarov'unu ilk kez bu yolculuğu sırasında düşündü.	– Rus entelektüellerinden, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodniçestvo* akımını benimseyenler oldu. Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı.
1861	Kavgalarından sonra on yedi yıl boyunca Tolstoy'la konuşmadı.	– II. Aleksandr serfliği feshetti. Abraham Lincoln, ABD başkanı oldu. Dolaylı ya da dolaysız olarak köleliğe dokunmayacağını söylese de güney eyaletler ayrılıkçı bir siyaset izledi. Bunun sonucu olarak 1865'e kadar sürecek İç Savaş başladı.
1862	*Babalar ve Oğullar* yayımlandı.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan olarak atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını açıkladı. – Fransız romancı Victor Hugo *Sefiller*'i yayımladı. Kitap on cilt halinde yayımlandı, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da çok satan bir kitap oldu. – St. Petersburg ve Moskova'da konservatuarlar açıldı. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı.
1863	Rusya'dan uzaklaşıp Viardotların yakınında, Baden-Baden'e yerleşti.	– İç Savaş yüzünden pamuğa ulaşımı kopan Rusya, ordularını pamuk yetiştirilmeye müsait toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. Başkan Lincoln, Özgürlük Bildirgesi'ni kanun haline getirdi. Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. Hollanda yönetimindeki Endonezya'da kölelik sona erdi.
1864		– Fyodor Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1865		– ABD'de İç Savaş, General Robert E. Lee ve subaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle sona erdi. Başkan Lincoln suikaste uğradı. Rusya, Taşkent'i işgal etti.
1866		– Bir Rus öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. Devlet tüm öğrencilere karşı baskıcı bir politika uygulamaya başladı; Eğitim Bakanlığı üniversitelerin kontrolünü üstlenerek sıkıyönetime başladı. – Dostoyevski, *Suç ve Ceza*. – İlk okyanuslararası telgraf başarıyla çekildi.
1867	*Duman*'ı yazdı. Dostoyevski'yle anlaşmazlıklar yaşadı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. Jesse James'in çetesi Savannah, Missouri'de bir banka soygunu yaptı, bir kişiyi öldürdü. – İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti. – Viyana'da Johann Strauss'un Güzel Mavi Tuna" eseri ilk defa seslendirildi.
1868		– Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869		– Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski, *Budala*; Flaubert, *Duygusal Eğitim*.
1870	*Bozkırda Bir Kral Lear*'ı yazdı. Fransa-Prusya Savaşı yüzünden Baden-Baden'den uzaklaşmak zorunda kaldı; bir süre Londra'da yaşadı.	– Fransa-Prusya Savaşı sonucu Almanya, arkasından İtalya birleşti.
1871	Bugün Paris'in banliyölerinden olan Bougival'e taşındı. Gustave Flaubert, George Sand, Émile Zola, Alphonse Daudet, Edmond de Goncourt ve Henry James arkadaşları arasındaydı.	– Bessemer ve Thomas Çeliği'nin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. Fransız güçleri Paris Komünü'ne girdi ve sayıları 30 bini bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1871		– Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'u buldu.
1872	*Bahar Seli*'ni yazdı.	– Dostoyevski, *Cinler*.
1873		– Rus devleti İsviçre'ye gönderdiği öğrencilerini geri çağırdı. Geri dönen öğrenciler, toplumda devrim yaratacağını düşündükleri *Narodnik* (Halkın Dostları) hareketini kurdular. – İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri" tablosunu yaptı.
1874		– *Société Anonyme Coopérative des Artistes Peintres, Sculpteurs, et Graveurs* ya da bugün bildiğimiz adıyla Empresyonistler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler. – Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi. – Modest Musorgski'nin operası Boris Godunov" ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi.
1875		– Kanada'da ampul icat edildi. Thomas Edison patentini satın aldı.
1876		– Osmanlı topraklarındaki ayaklanma Bulgaristan'a sıçradı. Sultan Abdülaziz, Genç Osmanlılarca tahttan indirildi. Yerine geçen V. Murat'ın akli dengesi bozulunca, Mithat Paşa'ya Kanun-ı Esasî'yi ilan edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit tahta geçti. Kraliçe Victoria, Hindistan imparatoriçesi oldu. – Richard Wagner'in *Nibelung Yüzüğü* ilk defa eksiksiz sahnelendi.
1877	*Ham Toprak*'ı yazdı.	– Rus ordusu, İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı. – Thomas Edison gramofonu icat etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1878	Tolstoy'la barıştılar.	– 93 Harbi'nin ardından Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Avrupa devletleriyle imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan prensliği kuruldu.
1879	Rusya'ya olan ziyaretinde merasimlerle karşılandı. Haziran ayında, Oxford Üniversitesi'nden fahri doktora payesi takdim edildi.	– St. Petersburg'da sanayi işçileri ilk büyük grevi düzenledi.
1880	Haziran ayında, Moskova'da dikilecek olan Puşkin anıtının açılışı için yaptığı konuşma dinleyenler tarafından beğenilmedi. Dostoyevski'nin yaptığı konuşma, iki yazarın barışmasına sebep oldu.	– II. Aleksandr'a gerçekleştirilen bir diğer suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarın sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu; on bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Çar yemeğe geç kalmıştı. Polis, *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*.
1881		– Çar II. Aleksandr, *Narodnaya Volya* mensubu Grinevistski isimli bir öğrencinin bombalı suikasti sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr şiddet yanlısı olmayan siyasi eylemcilerle teröristleri bir tuttu, liberal fikirleri savunan yazarları ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – İlk elektrik santrali Godalming, İngiltere'de kuruldu.
1882		– III. Aleksandr, Yahudilerin İsa'yı öldürdüğüne inanıyordu. Rusya İmparatorluğu'nda Yahudileri hedef alan pogromlar başladı. Moskova'dan kovulan Yahudiler, imparatorluktan kaçtılar. Mısır, İngilizler tarafından işgal edildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1883	3 Eylül günü, uzun süren bir hastalığın ardından omurilik kanserinden Bougival'de öldü. Naaşı St. Petersburg'a götürüldü ve Volkovskoya Mezarlığı'na defnedildi. Mezarı "Literatorskiye Motskiy" kısmındadır.	– Karakatau Yanardağı'nda modern tarihin en büyük patlamalarından biri gerçekleşti. Osmanlı sultanı II. Abdülhamit eski sadrazamı Mithat Paşa'yı muhafızlarına boğdurttu. İstanbul'dan Bağdat'a uzanan Şark Ekspresi demiryolu açıldı. – Robert Louis Stevenson, *Define Adası*. – Karl Marx öldü; John Maynard Keynes ve Benito Mussolini doğdu.

ÖNSÖZ

İVAN TURGENYEV

CHARLES WHIBLEY

Romancıların geleceğin tarihçileri olduğu söylenir; bu kehanet doğruysa, tarihi oldukça cömert bir şekilde yorumlamak gerekecektir. Romancı mekanik gerçekliğin ham metalini, kendi mizacının potasında eritir; bir kişiye kıymetli altın gibi görünen, diğeri için paslı bir alaşımdan ibarettir. İki insan dünyaya aynı gözlerle bakmaz; herkes, insanın bir nesnenin rengi ya da biçimiyle olan ilişkisini keşfetmeli, herkes gözleminde yol göstermesi ve çizmesi için kişisel deneyimine dönmelidir. Bunu kabul ettiğimizde bile gerçeği doğru bir şekilde kavramış sayılmayız. Bir yazarın karakterini en iyi kitabından anlarız; bir eseri ortaya çıkardığı karakter üzerinden yorumlamaksa kısırdöngü halinde tartışmak olur. Örneğin hem [Émile] Zola hem Anatole France çağdaş tarihe dair bölümleri kaleme almışlardır; bu resimlerden biri kesin olarak gerçekse, diğeri kesin olarak yanlış olmalıdır. Mösyö France'ın dingin kırlarıyla *Toprak*'ın vahşi hayvansılığı arasında bir ortak nokta bulunmaz: Mösyö Bergeret modern kişiyse, kavgacı Rougon'lara ve munis Macquart'lara ne demeli? Diğer yandan biraz durup düşünmek, bizi şiddetli bir bağnazlıktan kurtaracaktır. Zola ve France'ın portreleri birbirini yok etmez, ne de olsa ikisi de yarımdır; Mösyö Zola toprağı besleyen gübrenin farkındayken, Mösyö France aynı zamanda topraktan biten ve temmuz rüzgârında altından dalgalara dönüşen mısırı da bilir.

Peki tanıdığımız Fransa'yı edebiyatına bakarak canlandırmakta güçlük çekerken, gizli ve gizemli Rusya'yı romanlarına bakarak nasıl anlayabili-

riz? Bugün kaybetmeye yüz tuttuğumuz kuşağın içinde yalnız kendi dönemlerine ve ülkelerine değil, tüm ülkelerin ve dönemlerin edebiyatına eserler bırakmış üç usta yaşamış ve çalışmıştır. Turgenyev, Dostoyevski, Tolstoy; üçü de kendi inançlarına ve meşreplerine göre bir Rusya resmetmiş, ancak bunu öyle farklı renklerle, öyle zıt duyarlılıklarla yapmışlardır ki, kitaplarını okuduğumuzda birbirine düşman izlenimlerle karşı karşıya geliriz. Üçünün de görüşünü kapsayacak bir formül geliştirmek imkânsızdır. Kitapları bize yabancıdır; yabancı bir ülkeden yabancı resimlerdir; Batılı kisvesinin cilası altındaki yalın adam kendisini her köşede bize gösterir. Ancak kendini öyle bize benzemeyen bir şekilde gösterir ki, sonunda onu bizim gibi bir insan olarak görmek dışında elimizden bir şey gelmez. Eğer ki Raskolnikov, Bazarov'un uzaktan akrabasıysa, Litvinov, Lepin, Prens Andrey gibi karakterleriyle en ufak bir yakınlığı olabilir mi? İmkânsız gibi gelse de, Turgenyev, Dostoyevski ve Tolstoy'un hikmetine gözü kapalı inanmamız gerekir; gerçeği bize ayrı mizaçları yoluyla resmetseler de, bir gün gereksiz siyasi farklılıklar unutulduğunda, üçünün bıraktığı eserleri onları tanımayan biri bile uyumlu bulabilecektir.

Gelgelelim onları birbirine zıt özellikleriyle yargılamayı seçeriz. Tolstoy, yani gerçek dışı ve içi boş bir softalıkla özdeşleşen Tolstoy olmayan asıl Tolstoy, destansılığı tüm merasimiyle önümüze sererken hayretimizi gizleyemeyiz. Onun o engin yalınlığı, hayatın özünü kavramaya dair anıtsal sezgisi, dev dokunuşları, faydasız özellikleri ve lüzumsuz kişilikleri bir kenara atışı, onu dünyanın eski ustalarına denk hale getirir. Homeros'un sanatını icra ederken Tolstoy o sanata olağanüstü bir sezgi ve kavrayışla dolu parıltılar katmayı bilmiştir. İnsanın ondan gizleyebildiği hiçbir duygu yoktur; üstünlüğü onu destansı kılıyorsa, cana yakınlığı da onu modern devrin çağdaşlarından biri yapar. Ancak Tolstoy'un yarattığı insanlara gölge, hatta portre dahi denemez; onlar etten kemiktendir, yaratıldıktan sonra kendi istekleriyle hareket eder ve konuşur gibilerdir. Onları sokakta görsek tanıyacakmışız gibi hissederiz; konuşsalar, sesleri tanıdık gelecektir sanki; bedenen, zihnen ve ruhen yakındırlar bizler için. Bu nedenle Tolstoy'un ayrı bir mertebede durduğunu, *Savaş ve Barış*'ın edebiyat sanatının en büyük başarılarından biri olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Dostoyevski'nin romanlarıysa apayrıdır; o bir karaktere can vermekten çok bir izlenim yaratmakla ilgilenir. Okurunu öyle zahmetsizce af-

yonlar ki, (misal) *Suç ve Ceza*'nın tek bir sayfasını çevirince damarlarımıza bir zehrin karıştığını hissederiz. Gerçek ya da olası olanın ne olduğunu önemsemez insan; Rusya'ymış, İngiltere'ymiş, fark etmez onun için. Yalnızca obsesyonun mutlak ve dayanılmaz olduğunu, Raskolnikov kefaretini ödeyinceye kadar huzura varamayacağını bilir. Korkunç rüyalar ve kurnaz hayaletlerle dolu, günah ve utanca boğulmuş yeni bir dünya; işte Dostoyevski bunu sunar bize. Onun kaleminde bir köpek ürkütücü, doğaüstü bir varlığa dönüşür. O halde vatanperver ruhunun bağışladığı ve hürmet ettiği ülkesini alacakaranlıkta gerçekleşen bir melodrama, ölümün ve karanlığın hükmettiği vahşi, boğucu bir rüyaya dönüştürmesi ne denli bir mucizedir? Karakterleri arasında en az ilginç olan, buna rağmen en ustalıklı karakterleriyle boy ölçüşebilecek Makyavelist polis müfettişi dahi kürk mantosu ve aptalca devirdiği gözleriyle modern sahnenin sahte bir Vidocq'u olmaktan daha fazlasını hak eder. Müfettiş bir el kazasıdır ve Dostoyevski denince akla gelen isim değildir; biz onun ismi geçtiğinde karısının çorap parasını içki için har vurup harman savuran zalim adamı, ölene kadar kırbaçlanan zavallı atı hatırlarız.

Peki Turgenyev'in bu hiyerarşideki yeri nedir? İkisiyle de kıyaslanamayacağı kesindir: Tolstoy'un hükmettiği Olimpos kadar, Dostoyevski'nin cehennemine de uzaktır. Ne birinin görkemli üslubunu andırır ne de öbürünün dehşetengizliğini. Ancak bu üçünün paylaştığı bir özellik varsa, o da yeni ve yabancı olanın duygusudur; yeni insanların ve genç bir dünyanın enerjisidir adeta. Eserlerini okurken kendini yeni duyumsamış bu ülkenin çok geçmeden muazzam bir ses edindiğini anlar ve bu ülkenin yüce bir kadere sahip olacağını, eşine rastlanmayan zaferler göreceğini fark edersiniz. Petro'nun Rusyası emekleyen bir çocuk, Katerina'nın Rusyası Voltaireyen pedagojiyle yetiştirilen bir maymun idi; Turgenyev'in Rusyası'ysa, öykündüğü Batı'ya fikirlerini getirebilecek isimsiz ve eksik bir kahramandır. Ancak Turgenyev'in yönteminde kahramansı hiçbir şeye rastlanmaz. Tantana çıkarmaz, trampet çalmaz eserlerinde. Daha ilk dizesinden olay örgülerini, zanaatinin karmaşık taraflarını sevmediği ortadadır. Elinden pek çok grotesk figür, resmiyetle ve kibirle renklenen pek çok korkuluk çıkmışsa da asla karikatüre başvurmamış, Bazarov gibi ustalıklı portreleri gerçek hayatı andıran bir şekilde resmedilmiştir.

Karakterleri sergileyiş biçiminde bir kesinlik, düzenleyişinde bir zarafet vardır ki insana zahmetsizmiş gibi gelir; ancak hikâyelerinden yansıyan

mukadderat hissi, yazarın alın terini ilk sayfadan son sayfaya kadar döktüğünü okurlara gösterir. Karakterlerin sahneye çıktığı andan itibaren sonucun kaçınılmaz olduğunu anlarız. Ancak bu zorunluluğu nasıl ustalıklı bir şekilde gösterir. İnsanları felakete sürükleyen acımasız *ananke*[1] yoktur burada – yalnız kaçması mümkün olmayan, buna rağmen itaat edilmek için yeri göğü inletmeyen makul bir kaderin ördüğü duvarlar vardır. Bu nedenle karakterleri bir tipleme ya da belli nitelikler bütününü andırmaz, bizim gibi insanlardır. Hür bir ortam içerisinde belirlenmiş sonlarına doğru ilerlerken, itibar için insan mertebesinin üstüne çıkmazlar. "Sağlam basacağım bir zemin olmasını hep istemişimdir," diye yazmıştır Turgenyev; onun karakterlerini bu kadar yakından tanıması, okurun da onları kusursuz bir şekilde anlamasını beraberinde getirir. Tolstoy'un Olimpos'undaki karakterler uçsuz bucaksız bir manzarada gezinir; onların etrafında dolaşabilir, her hallerini seyredebilirsiniz. Turgenyev'in insanlarıysa karşımızda değil zihnimizdedir; Stepniak'a göre, sanki Turgenyev onların gizli yazışmalarına girmiş, bu sırları bize ifşa etmiştir.

Dolayısıyla onu ilgilendiren şeyler eylemler değil, fikirlerdir. Bazarov en büyük başarısıysa, pek çok Rus genç sayesinde Bazarov olmuştur; dünyayı değiştirmeye niyetlenen Bazarov'un hepimizi bekleyen sonla erkenden buluşması da önemlidir. "Mümkünse çürütün ölümü. Ölümdür sonunda hepinizi çürütecek olan." Ancak Rudin ondan önce gelmiştir ki Rudin, diğer tüm karakterlerinden çok Turgenyev'in düşüncesini temsil eder. "Kim ne dersin," demiştir Turgenyev *İlkbahar Selleri*'nde, "dünyada sözden güçlü de, güçsüz de bir şey yoktur." Rudin işte sözün gücünün ve zayıflığının bir temsilidir. Rudin her zaman konuşacak cesarete sahiptir ancak son ana kadar *yapacak* cesareti yoktur. Turgenyev'in yakından tanıdığı tüm Ruslar gibi düşüncelerinin altında ezilir, ağzından çıkan sözlere aldanır. Onu ve onun gibileri en iyi arkadaşı Lejnev özetler:

> Onu cezalandırmak bize düşmez, hem gereği de yok: O kendini hak ettiğinden daha da acımasız cezalandırdı zaten... Umarım, felaket, içindeki mutsuzluğu, kötü her şeyi atmış, yalnızca iyi olanı bırakmıştır. Rudin'in sağlığına kaldırıyorum kadehimi! En güzel yıllarımın dostunun sağlığına, gençliğe, gençliğin umutlarına, isteklerine, inancına, dürüstlüğüne, yirmili yaşlarda uğruna kalplerimizin çarptığı her şeye, en iyi ol-

1 Kaçınılmazlığı, mecburiyeti, ihtiyacı temsil eden Yunan tanrıçası – ç.n.

> duğuna inandığımız, yaşamda daha iyisini tanımadığımız her şeye içiyorum... Sana içiyorum altın çağ, sana içiyorum Rudin![2]

Ancak Turgenyev'in dudaklarından bize seslendiğine inandığımız Lejnev tam da bu faydasızlığı nedeniyle sever dostunu. "Gözüme senin yalnızca karanlık yanlarının göründüğü zamanlar oldu," der ona; "ama inan bana, senin değerini biliyorum artık. Servet sahibi olamayacaksın... Ama ben de bunun için seviyorum seni. İnan!"[3]

Samimiyetten ve abartılı düşlerden doğan bu gayesizlikte gerçekten de övgüye değer olan bir şey vardır. Ancak Turgenyev'in olağanüstü bir kesinlik ve enerjiyle resmettiği bir diğer kâhin daha vardır ki o budalanın sözleri ne bir kalbin atışıyla ne de bir zihnin devinimiyle örtüşür. Bu sahtekârı en iyi yere serdiği eseri *Duman*'dır ki oradaki karakter sahiden tuhaf bir varlıktır. Devrimin neferlerinden biri olmuş bu adam, kozmopolit kültürde zihnen sürüklenmektedir. Okumadığı Peele ve Nash gibileri tartışır ve bilim kadar Gotik mimaride de laf söylemekte beis görmez. Kâh Baden'da kâh Paris'te gezinip yerli yersiz konuşur, kendinin ülkeyi kurtardığına inanır. Bir de Turgenyev'den dinleyelim:

> Uzun zaman önce Saint-Simon'un ya da Fourier'nin ayağından çıkmış eski, altı delik bir kundurayı yerden saygıyla kaldırıp başımızın üstünde taşırız... Biz böyleyiz işte! Ya da Fransa'nın belli başlı kentlerindeki proletaryanın tarihsel ve çağdaş anlamı üzerine makalecikler döşeniriz. Bunu da yaparız...[4]

Hüzünlü bir gayesizliktir bu; Rudin barikatlarda can verirken, kozmopolit adamın Gubaryov gibi vahşete ve kırbaç cezasına döndüğünden emin olursunuz.

Turgenyev'in sanatının nihai başarısı olarak görülen Bazarov apayrı bir varlıktır. Bazarov, yazarından beklemediğimiz kadar sabit bir kalemle, koyu bir çizgiyle resmedilmiştir. Rudin, Litvinov ya da Sanin gibilerden keyif aldığımız gibi kolay tat almak mümkün değildir ondan. Sevenleri onu sanatın âleminden siyasete taşımışlardır; onların beklentisi beğeni değil, tapınma olmuştur. Biri onu gerçek bir insan olarak görür ve bir edebi ka-

2 İvan Turgenyev, *Rudin-İlk Aşk-İlkbahar Selleri*, çev. Ergin Altay, İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

3 *A.g.e.*

4 İvan Turgenyev, *Duman*, çev. Ergin Altay, İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

rakter de olsa, Rusya'nın ruhunu canlandıracak kişi olduğuna inanır; bir diğeriyse ona sitemle bakar ve Apraksinski pazar yerinin yok edilişinden onu sorumlu görür. Gelgelelim Turgenyev için o düşünce olarak yakın olduğu biriydi; bu yüzden romancının Bazarov'un başkaldırı siyasetine alet edilmesinden duyduğu öfke şaşırtıcı değildir. Kendi deyişiyle "başka türlü çalışamadığı için" bir nihilistin portresini yapmıştır; *Babalar ve Oğullar*'ın ortaya çıktığı yer, Turgenyev'in her satırında bir devrim alegorisi arayan falcıları ortada bırakmaya yetecektir. Kitabın fikri Turgenyev'in aklına Ağustos 1860'ta Ventnor'da denize girerken düşmüştür. Turgenyev başından beri kendine ait bir teori üretmekle ilgilenmemiştir. Bazarov'un esin kaynağı gerçek hayattandır ve genç bir taşra doktoru olan aslı, nihilizmin yeni, çalkantılı ruhunu barındırmaktadır. Tüm hikâye bundan ibarettir ama siyasetçilere bu yeterli gelmemiştir. İki taraf da bu kitabı bir kılavuz olarak görmüştür. Turgenyev şöyle ekler: "Adıma gölge düştü. Kendimi kandırmıyorum. Bu gölgenin kalkmayacağını biliyorum." Bu karamsarlığında haksızdı; görüldüğü gibi gölge çoktan kalkmaya başladı bile. Ancak Turgenyev hayata tutucu bir gözle bakmayan, siyaseti sanatın malzemesi olarak görmeyen herkesin üzerine çöken o yanlış anlamanın kurbanı olmuştur.

Peki siyaseten anlamı abartılmış Bazarov kimdir öyleyse? Sanatın düşmanıdır, bilimdir; siyasetin düşmanıdır, hakikattir. "Tabiat tapınak değildir, bir yapımevidir!" der, "İnsan ise o yapımevinde çalışan bir işçiden başka bir şey değil!" Bu yüzden sevgiye, felsefeye ve hayatı güzelleştiren her şeye "romantizm" der. İnsan bir kurbağayı parçalayabilecekken, neden bir manzarayı seyre dalsın? Kolu bacağı insana bir ameliyat masasını hatırlatan güzel bir kadına neden âşık olsun? Her şeyden önce, Bazarov bir reformcudur; değişime olan isteği ve öfkesinin kendisini nereye götüreceğini bilmese de. "Senin içinde ne atılganlık ne öfke var;" der Arkadiy'e, "sendeki yalnız gençlikten ileri gelen bir cesaret, yine gençlikten ileri gelen bir meydan okuyuştur. Bizim davamız için bunlar işe yaramaz. Sizin gibi insanlar soylu kişilerdir. Soylu bir kişiye yakışır bir uysallıktan ya da yine soylu bir kişiye yakışır bir öfkeden öteye gidemezler. Bunlar ise boş şeyler! Mesela sizler dövüşmezsiniz... Öyle olduğu halde kendinizi aslan gibi görürsünüz... Biz ise dövüşmek istiyoruz." Evet, Bazarov savaşma niyetindeydi, hiçbir şeyden sakınmayacak kadar da cesurdu. Ancak kendisine dair hiçbir yanılgısı da yoktu. Ustalıklı bir dokunaklılıkla kaleme alın-

mış o son bölümde kendi güçsüzlüğünü itiraf eder. "Ben Rusya'ya lazımmışım... Hayır anlaşılıyor ki, lazım değilmişim. Zaten kim lazım ki? Kunduracı lazımdır, terzi lazımdır, kasap ... et satar, değil mi ya? Kasap..." Peki böyle usta, tarafsız bir elle resmedilmiş, böylesine derinlikli bir bilince sahip bu karakter nasıl bir sapkınlıkla adeta bir karikatüre, bir suçluya ve bir kurtarıcıya dönüşebilmiştir? Siyasetin deliliğin başlangıç noktası olduğu şüphe götürmez; belki de Rusya'nın canlanmasını üstünkörü seyreden birinin Turgenyev'in başyapıtlarını anlaması imkânsızdır. "Romancının hiçbir konuda fikrini söylemeye hakkı yoktur," demiştir bir keresinde Flaubert. "*Le bon Dieu* [Tanrımız] bize hiç fikrini söylemiş midir?" *Babalar ve Oğullar*'da da Turgenyev, Flaubert'in bu ülküsünün altına düşmez.

Bazarov'un kişiliğine dair asıl düşüncelerini gizlemişse de, daha sonra Heidelberg'deki Rus öğrencilere gönderdiği bir mektupta kahramanının ardındaki sanatsal anlamı ifade etmiştir. "Ağırbaşlı, vahşi ve büyük bir kişilik düşledim," diye yazar; "barbarlıktan ancak başını çıkarabilmiş güçlü, *méchant* [yırtıcı], dürüst; her zaman geleceğe dönük olduğu için yok olmaya mahkûm bir adam." Bazarov adlı eylem yanlısı gözü pek eleştirmene dair en yeterli ve iyi açıklama budur. Ancak otuz yıl öncesinin tartışması hâlâ sona ermemiş; Constance Garnett'ın yeni çevirisine yazdıkları önsözde Sergei Stepniak ve Edward Garnett okurlarının zihnini bulandırmak için sanki ellerinden geleni yapmışlardır. Genç Rusya'yı ikisi de akıllarından çıkarmıyor; onlara inanacak olursak, Turgenyev de elini toplumun nabzından hiç çekmiyor. Bay Stepniak örneğin Lavretski'de bir hareket sezer ve *Asilzade Yuvası*'nın "Rus demokrasisinin gençliğine yazılmış bir şiir" olduğunu söyler. Böyle bir eleştiriyi anlayabilsek, muzip kabul edebilirdik. Benzer bir şekilde, *Arefesinde*'ki Yelena'da "altmışların Genç Rusyası'nın yükselişinin bir habercisi ve temsilcisi"dir. Neden ki? Mizacı gereği eylemi sanata ve felsefeye tercih ettiğinden mi? Belki de Rusya'yı ve ülkede olan biteni duymamış herhangi bir cesur genç kız gibi sarhoş bir Alman'ı suya iten ve ülkesi için ölmeyi göze alan bir adamı, zeki bir gence tercih ettiği için mi? Getirilen eleştiri bir kez daha bizi hayrete düşürmektedir. Turgenyev yeni fikirlerin ne sözcülüğünü yapmış ne de onları yermiştir. Ülkesinin içinde bulunduğu siyasi durumun sorumlusu değildir. Sanatının malzemesi olarak Rusya'yı seçmiştir ve bunu yüce fikirlerle ve samimi bir tarafsızlıkla yaparak, hiçbir tarafın avukatlığına soyunmamıştır. Ancak talihsizliği nedeniyle başyapıtları hep re-

formcuların elinde kılavuz gibi gezmiştir. *Avcının Notları*'nın ince mizahı ve ustalıklı portrelerinin bir benzeri daha yoktuysa da, II. Aleksandr'a serfliği yasaklaması fikrini verdiği oldum olası söylenmiştir; Kaliniç gibi minyatürlerin namuslu bir insanda uyandırabileceği merhamet duygusu, duyarlı bir prensin köylülerin içinde bulunduğu ıstırabı ve vazgeçmişliği üzüntüyle okumuş olabileceği düşüncesi bir kenara, Turgenyev asla bir sav öne sürmez; hiçbir zaman bir savı nihayetine erdirmez. Daha büyük bir tuvalle çalışmaya başladığı sıradaysa, Genç Rusya bahsi başlamıştır. Bir kitabını Genç Rusya sevmiş ya da sevmemiştir; bir başka kitabını Genç Rusya eleştirmiştir, çünkü basit bir aşk hikâyesidir. Ancak bu kitapları okuyan Genç Rusya'nın bir şairin eserlerinde nasıl bir hakkı vardır? Bu muazzam eserlerin ölçülebileceği tek bir ideal vardır ki o da sanatınkidir; aşkın tatlı çimenlerinde dolaşan, kameriyelerinde sevişen gençler basmakalıp tiplemeler değildirler; birbirinden ayrı insanlar oldukları gibi, radikalizmin ve tüm öncüsü olduğu akımların elde edemediği türden bir ölümsüzlüğe erişmişlerdir.

Örneğin yazdığı genç kızların her biri bir gerçeklik ve duygusallık mucizesidir. Liza, Natalya, Yelena, Tatyana, tüm bu karakterler nazik bir kalemin eseridirler ve arada sırada huzursuzca birilerinin sırlarının ifşa edildiği hissine kapılmadan edemeyen okuru korkutan bir gerçeklikle yazılmışlardır. Gerçekten de kulak misafiri mi olmuştur Turgenyev bu olan bitene? Bir kalbin içinde gizli olanları başka türlü nasıl bilebilir? Ancak gerçekçiliğe en ufak bir önem addetmeyerek kusursuzluğa ulaşır yazar. Turgenyev gerçek örneklerden faydalansa da, ifade ettiğinden çok daha fazlasına işaret ederdi. Hayret dolu gözlerimizin önüne kullandığı tüm malzemeleri yaymak değildi istediği; bitirdiği binanın önündeki iskeleyi söker, geriye yalnız bütünün enfes tasarımını bırakırdı. Diğer bir deyişle Fransa'da anlaşıldığı haliyle gerçekçilikle uzaktan yakından ilgisi yoktu. Resmetmeyi seçtiği karakterleri hep aynı kesin kalemle ve gözle resmetmişti. Tutkulu, tereddütlü âşık İrina'nın portresi en az Yelena veya Liza'nınki kadar ustaca yapılmıştır; yazar ona en sevdiği meselelerden birini –aşk ve tutku arasında kalma sorununu– çözdürür. Ya *Duman*'daki generaller, kitaptaki öğrenciler kadar nüktedan ve hayat dolu değiller midir? Onunki gibi iyi huylu bir alayla kim anlatmıştır lüzumsuz memuru, mağrur serseriyi? Alışkın olduğu mekânlardan çıktığı zaman bile karşı karşıya geldiği yabancıları aynı samimiyetle, aynı berrak bakışla seyreder. *İlkbahar Selleri*'nde en

ufak bir alegori olduğunu düşünmüyorum. Ancak konu olarak ilginçliğinin diğerlerinden aşağı kalır yanı yoktur. Mizah duygusu –Turgenyev'de buna çok rastlanmaz– yalnız kitabın kibar hüznünü vurgular. Hayır, ne siyasi düşünceleri ne de ileri görüşlülüğü yüzünden saygı duyarız Turgenyev'e. Soğukkanlılığı ve ölçülülüğü, neşeli sakinliği, ketumca ifade ettiği yaşama sevinci, amaçları için ustalıkla kullandığı araçları, her biri soluk alan karakterlerinin onun ellerinde dolaşır ve konuşurkenki berraklığı; tüm bunlar herhangi bir devrim ateşinden, reform hevesinden daha az rastlanır, daha uzun ömürlü değerlerdir.

Kaleminden çıkan manzaralar kendine özgü ve kalemine uygundur. Tek tük ağaçlarla bezeli engin bozkırlar, kuşların şakıdığı bereketli bahçeler resimlerinin arka planını oluştururlar ve her biri yazarın ifade ettiği ruh hali gibi kibar, sakindir. Okurlarını yabancı bir yer olan Almanya'ya götürdüğünde dahi, tıpkı Rusya'da olduğu gibi, romantizmi bir bilinmezlik çevreler; Paul Bourget'nin aksine kozmopolitliği manzaraya eklenmiş bir fırça darbesinden ibarettir. Sahnesi yabancı olduğunda bile oyuncuları (birkaç istisna dışında) zihnen ve ruhen Rus'tur. Fransızlar, Almanlar, İngilizler; hepsine gülümserdi Turgenyev; Baden ve Paris ilgisini çekerdi, çünkü bu yerlerde kendi ülkesinden insanları farklı bir ışıkta görürdü. Sanatında yalnız kendi ülkesini konu etmiştir, düşüncesine ya da üslubuna yabancı bir etki hiç olmamıştır. Kitaplarında tanıdık tek bir anı bulunmaz; en çok övdüğü yazar olan Aristofanes'ten hiçbir şey öğrenmemesi de söz etmeye değerdir. Aristofanes'i tüm insanların üzerinde bir mertebeye koymuş, onun dünya tarihinde yalnız iki-üç kişiye nasip olmuş bir güldürme melekesine sahip olduğunu söylemiştir. Okurlarını güldürmekten çok gözyaşına boğan bir yazarın dudaklarından bu sözlerin dökülmesi ilginçtir ama başkalarının eserlerini okuyup, özümseyemeyen mesafeli bir akıldan beklenecek olan da budur. Eserlerinde, tıpkı hayatında olduğu gibi saygın, suskun ve ağzı sıkıydı. Popülerlik peşinde koşanlardan olmadığı için, hakkında bildiklerimiz azdır; ancak Edmond de Goncourt'un dedikodularında çizdiği kişiliği görecek olsa, herhalde korkuyla ürperirdi. Dostlarının övgülerini hiçbir muhalif ses bölmemiştir. Renan'ın Turgenyev'in vicdanı için "toplumun vicdanı" dediği, hiçbir insanın olmadığı gibi "bir halkın vücut bulmuş hali" olduğunu söylediği tumturaklı övgülerine inanasımız gelmez, çünkü Turgenyev toplumun vicdanını düşünmeden başyapıtlarını yazan bir sanatçı olmuştur. Ancak Renan'ın tumturaklı övgülerinde

ifade edilen o samimi hürmeti Gustave Flaubert'in irfan dolu ve insancıl takdirinde bulmak da mümkündür; bize ulaşmış birkaç eskizden de Turgenyev'in saygın bir beyefendi ve saygın bir yazar olduğunu söyleyebiliriz. Sanatının en çok rastlanan nişanesi olan o boşboğaz resimsellikten habersizdir; "beyaz saçlarıyla bir dağda ya da ormanda yaşayan âlicenap bir dehayı andıran bu tatlı dev"e dair gördüklerimiz, yaşamını yazanların suskun kalmasına bir kez olsun üzülmemize sebep olur.

Ancak Turgenyev yaşamını yazacak birini bekliyorsa, adına dikilmiş daha da önemli bir anıt karşımızdadır: bu anıt da çeviridir. Bayan Garnett'in eserini[5] değerlendirmek, Turgenyev'i kendi dili dışındaki dillerden bilen bendenize düşmez. Ancak özgün bir eser olarak değerlendirebilirim ki, Turgenyev'in vermek istediği anlamı taşısın ya da taşımasın, ortaya çıkan metnin anlaşılır, akıcı ve ustalıklı olduğu kesin. Böyle işler, Matthew Arnold'un İngiltere'de edebiyatın getir götür işlerinin yeterince yapılmadığına dair kadim fikrini düzeltir niteliktedir. İnsan Bayan Garnett'in eserini okurken başka bir dilden geldiğini unutabiliyor, anlatının nasıl da kolaylıkla akıp gittiğine hayran kalıyor; bazen de doğru ifade edilmiş bir söz, doğru bulunmuş bir tabir insanı mutlu ediyor. Son kitaplar, ilk kitaplar kadar akıcı ve neşeli olmayabilir. Ancak üstlendiği iş de hafif olmadığından, insanın elinin ve zihninin son ana kadar tazeliğini korumasını beklemek de makul değildir.

Turgenyev'in Almanya'da ve Fransa'da yıllardır sahip olduğu o yere nihayet İngiltere'de Bayan Garnett sayesinde eriştiğini söyleyebiliriz.

Çeviren EMRAH SERDAN

5 Constance Garnett'in Rusçadan İngilizceye yaptığı Turgenyev çevirilerinden bahsediliyor – yay. haz. n.

Yakov Pasinkov

(Яков Пасынков)

I

Olay Petersburg'da, kışın, maslenitsa'nın[1] ilk günü oldu. Delikanlılık çağında arkadaşlar arasında "mahcup güzel kız" dediğimiz ama daha sonraları mahcubiyet, utanma sıkılma nedir bilmeyen, yırtık biri olmuş yatılı okuldan bir arkadaşım beni yemeğe davet etmişti. Arkadaşlarımın çoğu gibi, şimdi o da hayatta değil. Benden başka, Konstantin Aleksandroviç Asanov diye biri ile, o günlerin ünlü edebiyatçılarından biri de yemeğe katılacağına söz vermişti. Ancak, ünlü edebiyatçı kendini uzun süre beklettikten sonra yemeğe katılmayacağını arkadaşıma yazılı bir notla bildirmişti; yemeğe onun yerine, Petersburg'da çok bol olan davetsiz misafirlerden ufak tefek, sarışın biri gelmişti.

Yemek uzun sürdü; ev sahibi şarabı esirgemiyordu, kafalarımız hafiften dumanlıydı. Her birimizin ruhunda sakladığı (kim ruhunda bir şeyler saklamaz ki?) her şey ortaya dökülmüştü. Bir ara ev sahibinin yüzü birden utangaç, ciddi ifadesini kaybetti; gözleri nobran bir ışımayla parlıyor, dudakları bayağı bir gülümsemey-

1 Maslenitsa: Slavlar'ın ilkbaharın başında kutladığı eski bir bayram. Bayram süresince blinler pişirilir, (blin: gözlemeye benzer, yufkayla yapılan bir çeşit yiyecek) eğlenceler düzenlenirdi – ç.n.

le büzülüyordu; aptalca çığlık atarak pis pis gülüyordu; Asanov ise herkesten çok gülüyordu. Yemek süresince ağırbaşlılığıyla dikkati çeken bu adam şimdi birden elini alnına götürerek hava atmaya, önemli kişilerle dost olduğunu söyleyerek övünmeye başlamıştı; sürekli, çok önemli bir amcasından söz ediyordu... Hiç tanıyamıyordum onu; galiba alay ediyordu bizimle... bizleri küçümsüyor gibiydi. Asanov'un bu küstahlığı canımı sıkmıştı.

Uyardım onu:

"Bakın ne diyeceğim, gözünüzde bizler o kadar değersiz insanlar isek, bizi bırakın siz, önemli bir kişi olan amcanızın yanına gidin. Ama bakarsınız, belki yanına bile sokmaz sizi, öyle değil mi?"

Asanov karşılık verdi bana:

"Çok tuhaf insanlar var!" dedi. "Doğru dürüst bir toplumda ne yapacaklarını bilemezler, doğru dürüst bir kadınla tanışmamışlardır... oysa bende..." Çabucak yan cebinden cüzdanını çıkarıp eliyle üzerine pat pat vurarak sesini yükseltti: "Dünyada bir eşini bulamayacağınız bir kızdan gelmiş bir deste mektup var!"

Ev sahibiyle sarışın konuk Asanov'un son söylediklerini dinlemiyorlardı bile; ikisi birbirinin ceketinin düğmesini tutarak, kendi aralarında sohbet ediyorlardı ama ben dikkatle dinliyordum onu.

Ona doğru uzanıp,

"Bakın, önemli kişinin yeğeni beyefendi," dedim, "övünüyorsunuz ama, mektup falan yok cüzdanınızda sizin!"

Bana yukardan şöyle bir bakarak karşılık verdi:

"Öyle mi sanıyorsunuz?"

Cüzdanını açıp, üzerlerinde kendi adresi yazılı yaklaşık on mektup gösterdi bana... "El yazısı yabancı değil!" diye geçirdim içimden.

Utancımdan yanaklarımın kızardığını hissettim... çok kötü bozulmuştum... Ama hoş olmayan bir davranışını kim itiraf eder? Yapabileceğim başka bir şey yoktu: İddiamı sürdürürsem bu kez kulaklarıma kadar kızaracaktım. Bu yüzden, gönülsüz de olsa, zorunlu olarak itiraf edecektim ki...

O anda bir şey oldu: Mektupları şampanya dökülmüş masa örtüsünün üzerine önemsemez bir tavırla atan Asanov'un sarhoş olmasından yararlanıp (benim kafamın içi de uğulduyordu) koşup mektuplardan birini kaptım...

Kalbim sıkışmıştı... Ne çare! Asanov'a mektup yazan kıza ben de âşıktım ve o kızın Asanov'a âşık olduğundan artık kuşkum kalmamıştı. Fransızca yazılmış mektup baştan sona sevgi, sadakat kokuyordu...

Mektup şöyle başlıyordu: "*Mon cher ami Constantin*!"[2] ve şöyle bitiyordu: "Şimdiye kadar olduğu gibi gene dikkatli olun. Ve ben sonunda ya sizin olacağım ya da bir hiç..."

Yıldırım çarpmış gibi, bir süre kıpırdamadan oturdum sandalyede ama sonunda kendime geldim, ayağa fırladım, koşarak çıktım odadan...

On beş dakika sonra evimdeydim.

Zlotnitskilerin ailesi, Moskova'dan Petersburg'a taşındıktan sonra tanıştığım ailelerin önde gelenlerindendi. Ailede baba, anne, iki kız ve bir erkek çocuk vardı. Babanın saçları ağarmıştı artık ama hâlâ dinçti, eski bir askerdi, hayli önemli bir görevdeydi, sabahtan öğlene kadar dairede oluyor, öğleden sonra uyuyor, akşam da kulüpte kâğıt oynuyordu... Eve seyrek uğruyor, az ve isteksiz konuşuyor, kaşlarının altından sanki kasvetli, kayıtsız bakıyor; seyahatlerden ve coğrafyadan başka bir şeyle ilgilenmiyor, hasta olduğu zamanlar, ya odasına kapanıp suluboya resim yapıyor ya da yaşlı, gri papağanı Popka'ya sataşıyordu. Siyah gözleri içe çökük, burnu sivri karısı veremliydi; günlerce kanepeden kalkmaz, sürekli kanaviçe yastıklar örerdi. Gördüğüm kadarıyla, bir zamanlar ona karşı işlediği bir suç yüzünden kocasından çok korkuyordu. Büyük kızı al yanaklı, şişman, kumral Varvara on sekiz yaşındaydı, pencerenin önünde oturur, gelen geçene bakardı. Oğlu devlet okulunda okuyor, eve yalnızca Pazar günleri geliyordu. Babası gibi o da gereksiz konuşmayı sevmiyordu; âşık olduğum küçük kızı Sofiya da sessiz bir kızdı. Dolayısıyla, Zlotnitskilerin evinde her zaman bir sessizlik hüküm sürüyordu; yalnızca Popka'nın çığlıkları bozuyordu sessizliği; ne var ki konuklar kısa sürede alışıyorlardı bu çığlıklara ve tekrar evin içine çökmüş sonu gelmez sessizliğin ağırlığını, baskısını hissediyorlardı. Öte yandan, Zlotnitskilere pek konuk gelmiyordu: Sıkılıyorlardı bu evde. Konuk salonunun ağır mobilyası, sarımsı desenli kırmı-

2 (Fr.) Değerli dostum Konstantin!

zı duvar kâğıtları; yemek odasında örme sandalyelerin çokluğu; kanepelerde genç kız ve köpek resimlerinin olduğu solmuş örgü yastıklar, boynuzlu lambalar ve duvarlarda asık suratlı portreler... bütün bunlar konukların üzerine istem dışı bir kasvet çöktürüyordu, her birinden soğuk, tatsız bir esinti geliyordu sanki. Petersburg'a gelince Zlotnitskileri ziyaret etmem gerektiğini düşünmüştüm: Anne tarafından akrabam oluyorlardı. Orada bir saat zor oturabilmiş, bir daha uzun süre uğramamıştım; daha sonra giderek sık gitmeye başlamıştım onlara. Beni oraya çeken, ilk gördüğümde pek hoşlanmadığım ama sonunda âşık olduğum Sofiya idi.

Kısa boylu, neredeyse zayıf denebilecek zarif bir kızdı Sofiya; saçları siyah, gürdü, iri gözleri kahverengi, hemen her zaman yarı kapalıydı. Yüz hatları sert, keskindi, özellikle sıkıca kapalı dudaklarının ifadesinde bir katılık, egemen bir güç vardı. Evde herkes onun kişilik sahibi bir kız olduğunu biliyordu... Bir gün konuk salonunda yalnız kaldığımız bir anda bayan Zlotnitskaya şöyle demişti bana: "Bu kız en büyük kızım Katerina'ya çekti... (Bayan Zlotnitskaya kocasının yanında Katerina'dan hiç söz etmiyordu). Katerina'yı tanımadınız siz: Kafkasya'da evli. Düşünebiliyor musunuz, on üç yaşındayken şimdiki kocasına âşık oldu ve bize, başka biriyle evlenmeyeceğini söyledi. Ne yaptıysak yola getiremedik onu, hiçbir şeyin faydası olmadı! Yirmi üç yaşına kadar direndi, babasına karşı çıktı ve sonunda sevgilisiyle evlendi. Sofiyacığımın başına öyle bir şeyin gelmesinden korkuyorum! Böyle bir inattan Tanrı korusun onu! Onun için korkuyorum: Öyle ya, daha on altı yaşında ama dediği dediktir..."

O sırada Bay Zlotnitski girdi odaya; karısı hemen sustu.

Sofiya'nın hoşuma gitmesinin asıl nedeni, kişiliğinin güçlü olması değildi; hayır, bütün donukluğuna, yeterince canlı ve duygulu olmamasına karşın, çok sevimli, büyüleyici derecede hoş, içtenlikle dürüst, temiz ruhlu bir kız olmasıydı. Ona saygı duyduğum kadar, onu seviyordum da... Bana yakınlık duyuyormuş gibi geliyordu... Onun bana yakınlığı konusunda hayal kırıklığına uğramam, başka birini sevdiğini öğrenmem içimi acıtmıştı.

Öğrendiğim bu beklenmedik durum, Bay Asanov'un, Zlotskile-

rin evini sık ziyaret etmediğini, hatta benden çok daha seyrek ziyaret ettiğini, Sofiya'ya da özel bir ilgi göstermediğini öğrenmem beni daha da şaşırtmıştı.

Asanov, biraz kaba olsa da, anlamlı yüz hatlarıyla; iri, aydınlık gözleriyle; bembeyaz, geniş alnıyla; zarif bıyığının altında kırmızı, tombul dudaklarıyla yakışıklı bir esmer gençti. Tavırları ağırbaşlı ama sertti; konuşmasında, fikrini söylemesinde büyük bir kendine güven vardı, susmasında ise vakar... Kendine çok değer verdiği belliydi. Çok seyrek gülüyordu, o da dişlerinin arasından... ve asla dans etmiyordu. Oldukça hantaldı. Bir zamanlar X... alayında görevliymiş ve iyi bir subay olarak biliniyormuş.

Kanepeye uzanmış, düşünüyordum: "Çok tuhaf! Nasıl hiç fark etmedim?" O anda Sofiya'nın şu sözcükleri geldi aklıma: "Şimdiye kadar olduğu gibi, yine dikkatli olun." İçimden şöyle geçirdim: "Ya! Demek öyle! Amma da kurnaz bir kızmış! Oysa onun açık yürekli, içten olduğunu sanıyordum... Hele durun bakalım, göstereceğim ben size..."

Ama, hatırladığım kadarıyla, o anda hüngür hüngür ağlamaya başladım ve sabaha kadar uyuyamadım.

Ertesi gün saat ikiyi geçiyordu, Zlotnitskilere gitmek üzere evden çıktım. İhtiyar evde değildi, karısı da her zamanki yerinde oturmuyordu: Blin yedikten sonra başı ağrımış, biraz uyumak için yatak odasına çekilmişti. Varvara omzunu cama dayamış, pencerenin önünde ayakta duruyor, sokağa bakıyordu; Sofiya, ellerini göğsünün üzerinde kavuşturmuş, odanın içinde aşağı yukarı dolaşıyor; Popka çığlıklar atıyordu.

Ben odaya girince Varvara pek tembel bir tavırla,

"A! hoş geldiniz!" dedi ve hemen arkasından, alçak sesle ekledi: "İşte, başında işporta tablasıyla bir köylü geçiyor..."

Sokaktan geçenler hakkında kimi zaman, kendi kendine konuşuyormuş gibi bilgi vermek alışkanlığı vardı.

"Hoş bulduk," diye karşılık verdi. "Merhabalar, Sofiya Nikolayevna. Tatyana Vasilyevna yok mu?"

Sofiya, odanın içinde dolaşmasını sürdürerek,

"İstirahat etmek için odasına gitti," dedi.

Varvara, dönüp içeri bakmadan,

"Bugün blin yaptılar bizde," dedi. "Ama siz yoktunuz... Nerelerdeydiniz?"

"Zamanım olmadı," dedim. "Nö-bet-çi!" diye bir çığlık attı papağan. "Bugün nasıl bağırıyor Popka'nız!"

Sofiya,

"O her zaman böyle bağırır," dedi.

Hepimiz sustuk. Bir süre sonra Varvara,

"Avluya biri girdi," dedi.

Hemen pencereye çıktı, camı açtı.

"Ne oldu?" diye sordu Sofiya.

Varvara,

"Dilenci," dedi.

Eğilip sigara mumunun hâlâ yanmakta olduğu pencerenin içindeki küllerin arasından bir beşlik alıp sokağa attı, camı kapadı, aşağı atladı...

Ben koltuğa otururken anlatmaya başladım:

"Dün çok güzel vakit geçirdim... Bir dostumun evinde yemekteydim; Konstantin Aleksandroviç de yemekteydi..." Sofiya'ya baktım, kaşı bile oynamamıştı. Devam ettim: "Doğrusunu söylemek gerekirse, çok eğlendik: Dört kişi sekiz şişe içtik."

Sofiya, başını sallayarak, gayet sakin,

"Çok güzel!" dedi.

"Evet," diye karşılık verdim.

Sofiya'nın kayıtsızlığı hafiften canımı sıkmıştı. "Hem, biliyor musunuz, Sofiya Nikolayevna, gerçeğin şarapta olduğunu söyleyen çok doğru söylemiş..."

"Nasıl yani?"

"Konstantin Aleksandroviç çok güldürdü bizi. Düşünebiliyor musunuz? Birden alnını ovuşturarak şöyle demeye başladı: 'Ben pek yakışıklı bir gencim! Çok önemli devlet adamı bir amcam var!'"

Varvara'nın kısa, kesik bir kahkahası duyuldu:

"Ha-ha!"

Papağan trampet çalar gibi karşılık verdi: "Popka! Popka! Popka!"

Sofiya gelip karşımda durdu, yüzüme bakarak sordu:

"O sırada neler konuşuyordunuz, hatırlıyor musunuz?"

Elimde olmadan kıpkırmızı oldu yüzüm.

"Sanırım hatırlamıyorum," dedim, "benim kafam da iyiydi çünkü." Anlamlı bir tavırla bir an sustuktan sonra ekledim: "Gerçekten de, şarap içmek çok tehlikeli bir şey: Birden ağzınızdan hiç kimsenin bilmemesi gereken bir şey kaçırıyorsunuz... Pişman oluyorsunuz ama bu arada iş işten geçmiş oluyor."

"Ağzınızdan bir şeyler mi kaçırdınız yoksa?" diye sordu Sofiya.

"Hayır, kendim için demedim bunu."

Sofiya döndü, tekrar odanın içinde dolaşmaya başladı. Ona bakıyordum, öfkemden için için kuduruyordum. "Görüyor musunuz," diye düşünüyordum, "daha küçücük çocuk ama nasıl hâkim oluyor kendine! Taş gibi bir iradesi var. Peki, hele dur bakalım..."

Sesimi yükseltip,

"Sofiya Nikolayevna..." dedim.

Sofiya durdu.

"Ne var?"

"Piyanoda bir şeyler çalar mısınız bana?" Sesimi alçaltıp devam ettim: "Aklıma geldi, bir şey söylemem gerekiyor size."

Sofiya sessizce salona geçti; arkasından gittim. Piyanonun yanında durdu.

Sordum ona:

"Ne çalacaksınız bana?"

"Ne çalmamı istiyorsunuz?"

"Ne isterseniz... Chopen'den bir noktürn."

Sofiya noktürnü çalmaya başladı. Çok kötü ama duygulu çalıyordu. Ablası yalnızca polkalar, valslar... o da çok seyrek, çalardı. Bazen her zamanki tembel yürüyüşüyle geçip piyanonun başına oturur, atkısını (hiç atkısız görmemiştim onu) omuzlarından dizlerinin üzerine indirir, yüksek sesle bir polka çalmaya başlar, onu bitirmeden bir başkasına geçer, sonra derinden bir iç çeker, kalkar, tekrar pencerenin önüne giderdi. Çok tuhaf bir kızdı Varvara!

Sofiya'nın yanına oturdum. Yüzüne yandan dikkatli bakarak şöyle dedim:

"Sofiya Nikolayevna, benim için çok önemli bir yeniliği açıklamam gerekiyor size."

"Yenilik mi? Nasıl bir yenilik bu?"

"Şöyle ki... Şimdiye kadar sizin hakkınızda yanılmışım, çok yanılmışım."

Sofiya piyano çalmaya devam ederken, parmaklarına bakarak sordu:

"Nasıl yani?"

"Sizin açık yürekli bir insan olduğunuzu düşünüyordum; kurnazlık yapamayacağınızı, duygularınızı saklayamayacağınızı, saman altından su yürütemeyeceğinizi sanıyordum..."

Sofiya nota defterine doğru eğildi.

"Ne demek istediğinizi anlayamadım," dedi.

Devam ettim:

"En önemlisi de, bu yaşta rolünüzü böylesine ustaca oynayabileceğinizin aklımın ucundan geçmemesiydi..."

Sofiya'nın parmakları tuşların üzerinde titriyordu.

Hâlâ dönüp bana bakmadan sordu:

"Neden söz ediyorsunuz? Ben mi rol mü yapıyormuşum?"

"Evet, siz." Gülümsedi... bu daha çok hiddetlendirdi beni... "Birine karşı kayıtsızmışsınız gibi numara yapıyorsunuz... ve..." Fısıldayarak ekledim: "Sonra da mektup yazıyorsunuz ona."

Sofiya'nın yüzü bembeyaz oldu ama yine dönüp bakmadı bana, noktürnü sonuna kadar çaldı, ayağa kalktı, piyanonun kapağını kapadı.

Şaşırmıştım.

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordum. "Bir cevap vermeyecek misiniz bana?"

"Ne cevap verebilirim?" dedi. "Neden söz ettiğinizi bilmiyorum ki... Numara yapmasını da pek beceremem."

Notaları toplamaya koyuldu... Kanım tepeme çıkmıştı. Ben de ayağa kalktım.

"Evet, kimden söz ettiğimi çok iyi biliyorsunuz," dedim. "İster misiniz, ona yazdığınız mektuptan birkaç ifadenizi hatırlatayım size? Şimdiye kadar olduğu gibi, yine dikkatli olun..."

Sofiya hafiften irkildi. Neden sonra mırıldandı:

"Sizden böyle bir şeyi hiç beklemezdim."

"Ben de sizden beklemezdim," dedim, "sizin, Sofiya Nikolayevna, öyle birini ilgi duymaya değer bulacağınızı düşünemezdim..."

Sofiya birden yüzünü bana döndü; elimde olmadan geri çekildim... her zaman yarı açık olan gözleri iri iri açılmıştı, kocaman görünüyorlar ve kaşlarının altından öfkeyle parlıyorlardı.

"Ya! öyleyse," dedi, "şunu da bilesiniz ki seviyorum o kişiyi ve onunla, ona olan sevgimle ilgili ne düşünürseniz düşünün, umurumda değildir. Hem niçin karışıyorsunuz? Bundan söz etme hakkını kim verdi size? Eğer benim kararımsa bu..."

Sustu, hızla çıktı salondan. Yalnız kalakaldım orada. Öylesine utanmıştım, öylesine rahatsız olmuştum ki ellerimle yüzümü kapadım. Bu yaptığımın bütün yakışıksızlığını, seviyesizliğini anlamıştım; utançtan ve pişmanlıktan rezil olmuş, ayakta duruyordum. Düşünüyordum: "Tanrım! Ne yaptım ben!"

Antreden oda hizmetçisi kadının sesi geldi:

"Anton Nikitiç, Sofiya Nikolayevna için çabuk bir bardak su, lütfen."

Büfeci sordu:

"Ne oldu?"

"Sanırım, ağlıyorlar..."

Sarsıldım, şapkamı almak için konuk odasına yürüdüm.

Varvara pek sakin, sordu bana:

"Ne konuştunuz Sofiya ile?" Bir süre sustuktan sonra alçak sesle ekledi: "Yine o kâtip geçiyor sokaktan."

Ben öne eğilerek vedalaşıyordum ki,

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu: "Şimdi gelir annem."

"Hayır," dedim, "kalamam, iyisi mi, daha sonra..."

Tam o anda beni dehşete, özellikle dehşete düşüren bir şey oldu, Sofiya sert adımlarla girdi odaya. Yüzü her zaman olduğundan daha beyazdı, gözkapakları da kızarmış gibiydi. Dönüp bakmadı bile bana.

Varvara,

"Bak, Sofiya," dedi, "o kâtip sürekli bizim evin önünde dolaşıp duruyor."

Sofiya soğuk, aşağılar bir tavırla karşılık verdi:

"Serserinin tekidir..."

Bu kadarı da fazlaydı artık! Çıktım, doğrusu, eve kadar nasıl gittiğimi hatırlamıyorum.

Çok fenaydım, o kadar fena ve üzgün ki anlatamam. Bir günde böylesine ağır iki darbe! Sofiya'nın başka birini sevdiğini, onun bana olan saygısını temelli yitirmesine sebep olduğumu öğrenmiştim. Kendimi öylesine aşağılanmış, rezil olmuş hissediyordum ki kendimden nefret bile edemiyordum. Kanepeye uzanmış, yüzüm duvara dönük, kendimi içimi yakan umutsuz bir hüznün tuhaf hazzının ilk çarpıntılarına bırakmış yatarken odamda ansızın bir ayak sesi duydum. Başımı kaldırıp bakınca en yakın arkadaşlarımdan birini, Yakov Pasinkov'u gördüm.

O anda odama girecek herkesi terslemeye hazırdım ama Pasinkov'u asla tersleyemezdim; aksine, içimi kemiren acıya karşın, onu gördüğüme sevinmiştim bile, başımı eğerek selamladım. Her zaman yaptığı gibi, sızlanarak, uzun kollarını sallayarak odanın içinde şöyle bir gidip geldikten sonra bir şey söylemeden karşımda bir süre ayakta durdu, sonra gene bir şey söylemeden, gidip köşeye oturdu.

Pasinkov'u çok eskiden, neredeyse çocukluğumdan beri tanıyordum. Benim de üç yıl kaldığım Alman Vinterkeller'in özel yatılı okulunda öğrenciydi. Yakov'un çok iyi, dürüst ama hafif bunamış, yoksul, emekli bir binbaşı olan babası yedi yaşında getirmişti onu Alman'a, bir yıllık ücretini peşin ödeyip Moskova'dan ayrılmış, kayıplara karışmıştı...Arada bir onunla ilgili belirgin olmayan, tuhaf haberler geliyordu. Ancak sekiz yıl sonra kesin bir haber geldi: İlkbaharda taşmış İrtış Nehri'ni geçerken boğulmuştu. Sibirya'da ne işi vardı, kimse bilmiyordu... Yakov'un başka akrabası yoktu; annesi öleli çok oluyordu. Böylece Vinterkeller'in elinde kaldı. Aslında Yakov'un uzak bir akrabası, teyzesi vardı ama kadın o kadar fakirdi ki başına kalacağından korktuğu için ilk zamanlar yeğenini görmeye bile gelmiyordu. Ama bir zaman sonra korkusunun yersiz olduğu anlaşıldı: İyi yürekli Alman, Yakov'u benimsemiş, öteki öğrencileriyle birlikte öğrenimine devam etmesine izin vermiş, onu (hafta içi her gün tatlı verilen) yemek masasına oturtup karnını doyurmuş, çok yaşlı ama hâlâ dinç Liflan'lı annesinin (çoğunlukla gri renk) eskimiş kalın kumaştan mantolarından ona giysiler diktirtmişti. Bütün bunların sonucu ve okuldaki durumu nedeniyle öğrenciler Yakov'u genelde hafifsiyor, ona yukarıdan bakıyor,

onu bazen paltolu kadın, bazen takkeli kadının yeğeni (Yakov'un teyzesi okula her zaman, tepesinde sarı kurdelelerden enginarı andıran bir demetin olduğu tuhaf bir takkeyle geliyordu), bazen de (babası İrtış Nehri'nde boğulmuş olduğu için) Sibiryalı Yermak'ın oğlu diye çağırıyorlardı. Ne var ki bütün bu lakaplarına, komik giysisine, aşırı yoksulluğuna karşın, bütün öğrenciler çok seviyorlardı onu, üstelik, sevmemek olacak şey de değildi onu: Sanırım, dünyada onun kadar iyi niyetli, dürüst, temiz ruhlu bir insan daha yoktur. Dersleri de çok iyiydi.

Onu ilk kez gördüğümde on altı yaşındaydı, bense on üçümü yeni bitirmiştim. Çok mağrur, şımartılmış bir çocuktum; oldukça zengin bir evde büyümüştüm ve yatılı okula gelince hemen, Vinterkeller'in gözdelerinden bir prens oğluyla, ayrıca iki-üç aristokrat çocuğuyla yakınlaşmış, geri kalanlara yukarıdan bakmaya başlamıştım. Pasinkov'u ilgilenmeye değer bile bulmuyordum. Biçimsiz ceketli, altından kalın iplik çoraplarının göründüğü kısa pantolonlu bu çocuğu soylu evlerinde hizmetçilik yapan bir Kazak çocuğa veya esnaftan birinin oğluna benzetiyordum.

Pasinkov, hiç kimseye hiçbir zaman yaltaklanmasa da, herkese karşı çok kibar, sevecendi; biri onu itecek olursa gücenmiyor, küsmüyor ama üzgünmüş, bir şey bekliyormuş gibi kenara çekiliyordu. Bana da öyle yapmıştı. Okula geleli yaklaşık iki ay olmuştu. Güneşli, güzel bir yaz günü gürültülü bir lapta[3] oyunundan sonra avludan bahçeye giderken, yüksek bir leylak çalısının altında bankta oturan Pasinkov'u görmüştüm. Kitap okuyordu. Önünden geçerken kitaba baktım ve arka kapağında Schiller'in adını okudum: "*Schiller's Werke.*"[4] Durdum.

Sordum ona:

"Almanca biliyor musunuz yoksa?"

Ses tonumun ne kadar küçümser olduğunu hatırladıkça hâlâ kendimden utanırım...

Pasinkov, pek iri olmayan ama anlamlı gözlerini yavaşça kaldırıp baktı bana ve cevap verdi:

"Evet, biliyorum; ya siz?"

3 İki grup arasında küçük bir topa sopalarla vurarak oynanan eski bir Rus oyunu – ç.n.

4 (Alm.) Schiller'in Eserleri.

"Yok daha neler!" dedim.

Onun bu sorusunu yadırgamıştım, canım sıkılmıştı, yürüyüp uzaklaşmak istemiştim ama bir şey durdurmuştu beni.

Önceki kibirli tavrımla,

"Schiller'den ne okuyorsunuz?" diye sordum.

"Şu anda mı? *Resignation*'u.[5] Harika şiirler. Onlardan size de okumamı ister miydiniz? Gelin, yanıma oturun."

Bir an tereddüt ettim ama oturdum. Pasinkov okumaya başladı. Almancası benim Almancamdan çok iyiydi: Okuduğu şiirlerin bazılarının anlamını açıklıyordu bana ama bilgisizliğimden de, bu konuda onun bana üstünlüğünden de utanmıyordum. O günden, bahçede leylak çalısının altında birlikte şiir okumamızdan sonra bütün ruhumla sevdim ben Pasinkov'u, yakınlaştım ona, tam anlamıyla bağlandım.

Onun o zamanki dış görünüşünü çok iyi hatırlıyorum. Aslında daha sonra da çok az değişti. Uzun boylu, zayıf, sırık gibi ve hantaldı. Dar omuzları ve çökük göğsü, sağlığı yerinde olsa da, hastalıklı bir görünüm veriyordu ona. İri, üst kısmı yuvarlak başı hafif yana yatıktı; yumuşak, kumral saçları ince boynunun çevresinde seyrek örgüler gibi sarkıyordu. Yüzü hiç güzel değildi; kalın, dümdüz dudaklarının üzerinde asılı gibi duran iri, kırmızı burnundan ötürü komik bile görünüyordu. Ama geniş, açık alnı çok güzeldi ve gülümsediğinde ufak, gri gözleri sevecen, yumuşak bir ışıkla öylesine parlıyordu ki o anda ona bakan herkesin yüreği ısınıyor, sevinçle doluyordu. Sesini de hatırlıyorum: Sakin, tekdüze, pek hoş, kısık bir sesi vardı. Çoğu zaman az, belirgin bir biçimde kendini zorlayarak konuşuyordu ama coştuğu zaman çok rahat konuşuyor ve (çok tuhaftır!) sesi daha da sakin oluyor, bakışları sanki içine gömülüyor, sönüyor, yüzü hafiften kızarıyordu. "İyilik", "gerçek", "hayat", "bilim", "sevgi" sözcükleri hiçbir zaman heyecanlı, duygulu çıkmıyordu ağzından, bu sözcükleri hiçbir zaman yapmacık bir ses tonuyla söylemiyordu. İdeal olandan kendini zorlamadan, germeden söz ediyordu; ruhunun temizliği "kutsal güzelliğin" önünde durmaya her an hazırdı; başka bir ruhun selamını, dokunuşunu bekliyordu... Bir romantikti Pasinkov, karşılaş-

5 (Alm.) Teslimiyet.

ma fırsatım olan son romantiklerden biriydi. Bilindiği gibi, günümüzde romantik insan hemen hiç kalmamıştır; en azından, günümüz gençleri arasında yoktur. Günümüz gençleri için çok kötü bir durumdur bu!

Pasinkov'la (nasıl derler) can ciğer dost olarak yaklaşık dört yıl geçirdik. Onun ilk aşkının sırdaşıydım. Onun itiraflarını ne büyük bir ilgiyle dinlerdim! Vinterkeller'in sarışın kız yeğenine âşıktı. Vinterkeller'in yeğeni mavi gözleri içten, pek tatlı bakan, tombul, neredeyse çocuk yüzlü, sevimli bir Alman'dı. Çok iyi yürekli ve duyguluydu; Matticon'u, Uhland'ı, Schiller'i seviyor, onların şiirlerini ürkek ve gür sesiyle çok güzel okuyordu. Pasinkov'un aşkı tam anlamıyla platonik bir aşktı; âşık olduğu kızı yalnızca Pazar günleri görebiliyor (kız o gün Vinterkellerlerin çocuklarıyla *fant*[6] oynamak için geliyordu) ve Pasinkov onunla çok az konuşabiliyordu. Daha sonra kız bir gün ona "*mein lieber, lieber Herr Jacob*!"[7] deyince mutluluğunun aşırılığından bütün gece uyuyamadı. Kızın okulda öğrencilerin hepsine "mein lieber", dediğini henüz bilmiyordu. Ve Fraulein Friederiks'in (kızın adı böyleydi) büyük bir et mağazası sahibi Herr Kniftus'la, yalnızca anne ve babasının izniyle değil, üstelik kendi de severek, evleneceği duyulunca Pasinkov'un nasıl karalar bağladığını, kederlendiğini, acılar çektiğini de hatırlıyorum. O zaman çok kötü olmuştu Pasinkov, özellikle de yeni evlilerin okulumuzu ziyarete geldikleri gün büyük acılar çekmişti. Eski Fraulein, (artık Frau Friederiks) Pasinkov'u kocasıyla tanıştırırken tekrar *lieber Herr Jacob*, demişti, o anda Pasinkov'un her şeyi ışıl ışıl olmuştu: Gözleri de, simsiyah saçlarının kalkık perçemi de, alnı da, dişleri de, frakının düğmeleri de, yeleğinin üzerindeki zincir de, hayli büyük olsalar bile, açık duran çoraplı bacaklarındaki çizmeleri de... Pasinkov Bay Kniftus'un elini sıkmış ve ona mutluluklarla dolu uzun bir evlilik hayatı dileğinde bulunmuştu (ve o anda içtendi, bundan eminim). Ben de yanındaydım. Yakov'a nasıl şaşkın, duygulu baktığımı hatırlıyorum. Bir kahraman gibi görüyordum onu! Ama sonra aramızda çok hüzünlü sohbetlerin geçtiğini

6 Oynayanların, kurayı kazananın verdiği görevi yapmak zorunda oldukları bir oyun – ç.n.

7 (Alm.) Sevgili, sevgili Bay Yakov!

de hatırlıyorum! "Teselliyi sanatta ara," diyordum ona. Cevabı şöyle oluyordu: "Evet ve şiirde de." Ben ekliyordum: "Ve dostlukta!" – "Ve dostlukta!" diye tekrar ediyordu. Ah, ne güzel günlerdi onlar!

Pasinkov'dan ayrılmak çok üzmüştü beni! Benim okuldan ayrılmamdan kısa bir süre önce, uzun çalışmalardan, uğraşlardan, (çoğu zaman komik) yazışmalardan sonra belgelerini nihayet tamamlamış, üniversiteye girmişti. Üniversitede hâlâ Vinterkeller'in yardımlarıyla okuyordu ama kalın kumaştan ceketlerin, pantolonların yerini artık, küçük öğrencilere verdiği derslere karşılık Vinterkeller'in ona verdiği günlük giysiler almıştı.

Okulda kaldığım sürece Pasinkov'un bana karşı davranışlarında herhangi bir değişiklik olmamıştı, ancak aramızdaki yaş farkı zamanla yavaş yavaş etkisini göstermeye başlamıştı ama, hatırlıyorum, üniversiteden yeni bazı arkadaşlarını kıskanıyordu. Onun benim üzerimde etkisi son derece olumluydu. Ne yazık ki sürekli değildi. Yalnızca bir örnek vereceğim: Çocukluğumda yalan söylemeye alışmıştım... Yakov'a yalan söyleyemiyordum, içimden gelmiyordu. Ama onunla bir yerlere gitmekten ya da odasında, onun yanında aşağı yukarı dolaşmaktan, onun bana bakmadan, iç âlemine dalmış, durgun sesiyle şiirler okumasını dinlemekten çok hoşlanıyordum. Kuşkusuz, böyle anlarda ikimizin de dünyadan yavaş yavaş uzaklaşmakta olduğumuzu, ışıltılı, gizemli, çok güzel bir ülkeye doğru yol aldığımızı hissediyorduk... Bir geceyi hatırlıyorum. Aynı leylak ağacının altında oturuyorduk: O leylak ağacının altını ikimiz de çok seviyorduk. Arkadaşlarımızın hepsi uyuyordu ama biz yataklarımızdan sessizce kalkmış, karanlıkta el yordamıyla giyinmiş, "hayallere dalmak" için gizlice dışarı çıkmıştık. Dışarısı oldukça sıcaktı ama arada hafif, serin bir rüzgâr esiyor, bizi birbirimize sokulmak zorunda bırakıyordu. Konuşuyorduk, uzun uzun ve heyecanlı konuşuyorduk, hatta, tartışmasak da, birbirimizin sözünü kesiyorduk. Gökyüzünde sayısız yıldız parlıyordu. Yakov gözlerini yukarı kaldırdı, elimi sıkarak alçak sesle, duygulu, haykırdı:

Başlarımızın üzerinde
Sonsuzluğun yıldızları...
Ve onların üzerinde onları yaratan...

Ulu Tanrı'ya sonsuz bir sevgiyle, saygıyla ürperdi içim; üşüdüm, başımı Pasinkov'un omzuna koydum... Kalbim dolu dolu olmuştu...

Nerede şimdi o coşkular, heyecanlar? Heyhat! Hepsi gençlikte kaldı.

Sekiz yıl sonra Petersburg'da karşılaştım Pasinkov'la. Ben devlet hizmetine yeni girmiştim, ona da birileri bir bakanlıkta küçük bir yer bulmuştu. Karşılaştığımıza ikimiz de çok sevinmiştik. O anı hiç unutmayacağım: Bir gün evimde otururken antrede birden onun sesini duydum... Nasıl ürperdim, kalbim nasıl çarparak fırladım yerimden, koşup, paltosunu çıkarmasına, atkısını çözmesine fırsat vermeden nasıl sarıldım boynuna! Mutluluk gözyaşlarım arasından nasıl baktım yüzüne! Son yedi yıl içinde biraz yaşlanmıştı; alnında iğne oyası gibi ince kırışıkların sıra sıra izleri vardı, yanakları hafif çökmüş, saçları seyrelmişti ama sakalı hemen hiç artmamıştı ve sevimli, içten, soluk soluğa gülümsemesi aynıydı...

Tanrım! O gün neler neler konuştuk... Sevdiğimiz ne çok şiir okuduk birbirimize! Benim evime taşınması için yalvarmaya başladım ona ama razı olmadı, buna karşılık, bana her gün uğrayacağına söz verdi ve sözünü tuttu da.

Ruhu değişmemişti Pasinkov'un. Karşımda gene, onu tanıdığımda olduğu gibi bir romantikti. Yaşamın soğukluğu, yaşadıklarının acı soğukluğu onu ne kadar sarmış olursa olsun, dostumun yüreğinde erken açmış hassas çiçek bütün dokunulmamış güzelliğiyle hâlâ sağlamdı. Elem de, dalgınlık da yoktu dostumda: Eskiden olduğu gibi sakindi ama ruhu her zaman neşe doluydu.

Petersburg'da, geleceği düşünmeden, hemen hiç kimseyle dostluk kurmadan, bir çöldeymiş gibi yaşıyordu. Zlotnitskilerle tanıştırdım onu. Sık sık gidiyordu onlara. Gururuna pek düşkün olmadığı için, çekingen de değildi, davranışları rahattı. Ama her yerde olduğu gibi Zlotnitskilerde de çok az konuşuyordu, öyleyken, aile gene de sevmişti onu. Soğuk, yaşlı adam, Tatyana Vasilyevna'nın kocası bile sevecen davranıyordu ona; sessiz kızların ikisi de kısa zamanda alışmıştı ona.

Kimi zaman redingotunun arka cebinde yeni çıkmış bir kitapla geliyordu, uzun süre okumaya cesaret edemiyordu kitabı, boynu-

nu kuş gibi uzatıp yana bakıyordu: Bir köşeye oturabilir mi diye (genelde köşelerde oturmayı severdi) bakındığı belli oluyordu, kitabı çıkarıyordu, önce fısıldayarak, sonra sesini giderek yükselterek okumaya başlıyor, bazen fikir yürüterek veya haykırarak okumasına kısa aralıklar veriyordu. Varvara'nın onun yanına kız kardeşinden daha istekli oturduğunu, onu dinlediğini fark ediyordum ama kuşkusuz, pek anlayamıyordu onun okuduklarını: Varvara edebiyata karşı ilgisizdi. Kimi zaman ellerini çenesine dayayıp Pasinkov'un karşısında oturuyor, ona bakıyordu (ama gözlerine değil, yüzünün her yerine bakıyordu) ve ağzından tek sözcük çıkmıyor, yalnızca arada bir sesli, derin bir soluk alıyordu. Akşamları, özellikle Pazar günleri ve bayramlarda *fant* oynuyorduk. Oyunumuza Zlotniskilerin uzak akrabası, küçük, tombul, çok gülen iki kız kardeş ile çok iyi yürekli ve sakin askerî okul öğrencisi, sessiz birkaç çocuk daha katılıyordu. Pasinkov her zaman Tatyana Vasilyevna'nın yanına oturuyor ve kurayı kendi kazandığında ne yapması gerektiğini ona danışıyordu.

Sofiya fant oyununda genellikle verilen okşama veya öpüşme cezalarından hoşlanmıyordu; Varvara ise kendisinden bir şeyi arayıp bulması istendiğinde küsüyordu. Öteki kızlar kahkahalarla gülüyordu (nasıl o kadar gülüyorlardı, bilmem!), onlara bakınca bazen benim canım sıkılıyordu; Pasinkov ise sadece gülümsüyor, başını sallıyordu. Yaşlı Zlotnitski bizim oyunumuza katılmıyor, hatta odasının kapısından bize ters ters bakıyordu. Ama bir gün, hiç beklenmedik bir anda yanımıza geldi, kurada kaybeden kızın onunla vals yapmasını önerdi. Önerisini kabul ettik, kuşkusuz. Kurayı kaybeden Tatyana Vasilyevna oldu: Yüzü kıpkırmızı oldu Tatyana Vasilyevna'nın, on beş yaşında bir kız çocuğu gibi ne diyeceğini bilemedi, utandı... Ama kocası Sofiya'ya hemen piyanoya geçmesini söyledi, karısının yanına gitti ve onunla iki tur, eski usul de üç tur döndü. Hatırlıyorum, vals yaparken yavaş dönüşlerde yaşlı adamın hiç gülümsemeyen gözleri ile öfkeli, esmer yüzü yaşlı görünüşünü kaybetmeden bir görünüyor, bir kayboluyordu. Vals yaparken geniş adımlar atıyor, zıplıyordu, karısı ise çabuk adımlarla ona yetişmeye çalışıyor, sanki korkusundan, yüzünü kocasının göğsüne bastırıyordu. Kocası yerine götürdü onu, öne eği-

lerek selam verdi ve odasına gidip kapısını kapadı. Sofiya piyanonun başından kalkmak istedi. Ama Varvara vals çalmaya devam etmesini rica etti, Pasinkov'un yanına gitti, elini ona uzattı, pek acemice gülümseyerek sordu ona: "İster miydiniz?" Pasinkov şaşırdı, hemen ayağa fırladı (her zaman kibarlığıyla dikkatleri üzerine çekiyordu), kolunu Varvara'nın beline doladı ama daha ilk adımda ayağı kaydı, o anda damından uzaklaştı ve papağanın kafesinin bulunduğu komodinin üzerine düştü... Kafes devrildi, papağan korkup bağırmaya başladı: "Nö-bet-çi!" Herkes kahkahalarla gülüyordu... Zlotnitski odasının kapısının eşiğinde göründü, sert sert baktı, çarparak kapadı kapıyı. O anda bu olay üzerine Varvara'nın ne düşündüğüydü önemli olan ve Pasinkov'a bakarak, onun bu yaptığından daha güzel bir şey yapılamayacağını düşünüyormuş gibi gülümsüyordu.

Pasinkov müziği çok seviyordu. Sık sık Sofiya'nın ona bir şeyler çalmasını istiyor, bir kenarda oturup, müziğin duygulu yerlerinde ince sesiyle mırıldanarak dinliyordu. Özellikle Schubert'in "Takımyıldızlar"ını seviyordu. "Takımyıldızlar"ı dinlerken her zaman seslerle birlikte göğsüne yukarıdan uzun, mavi ışıkların dolduğunu hissettiğini söylüyordu. Ben hâlâ, geceleri bulutsuz gökyüzünde yıldızların sakin, göz kırptıklarını gördüğümde Schubert'in bu ezgisini ve Pasinkov'u hatırlarım... Ayrıca, kent dışına bir gezimiz de geliyor aklıma. Dört kişilik iki arabayla hep birlikte Pargolovo'ya gitmiştik. Arabaları Vladimirska'dan almıştık. Arabalar mavi boyalı, çok eskiydi, yayları büyük, arabacı yerleri genişti, tabanlarında demet demet saman vardı. Sakat, boz atlar, her biri değişik ayağı üzerinde aksayarak ağır bir tırısla götürmüştü bizi. Pargolovo çevresindeki çam koruluklarında bol bol dolaşmıştık, testilerden süt içmiştik, toz şekerli çilek yemiştik. Hava çok güzeldi. Varvara fazla yürümekten hoşlanmıyordu, hemen yorulmuştu ama bu kez yanımızdan ayrılmıyordu. Şapkasını çıkarmış, saçlarını salmıştı, ciddi yüz hatları canlanmış, yanakları pembeleşmişti. Koruda köylü iki kız görünce hemen yere oturmuş, kızlara seslenmiş, pek yakınlık göstermeden onları yanına oturtmuştu. Sofiya ise uzaktan, soğuk gülümseyerek bakmıştı onlara, yanlarına gitmemişti. Asanov'la yan yana yürüyordu; Zlotnitski, Varva-

ra'nın kuluçka tavuk gibi oturmayı gerçekten çok sevdiğini söyleyince Varvara kalkıp yürümeye başlamıştı. Yürüyüş süresince birkaç kez Pasinkov'un yanına sokulmuş, ona şöyle demişti: "Yakov İvanıç, bir şey söylemek istiyorum size." Ama ona ne söylemek istediğini kimse öğrenememişti.

Pasinkov'un gelmesine sevinmiştim ama bir gün önce yaptığımı hatırlayınca çok üzülmüştüm, yüzümü hemen tekrar duvara döndüm. Bir süre sonra Pasinkov sağlığımın nasıl olduğunu sordu.

Dişlerimin arasından cevap verdim:

"İyiyim, yalnız başım ağrıyor."

Yakov bir şey söylemedi, eline bir kitap aldı. Aradan bir saatten fazla zaman geçti; Pasinkov'a her şeyi itiraf etmeye hazırlanıyordum ki... birden antreden çıngırağın sesi geldi.

Merdivene bakan kapı ardına kadar açıldı... dinledim... Asanov adamıma evde olup olmadığımı soruyordu.

Pasinkov ayağa kalktı; Asanov'u hiç sevmiyordu, alçak sesle, benim yatağımda biraz uzanacağını söyleyip yatak odama geçti.

Bir dakika sonra Asanov girdi odaya.

Onun kızarmış yüzünden, kısa ve soğuk selamından bana boşuna gelmediğini anlamıştım. "Bir şeyler olacak!" diye geçirdim içimden.

Hemen bir koltuğa oturup,

"Muhterem beyefendi," diye başladı, "bir kuşkumu gidermeniz için gelmiş bulunuyorum size."

"Ne gibi?"

"Önce şunu öğrenmek istiyorum: Dürüst bir insan mısınız siz?"

Birden öfkelendim.

"Ne demek oluyor bu?"

Her sözcüğü tane tane, üzerine basarak karşılık verdi:

"Şu demek oluyor ki... Dün bir bayanın bana yazdığı mektupların olduğu cüzdanımı göstermiştim size... ve siz bugün kınayarak, dikkat edin, kınayarak diyorum, hiç hakkınız olmadığı halde, o bayana aynı mektuplardaki bazı ifadelerden söz etmişsiniz. Bana bunu nasıl açıklayacağınızı merak ediyorum..."

Öfkemden titreyerek, kendimden utanarak cevap verdim:

"Ben de, beni sorguya çekmek hakkını nereden aldığınızı me-

rak ediyorum. Amcanızla, aldığınız mektuplarla istediğiniz gibi övünebilirsiniz, bu beni ne ilgilendirir? Mektuplarınızın hepsi sizde değil mi?"

"Evet, hepsi bende ama dün öyle bir durumdaydım ki siz kolaylıkla..."

Bilerek, elimden geldiğince yüksek sesle karşılık verdim:

"Muhterem beyefendi, kısaca şunu söyleyeyim size: Rahatsız etmeyin beni, duydunuz mu? Bir şey bilmiyorum ben ve size bir şey açıklamak niyetinde de değilim... O bayana gidin, istediğiniz açıklamayı kendisinden alın!"

Başımın döndüğünü hissediyordum.

Asanov, besbelli alaycı ve ısrarlı bir ifade vermeye çalıştığı bakışını yüzüme dikti, parmağıyla tutup bıyığına asıldı, hiç acele etmeden ayağa kalktı.

"Ne anlamam gerektiğini biliyorum artık," dedi, "yüzünüz ele veriyor sizi. Ancak şunu söylemeliyim size, dürüst insanların yapacağı şey değildir bu... Başka birinin mektubunu okumak, sonra gidip kızı rahatsız, huzursuz etmek..."

Ayaklarımı yere vurarak bağırdım:

"Defolup gidin evimden! Ve düello tanığınızı gönderin bana; sizinle konuşmak niyetinde değilim."

Asanov gayet soğuk,

"Bana akıl vermeye kalkışmayın," dedi, "düello tanığımı size yollamayı zaten düşünüyordum."

Çıkıp gitti. Kendimi kanepeye atıp ellerimle yüzümü kapadım. O sırada biri omzuma dokundu, o eli tuttum... Pasinkov karşımda duruyordu.

"Duyduğum doğru mu?" diye sordu. "Senin olmayan bir mektubu mu okudun?"

Ona cevap verecek gücüm vardı ama "evet" anlamında başımı salladım.

Pasinkov pencerenin önüne gitti, sırtı bana dönük, ayakta durarak tane tane şöyle dedi:

"Bir kızın Aksanov'a yazdığı mektubu okumuşsun. Kimdir bu kız?"

Bir sanığın yargıca cevap verdiği gibi cevap verdim:

"Sofiya Zlotnitskaya."

Pasinkov uzun süre tek bir sözcük söylemedi.

Neden sonra şöyle başladı:

"Ancak büyük bir tutku, az da olsa, bir ölçüde bağışlatabilir seni... âşık mısın sen yoksa Sofiya Zlotnitskaya'ya?"

"Evet."

Pasinkov gene bir süre sustu.

"Ben de öyle düşünüyordum. Ve bugün yanına yaklaşmış, ona sitem etmeye başlamıştın..."

Umutsuzca mırıldandım:

"Evet, evet, evet... Artık nefret edebilirsin benden..."

Pasinkov iki kez gidip geldi odanın içinde.

"Sofiya Zlotnitskaya da onu seviyor mu?"

"Seviyor..."

Pasinkov başını önüne eğdi, uzun süre kıpırdamadan önüne, döşemeye baktı.

Sonra başını kaldırıp,

"Durumun düzelmesi için bir şeyler yapmalı," dedi. "Böyle bırakmak olmaz bunu."

Ve şapkasına uzandı.

"Nereye gidiyorsun?"

"Asanov'a."

Ayağa fırladım.

"İzin vermiyorum sana. Lütfen! Olacak şey mi! Ne düşünür sonra?"

Pasinkov yüzüme baktı.

"Sence, böyle aptalca bir şeyin olmasına izin vermek, kendini mahvetmek, o kızı da rezil etmek olacak şey midir?"

"Peki, Asanov'a ne diyeceksin?"

"Aklını başına toplamasına yardım edeceğim, senin kendisinden özür dilediğini söyleyeceğim..."

"Evet ama, ben ondan özür dilemek istemiyorum!"

"İstemiyor musun? Suçlu olan sen değil misin?"

Pasinkov'a baktım: Hüzünlü olsa da, yüzündeki sakin, sert ifade şaşırttı beni; benim için yeni bir şeydi bu. Bir şey söylemeden kanepeye oturdum.

Pasinkov gitti.

Onun dönüşünü nasıl dayanılmaz bir ıstırap içinde bekliyordum! Zaman nasıl acımasız yavaş geçiyordu! Sonunda, geç vakit döndü.

Endişeli bir sesle sordum:

"Ne oldu?"

"Tanrı'ya şükür!" diye cevap verdi. "Her şey tamam."

"Asanov'un evine mi gittin?"

"Evet."

Kendimi zorlayarak sordum:

"Ne dedi? Kıvırmıştır?"

"Hayır, öyle demeyeceğim. Bambaşka bir şey bekliyordum ben... Asanov... sandığım gibi bayağı bir insan değilmiş."

Bir süre bekledikten sonra sordum:

"Peki, başka birine daha uğradın mı?"

"Evet, Zlotnitskilere uğradım."

"Ya!" Kalbim hızlı çarpmaya başlamıştı. Pasinkov'un gözlerine bakamıyordum. "Sofiya ne diyor?"

"Sofiya Nikolayevna akıllı, iyi bir kız... Evet, iyi bir kız. Önce şaşırdı, ne diyeceğini bilemedi ama sonra sakinleşti. Ama konuşmamız beş dakikadan az sürdü."

"Ve sen... benimle ilgili her şeyi... söyledin mi ona... her şeyi?"

"Gerekli olanı söyledim."

Pek üzgün, yükselttim sesimi:

"Bu durumda artık gidemem oraya!"

"Sebep? Hayır, arada bir gidebilirsin. Tersine, akıllarına bir şey gelmemesi için... kesinlikle gitmelisin."

Gözyaşlarımı zor tutarak haykırdım:

"Ah, Yakov, bundan böyle küçümseyeceksin sen beni!"

"Ben ha? Seni küçümsemek mi?" Gözleri sevgiyle buğulanmıştı. "Seni küçümsemek ha... Aptal çocuk! Kolay mıydı senin için? Acı çekmiyor musun sanki?"

Elini uzattı bana, atılıp boynuna sarıldım, hüngür hüngür ağlamaya başladım.

Aradan birkaç gün geçti, Pasinkov'un pek keyifsiz olduğu gözümden kaçmıyordu, sonunda Zlotnitskilere gitmeye karar ver-

dim. Onların konuk salonuna girerken neler hissettiğimi sözcüklerle anlatabilmem çok zor; hatırlıyorum, karşımdakilerin kimler olduğunu ilk anda seçememiştim bile, sesim de çıkmamıştı... Sofiya'nın durumu da iyi değildi: Kendini benimle konuşmak zorunda hissettiği belliydi ama gözleri, benim gözlerimin onunkilerden kaçtığı gibi, kaçıyordu gözlerimden ve her hareketinde, her halinde (gerçeği gizlemeye ne gerek var?) nefretle karışık bir zorlama seziliyordu... Kendimi de, onu da böylesi sıkıntılı duygulardan kurtarmak için acele ediyordum. Neyse ki onun evlenmesinden önceki son buluşmamızdı bu... Yaşamımda beklenmeyen bir değişiklik beni Rusya'nın uzak bir köşesine çekti ve Petersburg'la da, Zlotnitskilerin ailesiyle de, (en acısı) iyi yürekli dostum Yakov Posınkov'la da uzun süreliğine vedalaşmıştım.

II

Aradan yedi yıl geçti. Bu yedi yıl içinde neler yaşadığımı anlatmayı gerekli görmüyorum. Rusya'da çok dolaştım, acılar çektim, kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde bulundum, uzaklara, ıssız ellere gittim ve Tanrı'ya şükürler olsun! Günümüzde bazılarının düşündüğü, Rusya'nın uzak, ıssız elleri hiç de korkunç değil. En ücra ormanların derinliklerinde bile kurumuş dalların, çalılıkların altında nefis kokan çiçekler yetişiyor.

İlkbaharda bir gün görevim gereği, doğu Rusya'nın uzak illerinin birinin öteki yerleşim yerlerinden uzak küçük bir kasabasından geçiyordum, arabamın penceresinin mat camından bir dükkânın önündeki alanda, yüzü bana çok tanıdık birini gördüm. Dikkatle baktım ve büyük bir sevinçle, Pasinkov'un uşağı Yelisey'i tanıdım.

Arabacıya hemen durmasını söyledim, arabadan atlayıp Yelisey'in yanına gittim.

Heyecanımı gizlemeye çalışarak,

"Selam, kardeşim!" dedim. "Efendin de burada mı?"

Yelisey,

"Evet, efendim," dedi ve birden haykırdı: "Ah, beyefendi, siz miydiniz? İlk anda tanıyamadım sizi!"

"Yakov İvanıç'la mı geldin buraya?"

"Onunla geldim, efendim, onunla... Başka kimle gelmiş olabilirim ki?"

"Çabuk, onun yanına götür beni."

"Elbette, hemen, efendim! Şöyle buyurun, bu taraftan... Şu oteldeyiz."

Yelisey sürekli "Ah, Yakov İvanıç ne kadar sevinecek!" diye diye, alanın öte ucuna götürdü beni.

Bu Yelisey aşırı çirkin yüzlü, hatta vahşi görünüşlü bir Kalmık'tı ama yüreği çok temizdi, kafası çalışırdı ve Pasinkov'u çok severdi. On yıldır hizmet ediyordu ona.

"Yakov İvanıç'ın sağlığı nasıl?" diye sordum.

Yelisey sapsarı, küçük yüzünü bana döndü.

"Ah, efendim, kötü..." dedi, "kötü, efendim! Görünce tanıyamayacaksınız kendisini... Bu dünyada daha uzun süre yaşayamayacak gibi. Bunun için kaldık burada, yoksa tedavisi için Odessa'ya gidiyorduk."

"Nereden geliyorsunuz?"

"Sibirya'dan, efendim."

"Sibirya'dan mı?"

"Öyle, efendim. Yakov İvanıç kendileri orada görevliydiler, efendim. Orada da yaralandılar, efendim."

"Orduya mı girmişti yoksa?"

"Hayır, efendim. Kendileri sivildi."

"Ne tuhaf!" diye geçirdim içimden.

Bu arada otele yaklaşmıştık. Yelisey Pasinkov'a benim geldiğimi haber vermek için önden koştu. Ayrıldığımızın ilk yıllarında Pasinkov'la oldukça sık mektuplaşıyorduk ama son mektubu dört yıl önce gelmişti, o günden sonra kendisiyle ilgili bir haber alamamıştım.

Yelisey merdivenin başından seslendi bana:

"Buyurun efendim, buyurun! Yakov İvanıç sizi görmek için çok sabırsızlanıyorlar, efendim."

Basamakları sallanan merdiveni koşarak çıktım, loş, küçük bir odaya girdim ve kalbim sıkıştı... Pasinkov'u dar bir döşekte, üzerine kaput örtülü, yüzü ölü gibi sapsarı, yatarken gördüm ve çıplak, sıska kolunu uzattı bana. Koştum, titreyerek sarıldım ona.

Neden sonra haykırdım:

"Yakovcuğum! Ne oldu sana?"

Güçsüz bir sesle cevap verdi:

"Bir şey olmadı, biraz hastalandım. Sen buralara nasıl düştün?"

Pasinkov'un yatağının başucunda iskemleye oturdum, elini bir an bırakmadan yüzüne bakmaya başladım. Onun benim için çok değerli yüz hatlarını tanımıştım: Gözleri, gülümsemesi değişmemişti ama hastalık ne hale sokmuştu onu!

Benim üzerimde uyandırdığı izlenimi fark etti.

"Üç gündür tıraş olmadım," diye mırıldandı, "saçlarımı da taramadım, yoksa ben... iyiyim."

"Lütfen söyle bana, Yakovcuğum," diye başladım, "Yelisey'in bana dediği doğru mu? Yaralı mısın?"

İtiraz etti Yakov:

"Eh! Başlı başına bir hikâye bu... Sonra anlatırım sana. Evet, yaralı olmasına yaralıyım ama düşünebiliyor musun, neyle? Okla."

"Okla mı?"

"Evet, okla, ancak, mitolojideki aşk tanrısının okuyla değil, yumuşak ağaçtan yapılan, ucu sivri gerçek okla... Böyle bir ok çok kötü bir duyguya sebep oluyor, özellikle de akciğere gelince."

"Nasıl oldu bu? Anlatsana lütfen..."

"Şöyle oldu... Bilirsin, benim hayatımda komik çok şey olmuştur. Kâğıt isteme konusunda komik yazışmamı hatırlıyor musun? Yaralanmam da öyle komik oldu işte. Ve aklı başında bir insan, hem de modern yüzyılımızda okla yaralıyor beni! Üstelik tesadüfen değil... dikkatini çekerim, herhangi bir olay veya çarpışma sırasında da değil."

"Ama her şeyi anlatmıyorsun bana..."

Yakov sözümü kesti:

"Acele etme... Biliyorsun, senin Petersburg'dan ayrılmandan hemen sonra Novgorod'a gönderdiler beni. Novgorod'da oldukça uzun süre kaldım. Orada biriyle tanışmış olsam da," içini çekti Yakov, "ne yalan söyleyeyim, canım çok sıkılıyordu... Ama bunu bırakalım şimdi; ancak, bundan iki yıl önce iyi ama biraz uzak bir yere, İrkut iline atandım. Önemli değildi! Bilirsin, Sibirya babamla benim kaderimizde doğuştan vardır. Güzel ülke Sibirya! Zengin, uçsuz bucaksız Sibirya... herkes böyle söyler. Çok hoşlanmış-

tım oradan. Kısa zamanda dost oldum oranın insanlarıyla, iyi insanlar... Gel gör ki şansıma, içlerinden on tanesi, daha fazlası değil, bir kaçakçılık çetesi kurmuşlar. Çeteyi yakalamak görevini bana verdiler. Yakalamasına yakaladım onları, gelgelelim, içlerinden biri, belki de aptallığından, kendini savunmaya kalkıştı ve okuyla saygılarını sundu bana... Az kaldı ölecektim ama iyileştim. Şimdi de tedavimi tamamlamaya gidiyorum... Amirlerim, Tanrı hepsinden razı olsun, para verdiler..."

Pasinkov bitkinlikten başını yastığa bıraktı, sustu. Hafif bir kızarıklık kapladı yanaklarını. Gözlerini kapadı.

Yelisey odadan çıkmamıştı. Alçak sesle,

"Uzun süre konuşamıyor kendileri," dedi.

Bir sessizlik oldu. Yalnızca, hastanın derin soluk aldığı duyuluyordu.

Yakov bir süre sonra gözlerini açtı, konuşmasını sürdürdü:

"Öyle işte, iki haftadır bu kasabada yatıyorum... üşüttüm galiba. Kasabanın doktoru ilgileniyor benimle, göreceksin kendisini. İşinin ehli birine benziyor. Aslında çok sevindim de böyle olmasına, yoksa nasıl görebilirdim seni?" Elimi tuttu. Biraz önce buz gibi olan eli şimdi ateş gibiydi. Göğsünün üzerinden kaputu atıp devam etti: "Şimdi biraz da kendinden bahset bana. Öyle ya, ne zamandır görüşmüyoruz."

Fazla konuşmasına fırsat vermemek için isteğini hemen yerine getirmeye çalıştım, anlatmaya başladım. Önce büyük bir dikkatle dinliyordu beni, sonra su içmek istedi ve o arada gene kapadı gözlerini, başı yastığa düştü. O düzelinceye kadar bir yere gitmeyeceğimi, kasabada kalacağımı, bitişik odaya yerleşeceğimi söyleyip biraz uyumasını istedim.

Pasinkov,

"Burası çok iğrenç..." diye başlayacak oldu.

Elimle kapadım ağzını ve odadan çıktım.

Yelisey de arkamdan çıktı. Sadık uşağa sordum:

"Ne oluyor, Yelisey? Ölüyor mu yoksa?"

Yelisey sadece kolunu salladı, öte yana döndü.

Arabacımı salıverdikten sonra hemen bitişik odayı kiraladım, Pasinkov'un uyuyup uyumadığına bakmak için yanına gidiyor-

dum; odasının kapısında çok şişman, göbekli, uzun biriyle karşılaştım. Çiçek bozuğu, ablak yüzünde tembel bir ifadeden başka bir şey yoktu; ufak gözleri baygın, uykuluydu, dudakları uykudan yeni uyanmış gibi parlıyordu.

Sordum ona:

"Affedersiniz, doktor musunuz siz?"

Şişko adam, aşağı sarkmış gibi duran alnını kaşlarıyla kaldırmaya zorluyormuş gibi baktı bana. Neden sonra cevap verdi:

"Evet efendim."

"Bir ricam olacak, doktor bey," dedim. "Lütfeder, benim odama gelebilir miydiniz? Sanırım, şu anda Yakov İvanıç uyuyor. Onun arkadaşıyım ve beni huzursuz eden hastalığı hakkında sizinle konuşmak istiyorum da..."

Doktor, yüzünde "Konuşmayı o kadar istiyorsan, konuşalım bakalım," der gibi bir ifadeyle,

"Güzel, konuşalım, efendim," diye cevap verdi, "ben de konuşmak için gelmiştim zaten..."

Ve beni takip etti.

Doktor sandalyeye oturur oturmaz sordum ona:

"Söyleyin, lütfen, dostumun durumu tehlikeli mi? Nasıl buluyorsunuz onu?"

Doktor sakin bir tavırla cevap verdi:

"Evet."

"Ve... çok mu tehlikeli?"

"Evet, çok tehlikeli."

"Yoksa... ölebilir de mi?"

"Ölebilir."

Ne yalan söyleyeyim, karşımdaki doktora neredeyse nefretle baktım.

"Rica ederim," diye başladım, "birtakım önlemlerin alınması gerekir, konsültasyon falan yapılabilir... Böyle bırakılamaz... Rica ederim!"

"Konsültasyon yapılabilir. Neden olmasın? Yapılabilir. İvan Yefremıç'ı çağırabilirsiniz..."

Doktor konuşmakta zorlanıyor, sürekli ohlayıp pufluyordu. Her sözcüğü söylerken göbeği belirgin bir biçimde yukarı kalkıyordu.

"Necidir bu İvan Yefremiç?" dedim.

"Kasaba doktoru."

"Ne dersiniz, hastayı il hastanesine götürsek nasıl olur? Belki iyi doktorlar vardır orada."

"İyi olur, götürebilirsiniz."

"Peki, orada en iyi doktor kimdir?"

"En iyi mi? Doktor Kolrabus vardı orada... ama başka bir hastaneye gönderdiler onu. Ancak, doğrusunu isterseniz, bir yere götürmenize gerek de yok onu."

"Neden?"

"Arkadaşınıza ildeki doktorların da bir faydası olmaz."

"Durumu o kadar mı kötü?"

"Evet, sona geldi artık."

"Asıl hastalığı nedir?"

"Yaralandı... Anlayacağınız, akciğerinde yara var... üstüne bir de üşütmüş, ateşlenmiş... ve dahası... Ekonomik durumu yok: Siz de bilirsiniz, ekonomik durumu olmayınca insanın yaşaması kolay değildir."

İkimiz de sustuk.

Şişko bana yandan şöyle bir baktıktan sonra sordu:

"Bitkisel ilaçlar versek ona nasıl olur sizce?"

"Nasıl yani, bitkisel ilaçlar mı? Siz normal ilaç vermiyor musunuz hastaya?"

"Elbette, normal ilaçlar veriyorum ama bitkisel ilaçlar konusunda da bilgim vardır. En azından, normal ilaçlar konusunda bilgim olduğu kadar... Bizim burada hastaları bitkisel ilaçlarla tedavi eden bir eczacı var, oysa bu konuda bilimsel bir unvanı yok."

"Eh," diye geçirdim içimden, "durum kötü!"

"Hayır, doktor," dedim, "siz hastamızı iyisi mi, alışık olduğunuz metotla tedavi edin."

"Nasıl isterseniz, efendim."

Şişko ayağa kalktı, göğüs geçirdi.

"Onun yanına mı gidiyorsunuz?" dedim.

"Evet, görmem gerekiyor onu."

Ve çıktı odadan.

Arkasından gitmedim: Onu zavallı hasta dostumun yatağının

başucunda görmek gücümü aşardı. Adamıma seslendim, hemen il merkezine gitmesini, oranın en iyi doktorunun kim olduğunu sorup öğrenmesini, o doktoru hemen alıp buraya getirmesini söyledim. Bir süre sonra koridordan bir ses geldi; koşup kapıyı açtım.

Doktor, Pasinkov'un odasından çıkıyordu. Fısıldayarak sordum ona:

"Durumu nasıl?"

"İyi, bir şurup yazdım kendisine."

"Doktor bey, ben kente adam yolladım. Sizin bilginizden kuşkum yok ama bilirsiniz: Bir elin nesi var, iki elin sesi var, derler."

Şişko merdivenden inerken,

"Çok iyi yaptınız!" dedi.

Sanırım, bıktırmıştım adamı. Pasinkov'un yanına girdim.

Sordu bana:

"Kasabanın büyük doktorunu gördün mü?"

"Gördüm," dedim.

"Onun neyini seviyorum, biliyor musun: İnanılmaz sakinliğini... Doktor dediğin kayıtsız, uyuşuk olacak, öyle değil mi? Hastayı rahatlatır bu."

Kuşkusuz, onaylamadım dediğini.

Beklediğimin aksine, Pasinkov akşama doğru çok daha rahattı. Yelisey'e semaveri koymasını rica etti, bana çay ikram edeceğini, kendisinin de bir fincan içeceğini söyledi. Hayli neşelenmişti. Ama ben, yine de, bir türlü susmak, sakinleşmek istemediğini fark ettiğim için, elimden geldiğince onu konuşturmamaya çalışıyordum; kendisine bir şeyler okumamı isteyip istemediğini sordum.

"Vinterkeller'i hatırlıyor musun?" diye karşılık verdi. "Tamam, seve seve... Ne okuyacağız? Bak, şurada, pencerenin içinde kitaplarım var..."

Pencereye gittim, elime gelen ilk kitabı aldım...

"Nedir o?" diye sordu Pasinkov.

"Lermantov."

"Ya! Lermantov, ha! Çok güzel! Puşkin daha iyidir, kuşkusuz... Hatırlarsın: 'Sessizlikte tekrar çöküyor üzerime bulutlar...' ya da 'Sevimli hayalini okşuyorum son kez hayalimde...' Ah, harika! Ha-

rika! Ama Lermantov da iyidir. Bak ne diyeceğim, kardeşim, rastgele bir yerini aç ve oku bana!"

Kitabı açtım ve şaşırdım: Açtığım sayfadaki şiirin adı "Vasiyet"ti. Başka bir sayfa açacaktım ki Pasinkov fark etti bunu, telaşlı,

"Hayır, hayır, hayır," dedi, "açtığın sayfayı oku."

Yapabileceğim bir şey yoktu: Okudum "Vasiyet"i...

Son dizeyi okuduğumda Pasinkov,

"Harika bir şey!" dedi. "Harika!" Bir süre sustuktan sonra ekledi: "İlk açtığın sayfada 'Vasiyet'in olması çok ilginç...Çok tuhaf!"

Başka bir şiir okumaya başladım ama Pasinkov artık dinlemiyordu beni, yan tarafta bir yere bakıyor, kendi kendine "Vasiyet" diye tekrarlayıp duruyordu.

Kitabı dizlerimin üzerine bıraktım.

Pasinkov birden bana döndü,

"Onların komşusu bir kız var," diye fısıldadı, sonra sordu: "Peki, Sofiya Zlotnitskaya'yı hatırlıyor musun?"

Yüzüm kıpkırmızı oldu.

"Hatırlamaz olur muyum!"

"Peki, sonra evlendi, değil mi?"

"Evet, evlendi, Asanov'la evleneli çok oluyor. Sana yazmıştım."

"Evet, evet, yazdın. Sonunda babası affetti mi onu?"

"Affetti ama Asanov'u görmek istemedi."

"İnatçı ihtiyar! Peki ne haber var onlardan? Mutlular mı?"

"Bilmiyorum, doğrusunu istersen... galiba mutlular. ***ski ilinin bir köyünde yaşıyorlar. Oradan geçtim ama görmedim onları."

"Çocukları da olmuştur?"

"Sanırım, olmuş... Aklıma gelmişken, Pasinkov..." Pasinkov yüzüme baktı. "İtiraf et, hatırladığım kadarıyla, o zaman bu soruma cevap vermemiştin: Sahi, onu sevdiğimi söylemiş miydin sen Sofiya Zlotnitskaya'ya?"

"Her şeyi söylemiştim, bütün gerçeği... Ona her zaman gerçeği söyledim ben. Sofiya Zlotnitskaya'ya yalan söylemek, ondan bir şeyleri gizlemek büyük günah olurdu!"

Pasinkov sustu. Bir süre sonra sordu:

"Pekâlâ, söyle bakalım, kolay unutabildin mi onu?"

"Kolay olmadı. Boş yere sevda çekmenin ne gereği var?"

Pasinkov yüzünü bana döndü.

"Ama ben, kardeşim," diye başladı. Dudakları titriyordu. "Ben senin gibi değilim: Ben hâlâ unutabilmiş değilim onu."

Anlatılamaz bir şaşkınlık içinde haykırdım:

"Nasıl?! Yoksa seviyor muydun onu?"

Pasinkov ellerini başının arkasında kavuşturup, tane tane konuşarak karşılık verdi:

"Seviyordum...Onu nasıl sevdiğimi yalnızca Tanrı biliyor. Bunu hiç kimseye açmadım, dünyada hiç kimseye, hiç kimseye açmak içimden gelmedi... Böyle işte! Bu dünyada günlerimin sayılı olduğunu söylüyorlar... Her şey bitti artık!"

Pasinkov'un bu beklenmedik itirafı beni o kadar şaşırtmıştı ki dilim tutuldu, kesinlikle bir şey söyleyemedim, yalnızca şöyle geçirdim içimden: "Olacak şey mi? Nasıl fark edemedim bunu?"

Pasinkov kendi kendine konuşuyormuş gibi ekledi:

"Evet, seviyordum. Kalbinde Asanov'un olduğunu öğrendiğimde bile sevmekten vazgeçmedim. Ama bunu öğrenmek büyük bir darbe oldu benim için! Seni sevseydi hiç değilse, senin adına sevinirdim ama Asanov... Neyini sevmiş olabilirdi Asanov'un? Adamın şansı işte! Ama Sofiya Zlotnitskaya duygusuna ihanet etmeyi, sevgisinden vazgeçmeyi başaramadı. Dürüst ruhlar değişmezler..."

O uğursuz yemekten sonra Asanov'un ziyaretini, Pasinkov'un olaya karışmasını hatırladım, ellerimi çırptım.

"Benden öğrendin sen her şeyi, fukaram benim!" diye haykırdım ve o zaman ilgilenmeye başladın onunla!

"Evet," dedi Pasinkov. "Onunla konuşunca... o konuşmamızı hiç unutmayacağım. Benim için her zaman en önemli sözcük olan '*Resignation*' sözcüğünün ne anlama geldiğini işte o zaman öğrendim, işte o zaman anladım. Ama Sofiya Zlotnitskaya yine de benim her zamanki hayalim, idealim olarak kalmayı sürdürdü... Ne var ki ideali olmayan insan acınacak insandır!"

Pasinkov'a baktım: Uzaklara takılı kalmış gibi bakan gözleri heyecanla parlıyordu.

"Seviyordum onu," diye devam etti, "seviyordum onu, onu, sakin, dürüst, ulaşılmaz, yüzü ak Sofiya Zlotnitskaya'yı seviyordum.

Evlenip kentten ayrılınca üzüntümden ne yaptığımı bilemez olmuştum... Ondan sonra hiç kimseyi sevmedim..."

Ve birden öte yana döndü, yüzünü yastığa bastırdı, sessiz sessiz ağlamaya başladı.

Ben yerimden fırladım, üzerine eğildim, teselli etmeye çalıştım onu ...

Başını hafifçe kaldırıp saçlarını savurarak mırıldandı:

"Bir şeyim yok! Tamam! Biraz üzüldüm, biraz hüzünlendim... o kadar, geçti, yani... Ama neyse... Bütün şiirler suçludur! Başka, biraz neşeli şiirler oku sen bana."

Tekrar Lermantov'u aldım elime, sayfaları çabuk çabuk çevirmeye başladım. Gelgelelim, nedense hep Pasinkov'u heyecanlandıracak şiirler çıkıyordu karşıma. Nihayet "Terek Nehri'nin Armağanları"nı okudum.

Hasta dostum bir öğretmen tavrıyla,

"Tumturaklı lakırdılar!" dedi, "ama iyi yerleri de var. Bu arada, kardeşim, sen bilmiyorsun, ben kendimi şiire verdim, bir şiir yazmaya kalkıştım: 'Hayatın kadehi.'.. ama sonu gelmedi! Bizim işimiz hissetmek, kardeşim, yazmak, yaratmak değil... Ama yoruldum galiba; şöyle hafiften biraz kestirsem... ne dersin? Sence de uyku çok güzel bir şey değil mi?! Hayatımız tümden bir uyku zaten ve onun en güzel yanı da gene uyku!"

"Ya şiir?" diye sordum.

"Şiir de bir uyku, ancak cennet uykusu."

Pasinkov gözlerini kapadı.

Başucunda bir süre ayakta durdum. Öylesine çabuk uyuyacağını sanmıyordum ama soluk alışı hemen düzenli, sakin olmuştu... Parmaklarımın ucuna basarak çıktım, odama gittim ve divana uzandım. Uzun süre, Pasinkov'un bana dediklerini düşündüm. Birçok şeyi hatırlıyordum, hatırladıkça şaşırıyordum, sonunda ben de uykuya daldım...

Biri dürterek uyandırdı beni. Yelisey karşımda ayakta duruyordu.

"Lütfen efendimin yanına gelin," dedi.

Hemen kalktım.

"Neyi var?"

"Sayıklıyor."

"Sayıklıyor mu? Şimdiye kadar da sayıklıyor muydu?"

"Hayır, sayıklamıyordu, yalnız dün gece, bir de bugün... Ama çok korkunç bir şey!"

Pasinkov'un odasına geçtim. Yatağında yatmıyor, bütün bedeniyle öne eğilmiş oturuyor, kollarını yavaşça iki yana açıyor, gülümsüyor, rüzgârda otların hışırdamasını andıran sakin, durgun sesiyle bir şeyler söylüyordu. Bakışları odanın içinde dolaşıyordu. Döşemedeki, önü kitapla kapatılmış gece lambasının hüzünlü ışığı tavada kıpırtısız bir leke gibi duruyordu. Pasinkov'un yüzü loş ışıkta daha da soluk görünüyordu.

Yaklaştım, seslendim ona, karşılık vermedi. Sayıklamasını dinlemeye başladım: Sibirya'dan, ormanlardan söz ediyordu. Arada bir anlamı olan şeyler söylüyordu.

"Ne güzel ağaçlar!" diye fısıldıyordu. "Gökyüzüne uzanıyorlar. Hepsi kırağı kaplı! Gümüş... Kar yığınları... Evet, işte küçük ayak izleri... bir tavşan koşarak geçmiş buradan... işte kürklü beyaz bir kakım... hayır, elinde kâğıtlarıyla koşan babam bu benim... A! Bir çiçek, kırmızı bir çiçek, Sofiya bu... İşte, çanlar çalıyor, buzlar çatırdıyor... Ah, hayır; şakrak kuşları çalılarda daldan dala uçuyor, cıvıldıyor... Gagaları kıpkırmızı! Soğuk... A! İşte Asanov... Evet, top... bakır bir top gibi, kundağı da yeşil. İşte bunun için hoşlanıyorlar ondan. Bir yıldız mı kaydı? Hayır, bir ok geliyor havada... Ah, ne çabuk, hem de doğrudan benim kalbime! Kim attı bunu? Sen mi, Sonyacığım?"

Başını önüne eğdi, anlamsız şeyler fısıldamaya başladı. Yelisey'e baktım: Elleri arkasında, ayakta duruyor, çok üzgün, efendisine bakıyordu.

Pasinkov aydınlık, bilinçli bakışını birden bana doğrultup,

"Ne dersin, kardeşim, hayli pratik biri olmuşsun sen..." dedi. Öyle ki elimde olmadan ürperdim, cevap verecek oldum ama hemen devam etti: "Ama ben pratik biri olamadım, kardeşim, olamadım, elden ne gelir! Hayalperest doğdum, hayalperest öleceğim! Hayal, hayal... Nedir hayal? Sabakeyeviç'in[8] köylüsü...işte budur hayal! Oh!"

---

8 Gogol'ün *Ölü Canlar*'ında ölü köylülerini Çiçikov'a satan toprak sahiplerinden biri – ç.n.

Pasinkov neredeyse sabaha kadar sayıkladı; nihayet biraz sakinleşti, başını yastığa koyup uyudu. Odama döndüm. Gece çok yorulduğum için derin bir uykuya daldım.

Tekrar uyandırdı beni Yelisey. Titreyen sesiyle,

"Ah, efendim!" dedi. "Ne yapacağımı bilmiyorum, Yakov İvanıç ölüyor..."

Pasinkov'un odasına koştum. Yatağında kıpırdamadan yatıyordu. Sökmek üzere olan şafağın ışığında ölü gibi görünüyordu. Beni tanıdı.

"Hoşça kal," diye fısıldadı, "Sofiya'ya selam söyle, ben ölüyorum..."

"Yakovcuğum!" diye haykırdım, "böyle şeyler düşünme, lütfen! Ölmeyeceksin sen, yaşayacaksın..."

"Hayır, imkânsız! Ölüyorum..." Eliyle göğsünü gösterdi. "Hatıra olarak bunu al..." Birden sordu: "Nedir bu? Bak: Deniz... altın rengi, üzerinde mavi adalar, mermer tapınaklar, palmiyeler, hoş kokular..."

Sustu Pasinkov... ve gerindi...

Yarım saat sonra yaşamıyordu artık. Yelisey ağlayarak kapandı ayaklarına. Ben gözlerini kapadım.

Boynunda siyah sicime bağlı ipek bir kesecik vardı, aldım onu.

Üçüncü gün toprağa verdik dostumu... Soylu yüreği sonsuza dek kara toprağın içine gizlendi! İlk toprağı üzerine ben attım.

III

Aradan bir buçuk yıl daha geçti. Görevim Moskova'ya uğramamı gerektirdi. Kentin en iyi otellerinden birine yerleştim. Bir gün koridorda, otelde kalanların listesinin yazılı olduğu kara tahtaya bakınca az kaldı bir çığlık atacaktım: 10 numaralı odanın karşısında tebeşirle düzgün bir el yazısıyla Sofiya Nikolayevna Asanova adını görmüştüm. Son zamanlarda onun kocasıyla ilgili hiç de iyi olmayan haberler geliyordu kulağıma. Kendini içkiye, kumara verdiğini, her şeyini kaybettiğini, genellikle yakışıksız davranışları olduğunu biliyordum. Oysa karısından herkes saygıyla söz ediyordu... Odama dönerken heyecanlıydım. Çok uzun zamandır içimde

soğumuş olan bir tutku yüreğimde sanki kıpırdamış, kalbim hızlı çarpmaya başlamıştı. Sofiya Nikolayevna'nın odasına gitmeye kararlıydım. Düşünüyordum: "Uzun yıllardır görüşmüyoruz, o zamanlar aramızda geçen her şeyi belki unutmuştur bile."

Pasinkov'un ölümünden sonra yanıma aldığım Yelisey'i kartvizitimle Sofiya'ya gönderdim; odasında olup olmadığını, kendisini ziyaret edip edemeyeceğimi sormasını söyledim. Yelisey hemen geri geldi, Sofiya Nikolayevna'nın odasında olduğunu, beni odasına davet ettiğini söyledi.

Sofiya Nikolayevna'nın odasına gittim. Ben kapıdan girdiğimde odanın ortasında ayakta duruyor, uzun boylu, şişman birini yolcu ederken gür, kalın sesiyle ona şöyle diyordu:

"Nasıl isterseniz... zararsız bir insandır; işe yaramayan biridir ve düzgün bir toplumda işe yaramayan her insan gibi zararlıdır da, zararlıdır, zararlıdır!"

Uzun boylu adam çıktı odadan. Sofiya Nikolayevna bana döndü.

"Yıllardır görüşmüyoruz!" dedi. "Rica ediyorum, oturunuz..."

Oturduk. Yüzüne baktım... Uzun bir ayrılıktan sonra onun, (belki sevdiğim insanın) bir zamanlar benim için çok değerli yüz hatlarını görmüş, tanımıştım; ne var ki bu eski, hâlâ unutamadığım yüzü sanki tanıyamamıştım (bambaşka bir yüzdü sanki); o yüzün yerinde sanki aynı ama yabancı bir yüz vardı. O anda bir zamanların gözyaşlarını görür gibi olmuştum. Çok hüzün verici bir şeydi bu. Böyle bir anda herkes "ve ben de böylesine değişmiş olmalıyım," diye düşünebilir...

Bununla birlikte, Sofiya Nikolayevna pek yaşlanmamıştı ama onu son kez gördüğümde daha on altı yaşındaydı ve aradan dokuz yıl geçmişti. Şimdi yüz hatları daha düzgün, belirgindi; eskiden olduğu gibi, duygularının içtenliğini ve kararlılığını ifade ediyorlardı ama eski sakinliğin yerinde sanki gizlenen bir acı ve endişe de yok değildi. Gözleri derine çekilmiş, bakışları kararmıştı. Annesine benzemeye başlamıştı...

İlk konuşan Sofiya Nikolayevna oldu:

"İkimiz de çok değişmişiz. Bu arada nerelerdeydiniz?"

"Sağda solda dolaştım," diye cevap verdim. "Siz sürekli köyde mi kaldınız?"

"Çoğunlukla köyde. Şimdi de yalnızca geçerken uğradım Moskova'ya."

"Anneniz, babanız nasıllar?"

"Anneciğim öldü, babacığım ise Petersburg'da; kardeşim devlet görevinde, Varvara da onun yanında."

"Ya eşiniz?"

"Kocam mı?" Birden telaşlanmış gibiydi Sofiya. "Kendisi şimdi güneyde, panayırlarda. Biliyorsunuz, atları çok severdi, bir hara kurdu kendine... işte bunun için panayırları dolaşıyor... at alıyor."

O anda saçı Çin usulü kesilmiş, yüzü çok uzun, iri gözleri koyu gri, sekiz yaşlarında bir kız çocuğu girdi odaya. Beni görür görmez küçük ayağını geri attı, öne eğilerek selam verdi bana ve hemen Sofiya Nikolayevna'nın yanına oturdu.

Sofiya Nikolayevna parmağıyla küçük kızın yuvarlak çenesinin altına dokunarak,

"Tanıştırayım sizi," dedi, "benim kızım... Evde kalmak istemedi, onu da yanıma almam için çok yalvardı."

Kız çocuğu çabuk bakışıyla şöyle bir baktı bana, gözlerini hafifften süzdü.

"Çok akıllıdır benim kızım," diye devam etti Sofiya Nikolayevna, "hiçbir şeyden korkmaz. Dersleri de iyidir. Bunun için çok takdir ediyorum kendisini."

Küçük kız annesine doğru eğilip sordu:

"Comment se nomme monsieur?"[9]

Sofiya Nikolayevna adımı söyledi. Tekrar baktı bana küçük kız.

Sordum ona:

"Sizin adınız nedir?"

Küçük kız cesur bir tavırla gözlerimin içine bakarak cevap verdi:

"Benim adım Lidiya."

"Sizi çok seviyor olmalılar," dedim.

"Kim çok seviyor olmalı beni?"

"Nasıl, kim? Sanırım annen babandan başlamak üzere herkes..." Küçük kız bir şey söylemeden baktı annesine. Ben devam ettim: "Sanırım, Konstantin Aleksandroviç..."

Sofiya Nikolayevna araya girdi:

9 (Fr.) Beyefendinin adı ne?

"Evet, evet." Bu arada kızı dikkatli bakışını annesinin yüzünden indirmiyordu. "Kocam da kuşkusuz... çocukları çok sever zaten Konstantin Aleksandroviç."

Lidiya'nın zeki, küçük yüzünde tuhaf bir ifade belirdi. İnce dudakları şişti; başını önüne eğdi.

Sofiya Nikolayevna acele, ekledi:

"Söylesenize, sanırım iş için geldiniz Moskova'ya?"

"Evet, iş için... Siz de mi öyle?"

"Evet, ben de... Kocamın yokluğunda, anlarsınız ya, ister istemez işlerle ilgilenmem gerekiyor."

Lidiya,

"Maman!"[10] dedi.

"Quoi, mon enfant?"[11]

"Non rien... Je te dirai après."[12]

Sofiya Nikolayevna gülümsedi, omuzlarını kaldırdı. İkimiz sustuk ama Lidiya mağrur bir tavırla kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu.

Sofiya Nikolayevna tekrar bana döndü:

"Söyleyin, lütfen, hatırlıyorum, bir arkadaşınız vardı... Adı neydi? Çok hoş bir yüzü vardı... hep şiirler okurdu; duygulu, heyecanlı biriydi..."

"Pasinkov olmasın?"

"Evet, evet, Pasinkov... şimdi nerelerdedir?"

"Öldü."

"Öldü mü?" diye tekrarladı Sofiya Nikolayevna. "Çok üzüldüm!"

Küçük kız telaşlı bir fısıltıyla sordu:

"Ben gördüm mü onu, maman?"

"Hayır, Lidiya, görmedin." Tekrarladı Sofiya Nikolayevna: "Çok üzüldüm!"

"Onun için üzgünsünüz..." dedim. "Ya onu benim kadar yakından tanısaydınız... Ama izninizle sorabilir miyim, neden özellikle Pasinkov'u sordunuz?"

---

10 (Fr.) Anne!

11 (Fr.) Ne var, çocuğum!

12 (Fr.) Bir şey yok... Sonra söylerim sana.

Sofiya Nikolayevna bakışını önüne indirdi.

"Öylesine sordum işte, aslında..." Kızına dönüp ekledi: "Lidiya, hadi sen dadının yanına git."

Lidiya sordu annesine:

"Burada bulunmamın sakıncası olmadığı zaman çağıracak mısın beni?"

"Çağıracağım."

Lidiya çıktı. Sofiya Nikolayevna bana döndü.

"Pasinkov'la ilgili bildiğiniz her şeyi anlatın bana, lütfen."

Anlatmaya başladım. Dostumun hayatını, (elimden geldiğince, onun ruh temizliğini, son görüşmemizi, ölümünü ayrıntılarıyla anlatmaya çalışarak) kısaca anlattım.

Konuşmamı bitirirken sesimi haykırırcasına yükselttim:

"Evet, işte böyle bir insan fark edilmeden, neredeyse değeri hiç bilinmeden ayrıldı aramızdan! Ayrıca, daha kötüsü de var... İnsanın değer bilmesinin ne anlamı vardır? Ama bana acı veren, gururumu inciten ise böyle bir insanın; böylesine seven, sadık vefalı kalbi olan bir insanın, hayatında bir kez bile karşılıklı aşkın mutluluğunu tatmadan, bir kadın ruhunda ona lâyık yakın ilgi uyandırmadan bu dünyadan göçüp gitmiş olmasıdır! Bırakın, birileri habersiz olsun bu mutluluktan; çoğu değmez buna çünkü ama Pasinkov! Üstelik, sevilmeyi hak etmeyen, onunla hiçbir şekilde kıyaslanamayacak ama sevilen binlerce insan tanıdım ben hayatımda. Bir kadının erkeğe bağlanması için onda birtakım eksiklerin (sözgelimi, kendine güven, kişilik eksikliğinin) olması mı, yoksa erkeğin düşüncesiz, hoppa olması mı gerekiyor? Yoksa aşk mükemmellikten, yeryüzünde mümkün olabilecek, kendisi için yabancı, korkunç mükemmellikten mi korkuyor?"

Sofiya Nikolayevna ciddi, sabit bakışını benden ayırmadan, dudaklarını açmadan (yalnızca kaşları arada bir çatılıyordu) sonuna kadar dinledi beni.

Bir süre sustuktan sonra mırıldandı:

"Arkadaşınızı hiçbir kadının sevmediğini nereden biliyorsunuz?"

"Bunu biliyorum, kesinlikle biliyorum."

Sofiya Nikolayevna bir şey söylemek istedi ama söylemedi, sustu. Kendi kendiyle mücadele ettiği belliydi.

Neden sonra,

"Yanılıyorsunuz," dedi. "Ölen dostunuzu çok seven bir kadın tanıyorum. Hâlâ seviyor onu, unutamıyor... ve ölüm haberi derinden sarsacaktır kendisini."

"Kimdir bu kadın? Söyler misiniz, lütfen."

"Ablam Varvara."

Şaşırmıştım.

"Varvara Nikolayevna!" diye haykırdım.

"Evet."

"Nasıl olur? Varvara Nikolayevna mı?" diye tekrarladım. "Böyle bir şey..."

Sofiya Nikolayevna sözümü kesti:

"Cümlenizin sonunu ben getireyim: O soğuk, bir şeye önem vermeyen, ağır kanlı kız (sizce) nasıl sevmiş olabilirdi dostunuzu? Varvara işte bunun için evlenmedi ve evlenmeyecek. Bugüne kadar yalnızca ben biliyordum bunu: Varvaracığım ölür de, duygularını arkadaşınıza açmazdı. Ailemizde bizler susmasını da, sabretmesini de biliriz."

Onun son sözlerinin acı anlamını elimde olmadan düşünerek uzun uzun baktım Sofiya Nikolayevna'nın yüzüne. Neden sonra mırıldandım:

"Şaşırttınız beni. Ama biliyor musunuz ki Sofiya Nikolayevna, tatsız hatıralarınızı uyandırmaktan korkmuyor olsam, ben de sizi şaşırtırdım..."

Sofiya Nikolayevna yadırgamış gibi, tane tane şöyle dedi:

"Ne demek istediğinizi anlayamadım..."

Hemen ayağa kalkıp karşılık verdim:

"Ne demek istediğimi anlayamamanız olağan... bunun için, sözlü olarak anlatmak yerine, izin verin, size gönderilmiş bir şeyi vereyim size..."

"Nedir bu?" diye sordu Sofiya Nikolayevna.

"Huzursuz olmayın, Sofiya Nikolayevna, benimle ilgili bir şey değil bu..."

Selam verip odama gittim, Pasinkov'un boynundan aldığım keseciği aldım ve şöyle bir notla Sofiya Nikolayevna'ya yolladım:

"Dostum bu keseciği hayatı boyunca koynunda taşıdı ve öldü-

günde de koynundaydı. Bu keseciğin içinde sizin ona yazdığınız, anlamı tamamen önemsiz bir not var; okuyabilirsiniz onu. Sizi büyük bir tutkuyla sevdiği için (ancak ölmeden bir gün önce itiraf etti bana bunu) koynunda taşıdı bu notunuzu. Şimdi, o artık hayatta değilken kalbinin size ait olduğunu öğrenmenizin bir sakıncası olmasa gerek?"

Yelisey biraz sonra elinde kesecikle geri geldi.

"Ne oldu?" diye sordum. "Bana bir şey söylemeni istemedi mi senden?"

"Hayır," dedi Yelisey.

Ve sustu.

"Benim yazdığım notu okudu mu?"

"Sanırım okudular, efendim. Hizmetçi kız götürdü onu kendilerine."

Pasinkov'un son söylediklerini hatırlayıp düşündüm: "Ulaşılmaz!"

Yüksek sesle,

"Tamam, çıkabilirsin," dedim.

Yelisey pek bir gülümseyerek çıktı.

Kapıdan başını uzatıp,

"Size, efendim... bir kız geldi," dedi.

"Ne kızı?"

Yelisey bir an sustuktan sonra sordu:

"Toprağı bol olsun efendim size bir şey söylemedi mi, efendim?"

"Söylemedi... Nedir?"

Yelisey eliyle kapının pervazına dokunup devam etti:

"Kendileri Novgorod'dayken, (nasıl desem) bir kızla arkadaşlık kurmuşlardı. İşte o kız sizi görmek istiyor, efendim. Bugün sokakta karşılaştık... 'Uğra,' demiştim kendisine, 'beyefendi emrederse, odasına alırım seni.'"

"Pekâlâ, söyle, söyle gelsin. Nasıl bir kız bu?"

"Sade... bir esnaf kızı... Rus."

"Yakov İvanıç seviyor muydu onu?"

"Eh işte... seviyorlardı, efendim. Neyse... Efendimin öldüğünü öğrenince çok kötü oldu. Fena bir kız değildir, iyi bir kızdır, efendim."

"Söyle, gelsin."

Yelisey gitti, hemen geri geldi. Arkasında alacalı basma entarili, başında yüzünün yarısını kapayan koyu renk atkısıyla, bir kız vardı. Beni görünce utandı, geri dönecek oldu.

Yelisey sordu ona:

"Ne oldu? Korkma, yürü."

Kızın yanına gittim, elini tuttum.

"Adınız nedir sizin?" diye sordum.

Yüzüme kaçamak bakıp alçak sesle cevap verdi:

"Maşa."

Yirmi iki veya yirmi üçünde gösteriyordu. Yuvarlak, oldukça sade ama tatlı bir yüzü vardı. Yanakları hoş, gözleri mavi, küçücük elleri çok güzel, temizdi. Giyimi derli topluydu.

"Yakov İvanıç'ı tanıyor muydunuz?" diye devam ettim.

Atkısının kenarını çekeleyerek mırıldandı:

"Tanıyordum, efendim."

Kirpiklerinde gözyaşı damlaları vardı...

Oturmasını söyledim.

Hemen, nazlanmadan, ağırbaşlı bir tavırla sandalyenin ucuna ilişti.

Yelisey odadan çıktı.

"Onunla Novgorod'da mı tanıştınız?"

Kız ellerini atkısının altına sokup,

"Evet, efendim, Novgorod'da," dedi. "Kendilerinin öldüğünü de önceki gün Yelisey Timofeiç'ten öğrendim. Yakov İvanıç, Sibirya'ya giderlerken bana mektup yazacaklarına söz vermişlerdi, iki kez de yazdılar ama başka mektup alamadım kendilerinden, efendim. Kendilerinin arkasından Sibirya'ya gidecektim ama bunu istemediler, efendim."

"Novgorod'da akrabalarınız var mı?"

"Var."

"Onların yanında mı kalıyordunuz?"

"Annem ve evli kız kardeşimle aynı evde yaşıyordum ama sonra annem kızdı bana, kız kardeşimin de çok çocuğu oldu, evin içi kalabalık olunca ben ayrıldım evden. Hep Yakov İvanıç'tı aklımda, onu görmekten başka bir isteğim yoktu; bana karşı her zaman çok iyiydi... Yelisey Timofeiç'e sorun..."

Bir an sustu Maşa.

"Kendilerinin mektupları var bende," diye devam etti. "Bakın, efendim."

Cebinden birkaç mektup çıkarıp bana uzattı.

"Alın, okuyun, efendim," diye ekledi.

Mektuplardan birini açtım, Pasinkov'un el yazısını hemen tanıdım. İri, okunaklı bir el yazısıyla şöyle yazmıştı:

> Sevgili Maşa! Dün küçücük başını başıma dayadığında, bunu neden yaptığını sorduğumda şöyle dedin: 'Ne düşündüğünü duymaya çalışıyorum.' O anda ne düşündüğümü şimdi söyleyeceğim sana: 'Maşa okuma yazmayı öğrense ne iyi olurdu!' diye düşünüyordum. 'Hiç değilse, bu mektubumu okuyabilirdi...'

Maşa mektuba baktı.

"Bu mektubu daha Novgorod'dayken yazmışlardı, bana okuma yazma öğretmeye hazırlanırlarken... Ötekilerine de bakın, efendim. Bana Sibirya'dan yazdığı bir mektup var orada. Onu okuyun, efendim."

Mektupların hepsini okudum. Hepsi müşfik, hatta sevgi doluydu. Mektuplardan birinde, özellikte Sibirya'dan yazdığı ilk mektupta Pasinkov, Maşa'nın onun en iyi dostu olduğunu yazıyor, Sibirya'ya gelebilmesi için ona para göndereceğine söz veriyor ve mektubunu şöyle bitiriyordu:

> O güzel ellerinden öpüyorum; buranın kızlarında seninkiler gibi eller yok; ayrıca, kafaları da, kalpleri de seninkiler gibi değil... Sana hediye ettiğim kitapları oku ve beni hatırla, ben de seni unutmayacağım. Yalnızca sen, yalnızca sen sevdin beni hayatta: Ben de her şeyimle senin olmayı arzu ediyorum...

Mektupları Maşa'ya geri verirken,

"Anladığım kadarıyla size çok bağlanmış," dedim.

Maşa mektupları özenerek cebine yerleştirirken (bu arada gözyaşları yanaklarından aşağı süzülüyordu) şöyle dedi:

"Çok seviyorlardı beni. Her zaman güveniyordum kendilerine, Tanrım yaşamasına izin verseydi kesinlikle bırakmazlardı beni. Mekânı cennet olsun!"

Atkısının ucuyla gözyaşlarını sildi.

Sordum ona:

"Şimdi nerede kalıyorsunuz?"

"Şimdi burada, Moskova'dayım; hanımefendimle gelmiştim ama şimdi bir yerim yok. Yakov İvanıç'ın teyzesinin yanına gittim ama kendileri de çok fakir." Maşa kalktı, gitmeye hazırlandı, selam vererek ekledi: "Yakov Petroviç sık sık sizden bahsederdi. Her zaman çok severdi sizi, hatırlardı. Önceki gün Yelisey Timofeyeviç'i görünce, acaba bana yardım etmeyi düşünür müydünüz deyip size uğramak istedim, çünkü kalabileceğim bir yerim yok..."

"Seve seve, Maşa... Baba adınızı öğrenebilir miyim?"

"Petrova," diye cevap verdi Maşa.

Başını önüne eğdi.

"Sizin için elimden gelen her şeyi yapacağım, Maşa Petrovna. Ne yazık ki kısa bir süreliğine buradayım, tanıdığım iyi aile de çok az."

Maşa derinden içini çekti.

"Hiç değilse bir iş olsaydı... Biçmeyi beceremiyorum ama dikiş dikmeyi bilirim... çocuk da bakabilirim."

"Para vermeliyim ona," diye geçirdim içimden. "Ama nasıl yapacağım bunu?"

Gayet sakin bir tavırla,

"Bakın ne diyeceğim, Maşa Petrovna," dedim, "sanırım kusuruma bakmayacaksınızdır ama Pasinkov'un size anlattıklarından, ne kadar yakın dostu olduğumu biliyorsunuzdur... Size bir öneride bulunmama... başlangıç olarak, size küçük bir yardımda bulunmama izin verecek misiniz?"

Maşa yüzüme baktı.

"Ne gibi?"

"Paraya ihtiyacınız yok mu?" dedim.

Maşa kıpkırmızı oldu, başını önüne eğdi.

"Parayı ne yapacağım?" diye fısıldadı. "Bana bir yer bulursanız daha iyi olur, efendim."

"Size bir yer bulmaya çalışacağım ama şu anda kesin bir şey söyleyemiyorum ama gücenmenize gerek yok, inanın... Öyle ya, sizin için bir yabancı değilim ben... Ortak dostumuzun hatırasına benden kabul edin bunu..."

Arkamı döndüm, cüzdanımdan aceleyle birkaç banknot çıkarıp ona uzattım.

Maşa başını önüne daha da eğmiş, kıpırdamadan ayakta duruyordu...

"Alın," dedim.

Maşa gözlerini yavaşça kaldırdı, yüzüme pek hüzünlü baktı, soluk elini atkısının altından yavaşça çıkardı, bana uzattı.

Banknotları soğuk parmaklarının üzerine bıraktım, bir şey söylemeden elini atkının içine soktu, tekrar bakışlarını önüne indirdi.

"Maşa Petrovna," diye devam ettim, "ileride bir şeye ihtiyacınız olursa, lütfen, doğrudan bana başvurun. Adresimi vereceğim size."

Maşa,

"Çok müteşekkirim size," dedi ve bir süre sustuktan sonra ekledi: "Kendileri benden hiç söz etmediler mi size, efendim?"

"Ölmeden çok kısa bir süre önce bir araya geldik, Maşa Petrovna. Ama, net hatırlamıyorum... galiba bir şeyler söylemişti."

Maşa eliyle saçlarını düzeltti, hafifçe yanağına dokundu, bir an düşündükten sonra "Hoşça kalın," deyip odadan çıktı.

Masaya oturdum, acı düşüncelere daldım. Bu Maşa, onun Pasinkov'a karşı duygusu, Pasinkov'un Maşa'ya mektupları, Sofiya Nikolayevna'nın ablasının Pasinkov'a gizli aşkı... Derinden içimi çekerek mırıldanıyordum: "Zavallı Pasinkov! Zavallı dostum!" Onun bütün hayatını hatırlıyordum, çocukluğunu, gençlik yıllarını, *fraulein* Friderika'yı... "İşte," diye düşünüyordum, "kader çok şey verdi sana! Çok sevinçler armağan etti!"

Ertesi gün tekrar Sofiya Nikolayevna'nın yanına uğradım. Uzun süre koridorda beklettiler beni ve odaya girince Lidiya annesinin yanında oturuyordu. Sofiya Nikolayevna'nın, benimle tekrar dünkü konuya dönmek istemediğini anladım.

Konuşmaya başladık ama doğrusu kentte dolaşan söylentiler, işler dışında neler konuştuğumuzu hatırlamıyorum... Lidiya sık sık söze karışıyor, kurnaz kurnaz bana bakıyordu. Küçük, kıpır kıpır yüzünde ansızın eğlenceli bir ciddiyet belirmişti... Zeki küçük kız, annesinin onu özellikle neden yanında oturttuğunu anlamış olmalıydı.

Vedalaşmak için ayağa kalktım. Sofiya Nikolayevna kapıya kadar geçirdi beni. Kapının eşiğinde durup şöyle dedi:

"Dün cevap yazmadım size, öyle ya, ne yazabilirdim? Hayatımız bize bağlı değil; ancak hepimizin, biz istemediğimiz sürece dipten kendiliğinden kalkmayacak bir çapa demiri vardır: Görev duygusu."

Bir şey söylemeden "evet" anlamında başımı eğdim ve vedalaştım Sofiya Nikolayevna ile.

O akşam odamdan hiç çıkmadım ama Sofiya Nikolayevna değildi düşündüğüm: Sürekli benim sevgili, unutulmaz dostum Pasinkov'u, romantiklerin bu sonuncusunu düşündüm. Onun kimi zaman hüzünlü, kimi zaman ince duyguları göğsümden büyüleyici bir tatla geçiyor, yüreğimin henüz genç tellerini tıngırdatıyordu... "Mezarında huzur içinde yat sen, pratik olmayan, iyi yürekli idealist! Ve senin her zaman yabancısı olduğun, şimdi belki senin gölgenle alay etmekle meşgul bütün o pratik insanlara Tanrı (kadere de, insanlara da inat), senin o yoksul ve barış dolu hayatını süsleyen her şeyin hiç değilse yüzde birini versin!"

Mektuplaşma

(Переписка)

Bundan birkaç yıl önce Dresden'deydim.

Otelde kalıyordum. Sabah erken çıkıp akşam geç vakte kadar sokaklarda dolaşıyordum. Komşularımla tanışmayı gerekli görmüyordum. Bir süre sonra tesadüfen bir evde hasta bir Rus'un olduğunu öğrendim. Görmeye gittim onu. Verem hastasıydı, durumu ağırdı. Dresden'de sıkılmaya başlamıştım; yeni tanıdığımın evine taşındım. Hastanın yanında oturmak sıkıcıydı; can sıkıntısı bile kimi zaman hoşuna gider insanın; üstelik hasta tanıdığım karamsar da değildi, benimle severek konuşuyor, sohbet ediyordu. Nasıl olursa olsun amacımız zaman geçirmekti: Birlikte kâğıt oynuyor, doktora takılıyorduk. Yurttaşım neredeyse başında saçı kalmamış Alman doktora kendisiyle ilgili olmadık şeyler anlatıyordu; genelde "önceden bildiği" şeyleri açıklıyordu Alman'a; doktor hastalığıyla ilgili beklenmedik, hiç olmamış bir nöbete şaşırdığında takılıyordu, ona verdiği ilaçları pencereden sokağa atıyordu falan... Arkadaşımı, hastalığının şakaya gelmediği, henüz geç olmadan, iyi bir doktor çağırsa çok iyi olacağı vesaire konusunda birçok kez uyarmıştım. Ama Aleksey (arkadaşımın adı Aleksey Petroviç S. idi) her seferinde doktorlarla, özellikle de kendi doktoruyla ilgili esprilerle cevaplar veriyordu ve sonunda, yağmurlu bir sonbahar akşamı ısrarlı ricalarıma karşılık bana öyle

hüzünlü baktı, başını öylesine üzgün salladı, öyle tuhaf gülümsedi ki kendimi kötü hissettim. O gece Aleksey daha da fenalaştı ve ertesi gün öldü. Ölmeden kısa bir süre önce her zamanki neşesi yoktu artık: Yatağında kıvranıyor, zor soluk alıyor, hüzünlü bakınıyordu... Koluma yapıştı, zorlanarak fısıldadı: "Evet, ölmek çok zor..." Başını yastığa bıraktı, iki gözü iki çeşme, ağlamaya başladı. Ona ne diyeceğimi bilemedim, yatağının kenarında oturuyordum. Ama bu son ve geç kalmış üzüntüsünü hemen yendi Aleksey... "Bak ne diyeceğim sana..." dedi; "bizim doktor bugün gelecek ve beni ölmüş bulacak... O anda yüzünün nasıl olacağı geliyor gözümün önüne..." Ve ölürken onun yüzünün nasıl olacağının taklidini yaptı... Eşyalarını, hatıra olarak bana verdiği küçük bir paketin dışında bütün eşyasını Rusya'ya, akrabalarına göndermemi rica etti.

Pakette mektuplar vardı. Bir kızın Aleksey'e yazdığı mektuplar ve onun kıza yazdığı mektupların kopyaları. Hepsi toplam on beş mektuptu. Aleksey Petroviç S... Mariya Aleksandrovna B...'yi çok eskiden, anlaşılan, çocukluğundan tanıyordu. Aleksey Petroviç'in bir kuzeni, Mariya Aleksandrovna'nın bir kız kardeşi vardı. Eski yıllarda hepsi bir arada yaşıyordu, sonra ayrılmışlardı, uzun süre görüşmemişlerdi; daha sonra bir yaz köyde buluşmuşlar ve birbirlerine âşık olmuşlardı: Aleksey'in kuzeni Mariya Aleksandrovna'ya, Aleksey de Mariya Aleksandrovna'nın kız kardeşine... Yaz bitti, sonbahar geldi; tekrar ayrıldılar. Aleksey, aklı başında bir insan olarak, çok geçmeden, kendisinin hiç de âşık olmadığını anladı, güzel kızdan gayet güzel bir şekilde ayrıldı; kuzeni bir yıl daha mektuplaştı Mariya Aleksandrovna ile... ama sonunda kızı da, kendini de vicdansızca kandırdığını anladı, o da mektuplaşmayı kesti.

Değerli okur, size Mariya Aleksandrovna ile ilgili bir şeyler anlatabilirdim ama bu on beş mektuptan siz kendiniz tanıyacaksınız onu. Aleksey Mariya Aleksandrovna'ya ilk mektubunu, onun kuzeniyle mektuplaşmasının kesilmesinden hemen sonra yazdı. Aleksey o zaman Petersburg'daydı, bir süre sonra acele Dresden'e gitti, orada da hastalandı ve öldü. Mariya Aleksandrovna ile birbirlerine yazdıkları mektupları bastırmaya karar ver-

dim ve bu mektuplar aşk mektupları olmadığı için (Tanrı korusun!) okurun bunu bir ölçüde hoşgörüyle karşılayacağını umuyorum. Aşk mektuplarını genelde yalnızca iki kişi okur (hem de peş peşe bin kez) ama üçüncü kişiler için, komik değillerse, çekilmezdirler.

I

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Petersburg, 7 Mart 1840.

Sevgili Mariya Aleksandrovna! Sanırım, daha önce hiç yazmadım size ama şimdi yazıyorum... Bunun için çok tuhaf bir zaman seçtim, değil mi? Bunu neden yaptığımı açıklayayım size. *Mon cousin Thêodore*[1] bugün bendeydi ve nasıl söylesem... çok önemli bir sır olarak (zaten her şeyi sırdır onun) bana şunu söyledi: Buralı bir beyefendinin kızına âşıkmış ve bu kez kesinlikle evlenmek niyetindeymiş, ilk adımı atmış bile, evlilik önerisinde bulunmuş! Kendisi açısından böylesine iyi bir olay için kuşkusuz kutladım onu; uzun zamandır böyle bir şey yapmaya ihtiyacı vardı... ama ne yalan söyleyeyim, biraz şaşırmadım da değil. Gerçi aranızda her şeyin bittiğini biliyordum ama öyle sanıyordum ki... Sözün kısası, şaşırdım. Bugün bir arkadaşıma konuk gitmeyi düşünüyordum ama vazgeçtim, evde kaldım, sizinle biraz sohbet etmek istedi canım. Beni dinlemekten sıkılacak olursanız mektubumu hemen ateşe atıverin. Son derece sırnaşık biri olduğumu düşünmekte çok haklı olduğunuzu hissediyor olsam da, söyleyeyim, size karşı açık yürekli olacağım. Ancak, şunu unutmayın, kız kardeşinizin yanınızda olmadığını bilmeseydim, elime kalemi almazdım; Thêodore'nin dediğine göre, kız kardeşiniz bütün yazı teyzeniz Bayan B...'nin yanında geçirecekmiş. Umarım, orada mutludur!

İşte böyle... Ama size dostluğumu falan önermeyeceğim; genelde görkemli deyişlere, "duygusal" söylemlere yabancıyım-

1 (Fr.) Kuzenim Fyodor.

dır. Bu mektubu yazmaya, içimden öyle geldiği için başladım. İçimde başka bir duygu gizliyse, varsın şimdilik orada kalsın.

Sizi teselli etmeye de çalışmayacağım. İnsanlar başkalarını teselli ederken çoğu zaman, hiç de hoş olmayan zorlamalı bencilliklerinin sıkıntısından kurtulmak için yaparlar bunu.... İçten, sıcak ilgiyi anlarım... ama böyle bir ilgiyi herkeste bulamazsınız... Lütfen kızın bana... Kızınca belki sonuna kadar okursunuz mektubumu.

Ancak, ne hakkım var size yazmaya, dostluğumdan, duygularımdan söz etmeye, sizi teselli etmeye kalkışmaya? Yok, kesinlikle yok, bunu kabul etmek zorundayım ve yalnızca sizin iyi niyetinize güveniyorum.

Mektubumun giriş bölümünün neye benzediğinin farkında mısınız? Şuna benziyor: N.N. adında bir adam, onu hiç beklemeyen, belki de başkasını bekleyen bir hanımefendinin konuk salonuna giriyor.. Adam yanlış zamanda geldiğini anlıyor ama yapabileceği bir şey yoktur... Oturup konuşmaya başlıyor... Tanrı bilir, nelerden söz ediyor: Şiirden, doğanın güzelliklerinden, iyi eğitimin yararlarından... sözün kısası, korkunç tuhaf bir şey yapıyor... Ama bu arada ilk beş dakika geçiyor, adam hâlâ oturuyor; hanımefendi kaderine razı oluyor ve işte, Bay N.N. toparlanıyor, rahatlıyor ve elinden geldiğince güzel bir şeyler anlatmaya başlıyor.

Ne var ki bütün bu zevzekliğime karşın, ben yine de rahat değilim. Şaşkın, hatta biraz öfkeli yüzünüz geliyor gözümün önüne: Gizli birtakım niyetlerimin olduğundan kuşkulanmamanızın imkânsız olduğunu hissediyorum ve aptallık etmiş bir Romalı gibi mağrur bir tavırla koluma asılı örtümü yüzüme kapıyorum, sessizce son kararınızı bekliyorum...

Özellikle: Size yazmayı sürdürmeme izin verecek misiniz?

Size bütün içtenliğimle, yürekten bağlılığımı sunuyorum.

Aleksey S...

II

Mariya Aleksandrovna'dan Aleksey Petroviç'e

...no köyü, 22 Mart 1840.

Sayın Aleksey Petroviç!

Mektubunuzu aldım ve doğrusu, size ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Şakalarınızın altında bana karşı gerçekten dostça bir duygunun gizli olduğunu hissetmemiş olsaydım cevap bile vermeyebilirdim size. Mektubunuz hiç de iyi bir izlenim bırakmadı bende. Sizin deyiminizle "zevzekliğinize" karşılık, benim de size bir soru sormama izin verin: *Niçin*? Benden size ne, sizden bana ne? Size karşı içimde kötü herhangi bir duygu yok... tersine, ilginizden dolayı müteşekkirim size... ama iki yabancıyız biz ve şu anda kim olursa olsun, herhangi bir insanla yakınlaşmak niyetinde değilim.

İçten saygılarımla...

Mariya B...

III

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Petersburg, 30 Mart.

Teşekkür ederim, Mariya Aleksandrovna, ne kadar kuru, soğuk olsa da, mektubunuz için teşekkürler size. Bu arada sürekli büyük bir heyecan içindeydim; günde yirmi kez sizi, size yazdığım mektubu düşünüyordum. Kendimle acımasızca nasıl alay ettiğimi bilemezsiniz ama şu anda çok çok iyiyim, mutluyum. Yine yazıyorum size Mariya Aleksandrovna! Kabul edin, bana verdiğiniz cevaptan sonra böyle bir şeyin olacağını hiç beklemiyordunuz. Cesaretime kendim de şaşıyorum... işte öyle oldu! Ama içiniz rahat olsun: Size sizden değil, kendimden söz etmek istiyorum. Görüyorsunuz işte: Eskilerin dediği gibi, birilerine içimi dökmem gerekiyor. Sizi kendime sırdaş seç-

meye hiçbir hakkımın olmadığını biliyorum... evet, kabul ediyorum ama bakın ne diyeceğim: Mektuplarıma cevap vermenizi istemiyorum sizden; "zevzekliğimi" okuyup okumayacağınızı bile bilmek istemiyorum ama Tanrı aşkına, mektuplarımı geri göndermeyin.

Bakın, yeryüzünde yapayalnız biriyim ben. Hatırladığım kadarıyla, hiçbir zaman Byron'a özenmemiş olsam da, gençliğimde yapayalnız bir yaşamım oldu ama önce koşullar, sonra hayalperestliğim, hayallere düşkünlüğüm, oldukça soğuk kanım, gururum, tembelliğim... kısacası, değişik nedenler insanlardan uzaklaştırmıştı beni. Hayaller dünyasından gerçeklerin dünyasına geçişim çok geç oldu... belki fazlasıyla geç, bu zamana kadar da tam olarak geçmiş değilim. Düşüncelerimden, duygularımdan hoşnut olduğum sürece; kendimi anlamsız, sessiz heyecanlara falan verebildiğim sürece yalnızlığımdan yakınmıyordum. Arkadaşlarım yoktu, dost diyebileceğim insanlar vardı. Kimi zaman, elektrikle çalışan bir makinenin deşarj olmaya ihtiyacı olduğu gibi, benim de onların varlığına ihtiyaç duyduğum anlar oluyordu, o kadar. Sevgi... bu konuda şimdilik bir şey söylemeyelim. Ama şimdi, itiraf edeyim, şimdi yalnızlık ağır geliyor bana ve bu durumdan bir çıkış yolumun olmadığını görüyorum. Kaderimi suçlamıyorum; suçlu olan benim ve iyi cezalandırıldım. Gençliğimde bir şey çekiyordu beni: Benim sevgili *kendim*; iyi niyetli bencilliğimi utangaçlık olarak kabul ediyordum; toplumdan uzaklaşıyordum ve işte şimdi kendimden korkunç derecede usandım artık. Ne yapmalıyım? Hiç kimseyi sevmiyorum; insanlara her türlü yakınlaşmam sanki zoraki ve yalan; ayrıca, hiç anım da yok, çünkü geçmişimde kendimden başka bir şey gördüğüm yok. Kurtarın beni; sizi sevdiğime yeminler etmedim: Boş sözlerle canınızı sıkmadım; oldukça sakin, geçip gittim yanınızdan, işte özellikle bunun içindir ki şimdi size başvurmaya karar verebiliyorum. (Bunu yapmayı daha önce de düşünmüştüm ama o zaman serbest değildiniz...) Kendi kendime yarattığım bütün duygularımın, sevinçlerimin, acılarımın arasında gerçek olan tek duygu o küçük ama (bir zamanlar, yarar-

sız otlar arasında bir ağaç gibi) kuruyan, elimde olmadan size duyduğum o duyguydu... Hiç değilse bir kez başka bir yüze, başka bir ruha bakmak şansını verin bana; kendi yüzümden nefret ediyorum çünkü; duvarları aynalarla kaplı bir odada hayatı boyunca yaşamaya mahkûm edilmiş bir insan gibiyim... Herhangi bir itiraf beklemiyorum sizden... Yo, Tanrım, hayır! Bir kız kardeşin sessiz ilgisiyle ödüllendirin beni ya da hiç değilse bir okurun sade merakıyla... anlarım sizi, inanın, anlarım.

Bunun yanında, yürekten dostunuz olmakla gurur duyuyorum.

A. S.

IV

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Petersburg, 7 Nisan.

Onayınız olmadığı için, kısa bir süre sonra susacağımın farkında olsam da, tekrar yazıyorum size. İtiraf etmek zorundayım, bana karşı elinizde olmadan, biraz güvensizsiniz. Ne diyeyim? Belki de haklısınızdır. Önce pek mağrur bir tavırla, ayrılmamızdan sonra "geliştiğimi" anlattım size (belki söylediğime kendim de inanıyordum) ve fazla ileri gittim; hoşgörülü, neredeyse sevecen bir önemsemezlikle, geçmişimden söz etmeliydim, duygulu bir kendini beğenmişlikle size gerçek yaşamın gizlerini açıklamalıydım... ama inanın Mariya Aleksandrovna, işe yaramaz gururumun bir zamanlar nasıl geliştiğini, beni nasıl mutlu ettiğini hatırladıkça içim sızlıyor. Korkmayın: Büyük sırlardan, derin görüşlerden söz etmeyeceğim size. Öyle şeyler, öyle sırlar, görüşler yok bende. Evet, iyi biri oldum ben. Canım sıkılıyor Mariya Aleksandrovna, can sıkıntısına dayanacak gücüm kalmadı. İşte bunun için yazıyorum size... İnanın, sizinle anlaşacakmışız gibi geliyor bana...

Ama elinizi bana uzatmadığınız, sizden "evet" diye tek söz-

cüklük olsun, bir cevap almadığım sürece sizinle konuşabilecek durumum kesinlikle olmayacak. Mariya Aleksandrovna, beni dinlemek istiyor musunuz? Asıl sorun bu işte.

Sadık dostunuz *A.S.*

V

Mariya Aleksandrovna'dan Aleksey Petroviç'e

...no köyü, 14 Nisan.

Ne tuhaf bir insansınız! Peki... evet.

Mariya B.

VI

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Petersburg, 2 Nayıs 1840.

Yaşasın! Teşekkür ederim Mariya Aleksandrovna! Çok iyi, hoşgörülü bir insansınız.

Söz verdiğim gibi kendimden söz etmekle başlıyorum ve iştah derecesine varan büyük bir hazla yazacağım size... Evet, özellikle iştaha varan büyük bir hazla. İnsan dünyada her şey üzerine ateşli, coşkulu, kendini vererek konuşabilir ama yalnızca kendinden iştahla söz eder.

Bakın ne anlatacağım size, birkaç gün önce çok tuhaf bir olay geçti başımdan: İlk kez geçmişime bakıyordum. Anlayacaksınız beni: Her insan üzülerek veya can sıkıntısıyla ya da düpedüz öylesine, yapacak başka bir şeyi olmadığında kimi zaman geçmişini hatırlar ama geçmiş hayatına (bir yolcunun, yüksek tepeye çıktığında dönüp arkada bıraktığı düz ovaya baktığı gibi) soğuk, aydınlık bir göz atması belli yaşlarda mümkündür... ve bunu ilk kez yaptığında yüreğini gizemli bir soğukluk sarar. En azından benim yüreğimi çok kötü acıttı. Gençlik yıllarımızda (*böylesi* bir bakış) olanaksızdır. Ama benim gençlik yıllarım

gerilerde kaldı artık ve tepeye çıkan o yolcu gibi, geçmişe baktığımda artık her şeyi açık seçik görüyorum...

Evet, gençliğim çok uzaklarda kaldı, bir daha geri gelmeyecek! İşte şu anda avucumun içindeymiş gibi görüyorum her şeyi...

Hazin bir manzara! Açık söyleyeceğim size Mariya Aleksandrovna, kendime çok acıyorum. Tanrım! Tanrım! Mümkün mü kendi hayatımı böylesine harap etmiş olmam, kendime böylesine acımasızca yanlış yapmış, acı çektirmiş olmam... Şimdi akıllandım ama artık çok geç. Bir örümceğin ağından bir sineği kurtardığınız oldu mu hiç? Oldu! Hatırlıyor musunuz, alıp güneşe koydunuz onu; kanatları, incecik ayakları ezilmiş, birbirine yapışmıştı... Nasıl zorlanarak hareket ediyor, her yanını sarmış ağları temizlemeye çalışıyordu! Uzun süre çabaladıktan sonra biraz düzeldi, sürünmeye başladı, kanat çırpmaya çalışıyordu... ama eskiden olduğu gibi uçamıyordu artık, güneşte vızıldayarak kanat çırpamıyordu, kâh açık pencereden serin odaya giriyor, kâh sonra gene sıcak havaya çıkıyordu... En azından, kendi isteğiyle girmemişti o uğursuz ağa... ama ya ben!

Ben kendi kendimin örümceğiydim!

Bununla birlikte kendimi fazla suçlamıyorum. Evet, kim, söyleyin lütfen, kim herhangi bir zaman, bir şey için tek başına suçlu olabilir? Ya da, şöyle dersem daha iyi olacak, hepimiz suçluyuz ama yine de bizi suçlamak imkânsızdır. Koşullar yönlendiriyor bizi; bu veya öteki yola koşullar itiyor, sonra da katlediyor. Her insanın bir kaderi vardır... Durun, durun! Bu konuda çok kurnazca ama hakça bir benzetme geldi aklıma. Bulutlar önce yerden, toprağın içlerinden yükselen buharla oluşuyor, sonra ayrılıyorlar, kopuyorlar ondan, ona yabancılaşıyorlar ve sonunda ona bereket veya felaket getiriyorlarsa, bizlerin çevremizde, her birimizde de aynı şey oluyor... şöyle diyebilir miyiz? Daha sonra bizi yıkan veya kurtaran bir çeşit fırtına kopuyor... Bu felakete kader diyorum ben... Başka bir deyişle, şöyle diyorum: Herkes kendi kaderini oluşturuyor, herkesi de kendi kaderi oluşturuyor...

Herkes kendi kaderini oluşturuyor, evet! Ama insanoğlu bunu çok fazla yapıyor, bizim felaketimiz de bu işte! Bilincimiz çok erken uyanıyor; kendimizi fazlasıyla erken geliştirmeye başlıyoruz... Biz Rusların, kişiliğimizi geliştirmeye çalışmaktan başka yaşamsal bir sorunumuz yoktur ve işte tam olgunlaşmamış çocuklar olarak onu, bu zavallı kişiliğimizi geliştirmeye çalışıyoruz! Dışarıdan herhangi bir yönlendirme almadan, hiçbir şeye saygı duymadan, hiçbir şeye inanmadan, kendimizi özgürce, istediğimiz gibi şekillendiriyoruz... "Boş yere kaynayan bir aklın" yararsızlığını herkesin bir anda anlamasını istemek olanaksızdır... Ve işte yeryüzünde tekrar bir bozulmuş insan daha, kendini beğenme alışkanlığının gerçeğe yönelmesini aksattığı, acınası kurnazlığının hemen yanında gülünç saflıkları olan değersiz bir yaratık daha... güçsüz hayatı, huzursuz aklı gerçek bir uğraşla da, içten acıyla da, inancın yürekten gururuyla da tanışmamış bir yaratık daha... Bünyemizde her yaşın eksikliklerini bulundurarak, yaşımızın güzel, temiz her eksikliğini yok ediyoruz... Çocuklar gibi aptalız bizler ama onlar gibi içten değiliz; ihtiyarlar gibi soğuğuz ama ihtiyarların mantığından yoksunuz... Üstelik birer psikoloğuz. Oh, büyük psikologlarız! Ama psikolojimiz patolojiye dönüyor; bizim psikolojimiz, sağlıklı kişileri hiç ilgilendirmeyen hastalıklı durumların, hastalıklı gelişmelerin yasalarını kurnazca yorumlamasından başka bir şey değildir... Önemli olan da artık genç olmamamız, gençliğimizde bile genç olmamamızdır!

Peki ama kendimize neden iftira ediyoruz? Biz hiçbir zaman genç olmadık ki. Sanki hiç oyun oynamamış, heyecanlanmamış, yaşamın gücünü hissederek titrememişiz... Arkadya'ya da gittik,[2] oranın güneşli kırlarında dolaştık! Hiç çalılıklarda dolaşırken ayaklarınızın dibinden ansızın bir kır çekirgesinin sıçrayıp, parlak kırmızı kanatlarını çıtırdatarak açtığı, birkaç adım öteye uçtuğu, tekrar otların arasına düştüğü oldu mu? İşte bizim karanlık gençliğimizin de kimi zaman kısa bir süre için alacalı kanatlarını öyle açarak uçtuğu oldu... Dördümüzün uzun,

2 Arkadya: Eski Yunanistan'da Mora Yarımadası'nda ortası dağlık bölge. Adını mitolojik bir karakter olan Arcas'tan almıştır – ç.n.

sıcak, canlı bir sohbetten sonra bahçenizin çiti boyunca sessiz akşam yürüyüşlerimizi hatırlıyor musunuz? O güzel anları hatırlıyor musunuz? Doğa sevgiyle, olanca görkemiyle kucaklıyordu bizi. Mutluluk dalgaları içinde kendimizden geçiyorduk. Günbatımının mutlu kızıllığı dolduruyordu her yanı. Kızaran gökyüzünden de, ışıklı topraktan da, her yandan gençliğin alevli, canlı esintisi coşkulu, görkemli, ölümsüz bir mutluluk gibi geliyordu; ufuk yangın yeri gibiydi; onun gibi kalplerimiz de sakin, tutkulu tutuşuyordu ve başlarımızın üzerinde genç ağaçların küçücük yaprakları, içimizdeki anlaşılamaz duyguların, beklentilerin titreyişine karşılık veriyorlarmış gibi, hışırdıyorlardı. O temizliği, düşüncelerin o tadını, güvenilirliğini, soylu umutların duygululuğunu, o doymuşluğun o suskunluğunu hatırlıyor musunuz? Acaba hayatın bize bahşettiği şeyi o zaman da hak etmiyor muyduk? Kaderimiz arzuladığımız kıyıyı arada bir görmemize izin veriyor da, neden oraya ayağımızı sağlam basmamıza, ona dokunmamıza hiçbir zaman izin vermiyor...

Doyasıya ağlamamıza ilk Yahudi gibi
Bağışlanmış ülkenin sınırında?[3]

Fet'in bu iki dizesi başka dizelerini hatırlattı bana... Hatırlıyor musunuz, bir gün yolda duruyorduk, batmak üzere olan güneşin önünde hafif bir esintinin kaldırdığı pembe bir toz bulutu görmüştük? "Dalgalı Bulutla" şiirini okumaya başlamıştınız, bir anda hepimiz susmuş, sizi dinlemiştik:

Dalgalı bulut gibi
Bir toz kalkıyor uzakta...
Bir atın mı yayanın mı kaldırdığı,
Görünmüyor tozdan.
Bakıyorum, dörtnala gidiyor biri...
Dostum benim, uzaktan dostum,
Unutma beni!

Sustunuz... Her birimizin yüreğinden bir aşk esintisi geçmiş gibi hepimiz ürperdik (bundan emindim), şiir uzaklara götür-

3 Ünlü Rus ozan Afanasiy Afanasyeviç Şensin (Fet) (1820-1892)'den – ç.n.

dü bizi, mutluluk hayalinin yükseldiği o tozun bilinmez uzaklarına, önüne geçilemez bir güçle bizi çeken uzaklarına... Ama şu tuhaflığa bakın: Neden uzaklara gitmek istiyorduk? Birbirimize âşık değil miydik yoksa? Mutluluk bize "olabildiğince yakın" değil miydi? Şimdi bir kez daha soruyorum size: Neden arzulanan o kıyıya çıkmamıştık? Acaba yalanla el ele mi yürüyorduk da ondan mı? Bu yalan en güzel duygularımızı zehirlediği için mi? Her şeyimiz yapmacık ve gergin olduğu için mi hiç sevmiyorduk birbirimizi, yalnızca sevmeye çalışıyorduk, sevdiğimizi hayal ediyorduk...

Ama yeter artık! Yaralarımızı neden deşelim? Üstelik, her şey geçmişte kaldıysa, bir daha yaşanamayacaksa... Geçmişimizde güzel olan her şey duygulandırdı beni ve bu güzel duyguyla vedalaşıyorum sizinle. Bu uzun mektubu bitirmenin zamanı da gelmişti zaten. Gidip buranın güzel mayıs havasını soluyacağım biraz. Soğuk kış günlerinden sonra burada ilkbahar rutubetli, sıcak oluyor. Hoşça kalın.

Dostunuz *A.S.*

VII

Mariya Aleksandrovna'dan Aleksey Petroviç'e

...no köyü, 20 Mayıs 1840.

Mektubunuzu aldım, Aleksey Petroviç ve biliyor musunuz, nasıl bir duygu uyandırdı bende? Öfke... evet, öfke... ve neden özellikle böyle bir duygu uyandırdığını hemen açıklayacağım size. Ne yazık ki kalemim pek iyi değildir, çok sık yazmıyorum, ayrıca bazı sözcükleri tam anlamlarıyla ifade de edemiyorum ama umarım, yardımcı olacaksınızdır bana. Hiç değilse, size neden öfkelendiğimi anlamaya çalışacaksınız.

Söyleyin, (zeki bir insansınız siz) bir gün, Rus kadınının nasıl bir insan olduğunu sordunuz mu bana? Onun kaderinin ne olduğunu, yeryüzündeki durumunun ne olduğunu... kısacası, onun hayatının nasıl olduğunu sordunuz mu? Kendinize

bu soruyu soracak zamanınızın olup olmadığını bilmiyorum ve bu soruya nasıl cevap verirdiniz, onu da düşünemiyorum... Karşılıklı konuşuyor olsaydık belki bu konuda düşüncelerimi açıklayacak durumum olabilirdi size ama kâğıtta sanırım pek yapamayacağım bunu. Neyse, fark etmez. Durum şöyle: Biz kadınlar, en azından, olağan ev işleri yapanların dışındaki kadınlar bütün eğitimimizi yine sizlerden, erkeklerden almaktayız: Üzerimizde güçlü, büyük bir etkiniz vardır. Şimdi şöyle bir bakın bakalım, bizi ne duruma sokuyorsunuz... Genç kızlardan, özellikle de, Rusya'da büyük çoğunluğu benim gibi ücra bir köyde yaşayan genç kızlardan bahsedelim. Aslında başka kızları bilmiyorum, onlarla ilgili bir şey söyleyemem. Benim gibi bir kızı getirin gözünüzün önüne. Evet, eğitimini tamamlamıştır; yaşamaya, neşelenmeye başlamıştır ama yalnızca neşe yetmez ona. Hayattan çok şeyler bekliyor çünkü, okuyor, hayaller... aşk hayalleri kuruyor. Yalnızca aşk!" diyeceksiniz... Tutalım öyledir: Ama bu sözcük onun için çok şeyi ifade eder. Tekrar söylüyorum, düşünmek istemeyen, düşünmekten sıkılan bir kızdan söz etmiyorum size... Bakınmaktadır o kız, yüreğinin özlediği erkeğin ne zaman geleceğini beklemektedir... Sonunda gelir beklediği erkek: Âşık olur ona; onun elinde yumuşak balmumu gibidir artık. Her şey... mutluluk da, aşk da, düşünce de... her şey erkeğiyle birlikte dolu dolu gelir... endişeleri yok olmuştur, kuşkuları son bulmuştur; erkeğinin ağzından çıkan her sözcük gerçeğin ta kendisidir; kız tapar erkeğine, mutluluğundan utanır, öğrenir, sever. Bu arada erkeğinin egemenliği çok büyüktür üzerinde! Erkek bir kahraman olsaydı coştururdu onu, kendini feda etmeyi öğretirdi ona ve kız için her çeşit fedakârlık çok kolay olurdu! Ama günümüzde kahramanlar yok... Ve erkek, kızı kendisi için neresi uygunsa oraya yönlendirir. Erkeğin ilgilendiği her şeyi benimser, onun her söylediği ruhuna işler: Kız onun ağzından çıkan her sözcüğün ne kadar değersiz, ne kadar boş, yalan olduğunu, inanılmayı hiç hak etmediğini henüz bilmemektedir! Bu ilk mutluluk ve güven dakikalarının, koşulların (her zaman koşullardır suçlu olan) arkasından ayrılık gelir. Bunu doğrulayan ör-

neklerin olduğunu söylüyorlar: Yakın iki ruh birbirini tanıdıktan sonra hemen, bir daha ayrılmamak üzere birleşirler; oysa ben de bu birleşmenin onları her zaman daha mutlu etmediğini duyuyorum... Ayrıca ben daha neler gördüm, neler... ama burada anlatmayacağım. Genç bir yürekte en küçük, en acınası bir sakınganlığın en tutkulu coşkuyla bir arada olmasının ne yararı vardır? Ne yazık ki yaşadım ben bunu... İşte ayrılma böyle başlıyor... Her şeyin bittiğini hemen anlayan, bekleyerek kendini boşuna teselli etmeyen kız çok şanslıdır! Ama siz cesur, dürüst erkekler çoğunlukla ruhsuzsunuzdur, bize gerçeği söylemeyi bile istemezsiniz... Bizleri aldatmak daha çok işinize gelir... Bununla birlikte ben, bizimle birlikte kendinizi de aldattığınıza inanmaya hazırım... Ayrılık! Ayrılığa katlanmak hem zordur, hem kolay. Sevdiğiniz insana tam ve kusursuz bir inancınız varsa ayrılığa kolay katlanırsınız... Daha fazlasını söyleyeceğim: Bir kız çıkarına olan ama anılarla, düşüncelerle dolu yalnızlığının tadına ancak o zaman varır; ancak o zaman kendini tanır, kendine gelir, güçlenir... Uzak bir dostunun mektuplarında kendine destek bulur; kendi mektuplarında belki de ilk kez içini tam olarak döker... Ve aynı nehrin kaynağından ayrı kıyılarda yola çıkmış iki insan gibi önce birbirine ellerini uzatırlar, sonra sesleriyle haberleşirler, sonunda birbirlerini gözden kaybederler, yalnız iki insan olurlar... İşte öyle! İkisinin birlikte olmasının kaderlerinde olmadığını söyleyeceksiniz... Kadınla erkek arasında fark buradadır işte. Erkek için silkinip bütün geçmişinden kurtulmak, yeni bir hayata başlamak çok kolaydır; kadın yapamaz bunu. Hayır, geçmişini silip atamaz, köklerinden kopamaz... hayır, bin kez hayır! Ve işte acınası, komik bir manzara çıkıyor ortaya... Umudunu da, kendine inancını da günden güne yitirerek, (bunun ne ağır bir şey olduğunu bilemezsiniz!) anılarına ısrarla tutunarak, çevresinde hayatın ona sunduğu her şeye sırtını dönerek, tek başına sönmeye, solmaya başlar... Ama erkek ne yapar? Arayın onu! Nerededir?! Durur mu? Bakınır mı? Evet, geçmişi bütünüyle unutmuştur. Ayrıca şu olur: Kimi zaman eski sevgilisini görmek gelir içinden, hatta özellikle gider ona... Ama, Tan-

rım! Nasıl bir kibirli yapar bunu! Pek nazik üzüntüsünde, sözde dostça öğütlerinde, yüksekten bakan eskiyi anışında nasıl bir kendisini beğenmişlik vardır! Kendisinin ne zeki, ne iyi olduğunu hissettirmek büyük bir hoşnutluk, neşe verir ona! Ve ne yaptığının hiç farkında değildir! Karşısındaki kadının ruhunda ne fırtınaların koptuğunu, kendisine acınmasının onu nasıl incittiğini hissedemez!

Söyler misiniz lütfen, bütün bunlara dayanacak gücü nereden bulacak kadın? Şunu da unutmayın: Kafası çalışan bir kız (onun için hiç de iyi bir şey değildir bu) sevmeye başladığında, bir erkeğin etkisi altına girdiğinde çoğu zaman ister istemez ailesinden de tanıdıklarından da uzaklaşır. Daha önce de hoşnut değildir yaşamından, ne var ki kutsal sırrını ruhunda saklayarak yakın durmuştur onlara... Ama kopuş hemen gösterir kendini... Ailesi, tanıdıkları onu anlayamamaya başlarlar, her hareketinden kuşku duyar olurlar... Bu başlangıçta umurunda değildir kızın ama sonra, sonra... yalnız kalınca, kendini yönlendirdiği, uğruna her şeyini feda ettiği kişi artık yokken, gökyüzü ona artık öyle açık değilken, yakınlarının hepsi, her şey ondan uzaklaşmışken kim destek olacak ona? Sağlıklı mantıkların mağrur, kaba alaylarına, imalı sözlerine yine de bir türlü katlanabilir... Ama içinden bir ses kulağına bütün bunları hak ettiğini, kendisinin yanıldığını; nasıl olursa olsun, sağlığın hastalıktan iyi olduğu gibi, hayatın da hayallerden daha iyi olduğunu... kulağına fısıldamaya başlarsa ne yapacak, nereden yardım bekleyecek? Sevdiği uğraşları, kitapları (kendine mutluluk devşiremediği kitapları) ona ters geldiğinde, söyleyin, kim destek olacak ona? Böyle bir savaşta nasıl tükenmez o kız? Böylesine bir çölde yaşamayı nasıl sürdürecek? Kendinin yenik düştüğünün bilincine vararak, bir dilenci gibi elini kayıtsız insanlara uzatarak mı? Hiç değilse o insanların, gururlu kalplerinin bir zamanlar acıyarak yaptığı gibi, belki bir şey mi verecekler ona? Bu bile bir şey değil! Ama kendini alaya alınmış hissetmek, acı, çok acı gözyaşları dökmek... ah! Tanrı kimseye yaşatmasın bunları...

Şu anda ellerim titriyor, sıtma nöbeti geçiriyor gibiyim... Yüzüm ateş gibi yanıyor. Yazmayı kesmeliyim... Zayıflığımdan

utanmaya başlamadan, hemen yollayacağım size bu mektubu. Ama Tanrı aşkına, mektubunuzda tek sözcük... duydunuz mu, bana acıdığınızdan tek sözcük etmeyin lütfen, yoksa bir daha kesinlikle yazmam size. Anlayın beni: Bu mektubumu anlaşılmamış bir ruhun yakınması, duygularını dışarı vurması olarak almayın... Ah! Umurumda da değil zaten! Hoşça kalın.

M.

VIII

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Petersburg, 28 Mayıs 1840.

Mariya Aleksandrovna, harika bir insansınız siz... evet... mektubunuz sonunda gerçeği gösterdi bana! Yüce Tanrım! Ne büyük bir acı bu! İnsan, işte sonunda sadeliği buldun diye düşünüyor, artık gösteriş yapmıyor, kırıtmıyor, yalan söylemiyor... ama ona daha bir dikkatli bakınca görüyorsun ki eskiden olduğundan da kötü olmuştur. Ve başka bir şeyi daha belirtmek gerekiyor: İnsan ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bu bilince tek başına hiçbir zaman varamıyor; gözleri yorulmuş bir dizgicinin dizgide yaptığı hatayı göremediği gibi, kendi eksikliklerini göremiyor. Size teşekkür ederim Mariya Aleksandrovna... Farkındasınızdır, kendimden söz ediyorum size; sizden söz etmeye cesaretim yok... Ah, size son yazdığım o mektup şimdi ne komik, ne cafcaflı, iddialı, duygulu geliyor bana! Rica ediyorum, itiraflarınıza devam edin. Öyle sanıyorum ki bu rahatlatacak sizi, bana da faydası olacak. Atasözü boşuna şöyle demiyor: "Kadın aklı çoğu düşünceden daha iyidir", oysa kadın yüreği çok daha iyi, yemin ederim, öyle! Kadınlar erkeklerden ne kadar daha dürüst, yüce gönüllü ve zeki olduklarını bilselerdi gururlanır, kibirlenirlerdi ve bozardı onları bu ama iyi ki farkında değiller bunun; farkında değiller, çünkü düşünceleri biz erkeklerinki gibi sürekli dönüp kendilerine bakmaya alışık değildir. Kadınlar kendilerini pek az düşünürler; bu onların hem

zayıflığı, hem gücüdür; bizim üstünlüğümüzün, demeyeceğim, güçlülüğümüzün bütün sırrı bundadır işte. Babadan kalma altınları har vurup harman savuran bir bonkör gibi ruhlarını boşa harcıyorlar, bizler ise her saçmalıktan belli bir faiz alıyoruz... Bizlerle boy ölçüşebilirler mi? Bütün bunlar kompliman değil, deneyimle edinilmiş sıradan bir gerçektir. Bir kez daha rica ediyorum sizden, Mariya Aleksandra, bana yazmaya devam edin... Aklıma gelenleri bilseydiniz! Ama şu anda bir şey söylemek gelmiyor içimden, sizi dinlemek istiyorum... Ben ileride konuşacağım. Yazın, yazın bana.

Sadık dostunuz *A.S.*

IX

Mariya Aleksandrovna'dan Aleksey Petroviç'e

...no köyü, 12 Haziran 1840.

Son mektubumu göndermemeliydim size Aleksey Petroviç. Çok pişman oldum. Ama yapabileceğim bir şey yoktu. Yalnızca bir şey biraz teselli ediyor beni: O mektubu beni uzun zamandır ezen duyguların baskısı altında yazdığımı anlamış olduğunuzdan ve beni bağışladığınızdan emin olmam... Orada size neler yazdığımı tekrar okumamıştım bile: Hatırlıyorum, kalbim öyle hızlı çarpıyordu ki kalem elimde titriyordu. Bununla birlikte, gerçi kendime düşünmek için zaman tanımış olsaydım, belki başka türlü yazardım ama yine de orada yazdıklarımın tek sözcüğünü de, size elimden geldiğince anlatmaya çalıştığım duygularımın bir tekini de yadsımak niyetinde değilim. Bugün çok daha soğukkanlıyım ve kendime çok daha hakimim...

Hatırlıyorum, mektubumun sonunda yakınları arasında bile kendini yalnız hisseden bir kızın ağır durumundan söz etmiştim size. Bunun üzerinde daha fazla durmayacağım; iyisi mi, bazı ayrıntılardan söz edeyim size. Sanırım böylelikle daha az sıkılmış olacaksınız.

Önce şundan haberiniz olsun, çevremde benim bir filozof ol-

duğumu söylüyorlar; özellikle kadınlar böyle yüceltiyorlar beni. Elimde Latince bir kitapla, gözümde gözlüğümle uyuduğumu iddia ediyorlar; bazıları ise her şeyden haberim olduğunu söylüyor; hiçbiri, benim gizlice erkek giysileri giydiğimden ve "merhaba" diyeceğime sertçe "George Sand!" dediğimden[4] kuşku etmiyor ve felsefeye nefretleri giderek büyüyor. Kırk beş yaşında, çok nüktedan bir erkek komşumuz var... daha çok nüktedanlığıyla tanınıyor... Onun için zavallı ben bitmez tükenmez bir alay kaynağıyım. Benimle ilgili, ay gökyüzünde yükselir yükselmez gözümü ondan ayıramadığımı söylüyor, bu arada benim aya nasıl baktığımın da taklidini yapıyor; ayrıca, kahveyi bile kaymakla değil, ayla içtiğimi, fincanı onun ışığının altına koyduğumu ekliyor. Şöyle cümleler kurduğuma yeminler ediyor: "Bu kolay, çünkü zor, gerçi öte yandan zor, çünkü kolay..." Sürekli bir sözcüğü bulmaya çalıştığımı, hep "oraya" dediğimi iddia ediyor ve komik bir taşkınlıkla soruyor: "Oraya dediğin nereye? Nereye?" Ayrıca, benimle ilgili dedikodular yaydı, sözde geceleri nehrin sığ yerinde atla karşıya gidip geliyor, bu arada Schubert'in bir serenadını söylüyor, düpedüz "Beethoven, Beethoven!" diye inliyormuşum. Yani böylesine ateşli bir kocakarıymışım! Falan, falan... Bütün bunlar hemen kulağıma geliyor, kuşkusuz. Belki de garipsiyorsunuzdur bunu ama unutmayın ki sizin bu diyarlara uğramamanızın üzerinden dört yıl geçti. O zaman herkes nasıl yan yan bakıyordu bize, hatırlıyor musunuz? Zavallı, iyi yürekli annemin kuzeninizin kayıtsızlığını bağışlayamadığından ise söz etmeyeceğim ama benim hayatım, dadımın deyimiyle, ateş içinde geçiyor. Bir yandan da şöyle şeyler duyuyorum: "Elbette sana ayak uyduramayız! Bizler sıradan insanlarız, yalnızca mantığımızla hareket ederiz ama anlayacağın, bütün bu derin düşünceler, kitaplar, bilim adamlarıyla tanışıklık... nereye götürecek seni?" Kız kardeşimi hatırlıyorsunuzdur; bir zamanlar ilginiz olanı değil, ötekini, evli olan ablamı. Kocasını da hatırlarsınız, olağan, komik biridir; o zamanlar sık sık takılırdınız ona. Ama ab-

4 Amandine Aurore Lucile Dupin (George Sand) (1804-1876) özgürlükte, düşüncede, duygularda erkeklerle eşit olduğunu vurgulamak için erkek giysileri giyiyordu – ç.n.

lam mutlu: Bir anne, kocasını seviyor, kocası gözünün içine bakıyor... Ablam bazen şöyle diyor bana: "Ben herkes gibiyim, ya sen?" Çok haklı da. Kıskanıyorum onu...

Ama yine de onun yerinde olmak istemezdim. Varsın filozof, garip şey, desinler benim için, ne derlerse desinler, sonuna kadar sadık kalacağım... Neye? İdealime falan mı? Evet, idealime. Evet, yüreğimi ilk kez titreten şeye, gerçek ve iyi diye benimsediğim, şu anda da benimsemekte olduğum şeye sonuna kadar bağlı kalacağım... Yeter ki gücüm yetsin, yeter ki tapındığım şey ruhsuz, dilsiz sağır bir put olmasın...

Bana karşı dostça duygular besliyorsanız, beni gerçekten unutmadıysanız bana yardım etmek zorundasınız, kuşkularımı dağıtmalısınız, inancımı güçlendirmelisiniz...

Peki ama nasıl bir yardımınız olabilir bana? Amcam dün (sanırım tanımıyorsunuz onu, emekli bir denizcidir, kafası da çok çalışır) bana şöyle diyordu: "Hepsi saçma, bunlar boş şeyler... kocaydı, çocuktu, bir kap yemekti... Kocayla, çocuklarla ilgilenmek, yemek pişirmek... Kadının yapması gereken bunlar işte..." Söyleyin, haklı mı amcam?

Gerçekten haklıysa, henüz geçmişimi düzeltebilirim, herkes gibi olabilirim. Daha ne bekliyorum? Ne umuyorum? Bir mektubunuzda gençliğin kanatlarından söz ediyordunuz. Ne kadar sık, ne kadar uzun süre bağlı olacak bu kanatlar! Ama bir zaman gelecek, düşecekler, yerden kalkacaklar, gökyüzüne yükselecekler. Yazın bana.

Dostunuz *M.*

X

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Petersburg, 16 Haziran 1840.

Mektubunuza hemen cevap yazıyorum, sevgili Mariya Aleksandrovna. Ne yalan söyleyeyim, işlerim olmasaydı... demeyeceğim (işim falan yok çünkü) buraya bu aptalca alışmam olma-

saydı, tekrar gelirdim yanınıza, sizinle doyasıya sohbet ederdim, oysa bütün bunlar kâğıt üzerinde soğuk ve ölü kalıyor...

Tekrar söylüyorum size Mariya Aleksandrovna: Kadınlar erkeklerden çok daha iyidirler ve siz bunu kanıtlamalısınız. Varsın, erkekler inançlarını, görüşlerini, kanaatlerini eskimiş giysilerini çıkarıp attıkları gibi bıraksınlar, varsın bir parça ekmek için değiştirsinler, nihayet varsın, bir daha uyanmamak üzere uykuya yatırsınlar, dua etmek için olsun, arada uğradıkları ölülerin başuçlarında mezar taşı gibi dikilsinler... Erkekler varsın bütün bunları yapsınlar ama siz kadınlar ihanet etmeyin kendinize, idealinize ihanet etmeyin... Bu sözcük komik bir şey oldu artık... Komik olandan korkmak, gerçeği sevmemek! Tıpkı aptalca bir kahkahanın aklı başında insanları bile birçok şeyi yadsımak zorunda bırakması gibi... en azından, sözgelimi, artık var olmayan bir arkadaşın savunması gibi... Bunda ben de suçluyum. Ama tekrar ediyorum, siz kadınlar bizlerden çok daha iyisiniz... Küçük şeylerde bizden çabuk teslim oluyorsunuz ama şeytanın gözlerinin içine bizlerden çok daha rahat bakabiliyorsunuz. Ama size öğüt vermek de, size yardım etmek de istemiyorum... Bunu yapabilecek gücüm yok! Hem sizin ihtiyacınız olan da bu değil... Ama elimi uzatıyorum size ve şöyle diyorum: Dayanın, sonuna kadar direnin, mücadele edin ve bilin ki dürüstçe yürütülen bir mücadele bilinci, duygusu, zaferin coşkusundan çok daha yücedir... Zafer bize bağlı değildir.

Elbette, amacınız bir bakıma haklıdır: Aile hayatı kadın için her şeydir, onun için başka bir hayat yoktur.

Ama neyi kanıtlar bu? Yalnızca Katolik papazlar amaca ulaşmak için her yol, çamura bulaşmış ayaklarla bile her yol haktır, derler. Yanlış! Yanlış bu! Yolun çamurlarına bulaşmış ayaklarla temiz tapınağa girmek olmaz. Mektubunuzun sonunda hoşlanmadığım bir tümce var: Herkes gibi olmak istediğinizi yazıyorsunuz... Bakın, yılmayın! Ayrıca, unutmayın: Geçmişi değiştirmek olanaksızdır ve ne kadar çalışırsanız çalışın, kendinizi ne kadar zorlarsanız zorlayın, ablanız gibi olamazsınız; ondan yükseklerdesiniz siz ama ruhunuz kırık, ablanızınki sağlam. Onun yanına, aşağılara inebilirsiniz, onun gibi olabilirsiniz ama doğa

kendi haklarından vazgeçmez ve yüreğinizin yarası kapanmaz...

Açık konuşalım, siz korkuyorsunuz, ileride yaşlı bir kız olmaktan korkuyorsunuz. Biliyorum, yirmi altı yaşında oldunuz. Gerçekten de, yaşlı kızların durumu hiç de gıpta edilecek bir şey değildir: Herkes haz duyarak alay eder onlarla; hain bir sevinçle tuhaflıklarını, zayıflıklarını açığa vurur... Ama yaşlı bir bekâr erkeğe dikkatle bakarsanız, parmağınızı uzatarak kahkahalarla güleceğiniz birçok şey görürsünüz onda. Elden ne gelir? Mutluluğu savaşarak elde edemiyorsunuz. Ama şunu unutmamanız gerekir: Hayatın asıl amacı insanın mutluluğu değil, onurudur.

Durumunuzu pek komik anlatıyorsunuz. Üzüntünüzü çok iyi anlıyorum; durumunuzun trajik olduğu bile söylenebilir. Ama bilmelisiniz ki yalnızca siz değilsiniz bu durumda olan: Günümüzde aynı şeyleri yaşamayan insan yok denecek kadar azdır. Bunun sizin için hiç de kolay olmadığını söyleyeceksiniz ama ben binlerce insanla birlikte acı çekmenin tek başına acı çekmekten çok başka, değişik olduğunu düşünüyorum. Burada söz konusu olan bencillik değil, genel bir gereksinim duygusudur.

Tutalım ki bütün bunların çok güzel olduğunu söyleyeceksiniz... ama gerçekte uygulanamazdırlar. Neden uygulanamazdırlar? Ben şu ana kadar düşünüyorum ve umuyorum ki yeryüzünde dürüst, iyi, gerçek her şey uygulanabilir, er geç uygulanacaktır, hem yalnızca uygulanacak değil, artık günümüzde uygulanmaktadır da; böyle düşünmekten, ummaktan da vazgeçmeyeceğim. Yeter ki herkes olduğu yerde sağlam dursun, direncini yitirmesin, olmayacak şeyler istemesin, gücünün yettiği kadarını yapmaya çalışsın. Ama sanırım fazla soyut şeylere daldım. Düşüncelerimin devamını bir sonraki mektubuma bırakıyorum ama elinizi içtenlikle, büyük bir içtenlikle sıkmadan, size yürekten en iyi dileklerimi sunmadan kalemi bırakmak istemiyorum.

Dostunuz *A. S.*.

Not: Aklıma gelmişken, beklediğiniz bir şeyin olmadığını, bir şey beklemediğinizi yazıyorsunuz; izninizle sorabilir miyim, neden?

XI

Mariya Aleksandrovna'dan Aleksey Petroviç'e

...no köyü, 30 Haziran 1840.

Mektubunuz için çok müteşekkirim size Aleksey Petroviç! Ne çok yararı oldu bana! Farkındayım, çok iyi, güvenilir bir insansınız ve bunun için hiçbir şeyimi saklamayacağım sizden! Güveniyorum size. Açık yürekliliğimi kötüye kullanmayacağınızı, bana dostça akıl vereceğinizi biliyorum. Önemli olan da bu işte.

Mektubumun sonunda hoşunuza gitmeyen bir cümle dikkatinizi çekmiş. Şunun içindi o cümle: Burada bir erkek komşumuz var... Siz buradayken yoktu, görmediniz onu. Kendisi... İsteseydim, onunla evlenebilirdim. Okumuş, varlıklı, genç biri. Onunla evlenmemin akrabalarım açısından herhangi bir sakıncası yok; tersine, onlar (kesin biliyorum bunu) bu evliliğin olmasını çok istiyorlar; iyi biri ve sanırım beni de seviyor... Ama öylesine ağırkanlı, gevşek ki, istekleri öylesine sınırlı ki ona karşı üstünlüğümü hissetmeden yapamıyorum; fark ediyor bunu ve sanki benim ona olan üstünlüğümden hoşlanıyor; işte özellikle bu soğutuyor beni kendisinden; çok güzel bir yüreğinin olmasına karşın, saygı duyamıyorum ona. Söyleyin, ne yapabilirim? Benim yerime koyun kendinizi, düşünün ve fikrinizi içtenlikle yazın bana.

Ancak, mektubunuz için size çok minnettarım! Biliyor musunuz, bazen çok karamsar oluyorum... Biliyor musunuz, kimi zaman içimde öylesine bir ağırlık oluyordu, (coşku demeyeceğim) güven dolu her duygudan utanır oluyordum; elimdeki kitap umuttan, mutluluktan söz etmeye başladığında can sıkıntısıyla kapatıyordum onu; bulutsuz, masmavi gökyüzüne, ağaçların taptaze yeşiline, gülümseyen, neşe dolu her şeye arkamı dönüyordum... Ne ağır bir ruhsal durumdu! Şöyle söyleyeceğim size: Öyleydi... ama sanki geçti!

Tam geçip geçmediğini bilmiyorum. Ama şunu biliyorum, bir daha geri gelmezse, bunu size borçlu olacağım. Görüyor musunuz, Aleksey Petroviç, bana ne büyük bir iyiliğiniz do-

kundu; belki bunun farkında bile değilsinizdir! Ama sırası gelmişken söyleyeyim, size acıdığımı da biliyor musunuz? Şimdi yılın en sıcak zamanı, çok güzel günler, gökyüzü masmavi, parlak... Her şey İtalya'da bundan daha güzel değildir, oysa siz havası boğucu, tozlu bir kenttesiniz, ateş gibi kaldırımlarda yürüyorsunuz. Neden yapıyorsunuz bunu? Bari bir yere, yazlığa gitseydiniz. Petersburg yakınlarında, Petergof sahilinde çok güzel yerlerin olduğunu söylüyorlar.

Daha yazmak isterdim ama olanaksız. Bahçeden doğru öyle tatlı bir koku geldi ki artık odada kalmak çok zor... Şapkamı giyip dolaşmaya çıkacağım... Bir sonraki mektubumda görüşmek üzere, sevgili Aleksey Petroviç..

Sadık dostunuz *M.B.*

Not: Söylemeyi unuttum size... Düşünebiliyor musunuz, size sözünü ettiğim nüktedan kişi birkaç gün önce, bana âşık olduğunu söyledi (evet, düşünebiliyor musunuz), hem de çok ateşli bir biçimde. Önce benimle alay ediyor sandım ama sonunda resmen evlilik teklifinde bulundu... Nasıl yeminler ediyordu! Ama kesinlikle çok yaşlı. Dün gece ona nispet, açık pencerenin önünde piyanonun başına geçtim ve ay ışığı altında Beethoven çaldım. Ayın soğuk ışığını yüzümde hissetmek öyle neşelendiriyordu beni, gecenin nefis kokan havasını arada bülbül şakımalarının karıştığı soylu Beethoven müziğiyle doldurmak ne güzeldi! Uzun zamandır hiç o kadar mutlu hissetmemiştim kendimi. Bununla birlikte, mektubumun başında sizden rica ettiğim şeyi de yazın bana lütfen. Bu çok önemli.

XII

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Petersburg, 8 Temmuz 1840.

Sevgili Mariya Aleksandrovna, iki sözcükle, işte size cevabım: Yaşlı bekârı da, genç âşığı da unutun! Üzerinde düşünmeye bile değmez. İkisi de layık değildir size... Bu iki kere ikinin dört

ettiği gibi kesindir. Genç komşunuz belki iyi biridir, neyse, boş verin! Onunla sizin aranızda ortak en küçük bir şeyin olmadığından kuşkum yok ve ikiniz bir arada ne kadar mutlu olabileceğinizi siz de biliyorsunuzdur! Neden acele ediyorsunuz? Sizin gibi bir kadının (size kompliman yapmak istemiyorum, bunun için kısa keseceğim), böyle bir kadının, onun değerini bilebilecek bir erkekle bir gün karşılaşmaması mümkün müdür? Hayır, Mariya Aleksandrovna, sizin gerçek dostunuz olduğuma, tavsiyelerimin size yararı olacağına inanıyorsanız, dinleyin beni. Kabul edin, o yaşlı iftiracıyı ayaklarınıza kapanmış görmekten hoşlanırdınız, değil mi? Sizin yerinizde ben olsam o gece aya bakarak sabaha kadar Beethoven'in "Adelaida"sını söyletirdim ona.

Neyse, onları (gönlünü size kaptırmış olanları) bırakalım şimdi! Sizinle onları konuşmak istemiyorum artık. Dün aldığım bir mektup yüzünden bugün sinirlerim tuhaf bir biçimde bozuk, biraz da heyecanlıyım. Bu mektubun bir kopyasını yollayacağım size. İyi yürekli ama kafası pek çalışmayan çok eski bir dostum ve iş arkadaşımdan aldım bu mektubu. İki yıl önce yurtdışına çıkmıştı ve bugüne kadar bir kez bile yazmamıştı bana. İşte mektubu.

NV. Aslında hiç de kötü biri değildir.

> "Cher Alexis,[5]
> Napoli'deyim, Chiaja'da,[6] odamda, pencerenin önünde oturuyorum. Hava çok güzel. Önce uzun süre denize baktım, sonra içimde bir sabırsızlık hissettim ve ansızın parlak bir fikir, sana mektup yazmak fikri geldi aklıma. Evet dostum inan, her zaman sevmişimdir seni. İşte şimdi de (sanırım, pek yüce dilinizde dedikleri gibi) bağrımı açmak istiyorum sana... Sabırsızlanmamın nedeni şu: Bir kadını bekliyorum; Baiae'ye[7] istiridye ve portakal yemeye; kırmızı kalpaklı, esmer yüzlü çobanların nasıl taran-

5 (Fr.) Değerli Aleksey.

6 Sahilde bir sokak.

7 Baiae: İtalya'da, Napoli körfezinde antik bir yerleşim bölgesi – ç.n.

telli oynadıklarını, güneşte kertenkelelerden beter nasıl yandıklarını görmeye; kısacası, hayatı doya doya yaşamaya gideceğiz. Sevgili dostum, öyle mutluyum ki anlatamam. Senin kaleminin gücü olsaydı bende... Oh! Nasıl bir tablo çizerdim gözlerinin önünde! Ama ne yazık ki bildiğin gibi, pek okuma yazmam yoktur benim... Beklemekte olduğum, işte bir saatten fazladır ikide bir irkilmeme, heyecanla kapıya bakmama sebep olan kadın seviyor beni, ben de onu öyle seviyorum ki sanırım sen bile o yetenekli, coşkulu kaleminle anlatamazsın...

Şunu söylemeliyim sana: Üç ay önce tanıştık ve ilk günden bu yana aşkımız sürekli renklenerek, yükselerek *crescendo*[8] devam ediyor ve şu anda ise bulutların üzerinde... Şaka, şaka... ama aslında bu kadına bağlılığım gün geçtikçe artıyor; görülmemiş, olağanüstü bir şey bu. Düşünebiliyor musun, neredeyse hiç konuşamıyorum onunla, aptal gibi sürekli bakıyorum yüzüne, gülüyorum. Ayaklarının dibine oturuyorum, çok aptal ve mutlu (düpedüz aşırı mutlu) olduğumu hissediyorum. Bazen elini başıma koyduğu oluyor... O anda, söyleyeyim sana... ama neyse, sen anlayamazsın bunu, çünkü bir filozofsun sen, hep bir filozof olarak kaldın. Adı Nina, Ninetta, nasıl istersen öyle diyebilirsin. Buralı zengin bir tüccarın kızı. Senin Raffaello gibi güzel; neşe dolu, zeki, benim gibi aptal birini sevmesi inanılacak şey değil, küçücük bir kuş gibi şakıyor, gözleri –

Elimde olmayan bu tireyi bağışla lütfen ... Kapı gıcırdadı gibi geldi bana... Hayır, gelmedi, hain! Bunun sonunun nereye varacağını, ne yapmak niyetinde olduğumu, burada daha uzun süre kalıp kalmayacağımı soracaksındır bana... Hiç bilmiyorum dostum, bilmek de istemiyorum. Ne olacaksa olacak... Doğrusu, sürekli böyle bekleyip düşüneceksem...

Bu kadın! Merdiveni çıkıyor koşarak ve şarkı söylüyor... Geldi. Neyse, hoşça kal kardeşim... Şu anda se-

8 (İt.) Büyüyerek.

ni düşünecek durumda değilim, kusura bakma... Geldi, mektubu ıslattı... Elindeki ıslak buketi kâğıdın üzerine bıraktı. Önce, mektubu bir kadına yazdığımı düşündü ama bir arkadaşıma yazdığımı öğrenince sana selamlarını söyledi ve sizin oralarda çiçeklerinin olup olmadığını, kokup kokmadıklarını sormamı istedi. Neyse, hoşça kal... Şu anda sevgilimin nasıl kahkahalar attığını duysaydın... Gümüş böyle çın çın ötmez ve her sesi ne kadar hoş... Ayaklarını öpmeyi öylesine çekiyor ki canım... Yola çıkıyoruz, gidiyoruz. Kargacık burgacık, düzensiz yazım için bağışla beni ve kıskan – arkadaşın M...'yi."

Mektubun üzerinde gerçekten su lekeleri vardı ve turunç çiçeği kokuyordu... Çiçeğin beyaz iki taçyaprağı da kâğıda yapışmıştı. Bu mektup heyecanlandırdı beni... Napoli'de geçirdiğim günleri hatırladım... Havalar o zamanlar da çok güzeldi, mayısın başlarıydı. Yirmi iki yaşına yeni girmiştim ve hiç Ninetta tanıdığım yoktu. Hem sıkıntılı, hem tatlı bir mutluluk ateşiyle (öylesine tatlı ki bu tat da mutluluk gibi bir şeydi) içim kavrularak sokaklarda tek başıma dolaşıyordum. Gençlik ne demektir! Hatırlıyorum, bir gece kayıkla dolaşmak için körfeze gitmiştim. İki kişiydik: Kayıkçı ve ben... Ne sandınız? Nasıl bir geceydi o, nasıl bir gökyüzüydü, yıldızlar nasıl titreşiyorlardı dalgaların üzerinde! Küreklerin altında su nasıl alev alev akıyor, kaynıyordu; deniz nasıl nefis kokuyordu... Bunları anlatabilecek kadar "güçlü" değil kalemim. Limanda bir İngiliz yolcu gemisi demirliydi. Seyrek ışıkları belli belirsiz göz kırpıyordu; pencerelerinden taşan uzun, kırmızı ışık demetleri karanlık denizde yansıyordu. Geminin kaptanı bir balo düzenlemiş olmalıydı; neşeli bir müzik seyrek dalgalarla bana kadar geliyordu; hatırlıyorum, saksofonların boğuk, kalın sesleri arasında bir flütün tiz sesini duyuyordum; bir kelebek gibi dolanıyordu kayığın etrafında. Gemiye doğru kürek çekmesini söyledim kayıkçıya; iki kez dolandık geminin çevresini. Hızla dönerek vals yapan kadınların görüntüleri vardı pencerelerde... Ka-

yıkçıya gemiden karanlıklara doğru uzaklaşmasını söyledim... Hatırlıyorum, orkestranın sesleri uzun süre, ayrılmadan bizimle birlikte uzaklara kadar geldi... Sonunda duyulmaz oldular. Kayığın içinde ayağa kalktım, sessiz bir acının hüznüyle kollarımı denize doğru iki yana açtım... Ah! O anda nasıl sızlıyordu yüreğim! Yalnızlığım benim için nasıl ağır, dayanılmazdı! O anda kendimi nasıl severek verirdim bütünüyle... bütünüyle verebileceğim biri olsaydı! Ruhumda nasıl acı bir duyguyla yüzükoyun atardım kendimi kayığın içine, nasıl Repetilov[9] gibi, beni bir yerlere götürmeleri için yalvarırdım!

Oysa arkadaşım böyle bir şey yaşamamıştı. Evet, neden? O benden çok daha akıllıca davrandı. O yaşıyor... oysa ben... Mektubunda benim boşuna filozof olduğumu söylemiyor... Çok tuhaf! Sizin de filozof olduğunuzu söylüyorlar... Neden böyle kötü bir izlenim yarattık?

Bilemiyorum... Kimdir bunun suçlusu? Ben neden burada, Petersburg'dayım? Ne yapıyorum burada? Neden günlerimi peş peşe öldürüyorum? Neden köye gitmiyorum? Bozkırlarımızın nesi buradan daha kötü? Orada rahat soluk alamaz mı insan? Ya da yaşayamaz mı orada? Mutluluk elinin altındayken hayallerin arkasından koşmak niye! Kararımı verdim! Geliyorum, mümkün olursa yarın geliyorum; evime, yani sizin yanınıza geliyorum... Fark etmez, aramızda yirmi versta[10] olacak. Burada sürtmenin ne gereği var! Şimdiye kadar nasıl düşünemedim bunu! Sevgili Mariya Aleksandrovna, yakında görüşeceğiz. Ne var ki bu fikrin bugüne kadar aklıma gelmemiş olması çok tuhaf! Çoktan gelmiş olmalıydım oraya.

Hoşça kal Mariya Aleksandrovna.

9 Temmuz.

Düşünmek için bilerek yirmi dört saat süre vermiştim kendime ve şimdi kesinlikle eminim ki burada kalmama hiç gerek yok. Sokaklarda toz öylesine keskin ki insanın gözleri acıyor. Bugün toparlanmaya başlıyorum, sanırım, yarından sonra yola çı-

9 Gribayedov'un *Akıldan Bela*'sının kahramanlarından – ç.n.

10 Versta: 1,06 km. karşılığı eski bir Rus uzunluk birimi – ç.n.

karım, on gün sonra da sizi görmek mutluluğuna ererim. Umarım, eskiden olduğu gibi konuk edersiniz beni evinizde. Aklıma gelmişken, kız kardeşiniz hâlâ teyzenizin yanında, değil mi?

Mariya Aleksandrovna, izin verin, samimiyetle sıkayım elinizi ve bütün içtenliğimle size şöyle diyeyim: Yakında görüşmek üzere. Zaten hazırlanıyordum, bu mektup yola çıkmamı daha da öne aldı. Tutalım ki bu mektup bir şeyi kanıtlamıyor, hatta tutalım, Ninetta başka birinin, sözgelimi, benim hoşuma gitti, öyle olsa bile, geliyorum; bu kesin. Görüşmek üzere.

Dostunuz *A.S.*

XIII

Mariya Aleksandrovna'dan Aleksey Petroviç'e

...no köyü, 16 Temmuz 1840.

Buraya mı geliyorsunuz Aleksey Petroviç? Yakında burada olacaksınız... Doğru mu bu? Saklamayacağım, bu haber hem sevindiriyor beni, hem heyecanlandırıyor... Nasıl karşılaşacağız? Sandığım kadarıyla, aramızda başlamış olan ruhsal bağ devam edecek mi? Karşılaştığımızda aramızda bir kopma olmayacak, değil mi? Neden, bilmiyorum, içimde bir korku var. Size çok şey yazabilirdim ama son mektubunuza cevap vermeyeceğim; her şeyi görüşmemize erteliyorum. Buraya geleceğiniz için annem çok seviniyor... Sizinle mektuplaştığımızdan haberi var. Burada havalar çok güzel; bol bol dolaşırız, yeni keşfettiğim yerleri göstereceğim size... Dar, uzun bir vadi özellikle çok güzel; ormanlarla kaplı dağların arasında sanki saklanarak uzuyor... Küçük bir dere sık otların, çiçeklerin arasından güçlükle akıyor... Göreceksiniz orayı. Hele gelin siz... Sanırım burada hiç sıkılmayacaksınız.

M.B.

Not: Sanırım, kız kardeşimi göremeyeceksiniz: Teyzemin yanında kalmaya devam etmek niyetinde. Bana öyle geliyor ki (ama aramızda kalsın) çok iyi bir genç adamla, bir subayla ev-

lenecek. Napoli'den size gelmiş o mektubu neden gönderdiniz bana? Oranın görkemi, parlaklığı yanında buranın renksiz yaşamı ister istemez sönük kalıyor. Ama Mademoiselle Ninette yanılmış: Bizim burada da çiçekler var ve çok hoş kokuyorlar.

XIV

Mariya Aleksandrovna'dan Aleksey Petroviç'e

...no köyü, Ocak 1841.

Birkaç kez yazdım size Aleksey Petroviç... Cevap vermediniz. Hayatta mısınız? Belki yazışmamızdan sıkılmışsınızdır; belki de, taşralı bir kızın mektuplarının size verdiği hazdan çok daha hoş bir eğlence bulmuşsunuzdur kendinize? Anlaşılan, yapabileceğiniz başka bir işiniz olmadığı için beni hatırlamıştınız. Öyle ise, mutluluklar dilerim size. Bu mektubuma da cevap vermezseniz, artık rahatsız etmeyeceğim sizi. Yalnızca boş yere kendimi canlandırmaya kalkışmakla, bir an için olsun, ücra köşemden bir arkadaşıma elimi uzatmakla yaptığım ihtiyatsızlığın, aymazlığımın üzüntüsü kalacak bende. Hayatımın sonuna kadar yaşayacağım bu acıyı, kendi dünyama kapanacağım... Benim kaderim, bütün yaşlı kızların kaderidir. Bu düşünceye alıştırmalıyım kendimi. Dışarıya çıkmamın, göğsümün taşıyamayacağı kadar temiz havayı içime çekmek istememin hiç anlamı yok. Ayrıca, şimdi burada her yer yığın yığın ölü kar kümeleriyle kaplı. Bundan böyle daha akıllı olacağım... Can sıkıntısından ölmez insan ama kederden belki ölebilir. Eğer yanılıyorsam, kanıtlayın bana... Ama sanırım, yanılmıyorum. Her ne olursa olsun, hoşça kalın, size mutluluklar diliyorum.

M.B.

XV

Aleksey Petroviç'ten Mariya Aleksandrovna'ya

Dresden. Eylül 1842.

Yazıyorum size, sevgili Mariya Aleksandrovna ve sırf sizinle vedalaşmadan, size kendimi hatırlatmadan ölmek istemediğim için yazıyorum. Doktorların elindeyim... Ölmek üzere olduğumun ben de farkındayım. Masada bir gül var; benim gibi o da soluyor. Ne var ki bu pek başarılı bir benzetme olmadı. Gül benden çok daha önemlidir.

Gördüğünüz gibi, yurtdışındayım. Dresden'e geleli altı ay oldu. Son yazdığınız mektupları aldım; utanarak itiraf ediyorum: Bir yıldan fazladır, aldığım mektuplarınızın bazılarını kaybettim, bazılarına cevap yazamadım... Nedenini şimdi anlatacağım size. Ama şurası bir gerçek ki benim için siz her zaman çok değerli, çok önemliydiniz: Sizden başka hiç kimseyle vedalaşmak istemiyorum; ayrıca, sanırım vedalaşamayacağım da...

Size yazdığım son mektuptan hemen sonra (sizin oraya gelmek için bütün hazırlıklarımı tamamlamıştım, bu arada bazı planlar da yapmıştım) kaderimi bütünüyle değiştirdiğini söyleyebileceğim çok önemli bir olay oldu; o kadar önemli ki işte, onun yüzünden de ölüyorum. Bir bale temsilini izlemek için tiyatroya gitmiştim. Baleyi hiç sevmezdim, balenin bütün oyuncularına, şarkı söyleyenlerine, balerinlerine içimde gizli bir tiksinti vardı... Ama anlaşılan insan ne kaderini değiştirebiliyor, ne kendini tanıyabiliyor, ne de gelecekte nelerin olacağını bilebiliyor. Günlük yaşamımızda beklenmedik bir şey oluyor ve yıllarca kendimizi ona uydurmaya çalışıyoruz... Ama sanırım, yine felsefe yapmaya başladım. Eski alışkanlığım! Kısacası, bir dansöze âşık oldum.

İşin asıl tuhaf olan yanı, bu balerin hiç de güzel değildi. Evet, altın rengi çok güzel saçları, dalgın, aynı zamanda kibirli bakan iri, aydınlık gözleri vardı... Anlamını bilmediğim bakışlar mıydı onlar? Tam bir yıl o bakışların ışığında öldüm, söndüm! Bedeni çok düzgündü, halk dansı yaparken seyirciler he-

yecandan ayaklarını yere vuruyor, çığlıklar atıyorlardı... Ama anlaşılan benden başka kimse âşık değildi ona ya da en azından, benim olduğum gibi âşık değildi. Onu ilk gördüğüm anda kalakalmıştım. (Düşünebiliyor musunuz, şu anda bile gözlerimi kapamam karşımda tiyatroyu, bir orman içi dekorunda neredeyse boş sahneyi görmeme yetiyordu; kulisin sağdaki kapısından başında üzümlerden bir çelenk, omuzlarında bir kaplan postuyla çıkıyordu...) O andan sonra, bir köpeğin sahibine olduğu gibi, ona ait oluyordum artık ve şimdi, ölürken ona ait değilsem eğer, bu beni terk etmiş olmasındandır.

Gerçeği söyleyeyim size, o hiçbir zaman yakından ilgilenmedi benimle. Paramdan oldukça iyi niyetle yararlanıyor olsa da, benim varlığımdan haberi yokmuş gibi davranıyordu. Onun için ben hiçbir şeydim; kırık dökük Fransızcasıyla dediği gibi "*oun Rousso, boun enfan*"[11] idim, başka hiçbir şey. Gelgelelim... ben onun olmadığı bir yerde duramıyordum; benim için en değerli olan şeyden, vatanımdan kopmuş, bir kadının arkasından yurtdışına gitmiştim.

Belki de onun aklı başında bir kadın olduğunu düşünüyorsunuzdur. Hiç de öyle değildi! Dar alnına bakmak, tembel, kayıtsız gülümsemesini bir kez olsun görmek, onun zeki biri olmadığına o anda kesin karar vermenize yeterdi. Ve ben de onun olağanüstü bir kadın olduğunu hiçbir zaman düşünmedim. Onunla ilgili düşüncemde hiçbir zaman yanılmadım ama bunun bana bir faydası olmadı. Onun yanında değilken onunla ilgili ne düşünüyor olursam olayım, onun yanında yerlere kapanmak, ona tapınmak geliyordu içimden... Alman masallarında şövalyeler böyle şeyler hissederlermiş. Bakışlarımı yüzünden ayıramıyordum, konuşmasını dinlemeye, her hareketini seyretmeye doyamıyordum; doğrusu, onsuz soluk alamıyor gibiydim. Bununla birlikte iyi niyetli, doğal, hatta fazlasıyla doğaldı; artistlerin çoğunluğunun olduğu gibi kendini naza çekmiyor, kırıtmıyordu. Hareketliydi, yani belki de ışınlarının büyük bölümünü o güzel güney ülkelerine indiren güneşin verdiği bir hareketlilikti onunki. Günde dokuz saat uyuyordu, ye-

11 (Fr.) Saf Rus çocuk.

mek yemeyi seviyor, kendisinden söz eden yazıların olduğu dergilerin dışında basılı tek satır asla okumuyordu. Hayatında içten sevgi beslediği tek kişi cimri, ufak tefek bir İtalyan olan, daha sonra evlendiği sekreteri *il signore Carlino*[12] idi. İşte ben, kafası böylesine çalışan, üstelik görmüş geçirmiş, yaşını başını almış biri olan ben böyle bir kadına tutulmuştum! Benden kim bekleyebilirdi böyle bir şeyi? En azından ben hiç beklemezdim. Bu duruma düşeceğim hiç aklıma gelmezdi. Tiyatrolarda provadan provaya koşacağım, kulislerde pinekleyeceğim, sıkıntılar çekeceğim, tiyatroların isini soluyacağım, değişik, tam anlamıyla kötü insanlarla tanışacağım (ne diyorum ben, hatta onlarla tanışacağım, önlerinde eğileceğim) aklımın ucundan geçmezdi... Bir dansözün şalını taşıyacağımı, ona yeni yeni eldivenler alacağımı, eskilerini yıkayacağımı (evet, bunu bile yaptım!), evine çiçek demetleri götüreceğimi, dergi yazarlarının, direktörlerinin kapılarında bekleyeceğimi, harcanacağımı, serenatlar yapacağımı, soğukta bekleyeceğimi, üşütüp hasta olacağımı hiç mi hiç beklemiyordum... Nihayet, Almanya'da bir kasabada bana ağdalı bir deyişle "*der Kunst-Barbar...*"[13] diyeceğini de hiç beklemiyordum. Ve bütün bunlar tam anlamıyla boşunaydı... Boşuna! İşte böyle... Mektuplarımızda sizinle aşktan ne güzel, duygulu söz ettiğimizi, ne derinlere indiğimizi hatırlıyorsunuzdur; oysa anlaşıldı ki gerçek aşk bizim düşündüğümüz gibi bir duygu değilmiş. Hatta duygu bile değilmiş; bir hastalıkmış aşk, ruhla bedenin bilinen durumuymuş; adım adım gelişiyormuş; kuşku edilemezmiş ondan, her zaman aynı biçimde ortaya çıkıyor olsa da, kurnazlığa gelmezmiş; genelde sormadan, beklenmedik bir anda, kolera ya da sıtma gibi, kişi istemese, dirense de hükmü altına alırmış insanı... Bir çaylağın civcivi kapıp, zavallı istediği kadar çırpınsın, pençelerinden kurtulmaya çalışırsa çalışsın, onu alıp istediği yere götürdüğü gibi, aşk da bir zavallıyı öyle pençeliyormuş... Aşkta eşitlik yoktur, (dedikleri gibi) ruhların da, Alman profesörlerin boş zamanlarında ortaya attıkları çeşidinden ideal duyguların

12 (İt.) Sinyor Karlino.

13 (Alm.) Barbar sanatçı.

özgür birleşmesi de yoktur... Evet, aşkta bir köle vardır, bir de egemen olan... ve şairler boşuna söz etmiyorlar aşkın zincirlerinden. Evet, aşk bir zincirdir, hem de en ağırından... Deneyimimle öğrendim bunu, bu kanıya karşılığında hayatımı vererek vardım, çünkü bir köle olarak ölüyorum.

Kim ne derse desin, kaderim buymuş benim! Evet, ilk gençliğimde kesinlikle gökyüzünü fethetmekti istediğim... sonra aşağılara indim, insanların, yurdumun mutluluğunu hayal etmeye başladım; sonra bu da geçti: Kendime yalnızca bir ev, aile hayatı edinmeyi ister oldum... ama bir karınca yuvasına takıldı ayağım, yüzükoyun yere düştüm, şimdi de mezara... Evet, bu konuda çok yetenekliyizdir biz Ruslar!

Ancak, artık bırakmam gerekiyor bütün bunları, çoktan geçti vakit! Bu yük hayatla birlikte düşsün artık ruhumdan! Sizi düşündüğümde sakin bir ışıkla içime dolan o temiz, tatlı duyguyu bir an için olsun bir kez daha tatmayı çok arzuluyorum. Hayaliniz şimdi bir kat daha değerli benim için... Sizinle birlikte yurdumun hayali beliriyor karşımda ve yurduma da, size de veda ediyorum. Yaşayın, hayatınızın sonuna kadar mutlu yaşayın ve bir şeyi unutmayın: Bazen kendinizi mutsuz hissettiğiniz ama benim son nefesimi vermeyi öylesine çok istediğim o ıssız bozkırda ne kadar kalacağınızı, başka bir yere gidip gitmeyeceğinizi düşünün ve hatırlayın: Hayat yalnızca onu düşünmeyenleri, ondan bir şey beklemeden, onun her türlü armağanını sakince, heyecanlanmadan kabul eden, o armağanlardan sakince yararlananları yanıltmaz. Elinizden geldiği, tökezlemediğiniz sürece ileriye yürüyün; yolun kenarında oturun, önünüzden geçen insanlara küskünlük, kıskançlık duymadan bakın: Evet, onlar da pek uzağa gitmemektedirler! Daha önce söylemedim size bunları, evet, ölüm neler düşündürüyor insana! Aslında hayatın ne olduğunu, gerçeğin ne olduğunu kim söyleyebilir? Unutmayın, bu sorunun cevabını vermeyen *kişi*... Hoşça kalın Mariya Aleksandrovna, son bir kez daha hoşça kalın ve kötü anmayın zavallı--

Aleksey'i.

Huzurlu Sessizlik

(Затишье)

I

T... ilinin Sasovo köyünde bey evinin avlusundaki ek binanın yeni badanalı geniş odasında genç bir adam eski, eğrilmiş küçük bir masanın başında, ahşap, dar bir sandalyede paltoyla oturuyor, hesapları inceliyordu. Önündeki gümüş iki yolculuk şamdanında iki mum yanıyordu; odanın bir köşesinde peykenin üzerinde açık bir valiz vardı, başka bir köşede bir uşak demir karyolayı hazırlıyordu. Alçak tahta bölmenin arkasında semaver homurdanıyor, tıslıyordu; bir köpek yeni serilmiş kuru otların üzerinde yatıp yuvarlanıyordu. Muhtar olduğu her halinden belli, aba kumaştan kaftanının kuşağı kırmızı, sakalı kocaman, zeki yüzlü bir köylü kapıda dikiliyor; masada oturan genç adamdan gözünü ayırmıyordu. Bir duvarın dibinde çok eski bir piyano, piyanonun yanında da gene onun kadar eski, kilit yerlerinde delikler olan bir dolap vardı; iki pencerenin arasında duvarda ise kararmış küçük bir ayna asılıydı; tahta bölmenin üzerinde yüzü pudralı, kabarık etekli, ince boynuna siyah kurdele bağlı bir kadının yer yer soyulmuş portresi göze çarpıyordu. Okurumuzu götürdüğümüz bu ek bina, tavanının gözle görülen yan yatmışlığından, delik deşik döşemesinin eğri büğrü oluşundan anlaşıldığı kadarıyla, çok eski bir binaydı. Sürekli yaşayan

kimse yoktu bu binada, toprak sahibi bey ara sıra köye geldiğinde kalıyordu orada, o kadar. Masada oturan genç adam aslında Sasovo köyünün sahibiydi. Yüz versta uzaktaki asıl büyük çiftliğinden buraya bir gün önce gelmişti ve köyün durumunu öğrendikten, köylülerin isteklerini dinledikten, bütün belgeleri inceledikten sonra ertesi gün geri dönmeyi düşünüyordu.

Başını önündeki kâğıtlardan kaldırıp,

"Tamam, bu kadar yeter," dedi, "yoruldum." Muhtara dönüp ekledi: "Artık gidebilirsin ama yarın daha erken gel, sabahleyin köylüleri de getir, onlarla toplantı yapacağım, duydun mu beni?"

"Başüstüne efendim."

"Kâhyaya da söyleyin, son ayın raporunu getirsin bana." Bey odanın içine şöyle bir göz gezdirdikten sonra ekledi: "Ama iyi yapmışsın, duvarları badanalamışsın, her şey tertemiz."

Muhtar bir şey söylemedi, o da baktı duvarlara.

"Tamam, şimdi gidebilirsin."

Muhtar öne eğilerek selam verdikten sonra çıktı.

Bey gerindi,

"Hey!" diye seslendi. "Çay getirin bana... Çayımı içip yatacağım."

Uşak bölmenin arkasına geçti, kısa bir süre sonra tepside bir bardak çay, kentten gelmiş yiyecekler ve sac bir kapta kaymakla geri geldi. Bey çaydan daha ilk yudumunu almıştı ki bitişik odaya giren insanların ayak sesleri, birinin ince sesiyle sorduğu duyuldu:

"Vladimir Sergeyiç Astahov evde mi? Kendisiyle görüşebilir miyiz?"

Vladimir Sergeyiç (masada paltoyla oturan genç adamın adı Vladimir Sergeyiç'ti) ne olduğunu anlayamamış gibi baktı uşağın yüzüne, aceleci bir fısıltıyla,

"Git bak, kimdir gelenler?" dedi.

Uşak odadan çıkıp, pek rahat kapanmayan kapıyı arkasından çarparak kapadı.

Aynı ince ses tekrar duyuldu:

"Vladimir Sergeyiç'e haber ver, rahatsız etmeyecekse, komşusu İpatov'un kendilerini görmek istediğini söyle, ayrıca, başka bir komşusunun, İvan İlyiç Bodryakov'un da yanımda olduğunu söyle; kendilerine saygılarımızı sunmak istediğimizi ekle..."

Vladimir Sergeyiç elinde olmadan, canının sıkıldığını gösteren bir hareket yaptı. Öyleyken, uşak geri geldiğinde ona, konukları içeri buyur etmesini söyledi.

"Buyursunlar."

Ve konukları karşılamak için ayağa kalktı.

Kapı açıldı, konuklar odaya girdi. Önde, başı yuvarlak, aydınlık gözleri kahverengi, kır saçlı, tıknaz, yaşlı biri vardı; yirmi beş yaşlarında, uzun boylu, zayıf, esmer yüzü uzun, saçları karmakarışık bir başkası arkadan öne çıkmaya çalışarak girmişti kapıdan. Yaşlı adamın üzerinde düğmeleri iri sedef, derli toplu, gri bir redingot vardı; beyaz gömleğinin devrik yakasının yarısına kadar örttüğü pembe kravatı boynunu çok rahat sarmıştı; potinleri pek gösterişliydi, İskoç pantolonunun ekosesi pek hoş, renk renkti ve her şeyiyle hoş bir izlenim bırakıyordu karşısındakinin üzerinde. Bununla birlikte, yanındaki çok daha tatsız bir duygu bırakıyordu; onun üzerinde önü sıkıca düğmeli siyah bir frak vardı; kalın kumaştan pantolonunun rengi de frakınınkiyle aynıydı; boynunda da, bileklerinde de gömleği görünmüyordu. Önce yaşlı adam geldi Vladimir Sergeyiç'in yanına, sevimli bir tavırla öne eğilerek selam verdi ona, aynı ince sesiyle konuşmaya başladı:

"Kendimi onur duyarak tanıtayım... En yakın komşunuz ve hatta akrabanız Mihail Nikolaiç İpatov... Uzun zamandır sizinle tanışmak mutluluğuna erişmek istiyordum. Umarım rahatsız etmiyorumdur..."

Vladimir Sergeyiç buna çok sevindiğini, kendisinin de tanışmaktan mutlu olduğunu... kesinlikle rahatsız olmayacağını söyledi; çay içmek... yanında bir şeyler almak isteyip istemeyeceğini sordu.

Yaşlı adam Vladimir Sergeyiç'in kesik kesik söylediklerini içten bir gülümsemeyle dinledikten sonra kolunu fraklı adama doğru uzatarak,

"Bu beyefendi de sizin komşunuz oluyor..." dedi. "Kendisi aynı zamanda benim de yakın dostumdur, İvan İlyiç Bodryakov... O da sizinle tanışmayı çok istiyordu."

Yüzünden, hayatında neyi çok istediğini kimsenin tahmin edemeyeceği fraklı adam (yüzündeki ifade öylesine dalgın, uykuluy-

du) öne sıkıntılı ve tutuk bir tavırla eğilerek selam verdi. Vladimir Sergeyiç öne eğilerek onun selamına da karşılık verdi. Konuklarından bir kez daha oturmalarını rica etti.

Konuklar oturdular.

Yaşlı adam hoş bir tavırla kollarını iki yana açarak otururken,

"Çok sevindim, sizi nihayet görebildiğime çok sevindim," dedi. Bu arada arkadaşı, ağzı yarın açık, tavana bakıyordu. "Her ne kadar, buraya hayli uzak bir yerde yaşamınızı sürdürüyor olsanız da, bizler sizi bizden biri, yani bizden bir toprak sahibi olarak görüyoruz."

"Bu beni çok mutlu etti," dedi Vladimir Sergeyiç.

"Mutlu etti veya etmedi ama bu bir gerçek. Kusurumuza bakmayın, Vladimir Sergeyiç, bizim buranın insanının içi dışı birdir, sade bir yaşamımız vardır bizim: Aklımızdan geçeni hiç duraksamadan söyleriz. Birbirimizin isim gününe bile redingotla gideriz. Gerçekten! Bizde âdet böyledir! Bu yüzden, komşu illerde bizim adımız redingotçulara çıkmıştır ve bunu biraz alaylı söylerler ama hiç tınmayız! Bildiğiniz gibi, köyde yaşayacaksan bazı şeylerin üzerinde durmayacaksın..."

Vladimir Sergeyiç,

"Elbette..." dedi, "köyde yaşamaktan... insanlar arasında doğal davranışlardan... iyi ne olabilir."

Yaşlı adam karşılık verdi:

"Bununla birlikte, şunu da söylemek mümkün, frak giymiyor olsalar da çok zeki, Avrupa kültürü almış çok insan vardır ilimizde. Sözgelimi, tarihçimiz Stepan Stepanıç Yevsyukov: Rus tarihini başlangıcından bilir, kendisi Petersburg'da da ünlüdür, büyük bir bilim adamıdır! Bizim kentte çok eski bir Norveç güllesi var, bilirsiniz... kent meydanının ortasına yerleştirilmiştir... İşte o güllenin sırrını Stepan Stepanıç Yevsyukov çözdü. Hem de nasıl! Savaş bilimcisi Anton Karlıç... silahların hepsini incelemiştir, zaten Almanların bu bilim dalında çok ileri olduğu bilinir. Bundan on yıl önce bizim burada köye inen bir sırtlanı vurmuşlardı, vurulan hayvanın gerçek bir sırtlan olduğunu da kuyruğunun biçiminden gene Anton Karlıç belirlemişti. Ayrıca, bizim burada Kaburdin adında bir çiftlik sahibi vardır; çoğunlukla güzel yazılar yazar; kalemi

çok kıvraktır, *Galateya* dergisinde yazıları çıkmıştır. Bodryakov... ama hayır, bizim İvan İlyiç Bodryakov değil, onun böyle taraklarda bezi yoktur, sözünü ettiğim, aynı Bodryakov soyadını taşıyan Sergey... baba adı neydi İvan İlyiç... nasıldı?"

"Sergeyiç..." dedi İvan İlyiç.

"Evet, Sergey Sergeyiç... şiirle ilgilenir Sergey Sergeyiç. Ancak, elbette bir Puşkin değildir ama bazen sözcükleri öyle güzel oturtur ki başkentli ozanlardan aşağı kalmaz... Onun Agey Fomiç için yazdığı kısa manzumeyi bilmiyor musunuz?"

"Hangi Agey Fomiç için?"

"Ah, affedersiniz; buralı olmadığınızı hep unutuyorum. Agey Fomiç bizim polis şefimizdir... Çok komik bir manzumedir onun için yazdığı şiir. İvan İlyiç, sanırım siz hatırlıyor olmalısınız o manzumeyi, yanılıyor muyum?"

Bodryakov,

"Agey Fomiç," dedi. Önemsemez bir tavırla manzumeyi okumaya başladı:

"... Boşuna değildir,
Soylular seçimindeki başarısı..."

İpatov kesti Bodryakov'un sözünü:

"Şunu da söylemek gerekir, seçimde yalnızca beyaz oylarla seçildi, çünkü kendisi son derece saygın bir insandır."

Bodryakov devam etti:

Agey Fomiç,

"... Boşuna değildir,
Soylular seçimindeki başarısı:
Yemesini, içmesini iyi bilir...
Zira bir polis şefi değil midir?"[1]

Yaşlı adam kahkahalarla gülmeye başladı:

"Ha-ha-ha! Çok güzel, değil mi? İnanır mısınız, o gün bu gündür herkes ona, yani Agey Fomiç'e 'Merhaba' dedikten sonra arkasından kesinlikle şöyle ekler: 'Zira bir polis şefi değil midir o?' Ve

1 Şiirde "исправно (ispravno: İyi, sağlam) исправник (ispravkik: Polis şefi)" sözcükleri kullanılarak polis şefinin rüşvet yediği ima ediliyor – ç.n.

onun, Fomiç'in kızdığını mı sanıyorsunuz? Hiç de. Hayır... öyle şey olmaz bizde. İnanmıyorsanız, İvan İlyiç'e sorun."

İvan İlyiç yaşlı adamın dediğini yalnızca bakışıyla onayladı.

"Ciddi ciddi kızmak mı, bizde olacak şey değildir bu! İşte, en azından İvan İlyiç... bizde ona Yufka Yürek derler, çünkü her şeye anında razı olur. Peki, buna gücenir mi İvan İlyiç? Asla!"

İvan İlyiç gözlerini yavaşça kırpıştırarak önce yaşlı adama, sonra Vladimir Sergeyiç'e baktı.

"Yufka Yürek" lakabı gerçekten de çok yakışıyordu İvan İlyiç'e. Kararlılık veya irade denen şeyin izi bile yoktu onda. Her isteyen istediği yöne çekebilirdi onu; yeter ki biri "Hadi gidelim, İvan İlyiç" desin... kalkar şapkasını alırdı; o sırada başka biri "Dur, İvan İlyiç" dese, hemen şapkasını bırakır, otururdu. Uysal, sakin bir insandı, hiç evlenmemişti, kâğıt oynamazdı ama oynayanların yanında oturmayı, sırayla her birinin yüzüne bakmayı severdi. Kalabalığın içinde olmadan yapamaz, yalnızlığa katlanamazdı; yalnızken hüzne kapılırdı ama çok seyrek olurdu bu. Ayrıca başka bir özelliği daha vardı: Sabahleyin erken yataktan kalkınca alçak sesle çok eski bir aşk şarkısını mırıldanırdı:

"Sade bir hayatı vardı baronun
Köyün birinde..."

Bu özelliği yüzünden İvan İlyiç'e "Arı Kuşu" da derlerdi; bilindiği gibi, arı kuşları günde yalnızca bir kez, sabah erken, kafeste öter. İvan İlyiç Bodryakov işte böyle biriydi.

İpatov'la Vladimir Sergeyiç'in sohbeti hayli uzun sürdü. Ama sohbet bölgeyle ilgili önceki konulardan başka bir yönde gelişmişti. Yaşlı adam Vladimir Sergeyiç'e onun orman içindeki, değişik yerlerdeki yazlık evleriyle, çiftliğinde ne gibi yenilikler yaptığıyla veya başka nasıl değişiklikler yapmayı düşündüğüyle ilgili sorular soruyordu. Kendisinin birkaç gözlemini anlatıyor, bu arada tarlalarındaki yumruları dağıtmak için de ona çevrelerine yulaf ekmeyi tavsiye ediyordu, domuzlar yulafları burunlarıyla eşelerken yumruları dağıtırlarmış, vb... Yaşlı adam sonunda Vladimir Sergeyiç'in gözlerinin kapanmakta olduğunu, sözcükleri biraz yavaş, dağınık söylediğini fark edince ayağa kalktı, nazikçe öne eğilerek, ev sa-

hibini daha fazla rahatsız etmek niyetinde olmadığını ama değerli konuğunu en geç yarın akşam, evinde vereceği yemekte ağırlamak mutluluğunu tatmak istediğini söyledi. Sonra şöyle ekledi:

"Köyümde ilk göreceğiniz küçücük bir çocuk da, şunu söyleyebilirim, bir tavuk veya kadın da İpatov dediğinizde hemen evimi gösterecektir size. Arabanızın yanında koşarak geleceklerdir sizinle."

Vladimir Sergeyiç hafiften ama kendisine özgü bir biçimde duraksayarak, bir engel çıkmazsa... gelmeye çalışacağı cevabını verdi...

Yaşlı adam güler yüzle kesti Vladimir Sergeyiç'in sözünü:

"Hayır, kesinlikle bekleyeceğiz sizi." Samimiyetle sıktı elini, canlı adımlarla kapıdan çıkarken yarın döndü, seslendi: "Aramızda resmiyeti bırakalım!"

Yufka Yürek Bodryakov bir şey söylemeden öne eğildi ve ayağı eşiğe takılarak, arkadaşının arkasından çıktı.

Vladimir Sergeyiç beklenmeyen konuklarını yolcu ettikten sonra soyundu, yatağına yatıp uyudu.

Vladimir Sergeyiç Astahov geleceği düşünerek kendi gücünü değişik iki-üç alanda denedikten sonra hayata nihayet pratik açıdan bakmaya karar verdiğini söyleyen ve boş zamanlarında gelirlerini çoğaltmak için çalışan insanlardandı. Aptal biri değildi, oldukça tutumlu, çok zekiydi; okumayı, insanları, müziği severdi ama hepsini ölçülü... ve her zaman kibardı. Daha yirmi yedi yaşındaydı. Onun gibi gençler son zamanlarda çoğalmıştı. Orta boyluydu, boyu posu yerindeydi, yüz hatları hoş ama inceydi: Yüz hatlarındaki ifade hemen hiç değişmezdi, gözlerinin bakışı her zaman soğuk, aydınlıktı; ancak çok seyrek olarak hüzünden veya can sıkıntısından değil, hafif bir belirtiyle yumuşardı bakışı, nazik bir gülümseme dudaklarından hemen hiç eksik olmazdı. Uzun bukleli saçları çok güzel, sarı, ipek gibiydi. Vladimir Sergeyiç'in iyi durumda bir çiftliği, toprağa bağlı altı yüz köle köylüsü vardı ve evlenmeyi, severek evlenmeyi, aynı zamanda kazançlı bir evlilik yapmayı düşünüyordu. Özellikle önemli bir aileden bir kız arıyordu. Kendisinin önemli çevrelerle yeterince ilişkisinin olmadığı kanısındaydı. Sözün kısası, son zamanlarda moda olan centilmenlerden biriydi Vladimir Sergeyiç.

Bizim centilmen ertesi sabah her zaman olduğu gibi çok erken kalkıp işlerle ilgilenmeye başladı. Hakkını vermek gerekir, bizim Rusya'da işbilir gençler için her zaman söylenemeyecek kadar düzgün yapıyordu işini; köylülerin tutarsız isteklerini, şikâyetlerini sabırla dinliyor, elinden geldiğince hepsini yerine getiriyor, aralarında anlaşmazlık çıkan akrabaları uzlaştırıyor, bir tarafı sakinleştiriyor, öbür tarafa sitem ediyor, bölge köylüler başkanının raporunu inceliyor, muhtarın bir-iki kurnazlığını ortaya çıkarıyor, sözün kısası... yaptıklarından kendi de hoşnut kalıyor, köylüler de toplantılardan evlerine dönerlerken aralarında ondan övgüyle söz ediyorlardı. Vladimir Sergeyiç bir gün önce İpatov'a söz verdiğinin aksine, yemeğini evde yemeğe karar vermiş, hatta yol aşçısına çok sevdiği tavuk ciğerli pirinç çorbası pişirmesini söylemişti ki belki de sabahtan beri içine dolan hoşnutluk duygusundan olacak, odanın orta yerinde durdu, eliyle alnına vurdu ve biraz heyecanlı, yüksek sesle şöyle dedi: "Evet, şu geveze ihtiyara gideceğim!" Dediğini de yaptı; yarım saat sonra besili dört köylü atının koşulu olduğu yepyeni faytonunda oturuyor, İpatov'un en çok on iki versta ötedeki (yol çok güzeldi) evine gidiyordu.

II

Mihail Nikolayeviç İpatov'un evi akıntılı, büyük bir göletin iki yakasında karşılıklı inşa edilmiş iki küçük bey evinden oluşuyordu. Gümüş rengi kavakların yükseldiği bu göletin uzun bendinin üzerinden hemen hemen aynı yükseklikte küçük bir değirmenin kırmızı çatısı görünüyordu. Aynı biçimde yapılmış, aynı pembe renge boyanmış küçük iki ev göletin ayna gibi yüzeyinin ötesinden camları temiz, parlak pencereleriyle bakıyorlardı. İki evin yuvarlak birer terası görünüyordu ve ön cephelerinde beyaz dört sütun üzerinde alınlık vardı. Göletin dört bir yanı bahçeydi: Çok eski olduğu belli çalılıklarla kaplı bahçenin yollarının iki yanında ıhlamur ağaçları vardı. Bedenleri soluk sarı eski çam ağaçları, koyu meşeler, görkemli dişbudaklar yalnız tepelerini yer yer gökyüzüne doğru uzatmışlardı; dal budak salmış leylakların, akasyaların yeşilliği iki evi de yalnızca, tuğla döşeli dolambaçlı yolların uzandığı ön

cephelerini açıkta bırakarak sıkı sıkı sarmıştı. Göletin ışıl ışıl yüzeyinde alacalı renkleriyle ördekler, beyaz, gri renkleriyle kazlar sürüler halinde dolaşıyordu: Derin, taşlı vadiden doğan "başındaki" bol sulu kaynakların beslediği göletin suyu her zaman duruydu. Çiftliğin yeri çok iyi, güzel, sakindi.

Küçük evlerden birinde Mihail Nikolaiç yalnız yaşıyordu; ötekinde ise yetmiş yaşında, iyice çökmüş annesi kalıyordu. Fayton bente çıktığında Vladimir Sergeyiç hangi eve gideceğini bilmiyordu. Bakındı, yan yatmış bir kütüğün üzerinde ayakta, oltayla balık tutan çıplak ayaklı, uşaklardan birinin oğlu olduğu belli küçük bir çocuk gördü. Vladimir Sergeyiç seslendi çocuğa.

Çocuk gözünü oltadan ayırmadan sordu:

"Kime gideceksiniz, yaşlı hanımefendiye mi, yoksa beyefendiye mi?"

"Ne hanımefendisi?" diye karşılık verdi Vladimir Sergeyiç. "Mihail Nikolaiç'e gideceğim."

"Ha! Siz beyefendiye geldiniz demek. O zaman sağa dönün."

Çocuk oltayı çekti ve kıpırtısız sudan pek büyük olmayan gümüş rengi bir sazan çıkardı. Vladimir Sergeyiç sağa saptı.

Mihail Nikolaiç kendisine Vladimir Sergeyiç'in geldiğini haber verdiklerinde Yufka Yürek'le dama oynuyordu. Çok sevindi, koltuğundan ayağa fırladı, antreye koştu ve orada üç kez öpüştü Vladimir Sergeyiç'le.

Pek konuşkan yaşlı adam şöyle dedi:

"Vladimir Sergeyiç beni gördüğünüzde yanımda her zaman, bu arada şunu söyleyeyim, nezaketinize hayran, değişmez dostum İvan İlyiç oluyor..." O sırada İvan İlyiç bir şey söylemeden odanın köşesine bakıyordu. "Lütfetti, benimle dama oynamak için kaldı, oysa konuklarımın hepsi bahçede dolaşmaya çıktılar ama hemen şimdi gelmeleri için haber yollayacağım kendilerine."

Vladimir Sergeyiç,

"Neden dolaşmalarına engel olacaksınız?" diye başlayacak oldu.

"Ne engel olması, rica ederim. Hey Vanka, hemen koş, hanımefendilere haber ver... konuk geldiğini söyle. Peki, nasıl, hoşunuza gitti mi burası? Güzel, değil mi? Burası için Kaburdin bir şiir bile yazdı. 'İpatov'un cenneti', şiir böyle başlıyor, arkası da çok güzel,

ancak hepsini hatırlamıyorum. Bahçe çok geniş, kötü olan ise, fazla masraflı olması... Ama fark etmiş olacağınızı sandığım birbirinin aynı şu iki evi iki kardeş yaptırdı: Babam Nikolay ve amcam Sergey... bahçeyi de birlikte düzenlediler, çok iyi iki dosttular... Damon ve... şu işe bak! Lakabı neydi?"

İvan İlyiç hatırlattı:

"Pifion."

"Evet, öyleydi değil mi? Neyse, boş ver." Yaşlı adam kendi evinde, konukken olduğundan çok daha rahat, senli benli konuşuyordu. "Vladimir Sergeyiç, sanırın benim dul olduğumu, karımı kaybettiğimi bilmiyorsunuzdur. Büyük çocuklarım devlet memuru, benim yanımda yalnızca küçük iki kızım ve karımın kız kardeşi, baldızım var, şimdi göreceksiniz kendisini... Ne oluyoruz, bir şeylerle ağırlamayacak mıyız sizi? İvan İlyiç, bize atıştırmalık bir şeyler hazırlatınız lütfen, dostum... Hangi votkayı tercih ederdiniz?"

"Yemekten önce bir şey içmem ben."

"Rica ederim, nasıl olur! Ama nasıl uygun görürseniz... Konuğun dediği, istediği olur. Bizde öyledir. Şöyle diyeceğim, bizim burası ücra bir taşra köyü değil, sessiz sakin, evet sessiz sakin, huzur dolu bir köşedir, işte o kadar! Neden oturmuyorsunuz?"

Vladimir Sergeyiç şapkasını elinden bırakmadan oturdu.

İpatov onun şapkasını alırken,

"İzin verin biraz hafifleteyim sizi," dedi.

Şapkayı odanın köşesine götürüp bıraktıktan sonra geri geldi, konuğunun gözlerinin içine içtenlikle baktı, ona nasıl hoş bir şeyler söyleyebileceğini bilemeden, tatlı tatlı gülümseyerek dama oynamayı sevip sevmediğini sordu.

Vladimir Sergeyiç cevap verdi:

"Bütün oyunları iyi oynayamam."

"Sizin açınızdan bu çok iyi," dedi, "gelgelelim, dama bir oyun değil, daha çok bir eğlence, boş zamanları değerlendirme yoludur; öyle değil mi İvan İlyiç?"

İvan İlyiç içinden "Damanın bir oyun mu, yoksa eğlence mi olduğunu şeytan bilir," diye geçiriyormuş gibi baktı İpatov'un yüzüne ama bir süre sonra şöyle dedi:

"Evet, dama oyun değildir."

İpatov,

"Bakın, satranç öyle değilmiş," diye ekledi. "Satrancın çok zor bir oyun olduğunu söylüyorlar. Ama bence..." Bahçeye açılan cam kapının aralandığını fark edince cümlesini tamamlamadı: "Ah, işte bizimkiler de geldi!" diye ekledi.

Vladimir Sergeyiç ayağa kalktı, dönüp baktı, önce kırmızı basma giysili, kocaman şapkalı, terasın merdivenlerini koşarak çıkan, yaklaşık on yaşlarında iki kız çocuğu gördü; onların hemen arkasından uzun boylu, balıketinde, endamlı, siyah giysili, yirmi yaşlarında genç bir kız göründü. Hep birlikte konuk salonuna girdiler, genç kız kibarca öne eğilerek selam verdi konuğa.

Yaşlı ev sahibi,

"Evet, tanıştırayım sizi," dedi. "Benim küçücük kızlarım... Şunun adı Katya, şunun Nastya; bu da size daha önce sözünü ettiğim baldızım Mariya Pavlovna. Onu sevmenizi, ayrıca kendinize yakın hissetmenizi dilerim."

Vladimir Sergeyiç öne eğilerek Mariya Pavlovna'ya selam verdi. Genç kız onun selamına başını belli belirsiz eğerek karşılık verdi.

Mariya Pavlovna'nın elinde büyük, ağzı açık bir bıçak vardı; gür, kumral saçları dağınıktı, yeşil, küçük bir yaprak sıkışmıştı saçlarının arasına, saç örgüsü seyrek dişli tarağın altından çıkmıştı, esmer yüzü al aldı, kırmızı dudakları aralıktı. Giysisi sanki buruşmuştu. Sık sık soluyor, gözleri parlıyordu; bahçede çalıştığı belliydi. Hemen çıktı salondan, kız çocukları da arkasından koştular.

Yaşlı adam Vladimir Sergeyiç'e dönüp açıklama yaptı:

"Biraz tuvalet falan yapacak, üstüne başına çekidüzen verecektir. Bunu yapması gerekir."

Vladimir Sergeyiç karşılık olarak yaşlı adama gülümsedi ve hafiften düşünmeye başladı. Mariya Pavlovna çok etkilemişti kendisini. Uzun zamandır böyle bir bozkır güzelliği görmemişti. Mariya Pavlovna çok geçmeden geri geldi, kanepeye oturup hareketsiz kaldı. Saçlarını toplamış ama giysisini değiştirmemişti, kol manşetlerini bile takmamıştı. Yüzünde mağrur değil de ağırbaşlı, neredeyse kaba bir ifade vardı. Alnı geniş ve alçak, burnu küçük ve düzgündü; tembel, yavaş bir tebessüm dolaşıyordu dudaklarında; düz kaşları küçümser bir biçimde çatılı; iri, siyah gözleri neredey-

se sürekli inikti. Genç, asık yüzü şöyle diyordu sanki: "Biliyorum, hepinizin bana baktığını biliyorum, bakın bakalım, bıktırdınız artık!" Gözlerini önünden kaldırdığında bakışında bir geyiğin bakışını andıran yabani, güzel ve anlamsız bir şey oluyordu. Harika bir endamı vardı. Klasik bir ozan Venüs veya Sirius'a benzetirdi onu.

Mariya Pavlovna'yı konuşmanın içine çekmek isteyen İpatov sordu ona:

"Bahçede neler yaptınız?"

Mariya Pavlovna biraz alçak ama hoş bir sesle cevap verdi:

"Kurumuş çalıları kestik, evlekler açtık."

"Nasıl, yoruldunuz mu?"

"Çocuklar yoruldular ama ben hayır."

Yaşlı adam gülümsedi.

"Biliyorum, sen benim gerçek Bobelinamsın.[2] Peki, babaanne de geldi mi?"

"Geldi; şimdi uyuyor."

Vladimir Sergeyiç sordu Mariya Pavlovna'ya:

"Çiçekleri seviyor musunuz?"

"Seviyorum."

İpatov sordu Mariya Pavlovna'ya:

"Dışarı çıkınca şapkanı neden giymiyorsun? Baksana yüzün nasıl kızarmış, yanmış."

Mariya Pavlovna bir şey söylemeden elini yüzünde gezdirdi. Elleri küçük ama biraz geniş ve kırmızıydı. Eldiven giymiyordu.

Vladimir Sergeyiç tekrar sordu ona:

"Bahçeyle ilgilenmeyi seviyor musunuz?"

"Evet."

Vladimir Sergeyiç çok zengin bir çiftlik sahibi olan komşusu N...'nin harika bir bahçesi olduğunu anlatmaya başladı. Bir ara şöyle dedi:

"Bahçıvanı bir Alman, ayda iki yüz gümüş ruble alıyor."

Birden sordu İvan İlyiç:

"Adı nedir bu bahçıvanın?"

"Hatırlamıyorum, sanırım Meyer ya da Miller. Neden sordunuz?"

2 Bobelina: Eski Yunan'da enerjik, güçlü kadın kahraman – ç.n.

"Öylesine sordum işte," dedi İvan İlyiç, "soyadını öğrenmek istedim."

Vladimir Sergeyiç anlatmayı sürdürdü. Mihail Nikolaiç'in kızları odaya girdiler, sessizce oturup seslerini çıkarmadan dinlemeye başladılar...

Uşak kapıda göründü, Yegor Kapitonıç'ın geldiğini haber verdi.

"A! Söyle, söyle gelsin!" diye haykırdı İpatov.

Kapıdan bodur ya da şişko diye tarif ettikleri türden, yüzü tombul ve pişmiş elma gibi buruşuk, kısa boylu, şişman, yaşlı biri girdi. Üzerinde atlı muhafız subaylarının giydiği gri, siyah sırmalı, kalkık yakalı bir ceket vardı; geniş kırmalı, kahverengi pantolonu ayak bileklerinin çok üzerinde bitiyordu.

İpatov ona doğru yürüyerek,

"Hoş geldiniz çok sayın Yegor Kapitonıç," dedi. "Uzun zamandır görüşemiyorduk."

Yegor Kapitonıç odada bulunan herkesle selamlaştıktan sonra gırtlaktan gelen ağlamaklı bir sesle,

"Evet, çok haklısınız," dedi. "Ama biliyor musunuz Mihail Nikolaiç, hiç boş zamanım olmuyor."

"Neden boş zamanınız olmuyor, Yegor Kapitonıç?"

"Öyle işte, Mihail Nikolaiç, ailem... işler... Şimdi bir de Matryona Markovna çıktı..."

Kolunu salladı Yegor Kapitonıç.

"Ne olmuş Matryona Markovna'ya?"

İpatov, Vladimir Sergeyiç'in dikkatini önceden çekmek istiyor gibi hafiften göz kırptı ona.

Yegor Kapitonıç otururken,

"İşte öyle," dedi. "Sanki bilmiyorsunuz, hep şikâyetçi benden... Ne dersem diyeyim, hepsi kaba, yakışıksız... Ama neden yakışıksız, orası belli değil. Kızlarım da annelerini örnek alıyorlar. Matryona Markovna çok iyi bir kadın, bunu bilir bunu söylerim ama tavırlar konusunda aşırı sert."

"Tavırlarınızda ne var, Yegor Kapitonıç, rica ederim..."

"Ben de bilmiyorum, evet, anlaşılan onun istediği gibi olmak çok zor... Mesela, dün yemek masasında şöyle deyiverdim: 'Matryona Markovna (ve Yegor Kapitonıç sesine pek sokulgan bir ha-

va verdi) Matryona Markovna, Aldoşka neden atlara iyi bakmıyor, dolaştırmıyor onları; yağız kısrak yalpalamaya başladı.' Matryona Markovna birden öyle parladı ki utancımdan yerin dibine girdim. Bir kadınla nasıl konuşulacağını bilmiyormuşum. Birden kalktılar kızlar masadan. Ertesi gün Biryulevli kızların, kadınların, kız yeğenlerimin dilindeydim... Siz karar verin, bu söylediğimde ne vardı? Bazen dikkat etmeden bir şey söylediğimde, (özellikle evde, kim öyle bir şey kaçırmaz ki ağzından), ertesi gün bundan haberi olmayan tek genç kız kalmıyor Biryulev'de. Doğrusu, ne yapacağımı bilemiyorum. Kimi zaman oturup tavırlarımda ne olduğunu düşünüyorum. Biliyor musunuz ki hapşıracak olsam hemen çıkışır bana Matryona Markovna: 'Fosurdayıp durma!' Niye sitem ediyorsun bana Matryona Markovna, rica ederim... 'Çok yaşa!' diyeceğine çıkışıyorsun bana... Artık evde pek bir şeye karışmıyorum. Köşede oturuyor, sadece bakıyorum. İnanın, öyle! Bir de birkaç gün önce, yatmıştık: 'Matryona Markovna,' dedim, 'hizmetçi çocuğa neden o kadar yüz veriyorsun anacığım, domuz yavrusundan farkı yok, bari pazar günleri yıkasa yüzünü.' Buna ne diyeceksiniz? Öyle ya, kibarca söylemiştim söyleyeceğimi, onun iyiliği için... Matryona Markovna gene söylenmeye başladı: 'Kadınla nasıl konuşulacağını bilmiyorsun!' Ertesi gün Biryulev'de duymayan kalmadı bunu. Böyleyken sağa sola nasıl gideyim Mihail Nikolaiç?"

"Bu dedikleriniz çok tuhaf," dedi İpatov. "Matryona Markovna'dan bu kadarını beklemezdim; bana öyle geliyor ki o..."

Yegor Kapitonıç, İpatov'un sözünü kesti:

"Harika bir kadındır, örnek bir eş ve anne olduğunu söyleyebilirim, ancak tavırlar, davranışlar konusunda çok katıdır. Her şeyin uyumlu olması gerektiğini ama bende bunun olmadığını söylüyor. Bildiğiniz gibi, ben Fransızca konuşamıyorum ama anlıyorum. Peki ama bende olmayan uyum nedir?"

Fransızcası pek iyi olmayan İpatov yalnızca omuz silkmekle yetindi.

Ve bir süre sonra sordu Yegor Kapitonıç'a:

"Çocuklarınız, yani oğullarınız nasıl?"

Yegor Kapitonıç yandan şöyle bir baktı ona.

"Oğullarım iyi. Onlardan memnunum ama kızlarımı kaybet-

tim... oğullarımdan memnunum. Lelya iyi çalışıyor, amirleri seviyorlar onu. Lelya başarılı bir çocuk. Ama Mihets... öyle değil: İyiliksever biri oldu."

"Neden iyiliksever?"

"Nedenini Tanrı bilir. Kimseyle konuşmuyor, içine kapanık... Matryona Markovna daha çok ona sitem ediyor. 'Babana çekmişsin. Babana saygılı ol ama davranışlarında annene benzemeye çalış.' Mihets sesini çıkarmıyor, uzaklaşıyor annesinin yanından."

Vladimir Sergeyiç, İpatov'dan onu Yegor Kapitonıç'la tanıştırmasını rica etti. İkisi konuşmaya daldı, Mariya Pavlovna onların aralarındaki konuşmaya katılmıyordu; onun yanına İvan İlyiç oturmuş ve ancak iki sözcük konuşabilmişti onunla. Kız çocukları gelmişlerdi İvan İlyiç'in yanına, fısıltıyla bir şeyler söylemeye başlamışlardı ona... Siyah atkılı, zayıf, yaşlı kâhya kadın geldi, yemeğin hazır olduğunu haber verdi. Hep birlikte yemek odasına yürüdüler.

Yemek hayli uzun sürdü. İpatov'un aşçısı iyiydi ve Moskova'dan olmasa da, il merkezinden iyi şaraplar ısmarlardı. İpatov, nasıl derler, zevki için yaşardı. Yaklaşık üç yüz köle köylüsü vardı ve kimseye borcu yoktu, çiftliğini iyi duruma getirmişti. Yemek masasında daha çok ev sahibi konuşuyordu; o ne derse Yegor Kapitonıç da aynı şeyi tekrarlıyordu ama bu arada kendini de unutmuyordu: İyi yiyor, içiyordu. Mariya Pavlovna sürekli susuyor, ancak arada, iki yanında oturan (onu çok sevdikleri belli) küçük kız çocuklarının aceleci sözlerine yarı gülümseyerek cevaplar veriyordu. Vladimir Sergeyiç birkaç kez onunla konuşmayı denemiş ama bunu başaramamıştı. Yufka Yürek Bodryakov yemek yerken de tembel, durgundu. Yemekten sonra herkes kahve içmek için terasa çıktı. Hava çok güzeldi; bahçeden doğru çiçek açmış ıhlamurların tatlı kokusu geliyordu. Ağaçların koyu gölgesiyle, yakın göletin rutubetiyle hafiften serinlemiş yaz havasının hoş bir ılıklığı vardı. Bentin üzerindeki kavakların arasından birden dörtnala koşan bir atın nal sesi geldi ve çok geçmeden doru bir atın üzerinde uzun binici kıyafetli, yuvarlak şapkalı bir kadın göründü; arkasından da çocuk uşağı, Alman cinsi küçük bir atla dörtnala izliyordu onu.

"A!" diye haykırdı İpatov, "Nadejda Alekseyevna geliyor, hoş bir sürpriz!"

O ana kadar kapının yanında kıpırdamadan dikilen Mariya Pavlovna sordu:

"Yalnız mı?"

"Yalnız... anlaşılan Pyotr Alekseiç'in bir işi çıktı."

Mariya Pavlovna kaşlarının altından baktı, yüzü bir anda kıpkırmızı olmuştu, başını yana çevirdi.

Atlı bayan bu arada çitin kapısından bahçeye girdi, terasın önüne sürdü atını, çocuk uşağını da, ona doğru yürüyen İpatov'u da beklemeden atından indi. Giysisinin eteğini çevik bir el hareketiyle topladıktan sonra merdiveni çabucak çıkıp terasa atladı, neşeyle haykırdı:

"İşte ben!"

İpatov,

"Hoş geldiniz," dedi. "Ne beklenmedik, hoş bir sürpriz bu! Elinizi öpmeme izin verir misiniz..."

"Buyurun..." diye karşılık verdi bayan konuk; "yalnız, eldivenimi siz çıkarın, ben çıkaramayacağım." Ve elini İpatov'a uzatırken başını eğerek Mariya Pavlovna'ya selam verdi. Hafiften içini çekerek şöyle dedi: "Mâşa, düşünsene, kardeşim bugün gelemedi."

Mariya Pavlovna alçak sesle karşılık verdi:

"Gelemediğinin farkındayım."

"Sana işinin olduğunu söylememi rica etti. Kızma! Merhabalar Yegor Kapitonıç; merhabalar İvan İlyiç; merhabalar çocuklar..." Bayan konuk çocuk uşağına dönüp ekledi: "Vaysa, atımı biraz dolaştır, duydun mu beni... Mâşa, eteğimin arkasını tutturmam için lütfen bir toplu iğne versene bana... Mihail Nikolaiç, yakına gelin."

İpatov daha da yaklaştı ona.

Nadejda Alekseyevna oldukça yüksek sesle sordu Mihail Nikolaiç'e:

"Bu yabancı kim?"

"Komşumuz Vladimir Sergeyiç Astahov, Sasovo köyünün sahibi. Sizi kendisiyle tanıştırmamı ister miydiniz?"

"İyi olur... ama şimdi değil, sonra. Ah, hava ne kadar güzel. Söylesenize, Yegor Kapitonıç, Matryona böyle bir havada da mı homurdanıyor?"

"Mariya Markovna hiçbir havada homurdanmaz, hanımefendi, yalnızca tavırlar konusunda serttir, o kadar..."

"Peki, Biryulevli hanım kızlarımız nasıllar? Yarın her şeyi öğrenecekleri doğru mu?"

Ve Nadejda Alekseyevna çın çın öten bir kahkaha attı.

Yegor Kapitonıç,

"Siz her şeye gülersiniz zaten," dedi, "öyle ya, insan sizin yaşınızda gülmeyecek de ne zaman gülecek."

"Sevgili Yegor Kapitonıç, kızmayın! Ah, yoruldum, izin verin, oturayım..."

Nadejda Alekseyevna koltuğa bıraktı kendini, şapkasını pek cilveli bir tavırla gözlerinin üzerine indirdi.

İpatov, Vladimir Sergeyiç'i getirdi onun yanına.

"İzin verin, Nadejda Alekseyevna, sanırım, sözünün çok edildiğinizi duyduğunuz komşumuz Bay Astahov'u tanıştırayım size."

Vladimir Sergeyiç öne eğilerek selam verdi, Nadejda Alekseyevna şapkasının yuvarlak kenarının altından baktı ona.

İpatov, Vladimir Sergeyiç'e dönüp devam etti:

"Nadejda Alekseyevna Veretyeva. Kardeşi emekli muhafız asteğmeni Pyotr Alekseyeviç'le burada kalıyorlar. Kendisi baldızımın çok yakın arkadaşıdır ve genelde evimizi çok sık onurlandırır."

Nadejda Alekseyevna şapkasının altından Vladimir Sergeyiç'e bakmayı sürdürerek, şakacı bir tavırla,

"Gereken bilgi bu kadar," dedi.

Bu arada Vladimir Sergeyiç şöyle geçiriyordu içinden: "Evet, bu da pek hoş bir bayan." Gerçekten de çok güzel bir kızdı Nadejda Alekseyevna. İnce, zarif bedeni olduğundan çok daha genç gösteriyordu onu. Aslında yirmi yedi yaşındaydı. Tombul bir yüzü vardı, başı küçüktü, sarı saçları ipek gibiydi, neredeyse kibirli kalkık burnu küçük, sivriydi ve gözleri biraz kurnaz bakıyordu. Alaycı bir ışıltı, ayrıca kıvılcımlar vardı gözlerinde. Olağanüstü canlı, hareketli yüz hatlarında kimi zaman neredeyse eğlenceli bir ifade oluyordu, tavırlarında bir mizah havası seziliyordu. Bazen, çoğu zaman birden, bir düşüncenin gölgesi geçiyordu yüzünden; o anda munis, iyi niyetli oluyordu, ne var ki uzun süre düşünceli olmayı sürdüremiyordu. İnsanların gülünecek, komik yanlarını kolay-

ca yakalıyordu. Çocukluğundan beri herkes şımartmıştı onu, hemen belli oluyordu bu: Çocukluklarında şımartılmış insanlar bunun belirtisini hayatlarının sonuna kadar üzerlerinde taşırlar. Kardeşi, onun arı gibi değil, yabanarısı gibi soktuğunu (çünkü sokan arı ölür ama yabanarısı için sokmanın hiç anlamı yoktur) söylese de, severdi onu. Bu benzetmeye çok kızardı Nadejda Alekseyevna.

Gözlerini önüne indirip, elinde küçük kamçısını çevirerek sordu Vladimir Sergeyiç'e:

"Uzun süre kalacak mısınız burada?"

"Hayır, sanırım yarın gideceğim."

"Nereye?"

"Evime."

"Evinize mi? Sorabilir miyim, neden?"

"Neden mi? Evimde erteleyemeyeceğim işlerim var da ondan."

Nadejda Alekseyevna, Vladimir Sergeyiç'in yüzüne baktı.

"Yoksa siz o kadar... düzenli, olumlu biri misiniz?"

"Olumlu olmaya çalışıyorum," diye karşılık verdi Vladimir Sergeyiç. "Günümüzde dürüst her insan işini bilmek, olumlu olmak *zorundadır*."

İpatov araya girdi:

"Bu çok doğru. Öyle değil mi, İvan İlyiç?"

İvan İlyiç bir şey demeden baktı İpatov'un yüzüne. Bu arada Yegor Kapitonıç mırıldandı:

"Evet, öyle."

Nadejda Alekseyevna,

"Ne yazık ki bizde özellikle *jeune premier*[3] her zaman eksiktir."

"Ben bu alanda yeteneğimi kullanmayı hiç denemedim."

"Sizin bu rolü çok iyi oynayacağınızdan eminim. Duruşunuz öyle... pek mağrur, şimdiki *jeune premier*ler için zorunlu bu. Kardeşimle burada bir tiyatro oluşturmayı düşünüyoruz. Ama yalnızca komediler oynamayacağız, her çeşit oyun oynayacağız: Dramlar, baleler, hatta trajediler. Mâşa'nın Kleopatra'dan ya da Fedya'dan neyi eksik? Baksanıza ona..."

Vladimir Sergeyiç dönüp baktı Mariya Pavlovna'ya... Mariya Pavlovna başını kapıya dayamış, kollarını önünde kavuşturmuş,

3 (Fr.) İlk âşık rolünde artist.

dalgın, uzaklara bakıyordu... Keskin yüz hatları gerçekten de antik heykelleri andırıyordu. Nadejda Alekseyevna'nın son söylediğini duymamıştı ama bütün bakışların birden kendisine döndüğünü fark edince konunun ne olduğunu hemen anladı, yüzü kızardı, konuk salonuna geçmek istedi... Nadejda Alekseyevna hemen kolundan tutup durdurdu onu, bir kedinin sevimli sırnaşıklığıyla kendine doğru çekti ve neredeyse erkeksi elini öptü. Mariya Pavlovna'nın yüzü daha çok kızardı.

"Her zaman böyle yapıyorsun Nadya," diye mırıldandı.

"Yanlış mıydı yani senin için söylediğim? Herkes tanık buna... Neyse, tamam, tamam, bir daha yapmayacağım." Nadejda Alekseyevna, Vladimir Sergeyiç'e dönüp ekledi: "Tekrar söyleyeceğim, ne yazık ki gideceksiniz... Evet, bir *jeune premier*imiz var, bu rolü çok da istiyor ama çok kötü."

"Kimdir, öğrenebilir miyim?"

"Şair Bodryakov. Şairden *jeune premier* olur muymuş? Bir kere, öyle bir şeyler giyiniyor ki felaket; sonra kısa hiciv şiirleri yazıyor, öte yandan düşünebiliyor musunuz, her kadının karşısında, benim karşımda da çekiniyor. Bir şeyler fısıldıyor, bir eli her zaman, nedendir bilmem, başının üzerindedir. Söyler misiniz Bay Astahov, bütün şairler böyle midir?"

Vladimir Sergeyiç hafifçe doğruldu.

"Hiç şair tanıdığım olmadı," dedi. "Doğrusu, onlarla tanışmak gibi bir isteğim de hiç olmadı."

"Evet, haklısınız, işleriniz var. Bu durumda ister istemez Bodryakov'a başvuracağız. Öteki *jeune premier*ler daha kötü... Hiç değilse o rolünü ezberleyecek. Mâşa trajik rollerimizin dışında, primadonna rollerimizi de oynayacak... Onu şarkı söylerken dinlediniz mi, Mösyö Astahov?"

Vladimir Sergeyiç gülümsedi.

"Hayır, kendilerinin şarkı söylediğini bilmiyordum..."

Mariya Pavlovna canı sıkılmış gibi,

"Bugün neyin var senin Nadya?" dedi.

Nadejda Alekseyevna yerinden ayağa fırladı.

"Tanrı aşkına Mâşa, bir şarkı söyle bize, lütfen... lütfen... Şarkını bitirinceye kadar yanından ayrılmayacağım... hadi canım. Ko-

nuğumuzu oyalamak için ben söylerdim ama sesimin ne kadar kötü olduğunu biliyorsun."

Mariya Pavlovna bir süre sustu, neden sonra şöyle dedi:

"Yanımdan ayrılmayacaksın, şımarık bir çocuk gibisin, her dediğin olsun istiyorsun. Pekâlâ, söyleyeceğim."

Nadejda Alekseyevna ellerini çırparak haykırdı:

"Bravo, bravo! Baylar, konuk salonuna geçelim." Gülümseyerek ekledi: "Şımarık çocuk konusuna gelince, onu sonra soracağım sana. Yabancıların yanında kusurlarımı açığa vurmak nasıl olurmuş, göreceksin! Yegor Kapitonıç, eşiniz Matryona Markovna sizi başkalarının yanında *böyle* mahcup ediyor mu?"

"Matryona Markovna," diye mırıldandı Yegor Kapitonıç, "çok saygılı bir hanımefendidir; yalnızca tavır konusunda..."

Nadejda Alekseyevna sözünü kesti Yegor Kapitonıç'ın:

"Tamam, hadi yürüyün, yürüyün."

Ve konuk salonuna geçti.

Herkes onun arkasından yürüdü. Nadejda Alekseyevna şapkasını çıkarıp bir yana attı, piyanonun başına oturdu. Mariya Pavlovna duvarın dibinde, Nadejda Alekseyevna'ya oldukça uzakta durdu.

Nadejda Alekseyevna biraz düşündükten sonra,

"Mâşa," dedi, "'Yaman Delikanlı'yı söyle bize."

Mariya Pavlovna söylemeye başladı. Sesi temiz, toktu ve güzel, rahat, kusursuz söylüyordu. Herkes büyük bir beğeniyle dinliyordu onu ama Vladimir Sergeyiç şaşkınlığını gizleyemiyordu. Mariya Pavlovna şarkısını bitirince onun yanına gitti ve bu kadar güzel söyleyebileceğini hiç beklemediğini söylemeye başladı...

Nadejda Alekseyevna, Vladimir Sergeyiç'in sözünü kesti:

"Durun hele, dahası var! Mâşa, senin o Hohlatlılara özgü ruhunu coşturacağım, şimdi de 'Haydi, Haydi Gidelim Ormana...'yı söyle."

Vladimir Sergeyiç sordu Mariya Pavlovna'ya:

"Küçük Rusyalı mısınız siz yoksa?"

"Orada doğdum," dedi Mariya Pavlovna.

Ve "Haydi, Haydi..."yi söylemeye başladı.

Başlangıçta sözcükleri kayıtsız ve duygulu, tutkulu söylüyordu ama bölgenin söyleyiş biçimi sonra yavaş yavaş öne çıkmaya başladı, yanakları kızardı, bakışı aydınlandı, sesi coştu. Sonuna kadar

öyle söyledi şarkıyı.

Nadejda Alekseyevna tuşların üzerine eğilerek,

"Tanrım! Nasıl söyledin bu şarkıyı!" dedi. "Kardeşimin burada olmamasına üzüldüm!"

Mariya Pavlovna hemen başını önüne eğdi, her zamanki acılı haliyle gülümsedi.

İpatov,

"Bir şarkı daha nasıl olurdu?" dedi.

Vladimir Sergeyiç katıldı İpatov'un dediğine:

"Evet, lütfederlerse..."

Mariya Pavlovna,

"Bağışlayın, bugün başka şarkı söylemeyeceğim," dedi.

Konuk salonundan çıktı.

Nadejda Alekseyevna arkasından baktı, önce düşündü, sonra gülümsedi, tek parmakla "Yaman Delikanlı"yı, daha sonra birden canlı bir polka çalmaya başladı ve onu bitirmeden, tuşlara on parmağıyla vurarak piyanonun kapağını kapadı, ayağa kalktı.

Yüksek sesle,

"Ne yazık ki dans edecek biri yok!" dedi, tam zamanıydı!

Vladimir Sergeyiç onun yanına gitti.

"Mariya Pavlovna'nın ne güzel sesi var," dedi, "ayrıca, şarkıyı derinden hissederek söylüyor!"

"Müzik seviyor musunuz?"

"Evet... çok."

"Böylesine bilgili bir insansınız ve müzik seviyorsunuz!"

"Neden bilgili olduğumu düşünüyorsunuz?"

"Ah, evet; affedersiniz, hep unutuyorum, siz olumlu biriydiniz. Şu Mâşa da nereye kayboldu? Bir dakika durun, gidip bulacağım onu."

Ve Nadejda Alekseyevna koşarcasına çıktı konuk salonundan.

İpatov, Vladimir Sergeyiç'in yanına gelip alçak sesle,

"Gördüğünüz gibi, hoppa bir kız," dedi, "ama tertemiz bir yüreği vardır. Ayrıca, nasıl bir öğrenim görmüştür, düşünemezsiniz. Her dili anlaşacak kadar konuşur. Evet, zengin insanlardır, o kadar olacak, normaldir..."

Vladimir Sergeyiç dalgın,

"Evet," dedi, "çok sevimli bir kız. Ama sormama izin verin, eşiniz de Küçük Rusyalı mıydı sizin?"

"Öyle... Toprağı bol olsun eşim de, kız kardeşi Mariya Pavlovna gibi Küçük Rusyalıydı. Ne yalan söyleyeyim, karım Rusçaya tam anlamıyla hâkim olsa da, Rusça telaffuzu pek temiz değildi ama gene de telaffuzunun dışında çok doğru konuşurdu. Biliyorsunuz, orada ı yerine *i* ve *h* yerine *j* derler; Mariya Pavlovna da doğduğu ülkeden küçük yaşta ayrıldı. Ama Küçük Rusya kanını hâlâ taşıdığı belli, öyle değil mi?"

Vladimir Sergeyiç,

"Çok güzel şarkı söylüyor," dedi.

"Doğru, çok güzel şarkı söyler. Peki ama neden çayımızı getirmediler hâlâ? Hem nereye kayboldu şu genç kızlar? Çay zamanı geldi."

Genç kızlar hemen dönmediler. Bu arada semaver gelmiş, çay masası hazırlanmıştı. İpatov haber yolladı onlara. İkisi birlikte geldi. Mariya Pavlovna çay servisi yapmak için masaya oturdu, Nadejda Alekseyevna ise terasın kapısına gitti, bahçeye bakmaya başladı. Pırıl pırıl bir yaz gününün ardından aydınlık, sakin bir akşamdı: Günbatımının alev alev kızıllığının yarısına kadar vurduğu geniş gölet derin sinesini de gökyüzünün dipsiz derinliğini de, sanki devrilmiş gibi, siyah ağaçları da, evi de gümüş rengi karanlıkta olanca görkemiyle yansıtarak kıpırtısız bir ayna gibi uzanıyordu. Çevrede her şey susmuştu. Hiçbir yerde ses yoktu artık.

Nadejda Alekseyevna yanına gelen Vladimir Sergeyiç'e,

"Baksanıza, ne kadar güzel," dedi. "Görüyor musunuz, gölette yansıyan evin ışığının yanında bir yıldız belirdi; kırmızı, altın rengi." Sesini yükselterek ekledi Nadejda Alekseyevna: "A, işte babaanne geliyor."

Leylak çalısının arkasından küçük bir araba çıktı. İki kişi taşıyordu arabayı. İçinde sıkıca sarınmış, kambur, başı göğsünün üzerine sarkmış yaşlı bir kadın vardı. Bağcıklı beyaz takkesinin saçakları kuru, büzüşmüş yüzünün hemen tümünü kapamıştı. Araba terasın önünde durdu. İpatov konuk salonundan çıktı, kızları arkasından koştular. Akşam süresince fare yavruları gibi bir odadan bir odaya koşup duruyorlardı.

İpatov yaşlı kadının yanına gidip,

"İyi akşamlar, anneciğim," dedi. "Nasılsınız?"

Yaşlı kadın zorlanarak, boğuk bir sesle,

"Sizleri görmeye geldim," dedi. "Baksana, ne güzel bir hava var. Bütün gün uyudum, bacaklarım öyle ağrıyor ki... Ah şu bacaklarım! İşe yaramıyorlar ama ağrıyorlar."

"İzin verin, yeni komşumuz Bay Astahov'u, Vladimir Sergeyiç'i tanıştırayım sizinle."

Yaşlı kadın iri, simsiyah ama sönük gözleriyle baktı Vladimir Sergeyiç'e,

"Çok memnun oldum," dedi. "Oğlumla birbirini seven iki dost olmanızı dilerim. İyi bir insandır kendisi; elimden geldiğince iyi yetiştirdim onu; bilirsiniz, kadın işi... kendisi biraz cesaretsizdir ama zamanla Tanrı güçlendirecektir onu; ona görevler vermemin zamanı geldi artık." Yaşlı kadın Nadejda Alekseyevna'ya bakıp ekledi: "Nadya'yı mı görüyorum, sen misin, Nadya?"

"Evet, benim babaanne."

"Çay servisi yapan da Mâşa mı?"

"Evet babaanne, çayları koyuyor."

"Başka kimler var içerde?"

"İvan İlyiç, bir de Yegor Kapitonıç."

"Matryona Markovna'nın kocası mı?"

"Evet babaanne."

Yaşlı kadın dudaklarını çiğnedi.

"Tamam. Ne oluyoruz, Mişa[4] muhtara bir türlü ulaşamıyorum; söyle ona, yarın sabah erkenden bana gelsin, onunla çok işim olacak. Ben olmadan her şeyiniz aksıyor, farkındayım. Ama yeter artık, yoruldum, hadi götürün beni, çocuklar..." Vladimir Sergeyiç'e dönüp ekledi: "Hoşça kal canım, adını, baba adını unuttum, kusuruna bakma bu yaşlı kadının. Peki, torunlarım, benimle gelmenize gerek yok. İstemez... Ha bire koşturup duruyorsunuz... Biraz da oturup ders çalışın, duydunuz mu beni! Hep Mâşa şımartıyor bunları. Hadi gidelim..."

Yaşlı kadının zorlanarak kalkan başı tekrar göğsünün üzerine düştü...

---

4 Türkçede isimlerin samimiyet, sevgi belirten (örneğin Fatma-Fatoş, Hasan-Haso) ikinci bir söyleyiş biçimleri olduğu gibi burada da Mariya-Mâşa, Nadejda-Nadya, Mihail-Mişa biçimleriyle kullanılmaktadır – ç.n.

Araba ağır ağır yürüdü.

Vladimir Sergeyiç sordu Mihail Nikolaiç'e:

"Anneniz kaç yaşında?"

"Daha yetmiş ikisinde ama yirmi altı yıldır bacaklarını kullanamıyor. Toprağı bol olsun, babamın ölümünden sonra böyle oldu. Oysa çok güzel bir kadındı."

Herkes sustu.

Birden irkildi Nadejda Alekseyevna.

"Bu uçan, yarasa mıydı?"

Çabuk adımlarla konuk salonuna geçti.

"Geç oldu, eve gitmeliyim. Mihail Nikolaiç, söyler misiniz, atımı eyerlesinler."

Vladimir Sergeyiç,

"Artık ben de kalkmalıyım," dedi.

İpatov,

"Nereye gideceksiniz?" diye sordu. "Bu gece bizde kalın. Nadejda Alekseyevna'nın yolu topu topu iki versta, oysa sizinki tam on iki versta. Siz neden acele ediyorsunuz Nadejda Alekseyevna? Ayın doğmasını bekleyin, biraz sonra doğacak. Daha aydınlık olunca gidersiniz."

"Olabilir," dedi Nadejda Alekseyevna, "uzun zamandır mehtapta yürümüyorum."

İpatov sordu Vladimir Sergeyiç'e:

"Tamam mı, bu gece konuğumuzsunuz?"

"Aslında, bilemiyorum... Ama sizlere rahatsızlık vermeyeceksem..."

"Rica ederim, hiç de rahatsızlık vermezsiniz, hemen şimdi söylüyorum, sizin için bir oda hazırlasınlar."

Mumlar yanmıştı, herkes çayını içmişti, İpatov'la Yegor Kapitonıç kâğıt oynamaya başlamış, Yufka Yürek de sessizce onların yanına oturmuştu. Nadejda Alekseyevna şöyle dedi:

"Gerçekten de, mehtapta, özellikle de ormanda ceviz ağaçlarının arasında gitmek çok hoş olacak. Hem korkunç, hem de çok hoş... Işıkla karanlığın ne tuhaf oyunu... hep arkanızda ya da önünüzde biri sessizce sizinle yürüyor gibi gelir size..."

Vladimir Sergeyiç hoşgörülü gülümsedi.

Nadejda Alekseyevna devam etti:

"Bir şey daha var, hiç ılık, karanlık, sessiz bir gece ormanın yakınlarında bir yerde oturduğunuz oldu mu? Öyle otururken her zaman arkamda, yakınımda, hemen kulağımın dibinde birileri fısıldayarak ateşli tartışıyorlar gibi gelir bana."

İpatov,

"Kalbinizin atışındandır," dedi.

Vladimir Sergeyiç,

"Çok şiirsel bir açıklama yaptınız," dedi.

Nadejda Alekseyevna baktı ona.

"Sizce öyle mi? Bu durumda anlattıklarımın Mâşa'nın hoşuna gitmemiş olması gerekir."

"Neden? Mariya Pavlovna şiir sevmiyor mu yoksa?"

"Sevmiyor; bütün şiirlerin uydurma olduğunu söyler; bu yüzden sevmiyor şiiri."

Vladimir Sergeyiç sesini yükselterek karşılık verdi:

"Tuhaf bir suçlama! Uydurma! Başka nasıl olabilir ki? Öyle ya, şairler başka ne yapıyorlar?"

"Tamam; siz de şiiri sevmek zorunda değilsiniz zaten."

"Tersine, iyi şiirleri severim. Gerçekten iyi, mantıklı ve nasıl desem, bir şeyler anlatıyorlarsa, bir düşünceyi içeriyorlarsa..."

Mariya Pavlovna ayağa kalktı.

Nadejda Alekseyevna hemen döndü ona.

"Nereye, Mâşa?"

"Çocukları yatıracağım. Saat neredeyse dokuz oldu."

"Sen olmadan yatamıyorlar mı?"

Mariya Pavlovna bir şey demeden çocukları ellerinden tuttu, onlarla birlikte çıktı.

"Bugün canı sıkkın," dedi Nadejda Alekseyevna. Alçak sesle ekledi: "Nedenini de biliyorum. Ama geçecektir."

Vladimir Sergeyiç,

"Sormama izin verir misiniz," dedi, "kışı nerede geçirmek niyetindesiniz?"

"Belki burada, belki Petersburg'da. Petersburg'da sıkılırım gibi geliyor bana."

"Petersburg'da mı, insaf! Olacak şey mi!"

Ve Vladimir Sergeyiç başkent hayatının bütün üstünlüklerini, yararlarını, güzelliklerini anlatmaya başladı. Nadejda Alekseyevna bakışlarını yüzünden ayırmadan, dikkatle dinliyordu Vladimir Sergeyiç'i. Sanki yüz hatlarını tek tek inceliyor, arada bir de kendi kendine gülümsüyordu. Sonunda şöyle dedi:

"Çok güzel söylüyorsunuz, kışı Petersburg'da geçirmek gerekiyor."

"Pişman olmayacaksınız," dedi Vladimir Sergeyiç.

"Açık söyleyeceğim, yaptığımdan hiçbir zaman pişmanlık duymam ben. Bir aptallık mı yaptım, hemen unutmaya çalışırım onu, işte o kadar."

Kısa bir sessizlikten sonra Fransızca sordu Vladimir Sergeyiç:

"İzninizle sorabilir miyim, Mariya Pavlovna ile uzun zamandır mı tanışıyorsunuz?"

Nadejda Alekseyevna hemen karşılık verdi:

"İzninizle ben sorabilir miyim, bu soruyu neden özellikle bana sordunuz?"

"İşte öylesine... özel herhangi bir nedeni yok..."

Nadejda Alekseyevna tekrar gülümsedi.

"Hayır, pek uzun zaman olmadı. Evet, çok hoş bir genç kız, değil mi?"

Vladimir Sergeyiç dişlerinin arasından mırıldandı:

"Çok orijinal bir kız."

"Sizin gibi olumlu bir insanın birini övmesi ne anlama geliyor? Hayır, sanmıyorum. Belki beni de orijinal buluyorsunuzdur, ne dersiniz?" Nadejda Alekseyevna ayağa kalkıp açık pencereden dışarı bakarken ekledi: "Sanırım ay doğdu, kavakların tepesindeki ışık onun olsa gerek. Eve dönmeliyim artık... Gidip haber vereyim, atımı hazırlasınlar."

Nadejda Alekseyevna'nın uşağı bahçenin karanlığından terasın ışığına çıkıp haber verdi:

"Atınız eyerli efendim."

"Ya! Çok güzel! Mâşa, neredesin? Gel vedalaşalım."

Mariya Pavlovna bitişik odadan geldi. Erkekler oyun masasından kalktılar.

"Gidiyor musunuz?" diye sordu İpatov.

"Evet, geç oldu."

Nadejda Alekseyevna kapıda durdu.

"Nasıl güzel bir gece bu!" diye haykırdı. "Gelin bakın! Yüzünüzü uzatın bu geceye; nasıl ılık estiğini, koktuğunu hissediyor musunuz? Şu anda bütün çiçekler uyanmış... Onlar uyanmışlar, oysa bizler uyumaya hazırlanıyoruz..." Sesini yükseltti: "Evet, aklıma gelmişken, Mâşa, senin şiiri sevmediğini söyledim Vladimir Sergeyiç'e. Şimdilik hoşça kalın... İşte, atımı da getiriyorlar..."

Ve çabuk adımlarla indi terasın basamaklarını, çevik bir hareketle bindi atına,

"Yarın görüşmek üzere," dedi.

Atının boynuna kamçısıyla vurup onu dörtnala kaldırdı, bentin üzerinde uzaklaştı... Uşağı tırısla izledi onu.

Herkes baktı Nadejda Alekseyevna'nın arkasından...

Kavakların ötesinden bir kez daha duyuldu sesi:

"Yarın görüşmek üzere!"

Yaz gecesinin sessizliğinde atının nal sesi daha uzun süre duyuldu. Nihayet eve dönmelerini önerdi İpatov.

"Bu havada içerisi de güzeldir," dedi, "bu arada oyun partimizi de bitirmemiz gerekiyor."

Herkes onayladı onun dediğini. Vladimir Sergeyiç, Mariya Pavlova'ya neden şiir sevmediğini sordu.

Mariya Pavlovna isteksiz,

"Hoşlanmıyorum şiirden," dedi.

"Belki az şiir okumuş olmanızdandır."

"Ben hiç şiir okumadım ama bana okudular."

"Peki, hiçbirinden hoşlanmadınız mı?"

"Evet, hiçbirinden."

"Puşkin'in şiirlerinden de mi?"

"Evet, Puşkin'in şiirlerinden de."

"Niçin?"

Mariya Pavlovna cevap vermedi, İpatov oturduğu sandalyede arkasına dönüp samimi bir gülümsemeyle, Mariya Pavlovna'nın yalnızca şiiri değil, şekeri de sevmediğini, hatta tatlı her şeyden nefret ettiğini söyledi.

Vladimir Sergeyiç karşılık verdi:

"Ama tatlı olmayan şiirler de vardır."

"Mesela?" diye sordu Mariya Pavlovna.

Vladimir Sergeyiç ensesini kaşıdı... Ezberinde çok şiir yoktu, özellikle de tatlı olmayan...

Neden sonra haykırdı:

"Ah, evet, Puşkin'in 'Ölüm Ağacı' diye bir şiiri var, onu biliyor musunuz? Hayır mı? Hiç de tatlı olduğu söylenemeyecek bir şiirdir."

Mariya Pavlovna,

"Okuyun," dedi.

Başını önüne eğdi.

Vladimir Sergeyiç önce tavana baktı, yüzünü astı, bir süre kendi kendine bir şeyler mırıldandı ve sonunda okumaya başladı "Ölüm Ağacı"nı.

İlk dörtlükten sonra Mariya Pavlovna ağır ağır kaldırdı gözlerini, Vladimir Sergeyiç şiiri okumayı bitirince gene öyle ağır ağır şöyle dedi:

"Teşekkür ederim, bir kez daha okur musunuz?"

"Anlaşılan hoşlandınız bu şiirden?" diye sordu Vladimir Sergeyiç.

"Bir kez daha okuyun onu."

Vladimir Sergeyiç bir kez daha okudu "Ölüm Ağacı"nı. Mariya Pavlovna ayağa kalktı, bitişik odaya geçti ve bir kâğıt, mürekkep hokkası ve mürekkep kalemiyle döndü. Vladimir Sergeyiç'e rica etti:

"Lütfen benim için o şiiri şu kâğıda yazar mısınız."

Vladimir Sergeyiç,

"Rica ederim, elbette," dedi. Yazmaya başladı. "Ama itiraf edeceğim, bu şiir neden o kadar hoşunuza gitti, şaşırdım... Onu size sırf her şiirin tatlı olmadığını göstermek için okumuştum."

İpatov yüksek sesle sordu İvan İlyiç'e:

"Sahi, İvan İlyiç, bu şiir konusunda sen ne düşünüyorsun?"

İvan İlyiç her zaman yaptığı gibi, yalnızca baktı İpatov'un yüzüne ama tek sözcük söylemedi.

Vladimir Sergeyiç son dizenin sonuna ünlem işaretini koyduktan sonra,

"Tamam," dedi.

Mariya Pavlovna teşekkür etti ona ve şiirin yazılı olduğu kâğıdı alıp odasına götürdü.

Yarım saat sonra akşam yemeğine oturdular, bir saat sonra da konuklar odalarına çekildi. Vladimir Sergeyiç birçok kez konuşmaya çalışmıştı Mariya Pavlovna'yla ama onunla konuşmayı sürdürmek çok zordu ve Vladimir Sergeyiç'in anlattıkları sanki pek ilgilendirmiyordu onu. Vladimir Sergeyiç yatağa girerken Mariya Pavlovna'yı, Nadejda Alekseyevna'yı düşünüyordu. Ne var ki oda komşusu Yegor Kapitonıç ona engel olmasaydı, belki hemen uyuyacaktı. Matryona Markovna'nın kocası soyunup yatağa girmiş olmasına karşın, hizmetçisiyle çok uzun süre konuşmuş, ona çeşitli emirler vermişti. Söylediği her sözcük Vladimir Sergeyiç'in kulağına açık seçik olarak geliyordu: Arada yalnızca ince bir bölme vardı.

Yegor Kapitonıç canı sıkkın, şöyle diyordu:

"Mumu göğsünün önünde tut, öyle tut ki yüzümü görebileyim. İhtiyarlattın sen beni, ihtiyarlattın, ne laf anlamaz adamsın, gerçekten, genç yaşta ihtiyarlattın beni."

Uşağın boğuk, uykulu sesi geliyordu:

"Rica ederim, Yegor Kapitonıç, ne yaptım da ihtiyarlattım sizi?"

"Ne mi yaptın? Söyleyeyim de öğren. Kaç kez söyledim sana: Mitka," dedim, "benimle bir yere misafirliğe geldiğinde giyeceklerimden her zaman yanına ikişer takım al, özellikle... mumu göğsünün önünde tut... özellikle iç çamaşırlarımdan. Peki bugün ne yaptın?"

"Ne yaptım efendim?"

"Ne mi yaptın? Yarın ne giyeceğim?"

"Bugün ne giydiyseniz onu, efendim."

"İhtiyarlattın beni hınzır, ihtiyarlattın. Bugün bile sıcaktan ne yapacağımı bilemedim. Mumu göğsünün önünde tut diyorum sana, efendin sana bir şey söylerken ayakta uyuma."

"Ama Matryona Markovna üzerindekiler yeter," dedi, "bir yere giderken bir sürü giyecek götürüyorsun. Boşuna hamallık."

"Matryona Markovna... Kadın kısmını ne ilgilendirirmiş bu? İkiniz yaşlandırdınız beni, ikiniz. Oh, yaşlandırdınız!"

"Ama Yahim de öyle diyor, efendim."

"Ne dedin?"

"Yahim dedim, Yahim de öyle diyor, efendim."

Yegor Kapitonıç öfkeli,

"Yahim! Yahim!" diye tekrarladı. "Ah, yaşlandırdınız beni, hainler, insan gibi Rusça konuşmayı bilmiyorsunuz. Yahim'miş! Neymiş Yahim? Yehim'dir onun adı, Yehim! Daha neler! Eski Yunan adı Yevfimiy'den gelir, anlıyor musun beni? Mumu göğsünün önünde tut... Söylemesi kolay olsun diye Rusça Yefim diyoruz ama Yahim diye bir şey yok..." Yegor Kapitonıç "Ya" hecesinin üzerine basarak ekledi: "Yahim! Yaşlandırdınız beni, vicdansızlar. Mumu göğsünün önünde tut!"

Vladimir Sergeyiç'in sık sık solumasına, öksürmesine, sabırsızlık belirtisi başka şeyler yapmasına karşın, Yegor Kapitonıç uşağına daha uzun süre sitemler etti, akıl verdi.

Yegor Kapitonıç sonunda gönderdi Mitka'sını, uyudu; gelgelelim bu da Vladimir Sergeyiç'in rahatlamasına yetmedi: Yegor Kapitonıç en yüksek perdeden bir anda en alçak perdeye inerek, arada ıslıklar çalarak, dişlerini gıcırdatarak öylesine korkunç horluyordu, aradaki tahta bölme sallanıyordu sanki. Çaresiz Vladimir Sergeyiç neredeyse ağlayacaktı. Kendisine verilen odanın boğucu bir havası vardı, yatağı ise bedenine sıcak bir sarmaşık gibi dolanıyordu.

Vladimir Sergeyiç sonunda umutsuzca kalktı, pencereyi açtı ve gecenin hoş kokulu taze havasını hırsla içine çekti. Pencere bahçeye bakıyordu; gökyüzü aydınlıktı, dolunayın yuvarlak yüzü göletle kâh ışıl ışıl yansıyor, kâh yavaşça hareket eden altın rengi uzun bir ışık demeti gibi uzanıyordu. Vladimir Sergeyiç bahçenin dar yollarından birinde bir kadın gördü, dikkatlice baktı: Mariya Pavlovna idi bu. Ay ışığında yüzü soluk görünüyordu. Kıpırdamadan ayakta duruyordu, birden bir şeyler söylemeye başladı... Vladimir Sergeyiç sessizce pencereden uzattı başını... Mariya Pavlovna'nın sesini duydu:

Ama insan insanı
Sert bir bakışla ölüm ağacının dibine yolladı...

"Hayret," diye geçirdi içinden, "demek çok etkilemiş onu şiir..." Bir kat daha dikkatle dinlemeye başladı... Ama çok geçmeden

sustu Mariya Pavlovna, yüzünü Vladimir Sergeyiç'e doğru daha çok çevirdi; Vladimir Sergeyiç onun iri, siyah gözlerini, hatları sert kaşlarını, dudaklarını şimdi daha belirgin görüyordu.

Birden ürperdi Mariya Pavlovna, döndü, yüksek akasya ağaçlarının gölgesine girip gözden kayboldu. Vladimir Sergeyiç oldukça uzun bir süre bekledi pencerede, sonra yattı ama hemen uyuyamadı.

Yatağın içinde bir o yana bir bu yana dönerken düşünüyordu: "Çok tuhaf bir kız... oysa taşrada böyle kızların olmadığını söylerler... Olmaz olur mu! Bahçede ne yaptığını yarın soracağım ona."

Bu arada Yegor Kapitonıç horlamayı sürdürüyordu.

III

Vladimir Sergeyiç ertesi sabah çok geç uyandı ve yemek salonunda kahvaltıdan hemen sonra, yaşlı İpatov'un bütün ısrarlarına karşın, çiftliğinin düzeniyle ilgili çalışmalarını tamamlamak üzere evine döndü. Mariya Pavlovna da kahvaltıdaydı ama Vladimir Sergeyiç ona dün gece bahçede dolaşmasıyla ilgili soru sormayı uygun bulmadı; olağandışı herhangi bir düşünceyle veya fikirle iki gün peş peşe meşgul olmaktan hoşlanmayan insanlardandı. İsteseydi, Mariya Pavlovna'yla şiirlerden, "şiirsel duygular" dedikleri şeylerden konuşabilirdi ama istememişti. O günü öğlene kadar tarlalarda geçirdi, yemeğini iştahla yedi, yatıp uyudu, uyandıktan sonra bölge köylüler başkanının hesaplarını incelemek için oturdu ama daha birinci sayfanın incelemesini bitirmeden arabasını hazırlamalarını söyledi, İpatov'un evine gitmek üzere yola çıktı. Besbelli, olumlu insanların da göğsünde taş bir yürek olabiliyordu ve öteki sıradan ölümlüler gibi onlar da kendilerini sıkıntıya sokmaktan hoşlanmıyorlardı.

Arabası bentin üzerine çıkınca müzik sesleri geldi kulağına. İpatovların evinde koroyla Rus halk şarkıları söylüyorlardı. Sabahleyin terasta bıraktığı kalabalığı gene terasta buldu; herkes, Nadejda Alekseyevna da oradaydı; otuz yaşlarında, kadife ceketli, boynuna kırmızı fularını gelişigüzel bağlamış esmer, siyah saçlı, siyah gözlü, elinde gitarıyla oturan birinin çevresinde oturuyorlardı. Bu,

Nadejda Alekseyevna'nın kardeşi Pyotr Alekseiç Veretyev'di. Vladimir Sergeyiç'i görünce yaşlı İpatov neşeyle seslenerek onu karşılamaya yürüdü, Vladimir Sergeyiç'i Veretyev'in yanına götürdü, tanıştırdı onları. Astahov, Veretyev'le alışıldık karşılıklı sözcüklerle selamlaştıktan sonra saygıyla öne eğilerek onun kız kardeşini de selamladı.

İpatov, Veretyev'i göstererek ekledi:

"Köylü şarkıları söylüyorduk, Vladimir Sergeyiç... Pyotr Alekseiç gitarıyla çok güzel çalıp söylüyor! Dinlemek ister miydiniz?"

"Çok memnun olurum," dedi Vladimir Sergeyiç.

Nadejda Alekseyevna sordu ona:

"Koromuza katılmak ister miydiniz?"

"Seve seve katılırdım ama sesim çok kötüdür."

"Hiç önemli değil! Baksanıza, Yegor Kapitonıç da, ben bile söylüyoruz... Şarkıya katılmak yeterli... Oturunuz lütfen, hadi kardeşim, başla..."

Veretyev gitarın tellerini tıngırdatarak,

"Şimdi hangi şarkıyı söyleyeceğiz?" diye sordu. Birden durup, yanında oturan Mariya Pavlovna'ya baktı. "Sanırım sıra sizde şimdi," diye ekledi.

Mariya Pavlovna itiraz etti:

"Hayır, siz söyleyin."

Vladimir Sergeyiç pek ciddi bir tavırla,

""Anamız Volga Boyunca Aşağı Doğru" diye bir halk şarkısı var," dedi.

Veretyev,

"Olmaz," dedi, "onu en son söyleyeceğiz."

Ve gitarın tellerine dokunarak "Gün Bitti, Güneş Batıyor" halk şarkısını söylemeye başladı.

Çok güzel, canlı, neşeli söylüyordu. Erkeksi, aynı zamanda manalı yüzü şarkı söylerken daha da canlanmıştı; arada bir omuzlarını kaldırıyor, bir anda elini gitarın tellerinin üzerine bastırıyor, sonra kaldırıyor, kıvırcık saçlarını silkeliyor, kartal bakışlarını çevrede dolaştırıyordu. Ünlü halk şarkıcısı İlya'yı Moskova'da birçok kez izlemişti, onu taklit ediyordu. Koro hep birlikte eşlik ediyordu ona. Öteki seslerin arasında Mariya Pavlovna'nın sesi daha bir gür

çıkıyordu, bu seslere onun sesi öncülük ediyor gibiydi ama yalnız söylemek istemiyordu, şarkıyı sonuna kadar asıl söyleyen Veretyev oldu.

Daha sonra birçok şarkı söylediler...

Bu arada akşamın olmasıyla birlikte havada fırtına hazırlıkları başlamış gibiydi. Öğlenden beri uzaklardan gök gürültüleri geliyordu ama şimdiye kadar ta ufukta kurşun rengi kundağında yatan büyük bir bulut büyümeye, ağaçların tepelerinin arkasından gözükmeye başlamıştı; boğucu hava şimdi yaklaşan fırtınanın sarsıntısıyla giderek daha belirgin dalgalanıyordu. Rüzgâr esiyor, ağaçların yapraklarını hışırdatıyor, sonra duruluyor, arkasından tekrar başlıyor, uzun süre susmuyor, esiyor, uğulduyor; kasvetli bir karanlık günbatımının son kızıllığını hızla söndürerek toprağa çöküyordu; sonu gelmez bulutlar birbiri ardından koşuyordu gökyüzünde; seyrek yağmur taneleri düşmeye başladı, bir yıldırım çaktı, gök ağır, öfkeli çatırdayarak gürledi.

Yaşlı İpatov,

"İçeri geçelim," dedi. "Yağmur geliyor, ıslanacağız."

Herkes kalktı.

"Hemen," diye haykırdı Veretyev, "ancak son bir şarkı daha. Dinleyin." Parmaklarını gitarın telleri üzerinde gezdirerek yüksek sesle söylemeye başladı:

Ah sen, evimin içi,
Ah benim yeni evim...

Koro da etkilenmiş gibi onunla birlikte söylemeye başladı: "Ah benim yeni evim, akağaç tahtasından yapılı..." O anda birden seller gibi boşaldı yağmur ama Veretyev şarkıyı sonuna kadar söylemeyi sürdürdü: "Evim benim, evim..." Gök gürültüsünün arada bir bastırdığı coşkulu şarkı yağmurun şarıltısı altında daha da coşkulu yükseliyordu. Nihayet koro sustu, herkes kahkahalar atarak konuk salonuna geçti. En yüksek sesle kahkaha atanlar ise, üzerlerindeki yağmur damlalarını silkelerken gülen İpatov'un kızlarıydı. İpatov her ihtimale karşı pencereyi kapadı, kapıyı kilitledi; bu arada Yegor Kapıtonıç, İpatov'u överek, Matryona Markovna'nın da böyle fırtınalarda hizmetçilere her zaman, iki yanı açık yerlerde

cereyan yapacağını söyleyip kapı pencereyi kapattırdığını söyledi. Bodryakov onun yüzüne baktı, geri çekilirken çarpıp sandalyeyi devirdi. Böyle küçük şanssızlıklarla çok sık karşılaşırdı.

Fırtına çabuk geçti. Kapılar, pencereler tekrar açıldı, odalar hoş kokan rutubetli havayla doldu. Çayı getirdiler. Çaydan sonra yaşlı adamlar tekrar kâğıt oynamaya oturdu. İvan İlyiç de her zamanki alışkanlığıyla onların yanına ilişti. Vladimir Sergeyiç pencerenin önünde Veretyev'le oturan Mariya Pavlovna'nın yanına gitti ama Nadejda Alekseyevna kendi yanına çağırdı onu ve onunla hemen Petersburg ve Petersburg yaşamı üzerine heyecanlı bir sohbete girdi. Nadejda Alekseyevna başkent yaşamıyla ilgili olumsuz şeyler söylüyordu, Vladimir Sergeyiç savunuyordu Petersburg'u. Nadejda Alekseyevna'nın onu kendi yanında tutmaya çalıştığı belliydi.

Veretyev, Mariya Pavlovna'nın yanından kalkıp onların yanına geldi.

"Neyi tartışıyorsunuz?" diye sordu.

Tembel tembel yalpalayarak yürüyordu. Aslında her hareketinde özensizlik değil de, bir yorgunluk vardı sanki.

Nadejda Alekseyevna,

"Hep Petersburg'u konuşuyoruz," diye cevap verdi. "Vladimir Sergeyiç öve öve bitiremiyor Petersburg'u."

"Güzel bir kenttir Petersburg," dedi Veretyev. "Aslında benim için her yer güzeldir. İnanın, öyle. Bir iki kadın olsun, bir de, affedersiniz açık yüreklilikle söyleyeceğim, şarap... inanın, insanın arzulayacağı başka bir şey kalmaz."

Vladimir Sergeyiç itiraz etti:

"Çok şaşırdım, siz gerçekten, kültürlü bir insan olarak şuna mı inanıyorsunuz ki..."

Bütün kibarlığına karşın, itirazı sonuna kadar dinlememe gibi bir alışkanlığı olan Veretyev kesti Vladimir Sergeyiç'in sözünü:

"Mümkündür... doğrusu... sizinle aynı fikirdeyim, ancak, bu benim alanıma girmez, filozof değilim ben."

Vladimir Sergeyiç karşılık verdi:

"Ben de değilim ve olmayı da hiç istemem ama burada söz konusu olan bambaşka bir şeydir."

Veretyev dalgın baktı kız kardeşine, kız kardeşi ise belli belir-

siz gülümsedi, kardeşine doğru eğildi, alçak sesle fısıldadı ona: "Pyotrcuğum, canım benim, ne olur Yegor Kapitonıç taklidi yap bize, lütfen..."

Veretyev'in yüzü birden değişti, Tanrı bilir, nasıl bir mucizeyle, yüzü bir anda Yegor Kapitonıç'ın yüzüne benzedi; oysa ikisinin yüz hatları arasında en küçük bir ortak yan yoktu ve Veretyev yalnızca burnunu buruşturmuş, dudaklarının iki kenarını sarkıtmıştı, hepsi o kadar.

Yegor Kapitonıç'ın sesini çok hatırlatan bir sesle fısıldayarak şöyle başladı:

"Elbette, davranışlar konusunda sert bir hanımefendidir Matryona Markovna; ancak kendileri örnek bir eştir; gerçi bunu söylemek istemezdim ama..."

Nadejda Alekseyevna kahkahasını zor tutarak ekledi:

"Biryulevli genç kızların hepsi bilir bunu..."

Veretyev,

"Ertesi gün hepsinin haberi olur bundan," diye karşılık verdi.

Ama bunu söylerken yüzünü öylesine komik bir biçimde buruşturmuş, pek mahcupmuş gibi öylesine tuhaf bakmıştı ki Vladimir Sergeyiç bile tutamadı kendini, güldü.

"Farkındayım, büyük bir taklit yeteneğiniz var," dedi.

Veretyev eliyle yüzünü ovuşturdu, yüz hatları olağan şeklini aldı, bu arada Nadejda Alekseyevna yüksek sesle,

"Evet!" dedi, "O herkesin taklidini yapabilir, yeter ki istesin... Bu konuda ustadır."

Vladimir Sergeyiç sordu:

"Benim taklidimi de yapabilir misiniz?"

Nadejda Alekseyevna,

"Hiç kuşkunuz olmasın!" dedi, "Elbette yapar."

Astahov, Veretyev'e dönüp,

"Lütfen yapın benim taklidimi!" dedi. "Rica ediyorum, bütün samimiyetimle."

Veretyev tek gözünü hafiften kısarak, ses tonunu Astahov'un sesine benzeterek (ama bunu öylesine dikkatli ve yumuşak yapmıştı ki yalnızca Nadejda Alekseyevna fark etmişti ne yaptığını ve dudaklarını ısırmıştı) karşılık verdi:

"İnandınız mı kız kardeşimin dediğine? Lütfen inanmayın, benimle ilgili daha neler anlatacaktır size."

Nadejda Alekseyevna devam etti:

"Kendisinin ne yetenekli bir artist olduğunu bilemezsiniz... her türlü rolü büyük bir ustalıkla, kusursuz oynar. Harika! Kendisi bizim hem rejisörümüz, hem suflörümüz, ne derseniz deyin, her şeyimizdir. Çok yazık ki uzun süre kalmayacaksınız burada, gideceksiniz."

Veretyev ciddi ama hep aynı ses tonuyla,

"Kardeşim," dedi, "hevesin gözlerini kör etmiş senin. Bu durumda Bay Astahov seninle ilgili ne düşünecek sonra? Taşralı bir kız olduğunu sanacak."

Vladimir Sergeyiç,

"Rica ederim..." diye başlayacak oldu.

Nadejda Alekseyevna sözünü bitirmesine fırsat vermedi:

"Bak ne diyeceğim Pyotrcuğum, cebinden mendilini bir türlü çıkaramayan sarhoşun taklidini yap lütfen ya da daha iyisi, penceredeki sineği yakalamaya çalışan çocuğun, sineğin çocuğun parmakları arasında nasıl vızıldadığının taklidini..."

"Çocuk gibisin sen Nadejda," dedi Veretyev.

Ama kalktı, Mariya Pavlovna'nın önünde oturduğu pencereye gitti, elini camda dolaştırmaya, çocuğun sineği yakalamaya çalışmasının taklidini yapmaya başladı. Sineğin acıklı vızıldamasını inanılmaz güzellikte yapıyordu. Veretyev'in parmakları arasında sanki canlı, gerçek bir sinek vızıldıyordu. Nadejda Alekseyevna gülüyordu, konuk salonunda hemen herkes gülüyordu. Yalnızca Mariya Pavlovna'nın yüzünde herhangi bir değişiklik olmamış, dudakları bile titrememişti. Önüne yere bakarak oturuyordu, sonunda kaldırdı başını ve Veretyev'e pek ciddi bakarak dişlerinin arasından mırıldandı:

"Kendini palyaço yapmaya ne kadar meraklısın!"

Veretyev hemen ayrıldı pencerenin önünden, salonun ortasında bir süre dikildikten sonra terasa çıktı, oradan artık iyice karanlık olmuş bahçeye indi.

Yegor Kapitonıç yanındakinin oynadığı asın üzerine koz yedilisini vurarak,

"Şu Pyotr Alekseiç de çok komik biri!" dedi. "Evet çok komik!"

Nadejda Alekseyevna ayağa kalktı, çabuk adımlarla Mariya Pavlovna'nın yanına gitti, alçak sesle sordu ona:

"Kardeşime ne dedin?"

"Hiçbir şey," diye cevap verdi Mariya Pavlovna.

"Nasıl, hiçbir şey, olamaz."

Ve Nadejda Alekseyevna hemen Mariya Pavlovna'nın elinden tutup onu kalkmaya zorlayarak,

"Gidelim," dedi.

Birlikte bahçeye çıktılar.

Vladimir Sergeyiç iki kızın arkasından biraz da şaşkın baktı. Ama dışarıda uzun süre kalmadılar; on beş dakika sonra döndüler, onların arkasından Pyotr Alekseiç de girdi salona.

Nadejda Alekseyevna,

"Harika bir gece!" diye haykırdı. "Bahçe o kadar güzel ki!"

Vladimir Sergeyiç,

"Sahi, şimdi aklıma geldi," dedi, "Mariya Pavlovna, dün gece bahçede gördüğüm siz miydiniz?"

Mariya Pavlovna çabuk, şöyle bir baktı onun gözlerinin içine. Vladimir Sergeyiç devam etti:

"Ayrıca, fark ettiğim kadarıyla, kendi kendinize de Puşkin'in 'Ölüm Ağacı'nı okuyordunuz."

Veretyev hafiften yüzünü ekşitti, o da baktı Astahov'un yüzüne.

Mariya Pavlovna,

"Evet, doğru, bendim," dedi, "ama şiir falan okumuyordum: Hiç şiir okumam ben."

Vladimir Sergeyiç,

"Yanılmış olabilirim," dedi, ancak...

Mariya Pavlovna gayet soğuk bir tavırla kesti onun sözünü:

"Size öyle gelmiştir."

Nadejda Alekseyevna,

"Nedir bu 'Ölüm Ağacı' dediğiniz?" diye sordu.

Astahov karşılık verdi:

"Bilmiyor musunuz? Puşkin, 'Kuru verimsiz topraklarda...' Hatırlamıyor musunuz?"

"Hatırlayamadım... Bu ölüm ağacı zehirli bir şey mi?"

"Evet."

"Tatula ağacı gibi bir şey mi? Hatırlıyor musun Mâşa, bizim balkonda ne güzel tatulalar vardı, ay ışığında beyaz uzun çiçekleri nasıl parlardı. Ne güzel koktuklarını hatırlıyor musun, tatlı, sokulgan, hain bir kokuları vardı..."

Vladimir Sergeyiç yüksek sesle,

"Hain koku!" dedi.

"Evet, hain... Neden şaşırdınız? Tatula çiçeğinin kokusunun tehlikeli olduğunu söylerler ama kendine çeker insanı. Neden çeker? Kötü olanın güzel olmaması gerekir!"

Pyotr Alekseyiç araya girdi:

"Oho! Ne tuhaf bir mantık bu! Hem şiirden nerelere geldik!"

Vladimir Sergeyiç,

"Dün ben bu şiiri Mariya Pavlovna'ya okumuştum," dedi. "Ve çok hoşlanmışlardı ondan."

Nadejda Alekseyevna,

"Ah! Lütfen bize de okuyun onu," dedi.

"Rica ediyoruz."

Ve "Ölüm Ağacı"nı okudu Astahov.

Vladimir Sergeyiç şiiri okuyup bitirdikten sonra Veretyev sanki biraz isteksiz,

"Çok iddialı," diye mırıldandı.

"Şiir mi çok iddialı olan?"

"Hayır, şiir değil... Affedersiniz ama, bana öyle geliyor ki hiç de sade, doğal okumadınız bu şiiri. Olay ortada, bununla birlikte, yanılmış da olabilirim."

Nadejda Alekseyevna tane tane konuşarak,

"Hayır, yanılmadın," dedi.

"Evet, öyle ya, herkesin bildiği bir şey bu! Senin gözünde bir dâhiyimdir ben; her şeyi bilen, her şeyi yapabilen ama yalnızca biraz tembel biri... Öyle değil mi?"

Nadejda Alekseyevna yalnızca başını sallamakla yetindi, başka bir şey söylemedi.

Vladimir Sergeyiç,

"Bu konuda sizinle tartışacak değilim," dedi. Biraz gücenmiş gibiydi. "Şiirden pek anlamam."

Veretyev hemen karşılık verdi:

"Bağışlayın, yanılmışım."

Bu arada kâğıt oyunu bitti.

İpatov masadan kalkarken şöyle dedi:

"Ah, Vladimir Sergeyiç, şimdi hatırladım, komşularımızdan bir çiftlik sahibi, kendisi çok saygıdeğer bir insandır, Gavrila Stepanıç Akilin... evinde vereceği baloyu, havalı olsun diye balo diyorum, aslında sade, danslı akşam yemeğini, onurlandırmanızı rica ediyor. Kendisi gelecekmiş size ama rahatsız etmekten çekiniyormuş."

Vladimir Sergeyiç,

"Beyefendiye çok teşekkür ederim," dedi, "ama eve dönmek zorundayım..."

"Balonun bu akşam olacağını mı sandınız? Hayır, yarın akşam. Yarın Gavrila Stepanıç'ın isim günüdür. Koca bir gün var önümüzde, kabul ederseniz çok mutlu edeceksiniz onu! Hem buraya topu topu on versta. İzin verirseniz, biz götürürüz sizi oraya."

"Doğrusu, bilemiyorum," dedi Vladimir Sergeyiç. "Peki siz gidecek misiniz?"

"Biz ailece gideceğiz! Nadejda Alekseyevna da, Pyotr Alekseiç de, herkes gidecek!"

Nadejda Alekseyevna,

"İsterseniz, dansta şimdiden beşinci kadrile davet edebilirsiniz beni," dedi. "İlk dört için daha önce verilmiş sözüm var."

"Çok kibarsınız, peki mazurka için davet aldınız mı?"

"Ben mi? İzin verin, hatırlamaya çalışayım... Hayır, sanırım almadım."

"Öyleyse, uygun görürseniz, bu onuru rica etsem..."

"Demek geliyorsunuz? Çok güzel. Elbette..."

"Bravo!" diye haykırdı İpatov. "Lütfedersiniz, Vladimir Sergeyiç. Gavrila Stepanıç çok memnun olacak. Öyle değil mi, İvan İlyiç?"

İvan İlyiç, değişmez alışkanlığıyla gene susacaktı ama bu kez onaylar bir tavırla mırıldanmayı uygun buldu.

***

Bir saat sonra Pyotr Alekseiç, kendisinin kullandığı yaylıyla evlerine giderlerken soruyordu kız kardeşine:

"Mazurkayı o soğuk adamla oynamak istemenin anlamı da neydi?"

Karşılık verdi Nadejda Alekseyevna:

"Kendimce planlarım var."

"Nasıl planlar bunlar, öğrenebilir miyim?"

"Benim sırrım bu."

"Vay!"

Ve Pyotr Alekseiç, kulaklarını diken, sesli solumaya başlayan, duracak gibi olan atına kamçısıyla hafifçe vurdu. Hayvan ayın donuk ışığının vurduğu büyük bir söğüt ağacının yola düşmüş gölgesinden ürkmüştü.

Bu kez Nadejda Alekseyevna sordu kardeşine:

"Peki sen Mâşa ile dans edecek misin?"

Pyotr Alekseiç pek önemsemez bir tavırla karşılık verdi:

"Evet."

Nadejda Alekseyevna sitemli,

"Evet! Evet!" diye tekrarladı. Bir an sustuktan sonra ekledi: "Siz erkekler doğru dürüst bir kadının sizi sevmesine kesinlikle değmezsiniz."

"Öyle mi düşünüyorsun? Peki ya şu Petersburglu soğuk adam, o değer mi?"

"Senden çok."

"Vay canına!"

Ve Pyotr Alekseiç derin bir soluk aldıktan sonra mırıldandı:

Bu mudur Tanrım,
Yetişmiş bir kız kardeşe sahip olmak...

Nadejda Alekseyevna güldü,

"Evet, çok sıkıntı veriyorum sana, kabul. Benim sana karşı görevim de bu işte."

"Gerçekten mi? Ben hiç öyle düşünmüyordum."

"Söylemek istediğim Mâşa değil."

"Ne bakımdan?"

Nadejda Alekseyevna'nın yüzü hafiften hüzünlendi. Alçak sesle karşılık verdi:

"Sen biliyorsun."

"Evet, anlıyorum! Elden ne gelir Nadejda Alekseyevna, iyi bir dostumla içmeyi seviyorum, suçluyum, seviyorum."

"Tamam kardeşim, lütfen kapat bu konuyu... Böyle şeyler şakaya gelmez."

Pyotr Alekseiç dişlerinin arasından mırıldandı:

Tram-tram-tram-pum.

"Senin sonun olacak bu, hâlâ işi şakaya vuruyorsun..."

Pyotr Alekseiç yüksek sesle şarkı söylemeye başladı:

Delikanlının keyfi yerinde, kafayı bulmuş!

Ve kamçıyı vurdu ata, at tırısa kalktı.

IV

Eve geldiklerinde Veretyev üzerindekileri çıkarmadı ve iki saat sonra, şafak yeri yeni yeni kızarmaya başladığında da evde değildi.

Kendisinin çiftliğiyle İpatov'un çiftliği arasındaki yolun orta yerinde dik bir yamacın en tepesinde küçük bir akağaç korusu vardı. Genç ağaçlar çok sık büyümüşlerdi ve düzgün bedenlerine henüz balta değmemişti; akağaçların küçük yapraklarının yoğun olmasa da neredeyse koyu gölgesi renk renk çiçeklerle süslü genç, yumuşak çimenlerin üzerine düşüyordu. Yeni doğmuş güneş parlak olmasa da güçlü ışığıyla ışıtıyordu; her yanda sabah çiyi pırıl pırıldı, bazı yerlerde ansızın iri çiy taneleri alev almış gibi kırmızı parlıyorlardı; hava taptaze, her şeyin henüz öylesine aydınlık, sessiz olduğu sabahların ilk anlarındaki o görkemli temizliğin canlılığıyla doluydu. Yalnızca çayır kuşlarının gevrek cıvıltıları geliyordu uzak tarlalardan; ayrıca, korunun içinde iki üç kuş pek sakin, kısaca cıvıldıyor, sonra çıkardıkları bu sesi dinliyorlarmış gibi, susuyorlardı. Islak topraktan yoğun bir kokuyla birlikte tertemiz, yumuşak hava yükseliyor, korunun içinde serin, dolaşıyordu. Her şeyde, her yerde nefis bir yaz sabahı, uykudan yeni uyanmış bir bebeğin yıkanmış pembe, küçücük yüzünün güzelliğiyle gülümsüyordu.

Yamacın biraz ilerisinde Veretyev pardösüsünün önü açık, çimenlerin üzerinde oturuyordu. Mariya Pavlovna onun yanında,

bir akağacın bedenine yaslanmış, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturmuş, ayakta duruyordu.

İkisi de susuyordu. Mariya Pavlovna durgun, uzaklara bakıyordu; beyaz eşarbı başından omuzlarına düşmüştü, aceleyle taranmış saçlarının uçlarını rüzgâr hafifçe kaldırıyor, kıpırdatıyordu. Veretyev öne eğilmiş oturuyor, elindeki küçük dal parçasıyla çimenlere hafif hafif vuruyordu.

Neden sonra konuştu Veretyev:

"Ne o, kızgın mısınız bana?"

Mariya Pavlovna cevap vermedi. Veretyev onun yüzüne baktı.

"Mâşa, kızgın mısınız bana?" diye tekrarladı.

Mariya Pavlovna çabuk, şöyle bir baktı ona, başını hafifçe yana çevirip mırıldandı:

"Evet."

Veretyev elindeki küçük dalı atıp sordu:

"Neden?"

Mariya Pavlovna tekrar cevap vermedi.

Veretyev kısa bir sessizlikten sonra,

"Evet, bununla birlikte, bana kızmakta da haksız değilsiniz," dedi. "Beni düşüncesiz bir insan olarak görüyor olmanızdan başka, ayrıca..."

Mariya Pavlovna onun sözünü kesti:

"Beni anlamıyorsunuz," dedi. "Hiç de kendim için kızmıyorum size."

"Kim için kızıyorsunuz?"

"Sizin için."

Veretyev başını kaldırıp gülümsedi.

"Ya! Anlıyorum!" dedi. "Yine! Yine aynı düşünce endişe veriyor size: Neden kendiliğimden bir şey yapmıyorum? Bakın ne diyeceğim Mâşa, yemin ederim, harika bir insansınız siz. Başkalarını o kadar çok, kendinizi o kadar az düşünüyorsunuz ki... Evet, hiç bencil değilsiniz. Sizin gibi bir kız yoktur dünyada. Ama acı olan şu: Sizin bağlılığınıza hiç layık biri değilim; ciddi söylüyorum bunu."

"Sizin için daha kötüsü de bu işte. Bunu biliyor ve bir şey yapmıyorsunuz."

Veretyev tekrar gülümsedi. Sevecen, sokulgan bir ses tonuyla,

"Mâşa, elinizi uzatın bana," dedi.

Mariya Pavlovna yalnızca omuz silkti.

"O güzel, samimi elinizi verin bana; saygıyla, nazikçe öpmek istiyorum elinizi. Yaramaz bir çocuğun hoşgörülü öğretmeninin elini öptüğü gibi öpmek istiyorum."

Ve Mariya Pavlovna'ya doğru uzandı Veretyev.

"Yeter artık!" dedi Mariya Pavlovna. "Hep gülüyorsunuz, hayatınızı şakaya alıyorsunuz."

"Hım! Hayatı şakaya almak! Yeni bir ifade biçimi bu! Evet Mariya Pavlovna, umarım şakaya almak fiilini burada gerçek anlamında kullandınız."

Mariya Pavlovna kaşlarını çattı.

"Yeter artık Veretyev," diye tekrarladı.

"Hayatı şakaya almak," diye ekledi Veretyev. Ayağa kalktı. "Siz de benim yaptığımdan daha kötüsünü yapıyorsunuz, hayatınızı aşırı ciddiye alıyorsunuz. Biliyor musunuz, Mâşa, Puşkin'in *Don-Juan*'ından bir sahneyi hatırlatıyorsunuz bana. Okudunuz mu Puşkin'in *Don-Juan*'ını?"

"Okumadım."

"Evet, unuttum, şiir sevmiyordunuz. Orada Laura'ya konuklar gelir, hepsini kovar ve Karlos'la yalnız kalır. İkisi birlikte balkona çıkarlar, harika bir gecedir. Laura âşıktır, mutludur; Karlos ise birden, Laura'ya onun zamanla yaşlanacağını anlatmaya başlar. Laura şöyle cevap verir: 'Şu anda Paris'te hava belki de soğuktur, yağmur da yağıyordur, oysa burada gece limon ve defne kokularıyla dolu...' Neden geleceği düşünelim Mâşa? Şöyle bir çevrenize bakın, burası da çok güzel değil mi? Görmüyor musunuz, her şey hayatın tadını çıkarıyor, her şey nasıl da genç! Biz de genç değil miyiz?"

Veretyev, Mariya Pavlovna'ya doğru yaklaştı, Mariya Pavlovna geri çekilmedi ama başını ondan yana da çevirmedi. Gülümseyerek devam etti Veretyev:

"Gülümseyin, Mâşa ama her zamanki alaylı gülümsemenizle değil de, o içten gülümsemenizle gülümseyin. Sizin içten gülümsemeniz çok hoşuma gidiyor. Mağrur, sert bakışlarınızı hatırlayın. Ne o? Başınızı öte yana mı çevirdiniz? Elinizi uzatın bana."

"Ah Veretyev," diye başladı Mâşa, "biliyorsunuz ki konuşkan bi-

ri değilim ben. Şu Laura'dan söz ettiniz bana. Ama o bir kadındı... Bir kadının geleceği düşünmemesi bağışlanabilir."

Veretyev onun sözünü kesti:

"Mâşa, siz konuştuğunuzda yüzünüz hemen kıpkırmızı oluyor, gururunuzdan ve utangaçlığınızdan kanınız yanaklarınıza doluyor, çok seviyorum o halinizi."

Mariya Pavlovna doğrudan Veretyev'in gözlerinin içine baktı.

"Hoşça kalın," dedi.

Eşarbını başına örttü.

Veretyev durdurdu onu.

"Tamam, tamam, bir dakika durun!" diye haykırdı. "Peki, istediğiniz nedir sizin? Emredin! Devlet hizmetine girmemi mi istiyorsunuz, çiftçilik yapmamı mı? İstiyorsanız, gitarımla aşk şarkıları söylerim, şiirler yazıp kitap olarak bastırırım, resim yaparım, yeter ki benden hoşnut olun! Evet Mâşa, inanın bana."

Mariya Pavlovna bir kez daha baktı ona.

"Bütün bunları lâf olsun diye söylüyorsunuz, gerçekte bir şey yaptığınız yok. Sürekli, beni dinleyeceğinizi, dediğimi yapacağınızı söylüyorsunuz."

"Elbette yapacağım."

"Sözde yapacaksınız, oysa kaç kez rica ettim sizden..."

"Ne yapmamı rica ettiniz?"

Mariya Pavlovna bir süre ne diyeceğini bilemedi, neden sonra alçak sesle,

"Şarap içmemenizi," dedi.

Veretyev gülmeye başladı.

"Ah, Mâşa, Mâşa! Hep aynı şey! Kız kardeşim de aynı şeyin peşinde. Bir kere, sarhoş biri değilim ben; ikincisi, neden içtiğimi biliyor musunuz? Şimdi şu kırlangıca bakın... Küçücük bedenini nasıl kullandığını görüyor musunuz? İstediği yöne savuruyor bedenini! İşte, yükseliyordu, birden döndü, aşağıya doğru inmeye başladı, sevincinden bir çığlık bile attı, duydunuz mu? İşte bunun için içiyorum ben, Mâşa, bu kırlangıç kuşunun hissettiği şeyleri hissetmek için... Ne yana istiyorsan at kendini, nereye canın çekerse oraya git..."

Mâşa sözünü kesti Veretyev'in:

"Neden?"

"Ne demek, neden? Hayatın başka ne anlamı olabilir?"

"Şarap olmadan yapılamaz mı bunlar?"

"Yapılamaz, hepimiz bozulmuşuz, ezilmişiz. Sözgelimi, tutku... nasıl harekete geçiriyor insanı... İşte bunun için seviyorum ben sizi."

"Yani şarap gibi... çok teşekkür ederim."

"Hayır, Mâşa; şarabı sevdiğim gibi sevmiyorum sizi. Durun, bir gün kanıtlayacağım size bunu; evlenip birlikte yurtdışına gittiğimizde... Sizi Milo Venüsü'nü görmeye götüreceğimi şimdiden nasıl hayal ettiğimi biliyor musunuz? Bu arada şunu da söylemek gerekir:

Değer mi gözlerin olanca kibriyle
Mermer Afrodit'in karşısında,
Belki de acılar duyarak, gücenik bakmaya...

Nedendir, bugün hep şiirle konuşuyorum? Bu güzel sabah duygulandırmış olmalı beni. Ne güzel bir hava bu, sanki şarap içiyorum."

"Gene şarap," dedi Mariya Pavlovna.

"Öyle ya! Böyle bir sabah ve siz yanımdasınız, kendimi nasıl sarhoş hissetmem! '*Gözlerin olanca kibriyle...*'" Veretyev, Mariya Pavlovna'nın gözlerinin içine ısrarlı bakarak devam etti: "Evet, öyle... Hatırlıyorum, gördüğüm oldu, çok seyrek gördüğüm oldu bu siyah, görkemli gözleri, sevgi doluydular! O zamanlar ne kadar güzeldiler! Ama başınızı öte yana çevirmeyiniz, Mariya Pavlovna ve hiç değilse gülümseyin... Beni sevgiyle bakmaya değer görmüyor olsalar bile, hiç değilse neşeli gözlerinizi gösterin bana."

Mariya Pavlovna karşılık verdi:

"Kesin artık Veretyev, bırakın beni, gideyim, geç oldu, eve dönmeliyim."

"Ama şimdi güldüreceğim sizi," dedi Veretyev, "inanın güldüreceğim... Bakın, bir tavşan koşuyor şurada..."

"Nerede?"

"İşte şurada, yamacın dibinde, yulaf tarlasında. Biri korkutmuş olmalı onu; tavşanlar sabahları koşmazlar çünkü. İster misiniz, hemen durdurayım onu?"

Veretyev yüksek sesle bir ıslık çaldı. Tavşan o anda durdu, kulaklarını dikti, ön bacaklarını kaldırıp doğruldu, ağzını birkaç kez açıp kapadı, havayı kokladı ve tekrar koşmaya başladı. Veretyev hemen tavşan gibi çömeldi, burnunu sağa sola çevirerek koklamaya, ağzını açıp kapamaya başladı. Tavşan ön ayaklarını iki kez yüzüne götürüp silkinmiş, (sabah çiyinden ıslanmış olmalıydılar) kulaklarını dikip koşmaya başlamıştı. Veretyev de ellerini yüzüne götürüp yanaklarını ovaladı, tavşan gibi irkildi... Mariya Pavlovna tutamadı kendini, gülmeye başladı.

"Bravo!" diye haykırdı Veretyev. Ayağa kalktı. "Bravo! Evet, hiç cilveli bir kız değilsiniz siz. Biliyor musunuz ki sosyeteden bir genç kızın sizinki gibi güzel dişleri olsaydı sürekli gülerdi! İşte bunun için seviyorum sizi, Mariya Pavlovna, sosyetik bir kız olmadığınız için, gereksiz yere gülmediğiniz için, öpülesi ellerinize eldiven takmadığınız için... Kimseye akıl hocalığı yapmadığınız için, mağrur, sessiz olduğunuz için, kitap okumadığınız, şiirden hoşlanmadığınız için seviyorum..."

Mariya Pavlovna yüzünde değişik bir ifadeyle kesti Veretyev'in sözünü:

"Size bir şiir okumamı ister misiniz?"

Veretyev hayretle sordu:

"Şiir mi?"

"Evet, şiir, dün Petersburglu beyefendinin okuduğu şiiri."

"Gene 'Ölüm Ağacı' mı? Yanılmıyorsam gece bahçede kendi kendinize onu okuyordunuz? Doğrusu yakışıyor size... Peki ama o kadar çok mu hoşlandınız o şiirden?"

"Evet, hoşuma gitti."

"Okuyun."

Mariya Pavlovna çekindi...

"Okuyun, okuyun," diye tekrarladı.

Mariya Pavlovna okumaya başladı. Veretyev karşısına geçip durdu, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu, dinlemeye başladı. Mariya Pavlovna ilk dörtlüğü okurken gözlerini yavaş yavaş gökyüzüne kaldırdı; Veretyev'le göz göze gelmek istemiyordu. Şiiri viyolonsel sesini andıran sakin, yumuşak bir sesle okuyordu. Ama

Ve zavallı köle ölürken
Yenilmez hükümdarın ayaklarının dibinde...

mısralarına gelince sesi titredi; kıpırtısız, edalı kaşları küçük bir kızınkiler gibi kalktı ve gözleri istem dışı bir bağlılıkla Veretyev'in yüzüne takılı kaldı...

Veretyev birden Mariya Pavlovna'nın ayaklarına kapandı, dizlerine sarıldı.

"*Ben* kölenim senin!" diye haykırdı. "Senin ayaklarının dibindeyim, benim hükümdarımsın sen, tanrıçamsın, Hera'msın, Medeya'msın..."

Mariya Pavlovna kendinden uzaklaştırmak istedi Veretyev'i ama parmakları onun gür saçlarının arasında donup kaldı ve değişik duygular içinde başı göğsünün üzerine düştü...

V

Balonun verildiği evin sahibi Gavrila Stepanıç Akilin küçük paralarla çok güzel ve her şeyi ortada bir yaşam sürmekle komşularını hayrete düşüren bir çiftlik sahibiydi. Sayıları dört yüzden fazla olmayan köylüsü vardı; kendi yaptırdığı kolonlu, kuleli ve kulesinin tepesinde bayrak olan köşkünde kentin hemen bütününü konuk ederdi. Çiftliği babasından kalmıştı ona ve hiçbir zaman bakımlı bir çiftlik olmamıştı. Gavrila Stepanıç uzun süre dışarılarda kalmış, Petersburg'da devlet hizmetinde bulunmuş; sonunda, bundan on beş yıl önce köyüne karısıyla, üç kızıyla sekizinci dereceden devlet memuru rütbesiyle sivil binbaşı olarak dönmüş ve yeni binaların inşaatıyla işe girişmiş, hemen bir orkestra edinmiş, akşam yemeği davetleri vermeye başlamıştı. Önceleri herkes yakında kesinlikle iflas bayrağını çekeceğini düşünüyormuş; birkaç kez Gavrila Stepanıç'ın çiftliğinin açık arttırmayla satışa çıkacağı söylentisi dolaşmıştı kentte ama aradan yıllar geçmiş, akşam yemekleri, balolar, ziyafetler, konserler birbirini izlemiş; yeni binalar mantar gibi yükselmiş ama Gavrila Stepanıç'ın çiftliği gene de açık arttırmada satılmamıştı; Gavrila Stepanıç eskiden olduğu gibi yaşamayı sürdürüyordu, hatta son zamanlarda şişmanlamıştı bile. Kom-

şuların dedikoduları o zaman başka bir yön almış; sözde saklı birtakım büyük miktarda paralardan, bir hazineden söz etmeye başlamışlardı... Zengin kişiler kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı: "Evet, iyi bir çiftlik sahibi olsa da, öyleyken, hiç de... doğrusu, insanın aklı almıyor..." Ne olursa olsun, ne derlerse desinler, herkes yine de çok seve seve geliyordu Gavrila Stepanıç'ın evine: Konuklarını güler yüzle karşılıyor, ne kadar büyük parasına olursa olsun, onlarla kâğıt oynuyordu. Gavrila Stepanıç kır saçlı başı küçük, sarı yüzlü, gözleri gri, her zaman güzelce tıraşlı, kolonya sürünmüş, ufak tefek biriydi. Hafta içinde de, pazar günleri de mavi, önü boylu boyunca ilikli, bol bir frak giyerdi, sakalını arasında saklama alışkanlığının olduğu geniş bir kravat takardı, gömleği her zaman tertemiz ve şıktı; enfiyesini çekerken gözlerini kısar, dudaklarını öne uzatır ve pek kibar, yumuşak konuşurdu. Gavrila Stepanıç görünüşte hareketli biri gibi görünüyor olmasa da, gözlerinde bazen kurnaz parıltıların olmasına karşın, genelde pek zeki biri değildi. İki kızını güzel bir yere yerleştirmişti, nişanlı olan en küçüğü ise henüz evdeydi. Gavrila Stepanıç'ın bir de, kendi halinde, pek konuşkan olmayan karısı vardı.

Vladimir Sergeyiç akşam saat yedide frakıyla, beyaz eldivenleriyle geldi İpatovlara. Herkes giyinikti; küçük kızlar ütülü, beyaz giysilerini buruşturmaktan korktukları için uslu oturuyorlardı. Yaşlı İpatov, Vladimir Sergeyiç'i fraklı görünce ona sitem ediyormuş gibi kendi redingotunu gösterdi. Mariya Pavlovna'nın üzerinde, ona pek yakışmış mavi bir giysi vardı. Vladimir Sergeyiç birkaç sözcükle iltifat etti ona. Mariya Pavlovna'nın güzelliği, genç kızın ona biraz soğuk davranmasına karşın, etkilemişti Vladimir Sergeyiç'i. Vladimir Sergeyiç, Nadejda Alekseyevna'yı da beğenmişti ama davranışlarındaki zorlama biraz mahcup etmişti onu. Ayrıca, Nadejda Alekseyevna'nın konuşmasında, bakışlarında, hatta gülümseyişinde sık sık beliren alaycılığı Vladimir Sergeyiç'in başkent havasına alışmış soylu ruhuna bir huzursuzluk veriyordu. Vladimir Sergeyiç de onunla birlikte herkesle kolayca alay edebilirdi ama Nadejda Alekseyevna'nın önüne gelenle böyle alay etmeye hakkı olmadığını düşünüyordu.

Balo başlamıştı; çok konuk vardı salonda. İpatovlar ailesi Vla-

dimir Sergeyiç'le birlikte salona girerlerken evin orkestrası çoktan çalmaya, uğuldamaya başlamıştı. Ev sahibi kapıda karşıladı onları, bu hoş sürprizi için Vladimir Sergeyiç'e teşekkürlerini bildirdi, İpatov'un koluna girip onu konuk salonuna, oyun masalarına götürdü. Gavrila Stepanıç pek iyi bir eğitim görmemişti ve evinde her şeyin, müziğin de, mobilyaların da, yiyeceklerin de, hatta şarabın, değil birinci sınıf, ikinci sınıf bile olduğu söylenemezdi. Bununla birlikte her şey boldu ve Gavrila Stepanıç bununla övünmez, kibirlenmezdi... Konuklarının ondan başka bir şey istedikleri de yoktu zaten, onun kendilerine sunduklarından tam anlamıyla hoşnut kalırlardı. Sözgelimi, akşam yemeğinde parça parça kesilmiş çok tuzlu havyar gelirdi masaya ama hiç kimse eliyle yemekten çekinmezdi havyarı, ucuz cinsinden, (ama gene de başka bir içki olmayan, üzümden olduğu belli) şarabını içerlerdi. Gavrila Stepanıç'ın mobilyasının yayları yumuşaklık, sağlamlık bakımından biraz güvenilmezdi; ne var ki birçok kanepesinin, koltuğunun hiç yayı da yoktu, otururken herkes Gavrila Stepanıç'ın karısının kendi elleriyle diktiği çok sayıda sert minderden birini alırdı altına ve konuklar için bu yeterli olurdu.

Sözün kısası, T...ovo ilinde yaşayanlar için Gavrila Stepanıç'ın evi samimi, rahat bir ortam oluşturuyordu ve bölge soylular toplantılarında onun değil de, saçını sol kulağının arkasından sağ şakağının üzerine taramasına, bıyığını pembeye boyamasına, nefes darlığı çekmesine, öğlen yemeklerinden sonra pek karamsar olmasına karşın, yine oldukça saygın biri olan emekli binbaşı Podpekin'in seçilmesinin tek nedeni de Bay Akilin'in alçakgönüllülüğüydü.

Evet, balo başlamıştı. On çift kadril oynuyordu. Kavalyelerin kimi kente yakın bir yerde konuşlanmış alaydan genç subaylardı, kimi pek genç sayılamayacak çiftlik sahipleriydi, iki üçü de kentten devlet memurlarıydı. Her şey olması gerektiği gibiydi, kendi düzeninde gidiyordu. Ev sahibi, emekli devlet danışmanı, toprağa bağlı dört bin kölesi olan çok zengin bir beyefendiyle kâğıt oynuyordu. Emekli devlet danışmanının işaret parmağında elmas taşlı bir yüzük vardı, çok sakin konuşuyor, eski zamanların dansörleri gibi birleşik tuttuğu topuklarını birbirinden hiç ayırmıyordu, boynunu

pek şık kadife bir kaşkol yarısına kadar sarmıştı, başını sağa sola çevirmiyordu. Zengin beyefendi tersine, sürekli bir şeye gülüyor, kaşlarını kaldırıyor, gözlerini iri iri açıyordu. Hantal, yabani görünümlü şair Bodryakov bir köşede tarihçi Yevsyukov'la sohbet ediyordu. İkisi de birbirinin düğmelerini tutuyordu. Onların yanında, beli aşırı kalın bir çiftlik sahibi, kendisine ürkek, çekingen bakan başka bir çiftlik sahibine gözü pek birtakım düşüncelerini açıklıyordu. Duvar diplerinde anneler bağcıklı alaca takkeleriyle oturuyorlardı. Alt sınıftan utangaç gençler, sakin bakışlı orta yaşlılar kapıda yığılmışlardı. Ama her şeyi tek tek anlatmak çok zor. Tekrar ediyoruz: Her şey gerektiği gibiydi.

Nadejda Alekseyevna baloya İpatovlardan önce gelmişti: Vladimir Sergeyiç onu pek şık fraklı, bakışları anlamlı, bıyığı siyah ve ince, dişleri bembeyaz, yakışıklı bir gençle dans ederken gördü. Gencin göbeğinin üzerinde altın bir zincir yarım daire sarkıyordu. Nadejda Alekseyevna'nın üzerinde beyaz çiçekli mavi bir giysi vardı. Aynı çiçeklerden küçük bir taç kıvırcık saçlı başını süslüyordu. Gülümsüyordu Nadejda Alekseyevna, yelpazesiyle oynuyordu, neşeyle çevresine bakınıyordu; kendini balonun kraliçesi gibi hissettiği belliydi. Vladimir Sergeyiç onun yanına gitti, öne eğilerek selam verdi, gülümseyerek yüzüne bakıp, dünkü sözünü hatırlayıp hatırlamadığını sordu.

"Hangi sözümü?"

"Mazurkayı benimle oynamayacak mıydınız?"

"Evet, elbette sizinle."

Nadejda Alekseyevna'nın yanındaki gencin yüzü birden kıpkırmızı oldu. Şöyle dedi:

"Siz, *mademoiselle*, galiba unuttunuz, daha önce, bugünkü mazurkayı benimle oynayacağınıza sözünüz vardı."

Nadejda Alekseyevna ne cevap vereceğini bilemedi.

"Ah, Tanrım, ne yapsam?" dedi. "Bağışlayın beni lütfen, Mösyö Stelçinski, çok dalgınım; o kadar mahcubum ki..."

Mösyö Stelçinski bir şey söylemedi, sadece bakışını önüne indirdi; Vladimir Sergeyiç şöyle bir doğruldu.

Nadejda Alekseyevna devam etti:

"Bağışlayın beni lütfen, Mösyö Stelçinski, bildiğiniz gibi, sizin-

le çok eskiden beri dostuz ama Mösyö Astahov yabancıdır: Zor durumda bırakmayın beni, izin verin, bu dansı onunla yapayım."

"Nasıl arzu ederseniz," dedi genç adam. "Elbette..."

Nadejda Alekseyevna kadrildeki kavalyesinin yanına yürürken, "Çok teşekkürler," dedi.

Stelçinski önce Nadejda Alekseyevna'nın arkasından baktı, sonra Vladimir Sergeyiç'e baktı. Vladimir Sergeyiç de ona baktı ve yürüdü.

Çok geçmeden kadril bitti. Vladimir Sergeyiç salonda biraz dolaştı, sonra konuk salonuna geçti, oyun masalarından birinin yanında durdu. Birden, arkadan birinin koluna dokunduğunu hissetti; dönüp baktı, karşısında Stelçinski ayakta duruyordu. Fransızca ve hiç de Rus aksanıyla değil, son derece kibar bir tavırla şöyle dedi:

"İzin verirseniz, yan odada sizinle iki sözcük konuşmak istiyorum."

Vladimir Sergeyiç onun arkasından yürüdü.

Stelçinski bitişik odada pencerenin önünde durdu. Yine Fransızca, söze şöyle başladı:

"Hanımefendinin yanında o söylediğimden başka bir şey söyleyemezdim ama umarım, *Mademoiselle* Veretieff'le mazurka hakkımı size bırakacağımı sanmıyorsunuzdur."

Vladimir Sergeyiç şaşırdı.

"Nasıl olur?" diye sordu.

Stelçinski gayet sakin, cevap verdi:

"Evet, basbayağı olur efendim." Elini koynuna soktu, burun deliklerini genişletti. "Böyle bir niyetim yok, işte o kadar."

Vladimir Sergeyiç de koynuna soktu elini ama burun deliklerini genişletmedi. Şöyle dedi:

"Size şunu söyleyeyim ki beyefendi, bu davranışınızla *Mademoiselle* Veretieff'i zor durumda bırakmış olabilirsiniz ve öyle sanıyorum ki..."

"Böyle bir şeyin olmasını ben de hiç istemem ama bu isteğinizden vazgeçmenize, hastalandığınızı söylemenize ya da buradan çıkıp gitmenize kimse engel olmaz..."

"Böyle bir şey yapmayacağım. Beni nasıl biri sanıyorsunuz?"

"Bu durumda benden özür dilemenizi istemek zorunda kalacağım."

"Ne için... özür dileyeceğim sizden?"

"Ne için olduğu belli..."

"Beni düelloya mı davet ediyorsunuz?"

"Mazurkadan vazgeçmezseniz, öyle, efendim."

Stelçinski elinden geldiğince kayıtsız konuşmaya çalışıyordu. Vladimir Sergeyiç'in kalbi çarpmaya başladı. Karşısındaki, ne dediğinin farkında olmayan tuhaf gencin yüzüne baktı. "Aman Tanrım, ne aptallık!" diye geçirdi içinden. Yüksek sesle,

"Şaka mı sizin bu yaptığınız?" dedi.

Stelçinski mağrur bir tavırla karşılık verdi:

"Genelde şaka yapma alışkanlığım yoktur, özellikle de tanımadığım insanlara..." Bir süre sessiz kaldıktan sonra ekledi: "Mazurkadan vazgeçiyor musunuz?"

Vladimir Sergeyiç bir an düşündü,

"Vazgeçmiyorum," dedi.

"Pekâlâ! Yarın vuruşuruz."

"Çok güzel."

"Düello tanığım yarın sabah evinizde olacaktır."

Ve Stelçinski kibarca öne eğilerek selam verdikten sonra, besbelli, kendinden pek hoşnut, uzaklaştı.

Vladimir Sergeyiç daha birkaç dakika kaldı pencerenin önünde.

"Şu işe bak!" diye düşünüyordu. "Al sana yeni tanıdıklar! Sanki çok gerekliydi bu baloya gelmem! Pek güzel! Harika!"

Ama sonunda yürüdü, salona geçti.

Salonda polka oynuyorlardı. Vladimir Sergeyiç'in gözüne Mariya Pavlovna ile, o ana kadar salonda fark etmediği Pyotr Alekseiç ilişti. Mariya Pavlovna durgun, hatta üzgün görünüyordu. Sonra Nadejda Alekseyevna'yı ufak tefek, çarpık bacaklı ama ateşli bir topçu subayının yanında ışıl ışıl, neşeli gördü. Nadejda Alekseyevna polkanın ikinci turunu Stelçinski ile yaptı. Stelçinski dans ederken saçlarını silkeleyip duruyordu.

Vladimir Sergeyiç arkasında birden İpatov'un sesini duydu:

"Nedir dostum, sürekli seyrediyorsunuz, neden dans etmiyorsunuz? İtiraf edin, çok sessiz sakin buralar, değil mi?"

Vladimir Sergeyiç "Sessiz sakin yerinizin canı cehenneme," diye geçirdi içinden ve İpatov'a cevap olarak bir şeyler mırıldandıktan sonra öteki salona yürüdü.

Düşünüyordu: "Bir düello tanığı bulmam gerekiyor... nerede bulacağım öyle birini? Veretyev olmaz, başka kimseyi de tanımıyorum; kahretsin, nasıl bir saçmalıktır bu, şeytan bilir!"

Vladimir Sergeyiç kızgın olduğu zamanlar şeytanı anmayı severdi. O sırada pencerenin önünde dikilen Yufka Yürek İvan İlyiç'i gördü.

"O olur mu?" diye geçirdi içinden. Omuzlarını silkerek, neredeyse yüksek sesle ekledi: "Başka çarem yok!"

İvan İlyiç'in yanına gitti.

Kahramanımız gergin gülümseyerek,

"Biraz önce çok tuhaf bir şey geldi başıma," dedi. "Düşünebiliyor musunuz, tanımadığım biri düelloya davet etti beni ve davetini geri çevirmem mümkün değil, bir düello tanığına ihtiyacım var, düello tanığım olmak ister miydiniz?"

Böylesi alışılmadık bir öneri çok sakin biri olarak bilinen İvan İlyiç'i şaşırtmıştı. Vladimir Sergeyiç'in gözlerinin içine bir şey anlayamamış gibi uzun uzun baktı.

Vladimir Sergeyiç,

"Evet," dedi, "minnettar olurdum size, burada kimseyi tanımıyorum çünkü. Yalnızca siz..."

İvan İlyiç uykudan o anda uyanmış gibi mırıldandı:

"Bunu yapamam, kesinlikle yapamam."

"Neden? Tatsızlık çıkacağından mı çekiniyorsunuz, ama ben kimsenin bir şey duymayacağını umuyorum..."

Vladimir Sergeyiç böyle derken yüzünün kızardığını, sıkıldığını hissetmişti.

Aynı anda şöyle geçiriyordu içinden: "Ne aptallık! Ne büyük bir aptallık bu!"

"Affedersiniz, yapamam," dedi İvan İlyiç.

Başını salladı ve geri çekilirken gene bir sandalyeyi çarpıp devirdi.

Hayatında ilk kez kendisinden istenen bir şeye olumsuz cevap veriyordu, hem nasıl bir şeydi kendisinden istenen!

Vladimir Sergeyiç kolundan tuttu onu, endişeli bir sesle ekledi:

"Hiç değilse, lütfedin, şu anda size söylediğim şeyden kimseye söz etmeyin, bunu önemle rica ediyorum sizden."

İvan İlyiç cevap vermekte acele etti:

"Bunu yapabilirim, bunu yapabilirim, ancak öteki dediğinizi yapamam, kusuruma bakmayın, kesinlikle böyle bir şeyi yapabilecek durumda değilim."

"Tamam, pekâlâ," dedi Vladimir Sergeyiç, "ama unutmayın, size güveniyorum..." Canı sıkkın, kendi kendine mırıldandı: "Yarın o beyefendiye bir tanık bulamadığımı, varsın kendisinin nasıl olursa olsun, bir tanık da benim için bulmasını, benim burada yabancı olduğumu söyleyeceğim. Bu adamdan da ne diye yardım istedim ki? Başka ne yapabilirdim?"

Vladimir Sergeyiç'in canı çok, pek çok fazla sıkkındı.

Bu arada balo devam ediyordu. Vladimir Sergeyiç hemen oradan ayrılmaya hazırdı, gelgelelim mazurka oynanmadan önce gidemezdi. Meydanı rakibine nasıl bırakabilirdi? Vladimir Sergeyiç'in şanssızlığına, dansları uzun saçlı, göğsü içe çökük, siyah atlas kravatına kocaman altın bir iğne ilişik bir genç yönetiyordu. Bu genç, Petersburg'da ancak altı ay kalmış, orada da en yüksek, beşinci dereceden devlet danışmanı Kostandaraki'nin damadı dördüncü dereceden devlet memuru Sandaraki'nin evine girmeyi başarabilmiş olsa da, çevrede sosyetenin bütün inceliklerine hâkim biri olarak biliniyordu. Bütün balolarda dansları o düzenlerdi, orkestranın ne zaman alkışlanacağını o işaret ederdi; üflemeli çalgıların, kemanların çığlıkları arasında "*En avant deux*!"[5] veya "*Grande chaine*!"[6] ya da "*A vous mademoiselle*!"[7] diye haykırırdı; böyle bağırırken bir yandan da yüzü bembeyaz, ter içinde ayaklarını sürterek gece saat ikilere kadar koştururdu salonda. Mazurkayı hiçbir zaman gece yarısından önce başlatmazdı. Şöyle derdi: "Bu dansı ben Petersburg'da gece saat ikiden sonra oynardım." Vladimir Sergeyiç'e balo çok uzadı gibi geliyordu. Hiçbir dansı kaçırmayan rakibiyle seyrek de olsa, soğuk bakışarak salonla konuk

5 (Fr.) Öne iki!

6 (Fr.) Büyük zincir!

7 (Fr.) Sıra sizde, hanımefendi!

salonu arasında gidip geliyordu; bir ara Mariya Pavlovna'yı kadrile kaldıracak olmuş ama Mariya Pavlovna başkasına söz verdiğini söylemişti. Bir ara da, yeni konuğunun yüzündeki sıkıntıyı gördüğü için telaşlanan konuksever ev sahibiyle birkaç sözcük konuşmuştu. Orkestra beklenen mazurkayı nihayet çalmaya başladı. Vladimir Sergeyiç mazurka eşini buldu, iki sandalye getirdi ve eşiyle birlikte son çiftlerin arasında, Stelçinski ile neredeyse karşı karşıya oturdu.

İlk sırada, olması gerektiği gibi, dansı yöneten genç vardı. Mazurkaya nasıl bir yüzle başlamıştı, eşini arkasında nasıl götürüyordu, bu arada ayağını nasıl yere vuruyordu, başını nasıl kaldırıyordu... bütün bunları anlatmak insan kalemi için gerçekten çok zordu.

Nadejda Alekseyevna birden döndü Vladimir Sergeyiç'e, sordu:

"Mösyö Astahov, sanırım canınız sıkkın sizin?"

"Benim mi? Hayır. Neden öyle düşündünüz?"

"Öyle işte, yüzünüzün ifadesinden sıkılıyormuşsunuz gibi geldi bana... Buraya geldiğinizden beri bir kez bile gülümsemediniz. Sizden böyle bir şey beklemiyordum. Sizin gibi olumlu beyefendilere, insanlara uzak durmak, *à la Byron*[8] somurtmak yakışmıyor. Bu tavrı bırakın, sanatçılar takınsın."

"Farkındayım Nadejda Alekseyevna, sık sık olumlu biri olduğumu söyleyerek şaka ediyorsunuz benimle. Benim böyle bir şeye yeteneği olmayan soğuk ve aşırı mantıklı biri olduğumu düşünüyor olmalısınız... Ama bakın ne diyeceğim size: Olumlu insanın yüreğinde kimi zaman büyük ağırlık olur ama içinde nelerin olduğunu başkalarına açmak istemez; susmayı yeğler."

Nadejda Alekseyevna ona şöyle bir bakıp sordu:

"Bununla ne demek istiyorsunuz?"

Vladimir Sergeyiç sakin görünmeye çalışarak, karşılık verdi:

"Hiçbir şey, efendim."

Ve gizemli bir tavır takındı.

"Öyle mi?" dedi Nadejda.

"Evet, öyle... Daha sonra, bir gün öğrenirsiniz."

Nadejda Alekseyevna sorular sormayı sürdürmek istiyordu ama

8 (Fr.) Byron gibi.

ev sahibinin kızı onun yanına Stelçinski ile mavi gözlüklü bir kavalye daha getirdi.

Ev sahibinin kızı Fransızca sordu Nadejda Alekseyevna'ya:

"Yaşam mı ölüm mü?"

Yüksek sesle karşılık verdi Nadejda Alekseyevna:

"Yaşam! Ölümü istemiyorum ben."

Stelçinski öne eğildi, Nadejda Alekseyevna onunla birlikte gitti.

Ölüm diye adlandırılan mavi gözlüklü kavalye, ev sahibinin kızıyla uzaklaştı. İki kıza da bu isimleri Stelçinski takmıştı.

Nadejda Alekseyevna yerine döndükten sonra Vladimir Sergeyiç sordu ona:

"Söyler misiniz lütfen, kimdir bu Bay Stelçinski?"

"Valinin yanında çalışıyor, çok iyi bir genç. Buralı değil. Biraz züppedir ama gencin kanında vardır bu. Umarım, mazurka konusunda aranızda bir konuşma geçmemiştir?"

Vladimir Sergeyiç bir an duraksadıktan sonra,

"Rica ederim, öyle bir şey olmadı," dedi.

"Artık ne çok unutkan oldum, bilemezsiniz!"

"Unutkanlığınıza sevinmeliyim: Çünkü bugün sizinle dans etmek mutluluğunu tattıracak bana.

Nadejda Alekseyevna gözlerini hafiften kısarak baktı Vladimir Sergeyiç'in yüzüne.

"Gerçekten mi?" dedi. "Benimle dans etmeyi istiyor musunuz?"

Vladimir Sergeyiç, Nadejda Alekseyevna'ya komplimanla karşılık verdi. Biraz fazla iltifat etti. Nadejda Alekseyevna her zaman çok cana yakındı, özellikle de bu akşam... Vladimir Sergeyiç şimdi çok güzel buluyordu onu. Yarınki düello düşüncesi sinirlerini gerdiği için konuşmasına bir canlılık, heyecan veriyordu. Nadejda Alekseyevna'nın etkisi altındayken duygularını ifade etmekte kendine biraz abartma izni veriyordu... "Sonu nereye varırsa varsın!" diye geçiriyordu içinden. Her sözcüğünde, tutmaya çalıştığı her iç çekişinde, bir anda kararan bakışlarında gizemli, istem dışı bir hüzün, narin bir umutsuzluk vardı. Nihayet çenesi öylesine düşmüştü ki aşktan, kadınlardan, kendi geleceğinden, mutluluk deyince ne anladığından ve gelecekten ne beklediğinden söz etmeye başlamıştı... Sözcükleri mecazi anlamda, imalı kullanarak konuşu-

yordu. Vladimir Sergeyiç yarınki olası ölümü öncesinde Nadejda Alekseyevna'ya kur yapmaktaydı.

Nadejda Alekseyevna dikkatle, gülümseyerek, başını sallayarak dinliyordu onu; kâh onaylıyordu dediğini, kâh inanmıyormuş gibi yaparak onunla tartışıyordu... Kavalyelerin, damların sık sık yanlarına gelmesiyle kesilen konuşmaları sonunda tuhaf bir yön almaya başlamıştı... Vladimir Sergeyiç, Nadejda Alekseyevna'ya onun kendisiyle, kişiliğiyle, duygularıyla ilgili sorular sormaya başlamıştı... Nadejda Alekseyevna önce şaka yollu cevaplar veriyordu ama sonra birden, Vladimir Sergeyiç'in hiç beklemediği bir biçimde, ona ne zaman gideceğini sordu.

Vladimir Sergeyiç anlayamamış gibi,

"Nereye?" diye sordu.

"Evinize."

"Sasovo'ya mı?"

"Hayır, evinize, buradan yüz versta ötedeki, devamlı kaldığınız köyünüze."

Vladimir Sergeyiç bakışını önüne indirdi. Kaygılı bir yüzle, alçak sesli cevap verdi:

"Bir an önce gitmek isterdim... Sanırım, yarın... hayatta olursam. Evet, bir işim var! Peki ama birden bunu bana sormak ihtiyacını neden duydunuz?"

"Öylesine aklıma geldi!" dedi Nadejda Alekseyevna.

"Ya nedeni?"

Nadejda Alekseyevna,

"Öylesine!" diye tekrar etti. "Buraya daha dün gelmiş bir insanın bugün kişiliğimle ilgili merakını yadırgadım da..."

Vladimir Sergeyiç,

"Ama izninizle..." diye başlayacak oldu.

Nadejda Alekseyevna bir kahkaha atarak kesti onun sesini:

"Ah, tam zamanıydı..." Yandaki masadan aldığı kâğıda sarılı bir şekerlemeyi ona uzatırken ekledi: "Okuyun..."

Ve başka bir bayanla gelip önünde duran Mariya Pavlovna'yı karşılamak için ayağa kalktı.

Mariya Pavlovna, Pyotr Alekseiç'le dans ediyordu. Yüzü kıpkırmızı ama neşesizdi.

Vladimir Sergeyiç şekerlemenin kâğıdına baktı, kâğıtta düzensiz Fransızca harflerle şöyle yazıyordu:

Qui me néglige, me perd.[9]

Bakışını önünden kaldırdı, Stelçinski'nin doğrudan ona yönelttiği bakışıyla karşılaştı. Vladimir Sergeyiç zoraki gülümsedi, dirseğini sandalyenin arkalığına dayadı, ayak ayak üstüne attı. Vladimir Sergeyiç "Al sana!" diye geçirdi içinden.

Ateşli topçu subay Nadejda Alekseyevna'nın karşısında öne eğilerek çabucak selam verdi, hızla şöyle bir döndü, mahmuzlarını şakırdatarak uzaklaştı. Nadejda Alekseyevna oturdu.

Bir süre sonra sordu ona Vladimir Sergeyiç:

"Öğrenebilir miyim lütfen, bu kâğıttaki yazıyı nasıl anlamalıyım?"

"Ne yazıyor orada?" dedi Nadejda Alekseyevna. "Ah, evet! *Qui me néglige, me perd.* Tamam! İnsanın her zaman işine yarayacak harika bir yaşam prensibi... Yani insanın hayatta hiçbir şeyi önemsememesi gerekir... Elde edebileceği her şeyi elde etmeye çalışmalı. Ama kendimi gülünç bir duruma düşmüş gibi hissediyorum... ben... ben sizin gibi bir insana yaşam prensiplerini anlatmaya çalışıyorum..."

Güldü Nadejda Alekseyevna ve Vladimir Sergeyiç mazurkanın sonuna kadar önceki konuyu tekrar açmaya boşuna uğraştı. Nadejda Alekseyevna o konunun açılmasından yaramaz bir çocuğun kaprisiyle sürekli kaçınıyordu. Vladimir Sergeyiç kendi duygularından söz ediyordu ona, Nadejda Alekseyevna ya hiç cevap vermiyordu ya da Vladimir Sergeyiç'in dikkatini kadınların giysilerine, kimi erkeklerin komik yüz ifadelerine veya kardeşinin kıvrak dans edişine, Mariya Pavlovna'nın güzelliğine çekiyor, müzikten, dünden, Yegor Kapitonıç'tan, onun karısı Matryona Markovna'dan söz ediyordu... ve ancak mazurkanın sonunda, Vladimir Sergeyiç öne eğilerek kendisine selam verdiğinde dudaklarında ve bakışında alaycı bir gülümsemeyle şöyle dedi:

"Demek yarın kesin gidiyorsunuz?"

Vladimir Sergeyiç pek anlamlı,

9 (Fr.) Beni önemsemeyen, beni kaybeder.

"Evet, gidiyorum," dedi, "hem belki daha da uzaklara."

"İyi yolculuklar."

Ve Nadejda Alekseyevna hemen kardeşinin yanına gitti, gülerek bir şeyler fısıldadı kulağına, sonra yüksek sesle sordu:

"Bana teşekkür mü ediyorsun? Evet mi? Gerçekten mi? Yoksa o mazurkaya davet edecekti *onu*."

Pyotr Alekseiç omuz silkerek mırıldandı:

"Gene de bir sonucu olmayacak..."

Nadejda Alekseyevna kardeşini konuk salonuna götürdü.

Vladimir Sergeyiç "Cilveli şey!" diye geçirdi içinden, şapkasını eline alıp kimse fark etmeden çıktı salondan, daha önce her an hazır olmasını söylediği uşağını arayıp buldu, paltosunu giydiği anda, uşağı onu çok şaşırtan bir haber verdi Vladimir Sergeyiç'e: Yola çıkamayacaklardı, çünkü nasıl olduğu bilinmiyor, arabacı çok içmişti, sarhoştu ve uyandırmanın imkânı yoktu onu. Vladimir Sergeyiç arabacı için öfkeli, alışılmadık derecede kısa ama çok yüksek sesle (olay antrede, yabancı tanıkların önünde oluyordu) bir şeyler söyledi. Uşağına yarın sabah gün doğmadan arabacı ayılmamışsa nelerin olacağını dünyada kimsenin tahmin edemeyeceğini mırıldandıktan sonra salona döndü, evin baş uşağına, konuk salonunda hazırlıkları süren yemeği beklemeden ona bir oda hazırlamasını söyledi. O anda ev sahibi yerden biter gibi geliverdi Vladimir Sergeyiç'in yanına (Gavrila Stepanıç'ın ayağında topuksuz çizmeler vardı ve hiç ses çıkarmadan yürüyordu), yemekte en kalitelisinden havyar olacağını söyleyerek Vladimir Sergeyiç'i odasına çekilmemesi için ikna etmeye çalıştı ama Vladimir Sergeyiç başının ağrıdığı bahanesiyle Gavrila Stepanıç'ın ricasını kabul etmedi. Yarım saat sonra küçük bir karyolada, ince bir battaniyenin altında uyumaya çalışıyordu.

Ama uyuyamıyordu. Ne kadar bir o yana bir bu yana dönüp duruyorduysa, başka bir şeyler düşünmeye çalışıyorduysa da Stelçinski gözünün önünden bir türlü gitmiyordu... İşte nişan alıyordu... işte ateş ediyordu... Biri "Astahov öldü," diyordu... Vladimir Sergeyiç kendisinin korkusuz, kahraman biri olduğunu söyleyemezdi ama korkak da değildi; ancak, günün birinde biriyle düello edeceği de aklının ucundan geçmezdi... Onun gibi mantıklı, sakin

yaradılışlı, saygılı, kibar, gelecekle ilgili zengin olmak, iyi bir evlilik yapmak hayalleri olan birinin düello etmesi! Konu kendisiyle ilgili olmasaydı kahkahalarla güler geçerdi, bu olay öylesine saçma gelirdi ona. Düello etmek! Kiminle ve niçin?!

Elinde olmadan, yüksek sesle,

"Tüh sana, şeytan! Ne saçmalık!" diye mırıldandı. Düşünmeyi sürdürdü: "Ya gerçekten öldürürse beni? Evet, önlem almalı, gerekeni yapmalıyım... Kim yardım edebilir bana?"

Ve açık gözlerini can sıkıntısıyla kapadı, battaniyeyi boynuna kadar çekti... ama gene uyuyamadı...

Şafak sökmek üzereydi ve Vladimir Sergeyiç uykusuzluğun verdiği bitkinlikle biraz biraz dalar gibi oluyordu ki birden ayaklarının üzerinde bir ağırlık hissetti. Gözlerini açtı... Veretyev oturuyordu ayakucunda.

Çok şaşırdı Vladimir Sergeyiç. Veretyev'in üzerinde redingotunun olmadığını, düğmeleri açık gömleğinin arasından çıplak göğsünün göründüğünü, saçlarının alnının üzerine dökük, yüzünün de çok değişik olduğunu fark edince şaşkınlığı daha da arttı. Yatağın içinde doğruldu. Kollarını iki yana açarak, "Sorabilir miyim..." diye başlamıştı ki Veretyev kısık bir sesle kesti sözünü.

"Size geldim... bu kılıkta geldiğim için bağışlayın... Biraz içtik de... Buraya sizi sakinleştirmek için geldim. Şöyle dedim kendime: İhtimaldir ki uyuyamayan bir centilmen yatıyor orada. Yardım edelim ona. Şunu bilmenizi isterim, yarın düello etmeyeceksiniz, uyuyabilirsiniz..."

Vladimir Sergeyiç daha çok şaşırdı.

"Ne dediniz?" diye mırıldandı.

Veretyev devam etti:

"Evet; her şey halledildi... Visla sahilinden şu beyefendi... Stelçinski... Sizden özür diliyor.. Yarın kendisinden bir mektup alacaksınız... Tekrar söylüyorum: Her şey halledildi, bitti... Uyuyun artık!"

Veretyev böyle dedikten sonra kalktı, yalpalayarak kapıya yürüdü.

Vladimir Sergeyiç,

"Ama izninizle, bir dakika," diye başladı, "nasıl öğrendiniz ve ben nasıl inanabilirim?"

Veretyev dönüp baktı Vladimir Sergeyiç'e.

"Ah! Sanıyor musunuz ki... benim... bu dediğime..." Hafifçe öne doğru sallandı. "Söylüyorum size... yarın bir mektup alacaksınız ondan... Size sempati duymuyor olsam da, yüce gönüllülüğüm benim zayıf yanımdır. Hem konuşacak ne var bunda... Nasıl olsa, hepsi boş şeyler..." Göz kırparak ekledi: "Kabul edin, çok korktunuz, değil mi?"

Vladimir Sergeyiç sinirlenmeye başlamıştı.

"İzin verseniz, beyefendi..."

Veretyev gülümseyerek kesti sözünü:

"Pekâlâ, tamam, tamam... Kızmayın. Evet, bilmiyorsunuz, bizim burada böyle bir şakanın yapılmadığı balo yoktur... Âdettir burada... Ama sonunda asla hiçbir şey olmaz. Kim boş yere canını tehlikeye atar ki? Ama neden eğlenmeyelim, öyle değil mi? Sözgelimi, yeni biri gelmişse, değil mi? *İn vino veritas.*[10] Oysa siz de, ben de Latince bilmiyoruz. Ama duruşunuzdan gördüğüm kadarıyla uyumak istiyorsunuz. İyi uykular diliyorum size, iyi niyetli ölümlü... Bakır bir kapiklik kadar değeri olmayan bir başka ölümlünün bu dileğini kabul ediniz. *Addio, mio caro*!"[11]

Ve Veretyev hızla çıktı kapıdan.

Bir süre sonra Vladimir Sergeyiç yastığına bir yumruk indirerek söylendi:

"Yapılanın ne olduğunu şeytan bilir! Bir şeye benzediği yok! Bir açıklaması olmalı bunun! Bunu kabul edemem!"

Her şeye karşın, beş dakika sonra derin bir uykuya dalmıştı. Yüreği hafiflemişti... Geride kalan tehlike insana haz verir, ruhunu hafifletir.

Veretyev'le Vladimir Sergeyiç'in o gece beklenmedik karşılaşmasından önce şunlar olmuştu:

Gavrila Stepanıç'ın bekâr yeğeni evinin alt katındaki dairede kalıyordu. Evde balo verildiği akşamlar gençler dans aralarında hemen, birer Jukov tütünü tüttürmek, yemekten sonra da toplanıp

10 (Lat.) Şarabın gerçeği.

11 (İt.) Hoşça kal, değerli dostum!

dostça birer duble içmek için alt kata onun yanına koşarlardı. O gece yeğenin çok konuğu vardı. Stelçinski ile Veretyev de konukları arasındaydı. Yufka Yürek İvan İlyiç de öteki gençlere katılmıştı. Jonka[12] İvan İlyiç, her ne kadar Astahov'a yarınki düellodan kimseye söz etmeyeceğine söz vermiş olsa da Veretyev ona herhangi bir şey düşünmeden, şu soğuk adamla (Veretyev, Astahov'dan söz ederken hep böyle diyordu) ilgili ne düşündüğünü sorunca, Yufka Yürek kendini tutamamış, Vladimir Sergeyiç'le konuşmasının tamamını tek tek anlatmıştı.

Veretyev güldü, sonra düşündü.

"Kiminle düello edecek?" diye sordu.

İvan İlyiç,

"Ama bunu söyleyemem," dedi.

"Hiç değilse, kimlerle konuştuğunu söyleyin."

"Birkaç kişiyle konuştu... Yegor Kapitonıç'la..."

"Yoksa onunla mı düello edecek?"

Veretyev, İvan İlyiç'e başka bir şey sormadı, yanından ayrıldı.

Bu arada *jonka* hazırdı, içmeye başladılar. İçkiye en yakın Veretyev oturuyordu; gençlerin toplantılarında neşesiyle, coşkunluğuyla her zaman en önde olurdu. Redingotunu, kravatını çıkarıp atmıştı. Şarkı söylemesini istemişlerdi ondan, gitarını almış, birkaç şarkı söylemişti. *Jonka*dan başlar yavaş yavaş dönmeye başlamıştı. Gençler şerefe kadeh kaldırıyorlardı. Stelçinski birden ortaya fırladı, yüzü kıpkırmızı, masanın üzerine çıktı, bardağını başının üzerinde yükseğe kaldırıp yüksek sesle haykırdı:

"Ben kimin sağlığına içeceğimi... biliyorum!" İçkisini içtikten, bardağı yere çaldıktan sonra, ekledi: "Varsın, düşmanım şu anda olduğu gibi yarın da korkudan tir tir titresin!"

Bir süredir onu izlemekte olan Veretyev birden kaldırdı başını,

"Stelçinski," dedi, "önce masadan in: Bu yaptığın çok çirkin, evet gördük, çizmelerin pek güzel... sonra buraya, yanıma gel, bir şey söyleyeceğim sana."

Bir kenara çekti Stelçinski'yi.

"Beni dinle, kardeşim, biliyorum, Moskova'dan gelen o beyefendiyle yarın düello edeceksin."

12 Özellikle gençlerin bir araya geldiklerinde rom, brendi ve yanık şeker karışımıyla hazırlayıp içtikleri bir çeşit içki – ç.n.

Stelçinski ürperdi,

"Kim söyledi sana bunu?"

"Beni dinle... Kim için düello edeceğini de biliyorum."

"Peki, kim için? Merak ettim doğrusu."

"Ah! Taleyran seni! Evet, anlaşılan benim kız kardeşim için düello edeceksin. Hayır, hayır, şaşırmış numarası yapma bana. Öyle yapınca yüzünde kazmışsın gibi bir ifade oluyor. Bu ifadenin yüzüne nereden geldiğini bilemiyorum ama gerçekten öyle..." Ekledi Veretyev: "Tamam, kardeşim, ne diye numara yapıyorsun? Biliyorum, uzun zamandır kız kardeşimin peşindesin."

"Öyle olsa bile, bu bir şeyi kanıtlamaz..."

"Kes artık lütfen. Ve şimdi sana söyleyeceklerimi dinle. Bu düellonun gerçekleşmesine hiçbir şekilde izin vermeyeceğim. Anlıyor musun beni? Bu saçmalık kız kardeşimin başına kalacak. Affedersin: Ben hayatta olduğum sürece... böyle bir şey olmayacak. Yarın öbür gün ikimiz de ölüp gideceğiz, kaderimiz öyle, oysa onun uzun bir ömür var önünde ve mutlu olması gerekiyor." Birden heyecanlanarak sesini yükseltti: "Evet, yemin ederim, herkesi gözden çıkarabilirim, benim için her şeyini vermeye hazır herkesi bile... ama kız kardeşimin saçının bir teline kimsenin dokunmasına izin vermem."

Stelçinski zoraki bir kahkaha attı.

"Sarhoşsun sen, dostum, saçmalıyorsun... Evet, saçmalıyorsun!"

"Peki, sen sarhoş değil misin? Ama sarhoş olmam veya olmamam hiç fark etmez. Ne söylediğimi biliyorum. O adamla düello etmeyeceksin, bunu biliyorum. Onunla takışmayı koydun kafana! Kıskandın mı onu yoksa? Evet, dedikleri çok doğru: Âşıklar aptal olurlar! Evet, kız kardeşim onunla dans etti, sırf adam ondan başka bir istekte bulunmasın diye... Neyse, konumuz bu değil. Ama bu düello olmayacak."

"Hım! Bana nasıl engel olacağını öğrenmek isterdim."

"Şöyle ki şu anda bana bu düellodan vazgeçtiğini söylemezsen, benimle düello etmek zorunda kalacaksın."

"Gerçekten mi?"

"Bundan kuşkun olmasın sevgili dostum. Şu anda herkesin önünde çok kötü hakaret edeceğim sana... Birçok bakımdan hiç hoşuna gitmeyecektir bu, öyle değil mi?"

Stelçinski'nin yüzü birden kıpkırmızı oldu, bunun bir *intimidatsiya*[13] olduğunu, işine kimsenin karışmasına asla izin vermediğini, ne yapacağını bildiğini söyledi... ve neden sonra sakinleşti, Vladimir Sergeyiç'e hiçbir biçimde zarar vermeyeceğini söyledi. Veretyev sarıldı ona ve aradan yarım saat geçmemişti ki birlikte beşinci kez *Brüderschaft*, yani dostça el ele içiyorlardı...

Dansları yöneten genç de onlarla birlikte *Brüderschaft* içiyordu, önceleri onlardan geri kalmamıştı ama sonunda çok masum bir biçimde uykuya dalmış, uzun süre yerde sırtüstü kendinde olmadan yatmıştı... Küçük, soluk yüzü komik, zavallı görünüyordu... Tanrım! Tanıdığı sosyete kadınları onu böyle aşağılanmış bir durumda görselerdi ne derlerdi! Neyse ki tanıdığı hiç sosyete kadını yoktu.

O gece İvan İlyiç de öne çıktı. Önce ansızın "Köyde Kendisi Bir Baron" şarkısını söylemeye başladı.

Herkes bir ağızdan haykırmaya başladı:

"Arıkuşu! Arıkuşu şarkısını söylüyor! Her zaman arıkuşu şarkısını söyler zaten!"

Şarabın verdiği rahatlıkla itiraz etti İvan İlyiç:

"Sanki yalnızca bir şarkı biliyorum, bildiğim başka şarkılar da var."

"Tamam, tamam, göster bize sanatını."

İvan İlyiç bir süre sustu, sonra bas sesiyle birden başladı: "Babalarımızdan kaldı bize *krambambuli*"[14] ama şarkıyı söyleyişi öylesine kötü ve tuhaftı ki topluca atılan kahkahalar sesini bastırdı ve sustu İvan İlyiç.

Herkes dağılınca Veretyev, Vladimir Sergeyiç'in odasına gitti ve orada ikisinin arasında yukarıda sözü edilen kısa konuşma geçti.

Vladimir Sergeyiç ertesi gün çok erken, köyü Sasovo'ya gitmek üzere yola çıktı. Sabahleyin çok heyecanlıydı; arabayla gelen bir tüccarın az kaldı düello tanığı olduğunu bile sanmış, ancak uşağı ona Stelçinski'nin mektubunu getirdikten sonra rahatlamıştı. Vladimir Sergeyiç birkaç kez okudu mektubu; ustaca yazılmış bir mektuptu bu... Stelçinski şöyle başlamıştı mektubuna: *La nuit porte conseil, monsieur...*[15] Rakibinin gururunu incitmediğini düşün-

13 (Fr.) *Intimidation* sözcüğünden: Göz korkutma – ç.n.

14 Ballı, baharatlı bir çeşit Beyaz Rusya likörü – ç.n.

15 (Fr.) Sabah geceden hayırlıdır, beyefendi.

düğü için özür falan dilemiyordu: Buna karşılık, dün gereksiz yere heyecanlandığını itiraf ediyor, mektubunu Bay Astahov'un her türlü emrine amade olduğunu, başkaca bir dileğinin bulunmadığını açıklayarak bitiriyordu. Vladimir Sergeyiç, Stelçinski'in mektubuna cevap olarak aşırı kibar bir dille yazdığı, bununla birlikte herhangi bir övgünün yer almadığı mektubu bitirdikten sonra durumdan çok hoşnut, ellerini ovuşturarak yemeğe oturdu, yemekten kalktıktan sonra, yolda değiştirmek üzere önden atlar bile yollamadan, hemen yola çıktı. Yolu İpatov'un çiftliğinin dört versta yakınından geçiyordu... Vladimir Sergeyiç o yana baktı...

Gülümseyerek mırıldandı:

"Hoşça kal huzurlu sessizlik!"

Bir an Nadejda Alekseyevna'yı, Mariya Pavlovna'yı düşündü; kolunu salladı, dönüp uyumaya çalıştı.

VI

Aradan üç ayı aşkın bir zaman geçti. Sonbahar başlayalı çok olmuştu; sararan ormanlar çıplaktı, iskete kuşları gelmişti, kışın yaklaştığının en güvenilir işareti rüzgâr sert, uğultulu esmeye başlamıştı ama etkili yağmurlar henüz yoktu, yollar çamur kaplı değildi. Vladimir Sergeyiç bu durumdan yararlanıp, birtakım işlerini bitirmek için il merkezine gitmişti. Öğlene kadar işleriyle ilgilendi, akşam kulübe gitti. Kulübün geniş, kasvetli salonunda birkaç tanıdığıyla, bu arada emekli süvari yüzbaşı yaşlı Fliç'le karşılaştı. Fliç işbilirliğiyle, nüktedanlığıyla, iskambil oyununda ustalığıyla, dedikoduculuğuyla ünlüydü. Vladimir Sergeyiç onunla sohbete başladı.

Emekli süvari yüzbaşı bir ara birden haykırdı:

"Ah! Şimdi aklıma geldi... Birkaç gün önce seni tanıyan bir bayan arabasıyla geçti buradan, sana selamını bıraktı."

"Kimmiş?"

"Stelçinskaya."

"Stelçinskaya diye bir bayan tanıdığım yok benim."

"Kızlığından tanıyormuşsun onu... Kızlık soyadı Veretyeva... Nadejda Alekseyevna Veretyeva imiş. Kocası bizim valinin büro-

sunda çalışıyormuş. Kocasını da görmüş olmalısın... Hareketli biri, bıyıklı... Güzel, üstelik zengin bir kız bulup evlenmiş."

"Hayret," dedi Vladimir Sergeyiç. "Nadejda Alekseyevna onunla evlendi demek... Hım! Peki nereye gidiyorlardı?"

"Petersburg'a. Kadın size bir şekerleme kâğıdını hatırlatmamı söyledi... İzninizle öğrenebilir miyim, neyin nesiymiş sözünü ettiği o şekerleme kâğıdı?"

Ve yaşlı dedikoducu sivri burnunu Vladimir Sergeyiç'e uzattı.

Vladimir Sergeyiç,

"Hatırlamıyorum," dedi, "evet öyle bir şey olmuştu ama... Peki, izninizle, kadının erkek kardeşinin şimdi nerede olduğunu öğrenebilir miyim?"

"Pyotr'un mu? Durumu çok kötü onun."

Fliç ufak, tilki gözlerini yukarı kaldırıp içini çekti.

"Ne oldu?" diye sordu Vladimir Sergeyiç.

"İyice dağıttı! Mahvoldu adamcağız."

"Şu anda nerededir?"

"Nerede olduğunu bilen yok. Çingenelerin arasına katılıp bir yerlere gitti, en inanılır ihtimal bu. İlde değil, size bunun kesin olduğunu söyleyebilirim."

"Peki, yaşlı İpatov hâlâ aynı yerde mi?"

"Mihail Nikolaiç mi? O tuhaf adamcağız mı? Hâlâ aynı yerinde."

"Eskiden olduğu gibi... herkes yanında mı?"

"Evet, evet aynı... Evlenseniz çok iyi yapacağınız baldızını da mı soruyorsunuz? Evet, bir kız değildir o, gerçek anıtsal bir kişiliktir. He-he... Bir zamanlar bizim burada dedikleri gibi... sözde o..."

Vladimir Sergeyiç gözlerini kısarak mırıldandı:

"Demek öyle..."

O anda Fliç'i oyun masasına çağırdılar ve konuşma orada sona erdi.

Vladimir Sergeyiç hemen evine dönmek niyetindeydi ama muhtardan Sasovo'da altı evin yandığı haberini içeren acil bir mektup aldı, oraya gitmeye karar verdi. İl merkezinden Sasovo altmış verstaydı. Vladimir Sergeyiç okurun yabancı olmadığı evine hava kararmaya başladıktan sonra vardı, hemen muhtara ve köylüler başkanına adam yolladı, muhtarla köylüler başkanı geldi, gerektiği gibi bağırdı ça-

ğırdı onlara, sabahleyin yangın yerini görmeye gitti, gereken önlemleri aldı ve yemekten sonra bir süre tereddüt etmesine karşın, İpatov'un evine gitmek üzere yola çıktı. Vladimir Sergeyiç Fliç'ten Nadejda Alekseyevna'nın oradan ayrıldığını duymamış olsaydı (onunla karşılaşmak istemiyordu) evde kalır, oraya gitmezdi; ayrıca, Mariya Pavlovna'yı bir kez daha görmek de istemiyor değildi.

Vladimir Sergeyiç, ilk ziyaretinde olduğu gibi, İpatov'u yine Yufka Yürek'le dama oynarken buldu. Yaşlı adam onu görünce çok sevindi; ne var ki yüzünün biraz endişeli olduğu Vladimir Sergeyiç'in gözünden kaçmadı ve konuşması eskiden olduğu gibi rahat, istekli de değildi.

İvan İlyiç'le Vladimir Sergeyiç bir şey söylemeden bakıştılar. İkisi de biraz kırgın gibiydi ama çok geçmeden bu kırgınlığı üzerlerinden attılar.

Otururken sordu Vladimir Sergeyiç:

"Hepinizin sağlığı yerinde mi?"

"Tanrı'ya şükürler olsun!" dedi İpatov. "Çok teşekkür ederim. Ama yalnızca Mariya Pavlovna biraz... odasından pek çıkmıyor."

"Üşüttü mü?"

"Hayır... işte öyle. Çaya gelecektir."

"Ya Yegor Kapitonıç? Neler yapıyor?"

"Ah! Yegor Kapitonıç'ın durumu çok kötü. Karısı öldü."

"Olamaz!"

"Koleradan bir gün içinde öldü. Şimdi görseniz tanıyamazsınız Yegor Kapitonıç'ı, o kadar değişti... Şöyle diyor: 'Matryona Markovna'sız hayat dayanılmaz ağır geliyor bana. Ölürsem Tanrı'ya şükürler edeceğim; anlayacağınız, yaşamak istemiyorum artık!' Evet, perişan durumda zavallı."

"Ah aman Tanrım, ne kötü!" diye haykırdı Vladimir Sergeyiç. "Zavallı Yegor Kapitonıç!"

Üçü de bir süre sustu.

Vladimir Sergeyiç hafiften kızararak,

"Duyduğuma göre, komşunuz hanımefendi evlenmiş," dedi.

"Nadejda Alekseyevna mı? Evet, evlendi."

İpatov yandan şöyle bir baktı Vladimir Sergeyiç'e.

"Evlenir evlenmez de gitti..."

"Petersburg'a mı?"

"Evet, Saint-Petersburg'a."

"Sanırım, Mariya Pavlovna özlüyordur onu, değil mi? Galiba çok iyi iki dosttular?"

"Elbette özlüyor. Özlemiyor olması imkânsız. Dostluk konusuna gelince, şunu söyleyebilirim size, kızların dostluğu erkeklerinkinden daha kötüdür. Bir aradayken iyidirler ama ayrıldıktan sonra hatırlamazlar birbirini."

"Öyle mi düşünüyorsunuz?"

"İnanın, öyle. Hiç değilse Nadejda Alekseyevna öyleymiş. Buradan ayrıldıktan sonra tek mektup yazmadı bize, oysa neler söylüyor, yeminler ediyordu... Anlaşılan unuttu bizleri."

"Buradan gideli çok oluyor mu?"

"Evet, altı hafta oldu. Düğünden bir gün sonra bir yabancı gibi, hemen gitti."

Kısa bir sessizlikten sonra sordu Vladimir Sergeyiç:

"Duyduğuma göre, kardeşi de buralarda değilmiş?"

"Evet, o da yok. Kendileri başkente alışmış insanlardır, köylük yerde yaşamak zor gelir onlara!"

"Peki, kardeşinin nereye gittiği bilinmiyor mu?"

"Bilinmiyor."

İvan İlyiç araya girdi:

"Nerede olduğunu bilen yok."

"Nerede olduğunu bilen yok," diye tekrarladı İpatov. Sandalyede dönüp ekledi: "Peki, Vladimir Sergeyiç, siz neler yapıyorsunuz, iyi misiniz?"

Vladimir Sergeyiç kendisiyle ilgili bir şeyler anlatmaya başladı. İpatov onu dinledi, dinledi, sonunda yüksek sesle,

"Ne oluyoruz, neden çaya gelmiyor Mâşa?" dedi. "İvan İlyiç, gidip bir baksaydın ona!"

İvan İlyiç hemen kalkıp çıktı odadan ve dönünce Mariya Pavlovna'nın şimdi geleceğini söyledi.

İpatov sesini alçaltıp sordu:

"Başı mı ağrıyormuş?"

"Evet," dedi İvan İlyiç.

Kapı açıldı ve Mariya Pavlovna girdi. Vladimir Sergeyiç ayağa

kalktı, öne eğilerek selam verdi ona. Şaşırmıştı, bir şeyler söylemekten alamadı kendini: Onu son kez gördüğünden bu yana öylesine değişmişti Mariya Pavlovna! Zayıflayan yanaklarının kırmızılığı kaybolmuştu; geniş, mor bir şerit vardı gözlerinin çevresinde; dudakları hüzünlü, sıkılıydı, kıpırtısız, karanlık yüzü taşlaşmış gibiydi.

Bakışını önünden kaldırdı, gözlerinde de ışık yoktu.

İpatov sordu ona:

"Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?"

"İyiyim," diye cevap verdi Mariya Pavlovna,

Semaverin kaynadığı masaya oturdu.

Vladimir Sergeyiç o akşam bir kez daha üzülüyordu. Evet herkes neşesizdi. Sohbet de iyi gitmiyordu.

İpatov bir ara rüzgârın uğultusuna kulak vererek,

"İşitiyor musunuz, nasıl uğulduyor rüzgâr!" dedi. "Yaz çok gerilerde kaldı. Sonbahar da bitmek üzere, kış kapıda. Tekrar kar yığınları kaplayacak her yeri. Bari bir an önce yağsaydı. Bahçeye çıkınca bir hüzün çöküyor insanın içine... Her taraf harabe... Ağaçlar çıplak, rüzgârda dalları birbirine vurdukça takır tukur sesler çıkarıyor... Evet, güzel günler gerilerde kaldı!"

"Evet, gerilerde kaldı," dedi İvan İlyiç.

Mariya Pavlovna bir şey demeden pencereden dışarı baktı.

İpatov,

"Umarım o günler geri gelir," dedi.

Kimse karşılık vermedi ona.

Vladimir Sergeyiç,

"Hatırlıyor musunuz, yazın ne güzel şarkılar söyleniyordu burada?" dedi.

Yaşlı adam içini çekerek karşılık verdi:

"Ne günlerdi!"

Vladimir Sergeyiç, Mariya Pavlovna'ya döndü.

"Ama siz söyleyebilirsiniz," dedi, "sesiniz çok güzel çünkü."

Mariya Petrovna cevap vermedi ona.

Konuşmanın devam etmesi için neden söz açacağını bilemeyen Vladimir Sergeyiç sordu İpatov'a:

"Anneniz nasıl?"

"Tanrı'ya şükür, az da olsa, hastalıklarıyla bir şeyler yapmaya çalışıyor. Bugün bile arabayla dolaşmaya çıktı. Şunu söyleyeyim size, kurumak üzere bir ağaç gibi, çatur çutur ediyor ama bakıyorsunuz sapasağlam bir genç devriliyor ama o hâlâ ayakta. Ha-ha-ha!"

Mariya Pavlovna kollarını dizlerinin üzerine bıraktı, başını önüne eğdi.

İpatov devam etti:

"Ama hiç iyi bir hayat değil onunki... Söyleyen çok doğru söylemiş: 'Yaşlılık zordur!'"

Mariya Pavlovna kendi kendine konuşuyor gibi,

"Gençlik de zordur," diye mırıldandı.

Vladimir Sergeyiç gece eve dönmek istedi ama dışarısı öyle karanlıktı ki yola çıkmak istemedi. Üç ay önce Yegor Kapitonıç'ın yüzünden huzursuz bir gece geçirdiği üst kattaki aynı odayı hazırladılar onun için...

Vladimir Sergeyiç "Adamcağız hâlâ öyle horluyor mudur acaba?" diye geçirdi içinden ve Yegor Kapitonıç'ın uşağına verdiği talimatları, Mariya Pavlovna'nın o gece bahçeye çıktığını hatırladı...

Vladimir Sergeyiç pencereye gitti, alnını soğuk cama dayadı, kendi karanlık yüzü dışarıdan ona bakıyordu, gözlerinin önüne koyu bir perde inmişti sanki; ancak bir süre sonra yıldızsız gökyüzünde, karanlığın içinde rüzgârın savurduğu ağaçların dallarını seçmeye başladı.

Vladimir Sergeyiç'e birden yerde beyaz bir şey var gibi geldi... Dikkatli baktı, gülümsedi, omuz silkip, alçak sesle mırıldandı: "Hayal görmek böyle bir şey işte!" ve yatağa yattı.

Hemen uykuya daldı, gelgelelim bu kez de rahat bir uyku uyumak olanağı olmadı. Evin içinde bir koşuşturma uyandırdı onu... Yastıktan başını kaldırdı... Heyecanlı bağrışmalar, haykırışlar, acele koşuşmalar işitti; kapılar çarparak açılıp kapanıyordu, bir kadın ağlıyordu, biraz sonra bahçeden çığlıklar geldi, çığlıklar giderek uzaklaştı... Evin içinde büyük bir telaş vardı ve her an daha da artıyordu... Vladimir Sergeyiç bir an "Yangın!" diye düşündü. Yataktan fırlayıp pencereye koştu ama yangın kızıllığına benzeyen bir şey yoktu, ancak bahçenin yollarında, ağaçların aralarında ateşten birtakım noktalar hareket ediyordu (anlaşılan, insanlar fenerlerle

koşuyorlardı). Vladimir Sergeyiç hemen kapıya gitti, açtı kapıyı ve o anda İvan İlyiç'i gördü. Yüzü bembeyaz, heyecanlı, yarı giyinik, nereye bilinmez, koşuyordu.

Vladimir Sergeyiç onu kolundan tutup endişeli, sordu:

"Ne oluyor? Ne oldu?"

Soluk soluğa cevap verdi İvan İlyiç:

"Öldü! Boğuldu, suya attı kendini!"

"Kim suya attı kendini, kim öldü?"

"Mariya Pavlovna! Mariya Pavlovna'dan başka kim yapar bunu! O adam mahvetti onu, zavallı kızı! Yardım edin! Çabuk koşun beyefendi! Hepimiz koşalım, çabuk olalım!"

Ve İvan İlyiç merdiveni koşarak inmeye başladı.

Vladimir Sergeyiç telaşla ayağına geçirdi çizmelerini, paltosunu omuzlarına aldı, İvan İlyiç'in arkasından koştu.

Evde kimse yoktu, herkes bahçeye atmıştı kendini; antreye giden koridorda yalnızca İpatov'un küçük kızlarıyla karşılaştı; kızlar beyaz giysileriyle, kollarını kavuşturmuş, ayakları çıplak, yere bırakılmış gece lambasının yanında korku içinde ayakta duruyorlardı. Vladimir Sergeyiç konuk salonunda devrik bir masanın yanından geçip terasa çıktı. Bentin olduğu tarafa giden fenerler, gölgeler gördü...

İpatov'un bağırdığı duyuluyordu:

"Kancaları getirin! Çabuk, kancaları getirin!"

Başkaları bağırıyordu:

"Ağ getirin, ağ! Kayığı getirin!"

Vladimir Sergeyiç seslerin geldiği yere doğru koştu. İpatov'u göletin kıyısında buldu. Bir budağa asılı fener, yaşlı adamın kır saçlı başını aydınlatıyordu. Elini kolunu savuruyor, sarhoş gibi sallanıyordu. Hemen önünde çimenlerin üzerine uzanmış bir kadın çırpınıyor, hüngür hüngür ağlıyordu; telaşlı bir kalabalık toplanmıştı orada. İvan İlyiç dizlerine kadar suya girmiş, elindeki sırıkla suyun dibini yokluyordu; arabacı titreyerek soyunuyordu; iki kişi kıyıdaki sandalı suya indirmeye çalışıyordu. Köye giden yoldan dörtnala nal sesleri geliyordu... Rüzgâr, fenerleri söndürmek istiyor gibi keskin ıslıklar çalarak esiyor, gölet gittikçe kararak sesli çalkalanıyordu.

Vladimir Sergeyiç, İpatov'un yanına koşup haykırdı:

"Duyduğum doğru mu? Nasıl böyle bir şey olabilir?"

Yaşlı adam cevap yerine inleyerek şöyle karşılık verdi:

"Kanca, kanca getirin!"

"Belki yanılıyorsunuzdur, Mihail Nikolaiç."

Yerde yatan kadın (Mariya Pavlovna'nın oda hizmetçisi) ağlayarak,

"Hayır!" dedi. "Ne yanılması! Ben kendim duydum sevgili hanımcığımın suya atladığını, suda nasıl çırpındığını, 'İmdat!' diye bağırmaya başladığını ve son kez yine 'İmdat!' diye bağırdığını."

"Peki ama nasıl engel olamadın ona?"

"Nasıl engel olsaydım efendim? Odasına girdiğimde orada değildi, içime doğdu, yani kötü bir şey olduğunu hissettim, bütün gün çok üzgündü, hiç konuşmuyordu; anladım, hemen bahçeye koştum, sanki biri kulağıma fısıldamıştı... birden suya bir şeyin düştüğünü işittim; sonra 'İmdat!' diye bağırdığını... 'İmdat!' Ah canlarım! Ah, efendilerim benim!"

"Belki öyle gelmiştir sana?"

"Nasıl, öyle geldi bana?! O zaman nerede şimdi hanımım? Nereye kayboldu?"

Vladimir Sergeyiç "Karanlıkta gördüğüm beyazlık neymiş meğer..." diye geçirdi içinden.

Bu arada kancalarla gelenler oldu, ağ getirdiler, çimenlerin üzerine yaydılar ağı, büyük bir kalabalık toplandı, telaş, itiş kakış başladı... Arabacı bir kancayı kaptı, muhtar bir başka kancayı; birlikte kayığa atladılar, kıyıdan ayrıldılar, kancalarla suyun içini araştırmaya başladılar. Kıyıdan onlara ışık tutuyorlardı. Arabacıyla muhtarın yaptıkları da, çalkalanan göletin karanlığında, fenerlerin ışığında gölgeleri de tuhaf ve korkunçtu.

Birden haykırdı arabacı:

"İşte... buldum!"

Herkes olduğu yerde donup kaldı.

Arabacı kancayı kendine doğru çekip eğildi... Sudan yavaşça boynuzlu gibi, siyah bir şey çıktı...

"Kütükmüş," dedi arabacı.

Kancayı çekip çıkardı.

Kıyıdan birileri seslendi onlara:

"Hadi dönün, geri gelin, kancalarla olmaz bu iş, ağla aramak lâzım."

Başkaları da,

"Evet, evet, ağla," diye seslendiler.

Muhtar,

"Durun," dedi, "bir şey takıldı kancama..." Biraz sonra ekledi: "Galiba yumuşak bir şey..."

Kayığın kenarında beyaz bir şey göründü...

Muhtar birden bağırdı:

"Hanımefendi! Evet, hanımefendi bu!"

Muhtar yanılmamıştı... Kanca Mariya Pavlovna'nın giysisinin koluna takılmıştı. Arabacı hemen yakaladı Mariya Pavlovna'yı, sudan çıkardı... ve güçlü iki itişle kayık kıyıya geldi... İpatov, İvan İlyiç, Vladimir Sergeyiç hep birlikte Mariya Pavlovna'nın yanına koştular, kaldırdılar onu, kucakta eve götürdüler, hemen soydular, sunî teneffüs yaptırmaya, bedenini ısıtmaya çalıştılar... Ama çabaların bir yararı olmadı...Mariya Pavlovna kendine gelmedi... Hayata veda etti.

Vladimir Sergeyiç ertesi sabah erkenden ayrıldı İpatovka'dan; yola çıkmadan önce vedalaşmak için Mariya Pavlovna'nın yanına gitti. Mariya Pavlovna konuk salonunda masanın üzerinde beyaz giysisiyle yatıyordu... Gür saçları henüz tam kurumamıştı. Soluk yüzünde kaybolmaya fırsat bulamamış acı dolu, kederli, şaşkın bir ifade vardı; dudakları bir şey söylemek, bir şey sormak istiyormuş gibi aralıktı... Çapraz kavuşturulmuş kolları göğsünü sanki pek hüzünlü sıkıştırıyorlardı... Ne var ki gölette boğulan zavallı kız hangi kederli düşüncelerle hayatına kıymış olursa olsun, ölüm sürekli suskunluğunun, uysallığının izini bırakmıştı üzerinde... Ve bir ölünün, sonsuza dek orada kalmak, orada çürümek üzere mezara koyulmadan o son birkaç dakika içinde yüzünün, yaşayanların bakışıyla son kez karşılaştığında görenler için neler ifade ettiğini kim bilebilir?

Vladimir Sergeyiç, Mariya Pavlovna'nın cesedi önünde saygılı, derin düşünceli bir süre durdu, üç kez haç çıkardı, konuk salonunun bir köşesinde oturmuş, sessiz ağlayan İvan İlyiç'i fark et-

meden... çıktı. Ve o gün yalnızca o değildi ağlayan, evdeki hizmetçilerin hepsi ağlıyordu: Evde herkes seviyordu Mariya Pavlovna'yı.

Nadejda Alekseyevna'dan nihayet gelen mektuba cevabında bir hafta sonra yaşlı İpatov şöyle yazıyordu:

> Sevgili Nadejda Alekseyevna, arkadaşınız, benim şanssız baldızım Mariya Pavlovna bir hafta önce gece gölete atlayıp bile bile canına kıydı ve toprağa verdik onu. Bu çok üzücü şeyi benimle vedalaşmadan, geride bir mektup, hiç değilse son dileğini yazdığı bir not bile bırakmadan yaptı. Aslında bu büyük, ölümcül günahın kimin ruhuna düşeceğini siz çok iyi biliyordunuz Nadejda Alekseyevna! Tanrı affetsin kardeşinizi ama baldızım aşkını unutamadı, ayrılığa dayanamadı...

Nadejda Alekseyevna bu mektubu, kocası Kont Stelçinski'yle (Bütün otellerde "Kont Stelçinski" diye yüceltiyorlardı onu) birlikte gittiği İtalya'da aldı. Ne var ki Stelçinski yalnızca otellerde olmuyordu; sık sık oyun salonlarında da, kaplıcaların havuzlarında da görüyorlardı onu... Önceleri büyük paralar kaybetmiş, sonra kumarı bırakmıştı. Ve yüzünde, tarihte beklenmedik zamanlarda, seyrek görülen kimi insanların yüzündeki o küstah da değil, kuşkulu da değil ifade vardı... Karısıyla seyrek görüşüyordu. Bunun birlikte, Nadejda Alekseyevna'nın onu göremiyor olduğuna üzüldüğü de yoktu. Sanat tutkusuna kaptırmıştı kendini. Zamanının büyük bölümünü sanatçılarla geçiriyor, yakışıklı genç erkeklerle sanatla ilgili sohbetler etmeyi seviyordu. İpatov'un mektubu çok üzdü onu ama aynı gün "köpek mağarasına" kükürt buharında zavallı hayvanların nasıl solumaya çalıştıklarını görmeye gitmesine engel olmadı.

Oraya yalnız gitmemişti. Genç birkaç erkek eşlik etmişti ona. Gençlerin en yakışıklılarının arasında Bay Popolen adında başarısız, sakallı, ekose ceketli biri vardı. Zayıf bir sesle yeni aşk şarkıları söylüyor, beceriksizce espriler yapıyor, zayıf yapılı olmasına karşın, çok yiyordu.

VII

Güneşli, soğuk bir ocak günüydü: Nevski Caddesi kalabalıktı. Duma Kulesi'ndeki saat üçü gösteriyordu. Eskilerden tanıdığımız Vladimir Sergeyiç Astahov sarı kum serpilmiş geniş kaldırım taşları üzerinde yürüyordu. Ondan ayrıldığımızdan bu yana hayli olgunlaşmıştı, favorileri uzamış, kendisi şişmanlamıştı ama yaşlanmamıştı. Kalabalığın arasında hiç acele etmeden, arada çevresine şöyle bir bakınarak yürüyordu: Karısını bekliyordu; karısı annesiyle kupa arabasıyla geleceklerdi. Vladimir Sergeyiç evleneli beş yıl olmuştu. Tam istediği gibi bir evlilik yapmıştı: Karısı zengin ve çok önemli ilişkileri olan bir ailedendi. Vladimir Sergeyiç, çok sayıda tanıdıklarıyla sık sık karşılaşarak, tertemiz şapkasını çıkarıp onları selamlayarak, hayatından pek hoşnut bir tavırla pasaja girmek üzereyken birden İspanyol pardösülü, kasketli, yüzü oldukça bitkin, bıyığı boyalı, iri gözleri hafiften bulanık bakan biriyle neredeyse çarpışacaktı. Vladimir Sergeyiç kibarca yana çekilerek yol vermek istedi ama kasketli adam durup baktı ona, birden haykırdı:

"A! Bay Astahov, merhabalar!"

Vladimir Sergeyiç bir şey söylemedi, şaşkın, bir an durdu. Kasketle Nevski Caddesi'ne çıkmaya kalkışmış bir insanın onun soyadını nereden bildiğini anlamaya çalışıyordu.

Kasketli adam devam etti:

"Tanıyamadınız mı beni? Sekiz yıl önce T... ilinin bir köyünde, İpatovların evinde karşılaşmıştık. Soyadım Veretyev..."

"Ah! Affedersiniz!" diye haykırdı Vladimir Sergeyiç. "O zamandan bu yana ne çok değişmişsiniz..."

Pyotr Alekseiç,

"Evet, yaşlandım," dedi. Eldivensiz elini yüzünde gezdirdi. "Ama siz pek değişmemişsiniz."

Veretyev yaşlanmaktan çok zayıflamış, kendini bırakmıştı. İnce kırışıklıklar kaplamıştı yüzünü, konuşurken dudakları da, yanakları da hafiften çekiliyordu. Çok sıkıntılar yaşamış olduğu her şeyinden belliydi.

Vladimir Sergeyiç sordu ona:

"Bu arada nerelere kayboldunuz? Hiç gören, duyan olmadı sizi."

"Bir yerlerde dolaştım. Peki siz hep Petersburg'da mıydınız?"

"Daha çok Petersburg'daydım."

"Evlendiniz mi?"

"Evet, evliyim."

Vladimir Sergeyiç o anda biraz soğuk bir tavır takındı; Veretyev'e şöyle demek istiyor gibiydi: "Bak kardeşim, sakın seni karımla tanıştırmamı isteme benden."

Bunu sanki hissetti Veretyev. Kayıtsız bir gülümseme dolaştı dudaklarında.

Vladimir Sergeyiç sordu ona:

"Peki, kız kardeşinizden ne haber? Şimdi nerelerde?"

"Size kesin bir şey söyleyemeyeceğim. Moskova'da olmalı. Uzun zamandır mektup yazmıyor bana."

"Kocası hayatta mı?"

"Hayatta."

"Ya Bay İpatov?"

"Bilmiyorum; sanırım o da hayatta ama belki de ölmüştür."

"Peki ya şu, adı neydi, Bodryakov mu ne?"

"Size düello tanıklığı yapmasını istediğiniz mi? Hatırlıyor musunuz, nasıl korkmuştunuz o zaman? Onun nerelerde olduğundan haberim yok!"

Vladimir yüzünde ciddi bir ifadeyle bir süre sustu, bir şey söylemedi.

"Sizinle ve kız kardeşinizle tanışmak fırsatını bulduğum (az kaldı onuruna sahip olduğum, diyecekti) o akşamları her zaman büyük bir hazla hatırladım," diye devam etti. "Çok iyi bir hanımefendiydi kız kardeşiniz. Siz hâlâ öyle güzel şarkılar söylüyor musunuz?"

"Hayır, sesim bozuldu... Evet, çok güzeldi o günler!"

Vladimir Sergeyiç kaşlarını üzgün kaldırarak,

"Daha sonra bir kez daha gittim ben İpatovka köyüne," dedi. "Köyün adı İpatovka idi, değil mi? O korkunç olayın olduğu gün..."

Veretyev hemen kesti Vladimir Sergeyiç'in sözünü:

"Evet, evet, çok korkunç bir şeydi o, çok korkunç... Evet, evet! Hatırlıyor musunuz, şimdiki enişteme neredeyse düello edecektiniz?"

Vladimir Sergeyiç bir süre sustuktan sonra karşılık verdi:

"Hım! Hatırlıyorum! Yalnız, size şunu itiraf etmek zorundayım, aradan bunca yıl geçti, arada bir her şeyi rüya gibi hatırlıyorum..."

"Rüya gibi," diye tekrarladı Veretyev, soluk yanakları kızardı, "rüya gibi... hayır, rüya değildi o günler, en azından benim için. Gençlik günleri, sınırsız umutların, yenilmez güçlerin günleri, neşeli, mutlu günlerdi; rüya idilerse, çok güzel bir rüyaydı... Ama şimdi ikimiz de yaşlandık, biraz aptallaştık, bıyığımızı boyuyoruz, Nevski Bulvarı'nda boş boş dolaşıyoruz, topal beygirler gibi artık bir işe yaramıyoruz, artık tükendik, oysa havalara giriyoruz, kadınlar gibi dedikodu yapıyoruz, hüznümüzü şarapla unutmaya çalışıyoruz... işte asıl rüya budur, hem de en çirkin rüya... Hayatımızı harcadık, hem de boşa, aptalca harcadık... Acı olan budur işte! Silkinip bu rüyadan uyanmalıyız, kendimize gelmeliyiz... Ve sonra her yerde, her yanda yalnızca korkunç anılar, yalnızca bir hayal... Ama neyse, hoşça kalın."

Hızla uzaklaştı Veretyev ama Nevski Bulvarı'nın büyük pastanelerinden birinin kapısının önünden geçerken durdu, içeri girdi, büfede bir bardak turunçlu votka içtikten sonra çıkıp yürüdü, sigara dumanı dolu, yarı karanlık bir bilardo salonuna girdi, arka odaya geçti. Orada eski arkadaşlarından birkaçını buldu: Petya Lazurin'i, Kostya Kovrovski'yi, Prens Serdyukov'u, herkesin Vastukov ve Filat dediği iki kişiyi daha. Hepsi bekâr olsa da, yaşlı insanlardı; bazılarının saçları dökülmüştü, bazılarının saçlarına ak düşmüştü, hepsinin yüzü buruşmuştu, gerdanları iki kattı; sözün kısası, "ömürlerini çoktan tüketmiş" dedikleri türden insanlardı. Ve hepsi Veretyev'i olağanüstü, dünyayı şaşırtacak biri gibi görüyordu. Onu öyle görmelerinin tek nedeni de, ötekilerden daha iyi olan kendi durumunun yararsızlığının bilincinde olmasıydı. Bu grubun dışında olanlar ise onun kendini öldürecek olsa bile bunun bir anlamı olmayacağını düşünüyorlardı... Yanılıyorlardı bu insanlar: Veretyev gibilerden ne köy olurdu, ne kasaba...

Pyotr Alekseiç'in arkadaşları her zaman olduğu gibi selamlayarak karşıladılar onu. Pyotr Alekseiç asık yüzüyle, öfkeli konuşmasıyla önce şaşırttı onları ama çok geçmeden sakinleşti, neşelendi ve sohbet her zamanki olağan haliyle devam etti.

Vladimir Sergeyiç, Veretyev yanından ayrılır ayrılmaz yüzünü ekşitti, bedenini şöyle bir doğrulttu. Pyotr Alekseyeviç'in ortaya böyle beklenmedik bir şekilde çıkması onu çok şaşırtmış, hatta incitmişti.

Şöyle düşünüyordu: "Aptallaştık, şarap içiyoruz, bıyığımızı boyuyoruz..." Sonra neredeyse yüksek sesle ekledi: "*Parlez pour vous, mon cher.*"[16]

Elinde olmayan bir öfkeyle burnundan sesli soluk alıp yürüyüşünü sürdürecek oldu.

O anda hemen arkasında, omzunun üzerinde gür, kendinden emin bir ses duydu:

"O konuştuğunuz kimdi?"

Vladimir Sergeyiç dönüp baktı, iyi ahbaplarından Pomponski'yi gördü. Pomponski uzun boylu, şişman biriydi, önemli bir mevki sahibiydi ve çocukluğundan beri kendinden emin bir kişiliği vardı.

Vladimir Sergeyiç, Pomponski'nin koluna girerken,

"Bir tuhaf adam," dedi.

"Affedersiniz ama, Vladimir Sergeyiç, kibar bir insana başında kasket olan biriyle sokakta konuşmak yakışır mı? Çok ayıp, doğrusu! Hayret ettim! Böyle bir adamla nerede tanışmış olabilirsiniz?"

"Köyde."

"Demek köyde... Köyden komşularıyla kentte selamlaşmazlar insanlar... *ce n'est pas comme il faut*![17] Bir centilmen her zaman centilmen gibi davranmalıdır, elbette, eğer istediği..."

Vladimir Sergeyiç hemen kesti Pompomski'nin sözünü:

"İşte, karım da geliyor. Onun yanına gidelim."

Ve iki centilmen, penceresinden henüz genç ama yorgun ve titiz-kibirli, küçük bir kadın yüzünün baktığı alçak, pek şık kupa arabasına doğru yürüdü.

Pencereden bakan kadının arkasında gene aşırı titiz başka bir kadın daha, öndeki kadının annesi vardı. Vladimir Sergeyiç kupa arabasının kapısını açtı, elini karısına uzattı. Pompomski onun kaynanasıyla önden gitti ve iki çift şapkasında kocaman bir kokart olan kısa boylu, siyah saçlı, boz potinli uşağın eşliğinde Nevski Bulvarı'nda yürümeye başladı.

16 (Fr.) Bunu kendi hesabınıza söyleyin, dostum.

17 (Fr.) Yakışıksız bir şeydir bu.

Asâ

(Ася)

I

"O zamanlar yirmi beş yaşındaydım," diye başladı N.N., "gördüğümüz gibi, köprülerin altından çok sular geçti. Özgürlüğümü elime yeni almıştım ve yurtdışına, (o günlerin deyimiyle 'öğrenimimi tamamlamak için' değil), sırf oraları görmek için gidiyordum. Sağlığım yerindeydi, gençtim, neşeliydim, bol param vardı, hiç düşünmeden istediğimi yapabiliyordum, benim için hayatın tasaları, kaygıları, zorlukları henüz başlamamıştı; sözün kısası, durumum çok iyiydi. O zamanlar, insanın bir bitki olmadığı, durumunun sürekli iyi olmayabileceği aklımın ucundan geçmezdi. Gençlikte pasta börek yer, dünyayı tozpembe görür, bunun olağan olduğunu düşünür ama bir zaman gelir, kuru ekmek bulamaz, arar eski günlerini. Ama bunu bırakalım şimdi.

Herhangi bir amacım, planım olmadan çıkmıştım yola; hoşlandığım her yerde duruyor ve içimde başka yerler, özellikle başka insanlar görmek isteğini hissettiğim anda oradan hemen ayrılıp başka bir yere gidiyordum. Yalnızca insanlardı ilgimi çeken; olağanüstü anıtlardan, heykellerden, dikkate değer toplantılardan nefret ediyordum. Bir refakatçi uşak görünce canım sıkılıyordu, öfke-

leniyordum. Dresden'de 'Grünes Gewölbe'de[1] neredeyse aklımı yitirecektim. Doğa olağanüstü etkiliyordu beni ama onun güzellikleri denen şeylerden, yüksek dağlardan, kayalıklardan, çağlayanlardan hoşlanmıyordum; beni zorla etkilemelerini sevmiyordum ama insanlar, canlı insan yüzleri, onların konuşmaları, hareketleri, gülmeleri... işte bunlar olmadan yapamıyordum. Kalabalığın arasında her zaman daha bir rahat, daha mutlu oluyordum. İnsanların gittiği yere gitmekten, onlar haykırırken haykırmaktan ve aynı zamanda onların haykırışlarını seyretmekten hoşlanıyordum. İnsanları izlemek eğlendiriyordu beni... aslında izlemiyordum; memnuniyetle, doymak bilmez bir merakla inceliyordum onları. Ama gene konudan ayrıldım...

Evet, bundan yirmi yıl önce Rhein Nehri'nin sağ kıyısında Z. kasabasındaydım. Orada yalnızlığı arıyordum: Kaplıcada tanıştığım genç, dul bir kadın yeni terk etmişti beni. Çok güzel ve zeki bir kadındı, herkesle olduğu gibi bu günahkârla da kırıştırmıştı. Önce kendi yaklaşmıştı bana ama sonra Bavyeralı al yanaklı bir teğmen için beni terk etmiş, kalbimi yaralamıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, kalbimdeki yara pek o kadar derin değildi ama gençlerin yaptığı gibi eğlenmeye başlamaktansa, kendimi bir süre için hüzne ve yalnızlığa bırakmaya karar vermiş, Z.'ye yerleşmiştim.

Yüksek iki tepenin yamacına kurulu kasabayı eski duvarlarıyla, kuleleriyle, asırlık ıhlamur ağaçlarıyla, Rhein'e dökülen berrak derenin üzerindeki dik köprüsüyle, en önemlisi de çok güzel şarabıyla sevmiştim. Dar sokaklarına güneşin batmasıyla birlikte (aylardan hazirandı) pek güzel, sarışın, genç Alman kızları dolaşmaya çıkıyor ve yabancılarla karşılaştıklarında pek tatlı, 'Guten Abend!' diyorlardı; bazıları ise, gökyüzünde ay eski evlerin dik çatılarının üzerinde yükseldiğinde, kıpırtısız ışığında sokakların kaldırım taşları belirgin görünmeye başlayıncaya kadar bile gitmiyorlardı. Böyle saatlerde kasabanın sokaklarında dolaşmayı seviyordum. Bulutsuz, tertemiz gökyüzünden sanki ısrarla bakıyordu kasabaya ay ve kasaba onun bu bakışını hissediyor, onun sakin, aynı zamanda ruhu heyecanlandıran ışığı altında duygulu, huzurlu ya-

1 Grünes Gewölbe (Yeşil Kubbe) Avrupa'nın dünyaca ünlü en zengin müzelerinden biri – ç.n.

tıyordu. Yüksek, Gotik çan kulesinin tepesindeki horoz soluk altın beyazı parlıyordu; derenin koyu parlak yüzeyinde dalgacıklar da öyle altın rengiydi; incecik mumlar (Almanlar tutumludurlar!) boyalı çatı altlarında dar pencerelerde pek mütevazı ışıyorlardı; üzüm asmaları kıvrımlı bıyıklarını taş duvarların ardından pek gizemli uzatmıştı; kasabanın üç köşe meydanında eski bir kuyunun yakınından karanlıkta bir şey koşarak geçiyor, birden gece bekçisinin uykulu düdük sesi duyuluyor, iyi niyetli bir köpek yüksek sesle hırlıyordu... Hava yumuşacık okşuyordu yüzleri, ıhlamurlar tatlı kokuyorlardı, göğüsler ister istemez içine derin çekiyordu her şeyi ve 'Grehten' sözcüğü haykırış gibi de, soru gibi de değil, öylesine çıkıyordu ağızlardan.

Z. kasabası Rhein'den iki versta gerideydi. Sık sık, görkemli nehri seyretmeye gidiyor, kıyısında çok büyük bir dişbudak ağacının altındaki taş banka oturup biraz da gergin bir ruh haliyle, o hain dul kadını düşünüyordum. Altında oturduğum dişbudak ağacının dalları arasından Meryem Ana'nın neredeyse çocuk yüzlü heykelciği, kucağında kılıçlar saplı kırmızı bir kalple pek hüzünlü bakıyordu bana. Nehrin karşı kıyısında, benim kaldığım kasabadan biraz büyük L. kasabası vardı. Bir gün, çok sevdiğim bankta oturuyor, kâh nehre, kâh gökyüzüne, kâh üzüm bağlarına bakıyordum. Açık sarı saçlı küçük çocuklar önümde, kıyıya çekilmiş, ziftli karnı yukarıda, ters yatırılmış bir kayığın üzerine çıkmaya çalışıyorlardı. Yelkenleri yarı şişmiş kayıklar sakin dolaşıyorlardı nehirde; yeşile çalan dalgalar belli belirsiz kabararak, şırıldayarak geçiyorlardı. Birden bir müzik sesi geldi kulağıma, dinlemeye başladım. L. kasabasında orkestra vals çalıyordu; kontrbas kesik kesik uğulduyor, keman belli belirsiz şakıyor, flüt coşkulu ıslıklar çalıyordu.

Yanıma gelen yeleği pliseli, mavi çoraplı, potinleri tokalı yaşlı bir adama sordum:

'Ne oluyor orada?'

Yaşlı adam önce piposunun ağızlığını dudaklarının bir ucundan öteki ucuna götürdükten sonra cevap verdi:

'B.'den öğrenciler *Kommerş*[2] için gelmişler.'

2 (Alm.) *Commers*: Öğrenci şöleni.

'Gidip göreyim şu kommerşi,' diye geçirdim içimden... 'zaten hiç gitmedim L.'ye.' Bir kayıkçı buldum ve karşıya geçtim.

II

Kommerşin ne olduğunu belki herkes bilmiyordur. Bir bölgenin öğrencilerinin veya bir kardeşliğin (*Landsmannschaft*) toplanıp düzenlediği bir çeşit bayramsal törene kommerş diyorlar. Hemen herkes kommerşe Alman öğrencilerin uzun yıllar önce belirlediği bir kıyafetle geliyor: Macarlar kocaman çizmelerle, kuşakları değişik renklerde küçük şapkalarla... Öğrenciler genellikle, yemeğe senyörün, yani yaşça en büyük olanın başkanlığında geliyorlar... sabaha kadar yiyip içiyor, eğleniyor, *Landesvater*, *Gaudeamus* şarkıları söylüyorlar, sigara içiyorlar, küçük burjuva sofuluğuna küfürler ediyorlar; kimi zaman orkestra da kiralıyorlar.

L. kasabasında tabelasında 'Güneş' yazan küçük bir otelin sokağa bakan bahçesinde böyle bir kommerş vardı. Otelin tepesinde de, bahçenin üzerinde de flamalar dalgalanıyordu; öğrenciler budanmış ıhlamur ağaçlarının altında masalarda oturuyorlardı; masalardan birinin altında kocaman bir buldog yatıyordu; bir yandaki sarmaşıktan kameriyeye çalgıcılar yerleşmiş, arada bir şaraptan güç alarak, durmadan bir şeyler çalıyorlardı. Bahçenin alçak çitinin dışında, sokakta hayli büyük bir kalabalık toplanmıştı: L. kasabasının iyi niyetli halkı kasabaya yeni gelmiş bu insanları seyretme fırsatını kaçırmak istememişlerdi. Ben de katıldım seyredenlerin arasına. Öğrencilerin yüzlerine bakmak hoşuma gidiyordu. Onların kucaklaşmaları, haykırışları, masum gençlik oynaşmaları, ateşli bakışları, nedensiz kahkahaları (dünyanın en güzel kahkahaları)... gençliğin bütün bu yaşam sevinci, ileriye (nereye olursa olsun, yalnızca ileriye) duyulan bu heyecan, bu içten coşku duygulandırmıştı beni, heyecanlandırmıştı. Soruyordum kendime: 'Onların yanına gitsem mi acaba?'

Birden arkamda Rusça sordu biri:

'Asâ, yetmedi mi, doymadın mı hâlâ?'

Bir kadın sesi, gene Rusça, cevap verdi:

'Biraz daha bakalım.'

Hemen arkama dönüp baktım... Kasketli, bol ceketli, yakışıklı, genç bir erkek gördüm; hasır şapkası yüzünün üst bölümünü bütünüyle kapayan kısa boylu bir kızın koluna girmişti.

Bir şey düşünmeden sordum:

'Rus musunuz siz?'

Genç erkek gülümsedi.

'Evet, Rusuz.'

'Hiç beklemiyordum... böyle ücra bir yerde,' diye başlamıştım ki, genç adam sözümü kesti:

'Biz de beklemiyorduk... ne olmuş? Böylesi daha iyi oldu. İzninizle tanışalım: Benim adım Gagin, bu da benim...' Bir an duraladıktan sonra ekledi: 'Bu da kız kardeşim. Sizin adınızı öğrenebilir miyiz?'

Kendimi tanıttım, sohbete başladık. Gagin'in, benim gibi zevk için seyahate çıktığını, L. kasabasına bir hafta önce geldiğini ve bir süredir orada olduğunu öğrendim. Doğrusunu söylemem gerekirse, yurtdışında Ruslarla karşılaşmayı pek sevmiyordum. Daha uzaktan yürüyüşlerinden, kıyafetlerinden, en önemlisi de yüzlerindeki ifadeden tanıyordum onları. Kendini beğenmiş, küçümser, çoğu zaman da emreder yüz ifadeleri hemen değişiyor, yerini ihtiyatlı ve çekingen bir ifade alıyordu... Adam birden kuşkucu bir tavır takınıyor, huzursuz bakınmaya başlıyordu... Bu telaşlı bakışı şöyle diyordu sanki: 'Aman Tanrım! Yanlış bir şey mi yaptım yoksa, alay etmiyorlar ya benimle...' Bir dakika geçiyordu aradan, tekrar o mağrur yüz ifadesi, seyrek olarak aptal bir şaşkınlıkla yer değiştirerek, geri geliyordu. Evet, Ruslardan uzak duruyordum yurtdışında ama Gagin'den hemen hoşlanmıştım. Dünyada öyle mutlu yüzler çok vardır: O yüzlere bakmak haz verir insana, içinizi ısıtır, başınızı okşarlar sanki. Gagin'in yüzü de iri, yumuşak bakışlı gözleriyle, yumuşak saçlarıyla öyle bir yüzdü, sevimli ve okşayıcı... Konuşurken ses tonu öylesine hoştu ki o anda yüzünü görmüyor olsanız bile, gülümsediğini hissederdiniz.

Kız kardeşi olduğunu söylediği kız ilk bakışta çok sempatik geldi bana. Hafif esmer, yuvarlak yüzünde çok değişik bir ifade vardı. Düzgün burnu küçücük, yanakları handiyse çocuksu, simsiyah gözleri ise aydınlıktı. Bedeni zarif ama henüz tam gelişmemiş gibiydi. Ağabeyine hiç benzemiyordu.

Gagin sordu bana:

'Bize gidelim ister miydiniz? Sanırım yeterince seyrettik Almanları. Asâ, eve gidelim mi artık?'

Kız evet anlamında eğdi başını.

Gagin ekledi:

'Kasabanın dışında, üzüm bağlarında, yüksekçe bir yerde tek başına olan küçük bir evde kalıyoruz. Göreceksiniz, harika bir yer. Ev sahibesi bize yoğurt yapacağına söz vermişti. Biraz sonra hava kararacak, Rhein'i mehtapta geçmeniz çok hoş olacaktır.'

Üçümüz birlikte yürüdük. Kasabanın alçak kapısından (kasaba çok eski bir taş duvarla her yandan çevriliydi; duvarın mazgalları bile hâlâ sağlamdı) çıktık, taş duvar boyunca yüz adım yürüdük, alçak bir bahçe kapısının önünde durduk. Gagin kapıyı açtı, dik bir patikayı çıktık. Patikanın iki yanında teraslı, geniş bir üzüm bağı vardı; güneş yeni batmıştı ve ince, al bir ışığı yeşil asmalarda, yüksek sürgünlerde, irili ufaklı taşlı yolda, yamacın en tepesindeki, çıkmakta olduğumuz, kirişleri kararmış, dar dört penceresi parlayan küçük evin duvarında yansıyordu.

Eve yaklaştığımızda Gagin,

'İşte burada kalıyoruz!' dedi. 'İşte, ev sahibemiz de süt getiriyor. *Guten Abend, Madame*! Hemen yemeğe oturacağız.' Bakınarak ekledi: 'Ama önce şöyle bir bakınız... manzara nasıl?'

Manzara gerçekten, harikaydı. Rhein yeşilliklerin arasında gümüş gibi parlıyordu. Bir bölümü günbatımının kızıl ışığında yanıyor gibi görünüyordu. Sahile sığınmış kasaba bütün evlerini, sokaklarını gösteriyordu; tepeler, tarlalar uzaklara uzanıyordu. Aşağılar güzeldi ama yukarısı çok daha güzel... Özellikle, havanın berraklığında gökyüzünün temizliği, derinliği şaşırtmıştı beni. Hava, yukarılarda, boşlukta kendini çok ferah hissediyormuş gibi, taptaze, yumuşak, hafiften dalgalanıyordu.

'Çok güzel bir yer bulmuşsunuz,' dedim.

Gagin cevap verdi:

'Asâ buldu burayı.' Asâ'ya dönüp devam etti: 'Evet, Asâ, ilgilen... Söyle, yemeği buraya getirsinler. Akşam yemeğimizi açık havada yiyelim. Müzik buradan daha iyi duyuluyor.' Bana döndü. 'Fark ettiniz mi, bazı valsleri yakından dinlemek hiç güzel olmuyor; sesler

basit, kaba kaçıyor ama onları uzaktan dinlemek çok hoş oluyor! İçinizde en duygusal tellere dokunuyorlar...'

Asâ (asıl adı Anna idi ama Gagin Asâ diyordu ona, izninizle, ben de öyle diyeceğim) evet, Asâ eve gitti ve çok geçmeden ev sahibesiyle geri geldi. Üzerinde süt dolu bir çömlek, tabaklar, kaşıklar, meyveler ve ekmek olan geniş bir tepsiyi birlikte taşıyorlardı. Akşam yemeğine oturduk. Asâ şapkasını çıkardı; çocuk gibi kesilmiş, taranmış siyah saçları boynunun, kulaklarının üzerine iri buklelerle dökülmüştü. Başlangıçta çekiniyordu benden ama sonunda Gagin şöyle dedi ona:

'Yabanilik yaptığın yetti artık, Asâ! Korkma, ısırmaz seni...'

Gülümsedi Asâ, biraz sonra benimle konuşmaya bile başlamıştı. Onun kadar hareketli birini görmemiştim. Bir an rahat oturamıyor; kalkıp eve koşuyor, koşarak geri geliyor, birtakım şarkılar mırıldanıyor, sık sık, çok değişik bir biçimde, sanki duyduğu bir şeye değil de, o anda aklına gelen bir şeye gülüyordu. İri gözleri dümdüz, aydınlık, cesur bakıyordu ama arada bir göz kapakları yarı kapanıyor, o anda bakışı birden derin, hassas oluyordu.

İki saat sohbet ettik. Hava çoktan kararmıştı; önce kızıl olan ortalık sonra aydınlık ve parlak, daha sonra soluk, koyu olmuş ve hava yavaş yavaş geceye dönmüştü ama sohbetimiz bizi kuşatan hava gibi sakin, içten, hâlâ devam ediyordu. Gagin masaya bir şişe Rhein şarabı istedi, hiç acele etmeden içtik şarabı. Müzik hâlâ bize kadar ulaşıyordu, şimdi sesleri daha hoş, daha tatlıydı. Kasabada, nehrin üzerinde ışıklar yanmıştı. Asâ birden başını önüne eğdi; öyle ki bukleleri gözlerinin önüne düşmüştü, sustu, içini çekti, uyumak istediğini söyledi ve eve gitti. Ne var ki daha sonra, odasının kapalı penceresinin önünde mumu yakmadan uzun süre oturduğunu fark ettim. Nihayet ay doğdu, Rhein'in üzerinde oynamaya başladı. Her yer bir aydınlanıyor, bir kararıyor, değişiyordu; kesme kristal bardaklarımızda şarabımızın bile gizemli bir parlaklığı vardı. Rüzgâr kanatlarını toplamış gibi durmuş, susmuştu. Topraktan hoş kokulu bir ılık hava yükseliyordu.

'Çok geç oldu!' dedim. 'Karşıya geçmek için belki kayık bile bulamayacağım.'

'Haklısınız,' dedi Gagin.

Patikadan aşağı indik. Birden, arkamızda taşların yuvarlandığını duyduk: Asâ koşarak arkamızdan geliyordu.

Ağabeyi sordu ona:

'Sen uyumuyor muydun?'

Ama Asâ tek sözcükle olsun, cevap vermeden koşarak geçti yanımızdan.

Öğrencilerin otelin bahçesinde yaktığı son kandiller de sönmek üzereydi, ağaçların yapraklarını alttan ışıtıyorlardı, öyle ki bu ışık ağaçlara bir bayram havası, görkemi veriyordu. Asâ'yı sahilde bulduk: Tercümanla bir şeyler konuşuyordu. Bir kayığa atladım ve yeni tanıştığım dostlarımla vedalaştım. Gagin ertesi gün ziyaretime geleceğini söyledi; elini sıktım, Asâ'ya elimi uzattım ama o yalnızca baktı bana, başını salladı. Kayık kıyıdan ayrıldı, akıntılı nehirde hızla uzaklaştı. Dinç bir ihtiyar olan kayıkçı, kürekleri karanlık suya gayet rahat, güçlü daldırıp çıkarıyordu.

Asâ seslendi arkamdan:

'Ay ışığının sütununa girdiniz, bozdunuz onu!'

Kenardan eğilip suya baktım, kayığın çevresinde kararmış dalgalar vardı.

Tekrar duyuldu Asâ'nın sesi:

'Güle güle!'

Arkasından Gagin ekledi:

'Yarın görüşmek üzere.'

Kıyıya yanaştı kayık. İndim, sonra karşıya baktım, karşı kıyıda kimsecikler yoktu.

Ay ışığının sütunu altın bir köprü gibi tekrar nehrin iki kıyısını birleştirmişti. Eski bir valsin sesleri vedalaşır gibi geliyordu karşıdan. Gagin haklıydı: Bu hoş seslerin yüreğimin tellerini titrettiğini hissettim. Karanlık tarlalardan gelen nefis kokuları içime çekerek ağır adımlarla yürüdüm ve odama tatlı bir yorgunluğun, şimdisi de, sonu da olmayan beklentilerin hüznüyle girdim.

Kendimi mutlu hissediyordum... Ama neden mutluydum? Bir şey istediğim yoktu, bir şey düşünmüyordum... Ama mutluydum.

Hoş ve canlı duyguların yokluğundan neredeyse gülerek yatağa attım kendimi, tam gözlerimi kapayacaktım ki benim o acımasız güzeli akşam boyunca bir kez bile düşünmediğim geldi aklıma...

Sordum kendi kendime: 'Ne anlama geliyor bu? Yoksa âşık değil miyim ona?' Ama kendime bu soruyu sorduktan hemen sonra, beşikte bir bebek gibi uyudum sanırım.

III

Ertesi sabah (uyanmıştım ama yataktan kalkmamıştım) penceremin dibinde birinin bastonunu yere vurduğunu, şarkı söylediğini duydum. Gagin'in sesini hemen tanıdım:

Uyuyor musun?
Gitarımla,
Uyandıracağım seni...

Koşup kapıyı açtım.

Gagin, içeri girerken,

'Günaydın,' dedi. 'Özellikle çok erken uyandırdım sizi... Baksanıza ne güzel bir sabah bu! Tertemiz bir hava, her yerde çiy, çayır kuşları cıvıldaşıyor...'

Parlak, kıvırcık saçlarıyla, açık ensesiyle, pembe yanaklarıyla Gagin kendi de sabah gibi taptazeydi.

Giyindim; bahçeye çıktık, tahta sıraya oturduk, bize kahve getirmelerini söyledik ve sohbete başladık. Gagin bana gelecekle ilgili planlarını anlatıyordu: Maddi durumu iyi olduğu, kimseye bir bağımlılığı bulunmadığı için kendini resim sanatına vermek istediğini söylüyor ama aklının başına çok geç gelmiş olmasından, boşuna çok zaman harcadığından yakınıyordu. Bu arada ben de kendi durumumdan söz ettim ona; karşılıksız, mutsuz aşkımı anlattım. İlgiyle dinledi beni ama fark edebildiğim kadarıyla, karşılıksız aşkımdan pek etkilenmemiş gibi görünüyordu. Kibarlığından, benim içimi çekmemden sonra içini iki kez çekmekle yetinmişti. Gagin yaptığı resimleri görmem için stüdyosuna davet etti beni. Davetini seve seve kabul ettim. Asâ evde yoktu. Ev sahibesinin dediğine göre 'harabelere' gitmişti. L. kasabasının iki versta dışında derebeyleri devrinden kalma bir kalenin kalıntısı vardı. Gagin bütün tablolarını gösterdi bana. Çok canlı, gerçekçi, özgür, engin tablolardı bunlar ama hiçbiri bitmemişti ve üzerlerinde sanki özenil-

meden, gelişigüzel çalışılmıştı. Düşüncemi açık yüreklilikle söyledim ona.

Gagin içini çekerek,

'Evet, evet, haklısınız,' dedi; 'hepsi çok kötü, çok ham. Elden ne gelir! Gerektiği gibi bir eğitim almadım, üstelik, Slavlığın şu kahrolası gevşekliği söz konusu burada... Çalışmayı hayal ediyorsun, bulutların üzerinde hissediyorsun kendini; dünyayı yerinden oynatacakmışsın gibi geliyor sana ama işe girişince hemen yitiriyorsun gücünü, yoruluyorsun.'

Ona moral vermeye çalışacak oldum ama 'boş ver' anlamına öyle bir salladı ki kolunu... kartonları toplayıp hepsini kanepenin üzerine savurdu. Dişlerinin arasından söylendi:

'Sabredebilirsem, bir şeyler yapabileceğim ama olmuyor, hemen bir asilzade çocuğu oluveriyorum. İyisi mi, gidip Asâ'yı bulalım.'

Çıktık evden.

IV

Harabelere giden yol dar, ormanlık bir vadide yamaçtan aşağı kıvrılarak iniyordu. Yamacın dibinde, taşların üzerinden, (karanlık tepelerin arkasında sakin, parlayarak akan büyük nehre ulaşmak için acele ediyormuş gibi) gürültülü aşarak akan bir kaynak suyu vardı. Gagin pek güzel, aydınlık birkaç yere dikkatimi çekti; ses tonunda bir ressam havası olmasa da, bir sanatçı özlemi seziliyordu. Çok geçmeden harabelere ulaştık. Çıplak bir kayanın tepesinde siyah, hâlâ sağlam, (ama yatay bir çatlağın boydan boya kestiği) dört köşeli bir kule yükseliyordu. Kuleye yakın duvarlar yosunluydu; bazı yerlerde sarmaşıklar vardı; eski mazgalların, devrilmiş sütunların arasından yan yatmış bir ağaç sarkıyordu. Taşlı bir yol kalenin sağlam kalmış kapısına götürdü bizi. Tam kapıdan giriyorduk ki önümüzde yıkıntıların arasında hızla koşup, doğrudan uçuruma bakan duvarın üzerine oturan bir kadın gördük.

Haykırdı Gagin:

'Asâ'dır bu! Deli bu kız!'

Kapıdan girince kendimizi yarısına kadar yabani elma ağaçlarıyla, ısırganlarla kaplı küçük bir alanda bulduk. Duvarın üzerin-

de oturan gerçekten Asâ idi. Yüzünü bize döndü, gülümsedi ama yerinden kalkmamıştı. Gagin parmağını sallayarak tehdit etti onu, dikkatsizliği yüzünden yüksek sesle sitem etti ona.

Gagin fısıldadı bana:

'Bu kadarı da fazla oluyor artık, ilgilenmeyin onunla, bilmezsiniz siz onu: Sonra tutar, kuleye çıkmaya kalkışır. İyisi mi, siz buranın insanlarına bakın da, onların zekâsına şaşın...'

Dönüp baktım. Köşede, derme çatma bir barakanın içinde çorap ören, bir yandan da gözlüklerinin arkasından göz ucuyla bize bakan yaşlı bir kadın gördüm. Turistlere şarap, pryaniki,[3] maden suyu satıyordu. Barakanın önündeki tahta sıraya oturduk, ağır, bakır maşrapalardan oldukça soğuk şarap içmeye başladık. Asâ dantelli eşarbına sarınmış, duvarın üstünde ayaklarını altına almış, kıpırdamadan oturmayı sürdürüyordu. Aydınlık gökyüzünün fonunda zarif bedeni çok güzel görünüyordu. Ama ben içimde tatsız bir duyguyla bakıyordum ona. Daha dün gergin, pek doğal olmayan bir şey fark etmiştim onda... 'Beni şaşırtmak istiyor olsa gerek,' diye düşünüyordum, 'peki ama bu yaptığı nedir? Çocukça bir şey!' Asâ birden, neler düşündüğümü anlamış gibi, çabuk, keskin bir bakış attı bana, tekrar gülümsedi, iki sıçrayışla indi duvarın üzerinden, yaşlı kadının yanına geldi, bir bardak su istedi. Ağabeyine dönüp,

'Suyu içeceğimi mi sandın?' dedi. 'Hayır, içmeyeceğim... orada kurumak üzere olan, acil sulanması gereken çiçekler var.'

Gagin cevap vermedi kız kardeşine; Asâ elinde bardakla yıkıntılar arasında koşmaya başladı. Arada bir duruyor, pek mağrur-komik bir biçimde eğilip, yere güneşte parlayan birkaç damla su döküyordu. Hareketleri çok sevimliydi ama ben onun çevikliğini, becerikliliğini elimde olmadan severek izliyor olsam da, onun için gene bir sıkıntı vardı içimde. Tehlikeli bir yere çıkıp mahsus bir çığlık attı, sonra kahkahalarla gülmeye başladı... Daha da sıkıldı canım.

Yaşlı kadın bir an için elindeki çorabı bırakıp burnundan mırıldandı:

'Keçi gibi tırmanıyor kız...'

3 Balla, şekerle yapılan baharatlı bir çeşit kurabiye – ç.n.

Asâ bardaktaki suyu nihayet bitirdikten sonra yaramaz bir çocuk gibi atlayıp zıplayarak yanımıza geldi. Kaşları, burun delikleri, dudakları tuhaf bir gülümsemeyle oynuyordu. Siyah gözlerini yarı kibirli, yarı neşeli kırpıştırıyordu.

Yüzünde sanki şöyle demek istiyor gibi bir ifade vardı: 'Bu yaptığımın yakışıksız olduğunu düşünüyor gibisiniz, umurumda değil: Benden hoşlandığınızı biliyorum.'

Gagin alçak sesle,

'Çok güzel, Asâ, çok güzel,' dedi.

Genç kız birden utandı sanki, uzun kirpiklerini indirdi, suçlu gibi, uysalca yanımıza oturdu. Yüzünü, her an değişen yüzünü ilk kez o anda iyice görebildim. Birkaç dakika sonra bütünüyle beyazlaşmıştı yüzü ve dikkatli, neredeyse hüzünlü bir ifadeyle kaplanmıştı. Yüz hatları daha belirgin, sert, daha sadeydi. Şimdi sakindi Asâ. Harabeyi dolaştık (Asâ arkamızdan geliyordu), manzarayı seyrettik. Bu arada yemek saati yaklaşıyordu. Gagin yaşlı kadına hesabı ödedikten sonra bir sürahi şarap daha istedi ve bana dönüp yüzünde kurnaz bir gülümsemeyle,

'Kalbinizin sahibi kadının sağlığına!' dedi.

Birden söze karıştı Asâ:

'Sahi, onun... sahi sizin sevdiğiniz öyle bir kadın mı var?'

Gagin kız kardeşine yüksek sesle karşılık verdi:

'Kimin öyle bir kadını yoktur ki...'

Asâ bir an düşündü; tekrar değişti yüzü, tekrar meydan okur, neredeyse kibirli bir ifadeyle kaplandı.

Dönüş yolunda daha çok, kahkahalarla gülüyor, yaramazlıklar yapıyordu. Uzun bir dal kırdı, dalı tüfek gibi omzuna aldı, eşarbını başına sardı. Hatırlıyorum, yolda sarışın, pek ciddi, kalabalık bir İngiliz ailesiyle karşılaştık; yanımızdan geçerlerken hepsi (sanki bir komutla) cam gibi gözlerinin soğuk, şaşkın bakışlarını Asâ'ya dikmişlerdi; Asâ da sanki onların inadına, sesini yükseltip şarkı söylemeye başlamıştı. Eve geldiğimizde Asâ hemen odasına çekildi ve bir daha ancak yemek saatinde, en güzel giysileriyle, saçlarını özenerek taramış, eldivenlerini bile takmış, çıktı oradan. Yemek masasında pek ağırbaşlı, neredeyse ciddiydi, yemeklerden birkaç kaşık alıyor, suyu kadehten içiyordu. Amacı-

nın benim karşımda bambaşka bir rol (saygılı, iyi eğitimli bir küçükhanım rolü) oynamak olduğu pek belliydi. Gagin engel olmuyordu ona: Kız kardeşinin her şeyine göz yummaya alışık olduğu açıktı. Yalnızca arada bir iyi niyetli bir tavırla bana bakıyor, hafiften omzunu kaldırarak sanki şöyle demek istiyordu: 'Daha çocuktur o, hoşgörün.' Yemekten kalkılınca Asâ şapkasını giyerken sordu Gagin'e:

'Frau Luize'ye gidebilir miyim?'

Gagin her zamanki gülümsemesiyle, (ancak bu kez biraz şaşkınlık vardı gülümsemesinde) karşılık verdi:

'Ne zamandan beridir izin almaya başladın benden? Yanımızda sıkıldın mı yoksa?'

'Hayır ama dün söz vermiştim Frau Luize'ye, bugün ona uğrayacağımı söylemiştim; hem, sanırım, siz de baş başa daha iyi vakit geçirirsiniz: Bay N. (beni gösterdi) bir şeyler anlatacaktır sana.'

Gitti Asâ.

Gagin, gözünü benden kaçırmaya çalışarak,

'Frau Luize buranın eski belediye başkanının dul karısıdır,' dedi. 'Çok iyidir ama boş bir yaşlı kadındır da. Asâ'yı çok seviyor. Kız kardeşim alt tabakadan insanlarla dostluk kurmayı çok sever: Fark ettim: Bunun nedeni gurur.' Bir süre sustuktan sonra ekledi: 'Gördüğünüz gibi, çok şımarık yetiştirildi, ne yaparsınız? Kimseyi cezalandırmaktan yana değilimdir, kız kardeşimi ise hiç... Ona karşı hoşgörülü olmak zorundayım.'

Ben susuyor, dinliyordum. Gagin konuyu değiştirdi. Kendisiyle ilgili bilgi edindikçe daha çok bağlanıyordum ona. Kısa sürede nasıl biri olduğunu anlamıştım. Doğrucu, dürüst, sade ama ne yazık ki biraz gevşek, dirençsiz, iç ateşi olmayan bir Rus ruhu vardı onda. Gençlik bir kaynak gibi fokur fokur kaynamıyordu içinde, sakin bir ışık aydınlatıyordu ruhunu. Çok iyi, zekiydi ama ileride ne olacağını bilemiyordum. Bir sanatçı olmak... Acılar çekmeden, düzenli çalışmadan, gayret etmeden sanatçı olunmaz... ama onun yumuşak yüz hatlarına bakarken, sakin konuşmasını dinlerken düşünüyordum: 'Hayır! Gayret edemezsin sen, kendini resim sanatına veremezsin...' Gelgelelim, onu sevmemek olanaksızdı: Öylesine ısınmıştı kalbim ona... Kâh kanepede oturarak, kâh evin önünde

ağır adımlarla dolaşarak baş başa dört saat geçirdik ve bu dört saat içinde birbirimize iyice yakınlaştık.

Güneş batmıştı, artık evime gitmem gerekiyordu. Asâ hâlâ dönmemişti. Gagin,

'İşte böyle başına buyruk bir kızdır Asâ!' dedi. 'İster misiniz, geçireyim sizi? Yolda Frau Luize'ye de uğrarız; Asâ'nın hâlâ orada olup olmadığını öğrenirim. Nasıl olsa yolumuzun üzeri.'

Kasabaya indik, dönemeçli, dar bir sokağa saptık, iki pencere genişliğinde dört katlı bir binanın önünde durduk. Evin ikinci katı sokağa birinci kattan daha fazla çıkıktı, üçüncü ve dördüncü katlar ise ikinci kattan daha fazla. Ev altta kalın, oymalı çok eski iki sütunuyla, dik kiremit çatısıyla, çatı arasının gaga gibi çıkık kapısıyla kambur, kocaman bir kuşu andırıyordu.

'Asâ!' diye seslendi Gagin. 'Orada mısın?'

Üçüncü katın ışık olan penceresi gıcırdayarak açıldı, Asâ'nın siyah başını gördük. Onun arkasında dişsiz, gözlerinin pek iyi görmediği anlaşılan yaşlı bir Alman kadının yüzü göründü.

Asâ dirseklerini pencerenin dibine pek nazlı dayayıp,

'Buradayım,' dedi. 'Burada çok iyiyim.' Gagin'e küçük bir ıtır çiçeği dalı atarak ekledi: 'Varsay ki ben senin kalbinin sahibi kadınım.'

Frau Luize güldü.

'N. gidiyor,' dedi Gagin. 'Sana hoşça kal demek istedi.'

'Gerçekten mi?' diye sordu Asâ. 'Öyleyse, sana attığım dalı ona ver, şimdi geliyorum.'

Pencereyi kapadı ve galiba Frau Luize'yi öptü. Gagin bir şey söylemeden elindeki dalı bana uzattı. Alıp, bir şey demeden cebime koydum, sahile yürüdüm, kayıkla karşıya geçtim.

Hatırlıyorum, bir şey düşünmeden eve doğru yürüyordum ama kalbimin üzerinde tuhaf bir ağırlık vardı, birden Almanya'da çok seyrek olan güçlü, tanıdık koku şaşırttı beni. Durdum, yolun kenarında bir evlek kenevir gördüm. Kenevirin bozkır kokusu birden anayurdumu hatırlattı bana, ruhuma tutkulu bir özlem doldurdu. Rusya'nın havasını solumayı, Rusya'nın toprağına basmayı arzuladım. Şöyle sitem ettim kendime: 'Burada ne yapıyorum ben, yabancı bir memlekette, yabancıların arasında neden sürtüyorum?' Yüreğimin üzerinde hissettiğim ağırlık bir anda acı, yakıcı

bir heyecana dönüştü. Eve geldiğimde ruhsal durumum bambaşkaydı, çok değişmişti. Kendimi gergin hissediyordum ve bir türlü sakinleşemiyordum. Anlayamadığım bir can sıkıntısı vardı içimde. Sonunda oturdum. Benim hain dulu hatırlayınca (o kadın hatıralarıyla hemen her günümü dolduruyordu) bana yazdığı mektuplardan birini aldım elime. Ama açıp okumadım mektubu; düşüncelerim o anda birden yön değiştirmişti. Düşünmeye başladım... Asâ'yı düşünüyordum. Sohbetimiz sırasında Gagin'in bana Rusya'ya dönmesine engel bazı nedenlerin olduğundan söz ettiğini hatırlıyordum... Yüksek sesle sordum kendime: 'Yeter artık, Asâ gerçekten kız kardeşi midir onun?'

Soyunup yatağa girdim, uyumaya çalışıyordum. Ne var ki bir saat sonra dirseğimi yastığa dayamış, yatağımın içinde oturuyor, tekrar o 'kaprisli, yapmacık gülen...' kızı düşünüyordum. 'Villa Farnesina'daki Rafaello'nun küçük Galatea'sı gibi endamı yerinde,' diye mırıldandım, 'evet ve Gagin'in kız kardeşi değil o...'

Dul kadının mektubu ise pek sakin, döşemede yatıyor, ay ışığında parlıyordu.

V

Ertesi sabah tekrar gittim L.'ye. Kendimi Gagin'le görüşmek istediğime inandırmaya çalışıyordum; oysa asıl istediğim, Asâ'nın ne yapacağını, dün olduğu gibi gene 'tuhaf şeyler' yapıp yapmayacağını görmekti. İkisini konuk salonunda buldum ve çok tuhaftır ki (bütün gece de, sabahtan öğlene kadar da Rusya'yı çok düşündüğümden midir, nedendir) Asâ sade, neredeyse gerçek oda hizmetçisi bir Rus kız gibi geliyordu bana. Eski bir entari vardı üzerinde, saçlarını kulaklarının arkasına atmıştı, kıpırdamadan pencerenin önünde oturuyor, hayatında başka bir şey yapmamış gibi, pek sessiz, gösterişsiz, örgü örüyordu. Hemen hiç konuşmuyor; sakin, elindeki işe bakıyordu; yüzündeki ifade öylesine sade, olağandı ki ister istemez, bizim evdeki hizmetçi kızlar Katya ile Maşa'yı hatırlıyordum. Benzerliğin tamamlanması için, bir şarkı bile mırıldanmaya başlamıştı: 'Sevgili anacığım...' Onun renksiz, soluk yüzüne bakarken bir gün önce kurduğum hayalleri düşünüyordum.

Bir hüzün çökmüştü içime. Dışarıda hava çok güzeldi. Gagin bugün doğa resmi yapmaya gideceğini söyledi. Benim onunla gelmeme izin verip vermeyeceğini, onu meşgul edip etmeyeceğimi sordum ona.

'Tersine,' dedi, 'belki iyi tavsiyelerde bile bulunabilirsiniz bana.'

Van Dyck yuvarlak şapkasını koydu başına, bluzunu giydi, bir karton aldı koltuğunun altına ve kapıya yürüdü. Ben de arkasından. Asâ evde yalnız kalacaktı. Çıkarken Gagin ondan, çorbanın fazla sulu olmamasıyla ilgilenmesini rica etmiş, Asâ da ona mutfağa gideceğini söylemişti. Gagin daha önce gördüğüm vadiye gitti, bir taşın üzerine oturdu ve dallı budaklı, yaşlı bir çınar ağacının resmini yapmaya başladı. Ben çimenlerin üzerine uzanıp kitabımı çıkardım ama daha iki satır okumamıştım ki Gagin resim yaptığı kartonu karaladı. Sohbete başladık. Daha çok, fikir yürütüyorduk; özellikle nasıl çalışmanın, nelerden kaçınmanın, nelerin üzerinde durmanın gerektiği, günümüzde sanatçının önemi üzerine konuşuyorduk. Gagin sonunda 'bugün gününde olmadığını' söyledi, gelip yanıma uzandı, asıl ilginç sohbetimiz o zaman başladı: Gençlere özgü heyecanlı, derin düşünceli, coşkulu ama Rus insanının her zaman kendini öylesine kaptırdığı açık seçik olmayan bir sohbetti bu. Doyasıya gevezelik ettikten, içimizi haz duygusuyla doldurduktan sonra, (sanki bir şey yapmış, birtakım sorunları çözmüş gibi) eve döndük. Asâ'yı bıraktığım gibi buldum; ne kadar gözlemlemeye, incelemeye çalıştıysam, en küçük bir nazlanma da, herhangi bir hoş görünme çabası da göremedim onda. Bu durumda onu doğal olmamakla suçlamak olanaksızdı.

Gagin,

'Vay canına!' dedi, 'kız yola geldi, yaptıklarına pişman olmuş!'

Akşam (hiç de yapmacık değil), birkaç kez esnedi Asâ ve odasına çekildi. Biraz sonra ben de vedalaştım Gagin'le, eve döndüğümde içim rahattı: Heyecanlardan uzak, sağduyulu bir gün geçirmiştim. Ama, hatırlıyorum, yatağa girerken elimde olmadan şöyle mırıldanmıştım:

'Bukalemun gibi bir kız!' Ve bir an düşündükten sonra ekledim: 'Ama kim ne derse desin, Gagin'in kız kardeşi değil o...'

VI

Aradan tam iki hafta geçti. Her gün gidiyordum Gaginlere. Asâ düpedüz kaçıyordu benden ama, tanışmamızın ilk iki günü öylesine yadırgadığım o küçük yaramazlıkları yoktu artık. Gizli bir üzüntüsü veya sıkıntısı var gibiydi; daha az bile gülüyordu şimdi. Merakla izliyordum onu.

Çok güzel Fransızca ve Almanca konuşuyordu. Ama çocukluğundan beri hep çocuk kaldığı, Gagin'in aldığı eğitimle hiç ilgisi olmayan tuhaf, alışılmadık bir eğitim almış olduğu her halinden belliydi. Gagin'in, *à la* Van Dyck şapkasına, yeleğine karşın, yumuşak huylu, yarı hanım evladı, gerçek bir Rus asilzadesi havası vardı; oysa Asâ hiç de bir soylu aile kızına benzemiyordu; davranışlarında bir huzursuzluk seziliyordu: Bir yabanilik, yabancılık vardı üzerinde. Yapı olarak utangaç, ürkekti ve çekingenliği canını sıkıyordu, sıkıldığı için de rahat, pervasız görünmeye çalışıyor ama bunu her zaman beceremiyordu. Birkaç kez Rusya'daki yaşantısı, geçmişi üzerine konuştum kendisiyle: Sorularıma isteksiz cevaplar verdi; ancak, yurtdışına çıkmadan önce uzun süre köyde yaşadığını öğrendim. Bir gün elinde bir kitapla yalnız gördüm onu. Başını iki eline dayamış, parmaklarını saçlarının arasına iyice sokmuş, satırları yutarcasına okuyordu.

Yanına gidip,

'Bravo!' dedim, 'Çok çalışkansınız!'

Başını kaldırdı, mağrur, pek ciddi baktı yüzüme.

'Benim yalnızca gülmeyi mi bildiğimi düşünüyordunuz?' dedi.

Kalkıp gidecek oldu...

Elindeki kitabın kapağına baktım: Fransızca bir romandı.

'Ne var ki kitap seçiminizin iyi olduğunu söyleyemeyeceğim,' dedim.

Sesini yükselterek,

'Peki ne okuyayım?!' diye sordu. Kitabı masanın üzerine atıp ekledi: 'İyisi mi, gidip aptalca şeyler yapayım!'

Ve koşarak bahçeye çıktı.

Aynı günün akşamı Gagin'e 'Hermann ve Dorothea'yı[4] okuyor-

4 Goethe'nin şiiri. İlk yayın tarihi: 1798 – ç.n.

dum. Asâ ikide bir yanımızdan koşarak geçip duruyordu, sonra birden durdu, kulağını uzattı, sessizce yanıma oturdu ve şiiri sonuna kadar dinledi. Ertesi gün, aklına gene birden ev kızı, bir Dorothea olmayı koyduğunu anlayana kadar yine tanıyamadım onu. Sözün kısası, hep gizemli biri olarak çıkıyordu karşıma. Ona kızdığım zamanlar bile, aşırı gururuyla kendine çekiyordu beni. Giderek, yalnız bir şeye daha çok inanıyordum: Gagin'in kız kardeşi olmadığına. Ağabeyiymiş gibi davranmıyordu ona Gagin: Aşırı sevecen, fazlasıyla hoşgörülü ve aynı zamanda biraz da zorunlu gibi.

Tuhaf bir olay da bu kuşkumu belirli ölçüde güçlendirmişti.

Bir akşam Gaginlerin kaldığı üzüm bağına geldiğimde bahçe kapısının kilitli olduğunu gördüm. Aklıma herhangi bir şey gelmediği için, çitin yıkık olduğunu daha önce fark etmiş olduğum yere yürüdüm, oradan içeri atladım. Oraya yakın küçük bir kameriye vardı; tam kameriyenin yanından geçiyordum ki... Asâ'nın sesini duyunca şaşırdım. Hararetli, ağlayarak şöyle diyordu:

'Hayır, senden başka hiç kimseyi sevmek istemiyorum ben, hayır, hayır, yalnızca seni sevmek, hayatımın sonuna kadar yalnızca seni sevmek istiyorum.'

Gagin,

'Yeter artık Asâ, sakin ol, sana inandığımı biliyorsun..' diyordu.

Sesler kameriyenin içinden geliyordu. Pek sık olmayan dalların arasından ikisini de görüyordum. Onlar beni görmüyorlardı.

Asâ, Gagin'in boynuna sarılmış, hüngür hüngür ağlayarak, onu öperek, göğsüne sokularak tekrar ediyordu:

'Seni, yalnızca seni...'

Gagin, onun saçlarını yumuşakça okşayarak aynı şeyi söylüyordu:

'Yeter artık, tamam...'

Birkaç saniye kıpırdamadan kaldım olduğum yerde... Birden kendime geldim. 'Yanlarına gitsem mi? Hayır, kesinlikle olmaz!' diye geçirdim içimden. Hızlı adımlarla çite yürüdüm, üzerinden yola atladım, neredeyse koşarak uzaklaştım oradan. Ellerimi ovuşturarak gülümsüyor, kuşkularımı bir anda doğrulayan (aslında bu kuşkularımın doğruluğundan bir an bile kuşku etmemiştim) bu olaya şaşıyordum; bununla birlikte, yüreğimde bir sızı da yok de-

ğildi. Düşünüyordum: 'Doğrusu, durumu çok iyi idare ediyorlar! Peki ama niçin? Beni uyutmak istemelerindeki amaçları ne olabilir? Gagin'den böyle bir şeyi hiç beklemezdim... Ayrıca, nasıl duygusal bir konuşmaydı o öyle?'

VII

O gece çok kötü uyudum ve ertesi sabah erken kalktım, heybemi sırtıma bağladım, ev sahibeme gece beni beklememesini söyleyip nehir boyunca yukarı, Z. kasabasının olduğu dağlara doğru yürüdüm. Jeolojik yönden çok ilginç olan bu dağlar Köpek Sırtı (*Hundsruck*) sıradağlarıydı; özellikle düzgünlükleriyle, düzgün bazalt yapılarıyla dikkati çekiyorlardı ama ben jeolojik gözlem yapacak durumda değildim. İçimde nelerin olup bittiğiyle de ilgilendiğim yoktu; yalnızca bir duygum açık seçikti: Gagin'i görmek istemiyordum. Onlardan böyle birden soğumamın tek nedeninin bana dürüst davranmamaları olduğuna inandırmaya çalışıyordum kendimi. Kendilerini akraba olarak tanıtmalarına kim zorlamıştı onları? Bu arada, onları düşünmemeye de çalışıyordum. Hiç acele etmeden dağlarda, vadilerde dolaşıyor, köy aşevlerinde uzun uzun oturuyor, aşevi sahipleriyle, müşterilerle sakince sohbet ediyor ya da sıcak, yassı bir taşın üzerine uzanıyor, gökyüzünde bulutların nasıl süzülerek hareket ettiğine, havanın ne kadar güzel olduğuna bakıyordum. Böyle üç gün dolaştım, içimde bir sızı olsa da mutluydum... Bölgenin huzur dolu doğası düşüncelerimi dağıtmıştı.

Kendimi rastlantıların sakin oyununa, dolu dolu izlenimlere bütünüyle bırakmıştım. Hiç acele etmeden gülümseyerek doluyorlardı ruhuma ve orada bu üç gün boyunca gördüklerimin, hissettiklerimin, duyduklarımın hepsinin topluca içinde olduğu bir duygu oluşturuyorlardı: Ormanlarda hafif bir reçine kokusu, ağaçkakanların bağrışları, takırtıları, kumluk dibinde alabalıkların, alabalık gölgelerinin dolaştığı berrak derelerin bitmek bilmeyen şırıltısı, dağların fazla sert olmayan tepeleri, somurtkan kayalar, insanda saygı uyandıran eski kiliseleriyle, ağaçlarıyla, tertemiz, küçük köyler, çayırlarda leylekler, hızlı dönen çarklarıyla güzel değirmenler, insanların mutluluk okunan yüzleri, sırtlarındaki kolsuz paltoları,

gri çorapları, besili atlar, bazen de öküz koşulu ağır, gıcırdayarak giden yük arabaları, iki yanında elma, armut ağaçları olan tertemiz yollarda yürüyen uzun saçlı genç gezginler...

O izlenimlerimi hatırladıkça hâlâ bir hoş olur içim. Selam sana Alman topraklarının o mütevazı köşesi, selam sana sade hoşnutluğunla, her yerinde çalışkan ellerin aceleci olmasa da sabırlı emeğinin izleriyle selam sana... Selam sana, dünya!

Üçüncü gün eve döndüm. Söylemeyi unuttum: Gaginlere öfkemden, beni terk eden acımasız dul kadınla ilişkimi tekrar canlandırmayı denedim ama çabam bir sonuç vermedi. Hatırlıyorum, onu hayal etmeye başladığımda yuvarlak, küçücük yüzü çok sevimli, ufacık gözleri pek masum bakan beş yaşında bir köylü kız çocuğu gördüm. Öylesine içten, saf bakıyordu ki bana... Kızın temiz bakışı karşısında kendimden utandım ve hemen o anda hayatımda bir daha o eski konuya dönmeyeceğime yemin ettim.

Evde Gagin'in bir mektubunu buldum. Beklenmedik bu kararım çok şaşırtmıştı onu, gezmeye çıkarken kendisini yanıma almadığım için sitemler ediyordu bana, geziden döner dönmez onlara uğramamı rica ediyordu. Bu mektubundan hiç hoşlanmamıştım ama ertesi gün gene de gittim L.'ye.

VIII

Gagin dostça karşıladı beni, sevecen sitemler etti; Asâ ise, beni görür görmez, ortada herhangi bir neden yokken, sanki özellikle, kahkahalarla gülmeye başladı, her zaman yaptığı gibi, yanımızdan koşarak uzaklaştı. Gagin kaşlarını çattı, arkasından mırıldanarak kız kardeşinin deli olduğunu söyledi, kusuruna bakmamamı rica etti. İtiraf edeyim, Asâ'ya kızıyordum; ayrıca, canımı da sıkıyordu, yine o yapmacık gülüş, o tuhaf kırıtmalar... Ama bir şeyin farkında değilmişim gibi yapıyordum, Gagin'e küçük gezimi ayrıntılarıyla anlatmayı sürdürüyordum. O da bana, ben yokken yaptıklarını anlatıtordu. Ama sohbetimiz pek iyi gitmiyordu. Asâ odaya giriyor, sonra tekrar koşarak çıkıyordu. Nihayet, acele bir işimin beni beklediğini, eve dönmek zorunda olduğumu söyledim. Gagin önce gitmemi istemedi ama yüzüme bir süre dikkatli baktıktan sonra

benimle gelmek istediğini söyledi. Antrede birden Asâ geldi yanıma ve elini uzattı bana. Hafifçe sıktım elini, öne eğilerek selam verdim. Gagin'le birlikte Rhein'den karşıya geçtik, benim çok sevdiğim, Meryem Ana heykelciğinin olduğu dişbudak ağacının yanından geçerken manzarayı seyretmek için banka oturduk. Orada ilginç bir sohbetimiz oldu.

Karşılıklı birkaç sözcük söyledikten sonra berrak nehre bakarak bir süre sustuk.

Gagin birden, her zamanki gülümsemesiyle şöyle sordu:

'Söylesenize, Asâ hakkında ne düşünüyorsunuz? Size biraz tuhaf geliyor olmalı, öyle değil mi?'

'Evet,' diye cevap verdim.

Gagin'in bu sorusu biraz şaşırtmıştı beni. Bana Asâ'dan söz edeceğini hiç beklemiyordum.

Gagin,

'Kızcağızı yargılamak için, onu iyice tanımak gerekir,' dedi. 'Kalbi çok temizdir ama aklı biraz kıt. Onunla iyi geçinmek zordur. Bununla birlikte, onu suçlamak da doğru olmaz. Başından geçenleri bilseydiniz...'

Sözünü kestim:

'Başından geçenleri mi? Yoksa o sizin...'

Gagin yüzüme baktı.

'Yoksa siz onun kız kardeşim olmadığını mı düşünüyorsunuz?' Şaşkınlığımı önemsemeden devam etti: 'Hayır, gerçekten kız kardeşimdir, babamın kızıdır. Anlatayım size... Güvenilir bir insan olduğunuza inanıyorum, her şeyi anlatacağım size...'

Babam çok iyi niyetli, zeki, kültürlü ve mutsuz bir insandı. Küçük yaşta bir aşk evliliği yapmıştı; karısı, annem çok erken öldü; o öldüğünde ben altı aylıktım. Babam köye götürdü beni ve on iki yıl hiçbir yere çıkmadan orada kaldı. Benim eğitimimle kendisi ilgileniyordu. Kardeşi, öz amcam köye, bize geldiğinde bile yanından hiç ayırmıyordu beni. Amcam Petersburg'da yaşıyordu, önemli bir görevi vardı. Babam hiçbir şekilde köyden ayrılmaya razı olmadığı için, amcam onu, beni yanına vermesi için ikna etmeye çalışıyordu. Benim yaşımda bir çocuğu böyle yapayalnız, babam gibi sürekli üzgün ve suskun bir eğitimcinin yanında yaşatmanın za-

rarlarını anlatmaya çalışıyordu ona. Yaşıtlarımdan kesinlikle geride kalacağımı, ayrıca, kişiliğimin kolaylıkla bozulacağını söylüyordu. Babam kardeşinin ısrarlarına uzun süre direndi ama sonunda geri adım attı. Babamdan ayrılacağım için çok ağladım; yüzünde hiçbir zaman bir gülümseme görmemiş olsam da, seviyordum onu... Ama Petersburg'a gittikten kısa süre sonra karanlık, neşesiz yuvamızı unutuverdim. Askerî okula girdim, okulu bitirdikten sonra muhafız alayına atandım. Her yıl birkaç haftalığına köye geliyordum ve babamı her gelişimde biraz daha kederli, içine kapanık, dalgın buluyordum. Her gün kiliseye gidiyor, neredeyse hiç konuşmuyordu. Köye bir gelişimde (neredeyse yirmili yaşlardaydım) bizim evde ilk kez, zayıf, siyah gözlü, on yaşında bir kızı... Asâ'yı gördüm. Babam kızın kimsesiz olduğunu, onu karnını doyurmak için (özellikle bu ifadeyi kullanmıştı) eve aldığını söyledi. Pek ilgilenmedim kızla. Küçük bir hayvancık gibi yabani, atik, sessizdi ve ben babamın pek sevdiği, annemin öldüğü, gündüzleri bile mumların yandığı kocaman, karanlık odaya girdiğimde hemen geniş koltuğun arkasına siniyor ya da kitap dolabının arkasına saklanıyordu. Öyle oldu ki o gidişimden sonra görevim gereği, üç dört yıl köye gidemedim. Babamdan her ay düzenli, kısa mektuplar alıyordum. Mektuplarında Asâ'dan çok seyrek (o da söz arasında) söz ediyordu. Babam artık ellisini geçmişti ama hâlâ genç gösteriyordu. Duyduğum dehşeti getirin gözünüzün önüne: Hiçbir şeyden en küçük bir kuşkum yokken birden kâhyamızdan babamın ölümcül hasta olduğunu bildirdiği, kendisiyle vedalaşmak istiyorsam hiç vakit kaybetmeden hemen yola çıkmam, köye gelmem için yalvardığı bir mektup alıyorum... Hemen yola çıktım ve ölmeden görebildim babamı ama son nefesini vermek üzereydi. Beni gördüğüne çok sevindi, güçsüz kollarıyla kucakladı beni, gözlerimin içine sanki soran, yalvaran bakışlarla uzun uzun baktı ve son dileğini yerine getireceğime dair benden söz aldıktan sonra yaşlı oda hizmetçisine Asâ'yı getirmesini söyledi. Yaşlı adam getirdi Asâ'yı: Ayakta zor duruyordu, zangır zangır titriyordu.

Babam konuşmakta zorlanarak bana şöyle dedi:

'İşte, kızımı emanet ediyorum sana, kız kardeşini.' Oda hizmetçisini göstererek ekledi: 'Yakov'dan her şeyi öğreneceksin.'

Asâ hüngür hüngür ağlayarak yüzükoyun karyolaya attı kendini... Yarım saat sonra öldü babam...

Asâ'nın, annemin eski oda hizmetçisi Tatyana'dan babamın kızı olduğunu işte o zaman öğrendim. Tatyana'yı çok iyi hatırlıyordum; uzun boylu, düzgün endamlı, kültürlü, ciddi; siyah, iri gözlerinin olduğu yüzünden zekâ okunan bir kadındı. Mağrur, ulaşılmaz bir kız olarak biliniyordu. Yakov'un saygılı, üstü kapalı anlattıklarından anladığım kadarıyla, annemin ölümünden birkaç yıl sonra babam Tatyana ile yakınlaşmıştı. O zamanlar Tatyana bey evinde değil, ahır bakıcısıyla evli kız kardeşinin kulübesinde kalıyormuş. Babam çok bağlanmış Tatyana'ya, benim köyden ayrılmamdan sonra onunla evlenmek bile istemiş ama Tatyana babamın bütün ısrarlarına rağmen, onun karısı olmayı kabul etmemiş.

Yakov kapının eşiğinde, elleri arkasında ayakta dururken şöyle diyordu:

'Toprağı bol olsun, Tatyana Vasilyevna çok aklı başında bir kadındı, babanızın gururunun kırılmasını kesinlikle istemiyordu. "Sizin karınız nasıl olabilirim ben? Bir hanımefendi nasıl olabilirim?" diyordu. Benim yanımda böyle diyordu babanıza, efendim.'

Tatyana bizim eve taşınmaya bile razı olmamış, Asâ ile birlikte kız kardeşinin kulübesinde kalmayı sürdürmüş. Çocukluğumda Tatyana'yı yalnızca pazar günleri kilisede görüyordum. Başında siyah bir eşarp, omuzlarında sarı bir şal, kalabalıkta pencerenin dibinde ayakta dururdu, sert çizgili profili pencerenin temiz camında daha keskin, belirgin görünürdü; eski usul, yerlere kadar eğilerek pek uysal, ciddi dua ederdi. Amcam beni Petersburg'a götürdüğünde Asâ ancak iki yaşındaydı, dokuz yaşında da annesiz kalmıştı.

Tatyana ölünce babam Asâ'yı eve aldı; daha önce de onu eve almak istemiş ama Tatyana onun bu isteğini de geri çevirmiş. Bey evine alındığında Asâ'nın neler hissetmiş olabileceğini düşünün. Kendisine ilk kez ipek giysilerin giydirildiği, küçücük elinin öpüldüğü o dakikaları hâlâ unutamıyor. Annesi hayattayken çok sıkı bir disiplin altındaydı; babasının yanında ise bütünüyle özgür. Öğretmenlik yapıyordu ona babası; babasından başka kimseyi de görmüyordu. Babası şımartmıyordu onu, yani bebekmiş gibi ilgilenmiyordu ama çok seviyordu ve hiçbir şeyini yasaklamıyordu: Babam ru-

hunda kendini ona karşı suçlu hissediyordu. Asâ çok geçmeden, evde en önemli kişinin kendisi olduğunu anlamıştı, beyefendinin onun babası olduğunu biliyordu artık; ne var ki bir süre sonra evde gerçek olmayan yerini fark etti, bu durum gururunu, aynı zamanda güvensizliğini arttırdı. Kötü alışkanlıklar yer etti içinde, sadeliği kayboldu. Bir gün itiraf etmişti bana: Bütün dünyayı, onun soyunu, kökenini unutmaya zorlamak istiyordu; annesinden de, kendisinin utancından da utanıyor, öte yandan annesiyle gurur da duyuyordu. Onun yaşında bir kızın bilmemesi gereken çok şeyi bildiğini görüyordunuz... Peki ama suçlu olan Asâ mıydı? Gençlik gücü gelişmişti içinde, kanı kaynıyordu, oysa yakınında bir yerde onu yönlendirecek bir el yoktu. Her konuda sınırsız bir özgürlük! Onun taşıyabileceği bir şey miydi bu? Öteki küçükhanımlardan aşağı olmak istemiyordu; kitaplara vermişti kendini. Bunun ne gibi bir yararı olabilirdi ona? Yanlış başlayan bir hayat yanlış gelişmişti ama yüreği bozulmamıştı, aklı sağlam kalmıştı.

Ve işte yirmi yaşında bir genç olarak ben, on üç yaşında bir kızla baş başa kalmıştım! Babamın ölümünden sonra ilk günler sesimi duyunca titremeye başlıyordu, ona sevecen davrandığımda hüzünleniyordu ama yavaş yavaş alıştı bana. Bir süre sonra kendisini kız kardeşim olarak benimsediğimden, onu sevdiğimden emin olunca büyük bir tutkuyla bağlandı bana: Onun hiçbir duygusu yarım değildir.

Petersburg'a götürdüm onu. Ondan ayrılmak bana ne kadar acı veriyorduysa, onunla bir arada olmayı da bir o kadar beceremiyordum. En güzel kız yatılı okullarından birine yerleştirdim onu. Asâ ayrılmamızın gerekli olduğunu anladı ama çok geçmeden hastalandı, az kaldı ölecekti. Ama alıştı, yatılı okulda dört yıl okudu; ne yaparsınız ki bütün beklentilerimin tersine, herhangi bir değişiklik olmadı onda, eskiden neyse, gene öyle kaldı. Yatılı okulun sahibesi onu sık sık şikâyet ediyordu bana. Şöyle diyordu: 'Onu cezalandıramayız, iyilikle de olmuyor.' Asâ olağanüstü zekiydi, güzel okuyordu, okulun en başarılı öğrencisiydi; gelgelelim, öteki öğrencilerle aynı düzeyde olmayı kesinlikle kabullenmiyor, inat ediyor, surat asıyordu... Onu fazla suçlayamıyordum: Onun durumunda ya boyun eğmesi ya da dışlanması gerekiyordu. Arkadaşlarının içinde yalnızca biriyle, çirkin, ezilen, yoksul bir kızla yakın-

laşmıştı. Okulun çoğunluğu iyi ailelerden olan öteki öğrencileri o kızı sevmiyorlardı, alay ediyorlardı onunla, her fırsatta iğneliyorlardı; Asâ hiç yüz vermiyordu o kızlara. Bir gün 'Tanrı'nın yasaları' dersinde öğretmen kötü, ayıp davranışları anlatıyormuş. Asâ ayağa kalkıp yüksek sesle şöyle demiş: 'En büyük ayıp yaltaklanma ve korkaklıktır!' Yani kendi yolunda gidiyor anlamına geliyordu bu. Ancak, davranışlarının bu konuda pek başarılı olduğu söylenemeyecekse de, şimdi biraz daha iyi durumdadır.

Nihayet on yedi yaşına bastı; artık yatılı okulda daha fazla kalması olanaksızdı. Oldukça zor bir durumdaydım. Ansızın çok parlak bir fikir geldi aklıma: Emekliye ayrılıp bir veya iki yıllığına yurtdışına çıkacak, Asâ'yı da yanıma alacaktım. Düşündüğümü yaptım ve işte resimle ilgilenebildiğim Rhein boylarındayım, Asâ da yanımda ama o... eskiden olduğu gibi hâlâ yaramazlıklar, tuhaflıklar yapıyor. Ne var ki onu artık fazla sert suçlamayacağınızı sanıyorum. Gerçi hiçbir şeyi umursamaz görünmeye çalışsa da, herkesin fikrine değer verir, özellikle de sizinkine...

Ve Gagin, her zaman olduğu gibi tekrar pek sakin gülümsedi. Dostça sıktım elini.

Anlatmayı sürdürdü Gagin:

'Durum böyle işte... ama onunla başım belada. Gerçekten, barut gibidir. Şimdiye kadar hiç kimseden hoşlanmadı ama seveceği erkeğin durumu sanırım hiç iyi olmayacaktır! Bazen onunla ne yapacağımı bilemiyorum. Geçen gün birden ne diye tutturdu dersiniz: Ona eskiden olduğundan daha soğuk davrandığımı, hayatta yalnız beni sevdiğini, ölünceye kadar da yalnızca beni seveceğini söylemeye başladı... Böyle derken öyle ağlıyordu ki...'

'Öyle ki...' diye başlayacak oldum.

Ama dilimi ısırıp sustum. Sordum Gagin'e:

'Söylesenize, gerçekten, şimdiye kadar bir erkekten hoşlanmadı mı? (Samimi konuşuyorduk.) Öyle ya, Petersburg'da bir sürü gençle tanışmış olmalı...'

'Hiçbirinden hoşlanmadı. Hayır, Asâ'nın istediği bir kahraman, olağanüstü bir insan ya da dağlarda çobanlık yapan çok yakışıklı biri.' Ayağa kalkıp ekledi: 'Ama konuşmaya daldık, çok zamanınızı aldım.'

'Bakın,' dedim, 'size gidelim, şu anda hiç eve gitmek istemiyor canım.'

'Ya işiniz ne olacak?'

Cevap vermedim. Gagin içtenlikle gülümsedi ve L.'ye döndük. Tanıdık üzüm bağını, tepede beyaz evi görünce içimde bir sıcaklık, özellikle yüreğimde bir sıcaklık hissettim. Gagin'in anlattıklarından sonra kendimi çok hafif hissediyordum.

IX

Asâ evin dış kapısının eşiğinde karşıladı bizi. Gene gülmesini bekliyordum ama yüzü bembeyazdı, sessizdi, başı öne eğikti. Gagin,

'İşte yine onunla geldim,' dedi. Hem bilesin ki kendi gelmek istedi.'

Asâ sorar gibi baktı bana. Elimi uzattım ona ve bu kez kuvvetlice sıktım elini. Onun için üzgündüm; daha önce yadırgadığım çoğu şeyini şimdi çok iyi anlıyordum: İçindeki huzursuzluğu da, kendine hâkim olamamasını da, kendini öne çıkarma çabasını da... artık hepsi açıktı benim için. Bu tuhaf kızın beni neden kendine çektiğini anlıyordum; yalnızca yarı yabani, zarif bedeninin bütününü kaplayan güzelliği çekmiyordu beni: Ruhsal yapısı da çekiyordu.

Gagin resimleriyle ilgilenmeye başladı; Asâ'ya birlikte üzüm bağında dolaşmayı önerdim. Hemen neşeli ve neredeyse uysal bir tavırla kabul etti önerimi. Yamacın yarısına kadar yürüdük, düz bir taşa oturduk.

Sordu bana Asâ:

'Peki, bizi görmediğiniz günler canınız sıkılmadı mı?'

'Peki, siz beni görmediğiniz günler sizin canınız sıkıldı mı?' diye sordum.

Asâ yandan şöyle bir baktı yüzüme.

'Evet,' dedi. Hemen arkasından ekledi: 'Dağlar güzel miydi? Çok mu yükseklerdi? Bulutlardan da mı yüksek? Gördüklerinizi anlatın bana. Ağabeyime her şeyi anlatıyordunuz ama ben anlattıklarınızı duymadım.'

'Kendiniz gittiniz yanımızdan,' dedim.

'Gittim... çünkü...' sesinde saf bir yumuşaklıkla ekledi: 'Ama bakın, şimdi gitmiyorum, bugün pek sinirliydiniz.'

'Ben mi?'

'Evet, siz.'

'Rica ederim, neden sinirli olayım ki...'

'Bilmiyorum, evet sinirliydiniz ve sinirli gittiniz. Öyle gittiğiniz için çok üzüldüm, geri geldiğinize de sevindim.'

'Geri geldiğime ben de sevindim,' dedim.

Asâ, çocukların pek mutlu olduklarında çoğu zaman yaptıkları gibi, omuz silkti.

'Ben hemen anlarım!' diye devam etti. 'Bazen öyle olurdu ki babacığımın öksürmesini öteki odadan duyduğumda keyfinin yerinde olup olmadığını hemen anlardım.'

O güne kadar Asâ babasından hiç söz etmemişti bana. Bu çok şaşırttı beni.

Birden sordum ona:

'Babanızı seviyor muydunuz?'

Ve o anda birden, büyük bir üzüntüyle yüzümün kızardığını hissettim.

Asâ bir şey söylemedi, onun yüzü de kızardı. İkimiz de susmuştuk. Uzakta, Rhein'de bir vapur bacasından yoğun duman çıkararak hızla gitmekteydi. Vapura bakmaya başladık.

Asâ mırıldandı:

'Neden konuşmuyorsunuz?'

Sordum ona:

'Bugün beni görür görmez neden gülmeye başladınız?'

'Ben de bilmiyorum. Bazen ağlamak gelir içimden ama ben gülerim. Yaptığım bir şey için suçlamamalısınız beni... Ah, aklıma gelmişken, Lore Lay[5] masalı neyin nesidir? Karşıda görünen şu kaya onun kayası mıdır? Dediklerine göre, önce herkesi suya atmış, sonra suya attıklarını öyle çok sevmiş ki kendini de atmış suya. Bu masalı çok seviyorum. Frau Luize her türlü masalı anlatıyor bana. Frau Luize'nin siyah, gözleri sarı bir kedisi var...'

Asâ başını kaldırdı, saçlarını savurdu.

'Ah, bugün çok mutluyum,' diye mırıldandı.

5 Bir Alman halk masal kahramanı, nehir perisi – ç.n.

O anda tekdüze, kesik kesik sesler duyduk. Yüzlerce ses hep birlikte, düzenli duraklayarak ilâhiler söylüyordu: İlâhi söyleyenler yamacın altında yoldan ellerinde haçlarla, azizlerin tasvirleriyle geçiyorlardı.

Asâ, giderek zayıflayan seslere kulak vererek,

'Onlarla birlikte yürümek ne güzel olurdu...' dedi.

'O kadar dindar mısınız?'

Asâ devam etti:

'Dua etmek, Tanrı için bir şeyler yapmak amacıyla uzak bir yerlere gitmek... Oysa günler geçiyor, hayat tükeniyor, peki biz ne yapıyoruz?'

'Dininize çok bağlısınız,' dedim. 'Boş yaşamaktan yana değilsiniz, arkanızda iyi bir şeyler bırakmak istiyorsunuz...'

'Bu imkânsız mıdır yani?'

Az kaldı 'imkânsız' diye tekrarlayacaktım... Ama Asâ'nın aydınlık gözlerine baktım, yalnızca şöyle mırıldandım:

'Bırakmayı denemelisiniz.'

Asâ yüzünde birtakım gölgelerin dolaştığı (bu arada solmuştu yüzü) kısa bir sessizlikten sonra,

'Söyler misiniz,' dedi, 'o kadını çok mu seviyordunuz? Hatırlıyor musunuz, tanışmamızın ikinci gününde harabelerde ağabeyim onun sağlığına kadeh kaldırmıştı...'

Güldüm.

'Ağabeyiniz şaka yapıyordu,' dedim. 'Sevdiğim bir kadın yok benim; en azında, şu anda öyle biri yok.'

Asâ, başını masum bir merakla geriye atarak,

'Kadınlarda nelerden hoşlanırsınız?' diye sordu.

'Ne tuhaf bir soru!' dedim.

Asâ ne diyeceğini bilemedi. Mahcup bir tavırla,

'Size böyle bir soru sormamam gerekirdi, değil mi?' dedi. 'Kusuruma bakmayın, aklıma gelen her şeyi söylemeye alışığımdır. Bunun için de konuşmaktan korkarım.'

'Konuşun, Tanrı aşkına korkmayın,' dedim. 'Nihayet benden çekinmediğiniz için çok mutluyum.'

Asâ başını önüne eğdi, sessizce güldü; böyle güldüğünü hiç görmemiştim.

Giysisinin eteğini düzeltip, uzun süre oturacak gibi dizlerinin üzerinde topladıktan sonra devam etti:

'Hadi, bir şeyler anlatın ya da bir şey okuyun. Hatırlıyorsunuzdur, *Onyegin*'den bir bölüm okumuştunuz bize...'

Asâ bir an düşüncelere daldı, alçak sesle şöyle başladı:

Nerede şimdi haç ve dalların gölgesi,
Zavallı annemin üzerindeki!

'Puşkin böyle demiyor,' diye uyardım onu.

Asâ gene dalgın,

'Tatyana olmak isterdim,' diye devam etti. Sesini yükseltip ekledi: 'Anlatın...'

Ama benim anlatacak durumum yoktu. Onun, güneş ışığı altında apaydınlık, sakin, munis yüzüne bakıyordum. Çevremizde her şey; aşağılarda, yukarılarda, gökyüzünde, yeryüzünde, nehirde her şey parlıyordu; hava bile ışıkla dopdoluydu sanki.

Elimde olmadan sesimi alçalttım:

'Baksanıza, ne güzel!'

Asâ da benim gibi sesini alçaltıp, sakin, cevap verdi:

'Evet, çok güzel! Siz de ben de kuş olsaydık ne güzel yükselirdik havaya, uçardık... Bu maviliğin içine girerdik... Ama kuş değiliz...'

'Ama kanatlarımız çıkabilir...' dedim.

'Nasıl?'

'Bunu yaşarsanız, göreceksiniz... Bazı duygular vardır, bizi gökyüzüne yükseltir. Hiç kuşkunuz olmasın, kanatlanacağız.'

'Hiç kanatlandığınız oldu mu sizin?'

'Nasıl anlatsam size... Ama sanırım, şimdiye kadar hiç uçmadım ben.'

Asâ tekrar düşünmeye başladı. Hafifçe ona doğru eğildim.

Birden sordu bana:

'Vals yapmasını biliyor musunuz?'

Biraz şaşkın, cevap verdim:

'Biliyorum.'

'Öyleyse gidelim, gidelim... Ağabeyimden bize bir vals çalmasını isteyeceğim... Uçmakta olduğumuzu, kanatlarımızın çıktığını hayal edeceğiz.'

Eve doğru koşmaya başladı. Ben de koştum arkasından ve birkaç dakika sonra küçük, sıkışık odada Lonner'in hoş nağmeleriyle dönüyorduk. Asâ çok güzel, kendini vererek dönüyordu. Onun sert genç kız tavırlarının altından ansızın yumuşak, kadınsı bambaşka bir şey çıkmıştı. Daha sonra elim uzun süre zarif bedenini hissetti, uzun süre onun sakin, çok yakınımda soluk alışını dinledim, uzun süre soluk ama canlı yüzünde saç buklelerinin arasından neredeyse kapalı siyah gözlerini gördüm.

X

O gün inanılmaz güzel geçti. Çocuklar gibi neşeliydik. Asâ çok sevimli, sadeydi, içtendi. Ona bakarken mutluydu Gagin. Gece geç vakit dönüyordum. Rhein'in orta yerine geldiğimizde kayıkçıdan kayığı akıntıya bırakmasını rica ettim. Yaşlı adam sudan kürekleri çıkardı ve görkemli nehir bizi sürüklemeye başladı. Çevreme bakarken, sesleri dinlerken, hayaller kurarken birden gizli bir endişe hissettim içimde... gökyüzüne baktım, sakin değildi gökyüzü: Yıldızlarla kaplı, kıpırdıyor, titriyordu. Nehre doğru eğildim... ama orada, o karanlık, soğuk derinlikte de titreşiyordu yıldızlar. Her yerde titrek, canlı görüyordum onları ve içimdeki endişe giderek büyüyordu. Dirseğimi kayığın kenarına dayadım... Rüzgârın fısıltısı, kayığın bordasına çarpan suyun sakin hışırtısı endişemi arttırıyor, dalgaların taze esintisi beni ferahlatmıyordu. Kıyıda bir bülbül şakıyor, sesinin tatlı zehri ile zehirliyordu beni. Gözlerimden yaşlar boşalmıştı ama nedensiz bir coşkunun gözyaşları değildi bunlar. Duygularım, biraz önceki, ruhun alabildiğine genişlediğini, her şeyi anladığını, sevdiğini hissettiğinde olduğu gibi büyük bir tutkunun belirgin olmayan duygularıydı. Hayır! İçimde mutluluğun ateşi vardı. Henüz adlandıramadığım bir duyguydu bu... ama mutluluk, doyasıya bir mutluluktu. İşte buydu istediğim benim, bana ağır gelen... Bu arada kayık akıntıyla süzülüyor, yaşlı kayıkçı küreklere yaslanmış, uyukluyordu.

XI

Ertesi gün Gaginlere giderken kendime Asâ'ya âşık olup olmadığımı sormuyordum ama sürekli onu düşünüyordum. Onun yaşam öyküsü etkilemişti beni, beklenmedik bir biçimde yakınlaştığımıza seviniyordum. Onu ancak dün tanıdığımı düşünüyordum; daha önce benden kaçıyordu. Ve nihayet bana açıldıktan, karşımda öylesine büyüleyici bir ışıkla aydınlandıktan, gizemli alımlılığı, utangaçlığı ortaya çıktıktan sonra benim için bambaşka biri oluvermişti...

Yabancım olmayan yolda, tepedeki beyaz, küçük eve uzaktan bakarak canlı adımlarla yürüyordum. O anda yalnızca geleceği düşünmüyordum, dünü de düşünüyordum, çok mutluydum.

Ben odaya girince Asâ'nın yüzü kıpkırmızı oldu; tekrar pek şık giyinmiş olduğunu fark ettim ama yüzündeki ifade kıyafetine ters düşüyordu: Üzgündü, oysa ben çok neşeliydim! Hatta her zamanki alışkanlığıyla hemen odadan kaçmak için hazırlandı ama kendini zorlayıp kaldı gibi geldi bana. Gagin ise, heyecana kapılmış amatör sanatçıların 'doğayı kuyruğundan yakaladı' dedikleri o heyecan içindeydi. Saçı başı karmakarışık, üstü başı boya içinde, tuvalin karşısında dikiliyordu, fırçasını havaya kaldırmıştı; başını eğerek neredeyse pek ciddi selam verdi bana, tuvalden geriye çekildi, gözlerini kısarak baktı tuvale ve tekrar yapmakta olduğu resmin üzerine eğildi. Onu meşgul etmek istemedim, Asâ'nın yanına oturdum. Simsiyah gözleri yavaşça döndü bana.

Dudaklarında bir gülümsemenin belirmesi için boşuna uğraştıktan sonra,

'Bugün dün olduğunuz gibi değilsiniz,' dedim.

Asâ hiç acele etmeden, alçak sesle cevap verdi:

'Hayır, gene öyleyim. Ama önemli olan o değil... Bu gece hiç uyuyamadım, hep düşündüm.'

'Neyi düşündünüz?'

'Ah, çok şeyi düşündüm. Çocukluğumdan beri huyumdur benim: Ta o zamanlardan, annemle bir arada yaşadığımız zamanlardan beri...'

Asâ kendini zorlayarak söylemişti bunu, sonra bir kez daha tekrarladı:

'Annemle bir arada yaşarken... hep, neden kimse ileride başına nelerin geleceğini bilemez?' diye düşünürüm. Oysa bazen seni bekleyen felaketi görürsün ama gene de ondan kurtaramazsın kendini. Hem sonra, insan neden bazen bütün gerçeği söylemez? Her zaman bir şey bilmediğimi, her şeyi öğrenmem gerektiğini düşünürüm. Yeni baştan eğitilmeliyim, çok kötü eğitildim çünkü. Piyano çalamıyorum, doğru dürüst örgü bile öremiyorum. Bir yeteneğim yok, yanımdaki insanı sıkıyor olmalıyım.'

'Kendinize haksızlık ediyorsunuz,' dedim. 'Çok okumuşsunuz, kültürlüsünüz, ayrıca, sizin gibi zeki biri...'

'Ben mi zekiyim? Asâ bunu öyle içten bir merakla sormuştu ki ister istemez güldüm ama o gülümsememişti bile. Gagin'e döndü. 'Abiciğim, ben zeki miyim?'

Asâ'nın sorusuna cevap vermedi Gagin, fırçaları sık sık değiştirerek, kolunu yukarı kaldırarak resim yapmayı sürdürüyordu.

Asâ aynı dalgın, düşünceli tavrıyla devam etti:

'Kafamın içinde ne olduğunu kimi zaman ben de bilmiyorum. İnanın, bazen kendi kendimden korkuyorum. Ah, isterdim ki... Kadınların fazla okumalarının gerekmediği doğru mudur?'

'Çok gerekmez, ancak...'

'Söyler misiniz, ben neleri okumalıyım? Söyleyin, ne yapmalıyım?' Bana dönüp masum bir içtenlikle ekledi: 'Ne derseniz, onu yapacağım.'

Ne söyleyeceğimi bir an bilemedim.

'O zaman benim yanımda sıkılmaz mısınız?'

'Rica ederim,' dedim.

Asâ sözümü kesti:

'Tamam, çok teşekkür ederim! Oysa ben sıkılacağınızı sanıyordum.'

Ve küçücük, sıcacık eliyle elimi sıktı.

O anda haykırdı Gagin:

'Bakar mısın, N.! Bu fon fazla karanlık olmadı mı?'

Gagin'in yanına gittim. Asâ kalkıp çıktı odadan.

XII

Bir saat sonra döndü, kapıda durdu, eliyle işaret ederek çağırdı beni.

'Bakın ne diyeceğim,' dedi, 'ben ölsem arkamdan üzülür müydünüz?'

'Bugün neler söylüyorsunuz böyle?' diye yükselttim sesimi.

'Yakında öleceğimi hissediyorum; kimi zaman, yakınımda olan herkesle vedalaşmam gerektiği gibi bir duyguya kapılıyorum. Böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir... Ah! Öyle bakmayın bana; inanın, ciddiyim... Yoksa tekrar korkmaya başlayacağım sizden.'

'Benden korkuyor muydunuz yoksa?'

'Bu kadar tuhaf bir kız olduğuma göre, demek suçlu değilim... Farkında mısınız, gülemiyorum bile...'

Asâ akşama kadar öyle üzgün, endişeli durdu. Bir değişiklik vardı onda, anlayamıyordum onu. Bakışı sık sık yüzüme takılı kalıyordu; onun bu gizemli bakışı karşısında kalbimde hafif bir sızı hissediyordum. Sakin görünüyordu Asâ ama ben kendisine her baktığımda, içimden ona heyecanlanmamasını söylemek geliyordu. Haz duyarak bakıyordum ona, soluk yüzünün hatlarında bir kararsızlık, hareketlerinde bir yavaşlama görüyordum ama o nedense, benim canımın sıkkın olduğunu düşünüyordu.

Vedalaşmadan biraz önce şöyle dedi bana:

'Bakın ne diyeceğim, beni havai bir kız gibi gördüğünüz düşüncesi acı veriyor bana... Bundan böyle size ne dersem diyeyim, daima inanın bana ve siz de bana karşı açık yürekli olun; her zaman gerçeği söyleyeceğim, şeref sözü veriyorum...'

Bu 'şeref sözü' tekrar güldürdü beni.

Asâ heyecanla,

'Ah, gülmeyin,' dedi, 'yoksa dün sizin bana söylediğiniz şeyi bugün de ben söyleyeceğim size: Neden gülüyorsunuz?' Ve bir süre sustuktan sonra ekledi: 'Dün kanatlarla ilgili söylediklerinizi hatırlıyor musunuz? Kanatlarım çıktı benim ama uçacağım bir yer yok.'

Karşılık verdim ona:

'İnsaf edin... önünüzde her yöne yolunuz açık.'

Asâ uzun uzun baktı gözlerimin içine. Kaşlarını çatarak şöyle dedi:

'Bugün benimle ilgili kötü şeyler düşünmüyorsunuz.'

'Ben mi? Kötü şeyler mi? Hem de sizinle ilgili!'

Gagin kesti sözümü:

'Nedir, bugün yüzünüzden düşen bin parça oluyor; ister misiniz, dün olduğu gibi bir vals çalayım size?'

Asâ yumruklarını sıkarak,

'Hayır, hayır,' dedi, 'bugün kesinlikle olmaz!'

'Zorlayan yok zaten seni, sakin ol...'

'Kesinlikle olmaz,' diye tekrarladı Asâ.

Karanlık dalgaları akıntı yönünde hızla giden Rhein'e doğru yürürken düşünüyordum: 'Acaba seviyor mu beni?'

XIII

Ertesi sabah uyanır uyanmaz da aynı şeyi soruyordum kendime: 'Acaba seviyor mu beni?' İçimde neler var, bakmak istemiyordum. Asâ'nın, 'gergin gülen bu kızın' ruhuma girdiğini, ondan öyle kolay kopamayacağımı hissediyordum. L.'ye gittim ve bütün gün orada kaldım ama Asâ'yı ancak bir ara görebildim. Hastaydı, başı ağrıyordu. Bir ara, alnı sarılı, yüzü solgun, zayıflamış, gözleri neredeyse kapalı, alt kata indi; pek halsiz, gülümsedi, şöyle dedi: 'Geçecek bu, önemli bir şey değil, her şey geçecek, öyle değil mi?' ve gitti. Canım sıkılmıştı ama uzun süre oradan ayrılmak istemedi canım ve onu bir daha göremeden, gece geç vakit eve döndüm.

Ertesi sabah yarı rüyada gibi geçti. İşime devam etmek istiyordum ama yapamıyordum; bir şey yapmak istemiyordu canım, düşünmek, düşünmek de istemiyordum... ama bunu da başaramıyordum. Bir süre kasabada dolaşıyor, eve dönüyordum, sonra tekrar çıkıyordum.

Sokakta yürürken birden arkamdan bir çocuk seslendi:

'Bay N. siz misiniz?' Dönüp baktım, karşımda bir çocuk vardı. Bana bir not uzatarak devam etti: 'Fraulein Annette bunu size gönderdi.'

Kâğıdı açtım, Asâ'nın karışık, çabuk el yazısını hemen tanıdım. Şöyle yazıyordu Asâ:

> Sizi muhakkak görmeliyim, bugün saat dörtte harabelere giden yol üzerindeki taş şapele gelin. Bugün çok büyük bir düşüncesizlik yaptım... Gelin, Tanrı aşkına gelin, her şeyi öğreneceksiniz... Notumu getiren çocuğa lütfen, evet, deyin.

Çocuk sordu bana:
'Cevap verecek misiniz?'
'Evet, de.'
Koşarak uzaklaştı çocuk.

XIV

Odama gittim, oturup düşünmeye başladım. Kalbim küt küt atıyordu. Asâ'nın notunu birkaç kez okudum. Saate baktım: Daha on iki olmamıştı.

Odamın kapısı açıldı, Gagin girdi.

Yüzü asıktı. Elimi kuvvetlice sıktı.

Çok heyecanlı görünüyordu.

'Neyiniz var?' diye sordum.

Gagin bir sandalye çekip karşıma oturdu.

Zoraki gülümseyerek, kesik kesik anlatmaya başladı:

'Dört gün önce anlattıklarımla şaşırtmıştım sizi, şimdi daha çok şaşırtacağım. Herhalde, başka birine olsa, her şeyi böyle doğrudan anlatmaya... karar veremezdim... Ama siz dürüst bir insansınız, dostumsunuz, öyle değil mi? Dinleyin: Kız kardeşim Asâ size âşık.'

Ürperdim, ayağa kalktım...

'Demek istiyorsunuz ki kız kardeşiniz...'

Gagin sözümü kesti:

'Evet, evet. Söylüyorum size, delidir o... ve çıldırtacak beni bu kız. Neyse ki yalan söylemeyi beceremez, her şeyini anlatır bana. Ah, nasıl bir ruhu var bu kızın... ama kendini mahvedecek, kesinlikle mahvedecek.'

'Ama yanılıyorsunuz,' dedim.

'Hayır, yanılmıyorum. Dün, biliyorsunuz, neredeyse bütün gün yataktan kalkmadı, bir şey yemedi, pek bir şeyden şikâyet de etmiyordu... Hiçbir zaman şikâyet etmez zaten. Akşam ateşi hafif yükseldiyse de, pek telaşlanmadım. Bu gece saat ikide ev sahibemiz uyandırdı beni. 'Kız kardeşinizin yanına gidin, durumu iyi değil.' Asâ'nın odasına koştum, giyinik, sıtma nöbeti geçiriyormuş gibi titrerken, gözyaşları içinde buldum onu; alnı ateş gibiydi, dizleri birbirine çarpıyordu. 'Neyin var? Hasta mısın?' diye sordum. Boynuma sarılıp, ölmesini istemiyorsam... onu bir an önce buradan götürmem için yalvarmaya başladı bana. Dediklerinden bir şey anlayamıyordum, sakinleştirmeye çalışıyordum onu... Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu... ve hıçkırıkları arasından bir şey duydum... evet, hıçkıra hıçkıra ağlarken sizi sevdiğini söylediğini duydum. İnanın, siz de, ben de aklı başında insanlarız ama onun nasıl derinden hissettiğini, bu sözcükleri nasıl inanılmaz zorlanarak söylediğini tahmin edemeyiz. Bir fırtına gibi beklenmedik, karşı konulamaz bir biçimde dışavurmuştu duygularını.' Devam etti Gagin: 'Siz çok iyi bir insansınız, evet ama itiraf ediyorum, sizi neden böylesine sevdi, aklım almıyor. İlk bakışta size çok bağlandığını söylüyor. Birkaç gün önce bana benden başka kimseyi sevmek istemediğini söylerken işte bunun için ağlıyordu. Sizin onu önemsemediğinizi, belki de onun nasıl biri olduğunu bildiğinizi düşünüyor; bana sürekli, onun yaşam öyküsünü size anlatıp anlatmadığımı soruyordu; elbette, anlatmadığımı söylüyordum. Ama korkunç bir sezgi yeteneği vardır. Şimdi yalnızca bir şeyi istiyor: Buradan gitmeyi, hemen gitmeyi. Sabaha kadar oturdum yanında; yarın burada olmayacağımız üzerine söz aldı benden, ancak ondan sonra uyuyabildi. Düşündüm, düşündüm, kararımı verdim: Sizinle konuşacaktım. Bence haklı Asâ: En iyisi, ikimizin buradan gitmesi. Belki de bugün götürecektim onu ama aklıma gelen bir şey engel oldu bana. Belki de... Kimbilir? Hoşlanıyorsunuzdur kız kardeşimden? Eğer öyle bir şey varsa, neden götüreyim onu? Ve işte, utanmayı bir kenara bırakıp, sizinle konuşmaya karar verdim... Ayrıca, böyle bir şeyler de sezer gibi olmuştum... Durumu sizden öğrenmek... istedim...' Ne diyeceğini bilemedi Gagin. 'Kınamayın beni, lütfen,' diye ekledi, 'böyle şeylere alışık değilim...'

Gagin'in elini tuttum. Kararlı bir ses tonuyla,

'Kız kardeşinizden hoşlanıp hoşlanmadığımı mı öğrenmek istiyorsunuz?' dedim. 'Evet, ondan hoşlanıyorum...'

Gagin yüzüme baktı. Duraksayarak,

'Ama,' dedi, 'onunla evlenmeyi düşünmüyorsunuz, değil mi?'

'Böyle bir soruya nasıl cevap vermemi isterdiniz? Düşünün, şu anda bir cevap...'

Gagin sözümü kesti:

'Biliyorum, biliyorum... Şu anda sizden bir cevap beklemeye hakkım yok, bu sorum da çok yersizdi... Ama ne yapabilirim? Ateşle şaka yapmaya gelmez. Asâ'yı bilmezsiniz siz; şu anda ne yapamayacağını bilemiyor, ya kaçacak ya da bir randevu verecek size... Onun yerinde başka biri olsa, duygularını gizleyebilirdi ama o yapamaz bunu. Böyle bir şeyi ilk kez yaşıyor, işin kötü yanı da bu! Bugün ayaklarıma kapanıp hüngür hüngür ağlayışını görseydiniz, korkumu anlardınız.'

Düşünceye daldım. Gagin'in 'ya bir randevu verecek size' sözü yüreğime saplanmıştı. Bu dürüst konuşmasına açık yüreklilikle cevap vermezsem ayıp edeceğimi düşündüm. Bir süre sustuktan sonra,

'Evet,' dedim, 'haklısınız. Bir saat önce kız kardeşinizden bir not aldım. İşte, burada.'

Gagin notu aldı, çabucak okudu ve elleri dizlerinin üzerine düştü. Yüzündeki şaşkınlık ifadesi pek komikti ama ben gülecek durumda değildim.

Şöyle dedi Gagin:

'Tekrar söylüyorum, dürüst bir insansınız siz, peki ama şimdi ne yapacağız? Ve nasıl? Buradan gitmek istiyor, bir yandan da size not yolluyor, düşüncesizlik yaptığı için kendine de sitem ediyor... Ne zaman becerdi bunu? Sizden istediği nedir?'

Yatıştırmaya çalıştım Gagin'i, ne yapmamız, nasıl yapmamız gerektiğini soğukkanlılıkla konuşmaya başladık.

Sonunda şöyle yapmaya karar verdik: Bir felakete sebep olmamak için ben randevuya gidecektim, Asâ'ya her şeyi dürüstçe anlatacaktım; Gagin evde oturup bekleyecek, bana yazdığı nottan haberi yokmuş gibi davranacaktı. Akşam gene oturup konuşacaktık.

Gagin elimi kuvvetlice sıktı.

'Artık size güveniyorum,' dedi. 'Kız kardeşime de, bana da acıyın...' Ayağa kalkarken ekledi: 'Gene de yarın gideceğiz buradan, öyle ya, Asâ ile nasıl olsa evlenmeyeceksiniz.'

'Akşama kadar zaman tanıyın bana,' dedim.

'Olabilir ama evlenmeyeceksiniz.'

Gagin gitti. Kendimi kanepeye bırakıp gözlerimi kapadım. Başım dönüyordu: Bir anda aşırı derecede çok izlenim dolmuştu içine. Gagin'in açık yürekliliği üzmüştü beni, Asâ için üzülüyordum, bana olan aşkı hem sevindiriyordu beni, hem şaşırtıyordu. Her şeyini ağabeyine neden söylediğini anlayamıyordum; çabuk, neredeyse anlık karar vermek zorunluluğu acı veriyordu bana...

Kanepeden kalkarken kendi kendime şöyle diyordum: 'Onun kişiliğinde on yedi yaşında bir kızla evlenmek... nasıl olabilirdi bu!'

XV

Belirlenen saatte Rhein'in karşısına geçtim ve ilk gördüğüm, sabahleyin bana notu getiren çocuk oldu. Galiba beni bekliyordu.

'Fraulein Annette'den,' diye fısıldayarak bir başka not uzattı bana.

Asâ bu notunda, buluşmamızın yerinin değişikliği konusunda beni bilgilendiriyordu. Bir buçuk saat sonra şapele değil, Frau Luize'nin evine gitmem, alt katın kapısını çalmam ve üçüncü kata çıkmam gerekiyordu.

Çocuk sordu bana:

'Tekrar, evet mi?'

'Evet,' diye tekrarladım ve Rhein boyunca yürüdüm.

Eve dönecek kadar zamanım yoktu, sokaklarda dolaşmak da istemiyordum. Kasabanın duvarı dışında bowling için bir çardağın ve bira sevenler için masaların olduğu küçük bir bahçe vardı. Oraya gittim. Yaşlı başlı birkaç Alman bowling oynuyordu. Ahşap toplar gürültüyle yuvarlanıyor, arada bir sevinçli naralar yükseliyordu. Ağlamaktan gözleri şişmiş garson kız bir bardak bira getirdi bana; kızın yüzüne baktım, birden dönüp uzaklaştı yanımdan.

Yan masada oturan kırmızı yüzlü, şişman Alman,

'Evet,' diye mırıldandı, 'Bizim Ganhen bugün çok üzgün: Nişanlısı askere gitti de...'

Kıza baktım; köşeye çekilmişti, eli yanağında, öylece duruyordu. Gözyaşları damla damla süzülüyordu parmaklarının arasından. Biri bira istedi, bira bardağını götürüp masaya bıraktı, tekrar köşesine gitti. Onun bu hali dokundu bana; beni bekleyen randevuyu düşünmeye başladım ama düşüncelerim endişeli, neşesizdi. Bu randevuya giderken içim rahat değildi; kendimi karşılıklı bir aşkın hazlarına bırakmamam gerekiyordu; verdiğim sözü tutmak, zor bir görevi yerine getirmekti beni bekleyen. 'Şakaya gelmez o.' Gagin'in bu sözü ok gibi saplanmıştı yüreğime, ruhumu acıtıyordu. Oysa daha dört gün önce karşıya geçerken kayıkta mutluluğun ateşini içinde hisseden ben değil miydim? Gerçekleşmişti o mutluluk ve şimdi kuşkuluydum, itiyordum o mutluluğu, kendimden uzaklaştırmak zorundaydım onu... Ansızın gerçekleşmesi şaşırtmıştı beni. Asâ ateşli düşünceleriyle, geçmişiyle, eğitimiyle bu çekici ama tuhaf kız... ne yalan söyleyeyim, korkutuyordu beni. İçimde duygularım birbirleriyle uzun süredir mücadele ediyordu. Zaman yaklaşıyordu. Sonunda verdim kararımı: 'Onunla evlenemem. Benim de onu sevdiğimi bilmeyecek.'

Kalktım, zavallı Ganhen'in eline bir Taler bıraktıktan sonra (teşekkür bile etmemişti bana) Frau Luize'nin evine doğru yürüdüm. Akşamın gölgeleri havada yayılmaya başlamıştı, loş sokakların üzerinde görünen gökyüzünün dar bölümünde gün sonunun kızıllığı vardı. Hafifçe tıklattım kapıyı, hemen açıldı. Eşiği geçtim ve tam anlamıyla karanlıkta buldum kendimi.

Yaşlı bir kadın sesi duyuldu:

'Bu taraftan! Yukarıda sizi bekliyorlar.'

El yordamıyla birkaç adım yürüdüm, kemikli bir el tuttu elimi...

'Siz Frau Luize misiniz?' diye sordum.

Aynı ses cevap verdi bana:

'Evet, benim... iyi yürekli genç adam.'

Yaşlı kadın dik merdivenden üst kata çıkardı beni, üçüncü katın merdiven sahanlığında durdu. Küçük bir pencereden sızan zayıf ışıkta belediye başkanının karısının buruşuk yüzünü gördüm. Fazla kurnaz bir gülümseme sarkık dudaklarını yaymış, donuk,

ufak gözlerini büzmüştü. Küçük bir kapıyı gösterdi bana. Elim titreyerek kapıyı açtım, arkamdan kapadım.

XVI

Girdiğim küçük oda hayli karanlıktı ve ilk anda Asâ'yı görememiştim. Uzun bir şala sarınmış, pencerenin önünde sandalyede oturuyordu. Ürkmüş bir kuş gibi başını neredeyse saklamak için öte yana çevirmişti. Sık soluk alıyor, titriyordu. Biraz acır gibi oldum ona. Yanına gittim. Başını daha çok öte yana çevirdi...

'Anna Nikolayevna,' dedim.

Birden doğruldu, bana bakmak istedi ama bakamadı. Elini tuttum, eli ölü gibi soğuk, öylece durdu avucumda.

Asâ gülümsemeye çalışarak,

'İstedim ki...' diye başladı ama soluk dudakları gülümsememişti. 'İstedim ki... Hayır, yapamayacağım...'

Ve sustu. Her sözcüğü söylerken sesi kesiliyordu.

Yanına oturdum.

'Anna Nikolayevna,' diye tekrar ettim.

Ama gene devam edemedim.

İkimiz de susuyorduk. Eli hâlâ avucumdaydı ve ona bakıyordum. Asâ hâlâ kendini sıkıyor, sık soluk alıyor ve ağlamamak, boşalmak üzere olan gözyaşlarını tutmak için alt dudağını hafiften ısırıyordu... Yüzüne bakıyordum; yüzünün ürkek kıpırtısızlığında dokunaklı, çaresiz bir şey vardı: Sanki çok yorgun olduğu için sandalyeye kadar güçlükle yürümüş, kendini üzerine bırakmıştı. Yüreğim sızlıyordu...

Çok alçak sesle,

'Asâ,' dedim...

Bakışını yavaşça kaldırıp bana doğrulttu... Ah, seven kadının bakışı... Kim tarif edebilir seni? Yalvarıyordu gözleri, güven doluydular, soruyorlardı, teslimiyet vardı bu bakışlarda... Karşısında direnemedim bu bakışların. Bedenimde kızgın iğneler dolaşıyor gibi oldum, Asâ'nın elinin üzerine eğildim.

Kesik kesik bir soluk alışa benzeyen titrek bir ses duydum, o anda saçımda yaprak gibi titreyen yumuşacık bir elin dokunuşunu his-

settim. Başımı kaldırıp baktım, Asâ'nın yüzünü gördüm. Bir anda nasıl değişmişti yüzü! Korku ifadesi kaybolmuştu yüzünden, bakışı uzak bir yerlere gitmişti ve beni de kendisiyle birlikte alıp götürmüştü, dudakları hafifçe aralanmıştı, alnı mermer gibi bembeyazdı, saç bukleleri rüzgâr geriye atmış gibi arkaya yatmıştı. Her şeyi unuttum, elini kendime çektim, hiç karşı koymadı eli, arkasından bedeni de geldi bana doğru, şalı omuzlarından kaydı, başı uysalca yaslandı göğsüme, ateş gibi yanan dudaklarımın altında durdu...

Zor duyulabilir bir sesle,

'Sizinim...' diye fısıldadı.

O sırada kollarımın arasına alıyordum onu ki... Birden Gagin'i hatırladım, kafamın içinde şimşekler çaktı.

Hemen kendimi geri çekip haykırdım:

'Ne yapıyoruz biz! Her şeyden haberi var ağabeyinizin... Evet, her şeyi biliyor... Sizinle görüşeceğimi de biliyor.'

Asâ sandalyeye bıraktı kendini.

'Evet,' diye devam ettim. Kalkıp odanın öteki köşesine gittim. 'Ağabeyiniz biliyor... Ona her şeyi anlatmak zorunda kaldım.'

Asâ anlayamamış gibi, sordu:

'Anlatmak zorunda mı kaldınız?'

Henüz kendine gelemediği, ne dediğimi anlayamadığı belliydi.

Bir çeşit heyecanla tekrar ettim:

'Evet, evet. Ve bunun tek suçlusu da sizsiniz, yalnızca siz. Neden sırrınızı açıkladınız? Her şeyi ağabeyinize anlatmaya kim zorladı sizi? Bugün gelip, aranızda geçen konuşmayı anlattı bana.' Asâ'ya bakmamaya çalışarak, odanın içinde uzun adımlarla aşağı yukarı dolaşıyordum. 'Şimdi her şey mahvoldu, her şey...'

Asâ sandalyeden kalkacak oldu. Yüksek sesle engel oldum ona:

'Durun, rica ediyorum, durun. Karşınızdaki dürüst bir insandır. Ama Tanrı aşkına söyleyin, neden telaşlandınız? Bende herhangi bir değişiklik mi fark ettiniz? Bugün bana geldiğinde ağabeyinizden bir şey gizleyemezdim.'

'Neler söylüyorum ben?' diye geçiriyordum içimden ve kafamda ahlâksız bir sahtekâr olduğum, Gagin'in bizim bu buluşmamızdan haberi olduğu, her şeyin bozulduğu, mahvolduğu düşüncesi çınlıyordu.

Asâ'nın korkulu sesini duydum:

'Ağabeyime size gelmesini ben söylemedim, kendi gelmiş.'

'Yaptığınızı görüyorsunuz,' diye devam ettim; 'şimdi de buradan gitmek istiyorsunuz...'

Asâ aynı durgun, sakin tavrıyla,

'Evet, buna mecburum,' dedi, 'sizi de buraya vedalaşmak için çağırdım.'

'Ve benim sizden ayrılmamın kolay olacağını düşünüyorsunuz, öyle mi?'

Asâ anlayamamış gibi tekrar etti:

'Ama neden ağabeyime söylediniz?'

'Söylüyorum size... başka türlü yapamazdım. Eğer siz kendinizi ele vermemiş olsaydınız...'

İçtenlikle itiraz etti Asâ:

'Odama kapanmıştım, ev sahibesinde bir anahtarın daha olduğunu bilmiyordum...'

Onun ağzından böyle bir anda dökülen bu masum özür neredeyse kızdıracaktı beni... oysa şimdi o anı hatırladığımda duygulanmadan edemiyorum... Zavallı, dürüst, samimi çocuk!

Tekrar,

'Ve işte şimdi her şey bitti!' diye başladım. 'Her şey! Bu durumda ayrılmak zorundayız.' Şöyle bir kaçamakça baktım Asâ'ya... yüzü bir anda kıpkırmızı olmuştu. Fark ettim: Hem utanıyordu, hem büyük bir korkuya kapılmıştı. Ben odanın içinde sıtma nöbeti geçiriyor gibi titreyerek dolaşıyordum. 'İçimizi ısıtmaya başlayan duygunun gelişmesine engel oldunuz, aramızdaki bağı siz kopardınız, bana güvenmediniz, kuşku ettiniz benden...'

Ben konuştukça Asâ başını daha çok önüne eğiyordu ve birden yere diz çöktü, başını ellerinin arasına aldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Yanına koştum, ayağa kaldırmaya çalıştım onu ama kalkmadı. Kadın gözyaşına dayanamam ben: Hemen kaybederim kendimi.

'Anna Nikoleyevna,' dedim, 'lütfen, yalvarıyorum, Tanrı aşkına kalkın yerden...'

Tekrar tuttum elinden...

Ama birden sıçrayarak ayağa kalkınca çok şaşırdım... Yıldırım

gibi kapıya koştu, gözden kayboldu...

Birkaç dakika sonra Frau Luize odaya girdiğinde ben odanın orta yerinde hâlâ olduğum yerde ayakta, yıldırım çarpmış gibi kıpırdamadan dikiliyordum. Bu buluşmanın bu kadar çabuk, söylemek istediğim, açıklamak zorunda olduğum şeylerin daha yüzde birini bile söylememişken, her şeyin nasıl sonuçlanacağından habersizken böylesine saçma bir biçimde bittiğine inanamıyordum...

Frau Luize sarı kaşlarını alabildiğine kaldırarak sordu bana:

'Fraulein gitti mi?'

Aptallaşmış gibi baktım yaşlı kadının yüzüne ve çıktım.

XVII

Kasabadan hızla çıkıp kendimi doğrudan kırlara attım. Can sıkıntısı, çılgın bir can sıkıntısı kemiriyordu içimi. Kendime sitemler ediyordum. Asâ'nın buluşma yerimizi değiştirmesini nasıl anlayamamıştım, benimle bu yaşlı kadının evinde buluşmak istemesinin değerini nasıl bilememiştim, nasıl engel olmamıştım gitmesine! O kuytu, neredeyse karanlık odada onunla yalnızken onu kendimden uzaklaştıracak, hatta ona sitem edecek gücü, cesareti nereden almıştım? Şimdi ise hayali ayrılmıyordu yanımdan, özür diliyordum ondan; soluk yüzü, yaşlı gözleri, dağınık saçları, başının göğsüme yumuşak dokunuşu aklımdan çıkmıyordu, içimi yakıyordu... İçimde bir ses şöyle fısıldıyordu bana: 'Sizinim...' Kendimi inandırmaya çalışıyordum: 'Ben yapmam gerekeni yaptım...' Yalan! Yoksa böyle bir sonuç muydu benim beklediğim, istediğim? Ondan ayrılabilecek durumda mıydım yoksa? Onsuz yapabilir miydim acaba? Kendime büyük bir öfkeyle tekrarlıyordum: 'Deli! Deli!'

Bu arada gece oldu. Geniş adımlarla Gaginlerin evine gidiyordum.

XVIII

Gagin karşıladı beni. Uzaktan seslendi:

'Kız kardeşim nerede?'

'Evde değil mi?' diye sordum.

'Yok.'

'Eve dönmedi mi?'

'Hayır. Kusura bakmayın, sabredemedim: Sizinle sözleşmiş olmamıza karşın, o şapele gittim, orada değildi; demek sizinle buluşmaya gelmedi, öyle mi?'

'Şapele gitmedi.'

'Öyleyse, görmediniz mi onu?'

Asâ ile görüştüğümü söylediğimi itiraf ettim.

'Nerede görüştünüz?'

'Frau Luize'nin evinde. Bir saat önce ayrıldık,' diye ekledim. Eve döndüğünü düşünüyordum.

'Bekleyelim öyleyse,' dedi Gagin.

Eve girdik, yan yana oturduk. İkimiz de susuyorduk, içimiz hiç rahat değildi. Sık sık kapıya bakıyor, kulak kabartıyorduk. Nihayet ayağa kalktı Gagin. Yüksek sesle,

'Bir şeye benzediği yok bunun!' dedi. 'Kalbim sıkışıyor, Tanrı biliyor ya, öldürecek beni bu kız... Gidip arayalım onu.'

Çıktık. Hava iyice kararmıştı. Gagin şapkasını gözlerinin üzerine indirirken sordu:

'Onunla neler konuştunuz?'

'Topu topu beş dakika gördüm onu. Sizinle kararlaştırdığımız gibi konuştum onunla.'

Gagin sözümü kesti:

'Bakın ne diyeceğim, birbirimizden ayrılsak daha iyi ederiz, böylece daha çabuk bulabiliriz onu. Bir saat sonra burada buluşalım.'

XIX

Üzüm bağından aşağı hızla kasabaya indim. Çabucak bütün sokakları dolaştım, her yere, Frau Luize'nin pencerelerine bile baktım, Rhein'e döndüm, kıyıya koştum... Arada bir kadınlar görüyordum ama Asâ hiçbir yerde yoktu. Şimdi içimi kemiren can sıkıntısı değil, gizli bir korku acı veriyordu bana ama bir acı hissetmiyordum... Hayır, pişmanlıktı hissettiğim, en yakıcısından bir keder, acıma, esefti ve aşk... Evet! En güçlüsünden bir aşk. Elimi kolumu sallıyordum, hareketli gecenin karanlığında (önce alçak sesle, giderek daha yüksek sesle) Asâ'ya sesleniyordum. Onu sevdiği-

mi yüz kez tekrarlıyordum, ondan hiçbir zaman ayrılmayacağıma yeminler ediyordum; onun o soğuk elini bir kez daha tutmak, o sakin sesini tekrar duymak, onu tekrar karşımda görmek için dünyada her şeyi verirdim... Çok yakınlaşmıştı bana; her şeyiyle, yüreğinin ve duygularının bütün kararlılığıyla, masumluğuyla güvenmişti bana; tertemiz gençliğini sunmuştu... ve ben bastırmadım onu göğsümün üzerine; sevimli yüzünün sevinçten, heyecandan nasıl aydınlanacağını görmek mutluluğundan yoksun bıraktım kendimi... Bu düşünce çıldırtıyordu beni.

Bitkin bir umutsuzluk içinde düşünüyordum: 'Nereye gitmiş olabilir, kendine bir şey mi yaptı?' Nehrin kıyısında birden beyazlı biri ilişti gözüme. O yeri biliyordum; yetmiş yıl önce nehirde boğulmuş birinin mezarı vardı orada; mezarın başındaki yarısına kadar toprağa gömülü haçın üzerinde çok eski bir yazı vardı. Kalbim duracak sandım... Haçın olduğu yere koştum, gördüğüm beyazlı birden kayboldu. 'Asâ!' diye seslendim. Sesimden kendim de korktum ama cevap veren olmadı...

Gidip Gagin'in onu bulup bulmadığını öğrenmeye karar verdim.

XX

Üzüm bağının patikasından hızla çıkarken Asâ'nın odasında ışık olduğunu gördüm... Bu biraz rahatlattı içimi. Eve geldim; alt katın kapısı kapalıydı, kapıyı çaldım. Alt katın ışık olmayan küçük penceresi yavaşça açıldı ve Gagin'in başı göründü.

'Buldunuz mu onu?' diye sordum.

Fısıldayarak cevap verdi Gagin:

'Kendi geldi, şimdi odasında, üstünü değiştiriyor. Her şey yolunda.'

Büyük bir sevinçle haykırdım:

'Tanrı'ya şükürler olsun! Tanrı'ya şükür! Her şey çok güzel artık. Size bir şey söyleyeyim mi, bizim tekrar konuşmamız gerekiyor.'

Gagin pencerenin kanadını kendine doğru çeker gibi yaparken,

'Başka bir zaman,' dedi, 'daha sonra, şimdilik hoşça kalın.'

'Yarın görüşmek üzere,' dedim, 'yarın her şey açıklığa kavuşacak.'

'Hoşça kalın,' diye tekrarladı Gagin.

Ve pencereyi kapadı. Neredeyse tıklatacaktım camı. Gagin'e kız kardeşiyle evlenmeme izin vermesini söyleyecektim. Ama böyle bir ortamda, böyle bir evlilik önerisi... 'Yarın görüşürüz,' diye geçirdim içimden, 'yarın mutlu olacağım...'

Yarın mutlu olacağım! Mutluluğun yarını yoktur; dünü de yoktur; geçmişi hatırlamaz mutluluk, geleceği düşünmez, mutluluk için yalnızca şimdi vardır ve o şimdi bir gün değil, bir andır.

Z.'ye, eve nasıl gittiğimi hatırlamıyorum. Ayaklarım götürmüyordu, karşıya bir kayıkla geçmemiştim: Çok geniş, güçlü kanatlar havaya kaldırmışlardı beni sanki... Bir bülbülün şakıdığı bir çalığın yanından geçiyordum, durdum uzun süre dinledim o bülbülü: Benim aşkımın, mutluluğumun şarkısını söylüyor gibi geliyordu bana.

XXI

Ertesi sabah tanıdık küçük eve doğru yürürken bir şey çok şaşırttı beni: Evin bütün pencereleri açıktı, kapısı bile açıktı; eşiğin önünde yerlerde birtakım kâğıt parçaları vardı; hizmetçi kadın elinde süpürgeyle kapının içindeydi.

Yanına gittim. Ben daha Gagin'in evde olup olmadığını sormamıştım ki kaba bir tavırla,

'Gittiler!' dedi.

'Gittiler mi?' diye tekrarladım. 'Nereye gittiler? Nereye?'

'Bu sabah altıda gittiler, nereye gittiklerini de söylemediler. Durun, siz Bay N. misiniz?'

'Evet, ben Bay N.'yim.'

'Küçükhanım bir mektup bıraktı.'

Hizmetçi kadın üst kata çıktı, elinde bir mektupla döndü.

'İşte bu, buyurun...'

'Ama olamaz...' dedim. 'Nasıl olur?'

Hizmetçi kadın aptal aptal baktı yüzüme, süpürmeye devam etti.

Mektubu açtım. Mektubu bana Gagin yazmıştı, Asâ'dan tek satır bile yoktu mektupta. Böyle birden gittikleri için ona kızmamamı rica ediyor, mantıklı düşünecek olursam, hak vereceğimi yazıyor-

du. İleride doğacak zor, tehlikeli durumdan kurtulmak için başka bir çıkış yolu bulamadığını söylüyordu. Şöyle yazıyordu: 'Dün akşam aramızda konuşmadan sizinle Asâ'yı beklerken, ayrılmamızın gerektiğinden kesinlikle emin oldum. Saygı duyduğum önyargılar vardır. Asâ ile evlenemeyecek olmanızı anlayışla karşılıyorum... Her şeyi anlattı bana; onun huzuru için, bana birçok kez tekrarladığı ısrarlı ricasını yerine getirmek zorundayım.' Mektubunun sonunda, dostluğumuz böyle kısa sürdüğü için üzüntüsünü belirtiyor, bana mutluluklar diliyor, elimi dostça sıkıyor, onları bulmaya çalışmamamı rica ediyordu.

Gagin beni duyacakmış gibi haykırdım: 'Nasıl önyargılar bunlar? Ne saçma şey! Kimin hakkı vardır Asâ'yı benden kaçırmaya?' Başımı ellerimin arasına aldım...

Hizmetçi kadın yüksek sesle seslendi ev sahibesine: Kadının korkusu kendime getirdi beni. O anda koymuştum aklıma: Ne pahasına olursa olsun, arayıp bulacaktım onları. Böylesi bir darbeyi kabullenmek, böyle bir ayrılığa razı olmak benim için olanaksızdı... Ev sahibesinden Gaginlerin sabah altı vapuruna bindiklerini, Rhein'den aşağı gittiklerini öğrendim. Bilet bürosuna gittim. Orada Gaginlerin Köln'e bilet aldıklarını öğrendim. Hemen hazırlanıp, onların arkasından gitmek amacıyla alelacele eve gidiyordum. Frau Luize'nin evinin önünden geçmem gerekti... Birden, birinin bana seslendiğini duydum. Başımı kaldırıp bakınca, bir gün önce Asâ ile konuştuğumuz odanın penceresinde belediye reisinin dul karısını gördüm. İğrenç şekilde gülümsüyor, beni yanına çağırıyordu. Başımı çevirip yürüdüm ama arkamdan seslenerek, kendisinde benim için bir şey olduğunu söyledi. Onun bu söylediği durdurdu beni, evine girdim. O odayı tekrar gördüğümde hissettiğim duyguları anlatamam...

Yaşlı kadın bana bir not kâğıdını göstererek şöyle dedi:

'Aslında bu notu size yalnızca, kendiniz bana geldiğinizde vermem gerekiyordu ama siz çok iyi bir gençsiniz... Alın.'

Aldım notu.

Küçücük kâğıt parçasında kurşun kalemle çabucak şöyle yazılmıştı: 'Hoşça kalın, bir daha görüşmeyeceğiz. Gururumdan gitmiyorum... hayır, başka türlü yapamazdım. Dün sizin karşınızda ağ-

ladığımda bir tek sözcük söyleseydiniz bana, bir tek sözcük... gitmez, kalırdım. Ama söylemediniz o sözcüğü. Demek böylesi daha iyi... Elveda!'

Bir tek sözcük... Ah, akılsız adam! O sözcüğü... o sözcüğü bir gün önce gözyaşları dökerek çok kez tekrarlamıştım... rüzgâra karşı haykırmıştım... bomboş kırlarda ısrarla bağırmıştım... ama ona söylemedim o sözcüğü, onu sevdiğimi söylemedim... Onunla o uğursuz odada konuşurken sevgimin bilincine henüz tam varmış değildim: Onun ağabeyiyle anlamsız ve sıkıcı bir sessizlik içinde otururken bile uyanmamıştı bu duygum... Mutluluğumu elimden kaçırabileceğim korkusuyla Asâ'yı aramaya, ona seslenmeye başladığımdan birkaç saniye sonra önüne geçilemez bir güçle göstermişti kendini aşkım... ama artık çok geçti. 'Evet, imkânsızdır artık bu' diyeceklerdir bana... İmkânsız olup olmadığını bilmiyorum ama gerçek olduğunu biliyorum. Asâ'da az da olsa bir cilvenin gölgesi bulunsaydı, davranışları yapmacık olsaydı, gitmezdi Asâ. Herhangi bir kızın katlanabileceği bir şeye o katlanamazdı; işte bunu anlayamıyordum. Karanlık pencerenin önünde Gagin'le son konuşmamızda içimdeki iblis itirafta bulunmama izin vermemişti ve hâlâ tutunabileceğim son iplik o anda elimden kayıp gitmişti.

Aynı gün, hazır valizimle L. kasabasına döndüm ve vapurla Köln'e doğru yola çıktım. Hatırlıyorum, vapur iskeleden ayrılırken ben içimden, hiçbir zaman unutmayacağım, unutamayacağım bütün bu sokaklarla vedalaşıyordum, birden Ganhen'i gördüm. Kıyıda bir bankta oturuyordu. Yüzü soluktu ama hüzünlü değildi. Yakışıklı bir delikanlı yanında ayakta duruyor, gülümseyerek ona bir şeyler anlatıyordu; Rhein'in karşı kıyısında ise benim küçük Meryem Anam dişbudak ağacının koyu yeşil dalları arasından gene öyle elemli bakıyordu.

XXII

Köln'de Gabinlerin izini buldum; Londra'ya gittiklerini öğrendim; arkalarından Londra'ya gittim ama Londra'da bütün aramalarım sonuçsuz kaldı. Gaginleri aramaktan uzun süre vazgeçmedim, ıs-

rar ettim, ne var ki sonunda onlara ulaşmak umudumu bütünüyle yitirince aramaktan vazgeçmek zorunda kaldım.

Ve bir daha görmedim onları... Asâ'yı bir daha göremedim. Gagin'le ilgili belli belirsiz birtakım şeyler duyduğum oldu ama kız kardeşi benim için tamamen yok oldu. Onun hayatta olup olmadığını bile bilmiyorum. Ancak, birkaç yıl sonra yurtdışında trende, yüzü bana unutamadığım bir yüzü çok hatırlatan bir kadın gördüm... Ne var ki elbette, bu rastlantısal benzerlik yanıltmış olmalıydı beni. Asâ belleğimde, hayatımın en güzel günlerinde onu tanıdığım, son kez, alçak iskemleye sırtını dayamış gördüğüm gibi kaldı.

Bu arada şunu da belirtmeliyim, pek uzun süre hasretini çekmedim Asâ'nın; hatta bir süre sonra, kaderin beni Asâ'dan ayırmakla daha iyi ettiğini bile düşünmeye başladım; onunla evlenecek olsam belki mutlu olamayacağım düşüncesiyle teselli buluyordum. O zamanlar çok gençtim ve geleceğim, o kısa ve çabuk geleceğim sınırsız gibi görünüyordu bana. 'Olanlar daha güzel, daha harika tekrarlanamaz mıydı?' diye düşünüyordum... Başka kadınlarla tanıştım ama Asâ'nın bende yarattığı o yakıcı, ince, derin duygu bir daha tekrarlanmadı. Hayır! Bir zamanlar bana sevgiyle yönelen o gözlerin yerini hiçbir göz alamadı, göğsüme yaslanan hiçbir başa kalbim öylesine tatlı, mutlu çarparak karşılık vermedi!

Ailesiz bir yalnızlığa mahkûm yaşlı bir bekâr olarak hasret dolu yıllar yaşıyorum ve Asâ'nın notunun yazılı olduğu küçük kâğıdı da, ıtır çiçeğini, bir zamanlar pencereden attığı kurumuş ıtır çiçeğini de kutsal bir emanet gibi saklıyorum. Hâlâ hafif bir kokusu var o ıtır çiçeğinin ama dudaklarıma ancak bir kez götürebildiğim o el şimdi belki bir mezarda çürümektedir... Bana gelince... Neler mi yaşadım? Benden, o mutlu, heyecanlı günlerden, o kanatlı umutlardan, amaçlardan geriye neler mi kaldı? Ufacık bir otun kuruması insana bütün sevinçleri, bütün acıları yaşattığı gibi, insanı hüzünlendirir de."

Polesye Ormanı'na Bir Gezi

(Поездка в Полесье)

BİRİNCİ GÜN

Aşağıda ufku boydan boya kaplayan çam ormanının görkemli görünüşü denizi andırıyordu. Denizin de, çam ormanının da verdiği izlenim aynıdır; aynı dokunulmamış, el değmemiş bir güç engin, uçsuz bucaksız uzanır önünüzde. Yüzyıllık ormanın derinlerinden de, suyun ölümsüz diplerinden de aynı ses yükselir: "Benim seninle işim yok," der insana; "ben egemenim, sen ise ölmemek için çabala dur!" Ama orman (özellikle de her zaman yalnız, neredeyse sessiz, suskun çam ormanı) denize oranla çok daha tekdüze, hüzünlüdür. Deniz korkutur, okşar, her türlü renkleriyle oynar, her çeşit sesle konuşur; onun gibi yine sonsuzluk esintisi olan ama sonsuzluğu bize hiç de yabancı olmayan gökyüzünü yansıtır... Durağan, karanlık çam ormanı kasvetlice susar ya da insanoğlunun yüreğine önüne geçilemez bir güçle işleyerek boğuk, homurdanır. Bir günlük insan için, dün doğmuş, bugün ölecek olan insan için zordur ölümsüz İsis'in[1] soğuk, doğrudan kendisine dikilmiş bakışına dayanmak. Doğal afetlerin buz gibi soluğu karşısında insanın yalnızca cesur gençlik umutları, hayalleri durulmaz, sönmez; hayır, bütün ruhu çöker, taş kesilir; son kardeşinin de yeryüzünden

1 Eski bir Mısır tanrıçası.

silinebileceğini ama bu çamların dallarında tek iğnenin titremeyeceğini hisseder insan. Yalnızlığını, zayıflığını, çaresizliğini hisseder ve telaşlı, gizli bir korkuyla kendini günlük küçük kaygılara, yaşamın endişelerine verir; kendi yarattığı bu dünyada yaşamak daha kolay gelir ona, burada kendi evindedir, burada kendi anlamına, gücüne inanmaya hâlâ cesaret etmektedir.

Birkaç yıl önce Reseta deresi kenarındaki küçük hanın kapısının önünde ayaktaydım. İlk kez Polesye ormanını görüyor, işte böyle şeyler düşünüyordum. Orman önümde koyu yeşil, aralıksız kademelerle aşağıya doğru inmekteydi; geniş çam ormanının ancak bazı yerlerinde açık yeşil, küçük akağaç korulukları göze çarpmaktaydı; onun dışında her yer çam ağaçlarıyla kaplıydı. Ne bir kilise, ne bir çayır... ağaçlar, hep ağaçlar, hep çamların diş diş tepeleri... ve ince, donuk bir sis, uzaklarda ormanın üzerine oturmuş olan onun her zamanki sisi... Ortamın durağanlığı, ağırlığı değildi bu, hayır... ufkun her yanından bana doğru esen, görkemli olsa da, bir canlılığın yokluğu, bir çeşit ölmüşlüğüydü. Hatırlıyorum, büyük, beyaz bulutlar çok yükseklerden ağır ağır, sessiz geçiyorlardı; kıpırtısız, sıcak bir yaz günüydü. Derenin kırmızıya çalan suyu sazların arasında şırıldamadan akıyordu; dibinde yosunlar belli belirsiz görünüyordu ve suyu bataklık kıyıda bazı kumluk yerlerde ortaya çıkıyordu. Hanın avlu kapısının hemen önünden il merkezine giden dümdüz yol geçiyordu.

Yolda, hanın tam kapısının önünde kutularla, sandıklarla yüklü açık bir araba vardı. Arabanın esnaftan sahibi karga burunlu, gözleri fare gözleri gibi ufak, kambur, sıska, topal, yaşlı adam kendisi gibi topal, sıska atını arabaya koşmaktaydı. Karaçevski panayırına gitmekte olan bir baharat satıcısıydı. Yolda ansızın birkaç kişi belirdi; onları başkaları izledi... sonunda büyük bir kalabalık oldular. Her birinin elinde baston, sırtında heybe vardı. Yorgun, sallana sallana yürüyüşlerinden de, güneş yanığı yüzlerinden de çok uzaklardan geldikleri belliydi: İşten dönen Yuhnov, Kopaç köylüleriydi bunlar. Yetmiş yaşlarında ak saçlı bir ihtiyarın onlara önderlik etmekte olduğu belliydi; arada bir dönüp, sakin bir sesle arkadakilere daha hızlı yürümelerini söylüyordu. "Hadi, hadi çocuklar," diyordu, hadi, "yürüyün." Arkadakiler aralarında konuşmadan, tu-

haf, mağrur bir sessizlik içinde yürüyorlardı. İçlerinden yalnızca biri, görünüşte canı sıkkın, gocuğunun önü açık, koyun postundan şapkasını gözlerinin üzerine indirmiş kısa boylu biri baharatçının yanından geçerken birden sordu ona:

"Baharat kaça hemşerim?"

Heyecanlanan baharatçı ince sesiyle karşılık verdi:

"Ne istemiştin, beyefendi? Bir kapiğe de var, yarım kapiğe de... Yarım kapik olanından ister misin?"

"Bir de midemi mi bozayım senin baharatlarınla," dedi gocuklu.

Yürüyüp uzaklaştı arabadan.

En öndeki yaşlı adamın sesi duyuldu:

"Acele edin çocuklar, acele edin! Geceye daha çok var."

Bütün kalabalık önünden geçip uzaklaştıktan sonra baharatçı bana şöyle bir bakarak mırıldandı:

"Cahil insanlar işte... Böyle şeyler almak kim, onlar kim!"

Ve atını arabaya çabucak koştuktan sonra küçük bir salın göründüğü dereye doğru indi. Beyaz keçe şapkalı bir köylü alçak bir kulübeden çıktı ve karşı kıyıya geçirdi onu. Araba kasisli yolda tek tekerleği zaman zaman gıcırdayarak uzaklaştı.

Atlarıma saman verdikten sonra ben de yola çıktım. Bataklı çayırda iki versta gittikten sonra ormanın içinde kütüklerle yapılmış dar bir yola girdim. Arabam yuvarlak kütüklerin üzerinde sıçrayarak ilerliyordu; arabadan inip yürümeye başladım. Atlar birlikte, burunlarından sesli soluyarak, başlarını sivrisinekleri, böcekleri kovmak için sallayarak uygun adımlarla ilerliyorlardı. Orman derinliklerine doğru çekiyordu bizi. Çayıra yakın yerlerde akağaçlar, titrek kavaklar, ıhlamurlar, kavaklar, meşeler vardı; daha sonra seyrekleşiyordu bunlar ve gür köknar ağaçları duvar gibi yükseliyordu; daha ilerilerde ise çam ağaçlarının kırmızı, çıplak bedenleri görünüyordu, onların arkasında da altlarında fındık, kuşkirazı, üvez fidanlarının, boy atmış otların olduğu değişik ağaçlar vardı. Güneş ışığı ağaçların tepelerine parıldayarak vuruyor ve dallarda dağılarak bazı yerlerde toprağa kadar ulaşıyor, oralarda ışık lekeleri oluşturuyordu. Kuş sesi hemen hiç yoktu, onlar büyük ormanları severler ancak zaman zaman bir çavuş kuşunun hüzünlü, peş peşe üç kez öttüğü, bir fındık kuşunun veya kestane kar-

gasının öfkeli çığlığı duyuluyordu; kimi zaman, yalnız bir muhabbet kuşu pek güzel, altın gibi parlak tüylerini göstererek önümde yolu karşıdan karşıya geçiyordu. Kimi zaman ağaçlar seyrekleşiyordu, önüm açılıyor, aydınlanıyordu, arabam temizlenmiş kumluk bir alana çıkıyordu; çavdar evlek evlek boy atmış oluyordu bu kumluk alanlarda, cılız başakları sessizce sallanıyordu. Ormanın kenarında, önündeki kuyunun haçı yan yatmış çok eski bir şapelin karaltısı vardı; boş bir şişeye doluyormuş gibi akan, görünmeyen bir suyun sakin şırıltısı duyuluyordu. Bir süre sonra devrilmiş bir akağaç beklenmedik bir anda kesti yolu; orada orman o kadar yaşlı, yüksek ve geçilmezdi ki hava bile ağırdı sanki... Yer yer yol da su kaplıydı; yolun iki yanı bataktı, her şey yeşil, siyah görünüyordu ve sazlıktı. Ördekler çiftli kalkıyorlardı ve bu su kuşlarını çamların arasında hızla uçarken görmek çok tuhaftı. Ansızın uzun uzun bağırdıkları duyuluyordu: "Ga, ga, ga, ga." Bir çoban, sürüsünü ağaçların seyrek olduğu yere sürüyordu; kısa, sivri boynuzlu, kahverengi bir sığır hızla çıktı çalıların arasından, yolun kenarında çakılmış gibi durdu, iri, simsiyah gözlerini önümde koşmakta olan köpeğime dikti... Rüzgâr yanan bir ağaç kokusu getirdi; ormanın üzerindeki soluk mavi havada beyaz bir duman belirdi: Anlaşılan, bir köylü cam veya dokuma atölyesi için kömür yapıyordu. İlerledikçe çevre daha karanlık, daha sessiz oluyordu. Çam ormanları her zaman sessizdir; ancak, başınızın üzerinde, yukarılarda uzun bir şırıltı vardır, ağaçların tepeleri hafiften uğuldamaktadır orada... Yürürsünüz, yürürsünüz ama ormanın bu sesi hiç susmaz ve yüreğiniz hafiften sızlamaya başlar, bir an önce ormandan çıkmak, ışığa kavuşmak, derin derin solumak ister canınız; bu rutubet, çürümüşlük kokan bu hava boğacak gibi olur sizi...

Atlar on beş versta ağır adımla, bazen tırısla gidiyordu. Hava kararmadan ormanın tam ortasında olan Svyatoye köyüne varmak istiyordum. İki kez, arabaları ağaç kabuğu veya tomruk yüklü köylülerle karşılaştım.

Birine sordum:

"Svyatoye'ye daha çok mu var?"

"Hayır, yaklaştınız."

"Kaç versta daha var?"

"Üç versta falan."

Aradan bir buçuk saat geçti. Hâlâ gidiyordum... Tekrar yüklü bir araba gıcırtısı duydum. Yanımdan geçmekte olan köylüye sordum:

"Svyatoye'ye daha ne kadar yolum var kardeş?"

"Ne dedin?"

"Svyatoye'ye ne kadar yolum var dedim."

"Sekiz versta."

Ve nihayet ormandan çıkıp karşıda küçük bir köy gördüğümde güneş batmıştı. Köyün, günbatımının kızıllığında parlayan tek kuleli, yeşil kubbeli, pencereleri küçük kilisesinin çevresinde yirmi beş ev vardı. Svyatoye köyüydü burası. Köye girdim. Arkadan gelen bir sürü arabama yetişti; böğürerek, meleyerek, domuzlar bağırarak geçti yanımdan. Genç kızlar, telaşlı kadınlar sürüyü karşıladı, her biri kendi hayvanlarını aldı. Sarı saçlı çocuklar, kaçan domuz yavrularının arkasından neşeli çığlıklar atarak koşuyorlardı. Yol boyunca toz dalga dalga kalkıyor, yükseliyor, yukarıda al bir renk alıyordu.

Geceyi, toprağın iki versta altını gördükleri söylenen Polesyalılardan kurnaz, kafası pek çalışan muhtarın evinde geçirdim. Ertesi sabah erkenden, besili iki köylü atının koşulu olduğu açık bir arabayla, yanımda muhtarın oğlu ve Yegor adında başka bir köylüyle yaban horozu ve keklik avına çıktım. Orman ufku her yanda boydan boya masmavi kaplamıştı. Svyatoye köyünün çevresi iki yüz desyatina[2] işlenmiş tarlaydı; ancak av için uygun yerler yedi versta ötedeydi. Muhtarın oğlunun adı Kondrat'tı. Yüz ifadesi hoş ve sakin, kumral saçlı, kırmızı yanaklı, saygılı, konuşkan, iyi bir gençti. Arabayı o kullanıyordu. Yegor benim yanımda oturuyordu. Burada onunla ilgili bir şeyler anlatmak istiyorum.

Yegor ilde en usta avcı olarak biliniyordu. Elli versta çevrede dolaşmadığı, avlanmadığı yer yoktu. Saçma ve barut harcamamak için kuşlara çok seyrek ateş ediyordu ama onda keklik, su çulluğu avlamanın çeşitli yolları vardı. Dürüst, "sessiz" biriydi Yegor. Konuşmayı sevmiyor, avladığı hayvanların çokluğuyla hiçbir zaman övünmüyordu (avcılarda pek görülmeyen bir özellik). Orta boylu, zayıftı, yüzü uzun, soluktu, gözleri iri, bakışı içtendi. Yüz hatların-

2 1,09 hektar karşılığı eski bir Rus alan ölçü birimi – ç.n.

da, özellikle düzgün, her zaman kıpırtısız dudaklarında bir huzur, soğukkanlılık esintisi vardı. Bir şey söylerken dudaklarında hafif bir gülümseme oluyordu... çok sevimli, sakin bir gülümsemeydi bu. İçki içmiyordu, çalışkandı ama onu üzen bir şey vardı: Karısı sürekli hastaydı, doğan çocukları ölmüştü; durumu "kötüydü", bir türlü düzelmiyordu. Ve şöyle diyordu: "Avcılık köylüye göre değildir, tüfekle oynamayı seven insan da iyi insan değildir." Sürekli ormanda bulunmasının sonucu mu, o ıssız çevrenin kasvetli, sert doğasıyla karşı karşıya olmasının sonucu mu, değişik ruhsal yapısının sonucu mu, bilinmez, Yegor'un davranışlarında mütevazi mağrur bir duruş vardı (endamlı bir erkek geyiğin mağrur duruşunu andıran). O güne kadar, "yulaflıkta" nöbetteyken yedi ayı öldürmüştü. Sonuncuya ancak, dördüncü gece ateş etmeye karar verebilmişti: Ayı bir türlü yan dönmemişti ona ve tüfeğinde tek mermi vardı. Yegor o ayıyı benim köye gelmemden bir gün önce öldürmüştü. Kondrat beni onun yanına götürdü, avluda buldum onu; bağdaş kurup oturmuş, elinde kısa ağızlı, kör bir bıçakla kocaman hayvanın iç yağını çıkarıyordu.

"Ne güzel bir hayvanı devirmişsin!" dedim.

Yegor başını kaldırıp önce bana, sonra yanımda gelen köpeğime baktı.

"Avlanmaya geldiyseniz, Moşnoto'da çok yaban horozu var," dedi.

Ve tekrar işini sürdürdü.

İşte ertesi gün bu Yegor ve Kondrat'la ava gidiyordum. Svyatoye'yi çeviren açıklık bölgeyi kolay geçtik, ormana girdik... Kondrat arabayı çok güzel kullanıyordu!

Yegor, Kondrat'ın gösterdiği yere baktı, bir şey söylemedi. Gösterdiği yerdeki yabani güvercine yüz adımdan fazla vardı; oysa kırk adımdan bile vuramazdık onu: Kanatları öylesine kalındı.

Konuşmayı pek seven Kondrat bu arada birkaç uyarıda daha bulunmuştu ama ormanın sessizliği sonunda onu da etkiledi, sustu. Ancak arada bir kâh ileriye bakarak, kâh atların soluk alışına kulak vererek birkaç sözcük söylüyordu; sonunda Moşnoto'ya vardık. Moşnoto dedikleri yer köknar ağaçlarının da olduğu geniş bir çam ormanıydı. Gidiyorduk, sivrisineklerin atları rahatsız etmemesi

için Kondrat atları çalılığa doğru sürdü. Yegor tüfeğinin horozunu kontrol etti, haç çıkardı: Haç çıkarmadan bir şey yapmıyordu.

Girdiğimiz ormanda ağaçlar çok yaşlıydı. Bir zamanlar Tatarlar dolaşmışlar mıydı bu ormanda, bilmiyorum ama karışık zamanlarda Rus haydutlar veya Litvanyalı kaçaklar gizlenmiş olabilirlerdi bu ormanın derinliklerinde. Güçlü çam ağaçları hafif eğrilmiş, soluk sarı, çok kalın bedenleriyle birbirlerine saygılı aralıklarla yükseliyorlardı; aralarında ise biraz daha gençleri diziliydi. Yerler, üzeri kuru çam iğneleriyle dolu yeşil yosun kaplıydı; yabanmersini çalıları gürdü; çileklerin yoğun kokusu soluk almamızı ağır desman kokusu gibi zorlaştırıyordu. Güneş çam ağaçlarının yüksek ağından aşağı inemiyordu; ormanın havası boğucu sıcak olmasına rağmen ortalık karanlık değildi; öyleyken, ağaçların kalın kabuklarından aşağı reçine iri ter damlaları gibi süzülüyordu. Gölgesiz, ışıksız, kıpırtısız hava yüzümü yakıyordu. Derin bir sessizlik vardı; ayak seslerimiz bile duyulmuyordu; halı gibi, yosunların üzerinde yürüyorduk. Özellikle Yegor çok sessiz, bir gölge gibi yürüyordu; kuru otlar bile çıtırdamıyordu ayaklarının altında. Acele etmeden yürüyor, arada bir inceden ıslık çalıyordu; bir keklik hemen karşılık verdi onun ıslığına ve gözümün önünde bir köknarın sık dallarının arasına daldı. Ama Yegor boşuna göstermişti onu bana: Kekliği tam görememiştim, ben toparlanana kadar gözden kaybolmuştu. Ona Yegor'un ateş etmesi gerekiyordu. İki de yaban horozu görmüştük; dikkatli hayvanlar biz daha yaklaşmadan ağır kanatlarını çırparak uzaklaşmışlardı ama üç genç yaban horozu vurmayı başarmıştık.

Bir "maydanda" (ağaçlardan katran çıkarılan yere "maydan" diyorlar) birden durdu Yegor, beni yanına çağırdı. Hafif yosun kaplı bir çukurun tam orta yerindeki yeni açılmış bir yeri göstererek,

"Ayı buradan su içmek istemiş," dedi.

"Bu onun pençesinin izi mi?" diye sordum.

"Evet ama su kurumuş. Şu çam ağacındaki iz de onun izi: Bal için tırmanmış ağaca. Tırnakları ağacın bedeninde bıçak izi gibi kalmış."

Ormanın içlerine doğru yürümeyi sürdürüyorduk. Yegor ancak arada bir yukarılara bakıyor, önümüzde sakin, kendinden emin, yürüyordu. Etrafı çukur, büyük, yüksek bir tümsek gördüm.

"Bu da mı maydan?" diye sordum.

"Hayır," diye cevap verdi Yegor. "Burada suçluların kapatıldığı bir yer vardı."

"Çok eskiden mi?"

"Evet, çok eskiden. Dedelerimiz zamanında, onlar hatırlıyorlar. Bir de hazine gizlidir burada. Ama insan kanı için çok büyük bir yemin vardır burayla ilgili."

İki versta daha yürüdük. Susadım.

"Biraz oturun, gidip su getireyim size," dedi Yegor, "şurada biraz ötede kuyu var."

Yegor gitti; ben yalnız kaldım.

Bir kütüğün üzerine oturdum, dirseklerimi dizlerime dayadım ve uzun bir sessizlikten sonra yavaşça kaldırdım başımı, bakındım. Ah, çevrede her şey ne kadar sessiz, katı-hüzünlü... hayır, hatta hüzünlü değil ama suskun, soğuk ve aynı zamanda tehlikeliydi! Kalbim sıkıştı. O anda, orada bir ölüm esintisi hissettim, ölümün yakınlığını duyumsadım. Hiç değilse en küçük bir çıtırtı olsaydı, ölüm sessizliği çökmüş ormanın içinde bir hışırtı duyulsaydı... Neredeyse korkup tekrar eğdim başımı; insanın bakmaması gereken bir yere bakmış gibiydim... Ellerimle kapadım gözlerimi ve birden, gizemli bir emre uyuyormuşum gibi, bütün geçmişimi hatırlamaya başladım...

İşte, gözümün önüne çocukluğum... gürültülü ve sakin, coşkulu ve sabırsız sevinçleriyle, çabuk üzüntüleriyle güzel çocukluğum; sonra bütün hatalarıyla, atılımlarıyla, düzensiz girişimleriyle ve heyecanlı durgunluğuyla kargaşalı, tuhaf, mağrur gençliğim geldi... İlk heveslerimin arkadaşlarını hatırladım... sonra gecenin karanlığında çakan şimşekler gibi parlak birkaç anım geldi aklıma... daha sonra gölgeler büyümeye, üzerime üzerime gelmeye başladı, çevrem giderek kararda, birbirinden farksız yıllar başladı ve yüreğime hüzün çeki taşı gibi oturdu. Kıpırdamadan oturuyor, gözümün önünde yumak çözülüyor gibi, bütün hayatımı karşımda görüyor, şaşkınlıkla, kendimi zorlayarak bakınıyordum. Dudaklarım istem dışı, acı acı fısıldadı: "Ah, ne yaptım ben! Ah, ömrüm, hayatım, böylesine bir iz bırakmadan nasıl geçip gittin? Sıkılı avuçlarımdan nasıl kayıp gittin? Ben mi ihanet ettim sana, senin nimetlerinden ben mi yararlanmayı bilemedim? Öyle olmuş olabilir mi?

Bu küçüklük, bu zavallı bir avuç kül... senden kalan yalnızca bunlar mı? Bu soğuk, durağan, gereksiz şey... ben miyim bu, eski ben miyim? Nasıl? Ruhum dopdolu bir mutluluk ateşiyle yanıyordu; küçük, değersiz her şeyi nefretle itiyor, yadsıyordu, mutluluğun birden sökün edeceğini bekliyordu ve tutkulu dudaklarımı tek damla ıslatmıyordu... Ah, altın tellerim benim, bir zamanlar nasıl duyarlı, tatlı titrerdiniz, şarkılarınızı işitmezdim... ancak koptuğunuz zaman çıkardı sesiniz. Ya da, mutluluk belki yaşamımın çok yakınından ışıl ışıl gülümseyerek geçti ve ben onun tanrısal yüzünü tanıyamadım mı acaba? Ya da gelip ziyaret etti beni, başucumda oturdu ve bir rüya gibi unutulup mu gitti? "Bir rüya gibi" diye hüzünlü, tekrarlıyordum. Yakalanamayan hayaller kedere de, şaşkınlığa da benzeyen duygular uyandırarak dolaşıyorlardı ruhumda... Düşünüyordum: "Peki ama siz sevgili, tanıdık, yok olmuş yüzler, siz, beni bu ölümcül yalnızlığın içinde saran sizler, neden bu kadar kederli, sessizsiniz? Hangi dipsiz derinliklerden çıktınız? Gizemli bakışlarınızı nasıl anlamalıyım? Benimle vedalaşıyor musunuz, yoksa selamlıyor musunuz beni? Ah, bir umut, bir geri dönüş yok mu? Gözlerimden niçin akıyorsunuz ey cimri, geç kalmış damlalar? Ah, kalbim, neye, neden üzülmek; unutmaya çalış, huzur istiyorsan, son ayrılığa, acı sözcüklere alıştırmaya çalış kendini: "Affet" ve "sonsuza kadar" sözcüklerine alış. Arkana bakma, geçmişi unut, aydınlık, gençliğin olduğu yerlere, umudun ilkbahar çiçekleriyle taçlandığı yerlere, sevinç güvercininin gök mavisi kanatlarını çırptığı yerlere, aşkın heyecanlı gözyaşlarının şafak vaktinde çiyin parladığı gibi parladığı yerlere yönelme; bahtiyarlığın, inancın, gücün olduğu yerlere, bize göre olmayan yerlere bakma!

Arkamda Yegor'un gür sesini duydum:

"Buyurun size su, afiyetle için."

Elimde olmadan ürperdim: Bu canlı ses şaşırttı beni, içim sevinçle doldu. Bütün seslerin kesildiği, yalnızca sonsuz bir acının aralıksız iniltisinin duyulduğu karanlık, bilinmez, dipsiz bir kuyuya düşmüş gibiydim... Donup kalmıştım orada, kıpırdayamıyordum, o anda güçlü bir dost el birden kaptı beni, gün ışığına çıkardı. Çevreme bakındım, anlatılamaz bir sevinçle av arkadaşımın içten, sakin yüzünü gördüm. Karşımda, yüzünde her zamanki yu-

muşak, sakin gülümsemesiyle ayakta duruyordu; elindeki berrak su dolu şişeyi bana uzatmıştı... Ayağa kalktım. Heyecanlı,

"Gidelim," dedim, "götür beni buradan."

Yürüdük, akşama kadar uzun süre dolaştık. Sıcak "dindiğinde" ormanda hava öyle çabuk serinledi ki artık orada kalmak istemiyordum. Orman sanki her çam ağacının arkasından öfkeli, fısıldıyordu bize: "Hadi, çabuk çıkın buradan, telaşlı yaratıklar." Çıktık ama Kondrat'ı hemen bulamadık. Seslendik, yüksek sesle seslendik ama ondan karşılık alamadık. Çevreye çökmüş derin sessizliğin içinde birden Kondrat'ın yakından, vadiden gelen sesini işittik: "Deh, deh!" Birden hızlı esmeye başlayan, hemen arkasından dinen rüzgârdan bizim seslendiğimizi duymamıştı. Rüzgârın hızlandığı, ağaçların seyrek olduğu yerlerden belliydi: Yaprakların çoğu ters dönmüş, kıpırdamayan yaprakların arasında alacalı, öylece kalmışlardı. Arabanın yanına gittik, binip eve doğru yola çıktık. Oturuyordum arabada, sarsılarak, rutubetli havayı soluyarak gidiyordum. Biraz önceki hayallerimin, üzüntülerimin tümü bir uyuklama, yorgunluk duygusunun içinde kaybolmuştu; bir an önce sıcak bir evin çatısı altında olmak, kıvamlı kaymakla bir çay içmek, yumuşak, kabarık samanların içine gömülmek ve uyumak, uyumak, uyumak arzusu sarmıştı bedenimi...

İKİNCİ GÜN

Ertesi sabah üçümüz tekrar aynı yere gitmek üzere yola çıktık. On yıl önce Polesya'da birkaç bin desyatinalık bir alan yanmış ve yanan ağaçların yerine o zamana kadar yenileri yetişmemişti. Bazı yerlerde köknar, çam fidanları vardı ve her yer kül kaplıydı. "Yanmış yerle" Svyatoye arası on iki verstaydı ve o arada her çeşidinden çileğin yetiştiği çalılıklar vardı ve çileğe, yaban mersinine pek düşkün olan yaban horozu çoktu.

Arabayla ağır ağır gidiyorduk, birden kaldırdı başını Kondrat.

"Ah!" diye haykırdı, "Şu Yefrem değil mi?" Sesini daha da yükseltip ekledi: "Selam, Aleksandrıç!"

Siyah, aba kumaştan, beli iple bağlı kısa kaftanlı bir köylü, yolun kenarındaki ağacın arkasından çıktı, arabaya yaklaştı.

Kondrat sordu ona:

"Saldılar mı seni yoksa?"

Köylü sırıtarak karşılık verdi:

"Elbette salacaklardı! Bizim gibileri uzun süre tutmaya gelmez!"

"Peki Pyotr Filippıç ne oldu?"

"Filippov'u mu soruyorsun? Galiba bir şeyi yok."

"Vay canına! Oysa ben düşünüyordum da, kendi kendime, Aleksandrıç, yandı, diyordum!"

"Pyotr Filippov yüzünden mi? Boş versene! Öylelerini çok gördük biz. Kurt olmaya heves eden bir köpek kuyruğudur o!" Köylü gözlerini kısarak çabucak şöyle bir göz attı bana. "Ava mı gidiyorsun efendi?" diye sordu.

Başını önüne indirdi.

"Evet," dedim.

"Nerede avlanacaksınız?"

Kondrat,

"Yanmış yerde," dedi.

"Oraya gidiyorsunuz demek, gidin, gidin."

"Neden öyle dedin?"

Köylü, sanki hâlâ gülümseyerek, Kondrat'a cevap vermeden,

"Orada çok yaban horozu gördüm," diye ekledi. "Ama oraya kadar gidemeyeceksiniz, tam yirmi versta yolunuz var. Yegor'a sorun... o söyler size! Ormanı avucunun içi gibi bilir! Ama o bile gidemez oraya." Birden sesini yükseltti köylü: "Aferin Yegor'a, canının kıymetini hiç bilmez!"

"Haklısın Yefrem," diye mırıldandı Yegor.

Merakla baktım Yefrem denen bu köylüye. Uzun zamandır böyle tuhaf bir yüz görmemiştim. Uzun, ince bir burnu, iri dudakları, seyrek bir sakalı vardı. Ufak, mavi gözleri fıldır fıldırdı. Duruşu pek rahattı, elleri belinde, şapkası başındaydı.

Kondrat sordu ona:

"Şimdi de eve mi gidiyorsun?"

"Elbette eve gidiyorum! Artık hava eskisi gibi değil, kardeş: Dışarılarda fazla dolaştım. Çok uzaklara gittim. Bari bu kış uyuşuk bir köpek gibi sobanın yanında pinekleyeyim. Bunu kentte bir iş adamı söyledi bana: Boşver sen bizi Leksandrıç, çek git buradan,

birinci sınıf bir kimlik verelim sana... Acıyorum ben sizin Svyatoyelilere: Sizin gibi bir hırsızı kimse bulamaz."

Kondrat gülmeye başladı.

"Çok şakacısın dayı, inan çok şakacısın," dedi.

Ve dizginleri salladı, atlar yürüdü.

"Çüş..." diye mırıldandı Yefrem.

Atlar durdu. Onun bu müdahalesi Kondrat'ın hoşuna gitmedi. Alçak sesle,

"İşime karışma Aleksandrıç," dedi. "Görüyorsun, arabada beyefendi var. Kızdıracaksın onu."

"Amma da yaptın delikanlı! Neden kızsın? Çok iyi bir beyefendiye benziyor. Göreceksin, bana votka parası bile verecektir!" Yefrem omuzlarını kaldırıp dişlerini sıkarak ekledi: "Evet efendim, bir bardak votka parası verir miydin bu zavallı yolcuya?"

Elimde olmadan gülümsedim, on kapik verdim ona, Kondrat'a yola devam etmesini söyledim.

Yefrem arkamızdan bir asker gibi haykırdı:

"Size minnettarım muhterem efendim. Sana gelince, Kondrat, kimi örnek alman gerektiğini gör işte; korkunun ecele faydası yoktur... Nasıl olsa köye döneceksin, bana geleceksin, duyuyor musun, benim evde üç gün ziyafet var, bol bol içeceğiz; benim karım iyi yemek yapar, odun da çok... Hey! Kel saksağan, dolaşabileceğin kadar dolaş bakalım!"

Ve Yefrem sıkı bir ıslık çalıp çalıların arasında gözden kayboldu.

Arabacı yerinde oturmuş, kendi kendine bir şeyler düşünüyormuş gibi başını sallayan Kondrat'a sordum:

"Kimin nesidir bu Yefrem denen adam?"

Kondrat başını önüne eğdi,

"Bir adam işte," dedi, adamın teki!

"Sizin köyden midir?"

"Evet, Svyatoyelidir. O da öyle bir adam işte... Yüz versta çevrede onun gibi bir tane daha bulamazsın. Hırsızın, sahtekârın tekidir... Aman Tanrım! Herkesin bir şeylerindedir gözü. Yerin dibine girsen kurtulamazsın ondan, yani koynundan götürür paranı, farkına varmazsın."

"Ama çok cesur!"

"Cesur mu dediniz? Evet, hiçbir şeyden korkmaz. Gördünüz, şeytanın teki olduğu yüzünden belli." Kondrat'ı efendileri sık sık kente götürürdü, bu yüzden fırsat bulduğunda güzel konuşabildiğini göstermeye çalışırdı. "Ona bir şey yapabilmeniz olanaksızdır. Kaç kez kente götürdüler onu, hapishaneye yatırdılar, hiç faydası olmadı. Onu bağlarlarken şöyle der: 'Bu bacağımı neden bağlamadınız, bunu da bağlayın, hazır uslu duruyorken sıkı sıkı bağlayın; nasıl olsa, sizinkiler evlerine varmadan ben evime döneceğim.' Bakıyorsunuz, gerçekten de dönmüştür, aman Tanrım! Bizim köylüler ormanı çok iyi biliriz, çocukluğumuzdan beri her yerini öğrenmişizdir ama gene de onunla bu konuda boy ölçüşemeyiz. Geçen yaz bir gece Altuhina'dan Svyatoye'ye geldi, hayatında kimse yapamamıştır böyle bir şeyi, kırk versta yol... Ve bal çalmakta da üzerine yoktur; arılar bile sokmazlar onu. Bütün kovanların balını alır."

"Anlaşılan, arı kovanlarının olduğu yerlerin çitleri de durduramıyor onu."

"Yo, hayır, günahını alamam... Onun böyle bir şey yaptığını gören olmamıştır. Arı kovanlarının çiti bizde kutsaldır. Kovan yerlerinin çevresi çitle çevrilidir; başında da bir nöbetçi vardır; Yefrem balınızı çaldıysa, bu sizin suçunuzdur. Ayrıca, kovanlarımızdaki arılarımız da önemlidir bizim için; yalnızca ayı dokunabilir onlara..."

"Yefrem de bir ayıdır çünkü," dedi Yegor.

"Evli midir bu Yefrem?"

"Evli olmaz olur mu! Bir oğlu bile var. Oğlu da bir hırsız olacak! Babasına çok benziyor çünkü. Şimdiden hırsızlığa alıştırıyor onu babası. Geçenlerde, besbelli bir yerden çaldığı eski beşlikler olan bir çömlek getirmiş, sonra götürüp ormanın açıklık bir yerine gömmüş çömleği, eve dönmüş, oğluna gidip onu bulmasını söylemiş. 'Çömleği bulamazsan yemek vermeyeceğim sana, seni eve de sokmayacağım,' demiş. Çocuk bütün gün ormandaymış, gece de orada kalmış ve sonunda bulmuş çömleği. Evet, kafası çok çalışır bu Yefrem'in. Evdeyken çok iyidir: Ne kadar yersen ye, iç... Dans da vardır evinde, her çeşidinden eğlence de; toplantılara gelince, bizim köyde sık toplanılır, toplantılarda onun kadar güzel kimse konuşamaz; arkadan gelir, ne konuşulduğunu dinler, öyle

bir şey söyler ki herkes sesini keser... Anlayacağın, çenesi kuvvetlidir. Ama ne zaman ki ormana gider, işte o zaman felakettir! Artık bir yıkım bekle... Şunu da söyleyeyim, kendi adamına dokunmaz, hatta çok yakın davranır. Bir Svyatoslovluya rastlarsa karşıdan bağırır ona: 'Kenardan geç kardeşim, orman cini var içimde, öldürürüm seni!' Evet, felaket bir adamdır!"

"Ne sandınızdı? Atadan kalma mülkünü bir kişi tek başına halledebilir mi?"

"Öyle olsa gerek!"

"Bir büyücü falan mıdır o yoksa?"

"Kimbilir! Sözgelimi, geçenlerde gece vakti komşu köyün papazının arı kovanlarının olduğu yere gitmiş, papaz kendi de orada nöbetteymiş. Papaz yakalamış onu, karanlıkta güzel bir benzetmiş. Vurmayı kesince Yefrem 'Kime vurduğunu biliyor musun sen?' demiş. Papaz onun sesini tanıyınca donup kalmış. Yefrem 'Evet kardeşim,' demiş, 'bu sana pahalıya patlayacak!' Papaz, Yefrem'in ayaklarına kapanmış, 'Ne istiyorsan al buradan,' demiş. Yefrem bir şey almayı kabul etmemiş, 'Hayır,' demiş, 'zamanı gelince alacağımı alacağım senden, ne istersem onu alacağım.' Buna ne dersiniz? O günden beri ne yapacağını bilemiyor papaz, gölge gibi dolaşıyor ortalarda! 'O anda kalbim duracak gibi oldu,' diyor; 'haydut çok korkuttu beni.' Zavallı papaz öyle oldu işte."

"O papaz aptal galiba," dedim.

"Aptal mı? Demek siz öyle düşünüyorsunuz... Bir ara Yefrem denen bu adamın yakalanması emri çıktı. Yeni, yaman bir polis şefi gelmişti. Yefrem'i yakalamak için on kişi ormana doğru gidiyormuş. Bakmışlar, Yefrem karşıdan onlara doğru geliyor... İçlerinden biri şöyle bağırmasın mı: 'İşte o, evet o, yakalayın, bağlayın!' Yefrem hemen ormana dalmış, kalın bir dal kesmiş ve tekrar yola atlamış. O anda korkunç bir görünümü varmış, teftişte bir general gibi komut vermiş: 'Diz çökün!' Hepsi birden yere diz çökmüşler. Yefrem sormuş: 'Peki yakalayın, bağlayın diye bağıran kimdi? Sen mi, Seryoja?' Seryoja birden ayağa kalkıp kaçmaya başlamış... Yefrem peşinden koşmuş, elindeki kalın dalla arkadan bacaklarına bacaklarına vurmaya başlamış... Seryoja önde, Yefrem arkada, vura vura bir versta koşmuşlar. Sonra acımış Seryoja'ya Yefrem. 'Eh, üzül-

düm,' demiş, 'oruç tutamayacak şimdi.' Filippov yortusuna birkaç gün vardı. Bu olayın üzerine polis şefini de değiştirdiler, olay da böylece kapandı."

"Peki neden herkes onun dediğini yapmış, yere diz çökmüş?"

"Nedeni yok! Çökmüşler işte..."

"Hepinizin gözünü fena korkutmuş, şimdi de istediği gibi kullanıyor sizi."

"Korkutmuş... Evet, istediği insanı korkutabilir o. Daha çok da uydurma şeylerle aman Tanrım! Bir keresinde ormanda karşılaştım onunla, yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu ve bir ağacın altına sığınmıştım... Gördü beni, eliyle işaret edip yanına çağırdı. 'Yanıma gel Kondrat, korkma,' dedi, 'yağmur yağarken ormanda nasıl ıslanmayacağını öğren benden.' Yanına gittim, bir köknar ağacının altında oturuyordu ve ıslak dallardan bir ateş yakmıştı; ateşten çıkan duman köknar ağacını sarmıştı; sözde duman yağmurun aşağıya damlamasına engel oluyormuş. Hayret etmiştim. Bir gün de ne uydurmuştu," gülmeye başladı Kondrat, "eğlendirmişti bizi. Harmanda yulaf dövüyorduk, işimiz bitmemişti; son kırk bağ kalmıştı; gece için harman yerine iki nöbetçi koymuştuk. Çocuklar pek açıkgöz değillerdi. Oturmuş sohbet ediyorlarmış. Yefrem, sen gömleğini çıkar, kollarına saman doldur, uçlarını bağla, başına geçir... O durumda sessizce harman yerine gel, köşeden görün çocuklara... Çocuklardan biri ötekine 'Şunu görüyor musun?' demiş. Bir çığlık atmış öteki: 'Görüyorum!' Çocuklar tabanları yağlamışlar. Bu arada Yefrem çuvalını yulafla doldurmuş, evine götürmüş. Daha sonra bize her şeyi kendi anlattı. Çocuklar çok utandılar, çok... Evet, öyle işte!"

Kondrat tekrar gülmeye başladı. Yegor da gülümsedi. "Demek tabanları yağlamışlar ha?" dedi.

"Hemen kaybolmuşlar!" diye ekledi Kondrat.

Tekrar üçümüz de sustuk. Birden telaşlandı Kondrat, doğruldu.

"Ah, dayılarım, yangın değil mi şu?" diye haykırdı.

"Nerede?" diye sorduk.

"İşte orada, bakın, ileride, tam gideceğimiz yerde... Evet, yangın bu! Yefrem, Yefrem haber verdi size bunu. O mu yaptı bunu yoksa, aşağılık yaratık..."

Kondrat'ın gösterdiği yere baktım. Gerçekten de, iki üç versta ileride bodur köknar ağaçlarının yeşil bölgesinin ötesinde gri bir duman yavaş yavaş kıvrılarak, şapka gibi yükseliyordu; onun sağında solunda da daha küçük, daha beyaz dumanlar görünüyordu.

Üzerinde yalnızca bir gömlekle, saçı başı birbirine karışmış, korku kaplı yüzü kıpkırmızı, ter içinde bir köylü karşıdan dörtnala bize doğru geldi, atını güçlükle durdurdu yanımızda. Soluk soluğa,

"Kardeşlerim, Polesye köyünden birilerini gördünüz mü?" diye sordu.

"Hayır, görmedik. Ne oldu, orman mı yanıyor?"

"Evet. Orman yanıyor. Halkı toplamak gerekiyor, yangın Trosnao'ya atlarsa..."

Köylü kollarını salladı, atını topukladı... At dörtnala kalktı.

Kondrat da kendi atlarını kırbaçladı. Yayılmakta olan dumana doğru gidiyorduk. Duman bazı yerlerde birden kararıyor, dönerek yükseliyordu. Biz yaklaştıkça duman daha net görünüyordu; çok geçmeden hava kararmış, yanık kokusu kesifleşmişti ve işte alevlerin ilk soluk kırmızı dilleri güneş ışığında ağaçların arasında görünmeye başlamıştı.

Kondrat,

"Neyse, Tanrı'ya şükür, bir zemin yangını bu," dedi.

"Zemin yangını ne demek?"

"Yangın yerde; yani yerde olanlar yanıyor. Böylesi iyi. Bir arşın yukarısı yanmaya başlasa durum çok kötü olur! Bir kurtuluş yolu kalır: Hendekler kazacaksınız... Kolay mı bunu yapmak? Zemin yangını olsun varsın. Yalnızca otları tıraşlar, kuru yaprakları yakar, o kadar. Orman daha güzel büyür. Ah efendim, baksanıza ne güzel yanıyor!"

Yangına iyice yaklaştık. Arabadan inip yangına doğru yürüdüm. Bu hiç tehlikeli de değildi, zor da. Yangın çam ormanının seyrek yerinde rüzgâra karşı; girintili çıkıntılı, daha doğrusu, dilleri arkaya uzanan dişli bir duvar gibi ilerliyordu. Rüzgâr dumanı dağıtıyordu. Kondrat'ın dediği doğruydu: Gerçekten de, bu yalnızca otları tıraşlayan, pek hasar vermeden ilerleyen, arkasında dumanlı ama tütmeyen bile, yalnızca siyah iz bırakan bir zemin yangınıydı. Gerçi ateş, önüne odun parçalarıyla, kuru çalı çırpıyla dolu

bir çukur geldiğinde birden parlıyordu, alevleri dalgalanarak yükseliyordu ama biraz sonra tekrar hafifliyor, önce olduğu gibi tıslayarak ilerlemeyi sürdürüyordu. Birkaç meşe çalısının kuru, sarkık yapraklarıyla ateşten zarar görmeden, yalnızca alttan hafif kavrularak kurtulduğunu gördüm. Ne yalan söyleyeyim, kuru yaprakların neden yanmadığını anlayamamıştım. Kondrat bunun "kötü yangın değil", zemin yangını olduğu için öyle olduğunu söyledi.

"Demek onun için," dedim.

"Evet, zemin yangını," diye tekrar etti Kondrat.

Ama her ne kadar zemin yangını olsa da, gene de etkisini göstermişti: Tavşanlar, hiç gereği yokken arada ateşe doğru da koşarak sağa sola kaçışıyorlardı; kuşlar dumanın içine dalıyor, orada dönüp duruyor, atlar bakınıyor, burunlarından sesli soluk alıyor, orman ise sanki uğulduyor, insanlar birden yüzüne vuran sıcaktan kendini tuhaf hissediyordu...

Hemen arkamda Yegor'un birden şöyle dediğini duydum:

"Ne bakıyoruz! Gidelim artık."

"Nereden gideceğiz?" dedi Kondrat.

"Sola sap, kuru bataklığa gidelim."

Sola saptık, kimi yerlerde atlar da, araba da zorlanarak ilerleyebiliyor olsa da, uzaklaştık oradan.

Bütün gün dolaştık. Akşamüzeri (günbatımının kızıllığı henüz yoktu gökyüzünde ama ağaçların gölgeleri hareketsiz, uzundu, otlarda çiyin habercisi serinlik kendini hissettiriyordu) Kondrat karınları doyan atları hiç acele etmeden arabaya koşarken, bir yandan da dünkü neşesiz hayallerini düşünürken ben arabanın yakınında, yola uzanmıştım. Çevre bir gün önce olduğu gibi sessizdi ama boğucu, insanın ruhunu sıkan çam ormanı yoktu şimdi. Kurumuş yosunlarda da, pembe renk yaban otlarında da, yolun yumuşak tozunda da, genç akağaçların ince bedenlerinde de, tertemiz yapraklarında da artık yakmayan, ufka yaklaşmış güneşin aydınlık, tatlı ışığı vardı. Her şey kendini huzur veren bir serinliğe bırakmış, dinleniyordu. Henüz hiçbir şey uykuya dalmamıştı ama hepsi kendini akşamın, gecenin şifalı rahatlığına, uykusuna hazırlamaktaydı. İnsana her şey şöyle diyordu sanki: "İstirahat et, kardeşim; rahat soluk al, bir şeye sıkılmasın canın, biraz sonra uyku-

ya dalacaksın." Başımı kaldırdım ve ince bir dalın en ucunda cilveli Fransızların "kız" dediği, bizim içten halkımızın ise "cırcır böceği" dediği zümrüt başlı, uzun bedenli, şeffaf kanatlı bir böcek gördüm. Uzun süre, bir saatten fazla gözümü ayıramadım ondan. Güneşte iyice yanmış olduğu için kıpırdamıyor, ancak arada bir başını sağa sola çeviriyor, kanatlarını kaldırıp çırpıyordu... hepsi o kadar. Böceğe bakarken birden, doğanın yaşamını, onun çoğu insan için henüz gizemli olan kuşku edilemeyecek, apaçık anlamını anladım gibi geldi bana. Sakin ve yavaş coşkusu, soğukkanlılığı, duygularını ve gücünü tutabilmesi, ayrı her varlıkta sağlığının dengesi; işte bunlardı onun özü, değişmez yasası, işte bunların üzerinde duruyor, tutunuyordu. İşte bu düzeyin altından (yukarı veya aşağı) çıkan her şeyi (hiç fark etmez) işe yaramaz olarak bir kenara atılıyordu. Böceklerin çoğu, aşkın sevincinden yaşamın dengesini bozduklarını anladıkları anda ölüyor; hasta bir vahşi hayvan ıssız bir yere gidiyor, gidip orada tek başına sönüyor: Herkesin ortak malı olan güneşi görmeye, özgürce soluk almaya, yaşamaya artık hakkının olmadığını hissediyor; kendi suçundan mı, başka birilerinin suçundan mı, nedense, dünyada durumu kötü olan insanın da en azından susup ölmesi gerekir.

Bu arada arabacı yerine çıkıp yerleşen, dizginleri toparlayan Kondrat birden seslendi Yegor'a:

"Hey, ne yapıyorsun orada? Hadi binsene. Derin düşüncelere daldın gittin! Yine ineğini mi düşünüyorsun yoksa?"

Yegor'a bakıp sordum:

"İneğini mi? Hangi ineğini düşünüyorsun?"

Her zaman sakin, ağırbaşlı Yegor gerçekten dalgın görünüyordu, uzaklara, karanlığın çökmekte olduğu tarlalara bakıyordu.

Yegor'dan önce Kondrat cevap verdi bana:

"Bilmiyor musunuz? Bu gece bir ineği öldü. Şansı yok, ne yaparsınız?"

Yegor bir şey söylemeden çıktı arabacı yerine, Kondrat'ın yanına oturdu, yola çıktık.

"Şikâyet etmesini bilmiyor bu adam," diye geçirdim içimden.

Tümen Komutanı

(Бригадир)

I

Okurum, Büyük Rusya'ya bağlı Ukrayna'mızda bundan yirmi beş-otuz yıl önce pek çok olan orta büyüklükte çiftlikleri bilir misin? Günümüzde sayıları azaldı, kalanlar da belki bundan on yıl sonra iz bırakmadan yok olup gidecekler. Söğütlerin, kamışların kuşattığı, kimi zaman aralarına ürkek bir "bağırtlak" kuşunun da katıldığı telaşlı bir ördek sürüsünün mekân tuttuğu akarsulu bir gölet; göletin ötesinde, iki yanında kara toprak ovalarımızın süsü ve onuru ıhlamur ağaçlarının olduğu, dağınık "kuduz böceği" çileği, sık bektaşi üzümü, frenk üzümü, ahududu çalıları arasında uzanan yolda kıpırtısız, bunaltıcı öğlen sıcağında kesinlikle bir hizmetçi kızın alacalı mendilinin göründüğü, tiz sesinin duyulduğu dar bir yol; hemen orada tavuk bacağı direkler üzerinde bir samanlık ile limonluk, serçelerin çiçekler üzerinde sürüyle uçuştuğu pek bakımsız bir bostanda yıkık bir kuyunun kenarına sinmiş bir kedi; daha ötede, otların üzerinde yükselen, yaprakları altta soluk, yeşil tepeleri bol yapraklı elma ağaçları, hiçbir zaman meyve vermeyen cılız vişne, armut ağaçları; daha ötede gelincikler, şakayık çiçekleri, hercai menekşeler, bektaşi üzümleri, "kız yeşili" Tatar hanımelileri, yabani yaseminler, gür, hoş kokulu, ıslak yapraklarının ara-

sında arı vızıltısının bir an eksik olmadığı leylaklar, akasyalar; nihayet, küçük pencerelerinin camları yeşilimsi, bir zamanlar boyalı çatısı yatık, küçük balkonunun testi biçiminde parmaklığı düşmüş, çatı arası öne kaykılmış, temeli tuğla, tek katlı bey evi; çatının altındaki çukurda sesi çıkmayan yaşlı bir köpek; evin ısırgan, pelin otu, dulavrat otu kaplı geniş arka avlusunda delik deşik saman çatılarda yaşayan güvercinlerin, kargaların pisliği kaplı hizmet kapısı; üzerinde paslanmış fırıldağıyla bir mahzen; çıplak üst dallarında karga yuvası olan iki-üç akağaç ve biraz ötede diz boyu yumuşak bir toz yastığıyla kaplı yol ve sonra tarla, uzun kendir çitleri ve gri köy evleri ve uzak sulu çayırlardan gelen kazların bağırtısı... Bütün bunları bilir misin, okurum? Evde her şey hafif yatıktır, biraz dağınıktır... ama bu önemli değildir! Sağlam duruyordur, soğuktan koruyordur: Sobalar kocamandır, eşyalar tesadüfen bir araya gelmiş gibi, sanki ev yapımıdır; gide gele aşınmış beyaz yollar kapılardan boyalı odalara gider; antrede küçük kafeslerde kanaryalar, çayır kuşları vardır; yemek odasının duvarında kadranında "*Strike-silent*"[1] yazan kule gibi kocaman bir İngiliz saati asılıdır; konuk salonunda ev sahiplerinin tuğla rengi yüzlerinin ifadesinde katı bir korkuyu yansıtan yağlıboya portreleri, arada bir de eskimiş, bozulmuş çiçek, meyve ya da mitolojik konulu tablolar... her yer kvas, elma, bezir yağı, deri kokar; tavanarasında böcekler vızıldar, cızırdar; aynanın çerçevesinin arkasından ansızın bir hamam böceği sallar bıyığını... Ama önemli değil, böyle de yaşamak mümkündür... Hem çok iyi de yaşamak mümkündür.

II

Otuz yıl önce işte böyle bir çiftliğe düştü yolum... Gördüğünüz gibi, aradan uzun zaman geçti. Bu çiftliğin bulunduğu küçük köy üniversiteden bir arkadaşımındı; orada yaşamayan, hiç evlenmemiş amcasının ölmesi üzerine çiftlik kısa bir süre önce ona kalmıştı... ve çiftliğin yakınında, yazın kuşların geldiği dönemde su çulluğunun bol olduğu geniş bir bozkır bataklığı vardı. Arkadaşım da, ben de ava çok düşkündük ve sözleşmiştik: Petrov gününde o Moskova'dan ge-

1 (İng.) Vurur-susar.

lecekti, ben kendi köyümden, onun küçük evinde buluşacaktık. Arkadaşım Moskova'da oyalandı, iki gün gecikti; ben de o olmadan avlanmaya yalnız çıkmadım. Narkiz Semyonov adında yaşlı bir uşak karşıladı beni: Benim geleceğim haber verilmişti kendisine. Bu yaşlı uşak "Savelyiç"e veya "Kaleb"e hiç benzemiyordu; arkadaşım şakadan "Markiz" diyordu ona. Onurlu bir kendine güveni, hatta inceliği vardı: Biz gençlere pek yukarıdan bakıyordu, öteki çiftlik sahiplerine karşı ise özellikle bir saygı göstermiyordu; önceki efendisinden önemsemez bir tavırla söz ediyor, köylüleri ise cahil oldukları için düpedüz küçümsüyordu. Kendisinin okuma yazması vardı, konuşması düzgün, anlaşılırdı... ve votka içmiyordu. Kiliseye seyrek gidiyordu, o kadar ki kendisinin dinde ayrımcılardan olduğunu düşünenler bile vardı. Zayıf, uzun boyluydu, uzun yüzü soylu, burnu sivri, sürekli çatıp indirdiği kaşları gürdü; tertemiz kaftanı geniş, kalp biçiminde oymaları olan çizmeleri dizlerine kadardı.

III

Narkiz, geldiğim gün kahvaltımı verdikten, masayı topladıktan sonra geçip kapının yanında durdu, oradan şöyle bir baktı yüzüme, kaşlarını oynatarak sordu:

"Şimdi ne yapacaksınız, efendim?"

"Doğrusunu istersen, bilmiyorum. Nikolay Petroviç sözünü tutup gelmiş olsaydı birlikte ava çıkardık."

"Demek, onun söz verdiği gün geleceğini umuyordunuz, efendim, öyle mi?"

"Elbette, öyle umuyordum."

Narkiz bir kez daha öyle baktı bana, pek üzgünmüş gibi başını salladı:

"Hım..." Sonra ekledi: "Okuyarak oyalanmak isterseniz, yaşlı efendimden kalan kitaplar var; sizin için uygunsa, getiririm; ancak, sanırım okumayacaksınız onları."

"Neden?"

"Boş kitaplar çünkü; günümüzün beyleri için yazılmamış şeyler..."

"Sen okudun mu onları?"

"Okumadım, sözünü bile etmemeliydim size. Mesela, rüya tabirleri falan...kitap mı denir böyle şeylere? Ama başka kitaplar da var... ancak, onları da okumazsınız."

"Neden?"

"Din kitapları da, ondan."

Bir şey söylemedim... Narkiz de susuyordu.

"Benim için asıl sıkıcı olan," dedim, "böyle bir havada evde oturmak."

"Çıkıp bahçede dolaşın ya da koruluğa gidin. Harman yerinin ötesinde bir koruluğumuz var. Balık tutmayı sever misiniz?"

"Balık var mıdır buralarda?"

"Gölette var. Som balığı, sazan, kaya balığı, tatlı su levreği çıkıyor. Şimdi zamanı geçti, kuşkusuz: Temmuz kapıda. Eh... gene de bir deneyebilirsiniz... Oltayı hazırlamamı emreder miydiniz?"

"Lütfen."

"Yanınıza, solucan takması için bir çocuk vereceğim... Yoksa yalnız mı gitmek isterdiniz?"

Narkiz, tek başıma beceremeyeceğimi düşünüyor olmalıydı.

"Tamam, çocukla gideyim," dedim, "lütfen."

Narkiz bir şey söylemeden genişçe gülümsedi, sonra birden kaşlarını çattı... ve odadan çıktı.

IV

Yarım saat sonra balık avlamak üzere evden çıktık. Narkiz başına tuhaf, kulaklıklı bir kasket geçirmişti, böylece daha da heybetli görünüyordu. Sakin, ölçülü adımlarla önden yürüyordu; omzunda iki olta pek düzenli sallanıyordu; çıplak ayaklı çocuk elinde kova ve solucanların olduğu çömlekle hemen arkasındaydı.

Narkiz anlatıyordu bana:

"Kolaylık olsun diye buraya, bentin üzerine tahta bir sıra yaptırıldı." Narkiz ileriye bakıp birden haykırdı: "Hey! Evet, bizim sefiller buradalar... Gene toplanmışlar!"

Onun omzunun üzerinden uzanıp baktım, bentin üzerinde, Narkiz'in sözünü ettiği tahta sırada arkası bize dönük oturmuş, sakin sakin balık tutan iki kişi gördüm.

Sordum Narkiz'e:

"Kimdir onlar?"

Narkiz canı pek sıkılmış gibi cevap verdi:

"Komşular. Evlerinde yiyecek bir şeyleri yok, buraya gelip bizim balıklarımızı tutuyorlar."

"Buna izinleri var mı?"

"Önceki efendim müsaade ediyordu... Belki Nikolay Petroviç müsaade etmez... Uzun boylu olanı sivilden gelme papazın çömezidir: Kafasızın tekidir; şişmanca olan da tugay komutanı."

Şaşırmıştım.

"Tugay komutanı mı?" dedim.

Bu "tugay komutanı"nın üzerindeki giysi neredeyse papazın çömezininkinden de kötüydü.

Narkiz,

"Anlatayım size," dedi, "bir zamanlar durumu çok iyiydi. Ama şimdi köşeye atıldı, sürünüyor, Tanrı ne verirse, onunla karnını doyuruyor. Ama elden ne gelir? Bir zamanlar en iyi yerlerdeydi... değerli konuklarımızı rahatsız etmemiz gerekecek."

"Hayır, Narkiz, lütfen rahatsız etme onları," dedim. "Biz de orada bir yere otururuz: Bir sakıncası olmaz... Tugay komutanıyla tanışmak istiyorum."

"Nasıl isterseniz, efendim. Yalnız, tanışma konusuna gelince... bundan pek zevk duyacağınızı beklemeyin, efendim. Aklı pek yerinde değildir ve manasız 'konuşur.'.. kendisi tıpkı küçük çocuk gibidir. Oysa, söyleyeyim size: Seksenine geldi."

"Adı nedir?"

"Vasiliy Fomiç. Soyadı Gusov."

"Peki, papazın çömezinin?"

"Papazın çömezinin mi? Takma adı Salatalık'tır. Burada herkes öyle der ona, gerçek adına gelince... gerçek adını bilen yoktur! Bomboş biridir! Tam bir düzenbaz!"

"Bir arada mı kalıyorlar?"

"Hayır, bir arada değil; neyse, canları cehenneme... bilirsiniz... arkadaşlar işte..."

V

Bente gittik. Tugay komutanı şöyle bir baktı bize... sonra bakışını tekrar oltasının mantarına dikti. Salatalık ayağa fırladı, eski püsküpapaz şapkasını çıkardı, titreyen eliyle yağlı, sarı saçlarını düzeltti, yerlere kadar eğilerek selam verdi, gevşek gevşek gülümsedi. Şiş yüzünde hüzünlü bir sarhoş ifadesi vardı; kıstığı ufak gözlerini pek ezik, kırpıştırıyordu. Artık kalkıp gitmelerinin gerektiğini anlatmak istiyor gibi, yanındakini, dürttü... Tugay komutanı tahta sırada şöyle bir kıpırdadı.

Hemen şöyle dedim:

"Lütfen oturunuz, rahatsız olmayın. Bizim için hiç sakıncası yok. Şuraya otururuz biz; oturunuz, lütfen."

Salatalık yırtık pırtık cüppesinin önünü açtı; omuzlarını, dudaklarını, sakalını oynattı... Anlaşılan, varlığımızdan sıkılmıştı... ve hemen seve seve sıvışıp gitmeye hazırdı ama tugay komutanı dikkatli bakışını tekrar oltasının mantarına dikmişti...

"Düzenbaz" iki kez öksürdü, tahta sıranın en ucuna ilişti, şapkasını dizlerinin üzerine koydu, çıplak ayaklarını altına alıp pek mütevazı, oltasını suya attı.

Narkiz, oltasını ağırdan alarak hazırlarken, mağrur bir tavırla sordu:

"Vuruyor mu?"

Salatalık çatlak, kısık bir sesle cevap verdi:

"Bana altı tanecik sazan geldi, kendileri ise iri bir levrek yakaladılar."

Tugay komutanı kısık bir sesle,

"Evet," dedi, "bir levrek yakaladım."

VI

Dikkatle bakıyordum (ona değil), onun sudaki ters yansımasına. Aynada olduğu gibi açık seçik ama biraz karanlık, gümüş rengi görüyordum kendisini. Geniş göletin serinliğini hissediyorduk; aynı serinlik rutubetli dik yamaçtan da geliyordu; kıpırtısız sıcakta başımızın üzerindeki, ağaçların tepelerinin üzerindeki altın rengi ko-

yu mavilikten gelen bu serinlik daha hoştu. Gölette su durgundu; kıyıdaki dallı budaklı çalıların gölgeleri suya küçük, parlak düğmeler ve sonsuz örümcek ağları gibi düşüyordu; ancak arada bir suyun yüzeyinde, oltanın ucundaki solucanla "şakalaşan" bir balığın mantarı oynatmasıyla hafif bir çırpıntı oluyordu. Balık oltaya çok az geliyordu: Bir saatte ancak iki sazan iki de kaya balığı çekmiştik. Tugay komutanını neden ilginç bulduğumu söyleyecek durumda değildim: Rütbesi etkilemiş olamazdı beni; iflas etmiş, yoksul düşmüş soylular o zamanlar az değildi; ayrıca, dış görünüşünün de bir özelliği yoktu. Başını kaşlarına ve kulaklarına kadar bütünüyle kapayan kalın kasketinin altından kırmızı, yuvarlak, sakalsız yüzü, küçük burnu, ince dudakları, küçük ve gri gözleri görünüyordu. Neredeyse çocuksu, sakin yüzünde sade bir güçsüzlük ve sanki eskilerden kalma endişeli bir hüzün vardı; küçük, parmakları kısa, tombul olan beyaz ellerinde bir çaresizlik, zavallılık vardı... Bu acınası yaşlı adamın bir zamanlar asker olduğunu, emirler verdiğini, birlikler yönettiğini (hem de Katerina zamanının zor koşullarında!) düşünemiyordum. Bakıyordum ona: Kimi zaman yanaklarını şişiriyor, çocuk gibi hafifçe oflayıp pufluyor, kimi zaman da çökmüş yaşlılar gibi, zorlanarak gözlerini yarı kapıyordu. Bir ara gözlerini iri iri açtı, bakışını kaldırdı... Suyun derinliklerinden bana doğruldu bakışı. Gözlerinin mahzun bakışı tuhaf bir biçimde dokunaklı, hatta derin anlamlı geldi bana.

VII

Tugay komutanıyla konuşmaya uğraşıyordum... evet, Narkiz'in dediği doğruydu: Zavallı ihtiyarın anlayışı gerçekten de çok zayıftı. Soyadımı öğrenmek istedi, bunu bana iki kez sorduktan sonra düşündü, düşündü, nihayet şöyle dedi: "Evet, böyle bir yargıcımız vardı. Sahi, ne dersin, Salatalık, soyadı böyle olan bir yargıcımız vardı, değil mi?" Yaşlı adama genelde bir çocukmuş gibi davranan Salatalık, "Evet efendim, Vasiliy Fomiç hazretleri," diye karşılık verdi. Evet, öyle bir yargıcımız vardı. Oltanızı bana veriniz, lütfen, galiba yediler solucanınızı... Evet, yemişler..."

Tugay komutanı kendini zorlayarak birden sordu bana:

"Lomovski ailesiyle tanıştınız mı?"

"Hangi Lomovski ailesiyle?"

"Hangi mi? Hangi olacak, Fyodor İvanıç, Yevstigney İvanıç, Yahudi Aleksey İvanıç, sonra soyguncu Feoduliya İvanovna... ayrıca..."

Tugay komutanı birden sustu, başını önüne eğdi.

Narkiz kulağıma fısıldadı:

"Onun en yakınlarıydılar... Onların yüzünden, özellikle de, Yahudi dediği Aleksey İvanıç ve Aleksey İvanıç'ın kız kardeşi Agrafena İvanovna yüzünden varını yoğunu kaybetti diyebilirim."

Tugay komutanı birden yükseltti sesini:

"Agrafena İvanovna için ne diyorsun?" Başını kaldırmış, beyaz kaşlarını çatmıştı. "Bana baksana sen! Hem nasıl Agrafena diye söz edebiliyorsun sen ondan? Agrippina İvanovna diyeceksin, bunu unutma... Agrippina İvanovna'dır onun adı."

Salatalık kekeledi:

"Ta-mam, ta-mam, ta-mam, efendim."

Birden, hiç beklemediğim biçimde hararetlenen yaşlı adam devam etti:

"Şair Milonov'un onun için nasıl bir şiir yazdığını bilmiyor musun sen? 'Nikâh mumları yakılmadı...'" "An", "en" seslilerini Fransızca *an, en* gibi burnundan çıkararak uzatıyordu. Onun ağzından böyle düzgün bir deyişi duymak tuhaftı. "Meşaleler yoktu..."

Şiiri şöyle okumaya başladı:

Güller, mermerler arasında değil,
Çürüyor fani bedeni güzelim kadının
Haz veriyor onlara bu...
Yalnızca onlara...

"Bizden bahsediyor. Duyuyor musun?"

Yalnızca onlar anlayışsızlar,
Haz duyuyorlar, umursamıyorlar, hoşlanıyorlar,
Kan istiyorlar!
Ama sen, Agrafena!

Narkiz yarı küçümser, yarı kayıtsız, gülümsedi. Kendi kendine mırıldandı:

"Ah, *kajennik*!"[2]

Bu arada tugay komutanı tekrar başını önüne eğdi... olta elinden kaydı, suya düştü.

Salatalık,

"Gördüğüm kadarıyla, boşuna bekliyoruz," dedi. "Hiç balık vurmuyor. Hava da çok sıcak oldu, bizim efendi bunaldı. Eve dönsek iyi olacak..." Dikkatle cebinden teneke bir kutu çıkardı, tahta tıpasını çıkardı, avucuna bir tutam tütün döktü. İki burun deliğine birden çekti... Duygulanmış gibi mırıldandı: "Ah, şu tütün! Dişlerimi fena yaptı! Hadi, sevgili Vasiliy Fomıç, yavaş yavaş kalkalım artık... vakit tamam!"

Tugay komutanı ayağa kalktı.

Salatalığa sordum:

"Yeriniz buraya uzak mı?"

"Pek uzak değil... Bir versta var yok..."

Tugay komutanına döndüm:

"Sizi geçirmeme izin verir miydiniz?"

Ondan ayrılmak istemiyordum.

Tugay komutanı bana baktı, gülümsedi; dudaklarındaki gülümseme başkalarına neyi hatırlatırdı bilmem ama bana her gördüğümde pudrayı ve genelde on sekizinci yüzyılın sert taş düğmeli Fransız kaftanlarını hatırlatan bir gülümsemeydi. Sözcükleri eski usûl, tane tane telaffuz ederek "Ço-ok mem-nun o-la-ca-ğı-nı..." söyledi, sonra tekrar bıraktı kendini. Katerina zamanının bıçkın erkeği bir an görünmüş... hemen kaybolmuştu.

Benim bu niyetim Narkiz'i şaşırtmıştı ama onun kulaklıklı kasketinin olumsuz sallanmasını hiç umursamadım ve Salatalık'ın, kolundan tutarak yürümesine yardım ettiği tugay komutanıyla birlikte yürüdüm. Yaşlı adam tahta bacaklı gibi, oldukça çabuk yürüyordu.

IX

İki akağaç korusu arasında, çayırda, hiç de işlek olmadığı belli bir patikada yürüyorduk. Güneş yakıyordu; çayırkuşları cıvıldaşıyor,

2 (Rus.) Alık, tuhaf adam.

bıldırcınlar patikanın hemen kenarında cır cır ediyor, mavili böcekler beyaz, kırmızı yonca çiçeklerinin birinden hep birlikte kalkıp ötekine konuyorlardı. Arılar, uykulu gibi dolaşıyor, kıpırdamayan otların üzerinde vızıldıyorlardı. Salatalık şöyle bir silkinmiş, canlanmıştı; Narkiz'den korkuyordu, her zaman onun gözü önündeydi çünkü ama ben bir yabancıydım. Çabuk yakınlaşmıştı bana. Şöyle diyordu: "Evet, bizim bey sıkı bir dindardır, bunu herkes kabul ediyor! Ama bir levrekle karın doymuyor ki... Belki, muhterem efendim, bana küçük bir yardımda bulunmak isterdiniz... Şurada, hemen dönemeçte bir meyhane var, beyaz ekmeği çok güzeldir. Eğer siz muhterem efendimiz uygun bulurlarsa, bahşederlerse, bu günahkâr kul, uzun zamandır, günlerdir aç bu günahkâr çocuk sizin sağlığınıza bir şeyler yiyebilir." Bir yirmi kapiklik verdim ona, öpmek için davrandığı elimi zor çektim. Benim avcı olduğumu öğrenince, iyi tanıdığı bir subayın bakır namlulu bir tüfeğinin olduğunu anlattı. Tüfek top gibiymiş (!); patlayınca kulakları sağır ediyormuş, Fransızlardan kalmaymış! Subayın köpeği de harikaymış! Salatalık kendi de ava çok meraklıymış, papaz da seviyormuş avlanmayı, ikisi birlikte bıldırcın avına çıkıyorlarmış. Papaz inanılmaz iyi niyetliymiş..." Birden, sözcükleri uzatarak anlatmaya başlamıştı: "Ama Narkiz Semyonıç'a gelince, kendilerine göre ben bu dünyada yoksul biri olsam da, anlatacağım size: Her ne kadar bilgili biri olsalar da..."

Bu arada, avlusu da, çiti de olmayan tek başına, köhne, küçük bir ev olan meyhaneye gelmiştik. Hantal bir köpek pencerenin önünde kıvrılmış yatıyordu; hemen burnunun dibinde bir tavuk tozların içinde eşeleniyordu; Salatalık evin önündeki toprak sete oturttu tugay komutanını, çabucak eve daldı. O içeride beyaz ekmek alırken, bir yandan da votkasını yudumlarken ben, Tanrı bilir neden merakımı böylesine çeken tugay komutanından gözlerimi bir an ayırmadım. Bu insanın hayatında kesinlikle, olağanüstü bir şeyin olduğunu düşünüyordum. Oysa o benim orada olduğumun farkında bile değildi sanki; toprak sette kamburu çıkmış, oturuyor, arkadaşımın bahçesinden kopardığı birkaç karanfili parmaklarının arasında evirip çeviriyordu. Salatalık nihayet elinde paketle geldi. Yüzü kızarmıştı, terliydi; o anda olağanüstü, hiç beklemediği çok hoş bir şey görmüş gibi bir sevinç vardı yüzünde. He-

men ekmek yemesini önerdi tugay komutanına, tugay komutanı yedi. Yürüdük.

X

Salatalık içtiği votkanın etkisiyle, nasıl derler, "çakırkeyif"ti. Tahta bacak gibi önden çabuk yürümeyi sürdüren tugay komutanını sakinleştirmeye çalışıyordu:

"Neden böyle neşesizsiniz, efendim, suratınız asık? İzin verin, bir şarkı söyleyeyim size. Hemen neşelenirsiniz..." Bana döndü. "Endişe etmeyin, beyimiz çok şakacıdır aman Tanrım! Dün baktım: Bir kadın bentte şalvarını yıkıyor. Şişman bir kadındı. Beyimiz de arkasında dikiliyor, kahkahalarla gülüyordu, yemin ederim, doğru söylüyorum! Evet, şimdi bakın: Bir tavşan şarkısı vardır, biliyor musunuz? Biraz sarhoş olduğuma bakmayın siz; bizim burada Çingene kılıklı, ablak yüzlü bir kadın vardır ama çok güzel şarkı söyler! Yatın, dinleyin..."

Salatalık ıslak gözlerini iri iri açtı, başını yana yatırıp, gözlerini kapadı, sakalını titreterek şarkı söylemeye başladı:

Çalının dibinde yatıyordu tavşan;
Avcılar geçiyordu yanından...
Yatıyordu tavşan, soluğunu tutmuş.
Ölümü bekliyordu!
Canınızı mı sıktım ben, avcılar?
Bir kötülük mü yaptım size?
Gerçi lahanalarınızı yiyorum,
Bir yaprağını koparıyorum sadece,
Ama sizin değil o lahana!
Evet, sizin değil!

Salatalık giderek coşuyordu:

Karanlık ormanın içine daldı tavşan
Ve kuyruğunu salladı avcılara.
Affedersiniz, avcılar,
Bakın kuyruğuma,
Size göre değilim ben!

Salatalık şarkı söylemiyordu artık... Avazı çıktığınca bağırıyordu:

Karanlık çökene kadar dolaştılar avcılar...
Tavşanı aradılar...
Kendi aralarında konuştular
Birbirine küfürler ettiler:
Bize göre değildi o tavşan!
Oyun oynadı bizimle!!

Salatalık şarkının ilk iki dizesini uzatarak, geri kalanını ise, tam tersine, çok canlı, hatta sanki pek çalımlı sıçrayarak, ayaklarını oynatarak söylemişti; son dizelerde ise dizleri artık "tutmaz" olmuştu, yere artık yalnızca topuklarıyla vurabiliyordu. Avazı çıktığınca "Oyun oynadı bizimle," diye bağırırken yere çömelmişti bile ... Beklediği oldu. Tugay komutanı birden gözlerinden yaş gelesiye kahkahalar atmaya başladı. Öyle ki artık yürüyemez olmuştu, elleriyle dizlerine pek güçsüz vurarak öne eğilmişti. Tugay komutanının kıpkırmızı olmuş, buruşmuş yüzüne bakıyordum. Özellikle o anda çok acıdım ona. Salatalık, başarısının verdiği heyecanla yere çömelmiş, durmadan şöyle diyordu: "Şildı-budıldı ve de naçiki-çikaldı!" Sonunda yüzükoyun uzandı yere, burnu toza girdi... Tugay komutanı birden kesti kahkaha atmayı, yürüyerek uzaklaştı.

XI

Bir çeyrek versta dahá yürüdük. İleride, pek derin olmayan çukur bir yerde küçük bir köy göründü. Bey avlusunun bir kenarında çatısı yarı yan yatmış küçük bir "ek bina" vardı; tugay komutanı bu ek yapının iki odasından birinde kalıyordu. Daha sonra öğrendiğime göre, köyün sahibesi, sürekli Petersburg'da yaşayan, devlet müşaviri karısı Lomova, bu odayı tugay komutanına ayırmıştı. Bayan Lomova tugay komutanına aylık bağlanmasını da emretmiş; ayrıca, aynı köyde yaşayan hizmetçi kadınlardan, (konuşanı pek anlayamasa da, Bayan Lomova'ya bu aklı veren bir kadının dediğine göre, yerleri de silebilecek, çorba da pişirebilecek) birini ona hizmet etmekle görevlendirmişti. Ek binanın kapısına geldiğimizde tugay komutanı biraz önceki Katerina devri gülümse-

mesiyle bana döndü: Kendisinin "dairesine" buyurmak isteyip istemediğimi sordu. "Daireye" girdik. Orada her şey aşırı kirli, yoksuldu, öylesine kirli ve yoksul ki tugay komutanı yüzümdeki ifadeden bu odanın üzerimde nasıl bir etki uyandırdığını fark etmiş olacak, omuzlarını kaldırarak, gözlerini kısarak şöyle dedi: "*Sene-na... ol-de-perdri...*"[3] Bununla ne demek istediğini çok iyi anlamıştım... Kendisiyle Fransızca konuşmaya başladığımda, aynı dilde karşılık almadım. Tugay komutanının odasında iki şey özellikle şaşırtmıştı beni: Önce, camlı siyah bir çerçevedeki Georgi nişanı, (nişanın altında şöyle yazıyordu: "Çernıgov Derfeld alayı komutanı Albay Vasiliy Fusov'a 1794 Prag saldırısında gösterdiği başarısı üzerine verilmiştir.") sonra, siyah gözlü, uzunca yüzü hüzünlü çok güzel bir kadının yağlıboya portresi (kadının pudralı, kabarık saçları dalga dalgaydı, on sekizinci yüzyılın modası mavi, kabarık giysisi kat kattı). Portre hiç de güzel yapılmamıştı ama kadına çok benziyor olmalıydı: Çünkü yüzünde aşırı bir canlılık, kendine güven vardı. Yüzü yana dönüktü ve gülümsemiyordu; küçük burnunun kemerinde de, düzgün ama yassı dudaklarında da, gür, kalkık kaşlarının neredeyse düz çizgisinde de sanki emreder, kibirli, öfkeli bir ifade vardı. Bu yüzün birden tutkuyla veya öfkeyle nasıl parladığını hayal etmek hiç de zor değildi. Portrenin tam altındaki küçük komodinin üzerinde kalın bir cam kavanozda sade çayır çiçeklerinden, yarı solmuş bir buket vardı. Tugay komutanı komodine gitti, getirdiği karanfilleri kavanoza koydu ve bana döndü, elini portreye doğru uzatarak mırıldandı: "Arhippina İvanovna Telegina, kızlık soyadı Lomova..." Narkiz'in dediğini hatırladım: Tugay komutanının uğruna her şeyini kaybettiği kadının anlamlı, kötü niyet okunan yüzüne bir o kadar daha dikkatli baktım.

Georgi nişanına bakarak,

"Yanılmıyorsam," dedim, "siz Prag saldırısına katıldınız, sayın tümen komutanım ve çok az kimseye verilen üstün başarı nişanıyla ödüllendirildiniz... öyleyse, Surovov'u hatırlıyorsunuzdur?"

Tugay komutanı bir süre sustuktan sonra düşüncelerini toparlamaya çalışıyor gibi karşılık verdi:

---

3 (Fr.) Kuş gözü değil burası. (*Ce n'est pas... œil perdrix.*) Gusov mobilyasının çok kaliteli olduğunu ima ediyor – ç.n.

"Aleksandr Vasilyeviç'i mi? Hatırlamaz olur muyum, hayat dolu, ufak tefek bir ihtiyarcıktı. Herkes ne yapacağını bilemeden dikilip dururken o yerinde duramazdı." Bir kahkaha attı tugay komutanı. "Varşova'ya bir Kazak atı üzerinde, en önde, göğsünde yalnızca Georgi nişanıyla girdi; Polonyalılara şöyle diyordu: 'Saatim yok benim, Petersburg'da unuttum onu, yok işte, yok!' Polonyalılar ise haykırıyorlardı: 'Yaşa! Varol!' Tuhaf insanlar!" Birden sesini değiştirip yükselterek seslendi: "Hey, Salatalık! Hey! Ufaklık!" Şakacı papaz çömezi dışarıdaydı. "Ekmek nerede? Aptal Grunka'ya söyle... kvas da olacak!"

Salatalığın sesi duyuldu:

"Hemen, efendim!"

Odaya girip tugay komutanına ekmeği verdi ve ek binadan çıkıp, dışarıda, eski püskü giysiler içinde, saçı başı dağınık (aptal Grunka olsa gerek) birinin yanına gitti ve camları tozlu küçük pencereden gördüğüm kadarıyla ondan "kvas" istemeye başladı: Çünkü birkaç kez elini huni gibi yapıp ağzına götürürken öteki elini bize doğru sallıyordu.

XII

Tekrar tugay komutanıyla konuşmayı denedim ama, anlaşılan yorulmuştu, öksürerek sedire çöktü, "Oy, oy, kemiklerim, kemiklerim!" diye inledi, çorap bağlarını çözdü. Hatırlıyorum, o anda şaşırmıştım: Bir erkekte çorap bağı olur muydu? Eskiden erkeklerin de böyle çorap bağları kullandığını bilmiyordum. Tugay komutanı, şiş gözlerini benden ayırmadan uzun uzun esnemeye başladı: Çok küçük çocuklar böyle esnerlerdi. Zavallı yaşlı adam sanki sorularımı tam anlayamıyordu bile... Ve Prag'ı almıştı! Suvorov askerlerinin önünde, başının üzerinde mermilerle delik deşik sancak, ayaklarının altında paramparça cesetler, yalınkılıç, toz duman içinde... Bu insan... Bu insan mıydı koşan? İnanılabilecek şey miydi bu? Ama ben gene de, tugay komutanının hayatında çok daha inanılmaz şeylerin olduğunu hissediyordum. Salatalık, teneke bir kapla beyaz kvası getirdi; tugay komutanı elleri titreyerek iştahla içti... Salatalık kabın altından tutarak yardım ediyordu ona. Yaşlı

adam dişsiz ağzını iki avuç içiyle güzelce sildi... sonra tekrar gözlerini benden ayırmadan dudaklarını çiğnedi, şapırdattı. Durumu anlamakta gecikmedim, selam verip odadan çıktım...

Benim arkamdan çıkan Salatalık,

"Şimdi uyuyacaklar," dedi. "Bugün çok yoruldular... Sabahleyin de mezara gitmişlerdi."

"Kimin mezarına?"

"Dua etmek için Agrafena İvanovna'nın mezarına... Mezarı bizim burada kilisenin mezarlığındadır. Buraya beş versta ötede... Vasiliy Fomiç her hafta kesinlikle ziyaret ederler Agrafena İvanovna'nın mezarını... Orada toprağa verdiler kendilerini, mezarın çevresini de parasını ödeyerek parmaklıkla kapattılar."

"Ne zaman öldü Agrafena İvanovna?"

"Yirmi yıl kadar önce."

"Arkadaşı falan mı oluyordu Agrafena İvanovna?"

"Bütün hayatı kendileriyle bir arada geçti... evet. Doğrusunu isterseniz, ben hanımefendiyi tanımadım; aralarında bir ilişkinin olduğunu söylüyorlar... evet!" Benim başımı öte yana çevirdiğimi fark eden Salatalık hemen ekledi: "Beyefendi, siz de bir maşrapa kvas içmek istemez miydiniz acaba? Çünkü şimdi kilere gitmem gerekiyor da... Üstüme kalın battaniyemi çekip biraz uyuyacağım."

Salatalık'a başka bir şey sormayı gereksiz buldum, bir yirmi kapiklik daha verdim ona ve eve döndüm.

XIII

Evde Narkiz'den bilgi almaya çalıştım. Bekleneceği gibi, Narkiz hemen havalara girdi, kibirlendi; böyle önemsiz şeylerle "ilgilenmeme" şaştığını söyledikten sonra bildiklerini anlattı. Ondan şunları öğrendim:

Vasiliy Fomiç Guskov, Agrafena İvanovna Telegina ile Polonya'nın fethinden hemen sonra Moskova'da tanışmış. Agrafena İvanovna'nın kocası general-valinin yanında görevliydi, Vasiliy Fomiç ise izindeydi. O zaman âşık olmuş Agrafena İvanovna'ya ama emekliye ayrılmamış: "Yalnızdı, kırk yaşındaydı, varlıklıydı. Kısa süre sonra Agrafena İvanovna'nın kocası öldü. Kadın kimsesiz,

yoksul, borçlar içinde yalnız kaldı... Çocuğu bile yoktu..." Vasiliy Fomiç onun bu durumunu öğrenmiş, görevinden ayrılmış (emekliye ayrılırken tugay komutanlığına terfi ettirilmişti) ve âşık olduğu dul kadını arayıp bulmuş; kadın yirmi beş yaşındaymış, onun bütün borçlarını ödemiş, çiftliğini icradan kurtarmış... O günden sonra da bir daha hiç ayrılmamış ondan ve sonunda kadının çiftliğine yerleşmiş. Agrafena İvanovna da seviyormuş tugay komutanını ama onunla evlenmek istemiyormuş. Narkiz onun için şöyle diyordu: "Toprağı bol olsun, şımarık bir kadınmış. Dediğim dedikmiş..." Agrafena İvanovna tugay komutanının "her şeyinden" yararlanıyormuş: Parasından da, varından yoğundan da, adam "karınca" gibi taşıyormuş onu. Gelgelelim, kaprisleri bazen aşırıya kaçıyor, Agrafena İvanovna dayanılmaz küstah oluyormuş... Bir gün hizmetçisi Kazak çocuğu merdivenden aşağı itmiş, çocuğun iki kaburgası, bir bacağı kırılmış... Çok korkmuş Agrafena İvanovna... Çocuğu hemen kilere kapamalarını emretmiş, çocuğun iniltileri dininceye kadar kendi de evden hiç çıkmamış... Kazak çocuğu sessizce gömmüşler... Narkiz öne eğilerek fısıltıyla ekledi: "Böyle bir şey imparatoriçe Katerina zamanında olsaydı... gerçi o zamanlar el altından böyle şeyler de az olmuyor değildi ya..." Burada doğruldu Narkiz, sesini yükseltti: "Ama daha sonra adil hükümdarımız Aleksandr Blagoslovennıy başa geçince... olay ele alınmış... Mahkemede dava açılmış, çocuğun cesedi mezarından çıkarılmış, durum anlaşılmış... ortalık ayağa kalkmış. Düşünebiliyor musunuz? Vasiliy Fomiç bütün suçu kendi üzerine almış. 'Suçlu olan benim, çocuğu merdivenden aşağı iten de, kilere kilitleten de bendim.' Kuşkusuz, hemen toplanmışlar yargıçlar, kâtipler, polisler... Size şunu söyleyeyim... cebindeki son kapiğe kadar almışlar Vasiliy Fomiç'in. Hayır, hayır... evet, tekrar kapı dışarı... Daha sonra o Fransız gelmiş, anlayacağınız, herkes tırtıklamış Vasiliy Fomiç'i, ancak ondan sonra rahat bırakmışlar kendisini. Ama Agrafena İvanovna'yı kurtarmayı, onu rahat bırakmalarını sağlamış. Burası doğru. Ama sonra, Agrafena İvanovna'nın ölümüne kadar onun yanında kalmış; dediklerine göre, kadın ona, yani tugay komutanına yok yere eziyet de ediyormuş; köylülerden yıllık kiraları toplaması için onu Moskova'dan köye yayan gönderiyormuş. Onun için, Agrafe-

na İvanovna'nın kendisi için, İngiliz lordu Guse-Guz'la kılıçla düello bile edecek olmuş ama İngiliz lord özür dilemek zorunda kalmış ondan. Bizim tugay komutanı o zamanlar böyle biriymiş işte... Öyle ama şimdi adam yerine koyan yok onu."

"Peki, onu iflasa sürükleyen şu Yahudi Aleksey İvanıç kimdir?" diye sordum.

"Agrafena İvanovna'nın kardeşi. Arsız biriydi, tam bir Yahudi... Vasiliy Fomiç'i borçlandırarak kız kardeşine çok para veriyordu. Kendi de bol para harcıyordu!"

"Ya, soyguncu Feoduliya İvanovna? O... kimdi?"

"O da kız kardeşi... Üstelik çok kurnaz. Tanrı'nın belası... biri!"

XIV

Ertesi gün tekrar tümen komutanının yanına giderken düşünüyordum: "İşte Werther'in[4] ortaya çıktığı yer!" O zamanlar çok gençtim ve belki bunun için de, kendimi aşkın devamlı olmadığına inandırmak zorunda hissediyordum. Dinlediğim öykü beni derinden etkilemiş, şaşırtmıştı. Yaşlı adamı canlandırmak, konuşturmak istiyordum. Kendi kendime düşünüyordum: "Tekrar, önce Suvorov'dan söz edeceğim ona, belki eski ateşinden bir kıvılcım olsun vardır içinde... Isınınca da konuyu oraya getireceğim... Adı neydi? Arrafela İvanovna'ya. "Şarlotta"[5] Agrafena! Çok tuhaf bir isim bu..."

Werther-Guskov'u ek binanın birkaç adım ötesinde, ısırganlarla kaplı, yarım kalmış kütükten bir kulübenin olduğu sebze bahçesinde buldum. Bakımsız, cılız hindi yavruları bu yarım kulübenin yosun tutmuş, yuvarlak kütüklerinin üzerinde sürekli kayarak, kanatlarını çırparak dolaşmaya çalışıyorlardı. İki-üç evlekte soluk yeşil bir şeyler vardı. Tümen komutanı o sırada yerden bir havuç çıkarmış, "temizlemek için" koltuğunun altına sokup çıkardıktan sonra sivri ucunu ısırmıştı... Selam verdim, sağlığının nasıl olduğunu sordum.

---

4 Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* romanının kahramanı, âşık olduğu kızın uğruna her fedakârlığa hazır genç sonunda intihar eder – ç.n.

5 *Genç Werther'in Acıları* romanının kadın kahramanı – ç.n.

Selamıma karşılık vermiş olsa da, anlaşılan, tanımamıştı beni, yani, havucu ısırmayı sürdürerek yalnızca elini kasketine götürmekle yetinmişti.

Ona kendimi tanıtmak umuduyla sordum:

"Bugün balık tutmaya gelmediniz galiba?"

"Bugün mü?" diye tekrarladı. Ve düşünceye daldı... Bu arada havuç ağzında kısaldıkça kısalıyordu. "Evet, bugün balığa Salatalık gidecek! Gerçi benim gitmeme de izin veriyorlar ama..."

"Elbette, elbette, Sayın Vasiliy Fomiç... Ben onun için sormamıştım... Ama sizin için zor olurdu, çünkü hava çok sıcak... Güneşi görmüyor musunuz?"

Tümen komutanının üzerinde kalın pamuklu bir robdöşambr vardı.

Ne dediğimi gene anlayamamış gibi (bu arada havucu bütünüyle yutmuştu) dalgın, gökyüzüne bakarak tekrarladı:

"Ya? Çok mu sıcak?"

Sonra birden sordu bana:

"Daireme buyurmaz mıydınız?"

Zavallı yaşlı adamın eski günlerinden yalnızca bu cümlesinin kaldığı belliydi.

Sebze bahçesine girdik... Ama orada ister istemez durdum. Ek binayla aramızda kocaman bir öküz duruyordu. Başını yere kadar eğmiş, gözlerini öfkeyle açmış, burnundan kötü kötü soluyor, ön ayaklarından biriyle yeri kazıyarak ikili iri tırnağıyla toz kaldırıyor, kuyruğuyla karnının iki yanına vuruyordu ve birden biraz geri çekildi, kalın tüylü boynunu sallayarak alçak sesle, acıklı ve gözdağı verircesine böğürdü. Ne yalan söyleyeyim, korkmuştum ama Vasiliy Fomiç gayet sakin, hayvana doğru yürüdü, mendilini sallayarak, sert bir sesle "Hadi bakalım, iri köylü," dedi. Öküz biraz daha geri çekildi, boynuzlarını eğdi... ve birden, başını sağa sola sallayarak yana doğru koşmaya başladı.

Şöyle geçirdim içimden: "Tıpkı Prag'ı aldığı gibi."

Odaya girdik. Tugay komutanı şapkasını terli saçlarından aldı, yüksek sesle "Öf!" dedi; sandalyenin kenarına ilişti... uyuklamaya başladı.

Diplomatik sorularıma devam ettim:

"Size özellikle şunun için geldim, Vasiliy Fomiç... Suvorov'un komutasında nasıl görev yaptığınızı öğrenmek istiyordum da... Çünkü çok önemli olaylarda onun yanındaydınız, sizden bu konuda her şeyi ayrıntılarıyla öğrenmek isterdim..."

Tugay komutanı gözlerini yüzüme dikti... Yüzü tuhaf bir biçimde canlanmıştı. Kendisinden uzun bir öykü olmasa da, en azından takdir içeren, duygulu birkaç sözcük bekliyordum...

Alçak sesle,

"Beyefendi, belki de yakında öleceğim," dedi.

Ne diyeceğimi bilemedim. Neden sonra şöyle dedim:

"Nasıl olur, Vasiliy Fomiç... neden böyle... düşünüyorsunuz?"

Tugay komutanı birden, gene küçük bir çocuk gibi, kollarını kaldırıp indirmeye başladı

"Çünkü, beyefendi... Ben... belki biliyorsunuzdur... toprağı bol olsun, Agrippina İvanovna'yı rüyalarımda çok sık görüyordum ama bir türlü yakalayamıyordum onu; hep arkasından koşup yakalamaya çalışıyordum ama bir türlü yakalayamıyordum. Dün gece sanki bana yan dönmüş, gülümsüyor gibi gördüm onu... Hemen yanına koştum ve yakaladım... O zaman yüzünü bana döndü ve şöyle dedi: 'Evet, Vasiliyciğim, nihayet yakaladın beni.'"

"Peki bundan ne anlam çıkarıyorsunuz, Vasiliy Fomiç?"

"Şu anlamı çıkarıyorum beyefendi: Demek bir araya geleceğiz. Size şunu söyleyeyim ki beyefendi," tugay komutanı sözcükleri uzatarak ekledi: "Tanrı'ya, baba ve oğula, kutsal ruha şükürler olsun, şimdi de, hayatımın sonuna kadar da, amin!"

Tugay komutanı haç çıkarmaya başladı. Başka bir şey alamadım ağzından ve çıktım.

XV

Ertesi gün arkadaşım geldi... Tugay komutanından, onu ziyaret ettiğimden söz ettim ona... Arkadaşım şöyle dedi: "Ah, evet! Demek öyle! Onun hikâyesini biliyorum! Sayesinde buraya sığındığı devlet danışmanı karısı Lomova'yı da iyi tanırım. Sahi, dur, devlet danışmanı karısına yazdığı bir mektup olacak bende. Kadın onun bu mektubu üzerine yerleştirmişti onu buraya." Arkadaşım gerçek-

ten de, kâğıtların arasında bulup çıkardı tugay komutanının mektubunu. Yazım hataları dışında, mektup sözcüğü sözcüğüne işte şöyleydi. Tugay komutanı o zamanların her insanı gibi, "ye" ve "e" harflerini karıştırarak yazıyordu; bu hataları burada vermenin gereği yok: Tugay komutanının mektubu zamanının özelliklerini de taşıyordu.

Çok merhametli hanımefendi!
Raisa Pavlovna!

Dostumun, sizin de teyzenizin ölümünden sonra size iki mektup yazmak mutluluğuna ermiştim: Birincisi 1815 yılı haziranın birinde, ikincisi temmuzun altısında... ve o aynı yılın mayısının altısında ölmüştü. Onun ölümü üzerine büyük acılar çeken ruhumun ve yüreğimin bütün açıklığıyla size şunu söyleyeyim ki bu ölüm çok üzdü beni, umutsuzluğa düşürdü. İki mektubumu da taahhütlü gönderdiğim için, ikisi de elinize geçmemiş olamaz. İki mektubumu da okumuş olmalısınız. Açık yürekliliğim nedeniyle, lütfedip, durumumla ilgileneceğinizi umuyordum; gelgelelim, benim acılarımla ilgilenecek durumunuz yoktu! Tek dostum Agrippina İvanovna'yı kaybettikten sonra çok yoksul, perişan bir durumda kalınca, onun söylediklerine güvenerek, bütün umudumu sizin merhametinize bağlamıştım. Ölümünün yakın olduğunu hissettiği için, hiçbir zaman unutamayacağım son sözleri olarak, şöyle dedi bana: 'Sevgili dostum, senin her şeyini yitirmenin tek suçlusu benim ve çok kötü bir durumda bırakıp gidiyorum seni; ben öldükten sonra hemen Raisa Pavlovna'ya (yani size) git ve ondan yardım iste! Çok iyi kalplidir, güvenirim ona, senin gibi kimsesiz bir insanı ortada bırakmayacaktır.' Merhametli, muhterem hanımefendi, yaratıcımız, yüce Tanrımız tanığımdır ki bu sözler dostum Agrippina İvanovna'nın kendi sözleridir, onun ağzından söylüyorum bunları size. Bu nedenle, bu nedenle, sizin yüce gönüllülüğünüze güvenerek yürekten, içten iki mektubumla önce size başvurdum ama uzun süre bekleyip de, mektuplarıma cevap alamamış olsam da, temiz kalbinizin beni umursamadığını bir an düşünmedim! Ama bu ilgisizliğiniz be-

ni umutsuzluğa düşürdü; benim gibi zavallı, işe yaramaz bir insanın kimden yardım isteyeceğini bilemiyordum; çaresizdim, ne yapacağımı şaşırmıştım, aklımı yitirmiş gibiydim, kaderim sonunda çok kötü cezalandırıyordu beni, kökten yok olmaya sürüklüyordu... ve düşüncelerimi ölen teyzeniz Agrippina İvanovna'nın anne bir, baba ayrı ama kalbi onunki kadar temiz olmayan kız kardeşi Feoduliya İvanovna'ya yazdım. Lomov ailenize (özellikle, Agrippina İvanovna'nın ağzından, kendisi için 'samimi dostum', benim için de 'ailemizin en sadık dostu' sözcüğünden başka bir şey çıkmayan Feoduliya İvanovna'ya) yirmi yıllık bağlılığımdan, sadakatimden cesaret alarak, bütün cesaretimi toplayarak! Ve keder, acı dolu uykusuz gecelerde gözyaşları dökerek kararımı verdim: 'Evet, tugay komutanı, anlaşılan, yapabileceğin başka bir şey yok!' Ve Feoduliya İvanovna'ya mektuplar yazdım. Son ekmek dilimini benimle paylaşacağını öğrenince büyük bir huzur doldu içime! Bu vaatle umuda kapılıp, pek az olan eşyamı toplayıp Feoduliya İvanovna'nın yanına gittim. Getirdiğim, en çok beş yüz ruble tutacak hediyeler kendilerini pek memnun etti; daha sonra, kendim için ayırdığım parayı Feoduliya İvanovna saklamak için benden aldı; kendisine saygımdan, buna bir itirazım olmadı. Bana soracak olursanız: 'Neden öyle yaptınız?' Güvenim vardı kendisine... bu sorunun tek cevabı vardır: Arhippina İvanovna'nın kız kardeşiydi, ayrıca, Lomov ailesinin de bir üyesi! Ama siz, ah! Paramın hepsini kaybettim; dahası, son dilim ekmeğini benimle paylaşacağı konusunda Feoduliya İvanonvna'ya beslediğim umut da boşa çıkmıştı: Aynı Feoduliya İvanovna bütün paramı da iç etti. Oysa, kendisinin isim günü olan beş şubatta arşını beş rubleden elli rublelik yeşil Fransız kumaşı hediye etmiştim ona. Bu yüzden, bana benim paramla alınacağını bildiğim yelek için beş rublelik pike kumaş ile tülbent boyun bağı bile alınmamıştı. Yüce gönüllü Feoduliya İvanovna'dan gördüğüm iyilik bu oldu işte! Son dilim ekmeği meğer buymuş! Feoduliya İvanovna'nın bana yaptığı kötülüklerin hepsini, onun yanında çektiklerimi anlatmak isterdim size. Feoduliya İvanovna ayrıca şekerlemelere, meyvelere de pek düşkündü ama bü-

tün bunlardan söz etmeyeceğim size, çünkü, ölmüş biri hakkında bu türlü şeyler duymak istemeyebilirsiniz. Ayrıca, Tanrı onu yanına aldığına, ifadeye çekeceğine göre, bir Hıristiyan olarak ben, onun bana yaptıklarının hepsini çoktan affettim ve onu affetmesi için Tanrı'ya yalvarıyorum!!

Ama, muhterem hanımefendi Raisa Pavlovna! Ailenizin sadık ve gerçek dostu olduğum, ayrıca Agrippina İvanovna'yı öylesine büyük ve derin aşkla sevdiğim, hayatımı, onurumu, varımı yoğumu ona feda ettiğim, onun bir dediğini iki etmediğim, onun varını yoğunu da, kendi varımı yoğumu da yok ettiğim, onun her isteğine boyun eğerek kendi çiftliğini de, benim çiftliğimi de kötü duruma düşürmesine ses çıkarmadığım için suçluyor musunuz beni yoksa? Biliyorsunuz ki onun adamları tarafından *haksız yere* büyük hakaretlere uğradım. Onun ölümünden sonra aynı şeyler senatonun altıncı departmanında da devam etti ama dava sonuçlandı artık, onun suç ortağı olduğuma karar verildi, mahkeme her şeyimi vesayet altına aldı! Bu rütbede, bu yaşta böyle bir onursuzluğu kaldırmak kolay değildir... Düştüğüm bu durumdan sonra şimdi, Agrippina İvanovna'nın acısı da içimde büyük olduğuna göre (ona duyduğum değişmez, derin sevgidendir bu), yapabileceğim bir şey kalıyor: Yüreğimi hafifletmek!

Size daha önce yazdığım mektuplarda Agrippina İvanovna'nın cenaze törenini, arkasından okuttuğum duaları ayrıntılarıyla anlatmıştım. Ona olan sevgimle, dostluk duygumla, yapılması gereken her şeyi en küçük bir eksik olmadan yaptırdım. Dualar okundu, ölü yemeği verildi, altı hafta kutsal kitap okundu; ayrıca, size bildirdiğim gibi, mezar taşı için verdiğim elli ruble ortada kayboldu. Bütün bunlar için kiliseye bağış olarak ödediğim yüz elli ruble de dahil, kendi paramdan yedi yüz elli ruble harcadım!

Soylu yüreğiniz umutsuz, büyük acılar içinde uçuruma sürüklenmiş bu insanın çığlığını duyacaktır! Yalnızca içinizin sızlaması mahvolmuş bir insanı hayata döndürecektir! Şu anda yaşıyor olsam da ruhumun, yüreğimin çektiği ıstıraplar içinde ölüyüm; ne idim, şimdi neyim, düşününce ölüyüm: Bir savaşçıydım, vatanıma fedakârlıkla hizmet ettim, birliğimi gerekti-

ği gibi yönettim, Rusya'nın sadık her evladı gibi, vatanım için elimden gelen her şeyi yaptım... Ailemden bana kalan toprağım da, bir adım da vardı ama şimdi bir lokma ekmek için insanların önünde yerlere kadar eğiliyorum; nasıl bir dosttan yoksun kaldığımı hatırladıkça gerçekten ölü hissediyorum kendimi... Bundan sonra yaşamak neyime gerek benim? Ama ne zaman öleceğine kendi karar veremiyor insan, toprak onun için açılmıyor, taş kesiliyor! İşte bunun içindir ki yüce gönüllü, melek ruhlu insan, yalvarıyorum size, dedikodulara kulaklarınızı tıkayın, herkes gibi suçlamayın beni, başını sokacağı bir yeri olmayan bu zavallı ihtiyara merhamet edin, kötü niyetli, sizin büyüklüğünüzü, yüceliğinizi kıskanan düşmanlarınıza bakmayın, çok değerli, unutulmaz, eşsiz teyzeniz Agrippina İvanovna'nın mezarında sizin yapacağınız iyilikle, benim günahkâr dualarımla huzur içinde yatması, en önemlisi de, soylu kollarını sizin üzerinize uzatarak sizi kutsaması için ne olur, son günlerini yaşamakta olan, kaderine razı bu kimsesiz ihtiyara yardım elinizi uzatın!

Bu vesileyle, yüce gönüllü hanımefendiye en derin saygı ve mutluluk dileklerimi sunarım.

Sadık kulunuz
Vasiliy Guskov
Süvari tugay komutanı

XVI

Birkaç yıl sonra tekrar gittim arkadaşımın küçük köyüne... Vasiliy Fomiç hayatta değildi: Kendisiyle tanışmamdan kısa bir süre sonra ölmüştü. Salatalık sağdı. Agrafena İvanovna'nın mezarına götürdü beni. Pek güzel, kocaman mermer bir kitabesi olan mezar demir bir parmaklık içindeydi ve hemen yanında, sanki ayakucunda, üzerinde yalnızca bir haç olan küçük bir tümsek vardı; Tanrı'nın kulu, süvari tugay komutanı Vasiliy Guskov bu tümseğin altında yatıyordu... Cesedi nihayet, öylesine sınırsız, neredeyse ölümsüz bir aşkla sevdiği kadının yanına sığınmıştı.

Hayaller

(Призраки)

I

Uzun süredir uyuyamıyordum, yatağın içinde sağa dola dönüp duruyordum. Düşünüyordum: "Masalarla birlikte dönen kahrolası şu aptal şeyler asabımı bozmaktan başka bir şeye yaramıyor..." Sonunda uyku ağır basmaya başlamıştı...

Ansızın odanın içinde bir tel hafiften pek acıklı gıcırdadı gibi geldi bana.

Başımı kaldırıp baktım. Ay gökyüzünde çok aşağılardaydı ve doğrudan gözlerimin içine bakıyordu. Işığı tebeşir beyazı uzanıyordu döşemede... O tuhaf ses belirgin bir biçimde tekrar duyuldu. Dirseğime dayandım. Hafif bir korku çimdikledi yüreğimi. Aradan bir dakika daha geçti... Uzaklarda bir yerde bir horoz ötmeye başladı; daha uzaklardan bir başkası cevap verdi ona.

Başımı yastığa koydum. Tekrar düşündüm: "İşte sonunda buna kadar vardırdım işi... kulaklarımda çınlayacak."

Biraz sonra uyudum... ya da uyudum gibi geldi bana. Çok değişik bir rüya gördüm. Yatak odamda yatağımda yatıyordum ama uyumuyordum, gözlerim bile açıktı. İşte tekrar duyuldu o ses... Dönüp baktım... Ayın döşemedeki ışığı sessizce yükseliyor, dikleşiyor, yukarıya doğru hafifçe yuvarlaklaşıyordu... Karşımda beyaz giysili bir kadın sanki dumanın içinde kıpırdamadan duruyordu.

Kendimi zorlayarak sordum kadına:

"Kimsin sen?"

Yaprak hışırtısına benzer bir ses cevap verdi bana:

"Ben... ben... ben... Senin için geldim..."

"Benim için mi? Peki ama kimsin sen?"

"Bu gece ormanın kenarındaki yaşlı meşe ağacının dibine gel. Ben orada olacağım."

Gizemli kadının yüzüne baktım ve birden ürperdim: Soğuk bir esinti hissettim. Artık yatağımda yatmıyordum, oturuyordum... Hayaleti gördüğüm yerde ise ay ışığı uzun bir çizgi gibi uzuyordu.

II

Gün öyle böyle geçti. Hatırladığım kadarıyla, bir şeyler okudum, çalıştım... Ama doğru dürüst bir şey yapamadım. Gece oldu. Bir şeyi bekliyor gibi heyecanlıydım, kalbim çarpıyordu. Yatıp yüzümü duvara döndüm.

Açık seçik bir fısıltı duyuldu odanın içinde:

"Neden gelmedin?"

Hızla dönüp baktım.

Tekrar aynı kadın... tekrar gizemli o hayalet... Kıpırtısız bir yüzde kıpırtısız gözler, hüzünlü bir bakış.

Tekrar aynı fısıltı duyuldu:

"Gel!"

Elimde olmayan bir korkuyla cevap verdim:

"Geleceğim."

Hayalet usulca öne eğildi, duman gibi hafiften dalgalanarak kayboldu... ve ay tekrar dümdüz döşemede tekrar sakin, beyaz, uzandı.

III

Ertesi günü heyecan içinde geçirdim; akşam yemeğinde neredeyse bütün bir şişe şarabı içtim, dış kapının önüne çıkacak oldum ama geri döndüm, kendimi yatağa attım. Kanımın damarlarımda hızlı aktığını hissediyordum.

Aynı ses tekrar duyuldu... Ürperdim ama dönüp bakmadım. Ansızın birinin arkamdan bana kuvvetlice sarıldığını hissettim; kulağıma fısıldadığını duydum: "Gel, gel, gel..."

Korkudan titreyerek mırıldandım:

"Geleceğim!"

Ve doğruldum. Kadın başucumda, üzerime eğilmiş, ayakta duruyordu. Usulca gülümseyip kayboldu. Ama o arada yüzünü görebilmiştim. Onu daha önce görmüşüm gibi gelmişti bana ama nerede ve ne zaman? Sabah geç kalktım, bütün gün kırlarda dolaştım, ormanın kenarındaki yaşlı çınara gittim, çevresini dikkatle inceledim.

Akşamüzeri odamın açık penceresinin önünde oturdum. Yaşlı kâhya kadın çay getirdi ama elimi sürmedim çaya... Sürekli merak ediyor, kendime soruyordum: "Yoksa aklımı mı yitiriyorum?" Güneş batmak üzereydi ve günbatımının kızıllığı yalnızca gökyüzünde değildi... her yer bir anda doğal olmayan koyu bir kızıllıkla dolmuş gibiydi: Ağaçların yaprakları, otlar sanki taptaze bir cilayla cilalanmıştı, kıpırdamıyordu; taşlaşmış kıpırtısızlıklarında, keskin çizgilerle görünümlerinde, ölüm sessizliklerinde tuhaf, gizemli bir şey vardı. Gri, oldukça iri bir kuş hiç ses çıkarmadan geldi, pencerenin pervazına kondu... Kuşa baktım, o da yandan simsiyah, kocaman gözüyle baktı bana. "Hatırlatmak için mi gönderdiler seni yoksa?" diye geçirdim içimden.

Kuş hemen, yumuşak kanatlarını kaldırarak, geldiği gibi gene sessizce uçup gitti.

Daha uzun süre oturdum pencerenin önünde ama kuşkum yoktu artık: Bir büyünün içine düşmüştüm ve (çağlayan henüz çok uzaklardayken akıntının kayığı çektiği gibi bir gücün) sakin olsa da, önüne geçilemez bir gücün beni çektiğini hissediyordum. Nihayet şöyle bir silkindim. Akşamın kızıllığı çoktan kaybolmuştu, renkler koyulaşmıştı, büyülü sessizlik bitmişti... Şimdi hafif bir esinti vardı, koyu mavi gökyüzünde ay giderek daha parlak görünüyordu, onun soğuk ışınları altında ağaçların yaprakları hemen daha bir gümüş rengi parlamaya başlamıştı. Yaşlı kâhya kadınım elinde mumla girdi odama ama açık pencereden gelen esinti söndürdü mumu. Artık daha fazla dayanamadım, kalktım, şapkamı başıma geçirdim ve ormanın kenarındaki o yaşlı çınara gittim.

IV

Çok uzun yıllar önce bir yıldırım düşmüştü bu çınara; tepesi kırılmış, kurumuştu ama daha birkaç yüzyıl yaşayacak gibiydi. Çınarın dibine gittiğimde ay küçük bir bulutun arkasına girmişti: Çınarın geniş dallarının altı çok karanlıktı. Önce herhangi bir olağanüstülük fark etmedim ama yana bakınca kalbim hop etti: Ormanla çınar arasındaki yüksekçe bir ağacın altında beyazlar içinde bir kadın kıpırdamadan dikiliyordu. Saçlarım hafiften dimdik oldu ama toparladım kendimi, ona doğru yürüdüm.

Evet, o idi bu, gece odama gelen konuğum. Onun yanına vardığımda ay tekrar parlamıştı. Kadın beyaz bir dumandanmış gibiydi, yüzünün arkasında rüzgârın salladığı küçük bir dalı görüyordum, yalnızca saçlarıyla gözleri koyuydu ve kavuşturduğu ellerinin parmaklarından birinde ince bir altın yüzüğün soluk parıltısı vardı. Kadının karşısında durup onunla konuşmak istedim ama içimde herhangi bir korku olmamasına karşın sesim çıkmadı. Kadın gözlerini yüzüme doğrulttu: Bakışında bir acı da, sevinç de yoktu ama umutsuz bir dikkat vardı. Bir şey söyleyecek mi diye bekliyordum, oysa kadın ölümcül sabit bir bakışla yüzüme bakarak kıpırdamadan, suskun, öylece duruyordu. Tekrar korkmaya başlamıştım.

Neden sonra kendimi zorlayarak yüksek sesle,

"Geldim!" dedim.

Sesim boğuk, şaşırtıcı bir tonda çıkmıştı.

Bir fısıltı duyuldu:

"Seni seviyorum!"

Şaşırmıştım.

"Beni seviyorsun!" diye tekrarladım.

Tekrar bir fısıltı duydum:

"Kendini bana ver!"

"Kendimi sana vereyim! Ama sen bir hayaletsin, bedenin yok." Tuhaf bir duygu dolmuştu içime. "Nasıl bir şeysin sen, duman mı, hava mı, buhar mı? Kendimi sana vermek! Önce cevap ver bana, nesin sen? Yeryüzünde yaşadın mı? Buraya nereden geldin?"

"Bana ver kendini! Bir kötülüğüm dokunmayacak sana. Yalnızca iki sözcük söyle: 'Al beni.'"

Kadının yüzüne baktım, şöyle geçirdim içimden: "Ne söylüyor bu? Ne anlama geliyor bütün bunlar? Hem nasıl alacak beni? Denesem mi acaba?"

Yüksek sesle,

"Pekâlâ," dedim. Ve o anda birden arkamdan bir şey itti beni sanki. "Al beni!"

Başka bir şey söyleyememiştim ki esrarengiz kadın, yüzünün titremesine sebep olan derinden bir kahkahayla öne doğru sallandı, kolları iki yana açıldı, bana doğru uzandı... Kendimi geriye atmak istedim ama artık onun etkisi altındaydım. Kollarının arasına aldı beni, bedenim yerden yarım arşın yükseldi ve birlikte kıpırtısız, ıslak çimenlerin üzerinde havada yavaşça süzülmeye başladık.

V

Önce, başım döndü, elimde olmadan gözlerimi kapadım... Bir dakika sonra tekrar açtım gözlerimi. Hâlâ havada süzülüyorduk ama artık orman görünmüyordu; altımızda yer yer siyah lekeler olan bir düzlük uzanıyordu. Çok yükseğe çıktığımızı anlayınca korkuya kapıldım.

Bir düşünce şimşek gibi çaktı kafamın içinde: "Mahvoldum, şeytan eline geçirdi beni!" O ana kadar şeytan ve mahvolacağım düşüncesi hiç aklıma gelmemişti. Sürekli uçuyorduk, sanki giderek yükseliyorduk da.

Sonunda inleyerek sordum:

"Nereye götürüyorsun beni?"

Kadın cevap verdi:

"Senin istediği yere."

İyice yaklaşmıştı bana; yüzü neredeyse yüzüme değecekti. Bununla birlikte, onun dokunuşunu güçlükle hissediyordum.

"Yere indir beni; bu yükseklikte fena oluyorum."

"Tamam; yalnız, gözlerini kapa, soluk alma."

Dediğini yaptım... ve o anda taş gibi aşağıya inmekte olduğumu hissettim... Rüzgâr saçlarımda ıslık çalıyordu. Kendime geldiğimde yine havada süzülüyorduk; öyle ki uzun otların uçlarına sürtünüyorduk.

"Ayaklarımım üzerine yere bırak beni," dedim. "Uçmanın ne zevki var? Kuş değilim ben."

"Hoşlanacağını sandım. Bizlerin bildiğimiz başka bir şey yoktur."

"Sizlerin mi? Ne oluyorsunuz sizler?"

Soruma cevap alamadım.

"Ne olduğunuzu söyleyemez misin bana?"

İlk gece beni uyandıran o sese benzeyen acılı bir ses titredi kulaklarımda. Bu arada gecenin rutubetli havasında belli belirsiz süzülmeyi sürdürüyorduk.

"Bırak beni!" dedim.

Kadın sessizce geri çekildi, ayaklarım yere değdi. Kadın karşımda durdu, ellerini kavuşturdu. Sakinleştim, onun yüzüne baktım: Daha önce olduğu gibi, yine uysal bir hüzün vardı yüzünde.

"Neredeyiz?" diye sordum.

Bulunduğumuz yerin neresi olduğunu çıkaramamıştım.

"Senin evinden çok uzaklarda ama istersen bir anda evinde olabilirsin."

"Nasıl olacak bu? Tekrar inanayım mı sana?"

"Sana bir kötülüğüm dokunmadı, dokunmayacak da. Seninle şafak vaktine kadar biraz uçalım, yeter. Aklına gelen her yere, dünyanın her yerine götürebilirim seni. Bana bırak kendini! Tekrar söyle: Al beni!"

"Peki... Al beni!"

Kadın tekrar yaklaştı bana, ayaklarım tekrar kesildi yerden, uçmaya başladık.

VI

Sordu bana:

"Nereye?"

"Dümdüz, hep dosdoğru."

"Ama orası orman."

"Ormanın üstünden geç... ama sessizce."

Akağacın tepesine doğru yükselen bir çulluk gibi hızla yükseldik, tekrar havada dosdoğru süzülmeye başladık. Altımızda otların yerine şimdi ağaçların tepeleri görünüyordu. Ay ışığında yukarıdan

ağaçların dimdik tepeleriyle ormanı görmek harikaydı. Orman aşağıda, kocaman bir hayvan gibi uyuyor, anlaşılmaz, bitmek bilmeyen homurtuya benzeyen bir hışırtıyla bize eşlik ediyordu. Arada bir ağaç olmayan düzlükler görüyorduk, düzlüğün bir yanında uzanan çizgiler gibi pek güzel siyah gölgeler uzanıyordu... Aşağıda kimi zaman bir tavşan acılı çığlık atıyor, bir baykuş yukarı doğru, gene acılı, ıslık çalıyordu; havada mantar, tomurcuk, ekin kokuları vardı; ay ışığı gene her yanı kaplamıştı; başımızın üzerinde yıldızlar parlıyordu. İşte geride kaldı orman; ortasından bir nehrin geçtiği geniş bir çayırın üzerinde bulutlar uzanıyor... Nehrin bir yanındaki rutubetten ağırlaşmış, kıpırtısız ağaçların üzerinde uçuyoruz. Nehrin dalgaları kâh mavi parlıyor, kâh öfkelenmiş gibi karanlık ilerliyordu... Bazen ince bir buhar üzerimizde tuhaf bir biçimde hareket ediyor, sudan zambak fincanları açılmış taçyapraklarıyla, onlara ulaşmanın imkânsız olduğunu biliyorlarmış gibi, pek görkemli parlıyorlardı. Onlardan birini koparmak geliyordu içimden... ve işte tekrar kıpırtısız nehrin üstündeyim... Kocaman bir çiçeğin sapını kopardığım anda bir ıslaklık öfkeyle çarptı yüzüme. Uyandırdığımız, arkalarından gittiğimiz su çulluklarıyla birlikte bir kıyıdan ötekine gidip gelmeye başladık. Kimi zaman, hep birlikte sazların arasına yerleşmiş yabani kaz aileleriyle karşılaştığımız oluyordu ama onlar yerlerinden kıpırdamıyorlardı; ancak biri kanadının altından başını çıkarıyor, şöyle bir bakınıyor, burnunu tekrar kanadının altına sokuyor, bir başkası bütün bedeni hafiften titreyerek vakvaklıyordu. Bir balıkçıl kuşunu ürküttük: Bacaklarını sallayarak, kanatlarını zorlamalı bir beceriksizlikle çırparak gevrek söğütlerin arasından yükseldi; o anda gerçek bir Alman kadına benziyor gibi geldi bana... Balıklar hiç sudan sıçramıyorlardı, uyuyor gibiydiler. Uçmaya alışmıştım, hoşuma bile gidiyordu: Rüyasında uçan herkes anlayacaktır beni. Büyük bir dikkatle, sayesinde böylesi bir olayı yaşadığım kadını inceliyordum.

VII

Küçük yüzü hiç Rus yüzüne benzemiyordu. Gri-sarı, yarı saydam, belli belirsiz hatlarıyla içten aydınlatılan su mermerinden yapılmış gibiydi ve tekrar tanıdık gelmeye başlamıştı bana.

"Seninle konuşabilir miyim?" diye sordum.

"Konuş."

"Bakıyorum, parmağında alyans var; dünyada yaşadın demektir... Evli miydin?"

Bekledim... Cevap alamadım.

"Adın nedir ya da en azından dünyada ne diyorlardı sana?"

"Ellis de bana."

"Ellis! Bir İngiliz ismi bu! İngiliz misin sen?"

"Hayır."

"Peki, neden özellikle bana geldin?"

"Seni seviyorum."

"Ve bundan memnun musun?"

"Evet; seninle temiz havada uçuyoruz, dönüp dolaşıyoruz."

Birden,

"Ellis," dedim, "sen belki de günahkâr, cezaya çarptırılmış birisin?"

Yanımdaki kadın başını öne eğdi.

"Seni anlayamıyorum," diye fısıldadı.

"Tanrı'nın adına dua ediyorum senin için..." diye başlamıştım ki şaşırmış gibi kesti sözümü:

"Ne diyorsun sen? Ne demek istediğini anlayamadım..."

Belime soğuk bir kuşak gibi dolanmış kolunun hafiften kıpırdadığını hissettim...

Mırıldandı Ellis:

"Korkma, korkma canım!"

Yüzünü bana çevirdi, yüzüme yaklaştırdı... Dudaklarımda ince, yumuşak bir iğnenin dokunuşu gibi bir şey hissettim... Yumuşak sülükler böyle yapışırlardı...

VIII

Aşağıya baktım. Tekrar hayli yükselmiştik. Büyük bir tepenin yamacında kurulu, bilmediğim geniş bir taşra kasabasının üzerinde uçuyorduk. Ahşap çatıların, meyve bahçelerinin oluşturduğu karanlık kütle arasında yer yer kiliseler yükseliyordu; bir nehrin dirsek yaptığı yerde karşıdan karşıya karanlık bir köprü uzanıyordu;

her şey derin, suskun bir uykuya dalmıştı. Kiliselerin kubbeleri, haçları sanki sessiz bir aydınlık içindeydi. Söğütlerin kocaman, yuvarlak şapkalarının yanında kuyuların yüksek sırıkları sessiz, dimdikti; ay ışığında beyaz gibi görünen dar, dümdüz bir şose suskun kasabanın bir ucundan ok gibi giriyor, öteki ucundan çıkıyor, geniş, karanlık kırlarda dümdüz uzanıyordu.

"Hangi kasabadır bu?" diye sordum.

"...sov."

"... ilinde ...sov diye bir kasaba var mıydı?"

"Evet, var."

"Bizim oraya çok uzak mı?"

"Bizim için uzaklık kavramı yoktur."

Birden cesaretlenmiştim.

"Gerçekten mi? Öyleyse Güney Amerika'ya götür beni!"

"Amerika'ya götüremem. Şimdi orada gündüz çünkü."

"Yani biz seninle gece kuşuyuz, öyle mi? Pekâlâ, öyleyse mümkün olduğunca uzak bir yere götür beni."

"Gözlerini kapa ve soluk alma," dedi Ellis.

Ve fırtına hızıyla gitmeye başladık. Hava sarsıcı bir gürültüyle uğulduyordu kulaklarımda.

Bir süre sonra durduk ama kulaklarımdaki uğultu kesilmemişti. Tersine, korkunç bir homurtuya, fırtına uğultusuna dönüşmüştü...

Ellis,

"Şimdi açabilirsin gözlerini," dedi.

IX

Dediğini yaptım... Tanrım, neredeydim ben?

Başımın üzerinde ağır duman bulutları vardı. Bulutlar bir araya toplanıyor, korkunç canavarlar gibi koşuyorlardı... ve orada, aşağıda başka bir canavar vardı: Kudurmuş, tam anlamıyla kudurmuş deniz... Kabarık dalgalarının tepelerinde beyaz köpükler parlıyor, kaynıyor, simsiyah, koskocaman bir kayaya büyük bir hızla, gürültüyle çarpıyordu. Fırtınanın uğultusu, karmakarışık dipsizliğin buz kesmiş soluğu, dalgaların zaman zaman çığlıkları, uzaklardan gelen top seslerini, çan seslerini andıran kıyıya çarpması,

kıyıda çakıltaşlarının gıcırtıları, görünmeyen bir martının çığlığı, karanlık ufukta dalgaların savurduğu bir gemi iskeleti... her yerde ölüm ve dehşet... Başım dönmeye başlamıştı, yeniden korkuyla kapadım gözlerimi...

"Nedir bu? Neredeyiz biz?"

Ellis bu kez açık seçik bir ses tonuyla, (işitebildiğim kadarıyla) biraz öfkeli, cevap verdi:

"Wight Adası'nın[1] güney sahilinde, gemilerin çok sık çarparak parçalandıkları Blang-gang kayalıklarının önünde."

"Hemen götür beni buradan, çabuk... evime! evime!"

Kasılmıştım, ellerimi yüzüme kapamıştım... Öncekinden çok daha hızlı gittiğimizi hissediyordum; rüzgâr artık uğuldamıyor, ıslık çalmıyor... saçlarımda, giysilerimde keskin çığlıklar atıyordu... içim daralıyordu...

Ellis'in sesini duydum:

"Yere bas."

Kendime hâkim olmaya, bilincimi toparlamaya çalıştım... Ayaklarımın altında toprağı hissettim ve o anda hiçbir şey duymaz oldum, bulunduğum ortamda her şey ölüydü sanki... Yalnızca şakaklarımda kalbimin attığını, başımın içinde bir çınlamanın olduğunu hissediyordum. Yattığım yerde doğruldum, gözlerimi açtım.

X

Evimin yakınındaki göletin bentinin üzerindeydim. Tam karşımda söğüt ağaçlarının sivri yapraklarının arasından göletin yer yer pamuk gibi bir sisin altında kıpırtısız, ayna gibi yüzeyi görünüyordu. Sağda sis kaplı çavdar tarlası uzanıyordu; solda bahçenin ıslak gibi hareketsiz, uzun ağaçları yükseliyordu. Sabah yeni yeni üflüyordu onlara. Gri, pırıl pırıl gökyüzünde dumandan iki çizgi gibi, birkaç bulutçuk dolaşıyordu; sanki sarıydı bu bulutçuklar... Tanrı bilir nereden, şafağın güçsüz ilk ışığı düşüyordu üzerlerine: Şafağın hafiften beyazlaşan ufkun neresinden yükseleceğini göz henüz kestiremiyordu. Yıldızlar yavaş yavaş kayboluyordu; erken şa-

1 Wight Adası: İngiltere'nin güneyinde, Manş Denizi'nde büyük bir ada. Turgenyev 1860 yılının Ağustos ayında orada bulunmuştu – ç.n.

fağın büyüleyici sessizliğinde her şey tek tek uyanıyor olsa da, hiçbir şey kıpırdamıyordu.

Tam kulağımın dibinde Ellis'in sesini duydum:

"Sabah! İşte sabah! Hoşça kal! Yarın görüşmek üzere!"

Dönüp baktım... Ellis yerden yumuşakça yükselerek uzaklaşıyorken birden iki kolunu başının üzerine kaldırdı. Başı, kolları, omuzları bir anda bedensel, ılık bir ışıkla aydınlandı; siyah gözlerinde canlı ışıltılar titredi, kızaran dudaklarında gizli bir gevşekliğin gülümsemesi kıpırdadı... Bir anda çok güzel bir kadın belirdi karşımda... Ama bayıldı, düşecek gibi oldu, birden kendini geri attı ve buhar gibi dağılıp kayboldu.

Olduğum yerde kıpırdamadan öylece kaldım.

Kendime geldiğimde çevreme bakındım. Hayaletim olan kadının soluk pembe bedeni uzaklaşıyordu ama iyice kaybolmamıştı, havada dağılarak beni sarıyor gibi geldi bana... Şafağın kızıllığıydı bu. O anda çok yorgun hissettim kendimi, eve doğru yürüdüm. Kümesin yanından geçerken kazların ilk sabah ötüşlerini duydum (kuş cinsi hiçbir hayvan sabahları onlardan önce uyanmaz); çatı boyunca dizili kargalar sütbeyazı gökyüzünün fonunda pek belirgin, telaşlı, sessiz, temizleniyorlardı. Arada bir topluca havalanıyorlar, şöyle bir dolaştıktan sonra tekrar, bağırmadan, yan yana konuyorlardı... Yakındaki ormandan, çileklerin yeni olgunlaştığı bol otlu bölgeye konmuş bıldırcınların cıvıltıları geliyordu... Bedenimde yumuşak bir titremeyle yatağıma attım kendimi, çok geçmeden derin bir uykuya daldım.

XI

Ertesi gece yaşlı çınar ağacına yaklaşmıştım ki Ellis tanıdık biri gibi karşıdan bana doğru geliyordu; bir gece önce olduğu gibi korkmadım ondan, onu gördüğüme neredeyse sevinmiştim bile; hatta bana ne olduğunu anlamaya bile çalışmıyordum; o anda istediğim yalnızca uzak, ilginç yerlere uçmaktı.

Ellis tekrar kolunu belime dolandı ve tekrar hızla uçmaya başladık.

Kulağına fısıldadım:

"İtalya'ya gidelim."

Ellis alçak sesle, ciddi, cevap verdi:

"Nereye istersen, canım."

Ve ağırbaşlı bir tavırla yüzünü bana döndü. Yüzü dün geceki kadar saydam değildi sanki, öyle geldi bana. Daha çok, sabahleyin şafak vakti ayrıldığımız andaki çok daha kadınsı, çok daha ciddi o güzel yüzü hatırlatıyordu.

Ellis,

"Bu gece çok büyük bir gece," diye ekledi. "Böyle gece çok seyrek, kırk yılda bir olur..."

Sözünün sonunda birkaç sözcüğü duyamadım.

"Bu gece, başka zamanlar kapalı olan bazı şeyleri görebileceğiz."

Yalvarır gibi,

"Ellis!" dedim. "Söyle bana, kimsin sen? Hadi artık söyle bana kim olduğunu!"

Ellis bir şey söylemeden uzun, bembeyaz kolunu havaya kaldırdı. Parmağının gösterdiği karanlık gökyüzünde, küçük yıldızların arasında kırmızımsı bir çizgi gibi bir kuyrukluyıldız görünüyordu.

"Nasıl anlamalıyım ben seni Ellis?" dedim. "O kuyrukluyıldız gibi gezegenlerin, güneşin etrafında mı dolaşıyorsun, yoksa insanların arasında... ve nasıl?"

Ama Ellis birden eliyle gözlerimi kapadı... Sanki uzaklardan gelmiş beyaz bir sis beni içine aldı...

Fısıltısını duydum Ellis'in:

"İtalya'ya! İtalya'ya! Büyük bir gece bu!"

XII

Gözlerimin önündeki sis dağıldı ve aşağıda uçsuz bucaksız bir ova gördüm. Ama ılık, yumuşak havanın yanaklarıma ilk dokunuşuyla birlikte, artık Rusya'da olmadığımı anlayabilmiştim; üstelik bu ova bizim Rusya'nın ovalarına da hiç benzemiyordu; görünüşte ot bitmemiş, boş, renksiz, çok geniş bir alandı burası. Yer yer bütün yüzeyinde küçük bulutları andıran durgun su birikintilerinin parıltısı vardı; uzaklarda belli belirsiz görünen deniz sessiz, durgundu. Geniş, pek güzel bulutların arasında iri yıldızlar parlıyordu; sus-

mak bilmeyen binlerce tiz ses (ama öyle yüksek değildi bu sesler) her yandan titreşimli, yükseliyordu... ve kulakları sağır eden bu ses çok hoş, uykuluydu; bomboş yerlerin bu gece sesi...

"Pontus bataklıkları..." dedi Ellis. "Kurbağaların sesini duyuyor musun? Kükürt kokusunu alıyor musun?"

"Pontus bataklıkları..." diye tekrarladım. Olağanüstü bir hüzün çökmüştü üzerime. "Peki ama neden buraya, insanı kederlendiren, kimsenin olmadığı bu yere getirdin beni? İyisi mi, Roma'ya gidelim."

Ellis cevap verdi:

"Roma buraya yakın... Hazırlan! Yükselip eski bir Latin yolu boyunca hızla uçmaya başladık."

Bir manda kısa, dimdik kıllı, arkaya yatık boynuzlu kocaman başını çamurların içinden çıkardı. Anlamsız öfkeli gözbebeklerini yandan dikti bize; kokumuzu almış gibi, ıslak burun deliklerinden sesli sesli solumaya başladı.

Ellis fısıldadı:

"Roma, Roma yakında... Bak, ileriye bak..."

Baktım.

Gecenin ufkunda o siyah şey neydi? Çok büyük bir köprünün yüksek kemeri mi? Hangi nehrin üzerindeki köprü bu? Yer yer neden kopuk? Hayır, köprü değil bu, eski bir sukemeri. Kutsal Campania bölgesi burası, daha ileride de Alp Dağları, dağların tepeleri ve yeni doğmuş ayın ışığı altında eski bir sukemeri...

Bir anda tek başına bir harabenin üzerinde yüksekte durduk. Bu harabenin eskiden ne olduğunu, bir mezarlık mı, saray mı, kule mi olduğunu kimse söyleyemezdi... Siyah bir sarmaşık ölümcül gücüyle her yandan sarmıştı onu, altında ise gırtlağa benzer yarı yıkık bir kemer görünüyordu. Granit dış kaplaması çoktan dökülmüş bu iri taş duvarlardan bir mezar kokusu geldi bana.

Ellis kolunu kaldırıp,

"Burası, burası!" dedi. "Büyük Romalı'nın adını üç kez peş peşe söyle."

"Söylersem ne olacak?"

"Ne olacağını göreceksin."

Bir an düşündüm. Ve birden haykırdım:

"Divus Cajus Caesar!" Uzatarak tekrarladım: "Divus Gaius Julius Caesar! Caesar!"

XIII

Son söylediğimin yankılanması henüz kaybolmamıştı ki bir şey duydum...

Ne duyduğumu söylemek çok zor.

Önce belli belirsiz, kulağın ancak yakalayabileceği sürekli tekrarlanan boru sesleri, alkışlar duyar gibi oldum. Sanki uzak, çok uzak bir yerde dipsiz bir kuyunun derinlerinde ansızın çok büyük bir kalabalık harekete geçmiş, sanki yüzyıllardır süren derin bir uykudan uyanmış, dalgalanarak, bağırarak yükseldikçe yükseliyordu. Daha sonra bir esinti oldu harabenin üzerinde, hava kararda... Gölgeler görmeye başladım, milyonlarca gölgeler, milyonlarca karaltılar, kâh yuvarlak miğferler, kâh kılıçlar gibi uzun gölgeler. Ay ışığı bu miğferlerde, kılıçlarda mavi kıvılcımlarla yansıyordu. Bütün bu ordu giderek yaklaşıyor, büyüyor, sürekli dalgalanıyordu... Anlatılamaz bir gerginlik, bütün dünyayı ayağa kaldıracak bir gerginlik vardı onda ama tek kişisi belirgin değildi... Birden çevrede bir titreşim dolaştı, dev dalgalar yükseldi gibi geldi bana! Birden fırtına kopan bir ormanda yaprakların uğuldadığı gibi bir uğultu yükseldi: "*Caesar, Caesar venu*!"[2] Gök gürültüsünü andıran bir ses duyuldu ve defne çelenkli, soluk, dimdik, gözleri kapalı bir baş, imparatorun başı harabeden yavaş yavaş yükselmeye başladı...

O anda yüreğime dolan dehşeti anlatmak için insanoğlunun kullandığı dillerde yeterli sözcük yoktur. Bu baş gözlerini açacak, dudaklarını aralayacak olsa o anda ölürdüm gibi gelmişti.

"Ellis!" diye inledim. "İstemiyorum, yapamam, Roma'ya gitmeyelim, vahşi, korkunç Roma'ya gitmeyelim... Götür beni buradan!"

"Korkak!" diye fısıldadı Ellis.

Hızla uzaklaştık oradan. Arkamda hâlâ lejyonerlerin bu kez demir gibi sert, korkunç haykırışlarını duyuyordum... Daha sonra her şey bir karanlığa büründü.

---

2 (Lat.) Sezar, Sezar geliyor!

XIV

Ellis, "Etrafına bak ve sakin ol," dedi.

Bakındım... ve hatırlıyorum, ilk izlenimim o kadar büyüleyiciydi ki yalnızca derin bir soluk alabilmiştim, o kadar... Işığa da, dumana da benzemeyen puslu-mavi, gümüşsü yumuşak bir şey beni dört bir yanımdan sarmıştı. İlk anda bir şey fark edemedim: Bu gök mavisi ışık gözlerimi kör etmişti... ve bir süre sonra yavaş yavaş çok güzel dağların, ormanların siluetleri belirmeye başladı; aşağıda, derinlerinde yıldızların titreştiği, kıyıya vuran dalgalarının kulağa hoş geldiği geniş bir göl belirdi. Turunç ağaçlarının kokusu dalga dalga sardı beni... ve bununla birlikte, yine sanki dalga dalga güçlü, genç, tertemiz bir kadın sesi geldi kulağıma. Bu koku da, bu sesler de beni aşağı çekiyordu ... ve aşağıya doğru... bir servi korusunda, görkemli, pek hoş beyaz parlayan bir mermer saraya doğru inmeye başladım... Sesler sarayın ardına kadar açık pencerelerinden dışarı taşıyordu; yüzeyi çiçek tozlarıyla kaplı gölün dalgaları sarayın duvarlarına çarpıyordu... tam karşıda ise yuvarlak bir adanın yüksekçe ortasında gök mavisi bir ışık altında turunç ve defne ağaçlarıyla, heykellerle, zarif sütunlarla, kiliselerin kemerleriyle kaplı koyu yeşil bir alan vardı...

"Isola Bella!" dedi Ellis. "Lago Maggiore..."[3]

Ben ise aşağıya doğru inmeyi sürdürürken yalnızca şöyle diyebilmiştim:

"A!"

Kadın sesi saraydan giderek daha belirgin geliyordu. Bu ses beni karşı konulamaz biçimde kendine çekiyordu... Böyle bir geceyi böyle bir sesle dolduran bu kadın şarkıcıyı görmek istiyordum. Pencerenin önünde durduk.

Pompei stili döşeli; yeni bir salondan çok, eski Yunan heykelleriyle, Etrüsk vazolarıyla, nadir bulunan bitkilerle, değerli kumaşlarla dolu eski bir tapınağı andıran, yukarıdan kristal küreler içinde iki lambayla pek yumuşak aydınlanan bir odada piyanonun önünde genç bir kadın oturuyordu. Başını hafifçe geriye at-

3 Alpler'in güneyindeki Maggiore Gölü'nde Isola Bela Adası. Turgenyev 1840'ta orada bulunmuştu – ç.n.

mış, gözleri yarı kapalı, bir İtalyan aryası söylüyordu. Gülümseyerek söylüyordu ve yüzünde aynı zamanda eksiksiz bir haz duygusunun belirtisi bir kibir, hatta ciddiyet vardı! Gülümsüyordu kadın... ve Praksiteles'in tembel, genç Favn'ı[4] da kadın gibi duygulu, tutkulu, köşedeki zakkum ağacının, eski üç ayaklı küllükten yükselen belli belirsiz dumanın arkasından kadına bakıyor, sanki köşeden gülümsüyordu. Güzel kadın odada yalnızdı. Gecenin sesleriyle, güzelliğiyle, ışıklarıyla, hoş kokularıyla büyülenmiştim; bu sakin, genç, aydınlık mutluluğun karşısında yüreğimin en derinlerine varana dek sarsılmıştım; yanımdaki kadını da, bana böylesine uzak bir hayata tuhaf bir biçimde nasıl tanık olduğumu da bütünüyle unutmuştum, pencereye gitmek, o odadaki kadınla konuşmak istiyordum...

Leyden kavanozuna[5] dokunmuş gibi güçlü bir çarpmayla sarsıldım. Bakındım... Ellis'in yüzü, bütün saydamlığına karşın, somurtkan ve sertti; bir anda açılan gözlerinde öfke alev alevdi...

Çıldırmış gibi,

"Gidiyoruz!" diye fısıldadı.

Ve yine rüzgâr, yine karanlık, yine baş dönmesi... ancak, lejyonerlerin haykırışları yoktu artık ama arya söyleyen kadının yüksek notalarda tiz sesi hâlâ kulaklarımdaydı...

Durduk. Artık bambaşka bir hava, bambaşka bir koku hissediyor olsam da, o yüksek notalar kulaklarımda çınlamayı sürdürüyordu... Büyük bir nehirden geliyormuş gibi taptaze, sağlıklı bir hava esiyordu ve bu havada saman, duman, kenevir kokuları vardı. Ve uzadıkça uzayan bir sesi başka bir ses izliyor, sonra arkasından bir üçüncüsü geliyordu; hem öylesine bir tonda, öylesine tanıdık, yakın bir kıvraklıkta ki o anda şöyle düşündüm: "Bir Rus bu, Rus şarkısı söylüyor..." Ve o anda her yer aydınlandı.

XV

Dümdüz bir sahildeydik. Solda, otu biçilmiş, yer yer büyük kuru ot yığınlarıyla kaplı, sonu görünmeyen uçsuz bucak çayırlar var-

4 Yunan heykeltıraş Praksiteles'in heykeli Roma kopyalarıyla ünlüydü – ç.n.

5 Leyden kavanozu: Cam kap şeklinde elektrik kondensatörü – ç.n.

dı; sağda ise suyu bol, geniş bir nehrin dümdüz yüzeyi gene uçsuz bucaksız uzanıyordu. Kıyıdan biraz açıkta demirli mavnaların sivri direkleri işaret parmağı gibi yavaşça sallanıyordu. Bu mavnalardan birinden yanık bir ses bana kadar geliyordu. Ve o mavnada yanan küçük ateşin sallanan uzun, kırmızı yansıması düşüyordu suya. Birçok yerde, nehirde de, çayırlarda da uzakta mı, yakında mı olduklarını gözün algılayamadığı birçok ateş daha göz kırpıyordu. Kimi zaman sönüyor, sonra birden parlar görünüyorlardı; sayısız çayır çekirgesi Pontus bataklıklarındaki kurbağalardan aşağı kalmadan cızırdıyorlardı ama karanlık gecenin bulutsuz, basık gökyüzü altında seyrek de olsa, bilinmedik kuşlar ötüyordu.

Sordum Ellis'e:

"Rusya'da mıyız?"

"İşte Volga," dedi.

Sahil boyunca uçuyorduk. Sormayı sürdürdüm:

"Oradan, o çok güzel yerlerden neden alıp buraya getirdin beni? Kıskandın mı yoksa? Bir kıskançlık duygusu mu doldu içine?"

Ellis'in dudakları belli belirsiz titredi, gözlerinde yine öfke belirdi... Ama yüzü yeniden donuklaştı.

"Evime gitmek istiyorum," dedim.

"Biraz bekle, acele etme," dedi Ellis. "Çok büyük bir gece bu! Yakın zamanda böyle bir gece daha olmayacak. Buna tanık olabilirsin... Biraz bekle."

Birden fırtına öncesi kırlangıçların uçtukları gibi suyun yüzeyinde çok alçaktan, Volga'nın karşısına doğru yanlamasına uçmaya başladık. Hemen altımızda dalgalar şırıldıyor, nehrin sert rüzgârı bize soğuk, güçlü kanadıyla çarpıyordu... Dik kıyı çok geçmeden yarı karanlıkta önümüzde yükselmeye başladı. Büyük yarıklı yalçın dağlar gördük. Yaklaştık bu dağlara.

Ellis fısıldadı bana:

"'*Kikçi*de toplanın' diye bağır."[6]

Roma'yı gördüğüm ilk anda kapıldığım korkuyu hatırladım. Üzerimde kalbim sanki eriyormuş gibi bir yorgunluk ve tuhaf bir hüzün hissettim; canım bu uğursuz sözü söylemek istemedi; çün-

6 *Kikçi*de (geminin başında) toplanın. Eskiden Volga haydutları tekneye saldırdıklarında böyle emir verirlermiş – ç.n.

kü Freyşyuts Kurt Vadisi'nde[7] buna nasıl bir cevabın geldiğini biliyordum... ama ben istemeden dudaklarım aralandı ve elimde olmadan, gergin, alçak bir sesle haykırdım: "Kiçkede toplanın!"

XVI

Önce, Roma'da harabede olduğu gibi bir sessizlik oldu ama sonra tam kulağımın dibinde Volga'da halatla tekne çeken yedekçilerinkine benzer kaba kahkahalar duydum; biri inleyerek nehre düştü, çırpınmaya başladı... O tarafa baktım: Hiçbir yerde hiç kimse yoktu ama nehirden sesler geliyordu; ansızın her taraftan bir yaygaradır yükseldi. Bu ses kalabalığında neler yoktu: Çığlıklar, haykırışlar, ağır küfürler, kahkahalar (en çok da kahkahalar), suya çarpan kürek sesleri, balta sesleri, kapı çarpmaları, çarparak kapanan sandık kapağı sesleri, alet sesleri, mavnaların halat sesleri, tekerlek gıcırtıları, dörtnala giden atların nal sesleri, tehlike çanı sesleri, zincir şakırtıları, yangın uğultuları, sarhoş naraları, diş gıcırtılarına karışık konuşmalar, teselli bulmaz ağlamalar, acıklı, umutsuz emir haykırışları, ölüm öncesi hırıltılar ve yiğit ıslıklar, bağrışlar, dans edenlerin ayaklarını yere vuruşları... "Vur! As! Ez! Kes! Güzel! Güzel! İşte böyle! Acıma!" Bütün bu sesler açık seçik duyuluyordu, insanların soluk soluğa oldukları bile hissediliyordu... öte yandan, ne kadar dikkatli bakarsan bak hiçbir şey görünmüyordu, değişen hiçbir şey yoktu: Nehir gene gizemli, neredeyse kasvetli akışını sürdürüyordu; sahil ıssız, yabaniydi... o kadar.

Ellis'e döndüm ama o işaret parmağını dudaklarına götürdü...

Her yandan bağrışmalar yükseldi:

"Stepan Timofeiç! Stepan Timofeiç[8] geliyor! Babamız, atamanımız, velinimetimiz geliyor!"

Gene bir şey göremiyordum ama birden kocaman bir beden dosdoğru benim üzerime doğru yürüyor gibi geldi bana...

Korkunç bir ses gürledi:

---

7 Söz konusu olan, Karl Mariya Weber'in (1786-1826) "Büyülü Ok" operasının ikinci perde ikinci sahnesinin geçtiği yer – ç.n.

8 Burada sözü edilen, 1667-1671 halk ayaklanmasının önderi Stepan Razin olabilir – ç.n.

"Frolka![9] Neredesin, it! Her tarafı yak, yık! O hanım evlatlarının hepsini yok et!"

Çok yakınımda bir alevin sıcaklığını, dumanın acılığını hissettim ve o anda kana benzeyen ılık bir şey geldi yüzüme, ellerime... Vahşi bir kahkaha yükseldi...

Kendimi kaybettim, kendime geldiğimde Ellis'le ben sakin süzülerek, evimin yakınındaki tanıdık ormanın kenarına, doğrudan yaşlı çınara doğru iniyorduk...

"Şu patikayı görüyor musun?" diye sordu Ellis. "Ay ışığının vurduğu, kenarında iki akağacın olduğu patikayı? Oraya gitmek ister misin?"

Ama kendimi o kadar yorgun, bitkin hissediyordum ki yalnızca şöyle cevap verebildim:

"Evime... evime götür beni!"

Ellis,

"Evindesin zaten," dedi.

Gerçekten de, evimin kapısında ve yalnızdım. Ellis kaybolmuştu. Avlu köpeğim yanıma geldi, kuşkulu kuşkulu baktı bana ve havlayarak uzaklaştı.

Zar zor yatağıma attım kendimi ve üstümdekileri çıkarmadan uyudum.

XVII

Ertesi sabah öğlene kadar başım ağrıdı, bacaklarımı güçlükle hareket ettirebiliyordum ama bedensel rahatsızlıklarımı, sıkıntılarımı önemsediğim yoktu. Pişmanlık duygusu içimi kemiriyor, can sıkıntısı ruhumu boğuyordu.

Kendimden son derece hoşnutsuzdum. Sürekli "yüreksiz, ödlek," diye söyleniyordum kendime. "Evet, Ellis haklıydı. Neden korkmuştum öyle? Fırsattan yararlanmam gerekmez miydi? Sezar'ın kendini görebilirdim, oysa korkudan donup kaldım, cıyaklamaya başladım, çubuğu görünce kaçan bir çocuk gibi kaçtım. Ama Razin konusu başka. Bir soylu kişi ve toprak sahibi biri olarak... Peki ama orada da neden korktum? Yüreksiz, yüreksiz!"

9 Stepan Razin'in kardeşi – ç.n.

Sonunda sordum kendime:

"Yoksa rüyamda mı gördüm bütün bunları?"

Kâhya kadına seslendim:

"Marfa, dün saat gece kaçta yattım, hatırlıyor musun?"

"Kim bilebilir senin kaçta yattığını velinimetim... Belki de çok geç yatmışsındır. Hava kararınca evden çıktın, gece yarısından çok sonra ise yatak odandan tak tuk terlik seslerin geliyordu. Sabaha karşıydı, evet... Önceki gece de aynı öyle olmuştu. Anlaşılan bazı işlerin var..."

"Eh, eh!" diye geçirdim içimden, "demek uçtuğum kesin." Yüksek sesle sordum Marfa'ya:

"Peki, yüzüm nasıl bugün?"

"Yüzün mü? Dur bakayım. Yüzün biraz süzgün. Soluk da velinimetim, sanki kanın çekilmiş yüzünden."

Bir tuhaf olmuştum... Marfa'yı yolladım.

Pencerenin önünde otururken düşünüyordum: "Bu demektir ki belki öleceksin ya da aklını yitireceksin. Her şeyi bırakmalıyım. Tehlikeli bir durum bu. Şuna baksana, kalbim nasıl çarpıyor. Uçarken kalbimi sürekli bir şey kemiriyor ya da kalbimden bir şey (ilkbaharda akağaca baltayı vurduğunuzda ondan bir şeyin sızdığı gibi) sızıyor gibi geliyordu bana. Ama yine de üzgündüm. Evet, Ellis de... Kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyor benimle Ellis... Ne var ki benim kötülüğümü istediğini hiç sanmıyorum. Son bir kez daha vereceğim ona kendimi, ne olacağına bakacağım... Peki ama ya kanımı emerse? Korkunç olur bu. Ancak, böyle hızlı uçmak benim için zararlı olabilir; dediklerine göre, İngiltere'de trenlerin saatte yüz verstadan hızlı gitmeleri yasaklanmış..."

Kendi kendime böyle şeyler düşünüyordum ama gene de akşam saat ondan sonra yaşlı çınarın dibindeydim.

XVIII

Gece soğuk, puslu, griydi; havada yağmur kokusu vardı. Meşenin altında kimseyi göremeyince şaşırdım; ağacın etrafında birkaç kez dolaştım, ormana doğru yürüdüm, geri döndüm, karanlığa dikkatli bakmaya başladım... Kimsecikler yoktu. Bir süre bekledim, son-

ra sesimi giderek yükselterek birkaç kez "Ellis", diye seslendim... ama Ellis ortaya çıkmıyordu. Kederlendim, neredeyse acı çekiyordum; önceki kuşkuların, korkuların kaybolmuştu: Birlikte uçtuğumuz yol arkadaşımın bana dönmeyeceği düşüncesini kabul edemiyordum.

Son kez seslendim:

"Ellis! Ellis! Yanıma gel! Gelmeyecek misin yoksa?"

Bağırmama uyanan bir kuzgun yakındaki ağacın tepesinde daldan dala uçarak kanat çırpmaya başladı... Ama Ellis hâlâ yoktu.

Başım önümde, eve doğru yürüdüm. İleride göletin benti üzerinde söğüt ağaçlarının karaltısı görünüyordu; odamın penceresindeki ışık ise, bahçedeki elma ağaçlarının arasından, beni gözetleyen birinin gözüymüş gibi bir görünüyor, bir kayboluyordu... birden arkamda havayı hızla delip geçen tiz bir ıslık duydum ve o anda bir şey aşağıdan yukarı kucakladı beni: Bozdoğan öyle yakalar bıldırcını pençesiyle ... Bana sarılan Ellis'ti. Yanağımda yanağını da hissetmiştim, kolunu belime dolamıştı... ve fısıltısı keskin bir soğuk gibi girdi kulağıma: "İşte geldim!" Aynı anda hem korkmuştum, hem sevinmiştim... Yerden biraz yüksekte uçuyorduk.

"Bugün gelmeyi pek istemedin mi?" dedim.

"Ne o, özledin mi beni yoksa? Beni seviyor musun? Ah, canım!"

Ellis'in söylediği son sözcükler şaşırttı beni... Ne diyeceğimi bilemedim.

"Engel oldular bana," dedi Ellis, "gözaltında tutuyorlardı."

"Kim engel olabiliyor sana?"

Ellis her zaman yaptığı gibi, soruma cevap vermeden sordu:

"Nereye gitmek istiyorsun?"

"İtalya'ya götür beni, o göle... hatırlıyor musun?"

Ellis biraz geri çekti kendini, hayır anlamında başını salladı. İlk kez o anda saydamlığını yitirmekte olduğunu fark ettim. Yüzü kızarmıştı sanki; puslu beyazlığı al bir renge dönüşmüştü. Gözlerine baktım... ve dehşete düştüm: O gözlerde, soğuktan kıvrılıp toparlanmış bir yılanın güneş ısıtmaya başladığında o uğursuz ağır ağır açılışını andıran korkutucu bir kıpırdanma vardı.

Haykırdım:

"Ellis! Kimsin sen? Söyle bana, kimsin?"

Ellis yalnızca omuz silkti.

Canım sıkılmıştı... Ondan intikam almak istiyordum. Birden aklıma beni Paris'e götürmesini emretmek geldi. Şöyle geçirdim içimden: "İşte orada kıskanacaksın!"

Yüksek sesle,

"Ellis!" dedim, "büyük kentlerden, sözgelimi Paris'ten korkmazsın sen, değil mi?"

"Evet, korkmam."

"Korkmaz mısın? Bulvarlar gibi çok aydınlık olan yerlerden de mi korkmazsın?"

"O aydınlık güneşin aydınlığı değildir."

"Çok güzel. Öyleyse hemen şimdi İtalyan bulvarına götür beni."

Ellis sarkan uzun yeninin ucunu başıma örttü. O anda uyku ilacı kokulu bir alacakaranlık sardı beni. Bir anda her şey kayboldu: Her türlü ışık da, ses de... hatta neredeyse bilincim de. Yalnızca yaşıyor olduğum hissi kalmıştı ve bu da hiç hoş bir şey değildi.

Alacakaranlık ansızın kayboldu: Ellis yenini başımdan çekmişti; aşağıda, bir araya toplanmış ışıl ışıl, hareketli, gürültülü bir binalar yığınını.... Paris'i gördüm.

XIX

Daha önce gitmiştim Paris'e, bu yüzden, Ellis'in beni nereye götürmekte olduğunu hemen anlamıştım. Burası yaşlı kestane ağaçlarıyla, demir parmaklıklarıyla, kalenin önündeki savunma hendeğiyle, saatlerde hayvan şeklinde sömürge askerleriyle Tuileri Parkı'ydı. Sarayı geçtik, basamaklarında I. Napoléon'un ilk kez Fransız kanı döktüğü Aziz Roch Kilisesi'ni geride bıraktık,[10] III. Napoléon'un aynı şeyi gene başarıyla yaptığı[11] İtalyan bulvarının tepesinde durduk. Yaşlısıyla genciyle, kadınıyla erkeğiyle şık giyimli büyük bir kalabalık yaya kaldırımlarını doldurmuştu; Gösterişli restoranlar, kafeler ışıl ışıldı; kapalı lüks at arabaları, her çeşidin-

10 Napoléon Bonapart'ın 4 Kasım 1795'te Paris'te asilzadelerin isyanını bastırması olayından söz ediliyor – ç.n.

11 III. Napoléon'un 4 aralık 1851'de, olaylardan iki gün önce yaptığı devlet yönetimine başkaldırıyı bastırmasından söz ediliyor – ç.n.

den faytonlar bulvar boyunca gidip geliyorlardı; ne yana bakarsanız büyük bir canlılık görüyordunuz... Ama çok tuhaftır! Bulunduğum tertemiz, karanlık yüksek yerden, havadan ayrılmayı, bu karınca yuvası gibi insan kalabalığının içine inmeyi canım hiç istemiyordu. Oradan sanki çok sıcak, ağır, kırmızı, kokan, hem de çok kötü kokan bir buhar yükseliyordu: Çok fazla hayat sona ermişti orada. Kararsızdım... Ve işte ansızın şangırtı gibi sert bir kadın sesi duydum; bu ses küstah bir dil gibi çıkmıştı ortaya; yılandili gibi soktu beni. O anda taş yürekli, kambur, açgözlü, adi bir Paris'li tefecinin kirli beyaz bakışını, kırmızı yüzünü, karmakarışık saçlarını görür gibi oldum. Sivri tepeli şapkasının altında yapma çiçekler vardı, tırnakları sipsivriydi, kabarık eteği biçimsiz... Satılık bir kukla arkasından yalpalayarak koşan bizim bozkır insanlarımız geldi aklıma... Kabalaşarak, kendini zorlayıp gırtlaktan konuşarak Vefour[12] garsonlarının tavrıyla cıvıldadıklarını, kulak kabarttıklarını, ortalarda dönüp durduklarını düşünüyor, tiksiniyordum... "Hayır," diye geçirdim içimden, Ellis, "burada kıskanacağımız bir şey yok!"

Bu arada yavaş yavaş alçalmakta olduğumuzu fark ettim... Bütün gürültüsü patırtısıyla, dumanıyla Paris de bize doğru yükseliyordu...

Ellis'e döndüm:

"Dur! Burada boğulacak gibi olmuyor musun, ağır gelmedi mi sana burası?"

"Seni buraya getirmemi kendin istedin."

"Suçluyum, sözümü geri alıyorum. Götür beni buradan. Yalvarıyorum Ellis, uzaklaştır beni buradan. Gerçek oldu işte: Bak, prens Kulmametov dolaşıyor bulvarda ve bir arkadaşı, Serj Varaksin el sallıyor ona, sesleniyor: 'İvan Stepanıç, *allon supe*[13] acele edelim, *angaje*[14] Rigolboş'a!' Uzaklaştır beni Ellis bütün bu baloların verildiği Mabi'lerden, kankan danslarından, kadrillerden, jokey kulüplerinden, Figaro'dan, tıraşlı asker alınlarından, cilalı kışlalardan, sakallı polislerden, içki şişelerinden, kahvesine domino oynayan-

12 Paris'te bir restoran – ç.n.

13 (Fr.) *Allons souper:* Akşam yemeğine gidelim.

14 (Fr.) *Engagé:* Ben davet ediyorum.

lardan, borsa oyuncularından, setresinin ve paltosunun iliğine kırmızı kurdele takmışlardan, 'nikâh ihtisası'nın mucidi eczacı Bay de Fua'dan, doktor Charles Albert'in değerli konsültasyonlarından, liberal konferanslardan ve kutlama broşürlerinden, Paris'in komedilerinden, Paris'in operalarından, Paris'in esprilerinden, Paris'in cahilliğinden... Daha! Daha! Daha!"

Ellis cevap verdi bana:

"Aşağıya bak, artık Paris'te değilsin."

Başımı eğip aşağıya baktım... Evet, Paris'te değildik. Yer yer beyazımsı yollarla kesik, karanlık bir düzlük altımızda hızla arkaya doğru kaymaktaydı ve arkada ufukta çok büyük bir yangının geniş kızıllığının yansıması yukarıya, sayısız ışıkların olduğu dünyanın başkentine doğru yükseliyordu.

XX

Gözlerime tekrar bir örtü indi... Tekrar her şeyi unuttum. Sonunda kalktı perde.

Neydi o aşağıdaki? İki yanında budanmış ıhlamur ağaçlarıyla, şemsiye şeklinde çam ağaçlarıyla, Pompadour stili kemerleriyle, kiliseleriyle, boynuzlu şeytan ve Bern okulu melek heykelleriyle, eğri büğrü göletlerin ortasında artık kararmış mermer, rokoko stili deniz kertenkelesi heykelleriyle hangi parktı bu? Versailles Parkı olmasın? Ama hayır, Versailles Parkı değildi bu. Gür yapraklı meşe ağaçlarının üzerinden gene rokoko stili küçük bir saray görünüyordu. Sisin içinde kalmış ayın ışığı sönüktü, aşağıda da yere ince bir sis çökmüştü sanki. Bunun ne olduğunu, ay ışığı mı yoksa sis mi olduğunu göz ayırt edemiyordu. İşte, göletlerden birinde bir kuğu uyuyordu: Uzun sırtı, buz tutmuş bozkır karı gibi parlıyordu... heykellerin ayakları altında ateşböceklerinin elmas mavisi ışıkları parlıyordu.

Ellis,

"Mannheim yakınlarındayız," dedi. "Burası Scwetzingen Parkı."

"Demek Almanya'dayız!" diye geçirdim içimden ve dinledim. Hiç ses yoktu; görünmeyen bir yerden düşen suyun tek sesi geliyordu yalnızca. Ses sanki sürekli aynı şeyi tekrarlıyordu: "Evet,

evet, evet, her zaman, evet." Birden, tıraşlı yeşilliklerin duvarı arasında tek başına bir yolun tam ortasında, kaftanı yaldızlı, kol manşetleri dantelli, belinde çelik hafif kılıcıyla kırmızı çizmeli bir genç elini, pek kibarca, saçları pudralı, kabarık eteği alacalı bir genç kıza uzatıyor gibi geldi bana... İkisinin yüzü de tuhaf bir biçimde soluktu... Dikkatle bakmaya çalıştım onlara... Ama her şey bir anda kayboldu, suyun şırıltısı duyuluyordu yalnızca...

Ellis fısıldadı bana:

"Dolaşan rüyalar bunlar... dün çok daha fazlasını görebilirdin... çok daha fazlasını. Bugün rüyalar insan gözünden kaçıyor. İleri! İleri!"

Yükseldik, uçmayı sürdürdük. Uçuşumuz öylesine süzülerek ve sarsıntısızdı ki sanki biz hareket etmiyoruz, her şey karşıdan bize doğru geliyordu. Karanlık, dalga dalga ormanlarla kaplı dağlar görüyordum; giderek büyüyor, bize doğru süzülüyorlardı.. Bütün kıvrımlarıyla, çukurlarıyla, dar uzun çayırlarıyla, vadilerin dibinde hızlı akan su boylarında uyuyan küçük köylerin nokta gibi görünen ışıklarıyla birlikte altımızda hızla geriye doğru kayıyorlardı. Sonra önümüzde başka dağlar yükseliyordu... Scwetzingen'in derinlerindeydik.

Dağlar, hep dağlar... ve bir orman, nefis, yaşlı, güçlü bir orman... Gecenin gökyüzü aydınlık: Her ağacın ne ağacı olduğunu görebiliyordum. Özellikle, dümdüz, beyaz bedenleriyle laden ağaçları görkemliydi. Orman kenarlarında bazen dağkeçileri görünüyordu; ince bacaklarının üzerinde dimdik, sağlam duruyor, başlarını pek güzel sağa sola çevirerek, boru gibi kocaman kulaklarını dikip dinliyorlardı. Çıplak bir kayanın tepesinde bir kule enkazının yarı yıkık dişleri pek hüzünlü, belli belirsiz göründü. Eski, artık unutulup gitmiş taşların üzerinde altın rengi küçük bir yıldızın sakin yansıması vardı. Yakındaki küçük, neredeyse simsiyah gölden kurbağaların acıklı bağırmaları geliyordu. Başka, uzun, iniltili, arp sesini andıran sesler de duyuyormuşum gibi geliyordu bana... İşte orası, masallar ülkesi! Beni Scwetzingen'de şaşırtan ayın aynı ince sisi burada her yeri kaplamıştı ve dağlar yükseldikçe... bu sis de aynı ölçüde yoğunlaşıyordu. Dağların yamaçlarında değişik tonlarda, değişik katmanlarda gölgeleri sayı-

yorum: Beş, altı, on... ve bütün bu sessiz değişikliklerin üzerinde ay dalgın ışıyordu. Hava yumuşak, hafifti. Ben de hafif ve olabildiğince sakin, hüzünlüydüm...

"Ellis, bu cennet yerleri seviyor olmalısın!"

"Ben hiçbir şeyi sevmem."

"Nasıl yani? Ya beni?"

Ellis pek kayıtsız,

"Evet... Seni!" dedi.

Kolunun belimi daha çok sıktığını hissettim.

Ellis soğuk bir heyecanla,

"İleri! İleri!" dedi.

"İleri!" diye tekrarladım.

XXI

Üzerimizde ansızın karışık, inişli çıkışlı, tiz bir çığlık duyuldu, arkasından aynı çığlık biraz ileride birkaç kez daha tekrarlandı.

Ellis,

"Geç kalan turnalar bunlar," dedi. "Sizin oraya, kuzeye uçuyorlar. Onlarla birlikte uçmamızı ister misin?"

"Evet, evet! Onların yanına yükselt beni..."

Yükseldik ve bir anda turna sürüsünün yanında buldum kendimi.

İri, göz alıcı güzel kuşlar (hepsi on üç taneydi) eğri kanatlarını sertçe çırparak, üçgen şeklinde uçuyorlardı. Başlarını, bacaklarını dimdik uzatmış, göğüslerini öne çıkarmış, coşkulu ve öylesine hızlı uçuyorlardı ki havada bir ıslık sesi oluşuyordu. Böylesi bir yükseklikte, canlı her şeyden böylesi uzakta böylesine coşkulu, güçlü bir hayatı, böylesi bir yıkılmaz iradeyi görmek inanılmazdı. Mesafeleri önüne geçilemez bir güçle kat eden turnalar kimi zaman en öndeki önderleriyle de, arkadaşlarıyla da birbirlerine sesleniyorlardı ve bu seslenişlerde, karşılıklı konuşmalarda bir gurur, ağırbaşlılık, kendine sarsılmaz bir güven vardı. Sanki birbirlerine moral vermeye çalışarak şöyle diyorlardı: "Biraz zor olacak ama, oraya varacağız." Ve düşünüyordum: "Bu kuşlar gibi insanlar olsaydı Rusya'da... ne Rusya'sı... bütün dünyada!"

Ellis,

"Şimdi Rusya'ya gidiyoruz," dedi. Aklımdan geçeni her zaman anladığını bir kez daha fark ettim. "Geri dönmek istiyor musun?"

"Dönelim... ya da, hayır! Paris'te bulundum; şimdi Petersburg'a götür beni."

"Şimdi mi?"

"Şimdi... Ama önce yenini başıma koy, yoksa fena olurum."

Ellis kolunu kaldırdı... ama gözümün önüne perde inmeden önce dudaklarımda aynı yumuşak, küt iğneyi hissettim...

XXII

Uzun bir haykırış çınladı kulaklarımda: "Dinle-e-e-e! Dinle-e-e-e!" Umutsuz haykırış boşlukta umutsuzca yayılıyor, dünyanın sonunda bir yerde kayboluyordu. Ürperdim. Yüksek bir kulenin altın tepesini gördüm: Petersburg kalesini tanıdım.

Kuzeyin soluk gecesi! Peki ama bir gece miydi bu? Soluk, hasta bir gün değil miydi? Petersburg gecelerini hiçbir zaman sevmemişimdir. Bu kez ise korkunç görünmüştü bana: Ellis'in yüzü bütünüyle kaybolmuş, Temmuz güneşinde dağılan sabah sisi gibi erimişti ve bedenimin Aleksandr sütunları seviyesinde olanca ağırlığıyla asılı kaldığını görüyordum. İşte Petersburg buydu! Evet, Petersburg'du burası. Bu kül rengi, geniş, bomboş sokaklar; bu açık gri, kirli sarı, kirli pembe, sıvalı, sıvaları dökülmüş, pencereleri içe çökük, parlak tabelalarıyla, kapı önlerinde sac sundurmalarıyla, önlerinde sebze tezgâhlarıyla evler... bu alınlıklar, yazıtlar, kulübeler, sütunlar; Saint Isaac Katedrali'nin altın şapkası; bir işe yaramayan gri borsa binası; kilisenin granit duvarları, kırık dökük ahşap kaldırımlar; bu saman veya odun yüklü uzun kayıklar; bu toz kokusu, bu lahana kokusu; bu hasırlar, tavlalar, kapılarda kıpırdamadan dikilen bu gocuklu kapıcılar; faytonlarında, oturdukları yerde iki büklüm, derin uykuya dalmış bu arabacılar... evet, bizim Kuzey Palmira'mız burasıydı işte. Her yer görünüyordu; her şey olabildiğince parlak, açık seçik görünüyordu ve puslu aydınlık havada her şey tuhaf bir biçimde büyüyerek efkârlı, uyuyordu. Günbatımının kızıllığı (veremli bir kızıllık) henüz kaybolmamıştı ve beyaz, yıldız-

sız gökyüzünden kaybolmayacaktı; Neva Nehri'nin ipeksi mavisi üzerinde şerit gibi kalmayı sürdürecekti; soğuk, mavi sularını ileri taşıyan nehirde ise belli belirsiz çırpıntılar olacaktı...

"Gidelim," dedi Ellis.

Ve cevabımı beklemeden beni Neva'nın, Saray Meydanı'nın üzerinden aşırarak Liteynaya Sokağı'na götürdü. Aşağıdan ayak sesleri, bağrışmalar geliyordu. Sokakta yüzlerinden sarhoş oldukları belli bir grup genç yürüyor, dans okullarından söz ediyorlardı. Piramit gibi yığılı paslı güllelerin önünde dikilen bir er uyku sersemliğiyle haykırdı: "Asteğmen Stolpakov yedinci!" Biraz ileride yüksekçe bir evin açık penceresinde kolsuz ipek entarisi buruşuk, başında incilerle süslü bir bere, ağzında sigara, bir kız gördüm. Kendini kaptırmış, kitap okuyordu: Okuduğu yeni yazarlardan birinin romanıydı.

Ellis'e şöyle dedim:

"Gidelim!"

Aradan bir dakika geçmişti ki altımızda Petersburg'u çevreleyen çürümüş çam ormanları, yosunlu bataklıklar gördük. Güneye doğru uçuyorduk: Hava da, toprak da giderek yavaş yavaş kararmaya başlamıştı. Hasta bir gece, hasta bir gün, hasta bir kent... hepsi gerilerde kalmıştı.

XXIII

Her zaman olduğundan yavaş uçuyorduk ve ben yurdumun önümde giderek açılan engin sonsuzluğunu görebiliyordum. Ormanlar, çalılıklar, çayırlar, vadiler... Kayıtsızlık gibi bir can sıkıntısı, hüzün çökmeye başladı üzerime. Bu hüznümün, can sıkıntımın nedeni Rusya'nın üzerinde uçuyor olmam değildi. Hayır! Yeryüzünün kendisi, önümde uzayan bu dümdüz yer; üzerindeki insanlarıyla, kısa ömürlü, güçsüz, sıkıntılar çeken, üzülen, hastalanan, bir gün yok olmaya mahkûm tüm insanlarıyla birlikte bütün dünya; bu kırılgan, pürüzlü kabuk; ateşten bir kum tanesinin küf bağlamış kabuğunu bizlerin organizmalarla, bitkilerle yücelttiğimiz gezegenimiz; bu sinek-insanlar, sineklerden binlerce kez değersiz insanlar; onların çamurdan yaptıkları barınaklar; onların ufak, tekdüze uğraşlarının ve gülünecek, değişmez, kaçınılmaz mücadele-

lerinin küçücük izleri... bütün bunlar birden nasıl iğrenç gelmeye başlamıştı bana! Kalbim tuhaf olmuştu; artık bir anlamı olmayan bu görüntülere, bu bayağı sergiye bakmak istemiyordum... Evet, canım sıkılmıştı, can sıkıntısından da ağır bir şeydi bu. Kardeşlerime karşı bir acıma duygusu bile yoktu içimde: Duygularım hepsi şöyle adlandırabileceğim bir duyguda toplanmıştı: Tiksinme, en çok da kendimden nefret.

"Kes artık," diye fısıldadı Ellis. "Kes artık, yoksa götürmem seni. Giderek ağırlaşıyorsun."

Akşam yemeğine davetli olduğum Moskovalı arkadaşlarımın evinden yemekten sonra gecenin saat dördüne kadar Rusya'nın geleceğini konuştuktan sonra çıktığımda arabacıma "Eve," dediğim ses tonuyla karşılık verdim Ellis'e:

"Eve, eve..."

XXIV

Ama hemen açtım gözlerimi. Ellis tuhaf bir biçimde sokulmuştu bana; neredeyse itiyordu beni. Yüzüne baktım... Kanım dondu. Yanındaki insanın yüzüne bakınca orada ansızın beliren, nedeninden kuşkusu olmadığı derin bir dehşet görmüş herkes anlayacaktır ne demek istediğimi. Ellis'in renksiz, neredeyse silinmiş yüz hatlarını bir dehşet dayanılmaz, karmakarışık, darmadağın etmişti. Canlı bir insan yüzünde bile böylesi bir şey görmemiştim. Cansız, sisli bir hayal, bir gölge... ve bu öldürücü korku...

Neden sonra sorabildim:

"Ellis, neyin var?"

Zorlanarak cevap verdi Ellis:

"O... o...o!"

"O mu? Kimdir o?"

Ellis telaşlı mırıldandı:

"Adını söyleme, söyleme. Kurtulmamız gerekiyor, yoksa her şey biter, hem de sonsuza dek... Bak, orada!"

Ellis'in titreyen koluyla gösterdiği yana baktım ve bir şey gördüm... Gerçekten, korkunç bir şeydi... O şeyin daha korkunç olmasının nedeni belirli bir biçiminin olmamasıydı. Dumana da bu-

luta da benzemeyen, kertenkelenin karnı gibi ağır, koyu, siyah-sarı, alacalı bir kütleydi ve yerde yılan gibi kıvrılarak ağır ağır ilerliyordu. Yırtıcı bir kuşun avını kolladığı anda kanatlarını sallamasını andıran bir biçimde aşağı yukarı genişçe ağır ağır, düzenli hareket ediyor; bazen, yakaladığı avının üzerine çullanan bir örümcek gibi anlatılamaz bir iğrençlikle toprağın üzerine kapanıyordu... Kimsin sen? Kimsin sen, korkunç şey? Onun altında kalan her şey (bunu görüyor, hissediyordum) yok oluyordu, her şey susuyordu... Soğuk bir çürümüşlük, bozulmuşluk kokusu geliyordu ondan; bu soğuk kokudan kalbim sıkışmış, gözlerim kararmış, alnımda saçlarım dimdik olmuştu. Bir güçtü bu, hiçbir şeyin karşı koyamayacağı, her şeyin boyun eğdiği, görüşü de, bir biçimi de, aklı da olmadığı halde, bilen ve kurbanlarını seçen yırtıcı bir kuş gibi, avını ezen, iğrenç diliyle zehirleyen bir yılan gibi her şeyi gören, her şeyi bilen...

Dehşet içinde haykırdım:

"Ellis! Ellis! Ölüm bu! Ölümün kendisi!"

Daha önce duyduğum inilti Ellis'in ağzından çıkmıştı... ama şimdi bir insanın umutsuz iniltisine daha çok benziyordu... ve uçuyorduk. Ama uçuşumuz şimdi tuhaf, çok düzensizdi. Ellis havada taklalar atıyor, düşecek gibi oluyor, ölümcül yara almış ya da yavrularını köpekten kurtarmaya çalışan bir keklik gibi kendini bir o yana, bir bu yana atıyordu. Bu arada anlatılamaz korkunç kütleden kopmuş uzun, dalgalı birtakım parçalar öne uzamış eller, tırnaklar gibi arkamızdan geliyordu... Ansızın ortaya soluk bir atın üzerinde, sarınmış kocaman bir şey çıktı ve gökyüzüne doğru yükselmeye başladı. Ellis daha da heyecanlandı, umutsuzca sallanmaya başladı. Kesik kesik fısıldadığını duyuyordum: "Gördü! Her şey bitti! Mahvoldu! Ah, çok şanssızım! Yararlanabilirdim... Hayata dönebilirdim... Ama şimdi... Yok oldu her şey, mahvoldu!"

Dayanılabilecek bir şey değildi bu... Kendimden geçtim.

XXV

Kendime geldiğimde çimenlerin üzerinde sırtüstü yatıyordum ve bütün bedenimde güçlü bir çarpmadanmış gibi derin bir ağrı du-

yuyordum. Gökyüzü hafiften ağarmaya başlamıştı: Çevremde her şeyi görebiliyordum. Biraz ötemde, akağaç korusu boyunca söğütlerin olduğu bir yol vardı. Buralar tanıdığım, bildiğim yerlerdi. Bana nelerin olduğunu hatırlamaya çalışıyordum. Son gördüğüm tuhaf hayali hatırlar hatırlamaz sarsıldım...

"Ama Ellis niçin korktu?" diye düşündüm. "Ellis de mi *onun* emrinde yoksa? Ellis ölümsüz değil mi yani? Yoksa o da mı yok olmaya mahkûm? Bu nasıl olur?"

Yakınımda sessiz bir inilti duydum. Dönüp baktım. İki adım ötemde beyaz giysili genç bir kadın, gür saçları dağınık, bir omzu çıplak, yerde sırtüstü serilmiş, yatıyordu. Bir eli başının altındaydı, öteki göğsünün üzerinde. Gözleri kapalıydı, sık sıkı kapalı dudaklarında al bir köpük vardı. Ellis miydi bu yoksa? Ama bir hayaldi Ellis, oysa ben karşımda canlı bir kadın görüyordum. Sürünerek yanına gittim...

"Ellis? Sen misin?" dedim.

Birden irkildi, geniş gözkapakları kalktı; siyah gözlerinin etkili bakışı yüzüme dikildi ve o anda kan kokan sıcak, ıslak dudakları bana yapıştı... yumuşak kolları sıkıca dolandı boynuma, dolgun, yakan göğsü hızla göğsüme yaslandı.

Ölgün bir ses duyuldu:

"Elveda! Elveda!"

Ve her şey kayboldu.

Ayağa kalktım, sarhoş gibi yalpalayarak, ellerimi birkaç kez yüzümde dolaştırdım, dikkatle baktım çevreme. Çiftliğime iki versta mesafedeki *... şosesinin kenarındaydım. Eve geldiğimde güneş çoktan doğmuştu.

Sonraki geceler hayaletimin gelmesini (ne yalan söyleyeyim) içimde bir korku olmadan, sürekli bekledim. Ama bir daha gelmedi bana hayaletim. Hatta bir gece yaşlı meşe ağacının dibine gittim ama herhangi bir olağanüstülük olmadı. Ne var ki böylesi tuhaf bir tanışıklığın sona ermesine de hani pek üzülüyor da değildim. Bu anlaşılmaz, handiyse anlamsız, karışık olay üzerine çok düşündüm ve sonunda bu olayı bilimin açıklayamayacağı gibi, buna benzer bir şeye masallarda, efsanelerde bile rastlanamayacağı kanısına vardım. Aslında ne idi Ellis? Ortalarda dolaşan bir ruhun, kötü bir

ruhun, Silfid'in,[15] nihayet vampirin hayaleti miydi? Bazen Ellis bir zamanlar tanıdığım biri gibi geliyordu bana ve onu nerede gördüğümü hatırlamak için kendimi korkunç zorluyordum... Kimi zaman şimdi, hemen şu anda hatırlayacağım gibi geliyordu bana... Ama nerde! O anda her şey hemen dağılıyordu. Evet, çok düşünüyordum ve asla bir düşünceye varamıyordum. Başkalarına akıl danışmaya, onların fikirlerini öğrenmeye karar veremiyordum. Aklımı yitirdiğimi düşüneceklerinden korkuyordum. Sonunda düşünmekten vazgeçtim: Olanları kimseye anlatacak durumda değildim. Bir yandan ruhsal dağılmayla kendimi kurtarmak bir yandan da kendi sağlığımı bozmak: Göğsüm sıkışıyordu, uyku uyuyamıyordum, öksürüyordum. Artık bedenim kurudu. Yüzüm ölü yüzü gibi sapsarı. Doktor kansız olduğumu söylüyor, hastalığımın Yunanca ismiyle "anemi" olduğunu söylüyor, Avusturya'ya, Gastein Kaplıcası'na gitmemi öneriyor. Arazi anlaşmazlıkları aracısı ben olmazsam köylülerle sorunların çözülemeyeceğine yeminler ediyor.

Elden ne gelirdi!

Peki ama bana birisinin öldüğünü söylediklerinde duyduğum o tiz, yüksek armonika seslerinin anlamı nedir? Giderek daha yüksek, daha tiz oluyorlar... Ve yalnızca yok olmak düşüncesi aklıma geldiğinde neden büyük bir acıyla sarsılıyorum?

15 Kelt ve Alman mitolojisinde "hava ruhu" – ç.n.

Bir Mutsuz Kız

(Несчастная)

... Evet, evet," diye başladı Pyotr Gavriloviç, zor günlerdi... tekrar hatırlamak hiç istemezdim o günleri... Ama söz verdim size; her şeyi anlatmam gerekiyor. Dinleyin...

I

O zamanlar (1835'in kışı) Moskova'da, toprağı bol olsun, annemin öz kız kardeşi teyzemin evinde kalıyordum. On sekiz yaşındaydım: Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde (o zamanlar adı böyleydi) ikinci sınıftan üçe geçmiştim. Teyzem sakin, munis, sevecen bir dul kadındı. Ostejenko'da, sanırım, Moskova'dan başka hiçbir yerde olamayacak kadar sıcak, sıcacık, ahşap, iki katlı, kocaman bir evde oturuyordu. Hemen hiç kimseyle görüşmüyor, kafadar iki arkadaşıyla sabahtan akşama kadar konuk salonundan çıkmıyor; çiçek çayı içiyor, iskambil falı açıyor, arada bir hizmetçilerin kendisine naneli sirke hazırlamalarını istiyordu. Arkadaşları hemen hole koşuyorlardı, birkaç dakika sonra resmî fraklı, yaşlı uşak elinde kızgın tuğla, üzerinde bir demet nanenin olduğu bakır bir tasla geliyor, dar halıda çabuk adımlarla yaklaşıp teyzemin üzerine naneli sirkeyi serpiyordu. Uşak beyaz buhar içinde kalıyor, yüzünü buruşturuyor, başını öte yana çevi-

riyordu, yemek odasındaki kanaryalar ise kokudan rahatsız oluyor, ötmeye başlıyorlardı.

Yetim olduğum için teyzem beni çok seviyor, şımartıyordu. Asma katı bütünüyle bana vermişti. Odalarım çok güzel döşeliydi, bir öğrenci odasına hiç benzemiyorlardı: Yatak odamın perdeleri pembeydi, tavandan karyolamın üzerinde mavi ponponlarla süslü tül bir cibinlik sarkıyordu. Ne yalan söyleyeyim, bu ponponlardan biraz sıkılıyordum: Böyle "süslerin" arkadaşlarımın gözünde beni küçük düşüreceğini düşünüyordum. Zaten enstitülü kız diye takılıyorlardı bana: Asla sigara içmiyordum... Saklamayacağım, derslerime, özellikle sene başında pek çalışmıyordum: Okuldan hep kaçıyordum. Teyzem generallerinkine benzeyen geniş bir kızakla, bacaklarıma örtmem için bir ayı postu ve besili iki at vermişti bana. "Soyluların" evlerini çok seyrek ziyaret ediyordum ama tiyatroya sık gidiyor, pastanelerde çok pasta yiyordum. Bununla birlikte "*en jeune homme de bonne maison*"[1] terbiyemi asla bozmuyor, her zaman alçakgönüllü oluyordum. İyi yürekli, sevgili teyzemi hiç üzmüyordum; bu nedenle rahat bir yaşamım vardı.

II

Küçük yaştan beri satranç oynamayı çok seviyordum; kuralları konusunda hiç bilgim yoktu ama fena oynamıyordum. Bir gün kafede iki satranççının uzun süren iddialı bir maçına tanık oldum. Yirmi beş yaşlarında, sarışın genç olanı bana daha iyi oynuyor gibi gelmişti. Oyunu da o kazandı. Kendisine bir oyun da benimle oynamasını önerdim. Kabul etti... ve bir saat içinde, şakalar ederek peş peşe üç kez darmadağın etti beni.

Gururumun çok incindiğini fark etmiş olacak, kibarca şöyle dedi:

"Bu oyuna karşı çok yeteneklisiniz ama ilk çıkışların nasıl yapılması gerektiğini bilmiyorsunuz. Biraz satranç kitabı okumalısınız. Allgarey veya Petrov'un satranç kitaplarını alıp okuyun."

"Öyle mi düşünüyorsunuz? Peki, nerede bulabilirim o kitapları?"

"Bana uğrayın, ben veririm size."

1 (Fr.) İyi bir aile çocuğu olarak.

Adını soyadını, evinin adresini söyledi. Ertesi gün evine gittim, aradan bir hafta geçtiğinde ise neredeyse birbirimizden artık hiç ayrılmıyorduk.

III

Yeni arkadaşımın adı Aleksandr Davıdıç Fustov'du. Yüksek bir devlet memurunun dul karısı, hayli zengin annesinin evinde, benim teyzemin evinde olduğum gibi, ayrı bir bölümde tam anlamıyla bağımsız yaşıyordu. Bakanlıkta görevliydi. Bütün içtenliğimle bağlanmıştım ona. Hayatımda onun kadar "sempatik", genç bir insanla karşılaşmamıştım. Her şeyiyle sevimli, albeniliydi: Düzgün endamıyla da, uyumlu yürüyüşüyle, sesiyle de, özellikle altın mavisi gözlerinin, sanki pek nazlı bir biçimde yapıştırılmış zarif burnunun, sürekli hoş bir gülümsemenin dolaştığı al dudaklarının olduğu küçük, zarif yüzüyle de, üzerine yumuşak saçlarının döküldüğü dar ama kar beyazı alnıyla da... Fustov'un olağanüstü bir sakinliği, candan, ölçülü bir güleryüzlülüğü vardı. Hiçbir zaman derin düşüncelere dalmıyordu, hep mutluydu; hiçbir şeyden heyecanlanmıyordu. İyi de olsa, her çeşit aşırılık rahatsız ediyordu onu; böyle bir durumda, kendini belli belirsiz sıkarak, altın mavisi gözlerini kısarak şöyle diyordu: "Bu kadarı da fazla, çok fazla." Fustov'un gözleri harikaydı! Bakışlarında her zaman yakın ilgi, alçakgönüllülük, hatta candan bağlılık vardı. Ancak, gözlerindeki bu ifadenin onların yapısından geldiğini, çorba içerken de, sigarasını tüttürürken de bu ifadenin değişmediğini daha sonraları fark etmiştim. Titizliği aramızda sürekli söz konusuydu. Evet, biraz Almanlık da vardı kendisinde. Doğa çok değişik yeteneklerle donatmıştı onu. Çok güzel dans ediyordu, ata çok zarif biniyordu ve çok güzel yüzüyordu, tahta işleri yapıyor, kesip biçiyor, yapıştırıyor, çerçeve çıkarıyor, yontuyor, suluboya buket resimleri yapıyor, gök mavisi üniformasıyla Napoléon'un profilini çiziyor, *zither* çalarken pek duygulanıyor, çok hokkabazlık, iskambil oyunları ve başka oyunlar biliyordu. Mekanikten, fizikten, kimyadan da yeterince anlıyordu. Ama dil konusunda yetenekli değildi: Fransızcası kötüydü. Genelde az konuşuyordu, öğrenci sohbetlerimizde

daha çok görüşlerinin, gülümsemesinin heyecanlı yumuşaklığıyla öne çıkıyordu. Kızların Fustov'dan hoşlandıkları herkesçe bilinen bir şeydi ama o, gençler için çok önemli olan bu alanda kendini göstermeyi sevmiyor, arkadaşlarının ona yakıştırdığı "alçakgönüllü Don Juan" adını tam anlamıyla hak ediyordu. Ben hiç şaşmıyordum Fustov'a; şaşılacak bir şeyi yoktu çünkü ama bana her zaman gösterdiği yakınlığı önemsiyordum. Benim gözümde Fustov dünyanın en mutlu insanıydı. Güzel, rahat bir hayatı vardı. Annesi, kardeşleri, teyzeleri, dayıları çok seviyordu onu, hepsiyle olağanüstü iyi geçiniyordu ve örnek bir akraba olarak biliniyordu.

IV

Bir gün çok erken gittim ona, çalışma odasında değildi. Bitişik odadan seslendi bana. Soluk sesleri, su şırıltısı duyuyordum. Fustov her sabah soğuk suyla duş alıyor, sonra on beş dakika pek ustası olduğu kültürfizik hareketleri yapıyordu. Bedeninin sağlığı için aşırı bir şeyler yapmıyor ama gerekli olan kadarını yapmayı da ihmal etmiyordu. Şöyle diyordu: "Aşırıya kaçma, heyecanlanma, sakin ol!" Fustov henüz görünmemişti ki bulunduğum odanın kapısı ardına kadar açıldı, odaya resmî fraklı, tıknaz, şişman, elli yaşlarında biri girdi. Kıpkırmızı yüzünde akları süt beyazı gözleri vardı; kır, kıvırcık saçları başında şapka gibi duruyordu. Odaya girince bana baktı, kocaman ağzını oldukça geniş açtı, madeni, çın çın öten gürültülü bir kahkaha attı, avuçlarını kalçalarına vurdu. Bu arada bir bacağını da öne doğru yüksekçe kaldırmıştı.

Arkadaşım bitişik odadan seslendi:

"İvan Demyaniç, siz misiniz?"

Odaya giren adam karşılık verdi:

"Tam da kendisi. Peki, sen ne yapıyorsun orada? Tuvaletini mi tamamlıyorsun? Tamam! Tamam!" İvan Demyaniç denen adamın kahkahasında olduğu gibi, sesinde de çın çın öten bir şey vardı. "Küçük kardeşine ders vermeye gelmiştim ama galiba üşütmüş, durmadan aksırıp tıksırıyor. Bir şey yapamadık. Ben de bu arada biraz ısınmak için size uğrayayım dedim."

İvan Demyaniç aynı o tuhaf kahkahalarıyla tekrar gülmeye baş-

ladı, tekrar kalçalarına pat pat vurdu ve cebinden mendilini çıkarıp, gözlerinde acımasız bir ifadeyle, yüksek sesle sümkürdü, mendiline tükürürken gırtlağını gürültülüce temizledi: "Öhö-ö-ö!"

Fustov odaya girdi, ikimizle de tokalaştıktan sonra, birbirimizi tanıyıp tanımadığımızı sordu.

İvan Demyaniç yüksek sesle, hemen cevap verdi:

"Hayır, efendim. 1812'nin emekli savaşçısı henüz bu mutluluğa ermedi."

Fustov önce benim adımı söyledi, sonra "1812 yılının emekli savaşçısı"nı göstererek ekledi:

"İvan Demyaniç Ratç... çeşitli dersler öğretmeni."

Ratç araya girdi:

"Özellikle, özellikle de çeşitli dersler öğretmeni... Şimdiye kadar vermediğim ders kalmadı, hâlâ da veriyorum! Matematik de, coğrafya da, İtalyan muhasebesi de, ha-ha-ha-ha! Müzik de!" Birden bana döndü: "İnanmıyorsunuz, değil mi, beyefendi? Ne güzel fagot çaldığımı Aleksandr Davıdıç'a sorun. Yoksa nasıl bir bohem, Çek soylusu olurdum? Evet, efendim, bir Çek'im ben, doğduğum yer de eski Prag'dır! Sahi, Aleksandr Davıdıç, uzun zamandır görünmüyorsunuz... Düetto yapmaya daldınız... Ha-ha! Çok doğru!"

Fustov karşılık verdi ona:

"Önceki gün uğramıştım ya size, İvan Demyaniç."

"Evet ama ben buna uzun zamandır, diyorum işte, ha-ha!"

Ratç gülerken akları bembeyaz gözleri tuhaf bir biçimde ve telaşlı, fırt fırt sağa sola dönüyordu.

Tekrar bana döndü:

"Genç adam, konuşma tarzımı yadırgadığınızın farkındayım. Ama bunun nedeni benim nasıl bir insan olduğumu bilmemenizdir. Siz yakın arkadaşınız Aleksandr Davıdıç'a sorun beni. Ne mi söyleyebilir size? İhtiyar Ratç'ın saf, doğuştan olmasa da, aslında iyi bir Rus olduğunu, gelgelelim, ruhsal yönden, ha-ha! Vaftiz ederken adımı İohann-Ditrih koymuşlar ama İvan Demyanov derler bana! Aklımda ne varsa, dilimdedir...Nasıl derler, kalbimdeki avuçlarımdadır, fazla nezaketten anlamam, anlamak da istemem! Bana göre değildir nezaket! Bir akşam uğrayın bize, öyle olduğumu kendiniz de görürsünüz. Evimde bir kadın, yani karım vardır,

o da saftır; yemeğimizi yapar, böreğimizi pişirir... ama felaket kötü! Evet, Aleksandr Davıdıç, yalan mı bu söylediğim?"

Fustov yalnızca gülümsedi, ben ise susuyordum.

Ratç sözünü sürdürüyordu:

"Hakir görmeyin bu ihtiyarı, uğrayın bana. Ama şimdi..." Cebinden kocaman gümüş saatini çıkardı, patlak sağ gözüne götürdü. "Sanırım, gitsem daha iyi olacak. Öteki küçük öğrencim bekliyordur beni... Ona ne dersi verdiğimi de tam bilmiyorum ya... galiba mitoloji dersi veriyorum ona! Üstelik, akılsız çocuğun ailesi de çok uzakta oturuyor! Ta al kapının orada! Fark etmez, nasıl olsa oraya tabana kuvvet, yürüyerek gideceğim; kardeşiniz bugün para kazanamadı çünkü... arabacıların keseleri de dolu zaten... Haha! Özür diliyorum, beyler, hoşça kalın! Genç adam, uğrayıverin bana... Bu da nedir?" Antreden, galoşlarını yere vurarak giyen Bay Ratç'ın sesi ve çın çın öten kahkahası son kez duyuldu: "Düettoyu ne pahasına olursa olsun, kazanmak gerekir!"

V

Bu arada Fustov torna tezgâhının başına geçmişti. Sordum ona:

"Ne tuhaf bir adam, değil mi?! Gerçekten yabancı mıdır? Ama ne rahat Rusça konuşuyor!"

"Yabancıdır ama otuz yıl önce Rusya'ya yerleşmiş... Aşağı yukarı 1812'de prensin biri getirmiş onu Rusya'ya... sekreter... daha doğrusu, oda hizmetçisi olarak. Evet, Rusçayı da çok güzel konuşur."

"Hem de pek kıvrak, ustaca," dedim.

"Haklısın. Ama konuşması hiç de doğal değildir. Rusya'ya yerleşmiş Almanların hepsi böyledir."

"Öyle ama, o bir Çek."

"Ne olduğunu bilmiyorum; Çek de olabilir. Karısıyla Almanca konuşuyor."

"Peki, neden 1812'nin bir emekli savaşçısı olduğunu söylüyor? Gönüllü milis kuvvetlerinde miydi yoksa?"

"İlgisi yok! Fransızlar Moskova'yı yaktıklarında kentteymiş ve her şeyini kaybetmiş...Bütün yaptığı bu işte."

"Peki ama neden çıkmamış kentten, Moskova'da kalmış?"

Fustov tornadaki işine ara vermeden,

"Nedenini Tanrı bilir!" dedi. "Duyduğuma göre, bizimkilerin orada bıraktığı bir casusmuş; bu yalan da olabilir. Ama daha sonra zararının tümünü devletten aldığı doğrudur."

"Resmî frak var üzerinde... Demek hâlâ görevde?"

"Evet. Kolordu subay okulunda öğretmenlik yapıyor. Yedinci dereceden devlet memurudur."

"Karısı nedir?"

"Buralı Almanlardan bir sucukçu... kasabın kızı..."

"Sık gidiyor musun onun evine?"

"Gidiyorum."

"Nasıl, hoş bir yer mi?"

"Oldukça hoş."

"Çocukları var mı?"

"Var. Alman karısından üç ve eski karısından bir oğlu ve bir kızı."

"Kızı kaç yaşında?"

"Yirmi beş."

Fustov tezgâhın üzerine daha çok eğildi gibi geldi bana ve çark ayaklarının altında uğuldayarak daha hızlı dönmeye başladı.

"Kızı güzel mi?"

"Adamına göre değişir. Yüzü harika, aslında kendisi de... harika bir kızdır."

"Vay!" diye geçirdim içimden. Fustov tezgâhta işini sürdürüyordu, bir sonraki soruma tuhaf bir biçimde mırıldanarak cevap verdi:

O anda içimden kararımı verdim: "Onunla tanışmalıyım!"

VI

Birkaç gün sonra, akşamı geçirmek üzere Fustov'la Ratç'ın evine gidiyorduk. Preçistenki Bulvarı'nın Krıvo Kavşağı'nda, avlusu ve bahçesi geniş, ahşap bir evde oturuyordu. Bizi karşılamak için kapıya çıktı, her zamanki gürültülü kahkahasıyla gülerek, yüksek sesle bir şeyler söyleyerek hemen konuk odasına aldı bizi, orada beni yünlü kumaştan, dar elbiseli bir bayanla, karısıyla, tanıştırdı. Eleonora Karpovna ilk gençlik yıllarında, Fransızların neden "şeytani güzel" dedikleri bilinmez, çeşidinden bir güzel olmalıy-

dı... ama onunla tanıştığım anda elimde olmadan bana, kasabın yeni kesip temiz mermer masasının üzerine koyduğu bir parça sığır etini hatırlatmıştı. Ne var ki burada "temiz" sözcüğünü kullanırken bir niyetim vardı: Yalnızca ev sahibesi değildi bir temizlik örneği olan, çevresindeki her şey tertemizdi; evde her şey tertemiz, pırıl pırıldı, gıcır gıcır boyalıydı, ütülüydü, sabunla yıkanmıştı; yuvarlak masanın üzerinde semaver harıl harıl kaynıyordu; pencerelerde perdeler, masada peçeteler pek sert kolalıydı. Bay Ratç'ın, bir kenarda oturan, annelerine pek benzeyen ablak yüzlü, şakaklarında saçları kabarık, parmakları küt, kısa boylu, gürbüz dört çocuğunun yakalarındaki fırfırlar da kolalıydı. Dördünün de burnu biraz basık, kalın dudakları gibi büyüktü, açık mavi gözleri ise ufak.

Bay Ratç ağır elini çocuklarının başına sırasıyla koyarak yüksek sesle,

"İşte benim takımım!" dedi. "Koyla, Olya, Saşka, Maşka! Bu sekiz yaşında, bu yedi, bu dört, şu da iki! Ha-ha-ha! Gördüğünüz gibi, karımla uyumuyoruz biz... Öyle değil mi, Eleonora Karpovna?"

Eleonora Karpovna başını öte yana çevirerek mırıldandı:

"Her zaman böyle konuşursunuz!"

Ratç sözünü sürdürdü:

"Yavrulara hep böyle Rus isimleri koyuyoruz! Karım da Yunan dinine göre de vaftiz ettiriyor onları! Yemin ederim, öyle yapıyor! Ben Alman'ım ama o Slav'dır! Eleonora Karpovna, Slav'sınız siz, değil mi?"

Eleonora Karpovna kızdı kocasına.

"Yedinci dereceden devlet memuru karısıyım ben, işte o kadar! Ve demek oluyor ki bir Rus kadınıyım, evet öyle, bakalım şimdi ne diyeceksiniz..."

İvan Demyaniç karısının sözünü kesti:

"Anlayacağınız, Rusya'yı çok felaket seviyor! Deprem gibi, ha-ha!"

Eleonora devam etti:

"Ne olmuş yani? Elbette seviyorum Rusya'yı, yoksa asilzade unvanını başka nerede verirlerdi bana? Şimdi çocuklarım bile asilzade değil mi? *Kolia, sitze ruhig mit den Füssen*!"[2]

Bay Ratç kolunu "boş ver" anlamında salladı karısına.

2 (Alm.) Koyla, uslu otur yerinde, bacaklarını sallayıp durma!

"Evet, kraliçe Sumbeka,[3] sakin ol! Peki 'asilzade' Viktorcuk nerede? Herhalde gene sağda solda sürtüyordur! Sonunda bir müfettişe çatacak! Adam hafif okşayacak onu! *Das ist ein Bummler, der Victor!*"[4]

Eleonora Karpovna mırıldandı:

"Dem Victor kann ich nicht kommandieren, İvan Demyaniç. Sie wissen wohl!"[5]

Fustov'a baktım, onu böyle insanlarla görüşmek zorunda neyin bıraktığını anlamaya çalışıyordum... ve o anda odaya siyah elbiseli, uzun boylu bir kız girdi. Fustov'un sözünü ettiği, Bay Ratç'ın en büyük kızıydı bu... Arkadaşımın bu eve sık gelip gitmesinin nedenini anlamıştım.

VII

Hatırlıyorum, Shakespeare bir yerde "kara kargaların sürüsünde bir beyaz güvercin," diyordu. Odaya giren kız buna benzer bir izlenim bırakmıştı bende: İçinde bulunduğu ortam ile onun arasında ortak hiçbir şey yoktu; bu dünyaya nasıl düştüğünü sanki bilemiyor, buna şaşıyordu. Bay Ratç'ın aile üyeleri mutlu, iyi niyetli ve sağlıklı görünüyorlardı; kızın güzel ama artık tazeliğini yitirmiş yüzünde ise hüznün, gururun, hastalığın izleri vardı. Bir zamanlar Roma'da köleler kendilerini böyle rahat, belki de kaba hissederlerdi. Soylu olduğundan kuşku edilemeyecek her şeyinde endişeli bir elemin varlığı hissediliyordu. Dış görünüşünde Alman soyuna özgü hiçbir şey yoktu: Daha çok, güneylileri andırıyordu. Hiç de parlak olmayan siyah, gür saçlar, gene siyah ve donuk ama çok güzel gözler, dar bir alın, kartal bir burun, ipek gibi cildin yeşile çalan solukluğu, ince dudakların çevresinde ve hafif çökük yanaklarındaki bir çeşit acılı çizgi... keskin ve aynı zamanda davranışlarında çaresizlik, zarafet olmayan çaresizlik gibi bir şey...Bütün bun-

---

3 Katerina Kavos'un *Sumbeka veya Kazan Prensliğinin Fethi* romantik bale eserinin baş balerini – ç.n.

4 (Alm.) Viktor böyle bir aylaktır işte!

5 (Alm.) Viktor'a emir verecek durumum yok benim, İvan Demyaniç, bunu çok iyi biliyorsunuz!

lar İtalya'da alışılmadık gelmezdi bana ama Moskova'da Preçistenki Bulvarı'nda düpedüz şaşırtmıştı beni! O odaya girince oturduğum sandalyeden ayağa kalktım: Çabucak şöyle bir bakmıştı bana ve simsiyah gözlerini indirmiş, gidip pencerenin önüne "Tatyana" gibi oturmuştu (o zamanlar Puşkin'in Onyegin'i her birimizin belleğinde çok canlıydı). Fustov'a baktım ama arkadaşım sırtı bana dönük, ayakta duruyor, Eleonora Karpovna'nın tombul ellerinden çay fincanını alıyordu. Odaya giren genç kızın kendisiyle birlikte odaya fiziksel bir soğuğu da getirdiğini fark etmiştim... "Nasıl bir heykel bu?" diye geçirmiştim içimden.

VIII

Bay Ratç bana dönüp gürledi:

"Pyotr Gavrilıç! İzninizle tanıştırayım sizi benim... benim... ilk numaramla, ha-ha-ha! Susanna İvanovna'yla!"

Bir şey söylemeden öne eğilerek selam verdim ve o anda şöyle geçirdim içimden: "Evet işte, adı da herkesinkinden değişik..." Susanna gülümsemeden, sıkı yumruk yaptığı ellerini de açmadan yavaşça ayağa kalktı.

İvan Demyaniç devam etti:

"Düettodan ne haber, Aleksandr Davıdıç? Evet, efendim! *Zither*iniz bizde kaldı, fagotu da kılıfından çıkardım. Paha biçilmez kumpanyamızı dinlemek hazzını tadalım!" Bay Ratç Rusçasını süslü sözcüklerle renklendirmeyi pek seviyordu; bu yüzden, Prens Vyazemski'nin halka aşırı özgü deyişlerini, şiirsel ifadelerini çok kullanıyordu. Hatırlıyorum, İvan Demyaniç bir gün kendini tumturaklı konuşmak isteğine kaptırmış, bana bahçesinin her yerinde renkli taşların, çalıların, yere devrilmiş ağaç kütüklerinin olduğunu tam köylü deyimleriyle anlatmaya başlamıştı.

İvan Demyaniç, Fustov'un bir şey söylemediğini görünce sesini daha da yükseltti:

"Tamam mı? Oldu mu? Kolyacığım, marş marş odana... Sehpaları getiriyorsun! Olga, *zither*i hazırla! Sehpalara koyacağımız en iyi mumları da getir!" Bay Ratç odanın içinde topaç gibi dönüp duruyordu. "Pyotr Gavrilıç, müzik dinlemeyi seviyorsunuz, değil

mi? Sevmiyorsanız, bir köşede sessizce sohbet ederiz! Ha-ha-ha! Şu palyaço Viktor da nerede kaldı? Söz dinlemez bir çocuk oldu çıktı! Siz de çok şımarttınız yani şu çocuğu, Eleonora Karpovna!"

Eleonora Karpovna'nın canı iyice sıkılmıştı.

"İvan Demyaniç, *aber was kann ich denn*?"[6] dedi.

"Peki, tamam, tamam, bağırma! *Bleibe ruhig, hast verstanden*?[7] Aleksandr Davıdıç, buyurunuz!"

Çocuklar babalarının emrini hemen yerine getirdiler, sehpaları yerleştirdiler, müzik başladı. Fustov'un çok güzel *zither* çaldığını daha önce söylemiştim, ancak, bu enstrüman beni pek hüzünlendirirdi. Her zaman, *zither*in içinde çok yaşlı, Yahudi bozuntusu bir tefeci varmış, onu çalan, böyle sesler çıkarmak zorunda bırakan acımasız kişiye iğrenç bir şekilde inliyor, yakınıyor gibi gelirdi bana (hâlâ da öyle geliyor). Bay Ratç'ın çalması da haz vermiyordu bana; ayrıca, beyaz aklı gözlerinin öfkeyle fıldır fıldır döndüğü yüzü birden kıpkırmızı olmuş, uğursuz bir ifadeyle kaplanmıştı: Sanki fagotuyla birini öldürmeye hazırlanıyordu da, önce peş peşe basık, kısık, kaba notalar çıkararak ona küfürler ediyor, gözdağı veriyordu...

Susanna'nın yanına gittim ve ilk arayı bekleyip, ona müziği sevip sevmediğini, babasının nasıl çaldığını sordum?

Onu dürtmüşüm gibi birden geriye çekti kendini, kısık bir sesle sordu:

"Kim?"

"Babanız," diye tekrarladım, Bay Ratç.

"Bay Ratç babam değildir benim."

"Babanız değil mi? Affedersiniz... Yanılmış olmalıyım... Ama hatırladığıma göre, Aleksandr Davıdıç bana..."

Susanna ısrarlı ve ürkek, baktı yüzüme.

"Bay Fustov'un dediğini yanlış anlamışsınız. Bay Ratç benim babalığımdır."

Sustum, bir şey söylemedim. Neden sonra,

"Galiba siz de müzik sevmiyorsunuz?"

Susanna tekrar baktı yüzüme. Evet, gerçekten yabani bir şey

6 (Alm.) Ben ne yapabilirim?

7 (Alm.) Sakin ol, anladın mı?

vardı bakışında. Benimle konuşmayı hiç beklemediği, konuşmayı sürdürmeyi de istemediği belliydi.

Tane tane mırıldandı:

"Böyle bir şey söylemedim size."

O anda fagotun gürültülü gurultusu kıvrımlı son ezgilerini yükseltmişti:

"Gru-u-u-u..."

Dönüp baktım, Bay Ratç'ın dimdik kulaklarının altında, boğa yılanı gibi şişmiş kıpkırmızı boynunu gördüm ve o anda iğrendim ondan.

Alçak sesle,

"Galiba... bu müzik aletini sevmiyorsunuz?" dedim.

Susanna sorumdaki gizli imayı anlamış gibi, cevap verdi:

"Evet... sevmiyorum."

"Vay canına!" diye geçirdim içimden ve nedense sevindim buna.

Eleonora Karpovna birden, kendine özgü Rusçasıyla söze karıştı:

"Susanna İvanovna müziği çok sever, ayrıca çok da güzel piyano çalar ama çalması için çok ısrar ettiklerinde çalmak istemez."

Susanna, Eleonora Karpovna'ya cevap vermedi; dönüp bakmamıştı bile ona, yalnızca, yarı kapalı gözkapaklarının arasından bakışını onun olduğu yana çevirmişti. Onun yalnızca bu hareketinden, (gözbebeklerinin bu hareketinden) Susanna'nın üvey babasının ikinci karısına nasıl duygular beslediğini anlamıştım... Ve nedense, buna da sevinmiştim.

Bu arada düet bitmişti. Fustov ayağa kalktı, kararsız adımlarla, Susanna'yla benim önünde oturduğumuz pencereye geldi, Susanna'ya Lengold'dan, Petersburg'dan getirteceğine söz verdiği notaları alıp almadığını sordu.

Bana dönüp ekledi:

"Günümüzde herkesin dilinde olan *Şeytan Robert* operasından bir bölüm."

Susanna,

"Hayır, almadım," diye cevap verdi. Başını pencereye döndü, hemen fısıldadı: "Lütfen, Aleksandr Davıdıç, rica ediyorum, bugün bir şey çalmamı istemeyin benden! Hiç canım istemiyor."

Yanımıza gelen İvan Demyaniç gür sesiyle,

"Nedir?" dedi. "Meyerbeer'in *Şeytan Robert*'i ha! Bahse girerim, harika bir şeydir! Bir Yahudi'dir Meyerbeer ve bütün Yahudiler gibi doğuştan müzisyendir! Özellikle Yahudiler. Öyle değil mi, Susanna? Sence de öyle değil mi? Ha-ha-ha!"

Bay Ratç'ın son sözcüklerinde, bu kez kahkahalarında da her zamankinden değişik bir alay, karşısındakini aşağılamak arzusu hissediliyordu. En azından, bana öyle gelmişti, Susanna da bunu öyle anlamıştı. Elinde olmadan irkilmiş, yüzü kızarmış, alt dudağını ısırmıştı. Gözyaşı damlasına benzeyen parlak bir şey belirmişti kirpiklerinde ve birden kalkıp odadan çıkmıştı.

Bay Ratç seslendi arkasından:

"Nereye gidiyorsunuz, Susanna İvanovna?"

Eleonora Karpovna araya girdi:

"İlgilenmeyin onunla, İvan Demyaniç. *Wenn sie einmal so etwas im Kopf hat...*"[8]

Bay Ratç topukları üzerinde dönüp,

"Biraz sinirli," diye mırıldandı. Avuç içleriyle kalçalarına vurdu. "*Plexus Solaris*[9] hasta etti kendisini. Oh! Ama siz öyle bakmayın bana, Pyotr Gavriliç! Anatomiyle ilgilenmişliğim vardır benim, haha! Hasta tedavi de edebilirim! İnanmıyorsanız Eleonora Karpovna'ya sorun... Onun bütün hastalıklarını ben iyi ediyorum! Böyle bir yeteneğim var!"

Eleonora Karpovna canı sıkkın, karşılık verdi:

"Her zaman şaka yapmamak zorundasınız sanki, İvan Demyaniç."

Bu arada Fustov gülümseyerek, başını pek hoş sallayarak karı kocaya bakıyordu.

İvan Demyaniç,

"Neden şaka yapmayayım, *mein Mütterchen*?[10] Ünlü bir ozanın dediği gibi, hayat yaşamamız için, daha çok da güzellikler için verilmiştir bize. Kolyacığım, burnunu sil, kirpi!"

---

8 (Alm.) Kafasına bir şey koyduğunda.

9 (Lat.) Güneş dokusu.

10 (Alm.) Anacığım?

IX

Aynı akşam birlikte eve dönerken şöyle diyordum Fustov'a:

"Senin sayende bugün çok mahcup oldum. Bana demiştin ki... adı neydi kızın? Susanna'nın Bay Ratç'ın kızı olduğunu söylemiştin bana, oysa üvey kızıymış."

"Evet, doğru! Onun kızı olduğunu söylemedim mi sana? Ama... ne fark eder, aynı şey değil mi?"

"Bay Ratç denen adam," diye devam ettim... "Ah, Aleksandr! Nasıl iğreniyorum o adamdan! Kızın yanında Yahudilerden nasıl, özellikle de alaylı söz ettiğini fark etmedin mi? Öyle ya... Yahudi değil miydi kız?"

Fustov önden, elini kolunu sallayarak yürüyordu, hava çok soğuktu, ayaklarımızın altında kar tuz gibi hışırdıyordu.

Neden sonra şöyle mırıldandı:

"Evet, hatırlıyorum, öyle bir şey duymuştum... Susanna'nın annesi galiba Yahudi kökenliymiş."

"Dolayısıyla, Bay Ratç önce dul bir kadınla evlenmiş oluyor, öyle mi?"

"Öyle oluyor."

"Hım..."

"Yanımıza çıkmayan Viktor da onun üvey oğlu oluyor, öyle mi?"

"Hayır... Viktor onun öz oğludur. Ama, senin de bildiğin gibi, başkalarının işleriyle pek ilgilenmem ben, ayrıca, sormam da. Meraklı biri değilimdir."

Dilimi ısırdım, bir şey söylemedim. Fustov hâlâ önden yürüyordu. Evine yaklaştığımızda yetiştim ona, yüzüne baktım.

"Ne dersin?" diye sordum. "Susanna gerçekten iyi bir müzisyen mi?"

Fustov yüzünü buruşturdu. Dişlerinin arasından mırıldandı:

"Çok iyi piyano çalıyor." Pek anlamlı gülümseyerek ekledi: "Ancak, uyarayım seni, çok yabanidir!"

Beni Susanna ile tanıştırdığına pişman gibiydi.

Bir şey söylemedim, ayrıldık.

X

Ertesi sabah tekrar gittim Fustov'un evine. Sabahları onunla oturmaktan hoşlanıyordum. Her zaman olduğu gibi güleryüzle karşıladı beni... ama bir önceki günden hiç söz etmiyordu. Dilini yutmuş gibi susuyordu. *Teleskop* dergisinin son sayısından söz etmeye başladım.

Tanımadığım biri girdi odaya. Dün ortalarda olmadığı için babasının eleştirdiği oğlu Viktor'du bu.

On sekiz yaşında, soluk benizli bir gençti; hiç de temiz görünmeyen yüzünde küstah bir gülümseme, iltihaplı gözlerinde bitkin bir ifade vardı. Babasına benziyordu ama yüz hatları daha küçük boyutlarda ve hoştu. Ancak, bu hoşlukta sanki bir terslik söz konusuydu. Çok özensiz giyinmişti, resmî giysisinin düğmeleri eksik, bir çizmesi yırtıktı, kesif bir sigara kokusu geliyordu ondan.

Şımarık, pek kibirli gençlerde her zaman dikkatimi çeken bir tavırla omuzlarını, başını oynatarak, kısık bir sesle,

"Merhabalar," dedi. "Üniversiteye gitmeyi düşünüyordum, buraya geldim. Göğsümde bir sıkıntı var gibi. Bir sigara versenize bana."

Adımlarını gevşek atarak, ellerini pantolonunun ceplerinden çıkarmadan odayı boydan boya geçti, kendini kanepeye bıraktı.

"Üşüttünüz mü?" diye sordu Fustov.

Tanıştırdı bizi. İkimiz de üniversitede ama ayrı fakültelerdeydik.

"Hayır! Tuhaf şey! Ne yalan söyleyeyim..." Burada *junior*[11] Ratç gene tatsız bir biçimde gülümsedi, dişleri de çok kötüydü. "İçmiştim, çok sarhoştum... Evet!" Bir sigara yaktı, öksürdü. "Obihodov'u yolcu ediyorduk."

"Nereye gidiyordu?"

"Kafkasya'ya. Sevgilisini de oraya götürüyor. O kara kaşlı, çilli kızı hatırlıyorsunuzdur! Aptal adam!"

Fustov,

"Dün babası sizi soruyordu," dedi.

Viktor yana, yere tükürdü.

"Evet, biliyorum. Dün bizim Çingene yuvasındaymışsınız. Peki, neler yaptınız? Bir şeyler çaldınız mı?"

11 (Lat.) Genç.

"Her zaman olduğu gibi, çaldık."

"Peki Susanna... Kuşkusuz, yeni konuğun karşısında..." bu arada başıyla beni göstermişti, "kırıtıp durmuştur? Piyanoda bir şeyler çalmadı, değil mi?"

"Kimden söz ediyorsunuz siz?" diye sordu Fustov.

"Elbette pek saygıdeğer Susanna İvanovna'dan!"

Viktor daha rahat yerleşti kanepeye, arkaya yaslanarak elini başının üzerine kaldırdı, kendi avuç içine baktı, derinden, sesli bir soluk aldı.

Fustov'a baktım. Bana, böyle bir sersemin ilgilenmeye bile değmediğini anlatmak istiyor gibi yalnızca tek omzunu kaldırmıştı.

XI

Viktor tavana bakarak, hiç acele etmeden, pek sakin, burnundan konuşarak tiyatrodan, tanıştığı iki aktörden, kendisini "dolandıran" Serafima Serafimovna diye bir kadından, öküz dediği yeni profesör P...'den söz etmeye başladı. Şöyle diyordu:

"Bakın nasıl bir huyu vardı bu maymun suratlı profesörün: Her derse yoklama yaparak başlıyordu. Üstelik liberal olduğunu söylüyordu! Elimden gelse, onun gibi liberallerin hepsini kodese tıkardım!"

Sonra yüzünü de, bütün bedenini de Fustov'a dönüp yarı üzgün, yarı alaylı bir tavırla devam etti:

"Sizden bir ricada bulunacağım, Aleksandr Davıdıç... Benim ihtiyarı yola getiremez misiniz? Düetler yapıyorsunuz kendisiyle... Ayda beş yeşil banknot veriyor bana... Kime yeter bu?! Sigarama bile daha fazla gidiyor. Bir de şöyle diyor: Kimseye borçlanmayasın! Onu benim yerime koysam da görsem ne yapacağını... Bazıları gibi..." Viktor böyle derken sesini özellikle yükseltmişti, "bir yerlerden burs falan aldığım da yok! Oysa çok parası var, biliyorum. Bana numara yapmasına gerek yok, uyutamaz beni! Kendisine gerekince... parası oluyor!"

Fustov şöyle bir baktı Viktor'a.

"Belki söylerim babanıza," dedi. "Ayrıca... istiyorsanız... küçük bir miktar ben de verebilirim..."

Viktor burnunu beş parmağıyla kaşıyarak,

"Hayır, neden?" dedi. "İhtiyarı yağlamak, yola getirmek daha iyi olur... Yanınızda varsa yirmi beş ruble verin siz bana, yeter... Toplam borcum ne kadar oldu size?"

"Seksen beş ruble."

"Evet... Demek, bu vereceğinizle yüz on olacak. Hepsini bir seferde ödeyeceğim."

Fustov yan odaya geçti, döndüğünde elinde yirmi beş rublelik bir banknot vardı; bir şey söylemeden Viktor'a verdi parayı. Beriki banknotu aldı, ağzını kapamadan geniş esnedi, "Teşekkür ederim!" dedi, gerinerek kalktı kanepeden.

"Öf! Ancak... içimde bir sıkıntı var," diye mırıldandı, "İtalya'ya mı gitsem acaba?"

Kapıya yürüdü.

Fustov arkasından bakıyordu. Ona bir şey sormamak için kendini tutmaya çalıştığı belliydi.

Ama gene de sordu:

"Demin söylemek istediğiniz neydi, Viktor İvanıç?"

Viktor kapının eşiğinde durdu, şapkasını giydi.

"Bilmiyor musunuz? Susanna İvanovna'nın maaşından... Maaş alıyor. Size söyleyeceğim çok ilginç bir şey var! Bir ara anlatırım size. Öyle işte, babacığım! Ama siz ihtiyarı yola getirmeyi unutmayın, lütfen unutmayın... Bildiğiniz gibi, sırtı kalındır, Alman'dır, üstelik Rus yapımıdır ama her şeyi içine alabilir... Şu analığım Eleonora olmasa yeterdi... Babacığım korkuyor ondan, kadın hep kendi çocuklarının arkasında... Ama siz de iyi bir diplomat sayılırsınız! Hoşça kalın!"

Kapı kapanır kapanmaz Fustov yüksek sesle şöyle dedi:

"Ne pis bir şey bu çocuk!"

Yüzü kıpkırmızıydı, bana arkasını döndü. Bir şey sormadım ona, hemen odadan çıktım.

XII

O gün hep Fustov'u, Susanna'yı, onun akrabalarını düşündüm; ortada bir aile dramı var gibi geliyordu bana. Anladığım kadarıyla,

arkadaşım Fustov, Susanna'ya karşı ilgisiz değildi. Ya Susanna? Seviyor muydu onu Susanna? Neden o kadar mutsuz görünüyordu? Ayrıca, genelde nasıl bir kızdı? Bütün bu sorular aklımdan çıkmıyordu. Belirgin olmayan ama güçlü bir duygu şöyle diyordu bana: "Peki, ailenin Fustov'a öyle yakın davranmasının nedeni nedir?" Sonunda kararımı verdim ve ertesi gün Bay Ratç'ın evine gittim.

Küçük, karanlık antreye girince birden kendimden utandım, sıkıldım. Şöyle düşündüm: "Belki de göremeyeceğim Susanna'yı, iğrenç emekli savaşçı ve onun aşçı kadın kılıklı karısıyla oturup çene çalmam gerekecek... Hem onu görsem ne olacak? Konuşmayacaktır bile benimle... Dün de hiç yakınlık göstermemişti bana. Neden geldim buraya?" Ben böyle düşünürken hizmetçi çocuk geldiğimi haber vermek için koştu ve bitişikteki odadan "Kimdir? Ne diyorsun sen?" gibi meraklı birkaç sorudan sonra ağır bir terlik sesi duydum, kapı yavaşça açıldı ve kapının iki kanadı arasından saçları karmakarışık İvan Demyaniç'ın asık yüzü göründü. Baktı bana ve yüz ifadesi hemen değişmedi... Besbelli, ilk anda tanıyamamıştı beni Bay Ratç ama hemen arkasından yanakları birden yumuşadı, gözleri kısıldı, açılan ağzından bir kahkahayla birlikte bir haykırış çıktı:

"Ah, çok sayın beyefendiciğim! Siz miydiniz? Buyursunlar!"

Fark ettiğim kadarıyla, güleryüzlü, neşeli görünse de, beni görmekten hiç hoşlanmadığı belli olan Bay Ratç'ın arkasından, ben de onun kadar isteksiz, yürüdüm. Yapabileceğim başka bir şey yoktu. Konuk odasına aldı beni; gelin görün ki Susanna orada masada, önünde gelir-gider defteri, oturuyordu. Pek keyifsiz şöyle bir baktı bana, sol elinin tırnaklarını belli belirsiz ısırdı... Onda bir alışkanlıktı bu, sinirli insanlarda böyle bir alışkanlığın olduğuna çok kez tanık olmuştum. Odada ondan başka kimse yoktu.

Bay Ratç,

"Görüyorsunuz işte, efendim, Susanna İvanovna ile neler yaparken yakaladınız bizi," diye başladı, avuç içlerini kalçalarına vurdu. "Hesaplarla uğraşıyoruz. Eşimin 'matematiği' iyi değildir, itiraf etmek gerekirse, ben de gözlerimi yormak istemiyorum. Gözlüksüz okuyamıyorum, ne yaparsınız? Varsın, gençler çalışsınlar, ha-ha-ha! Bir düzenin olması gerekiyor. Ayrıca acelemiz de yok... Acele işe şeytan karışırmış, ha-ha-ha!"

Susanna defteri kapadı, odadan çıkmak istedi.

Bay Ratç,

"Dur ama dur," dedi. "Kıyafetinin güzel olmaması önemli değil..." Susanna'nın üzerinde çok eski, kısa kollu, neredeyse bir çocuk giysisi vardı. "Değerli konuğumuz böyle şeylere bakmaz, benim üzerimde de önceki hafta giydiğim şeyler var..." Bay Ratç bana döndü. "İzin verir misiniz? Öyle ya, o kadar resmî değiliz sizinle!"

Yüksek sesle,

"Rica ederim," dedim, "lütfen sıkılmayın benden!"

"Biliyorsunuzdur, çok sayın beyefendi: Toprağı bol olsun Çarımız Aleksey Mihayloviç Romanov şöyle derdi: 'İş için bol zaman, eğlence için ise bir dakika ayıracaksın!' Oysa bizler iş için bir dakika ayırıyoruz... Ha-ha-ha!" Sırtını bana dönüp alçak sesle ekledi: "Şu otuz ruble otuz kapik neyin nesidir?"

Susanna da alçak sesle cevap verdi:

"Viktor'un Eleonora Karpovna'dan aldığı para. Siz almasını söylemişsiniz, izin vermişsiniz ona, öyle dedi."

İvan Demyaniç mırıldandı:

"Söylemişim, söylemişim... izin vermişim...Ben evde değilim sanki... Bana sorabilirdiniz. Peki, bu on yedi ruble nereye gitti?"

"Mobilyacıya."

"Evet... mobilyacıya. Peki, bu nedir?"

"Makbuz karşılığı."

"Demek makbuz karşılığı? Göster bana o makbuzu!" Bay Ratç hesap defterini çekip aldı Susanna'nın elinden, gümüş çerçeveli kocaman gözlüğünü burnunun üzerine koyup parmağını satırların üzerinde dolaştırmaya başladı. "Mobilyacıya... mobilyacıya... evin parasını harcamaya pek heveslisinizdir! Seviyorsunuz böyle şeyleri! *Wie die Croaten*!"[12] Sesini yükseltip ekledi: "Makbuz karşılığıymış!" Sonra tekrar bana döndü, burnunun üzerinden gözlüğünü aldı. "Bunlarla ne yapacağım, bilemiyorum! Neyse, bu pis işlerle sonra ilgilenirim. Susanna İvanovna, lütfen, yerine kaldırın bu muhasebe defterini, sonra da değerli konuğumuzla bana müzik aletinizin, yani piyanonuzun başına geçip güzel bir ziyafet çekin... Tamam mı?"

12 (Alm.) Hırvatlar gibi.

Susanna başını öte yana çevirdi.

Hemen araya girdim:

"Çok mutlu olurdum... Susanna İvanovna'yı piyanoda dinlemek büyük haz verirdi bana. Ama kendilerini rahatsız etmeyi hiç istemem..."

Bay Ratç sözümü kesti.

"Ne rahatsızlığı, ne diyorsunuz siz! Hadi, Susanna, *eins, zwei, drei*!"[13]

Susana bir şey söylemeden çıktı odadan.

XIII

Onun geri geleceğini hiç beklemiyordum ama biraz sonra kapıdan girdi: Üzerini bile değiştirmemişti, köşeye oturup iki kez dikkatli baktı bana. Bende uyandırdığı meraktan, ilgiden dahi fazla, kendime de açıklayamadığım o saygıyı hissetmiş miydi acaba? Ama yumuşak bir yüz ifadesiyle kalkıp piyanoya gitmiş, ellerini kararsızca piyanonun üzerine koymuş, başını hafifçe yana yatırıp omzunun üzerinden bana bakmıştı... Ne çalmasını istediğimi sormuştu. Ben daha cevap vermemiştim ki oturdu, nota defterini aldı, aceleyle açtı ve çalmaya başladı. Çocukluğumdan beri severdim müziği ama artık pek iyi ilgi duymuyordum... Büyük ustaların eserlerini pek bilmiyordum. Bay Ratç biraz hoşnutsuz, homurdanarak "*Aha! Wieder dieser Beethoven*!"[14] demeseydi Susanna'nın ne çaldığını bilemeyecektim. Daha sonra çaldığının ünlü opus 57 sonat olduğunu öğrendim. İnanılmaz şaşırttı beni Susanna: Ondan böylesine bir güç, böylesine coşku, böylesine cesur bir genişlik, enginlik beklemiyordum. Sonatın hızlı, tutkulu, coşkulu, allegro girişinin ilk sesleriyle birlikte üzerime bir uyuşukluğun (insanın ruhuna güzellik beklenmedik bir anda dolduğunda, kimi zaman hissettiği tatlı heyecanın coşkusuna kapıldığında üzerine çöken soğuk bir uyuşukluğun) çöktüğünü hissettim. Sonat bitene kadar hiçbir organımı kıpırdatamadım; hep içime derin bir nefes çekmek istiyordum ama yapamıyordum bunu. Susanna'nın sırtı bana dönük-

13 (Alm.) Bir, iki, üç!

14 (Alm.) Ah, gene şu Beethoven!

tü, yüzünü görmüyordum; görebildiğim yalnızca, siyah, uzun saçlarının arada bir omuzlarında kıpırdadığı, titreştiği, bedeninin sert hareketlerle sarsıldığı, dirseklerine kadar çıplak zarif kollarının çabuk ve biraz kabaca inip kalktığıydı. Sonatın son sesleri bir süre sonra zayıfladı. Nihayet sustu. Susanna piyanonun önünde oturmayı sürdürüyordu.

Bay Ratç (gerçi o da dikkatle dinlemişti) şöyle dedi:

"*Ja, ja, romantische Musik*![15] Şimdilerde moda olan bu... Ama bir tuhaflık var bunda! Öyle değil mi? Neden aynı anda tuşlara iki parmakla basmak gerekiyor? Ne dersiniz?" İşportacı gibi yükseltti sesini: "Taze çörekler!"

Susanna hafifçe döndü Bay Ratç'tan yana; profilden gördüm yüzünü. İnik gözkapağının üzerinde ince kaşı yukarı kalkıktı, yanakları kıpkırmızıydı, arkaya attığı saçlarının altından küçücük kulağının da kızarmış olduğu görünüyordu.

Bay Ratç birden kaşlarını çatıp devam etti:

"Büyük ustaların hepsini dinledim... ve toprağı bol olsun, Fild'in yanında hepsi sıfırdır! Sıfır! Sıfır! *Das war ein Kerl! Und ein so reines Spiel*![16] Kompozisyonu da çok nefis! Evet, bütün bu "Tlu-tu-tu" ve "tra-ta-ta"lar... Bence okul çocukları için yazılmış şeyler bunlar. *Da braucht man keine Delicatesse*![17] İstediğin gibi vur tuşlara... Hiç fark etmez! Birtakım sesler çıkarırsın! *Janitscharen-Musik*![18] Peh!" İvan Demyaniç mendiliyle alnını sildi. "Ancak, Susanna İvanovna, sizin için söylemiyorum bunu; siz çok güzel çaldınız, bu eleştirilerim için bana gücenmemelisiniz."

Susana sakin bir tavırla,

"Herkesin zevki farklıdır," dedi. Dudakları titriyordu. "Hem, bilirsiniz, İvan Demyaniç, sizin eleştirileriniz beni gücendirmez."

"Elbette gücendirmez!" Bay Ratç bana döndü: "Ancak, çok değerli beyefendi, bunun nedeninin aşırı iyi yürekliliğimiz, ruhsal inceliğimiz olduğunu düşünmeyiniz; Susanna İvanovna ile ben kendimizi pek yükseklerde görürüz! Bir Rus atasözünün dediği gibi,

---

15 (Alm.) Evet, evet, romantik bir müzik!

16 (Alm.) İşte bu harikaydı! Nefis bir müzik!

17 (Alm.) Özellikle fazla incelikler gereksiz burada!

18 (Alm.) Yeniçeri müziği!

şapkayı geri attık artık, hiçbir şey umurumuzda olmaz... Gurur, değerli beyefendi, gurur! Pek gururluyuzdur, evet, evet!"

Bay Ratç'ı hayretle dinliyordum. Ağzından çıkan her sözcük nefret, kin, öfke doluydu... Hem yeni bir nefret değildi bu, uzun zamandır birikmiş bir nefret olduğu belliydi! Bu nefret sanki boğuyordu onu... Sözlerini olağan kahkahalarıyla sonlandırmayı denedi ve kendini zorlayarak hırıltılı öksürdü. Susanna tek sözcükle bile cevap vermedi ona, yalnızca başını salladı, yüzünü buruşturdu ve iki eliyle dirseklerini tutarak karşısına dikildi. Kıpırtısız, iri gözlerinin derinlerinde çok eski bir nefretin ateşi tütüyordu. Ben tuhaf olmuştum.

Bir şeyin farkında değilmişim izlenimini vermek amacıyla kendimi zorlayarak, senli benli bir tavırla,

"Siz iki ayrı müzisyen kuşağındansınız," dedim. "Bu yüzden, düşüncelerinizde uyuşamamanız çok olağan... Ama, İvan Demyaniç... genç kuşağın tarafını tutmama izin verin... Bu konuda, kuşkusuz, bir cahilim ben; ancak itiraf edeyim, şu anda beni... Susanna İvanovna'nın bize... çaldığı müzik kadar etkileyen bir müzik olmadı."

Ratç birden bana döndü. Öksürükten yüzü kıpkırmızıydı, bağırmaya başladı:

"Peki, sizi bu konuda kendi kampımıza," Almanca *Lager* sözcüğünü kullanmıştı, "çekmeye çalıştığımızı nereden çıkardınız? Hiç de ihtiyacımız yok böyle bir şeye, *bardzo dziękuję*.[19] Herkes istediği gibi düşünmekte serbesttir! Ayrı iki kuşak konusuna gelince, doğrudur: Bizim gibi yaşlılarla sizin gibi gençlerin bir fikirde olması zordur, çok zordur! Kafalarımız hiçbir şekilde uyuşmaz: Sanatta da, hayatta da, ahlâkta da... Öyle değil mi, Susanna İvanovna?"

Susanna küçümser bir tavırla gülümsedi. Cevap verdi:

"Özellikle de, sizin dediğiniz gibi, ahlâk anlayışımız uyuşmaz, uyuşmuyor da."

Kaşlarının üzerinde tehditkâr bir şey vardı, dudakları ise biraz önce olduğu gibi, gene hafiften titriyordu.

Ratç sözünü kesti Susanna'nın:

"Elbette, elbette! Ben filozof değilim! Öyle... yükseklerde olamam! Sıradan bir insan, önyargıların bir tutsağıyım, evet!"

Susanna tekrar gülümsedi.

19 (Lehçe) Çok teşekkür ediyoruz!

"Bana öyle geliyor ki İvan Demyaniç, bazen siz de, önyargı denen şeyin üzerinde yükseklerde olabiliyorsunuz."

"*Wie so*? Yani, nasıl? Ne demek istediğinizi anlayamadım."

"Anlayamadınız mı? Çok unutkansınız!"

Bay Ratç ne diyeceğini bilemedi:

"Ben... ben," diye tekrarladı. "Ben..."

"Evet, siz Bay Ratç'sınız."

Kısa bir sessizlik oldu.

Bay Ratç,

"Ama izin verin, izin verin," diye başladı, "peki ama bu kadar küstah nasıl olabiliyorsunuz?"

Susanna birden dimdik doğruldu, elleriyle dirseklerini sıkmayı sürdürerek, parmaklarını dirseklerinin üzerinde oynatarak Ratç'ın karşısına dikildi. Onu savaşa davet ediyor gibiydi, üzerine yürüyordu. Yüzü değişmişti: Göz açıp kapayana kadar, ansızın, olağanüstü güzelleşmişti. Soluk gözleri neşeli, soğuk bir ışıkla, çelik parlaklığında bir ışıkla aydınlanmıştı; biraz önce titreyen dudakları şimdi acımasız-sert, dümdüz bir çizgiye dönüşmüştü. Susanna meydan okuyordu Ratç'a ama Ratç onun gözlerinin içine bakıyordu, birden sustu, boş bir çuval gibi kendini bıraktı, başını omuzlarının arasına çekti. Ayaklarını bile toplamıştı. 1812'nin emekli savaşçısı çok korkmuştu; bundan kuşku edilemezdi.

Susanna, beni zaferine ve düşmanının küçük düşüşüne tanık olmaya çağırıyormuş gibi, bakışını Ratç'tan bana çevirdi, son bir kez daha gülümsedi, yürüyüp çıktı odadan.

Emekli savaşçı koltuğunda bir süre kıpırdamadan oturdu; neden sonra, unuttuğu yapması gereken bir şeyi hatırlamış gibi silkindi, ayağa kalktı ve omzumu okşayıp her zamanki tiz kahkahalarıyla gülmeye başladı:

"Görüyorsunuz işte, ha-ha-ha! Bu genç kızla yıllardır bir aradayız ama hâlâ ne zaman şaka yaptığımı, ne zaman ciddi olduğumu bazen anlayamıyor! Galiba onun bu hareketi sizi de şaşırttı, çok sayın beyefendi...Ha-ha-ha! Bu demek oluyor ki bu yaşlı Ratç'ı siz de tanıyamamışsınız!"

Bir ölçüde korku ve iğrenme duygusuyla şöyle geçirdim içimden: "Hayır... Şimdi çok iyi tanıyorum seni!"

Beni dış kapıya kadar geçirirken, bu arada göbeğini okşayarak devam ediyordu:

"Evet, tanımıyorsunuz siz bu ihtiyarı, tanımıyorsunuz! Çekilmez, ezik bir ihtiyarım ben, ha-ha! Ama, yemin ederim, iyi bir insanım!"

Çabuk adımlarla indim taşlığın merdivenini, kendimi sokağa attım. Bu "iyi insan"dan bir an önce uzaklaşmak istiyordum.

XIV

Eve dönerken yolda düşünüyordum: "Evet, birbirlerinden nefret ediyorlar, apaçık ortada bu... İhtiyarın iğrenç biri olduğu, ötekinin ise çok iyi bir kız olduğu belli... Ama aralarında ne geçmiş olabilir? Bu sürekli nefretin nasıl bir nedeni olabilir? Bu imaların anlamı nedir? Hiç beklenmedik nasıl bir olay çıktı aralarında!"

Ertesi gün Fustov'la tiyatroda Şçepkin'in[20] oynadığı *Akıldan Bela*'yı izledik. Griboyedov'un komedisinin, sansür heyetinin kesintileriyle kısaltılmış olarak sahneye konmasına o sıralar yeni izin çıkmıştı. Famusoz'u, Skalozub'u[21] çok alkışladık. Çatski'yi[22] kimin oynadığını hatırlamıyorum ama bir şeyi çok iyi hatırlıyorum: İnanılmaz kötüydü; önce sırmalı bir asker ceketiyle, püsküllü çizmelerle çıktı sahneye, sonra o zamanlar moda "*flamme de punch*"[23] renginde, bizim eski kapıcımızınkine benzeyen bir frak vardı üzerinde. Ayrıca şunu da hatırlıyorum: Üçüncü perdedeki balo heyecanlandırmıştı bizi. Gerçi, gerçekte belki hiç kimse, hiçbir zaman böyle bir atak yaşamamıştır, çok hoş bir şeydi bu, sanırım, günümüzde de böyle şeyler hâlâ olmaktadır... Seyircilerden biri havalara sıçramış, bu arada peruğu sağa sola dalgalanmış, seyirciler kahkahalarla gülmüştü. Tiyatrodan çıkarken koridorda Viktor'la karşılaştık.

Bizi görünce elini kolunu sallayarak haykırdı...

"Tiyatroda mıydınız? Nasıl oldu da görmedim sizi? Sizinle kar-

20 Şçepkin (1778-1863): Rus oyuncu – ç.n.

21 Eserin kahramanları – ç.n.

22 Eserin baş kahramanını – ç.n.

23 (Fr.) Punç alevi.

şılaştığıma çok sevindim. Akşam yemeğini kesinlikle benimle yemelisiniz. Gidelim; davetlimsiniz!"

Genç Ratç çok heyecanlı, coşkulu görünüyordu. Küçük gözleri fıldır fıldırdı, gülümsüyordu, yüzünde yer yer kırmızılıklar vardı.

Fustov sordu ona:

"Neden bu kadar neşelisiniz?"

"Neden mi? Öğrenmek ister misiniz?"

Viktor biraz kenara çekti bizi, pantolonunun cebinden o zamanların mavili kırmızılı banknotlarından bir deste çıkarıp havada salladı. Fustov şaşırdı.

"Anlaşılan babanız pek cömertleşti?" diye sordu.

Viktor bir kahkaha attı.

"Tam da buldunuz cömertleşecek adamı! Cebine elini atmaz o! Bu sabah sizin tavsiyenizle umutlanıp, para istedim kendisinden. Ne oldu, dersiniz? Gözü doymaz cimri ne mi cevap verdi bana? 'Senin borçlarını, evet, ödeyeceğim. Ama ancak yirmi beş rublesini!' Duydunuz mu: Ancak yirmi beş rublesini. Evet, sevgili dostum, Tanrı yardım etti bana. Şöyle bir şey oldu..."

Fustov kayıtsız bir tavırla kesti onun sözünü:

"Birilerini soymuş olmalısın?"

Viktor yüzünü ekşitti.

"Evet, gerçekten soydum! Oyunda bir subayın, bir hassa subayının bütün parasını aldım! Petersburg'dan dün gelmiş... Şu işe bakın! Ne tesadüf. Anlatacaklarım var size... ama burada olmaz. Hadi Yaro'ya gidelim, hemen şuracıkta, iki adım ötede. Anlayacağınız, bir şeyler ısmarlayacağım size."

XV

Yaro'da özel bir oda verdiler bize, yemek servisi yaptılar, şampanya getirdiler. Viktor güzel bir evde, iyi aileden, çok hoş, sevimli, aklında Çar'dan başka bir şey olmayan bir hassa subayıyla tanıştığını ayrıntılarıyla anlattı bize: Nasıl tanıştıklarını, subayın kendisine, yani Viktor'a, oyalanmak için eski bir deste kâğıtla oyun oynamayı teklif ettiğini, ortada para olmayacağını, oyunu subay kazanırsa Wilhelmina'nın mutluluğuna, Viktor kazanırsa kendisinin

mutluluğuna oynamış olacaklarını anlattı... Ama sonra olay kumara dönmüş.

Viktor ayağa kalktı, ellerini çırptı.

"Ama benim cebimde, benim cebimde, topu topu altı ruble vardı!" diye haykırdı. "Düşünün! Önce bütün paramı kaybettim... Durumumu düşünebiliyor musunuz?! Ama o sırada, bilmiyorum kimin duaları sayesinde şansım birden dönüverdi. Karşımdaki kızmaya başladı, bütün kâğıtlarını gösteriyordu... Baksana! Sonunda yedi yüz elli rublesini aldım! Daha oynamak istedi ama o kadar da değil, diye düşündüm: Bu kadar yeter, dedim ve şapkamı alıp çıktım! Evet, artık benim ihtiyarın önünde eğilmeme gerek kalmadı, arkadaşlarıma yemek bile ısmarlayabilirim... Hey! Garson! Bir şişe daha getir! Baylar, kadeh tokuşturalım!"

Viktor'la kadehlerimizi tokuşturduk; anlattıklarından pek hoşlanmıyor olsak da (aslında onunla bir arada olmak da pek haz vermiyordu bize), içmeye, gülüşmeye devam ettik. Tatlı konuşmaya, şakalar yapmaya başlamıştı, coştukça coşuyor, açıkçası, giderek daha çok sevimsiz oluyordu. Viktor sonunda, üzerimizde nasıl bir izlenim bıraktığını fark etti ve kaşlarını çattı; artık sözcükler ağzından kesik kesik çıkıyor, bakışları daha karamsar bakıyordu. Bir süre sonra esnemeye başladı, uykusunun geldiğini söyledi ve piposunu istediği gibi temizlemediği için garsona, kendine özgü kaba sözcüklerle bağırıp çağırdıktan sonra, buruşturduğu yüzünde bir meydan okuma ifadesiyle Fustov'a döndü:

"Bakın ne diyeceğim, Aleksandr Davıdıç," dedi, "siz neden küçümsüyorsunuz beni?"

Arkadaşım, bir an bekledikten sonra karşılık vermeyi uygun buldu:

"Nasıl yani?"

"Öyle işte... Beni küçümsediğiniz kaçmıyor gözümden..." Parmağıyla beni gösterdi: "Bu beyefendi de öyle! Gerçi üstün özelliklere sahip bir insansınız ama aynı zamanda herkes gibi siz de bir günahkârsınız. Hatta daha kötüsünüz... Yere bakan, yürek yakan... atasözünü biliyorsunuzdur!"

Fustov'un yüzü kıpkırmızı oldu.

"Bununla ne demek istiyorsunuz?" diye sordu.

"Şunu söylemek istiyorum ki henüz, burnumun dibinde olan biteni göremeyecek kadar kör ve aptal değilim: Kız kardeşimle aşna fişnelerinizin farkındayım... Buna hiç itirazım da yok, çünkü: Önce, prensibim değildir, sonra, kız kardeşim Susanna İvanovna çok sıkıntılar çekmiştir... Ancak, beni küçümsemenin manası nedir?"

Fustov, duvara asılı paltosunu alırken şöyle dedi:

"Ağzınızdan çıkanı kulağınız duymuyor sizin! Sarhoşsunuz! Anladığım kadarıyla, oyunda bir aptalın parasını aldın ve şimdi de saçmalıyorsun!"

Viktor kanepeye uzanmış, kanepenin kenarından sarkıttığı bacaklarını sallıyordu.

"Evet, oyunda onun parası aldım! Öyleyse neden ısmarladığım içkiyi içtiniz? Öyle ya, oyunda kazandığım parayla ısmarladım size bu içkiyi. Tamam, saçmalamayacağım. Susanna İvanovna'nın geçmişte yaşadıklarının suçlusu ben değilim..."

Fustov bağırarak kesti Viktor'un sesini:

"Susun! Susun, yoksa..."

"Yoksa ne?"

"Ne olacağını görürsünüz. Pyotr, gidelim buradan."

Viktor konuşmayı sürdürüyordu:

"Vay canına! Yüce gönüllü şövalyemiz kaçıyor! Galiba, gerçekle yüzleşmek istemiyor! Anlaşılan, karşısında pek kırıtıyor Susanna İvanovna!"

Her zamanki soğukkanlılığını, kendine hâkimiyetini tamamen yitiren Fustov,

"Evet, Pyotr, gidelim buradan," diye tekrarladı. "Yalnız bırakalım bu aşağılık çocuğu!"

Arkamızdan seslendi Viktor:

"Bu çocuk korkmuyor sizden, bunu bilesiniz, nefret ediyor sizden bu çocuk, umurunda değilsiniz! Duydunuz mu?!"

Fustov sokakta öyle hızlı yürüyordu ki ona ayak uydurmakta zorlanıyordum. Birden durdu, hızla geri döndü.

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordum.

"Şu aptalın ne demek istediğini öğrenmem gerekiyor... Tanrı bilir, belki sarhoş olduğu için... Ama sen arkamdan gelme... Yarın görüşürüz. Hoşça kal!"

Fustov aceleyle elimi sıktıktan sonra geri döndü, Yaro oteline doğru yürüdü.

Ertesi gün göremedim Fustov'u, bir sonraki gün ise evine gittiğimde, Moskova dışında köyde oturan amcasının yanına gittiğini öğrendim. Benim için bir not bırakıp bırakmadığını sordum ama not falan bırakmamıştı. O zaman uşağa, Aleksandr Davıdıç'ın köyde ne kadar kalacağını sordum.

Uşak,

"İki hafta veya, sanırım, daha fazla," diye cevap verdi.

Her ihtimale karşın, Fustov'un gittiği kesin adresi aldım ve dalgın, eve döndüm. Fustov'un kış günü Moskova'dan bu beklenmedik ayrılışı şaşırtmıştı beni. İyi niyetli teyzem yemekte bana, sürekli bir şey bekliyor gibi durgun olduğumu, lahanalı böreğe hayatımda ilk kez görüyormuşum gibi baktığımı söylüyordu. Sonunda, yanındaki bayan arkadaşlarını uzaklaştırdıktan sonra sesini yükselterek sordu bana:

"*Pierre, vous n'êtes pas amoureux?*"[24]

Yatıştırmaya çalıştım onu:

"Hayır, teyzeciğim, âşık değilim, öyle bir şey yok."

XVI

Aradan üç hafta geçti. Ratçların evine gitmek istiyordum; kafamı kurcalayan, akıl erdiremediğim soruların cevabını onların evinde bulacakmışım gibi bir his vardı içimde... Gelgelelim, gene o emekli savaşçıyla karşılaşmam gerekecekti... Bu düşünce oraya gitmeme engel oluyordu. Havanın kötü olduğu bir akşam (dışarıda Şubat ayı fırtınası uğulduyordu, kuru kar taneleri, güçlü bir elin savurduğu iri kum taneleri gibi dövüyordu penceremin camlarını) odamda oturuyor, elimdeki kitabı okumaya çalışıyordum. Oda hizmetçim kapıdan girdi, biraz da gizemli bir tavırla, bir bayanın beni görmek istediğini söyledi. Şaşırdım... Bayanlar ziyaretime gelmezdi, özellikle böyle bir havada... uşağa bayanı içeri almasını söyledim. Kapı açıldı ve yazlık gri bir pardösüye, koyu gri bir atkıya sarınmış bir kadın çabuk adımlarla girdi odaya. Sert bir hareket-

24 (Fr.) Piyer, âşık değil misiniz?

le sarı atkıyı, kar kaplı pardösüyü çıkarıp attı ve o anda karşımda Susanna'yı gördüm. Öylesine şaşırmıştım ki bir şey söyleyemedim. Susanna pencerenin önüne gitti, sırtını duvara dayadı, öylece hareketsiz kaldı; yalnızca göğsü hızlı inip kalkıyor, gözleri odanın içinde sürekli dolaşıyordu. Sonra renk kalmamış dudaklarından derin bir "oh" döküldü. Onu benim yanıma getirenin hiç de sıradan bir olay olmadığını o anda anladım; gençliğimin verdiği tasasızlığa karşın, önümde bütün bir hayatın çok önemli kaderinin, acı ve ağır bir kaderin gerçekleşmekte olduğunu hissettim.

"Susanna İvanovna," dedim, "nasıl oldu da..."

Buz gibi elleriyle birden elimi yakaladı ama sesi çıkmadı, bir şey diyemedi. Kesik kesik derin bir soluk aldı, başını önüne eğdi. Simsiyah, kalın saç örgüleri yüzünü kapıyordu... Üzerlerinde hâlâ kar taneleri vardı.

Tekrar seslendim ona:

"Lütfen, sakin olun, oturun... şuraya, kanepeye oturunuz. Ne oldu? Rica ediyorum, oturunuz."

Susanna zor duyulur bir sesle,

"Hayır," dedi. Pencerenin içine çöktü. "Böyle iyiyim... Bırakın... Beni bekliyor olamazdınız... ama bilseydiniz... elimden gelseydi... eğer..."

Kendine hâkim olmaya çalışıyordu ama gözlerinden yaşlar seller gibi boşalmaya başlamıştı; hıçkırıkları, aceleci, dinmek bilmeyen hıçkırıkları dolduruyordu odayı. Kalbim duracakmış gibi çarpıyordu... Ne yapacağımı bilemiyordum. Topu topu iki kez görmüştüm Susanna'yı. Hayatın onun için hiç de kolay olmadığını hissediyordum ama gururuna düşkün, sağlam karakterli bir kız olarak biliyordum onu, şimdi bu tutamadığı, umutsuz gözyaşları... Tanrım! İnsan ancak ölürken böyle ağlardı!

Kendimi ölüme mahkûm gibi hissediyordum!

Susanna neden sonra, gözlerinin önce birini, sonra ötekini silerek neredeyse öfkeli, şöyle dedi:

"Bağışlayın beni, şimdi geçer. Size geldim..." Tekrar hıçkırmaya başladı ama gözyaşları akmıyordu artık. "Geldim... Belki biliyorsunuz, Aleksandr Davıdıç gitti?"

Yalnızca bu sorusuyla Susanna bana her şeyini itiraf etmiş olu-

yordu. Böyle derken şöyle demek istiyor gibiydi: "Evet, sen anlıyorsun beni, acıyorsun bana, öyle değil mi?" Zavallı, mutsuz kız! Başka bir çıkış yolu bulamamış olmalıydı!

Ona ne cevap vereceğimi bilmiyordum...

Bu arada Susanna şöyle diyordu:

"Gitti o, gitti... Bana sormak bile istemedi; ona bütün gerçeği söylemeyeceğimi düşündü; benim hakkımda öyle düşünebilirdi! Bir zamanlar onu aldattığımı düşünebilirdi!"

Susanna alt dudağını ısırdı, hafif öne eğilip camdaki buzdan desenleri tırnağıyla kazımaya başladı. Acele öteki odaya geçtim, uşağımı yolladıktan sonra hemen Susanna'nın olduğu odaya döndüm, ikinci bir mum daha yaktım. Bunu neden yaptığımı tam bilmiyordum... Çok şaşkın bir durumdaydım.

Susanna hâlâ pencerenin içinde oturuyordu ve ancak o anda çok ince giyinmiş olduğunu fark ettim: Üzerinde düğmeleri beyaz, geniş deri kemerli bir elbise vardı, hepsi o kadar. Yanına gittim ama hiç bakmıyordu bana. Başını sakin sakin sağa sola çevirerek mırıldanıyordu:

"Ona inandı... inandı... Kararını verdi ve vurdu bana son... son darbeyi!" Susanna birden bana döndü: "Gittiği yerin adresini biliyor musunuz?"

"Biliyorum, Susanna İvanovna... Evindeki... adamlarından öğrendim. Ne yapmak niyetinde olduğundan, oraya neden gittiğinden hiç söz etmedi bana, iki gün görmemiştim onu, sormak için evine gittim, Moskova'da olmadığını öğrendim."

Susanna tekrar sordu:

"Gittiği yerin adresini biliyor musunuz? Biliyorsanız, yazın ona, beni öldürdüğünü yazın... Biliyorum, iyi bir insansınız siz. Sanırım, benden söz etmemiştir size ama sizden bana söz etti ... Yazın ona... Hemen dönmesini yazın, beni bir kez daha canlı görmek istiyorsa, yazın, hemen gelsin! Yo, hayır! Bir daha göremeyecek beni."

Susanna'nın sesi her sözcükte biraz daha sakinleşiyordu, sonunda bütünüyle sakinleşmişti. Ama onun bu sakinliği biraz önceki hıçkırıklarından daha korkunçtu.

Bir kez daha tekrarladı:

"İnandı, ona inandı..."

Çenesini birleştirdiği ellerine dayadı.

O anda sert bir rüzgâr, kar tanelerini pencerenin camlarına gürültülü bir şekilde çarparak, ıslıklar çalarak, soğuk bir esintiyle doldu odaya...Mumların alevleri sallandı... Susanna ürperdi.

Tekrar kanepeye oturmasını rica ettim.

"Hayır, hayır, bırakın beni," dedi, "böyle iyiyim." Pencerenin içinde kendine sığınak bulmuş gibi, buz tutmuş cama yaklaştı. "Burada çok iyiyim, lütfen, lütfen..."

"Ama soğuktan titriyorsunuz," dedim. "Baksanıza, potinleriniz de ıslanmış."

"Bırakın... lütfen bırakın..." diye fısıldadı.

Gözlerini kapadı.

Dehşete kapılmıştım. Neredeyse bir çığlık attım:

"Susanna İvanovna! Rica ediyorum, kendinize gelin! Neyiniz var? Bu umutsuzluğunuzun nedeni nedir?! Göreceksiniz, her şey anlaşılacak, düzelecek, böylesine bir yanlış anlama...beklenmedik bir olay... Göreceksiniz, yakında dönecek. Bugün haber vereceğim kendisine, bir mektup yazacağım ona... Ama bu sözlerinizi söylemeyeceğim kendisine... Öyle bir şey olamaz!"

Susanna aynı sakin sesiyle mırıldandı:

"Beni bulamayacak! Beni canlı göremeyeceğini bilmeseydim buraya, bir yabancının evine gelir miydim sanıyorsunuz? Ah, her şeyimi, bir daha geri gelmeyecek biçimde her şeyimi kaybettim! Evet, bir insana 'her şeyimi kaybettiğimi... öleceğimi söylemeden... 'Görün işte!' demeden yapayalnız, tek başıma, sessizce ölmek istemediğim için geldim size."

Tekrar soğuk sığınağına girdi... Hiç unutmayacağım o başı, derin bakışları sönük, kıpırtısız o gözleri, pencerenin beyaz camında dağınık o siyah saçları, altından öylesine genç, hayat dolu bir bedenin hatları belli olan o dar elbiseyi... hiç unutmayacağım!

İster istemez ellerimi çırptım.

"Siz... siz, ölmek ha, Susanna İvanovna! Yaşamak yakışır size, yalnızca yaşamak... Yaşamalısınız, Susanna İvanovna!"

Bana baktı... Söylediklerim sanki şaşırtmıştı onu. Ellerini sakince sarkıttı.

"Ah, siz bilmiyorsunuz," diye başladı. "Ben yaşayamam artık.

Çok şeye, çok şeye katlanmam gerekti, çok şeye! Çok çektim... bir umudum vardı... artık o da... o da yıkılınca... o zaman..."

Bakışını tavana dikti, sanki düşüncelere daldı. Daha önde dudaklarının çevresinde fark ettiğim o trajik çizgi şimdi çok daha belirgindi, bütün yüzüne yayılmıştı.

Sanki, o çizgiyi zavallı kızcağızın yüzüne acımasız bir parmak, dönüşü olmayacak biçimde, kalıcı olarak çizmişti. Susuyordu Susanna.

Bu korkunç sessizliği bir türlü bozmak için,

"Susanna İvanovna," dedim. "Geri gelecek o, inanın bana, dönecek!"

Susanna bir kez daha baktı bana. Kendini zorladığı belli bir tavırla sordu:

"Ne diyorsunuz?"

"O dönecek, Susanna İvanovna, Aleksandr geri gelecek!"

"Geri mi gelecek?" diye tekrarladı Susanna. "Ama, geri gelse bile, beni böylesine küçük düşürmesini, bu güvensizliğini affedemem..."

Başını ellerinin arasına aldı.

"Tanrım! Tanrım! Ben neler söylüyorum! Neden buradayım ben? Nedir bu? Ne için... ne için size ricada bulunmak geldim buraya... hem de kimden? Aklımı yitiriyorum!"

Bakışları durmuştu.

Onu yatıştırmak için hemen şöyle dedim:

"Aleksandr'a mektup yazmamı rica etmek için geldiniz..."

Susanna şöyle bir silkindi.

"Tamam, yazın... ne isterseniz yazın ona... ama bunu..." Aceleyle cebine soktu elini, küçük bir defter çıkardı. "Onun için yazmıştım bunları... beni bırakıp kaçmadan önce... Ama o inandı, duyduğuna inandı!"

Konunun Viktor olduğunu anlamıştım; Susanna ondan söz etmek, onun iğrenç adını ağzına almak istemiyordu.

"Ama, Susanna İvanovna," dedim, "Aleksandr Davıdiç'ın... o kişiyle konuştuğunu nereden çıkardınız?"

"Nereden mi? Nereden mi? O kendi geldi, her şeyi anlattı bana ve övündü... babası gibi o da gülüyordu!" Elindeki defteri eli-

me tutuşturmaya çalışarak devam etti: "Alın şunu, alın, okuyun ve ona yollayın, isterseniz yakın, atın, ne isterseniz yapın, ne isterseniz yapın... Ancak, burada yazılı olanları biri okumadan ölemem ben... Tamam, bu kadar... artık gitmeliyim."

Pencerenin içinden indi... Durdurdum onu.

"Nereye gidiyorsunuz, Susanna İvanovna, rica ederim! Beni dinleyin, böyle bir havada! Çok ince giyinmişsiniz... Eviniz de çok uzak. İzin verin, hiç değilse, söyleyeyim, kiralık bir araba istesinler..."

Susanna beni ısrarla iterken, pardösüsünü, atkısını alırken mırıldanarak karşılık verdi:

"İstemez, gereği yok...Tanrı aşkına tutmayın beni! Yoksa sorumluluk bende olmaz... Ayaklarımın altında çok şey, karanlık çok şey hissediyorum... Yaklaşmayın bana! Dokunmayın!" Titremeli bir aceleyle pardösüsünü giydi, atkısını başına attı... "Hoşça kalın... Hoşça kalın... Ah, benim gibi zavallı... zavallılar, her zaman ezilen, acı çeken, lanetlenmişler! Evet, hayatta kimse sevmedi beni, o neden sevecekti..." Birden sustu Susanna. Ama sonra elini kolunu sallayarak devam etti: "Hayır, biri sevdi beni ama her yerde ölüm var, kaçınılmaz ölüm! Şimdi sıra bende..." Tiz bir sesle haykırdı: "Arkamdan gelmeyin! Gelmeyin! Gelmeyin!"

Kalakalmıştım. Susanna koşarak çıktı odadan, kısa bir süre sonra aşağıda ağır sokak kapısının gürültüyle kapandığını duydum, kar fırtınası tekrar zangırdattı pencerenin çerçevesini.

Hemen gelemedim kendime. Yaşamaya yeni yeni başlıyordum: Daha önce ne bir tutku, ne bir acı yaşamıştım ve çok seyrek, bu tür güçlü duyguların başkalarında olduğuna tanık olmuştum... Ama Susanna'nın bu acısının, bu tutkusunun içtenliği çarpmıştı beni. Elimde bana verdiği defter olmasaydı, bütün bunları rüyamda gördüğümü düşünebilirdim. Her şey çok tuhaf, fırtınalı bir sağanak yağmuru gibi bir anda olup bitmişti. Susanna'nın bana verdiği defteri gece yarısına kadar okudum. İri harflerle, düzensiz el yazısıyla yazılı dolu dolu birkaç mektup kâğıdıydı ve neredeyse tek karalanmış veya üzeri çizilmiş sözcük yoktu. Satırların hiçbiri düz değildi, kalemi tutan elin, her satırı yazarken telaştan titrediği belliydi. Şunlar vardı defterde (hâlâ bendedir o mektup):

XVII

"BENİM HİKÂYEM

Bu yıl yirmi sekiz yaşımı doldurdum. İşte ilk anılarım: Tombovsk ilinde, varlıklı bir toprak sahibi olan İvan Matveiç Koltovski'nin köydeki evinin ikinci katında, küçük bir odada kalıyordum. Yurtdışından getirtilmiş, artık hayatta olmayan Yahudi bir ressamın kızı olan annemle aynı odada kalıyorduk. Annem hasta, yüzü balmumu gibi soluk, bakışları hüzünlü, (öyle ki kimi zaman bana uzun uzun baktığında ben bakamıyordum ona ama onun hüzünlü, çok hüzünlü bakışını hissediyor, ağlamaya başlıyordum, atılıp kucaklıyordum onu) ama çok güzel bir kadındı. Eğitmenlerim vardı, müzik dersi veriyorlardı bana, evde adım 'küçükhanım'dı. Yemeği annemle birlikte beyefendinin masasında yiyorduk. Bay Koltovski uzun boylu, ağırbaşlı, gösterişli bir ihtiyardı. Her zaman amber kokardı. Adımı Suzon olarak söylese de, kol manşetinin arasından kuru, damarlı elini öpmeme izin verse de, ölesiye korkuyordum ondan. Anneme karşı çok kibardı ama çok az konuşuyordu onunla: Ona gönül alıcı bir iki sözcük söylüyor, annem hemen telaşlı karşılık veriyordu ama başka bir şey söylemiyor, oturup susuyor, üzerinde İmparatoriçe Katerina'nın resmi olan yuvarlak, altın İspanyol tütün tabakasından yavaş hareketlerle bir tutam tütün alırken pek ciddi bakınıyordu.

Dokuzuncu yaşımı hiç unutmam... O yıl hizmetçi kızların odasında kızlardan, İvan Matveiç Koltovski'nin benim babam olduğunu öğrenmiştim; aşağı yukarı aynı gün de, beyefendinin emriyle, annem, o sıralar çiftliğin kâhyası gibi bir görevi olan Bay Ratç'la evlendirildi. Bunun nasıl olabildiğini anlayamamıştım, aklım almamıştı, neredeyse hastalanıp yatağa düşmüştüm, kafam çalışmıyordu, aptallaşmış gibiydim. Sordum anneme: 'Doğru mu bu, anne, doğru mu? Bu kokan hortlak (İvan Matveiç için böyle diyordum) benim babam mı?' Annem çok korktu, ağzımı kapayıp susturdu beni... Başımı göğsüne bastırıp se-

si titreyerek şöyle dedi: 'Sakın kimseye söyleme bunu, duydun mu, Susanna, duydun mu, kimseye söylemeyeceksin!' Ve annemin sözünü dinledim, hiç kimseye söz etmedim bundan... Annemin bu söylediğini çok iyi anlamıştım... Susmak zorunda olduğumu, öğrendiğim bu durum için annemin benden özür dilediğini anlamıştım!

Benim mutsuzluğum işte o zaman başladı. Bay Ratç annemi sevmiyordu, annem de onu sevmiyordu. Ratç para için evlenmişti annemle, annem ise, söyleneni yapmak, boyun eğmek zorundaydı. Bay Koltovski böylece her şeyin daha iyi olacağını düşünüyor olmalıydı... *'la position était régularisée.'*[25] Hatırlıyorum, düğünden bir gün önce (annemle ben) ikimiz kucaklaştık, neredeyse bütün sabah acı acı, hiç konuşmadan ağladık. Annemin susması olağandı...Ne söyleyebilirdi bana? Ama benim ona bir şey sormamam... bu yalnızca, felaketlerle karşılaştıklarında... mutsuz çocukların mutlu çocuklardan daha erken akıllandıklarını gösteriyordu.

Bay Koltovski benim eğitimimle ilgilenmeyi sürdürüyordu, biraz daha yakın bile olmuştu bana. Benimle pek konuşmuyordu... sabahları, akşamları tütün tabakasından iki parmağıyla bir tutam tütün alıyor, buz gibi soğuk, aynı parmaklarıyla yanağımı okşuyor, bana, kendisi gibi amber kokan siyah, hiçbir zaman yemediğim, birtakım şekerlemeler veriyordu. On iki yaşımdan sonra onun okuyucusu, *'sa petite lectrice'*si oldum. Ona geçen yüzyılın Fransız eserlerini, Saint Simon'un, Mably'in, Renan'ın, Helvetiya'nın anılarını, Voltaire'in ve felsefecilerin mektuplarını okuyordum. Elbette, bir şey anlamadan okuyordum bütün bunları. Bay Koltovski dişlerini göstererek, gözlerini kısarak bana *'relire ce dernier paragraphe, qui est bien remarquable!'*[26] dediğinde bile anlayamıyordum. İvan Matveiç tam bir Fransızdı. Devrime kadar Paris'te yaşamıştı, Marie-Antoinetta'yı hatırlıyordu, kendisinden Trianon'a bir davet bile almıştı, *'exagéré en tout'*,[27] üniformasının düğmeleri çok

25 (Fr.) Olay halledilmişti.

26 (Fr.) Çok ilginç, şu son paragrafı tekrar oku!

27 (Fr.) Her şeyi yücelten.

iri olan, '*en dépit de sa naissance*!'[28] genelde ters biri olduğunu söylediği Mirabeau'yu görmüştü. Ne var ki İvan Matveiç o günlerden söz etmeyi pek sevmiyordu. Ancak, evinde yaşamasına izin verdiği ve Tanrı bilir neden, '*M. le Commandeur*'[29] diye hitap ettiği yaşlı göçmene, durup dururken, burnundan konuşarak, her zamanki sakin tavrıyla yılda bir iki kez, Kontes Polignas'un evindeki baloda okuduğu bir şiiri okuyordu. Bu şiirin yalnızca ilk iki dizesini hatırlıyorum... (Konu Fransızca ile Rusça arasındaki paralellikti):

L'aigle se plait aux régions austeres,
Ou le ramier ne saurait habiter...[30]

M. le Commondeur her seferinde şöyle yükseltiyordu sesini: '*Digne de M. de Saint-Aulaire*!'[31]

İvan Matveiç'in görünümü öldüğü güne kadar gençti: Yanakları al, dişleri beyaz, kaşları gür ve sakin bakışları hoş, anlamlıydı. Saydam siyah, aydınlık gözleri gerçek iki akik taşı gibiydi; hiç de kaprisli bir bey değildi, herkese, uşaklarına karşı bile çok kibardı... Ama, Tanrım! Onun yanında nasıl rahatsız hissediyordum kendimi, her seferinde nasıl sevinerek ayrılıyordum yanından, onun yanındayken ne kötü düşünceler tedirgin ediyordu beni! Ah! Bütün bu olanların suçlusu ben değildim! Beni bu duruma getirmelerinde benim bir suçum yoktu!

Düğünden sonra Bay Ratç'a bey evinin yakınında ayrı, küçük bir ev verdiler. Annemle birlikte orada kalıyorduk. O küçük evde hiç mutlu değildim. Bir süre sonra annemin bir oğlu oldu. Düşmanım olduğunu düşünmek ve söylemek hakkına sahip olduğum Viktor geldi dünyaya. Sağlığı zaten iyi olmayan annem Viktor'un doğumundan sonra bir daha düzelemedi. Bay Ratç o zamanlar şimdi olduğu gibi neşeli görünmeyi gerekli bulmuyordu: Sürekli sertti, işlerinin zorluğundan yakını-

28 (Fr.) Bir soylu olmasına karşın!

29 (Fr.) Bay Komutan.

30 (Fr.) Kartal, yabani güvercinin yaşayamayacağı zor yerleri sever.

31 (Fr.) Tıpkı Bay Saint-Aulaire gibi!

yordu. Bana karşı acımasız, kabaydı. İvan Matveiç'in yanından ayrılırken seviniyordum, oysa kaldığımız küçük evden seve seve çıkıp gidiyordum oraya... Mutsuz gençliğim benim! Sürekli bir kıyıdan ötekine gidip geliyordum ve hiçbirinde kalmak istemiyordum. Kimi zaman, kış günü, üzerimde ince elbiseler, diz boyu karda bey evine, İvan Matveiç'e kitap okumaya koşarken sanki seviniyordum... Ama oraya varınca o geniş, kasvetli odaları, alacalı kılıflı o mobilyaları, ipek sabahlığının önü boydan boya açık, beyaz yakalıklı, beyaz kravatlı, parmaklarında yüzüklerle, elinde pudra 'kutusuyla' (oda hizmetçisi böyle diyordu), saçlarını arkaya taramış güleç ama ruhsuz o ihtiyarı görünce boğucu amber kokusundan soluk almakta zorlanıyordum, kalbim sıkışıyordu. İvan Matveiç genelde kocaman, geniş koltuklarda oturuyordu, başının üzerinde duvarda yüz ifadesi aydınlık, zengin Yahudi giysili, her yanı değerli taşlarla, incilerle dolu genç bir kadının resmi asılıydı... Sık sık bakıyordum o resme ama bu resmin İvan Matveiç'in, annemin babasına ısmarlayarak yaptırttığı annemin resmi olduğunu ancak çok sonraları öğrendim. Öylesine değişmişti annem! İvan Matveiç annemi evlendirdikten sonra bu resmi yırtabilir, yok edebilirdi! Düşünüyordum: 'Ve seviyordu annem bu adamı! Bu ihtiyarı seviyordu! Nasıl olabilir? Onu nasıl sevmiş olabilir?' Ama kimi zaman annemin ona bazı bakışlarını, bazı sessiz duruşlarını, istemeden yaptığı bazı hareketlerini hatırlayınca dehşet içinde veriyordum kararımı: 'Evet, evet, annem seviyordu onu!' Ah, Tanrım hiç kimseye böyle duygular tattırmasın!

Her gün kitap okuyordum İvan Matveiç'e, bazen üç saat, dört saat... Uzun süre ve yüksek sesle okumak benim için zararlıydı. Doktor göğsüm için endişeliydi, bir gün bunu İvan Matveiç'e de söylemişti. Ama yalnızca gülümsemişti İvan Matveiç (aslında hiçbir zaman gülümsemezdi, yalnızca dudaklarını büzerek öne çıkarırdı) ve doktora şöyle karşılık vermişti: '*Vous ne savez pas ce qu'il y a de ressources dans cette jeunesse.*'[32] Doktor cevap vermeye cesaret edecek olmuştu: 'Ne var ki eskiden, M.le commandeur...' Gülümsemişti İvan Matveiç, sözünü

32 (Fr.) Gençken insanın ne kadar güçlü olduğunu bilemezsiniz siz.

kesmişti: *'Vous rêvez, mon cher,le Commandeur n'a plus de dents et il crache à chaque mot. J'aime les voix jeunes.'*[33]

Ve, sabahları, geceleri çok öksürüyor olsam da, okumaya devam ediyordum...

İvan Matveiç bazen piyano çalmamı istiyordu. Ama müzik uyuklatıyordu onu. Hemen kapanıyordu gözleri, başı yavaşça önüne düşüyordu, ancak arada bir şöyle mırıldandığı duyuluyordu: *'C'est du Steibelt, n'est-ce pas? Jouez-moi du Steibelt!'*[34] İvan Matveiç, Steibelt'in kendinde *'la grossiere lourdeur des Allemands'*[35] yenmiş bir dâhi olduğunu düşünüyor ve onu yalnızca bir şey için eleştiriyordu: *'Trop de fougue! trop d'imagination!'*[36] İvan Matveiç benim piyano çalarken yorulduğumu fark edince *'du cachou de Bologne'*[37] almamı söylüyordu. Günler böyle geçiyordu.

Ve işte, bir gece (unutamadığım bir geceydi o!) korkunç bir şey sarstı beni. Neredeyse hiç beklenmedik bir anda öldü annem. Henüz on beş yaşındaydım. Oh, nasıl bir acıydı o! Nasıl ağır bir kurşun gibi çökmüştü üzerime! İlk karşılaştığım bu ölüm nasıl bir dehşete düşürmüştü beni! Zavallı anneciğim! İlişkimiz pek tuhaftı annemle: Aramızda çok büyük, tutkulu bir sevgi vardı... Tutkulu ve umutsuz; ikimiz de ortak sırrımızı içimizde tutuyor, kendimizden bile saklıyor, kalbimizde nelerin olduğunu bilmemize karşın, bu sırdan hiç söz etmiyorduk! Annem tam anlamıyla sessizce yakınan bir kadındı ama geçmişinden, küçük yaşta yaşadıklarından, çektiklerinden sözlü olarak hiçbir zaman yakınmıyordu! Aramızda, biraz olsun ciddi her türlü konuşmadan kaçınıyorduk. Ah! Hep, bir an gelecek, annem sonunda bana içini dökecek, ben de ona içimdeki her şeyi anlatacağım ve ikimiz de rahatlayacağız diye ümit ediyordum... Ama annemin günlük endişeleri, hastalığı-

33 (Fr.) Hayal görüyorsunuz siz, aziz dostum, komutanın dişleri yok ve konuşurken ağzından her sözcükte tükürükler saçılıyor. Genç sesleri severim ben.

34 (Fr.) Steibelt'ten bu, değil mi? Steibelt çalın bana!

35 (Fr.) Almanların kaba sıkıcılığını.

36 (Fr.) Çok fazla ateşli!

37 (Fr.) Bolon mide reçinesi.

nın neden olduğu kararsız, ürkek yapısı, Bay Ratç'ın varlığı, en önemlisi de aklından hiç çıkmayan şu 'Ne için?' sorusu, şu zamanın ve hayatın aralıksız akışı... Her şey bir anda bitti... hem anneciğimden yalnızca sırrımızı açıklayacak sözcükleri değil, ölüm öncesi olağan veda sözcüklerini de duyamadan! Yalnızca Bay Ratç'ın haykırışı kaldı belleğimde: 'Susanna İvanovna, kutsal anamız sizi yanına çağırıyor, ona gidiyorsunuz!' Sonra kalın battaniyenin altından çıkan soluk bir el, derin bir iç çekiş, gözlerin kapanması... Ah! Yeter! Yeter!

Ertesi gün, annemin toprağa verildiği gün nasıl bakıyordum babamın yüzüne... Evet, babamın! Toprağı bol olsun, annemin kutularından birinde ona yazmış olduğu mektubunu bulmuşlardı... Yüzü biraz sararmış, biraz süzülmüş gibi gelmişti bana... Ama hayır! Onun o taş kalbinde bir kıpırdanma olmamıştı. Bir hafta sonra, tıpkı daha önceleri olduğu gibi, odasına çağırmıştı beni; aynı ses tonuyla okumamı istemişti:

'*Si vous le voulez bien, les observation sur L'historie de Mably, à la page 74... là, où nous avons été inetrrompus.*'[38] Duvardan annemin resmini bile kaldırtmamıştı! Gerçi, okumam bittiğinde gitmemi söylediğinde yanına çağırmıştı beni, elini bir kez daha öptürürken şöyle demişti: '*Suzanne, la mort de votre mère vous a privée de votre appui naturel; mais vous pourrez toujours comtter sur ma protection*'[39] ve o anda öteki eliyle hafifçe omzumu okşayarak, dudaklarını her zamanki gibi öne uzatarak eklemişti:

'*Allez, mon enfant.*'[40]

Yüzüne karşı şöyle haykırmak gelmişti içimden: 'Evet, babamsınız siz!' ama bir şey söylemeden çıkmıştım odasından.

Ertesi sabah erkenden mezarlığa gittim. Aylardan mayıstı. Çiçekler açmıştı, yapraklar yemyeşildi, yeni mezarın başında uzun süre oturdum. Ağlamıyordum, kederli değildim; kafamın içinde aynı sözcükler dönüp duruyordu: 'Beni duyuyor

38 (Fr.) Lütfen Mably'nin *Fransa Tarihi Notları*'nın kaldığımız 74. sayfasından...

39 (Fr.) Susanna, annenizin ölümü sizi doğal bir destekten yoksun etti ama benim desteğime, himayeme her zaman güvenebilirsiniz.

40 (Fr.) Gidebilirsiniz, çocuğum.

musun anne? Himaye etmek istiyor beni!' Umarım, o anda dudaklarımda ben istemeden beliren o gülümsemeye gücenmemiştir annem.

Bazen soruyorum kendime: Beni İvan Matveiç'ten öylesine ısrarla istemeye, elde etmeye zorlayan neydi (o itirafı mı, hayır... olacak şey değildi bu!) babam olduğunu belli edecek hiç değilse küçücük bir sözcüğü? Evet, onun baba olarak hayal ettiğim, özlemini çektiğim insandan çok uzak olduğunu bilmiyor muydum sanki? Ama yeryüzünde öylesine yalnızdım, öylesine yalnızdım ki! Aklımdan çıkmayan bir düşünce sürekli rahatsız ediyordu beni: 'Evet, annem seviyor muydu onu? Neyi için sevmiş olabilirdi onu?'

Aradan üç yıl geçti. Tekdüze, önceleri düzenli, ölçülü yaşamımızda bir değişiklik olmamıştı. Viktor büyüdü. Ondan sekiz yaş büyüktüm ve seve seve ilgilenebilirdim onunla ama Bay Ratç buna karşı duruyordu. Viktor'a, görevi 'bebeğin' şımarmaması, yani aslında benim onunla ilgilenmeme engel olması için bir dadı tutmuştu. Öte yandan, Viktor kendisi de bana uzak duruyordu. Bay Ratç bir gün canı sıkkın, heyecanlı, öfkeli girdi odama. Bir gün önce, üvey babamın durumunun kötü olduğuyla ilgili birtakım şeyler duymuştum: Birileri onun bir tüccardan gizli olarak yüklü miktarda rüşvet alırken suçüstü yakalandığını söylüyordu.

Parmaklarıyla masayı telaşlı tıkırdatarak, sabırsız, şöyle başladı:

'Yalnızca siz kurtarabilirsiniz beni... Gidin, İvan Matveiç'ten benim için para isteyin.'

'Ondan para istemek mi? Ne amaçla? Ne için?'

'Benim için rica edin kendisine... öyle ya, nasıl olsa yabancınız değildir. Beni suçluyorlar... Anlayacağınız, aç susuz kalabilirim, bu arada siz de.'

'Ama nasıl gideceğim yanına? Nasıl rahatsız edebilirim onu?'

'Hiç önemli değil! Sizin onu rahatsız etmek hakkınız vardır!'

'Buna nasıl bir hakkım olabilir, İvan Demyaniç?'

'Bırakın numara yapmayı... Birçok nedenle, isteğinizi geri çeviremez. Ne demek istediğimi anlayamadınız mı yoksa?'

Yüzsüzce gözlerimin içine bakıyordu. Yanaklarımın ateş gibi yandığını hissediyordum. İçimde birden bir nefret, tiksinme duygusu kabardı, dalga dalga yükseldi, sardı beni.

Sonunda cevap verdim ona:

'Evet, anlıyorum sizi, İvan Demyaniç.' Kendi sesimi tanıyamamıştım. 'Ama gitmeyeceğim İvan Matveiç'e, kendisinden herhangi bir ricada da bulunmayacağım. Aç kalacaksam, kalırım!'

Bay Ratç ürperdi, dişlerini sıktı, kulaklarını dikti.

Hırıltılı bir sesle fısıldadı:

'Ama acele etme, kraliçe hazretleri, bekle! Bu yaptığını unutmayacağım!'

Aynı gün İvan Matveiç onu yanına çağırdı. Dediklerine göre, bir zamanlar Dük de Laroşfuko'yla değiştirdiği bastonuyla tehdit etmiş onu, bağırmış: 'Tam bir alçaksın sen, aşağılık rüşvetçi seni! Herkese anlatacağım, rezil edeceğim seni!' (İvan Matveiç rahat Rusça konuşamıyordu, dilimizin 'kaba tabirlerinden' hoşlanmıyordu, *ce jargon vulgaire et rude*![41] Bir gün biri onun yanında şöyle demişti:

'Kendiliğinden anlaşılıyor.' İvan Matveiç bu ifadeye çok bozulmuş, kızmıştı ve Rusçanın anlamsızlığına, saçmalığına örnek olarak da her zaman bu ifadeyi kullanıyordu. Her hecenin üzerine basa basa soruyordu: 'Ne anlama geliyor bu: Kendiliğinden anlaşılıyor sözü? Neden kısaca "anlaşılıyor" değil de, "kendiliğinden anlaşılıyor"?'

Ne var ki İvan Matveiç kovmadı Bay Ratç'ı, işine bile son vermedi. Ama babalığım sözünü tuttu: Onun için İvan Matveiç'ten para istemediğimi unutmadı.

Sonraları İvan Matveiç'te bir değişiklik olduğunun farkındaydım. Hüzünleniyor, canı sıkılıyordu, sağlığı iyi değildi. Pembe, canlı yüzü sarıydı artık, buruşuktu, ön dişlerinden biri düşmüştü. Arabayla bir yerlere gitmeyi bütünüyle kesmişti; köylülerle bazı günler yemekli toplantılar yapmayı, din adamları olmadan (*sans le concours du clergé*) onları evinde ağırlamayı da bırakmıştı. Böyle günler İvan Matveiç salona veya bal-

41 (Fr.) Ne çirkin bir ifade bu!

kona köylülerin karşısına gül rengi bir yakalıkla çıkar, votka dolu gümüş bardağına dudaklarını dokundurur, onlara şöyle bir söylev çekerdi: 'Benim sizlerin çalışmalarınızdan memnun olduğum kadar sizler de benden memnunsunuz. Yürekten seviniyorum buna. Bizler kardeşiz; hepimiz eşit doğduk: Sağlığınıza içiyorum!' Öne eğilerek selamlıyordu onları, köylüler ona karşı daha çok öne eğiliyorlardı (ama yerlere kadar değil). Yemekler eskiden olduğu gibi devam ediyordu ama İvan Matveiç köylülerinin karşısına artık çıkmıyordu. Kimi zaman okumamı haykırarak kesiyordu: '*La machine se détraque! Cela se gâte!*'[42] Gözleri, o aydınlık, sert bakışlı gözleri donuklaşmış, sanki küçülmüştü; şimdi, önceleri olduğundan daha çok uyukluyordu ve uyuklarken içini çekiyordu. Ancak bana karşı davranışları değişmemişti ama davranışlarına yalnızca bir şövalye kibarlığı, inceliği eklenmişti. Odaya girdiğimde zorlanarak da olsa her seferinde ayağa kalkıyor ve ben giderken, dirseğimden tutup beni kapıya kadar yolcu ediyordu; ayrıca, bana Suzo yerine bazen '*ma chère demoiselle*,'[43] bazen '*mon Antigone*'[44] diyordu. M. le Commandeur annemden iki yıl sonra öldü. Annemin ölümünün İvan Matveiç'i derinden sarstığı belliydi. Sevdiği insan yoktu artık: Bunun acısını çekiyordu. Ve son zamanlarda Bay Komutan'ın ona yaptığı tek hizmet, İvan Matveiç Bay Ratç ile bilardo oynarken yanlış vuruş yaptığında, topu deliğe düşüremediğinde '*Bien joué, mal réussi*!'[45] diye haykırmak veya İvan Matveiç yemek masasında '*N'est-ce, pas M. le Commondeur, c'est Montesquieu qui a dit cela dans ses* Lettres Persanes?'[46] diye sorduğunda kendisine sorulan soruya cevap vermekti. Komutan bazen kaşığından yakasına bir damla çorba damlattığında pek dalgın, şöyle karşılık veriyordu: '*Ah, monsieur de Montesquieu? Un grand écrivain, monsieur, un grand écrivain*!'[47] Ancak,

42 (Fr.) Makine bozuluyor! İşler kötü!

43 (Fr.) Değerli küçük hanım.

44 (Fr.) Benin Antigona'm.

45 (Fr.) İyi vuruştu ama olmadı!

46 (Fr.) Montesquieu *İran Mektupları*'nda böyle diyordu, değil mi, Bay Komutan?

47 (Fr.) Ah, Mösyö de Montesquieu mü? Büyük bir yazardır o, efendim, büyük yazar!

bir kez İvan Matveiç ona *'les théophilantropes ont eu pourtant du bon*!'[48] deyince yaşlı adam heyecanlanıp şöyle haykırmıştı: *'Monsieur de Kolontouskoi*! (Evinde yaşadığı efendisinin adını doğru söyleyebilmeyi yirmi beş yıldır öğrenememişti) *Monsieur de Kolontouskoi! Leur fondateur, l'instigateur de cette secte, ce La Réveillère-Lepeaux était un bonnet rouge!*'[49] İvan Matveiç tabakasından bir tutam tütün alırken gülümseyerek şöyle diyordu: *'Non, non, des fleurs, des jeunes vierges, le culte de la Naure... ils ont eu du bon, ils ont du bon*! Bay Kolontuski!'[50]

İvan Matveiç'in bu kadar bilgili olmasına ve bu bilgisinin ona hiçbir yararının olmamasına her zaman çok şaşmışımdır.

İvan Matveiç belirgin bir biçimde çökmekteydi ama hâlâ direniyordu. Ölümünden üç hafta önce, bir gün, akşam yemeğinden sonra güçlü bir baş dönmesi nöbeti geçirdi. Derin düşüncelere daldı, şöyle dedi: *'C'est la fin*!',[51] kendine geldikten, dinlendikten sonra Petersburg'a, tek varisi olan, yirmi yıldır ilişkileri kopuk kardeşine bir mektup yazdı. Onun hastalığını duyan bir zamanların ünlü doktoru, köyünde sakin yaşamını sürdüren bir Alman, Katolik bir komşusu İvan Matveiç'i ziyarete geldi. Oldukça seyrek gelirdi İvan Matveiç'in evine ama İvan Matveiç yakın ilgi gösterirdi ona, genelde çok saygı da duyardı. Neredeyse, dünyada saygı gösterdiği tek insan bu komşusuydu. Yaşlı adam papazı çağırmasını önerdi İvan Matveiç'e ama İvan Matveiç *'ces messieurs et moi n'avons rien à nous*'[52] diye karşılık verdi ve doktorun konuyu değiştirmesini rica etti; konuğu gittikten sonra da oda hizmetçisine bundan böyle onu eve sokmamasını emretti. Sonra beni çağırmalarını söyledi. Onu görünce korktum: Gözlerinin altı mosmordu, yüzü uzamış, katılaşmıştı, çenesi sarkmıştı. Sesli harfleri söylerken zorlanarak ama gene de gülümsemeye çalışarak (o sıralar on dokuz yaşındaydım) şöyle dedi: *'Vous*

48 (Fr.) Tuscolo kontlarının iyi yanları da vardı!

49 (Fr.) Mösyö de Kolontuski! O grubu kuran ve himaye eden La Reveillere Lepeaux bir devrimci-demokrattı!

50 (Fr.) Hayır, hayır, çiçekler, genç kızlar, doğanın putlaştırılması... Onların iyi yanları vardı, vardır da!

51 (Fr.) Bu sondur!

52 (Fr.) O insanlarla birbirimize söyleyecek bir şeyimiz yoktur.

voilà grande, Suzon, vous allez peut-être bientôt rester seule. Soyez toujours sage et vertueuse. C'est la dernière recommandation d'un... (öksürdü) *d'un vieillard qui vous veut du bien. Je vous ai recommandé à mon frère et je ne doute pas qu'il ne respecte mes volontés...* (Bir kez daha öksürdü, endişeyle göğsünü ovaladı) *Du reste, j'espère encore pouvoir faire quelque chose pour vous... das mon testament.*'[53] İvan Matveiç'in bu son cümlesi yüreğime bıçak gibi saplandı. Ah, bu kadarı fazlaydı artık... fazlasıyla küçültücü ve utandırıcıydı! İvan Matveiç başka bir duygunun, o anda yüzümdeki keder veya minnettarlık ifadesinin etkisiyle böyle konuşuyor olmalıydı ve beni teselli etmek istiyor gibi omzumu okşamış, bir yandan da, her zamanki alışkanlığıyla, beni kendinden sevecen bir tavırla uzaklaştırırken mırıldanmıştı: *'Voyons, mon enfant, du courage! Nous sommes tout mortels. Et puis, il n'y a pas encore de danger. Ce n'est qu'une précaution que j'ai cru devoir prendre... Allez!*'[54] Annem öldüğünde beni yanına çağırdığında olduğu gibi, gene haykırmak istedim:

'Evet, sizin kızınızım ben! Sizin kızınız!' Ama vazgeçtim, öyle ya, belki benim bu yürekten gelen haykırışıma bakarak onun mirasından, parasından hakkımı istediğim anlamını çıkarabilirdi... Asla öyle bir isteğim olamazdı! Yanımda annemin adını bir kez bile anmamış, gözünde hiçbir değerimin olmadığı, onun kızı olduğumu bilip bilmediğimi bir kez bile merak etmemiş bu adama böyle bir şey söyleyemezdim! Hem, onun kızı olduğumu bildiğimi belki tahmin de ediyordu, bunu biliyordu ama 'olay çıkarmak' (Rusça bildiği ve pek sevdiği tek deyim buydu) ya da kendini genç bir sesle nasihat vermek olanağından yoksun bırakmak istemiyordu! Hayır! Hayır! Evet, bırakalım, öz kızının karşısında, (annesinin karşısında da olduğu gibi) suçlu kalsın! Varsın, bu iki suçunu mezara götürsün! Yemin ediyorum, yemin ediyorum: Her insanın

53 (Fr.) Büyüdünüz artık, Syuzon, belki yakında yalnız kalacaksınız. Her zaman sakin, aklı başında, dürüst olun. Sizin iyiliğinizi isteyen bu ihtiyarın son nasihatidir size... Kardeşime emanet ettim sizi, umarım bu dileğime saygısı olacaktır... Ayrıca vasiyetnamemde... sizden de söz edeceğim.

54 (Fr.) Tamam, çocuğum, sakin olun! Bir gün hepimiz öleceğiz. Henüz böyle bir tehlike de söz konusu değil. Önlem olsun diye yapıyorum bunu... Hadi gidin!

duymaktan mutlu olacağı, kulaklarında kutsal, tatlı bir yankı uyandıracağı bu sözcükleri benim ağzımdan duymayacaktı! Hiçbir zaman 'baba!' demeyecektim ona! Annem için de, kendim için de affetmeyeceğim onu! Böyle bir affa da sıfata da ihtiyacı yoktu onun... Olamaz, olamaz, böyle bir şeye ihtiyacının olmaması imkânsızdır! Ama affedilmeyecek, affedilmeyecek, edilmeyecek!

Tanrı bilir, yeminimin gereğini yapabilir miydim, yüreğim yumuşamaz mıydı, korkumu, utancımı, gururumu yenebilir miydim... ama İvan Matveiç'in sonu da anneminki gibi oldu. Ölüm onu da birden, gene gece aldı götürdü... Bay Ratç uykudan uyandırdı beni, benimle bey evine, İvan Matveiç'in yatak odasına koştu... Ama annemin ölüm döşeğinin başında hissettiğim, belleğimden çıkmayan o ana, İvan Matveyeviç'in son anına yetişemedim. Dantelli yastıkların arasında ince burunlu, kır kaşları karmakarışık, koyu renk, kupkuru bir kukla yatıyordu... Korkuyla bir çığlık attım, tiksindim, koşarak çıktım odadan, kapının dışında kaftanları parlak kırmızı, sakallı birtakım insanlarla karşılaştım, avluya, temiz havaya nasıl çıktığımı hatırlamıyorum...

Daha sonra anlatıyorlardı: Oda hizmetçisi, kuvvetli çıngırak sesi üzerine yatak odasına girince İvan Matveiç'i karyolada değil, iki adım ötede, odanın ortasında bulmuş. Sanki büzülmüş, yerde oturuyormuş ve peş peşe iki kez şöyle demiş: 'Al sana nine ve kutsal Yuryev günü!' Ve son sözleri bunlar olmuş. Ama ben buna inanmıyordum. Böyle bir anda nasıl Rusça konuşmuş olabilirdi, üstelik bu ifadeyi kullanarak!

İki gün, yeni bey Semyon Matveiç Koltovski'nin gelmesini bekledik. Kendisi gelene, durumu öğreninceye kadar hiçbir şeye el sürülmemesi, kimsenin yerinin değiştirilmemesi emrini göndermişti. Bütün kapılar, mobilyalar, sandıklar, her şey kapatılmış, işaretlenmişti; uşaklar, hizmetçiler üzgündü, heyecanlı bir bekleyiş içindeydi. Ben bir anda evin en önemli kişilerinden, neredeyse en önemli kişisi oluvermiştim. Daha önce küçükhanım, diyorlardı bana ama şimdi bu sözcük başka bir anlam kazanmıştı, üzerine basılarak telaffuz ediliyordu. Evin

içinde fiskoslar başlamıştı. Şöyle mırıldananlar vardı: 'İhtiyar bey bir anda öldü, ölmeden önce papaza bile haber veremedik; uzun zamandır kiliseye gidip günah da çıkartmamıştı; bir vasiyetname hazırlaması uzun zamanını almazdı... Bay Ratç da bana karşı davranışlarında değişiklik yapmayı uygun görmüştü. Fazla iyi, sevecen değildi: Beni kandıramayacağını biliyordu ama yüzünde hüzünlü bir yumuşama vardı. Şöyle diyor gibiydi: 'Görüyorsun işte, sana boyun eğiyorum.' Herkes bana yakınlaşmaya, yaranmaya çalışıyordu... oysa ben ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilemiyordum; yalnızca, bu insanların bununla beni küçük düşürdüklerini nasıl oluyor da anlayamadıklarına hayret ediyordum. Nihayet geldi Semyon Matveiç.

Semyon Matveiç, İvan Matveiç'ten on yaş küçüktü ve bütün hayatını bambaşka yollarda geçirmişti. Petersburg'da devlet memuruydu, önemli bir mevki sahibiydi... Evliydi ve kısa bir süre önce dul kalmıştı; bir oğlu vardı. Semyon Matveiç yüzden ağabeyine benziyordu, yalnızca daha şişmandı, boyu biraz daha kısaydı, başı yuvarlak, çıplaktı, gözleri İvan Matveiç'inkiler gibi parlak siyah, süzgün bakışlıydı ve dudakları iri, kırmızıydı. Ne var ki Semyon Matveiç, ölümünden sonra bile kimi zaman 'Fransız filozof', kimi zaman doğrudan 'tuhaf adam' diye sözünü ettiği ağabeyinin tersine, neredeyse her zaman yüksek sesle, kusursuz Rusça konuşuyor, ağabeyi gibi kahkahalarla ama gözlerini kapayarak, öfkeye kapılmış gibi bedeni sarsılarak, kahkahalarla gülüyordu. Her şeyle çok sıkı ilgilenmeye başladı, her olaya kendi giriyor, herkesten ayrıntılı bilgi alıyordu. Geldiği gün papazın kilise görevlileriyle birlikte gelmesini söyledi, (kendi deyimiyle) 'Volteryan ve devrimci ruhu kökünden kovmak için' evin mobilyalarının, her yanının, bütün odalarının, hatta tavanarasının, hatta bodrumların kutsal suyla kutsanmasını söyledi. İlk hafta içinde İvan Matveiç'in gözdesi birkaç kişi yerinden oldu, hatta biri köye gönderildi, bazıları bedenen cezalandırıldı; yaşlı oda hizmetçisi (köken olarak Türktü, Fransızca biliyordu, merhum mareşal Kamenski hediye etmişti onu İvan Matveiç'e) bile, 'ötekileri baştan çıkarmaması için' yirmi dört saat içinde evi terk etmek koşuluyla azat edilmişti.

Semyon Matveiç'in çok sert bir bey olduğu anlaşılmıştı; galiba evde çoğu kimse ölen İvan Matveiç'i arıyordu. Artık çok yaşlanmış bir hizmetçi yanımda yakınıyordu: 'Toprağı bol olsun beyimiz İvan Matveiç'in zamanında ancak bir sıkıntımız vardı, yatak çarşaflarının temiz olmasını, odaların güzel kokmasını, antrede kimsenin sesinin duyulmamasını (hele bundan Tanrı korusun) isterdi, o kadar... Çimenlere basmaya kıyamazdı! Hayatında bir sinek bile öldürmemişti! Ama şimdi felaket! Ölsek de kurtulsak!' Çok geçmeden benim durumum, bir süredir istemeden içinde bulunduğum durumum da değişti... İvan Matveiç'in kâğıtları arasında vasiyetname, benim durumumu düzeltecek herhangi bir notla ilgili tek sözcük çıkmadı. Bir anda herkes uzaklaşmıştı benden... Bay Ratç'tan ise söz etmeyeceğim, hiç gereği yok... ama hizmetçiler, uşaklar, onları aldatmışım gibi, can sıkıntılarını belli etmeye çalışıyorlardı bana.

Bir Pazar, kilisede her zaman ön sırada dinlediğim ayinden sonra Semyon Matveiç odasına istedi beni.

O güne kadar uzaktan şöyle bir görmüştüm onu. Beni fark etmiyor gibiydi. Odasına girdiğimde pencerenin önünde ayakta duruyordu. Üzerinde iki yıldızlı bir üniforma vardı. Kapının önünde durup bekledim; korkudan ve henüz bilemediğim ama ağır bir duygudan kalbim küt küt atıyordu.

Semyon Matveiç önce ayaklarıma, sonra birden yüzüme baktı, (onun bu bakışı sarsmıştı beni) şöyle dedi: 'Genç bayan, sizi buraya kararımı açıklamak (sesini yükseltti) ve size kesinlikle yardımcı olacağıma güvenmenizi söylemek için çağırdım. Elbette, herhangi bir hakka sahip değilsiniz ama ağabeyimin ifadesiyle bana her zaman güvenebilirsiniz... Sizinle her zaman ilgileneceğime inanabilirsiniz. Kuşkusuz, ben... sizin dürüstlüğünüzden, haklarınızdan eminim. Bay Ratç'a, üvey babanıza gerekli talimatları verdim. Ayrıca şunu da söylemem gerekir, aydınlık yüzünüz duygularınızda dürüst olduğunuza inandırıyor beni.

Semyon Matveiç birden ince alaylı bir kahkaha attı ama ben... gücenmedim buna... kendime acıdım ve o anda tam an-

lamıyla bir kimsesiz, yetim olduğumu hissettim. Semyon Matveiç kısa, kararlı adımlarla masaya yürüdü, masanın gözünden bir deste banknot çıkardı ve elime tutuşturup ekledi: 'Burada benden size küçük bir miktar yardım var. Bundan böyle de unutmayacağım sizi, küçüğüm benim... şimdilik hoşça kalın, uslu olun.' Bir şey düşünmeden aldım parayı, o anda bana ne vermiş olsaydı, alırdım... odama döndükten sonra yatağıma oturup uzun uzun ağladım. Banknot destesini yere nasıl düşürdüğümü fark etmemiştim. Bay Ratç gördü onu, aldı ve bu parayı ne yapmak niyetinde olduğumu sorduktan sonra desteyi cebine koydu.

Onun durumunda da önemli bir değişiklik olmuştu. Semyon Matveiç'le birkaç kez konuştuktan sonra ondan büyük bir iyilik gördü ve kısa bir süre sonra mülkün baş yöneticiliğine getirildi. O günden sonra pek neşeli oldu Ratç, her zamanki kahkahaları başladı: Önce patronuna öykünmeye çalışıyordu... sonra onda bir alışkanlık oldu bu. O zamandan sonra bir Rus vatanseveri olup çıktı... Semyon Matveiç bir ulusalcıydı, bir Rus olduğunu söylüyor, (kendisi de giyiniyor olsa da) Alman giysileriyle alay ediyordu; aşçılık eğitimi alması için büyük paralar harcadığı aşçıyı, kaz boyunlu turşu çorbası yapmayı bilmediği için, en uzak köye yollamıştı.

Semyon Matveiç kilise görevlilerinin disipliniyle de yakından ilgileniyor, kızları kilise korosunda görevlendiriyor, ilahiler okumak istediklerinde onları teşvik ediyor, yanaklarını sıkıyordu... Ama bir süre sonra üvey babamı mülkün neredeyse tam yetkilisi olarak görevlendirip Petersburg'a döndü.

O zaman benim için kötü günler başladı... Tek tesellim müzikti ve kendimi bütünüyle müziğe verdim. Şansıma, Bay Ratç çok meşguldü; ne var ki bana olan düşmanlığını her fırsatta göstermekten de geri kalmıyordu. Dediği gibi, isteğini kabul etmediğimi, İvan Matveiç'ten para istemediğimi 'unutmuyordu.' Bir yandan da eziyet ediyordu bana, Semyon Matveiç'e yazdığı baştan aşağı yalan dolu uzun mektuplarını bana temize çektiriyor, yazım hatalarını düzelttiriyordu. Sesimi çıkarmadan boyun eğmek zorundaydım ona ve boyun eğiyordum. Beni

yola getireceğini, ipek gibi yumuşacık bir kız yapacağını söylüyordu. Bazen yemek masasında şarap içip sarhoş olduktan sonra avucunu masaya indirip bağırıyordu bana: 'O asiler gibi bakan gözleriniz nedir öyle? Yoksa kuzu gibi sessiz, pek masum bir kız olduğunuzu mu düşünüyorsunuz... Hayır! Bir kuzu gibi bakacaksınız bana!' Durumum giderek çekilmez, dayanılmaz oluyordu... kalbim katılaşıyor, taşlaşıyordu. İçimde tehlikeli bir şey giderek yükseliyor, kabarıyordu; geceleri uyuyamıyordum, hep düşünüyor, düşünüyordum; dışarıdaki de, içimdeki de karanlıkta korkunç bir kararlılık oluşturmaktaydı. Semyon Matveiç'in gelişi düşüncelerime değişik bir yön verdi...

Geleceğini kimse beklemiyordu: Sonbaharın sonlarıydı. Anlaşıldığına göre, birtakım tatsız olaylar nedeniyle emekliye ayrılmıştı: Aleksandra nişanı almayı umarken ödül olarak bir tütün tabakası vermişlerdi kendisine. Yeteneklerini değerlendirmeyen devlete, ondan yana yeterince tavır almayan Petersburg toplumuna küskünlüğünden köye yerleşmeye, çiftliğiyle ilgilenmeye karar vermişti. Köye yalnız gelmişti. Oğlu Mihail Semyonıç bayramlarda, bir de yıl başında geliyordu. Babalığım Semyon Matveiç'in çalışma odasından hemen hiç çıkmıyordu: Durumu daha da iyileşmişti. Artık benimle pek uğraşmıyordu; benimle uğraşacak zamanı yoktu... Semyon Matveiç bir pamuklu kumaş atölyesi kurmaya karar vermişti. Bay Ratç kumaş işinden hiç anlamıyordu, Semyon Matveiç de bunun farkındaydı ama üvey babam, ('Arakçeyev', Semyon Matveiç onun için özellikle böyle, 'benim Arakçeyev'im' diyordu), gene de 'işin başındaydı' (o zamanlar pek sevilen bir tabirdi bu). Şöyle diyordu Semyon Matveiç: 'Benim için bu kadarı da yeterlidir, gerisini ben hallederim.' Semyon Matveiç atölyede, çiftlikte, büroda, yeni binaların yapımında, yeni elemanların görevlendirilmesinde yoğun işleri arasında benimle ilgilenmeyi de ihmal etmiyordu. Bir akşam konuk odasına çağırdılar beni, piyano çalmamı istediler: Semyon Matveiç müziği merhum ağabeyi kadar sevmiyordu ama gene de çalmamı beğendi, bana teşekkür etti; ertesi gün de akşam yemeğinde masaya çağrıldım. Yemekten sonra Semyon Matveiç uzun süre ko-

nuştu benimle, sorular sordu, bazı cevaplarıma güldü (oysa, hatırladığım kadarıyla, gülünecek bir şey yoktu cevaplarımda) ve pek tuhaf bakıyordu yüzüme... Kendimi tuhaf hissetmeye başlamıştım. Gözlerini sevmiyordum; gözlerindeki pek samimi ifadeyi, aydınlık bakışı sevmiyordum... Bu samimiyette hoş olmayan bir şey gizliymiş, bakışındaki bu aydınlığın arkasında, ruhu karanlıkmış gibi geliyordu bana. Nihayet, Semyon Matveiç iğrenç bir biçimde kendine çekidüzen verdikten, giyinip kuşandıktan sonra bana bir açıklamada bulundu: 'Bana kitap okumak zorunda kalmayacaksınız, Tanrı'ya şükür, gözlerim görüyor hâlâ, kitap okuyabiliyorum ama sizin küçücük ellerinizle yapacağınız kahve çok tatlı gelecektir bana, piyano çalmanızı da büyük bir zevkle dinleyeceğim.' O günden sonra yemeğe sürekli olarak bey evine gidiyor, gece geç saatlere kadar konuk salonunda kalıyordum. Babalığım gibi ben de Semyon Matveiç'ten büyük yakınlık görmeye başlamıştım. Ama ben hoşlanmıyordum bu durumdan. Semyon Matveyiç, (bunu itiraf etmek zorundayım) bana karşı çok saygılıydı ama hissediyordum, bu adamda beni iten, korkutan bir şey vardı. Ve bu 'bir şey' sözcüklere dökülmüyordu ama Semyon Matveiç'in gözlerinde, o kötü bakan gözlerinde, ayrıca kahkahalarında da aynı 'şey' vardı. Bana babamdan, kardeşinden hiç söz etmiyordu; bu konudan uzak durmasının nedeninin bende çıkarcı düşüncelerin veya bazı taleplerin doğmasını istememesi olmadığı belliydi. Bunun, o zaman akıl erdiremediğim, yüzümü kızartan başka bir nedeni vardı gibi geliyordu bana... Kutsal bayramda oğlu Mihail Semyonıç geldi.

Ah, hissediyorum, böyle (yazmaya başladığım gibi) devam edemeyeceğim; çok acı bu hatırladıklarım... Özellikle şimdi sakin sakin yazmam olanaksız... Peki ama, gizlemeye ne gerek var? Sevdim ben Mihail'i, o da beni sevdi.

Bunun nasıl başladığını da anlatmayacağım. Hatırlıyorum, o akşam Mihail konuk salonuna girdiğinde ben piyanonun başında oturuyor, Weber'in sonatını çalıyordum. Uzun boyluydu, çok yakışıklıydı; kadife bir gocuk vardı üzerinde, keçe çizmeleri açıkça buz tutmuştu, babasıyla selamlaşmadan önce sa-

mur kürkü şapkasını çıkarıp buzlarını silkelemiş, bana çabucak bir göz atmış ve şaşırmıştı (Biliyordum, o akşamdan sonra bir daha unutamazdım onu, onun genç, hoş yüzünü unutamazdım). Konuşmaya başladı... sesi öylesine dokunmuştu ki yüreğime... Erkeksi, sakin sesinin her tınısında çok temiz, çok içten, çok dürüst bir ruh vardı! Semyon Matveiç oğlunun geldiğine çok sevindi, kucakladı onu ama hemen arkasından sordu:

'İki haftalığına mı geldin? Gerçekten mi? İzne geldin demek, öyle mi?'

Ve benim gidebileceğimi söyledi.

Uzun süre odamda, pencerenin önünde oturdum, bey evinin pencerelerinde dolaşan ışıklara baktım. Her ışığı izliyor, tanıdık olmayan yeni her sese kulak kabartıyordum; evdeki telaşı merak ediyordum, ruhumda yeni, tanımadığım aydınlık bir şey dolaşıyordu...

Ertesi gün yemekten önce ilk kez konuştum onunla. Semyon Matveiç bir iş için babalığıma göndermişti onu, geldiğinde ben küçük konuk odamızdaydım. Çıkmak istedim, kalmamı söyledi. Davranışları, konuşması çok canlı, rahattı ama başkentlilerin küçümser tavırları, kibri, küstahlığı hiç yoktu onda; bir asker, muhafız alayından olmanın kendini beğenmişliği de... Tersine, davranışlarının rahatlığında sanki özür diliyormuş gibi çekingenlik bile vardı. Bazı insanların gözleri hiçbir zaman gülmez, gülerken bile... Mihail Semyonıç'ın dudakları pek hoş biçimini hemen hiç bozmuyor olsa da, gözleri sürekli gülüyordu.

Öyle, bir saat kadar sohbet ettik... ama neler konuştuğumuzu hatırlamıyorum, hatırladığım yalnızca sürekli gözlerine baktığım, bir de onun yanında kendimi çok rahat hissettiğimdi!

Akşam piyano çalıyordum. Mihail Semyonıç müziği çok seviyordu. Koltuğa oturuyor, kıvırcık saçlı başını koluna dayıyor, dikkatle dinliyordu. Bir kez bile övmemişti beni ama çalmamdan hoşlandığının farkındaydım ve şevkle çalıyordum. Oğlunun yanında oturan Semyon Mihaylıç önündeki planları

incelerken birden yüzünü ekşitti. Her zaman olduğu gibi kendine çekidüzen verip önünü ilikleyerek 'Tamam, hanımefendi,' dedi, 'bu kadar yeter; kanarya gibi şakıyorsunuz...' Alçak sesle ekledi: 'Kafam şişti. Bu ihtiyarı fazla yormaya gelmez...' ve tekrar gitmemi istedi. Mihail kapıya kadar bakışlarıyla izledi beni, koltuğundan kalkacak oldu... Birden sesini yükseltti Semyon Mihaylıç: 'Nereye? Nereye?' Gülmeye başladı, sonra bir şeyler daha söyledi... ne dediğini duymadım ama o sırada salonun bir köşesinde oturmakta olan Bay Ratç'ın (her zaman konuk salonunda 'bulunurdu' ama bu kez plan getirmemişti) yaltaklanırcasına kahkahalarını duymuştum... Ertesi akşam hemen hemen aynı şeyler oldu... Semyon Matveiç bana karşı birden soğuk davranmaya başlamıştı.

Dört gün sonra bey evini ortadan ikiye bölen koridorda Mihail'le karşılaştım. Elimden tutup beni yemek odasının bitişiğindeki portre odası dedikleri odaya götürdü. Onunla odaya giderken hiç de heyecansız sayılmazdım ama büyük bir güven vardı içimde. Onun benim için ne anlamı olduğunu henüz bilmiyor olsam da, daha o anda bile onunla dünyanın bir ucuna gidebileceğimi hissediyordum. Ah, büyük bir tutkuyla; yalnızca, sevecek kimsesi olmayan, konuk odasında yabancı konukların, ona düşman insanların kendisini istemediğini hisseden bir genç yüreğin bütün umutsuzluğuyla bağlanmıştım ona!

Mihail bana dedi ki... Ve çok tuhaftır! Cesaretle, doğrudan gözlerine bakıyordum... ama o bakmıyordu bana, yüzü de hafiften kızarmıştı... durumumu anladığını, bunu anlayışla karşıladığını söylüyor, babasını bağışlamamı rica ediyordu... 'Bana gelince,' diye devam etti, 'bana her zaman güvenmenizi rica ediyorum sizden ve şunu bilin ki benim için bir kız kardeşsiniz siz, evet bir kız kardeş...' Böyle derken elimi sıkıyordu. Ne diyeceğimi bilemedim, ben de başımı önüme eğdim; ben o anda bambaşka bir şey, başka sözcükler bekliyordum. Teşekkürler etmeye başladım ona. Sözümü kesti: 'Hayır, teşekkür etmeyin, böyle konuşmayın... Ama şunu unutmayın: Erkek kardeşlerin görevi kız kardeşlerini korumaktır, kime karşı olursa olsun, korunmaya ihtiyacınız olduğu zaman, bana güvenin... Kı-

sa zamandır buradayım ama çok şeyi fark ettim... bu arada babalığınızın da nasıl biri olduğunu anladım.' Tekrar sıktı elimi ve odadan çıktı.

Daha sonra, Mihail'in Ratç'tan ilk görüşte nefret ettiğini öğrendim. Bay Ratç ona da yaranmaya çalışmış ama bu çabasının işe yaramadığını görünce, ona karşı hemen düşmanca tavırlar takınmış, bu tavrını Semyon Mihaylıç'tan gizlemediği gibi, ona genç varisiyle uyumlu çalışmak mutluluğunu bir türlü yakalayamadığı için üzüntülerini de ifade etmişti. Bay Ratç, Semyon Mihaylıç'ın kişilik yapısını çok iyi tahlil etmişti. Hesabı da tutmuştu. Yaşlı adamın kafasında şu düşünce yer etmişti: 'Bu adamın bana olan sadakatinden kuşku edilemez, benden sonra mahvolacak; varisim nefret ediyor ondan...' Güç sahibi insanların, yaşlanınca bu oltayı (aşırı bağlılık, sadakat oltasını) kolayca yuttuklarını söylüyorlar...

Semyon Matveiç boşuna 'Arakçeyeviç'im' demiyordu Bay Ratç'a... Başka bir isim de verebilirdi ona. Şöyle diyordu ona: 'Sen benim ağzı var, dili yok adamımsın.' En başında 'sen' diye hitap ediyordu ona. Bu arada babalığım da başını yetim gibi yana eğerek, pek yumuşak gülümseyerek Semyon Matveiç'in ağzının içine 'Her şeyimle sizinim...' der gibi yaltaklanarak, bakıyordu. Ah, şu anda bunları yazarken elim nasıl titriyor, kalbim oturduğum masanın kenarına nasıl çarpıyor... O günleri hatırladıkça dehşete kapılıyorum, kanım donuyor... Ama her şeyi sonuna kadar yazacağım, kararlıyım ... sonuna kadar.

Gözde olduğum kısa süre içinde Bay Ratç'ın bana karşı davranışı çok değişmişti. Aşırı yakınlık göstermeye başlamıştı bana; artık akıllanmışım, ona yakınlık duyuyormuşum gibi, pek saygılı, senli benliydi benimle. Bir gün bey evinden küçük evimize dönerken şöyle dedi bana: 'Aramızdaki o soğukluk sona erdi artık... Buna sevindim! Bütün o uzak durmalar, duygusallıklar (sözün kısası, kitapçıklar) bize göre değildi, küçükhanım!' Gözde olduğum günler sona erince, Mihail de ona olan nefretini ve bana olan yakın duygularını artık gizlemekten vazgeçince Bay Ratç sertliğini birden arttırmıştı; her türlü suçu işleyebilecek bir insanmışım gibi sürekli izliyordu beni, bü-

yük bir baskı altında tutuyordu. Çamurlu çizmeleriyle, başında kasketiyle haber vermeden ansızın dalıyordu odama, bağırmaya başlıyordu: 'Bana bakın siz! Böyle bir şeye kesinlikle göz yummam! Aptal yerine koymayın beni! Beni uyutamazsınız, hakkınızdan gelirim!' Bir sabah da Semyon Matveiç'in emir verdiğini, artık çağrılmadan yemek masasına oturamayacağımı... söyledi. Ancak, kaderimi kesin belirleyen bir olay olmasaydı bütün bunların sonu nasıl olurdu, bilmiyorum...

Mihail atlara çok düşkündü. Genç bir yorga atı kızağa kendi alıştırmak istemişti. Ama at huysuzluk etti, onu kızaktan attı... Mihail'i eve getirdiklerinde kendinde değildi, kolu çıkmıştı, göğsünde yara vardı. Babası telaşa kapıldı, kentten en iyi doktorları getirtti. Mihail için gerekeni yaptılar ama bir ay yatmak zorundaydı. Kâğıt oyunları bilmiyordu, doktorlar konuşmasını yasaklamışlardı, kitabı tek eliyle tutup okuması da zor olduğu için, kitap da okuyamıyordu. Öyle oldu ki Semyon Matveiç kitap okuduğumu hatırlayıp, okumam için beni oğlunun yanına gönderdi! İşte o zaman unutulmaz saatler başladı! Yemekten hemen sonra Mihail'in odasına gittim, perdesi yarı kapalı pencerenin önündeki küçük, yuvarlak masaya oturdum. Mihail konuk salonunun bitişiğindeki küçük odada, arka duvarın dibinde yüksek, dik arkalığı altın oymalı, 'imparator' stili deri bir kanepede yatıyordu. Kanepenin arkalığında oyma, eski bir evlilik töreninin tasviri vardı. Mihail'in yüzü soluktu, başı yana yatıktı.

Ben odaya girince yastıkta başını hemen çevirdi, bana döndü; gülümsedi, yüzü aydınlandı, yumuşak saçlarını geri attı ve alçak sesle şöyle dedi: 'Hoş geldiniz canım, iyi yürekli dostum benim.' Kitabı alıp okumaya başladım (o sıralar Walter Scott'un romanları çok ünlüydü) özellikle *Ivanhoe*'yi okuduğumu hatırlıyorum. Rebekka'nın konuşmalarını okurken elimde olmadan sesim nasıl çınlıyor, titriyordu! Evet, damarlarımda Yahudi kanı dolaşıyordu ve kaderim de Rebekka'nınkine çok benziyordu! Onun gibi ben de hasta, hoş bir erkeğe bakmıyor muydum? Gözlerimi kitabın satırlarından ayırdığım, kaldırıp Mihail'e baktığım her seferinde yüzünde hep o sakin, ay-

dınlık gülümsemesiyle bana bakmakta olduğunu görüyordum. Çok az konuşuyorduk: Konuk salonunun kapısı her zaman açık duruyordu ve sürekli biri oturuyordu orada ama orada biri yoksa nedenini bilmeden okumayı kesiyordum, kitabı dizlerimin üzerine bırakıyor, kıpırdamadan Mihail'e bakıyordum, o da bana bakıyordu, öyle bakışırken ikimiz de mutlu oluyorduk, sanki hem seviniyorduk, hem utanıyorduk ve kıpırdamadan, hiç konuşmadan, bakışımızla birbirimize çok, çok şeyler söylüyorduk. Ah! Kalplerimiz yakınlaşıyordu, kaynak sularının yeraltında görünmeden, sesleri duyulmadan birbirlerine doğru... bir daha ayrılmamak üzere aktıkları gibi, kalplerimiz de birbirine doğru öyle akıyordu...

Bir gün sordu bana:

'Satranç veya dama biliyor musunuz?"

'Biraz satranç biliyorum,' diye cevap verdim.

'Çok güzel. Öyleyse söyleyin, satranç takımını getirsinler, masayı da buraya çekin."

Kanepeye yakın oturdum ama kalbim öyle çarpıyordu ki bakamıyordum Mihail'e... oysa pencerenin yanında otururken ona çok rahat bakabiliyordum!

Taşları yerleştiriyordum... ellerim titriyordu.

Mihail, taşları yerleştirmeme yardım ederken alçak sesle şöyle diyordu:

'Bunu... sizinle oynamış olmak için istemedim, asıl istediğim, bana daha yakın olmanızdı.'

Susuyordum, kimin başlayacağını sormadan bir piyonumu sürdüm... Mihail hamleme karşılık vermedi... Yüzüne baktım. Başını hafifçe dikip, yüzü soluk, yalvarır bir bakışla elimi işaret etti...

Onun ne demek istediğini anlamış mıydım, bilmiyorum ama o anda başım birden dönmeye başladı... Ne yaptığımı bilmeden, (güçlükle soluk alabiliyordum) veziri aldım, en önde bir yere bıraktım. Mihail birden öne eğildi, elimi tutup dudaklarına götürdü, parmaklarımı satranç tahtasına bastırıp, bir şey söylemeden sessizce, tutkuyla öpmeye başladı... Elimi çekemiyordum, çekmek de istemiyordum, öteki elimi yüzüme

kapadım ve gözyaşlarım, şu anda çok iyi hatırlıyorum, soğuk ama mutluluk gözyaşlarım boşaldı gözlerimden... Ah, ne divane gözyaşlarıydı onlar! Masaya birbiri ardından damlıyorlardı. Ah, o anda biliyordum, bütün kalbimle hissediyordum, elime kimin hükmettiğini! Onu tutanın bir anlık heyecana kapılmış bir çocuk olmadığını, hiç de bir Don Juan veya çapkın bir subay olmadığını da ama insanların en iyisi, en dürüstü olduğunu biliyordum... ve o seviyordu beni!

Mihail'in fısıldadığını işittim:

'Oh, Susannam benim! Artık başka gözyaşı döktürmeyeceğim sana...'

Yanılıyordu... Döktürdü.

Ama böyle hatıraların üzerinde durmanın ne gereği var... özellikle de, özellikle de şimdi!

Mihail'le birbirimizin olmaya yemin etmiştik. Semyon Matveiç'in, onun benimle evlenmesine kesinlikle izin vermeyeceğini biliyordu ve bunu benden gizlemiyordu. Ben de emindim bundan ve benim sevindiğim, Mihail'in beni aldatmaya çalışmaması değildi, hayır aldatmıyordu beni, benim sevindiğim, onun kendini aldatmaya çalışmamasıydı. Hiçbir şey istemezdim ondan, nereye isterse, arkasından giderdim. Sık sık şöyle tekrarlıyordu bana: 'Karın olacaksın, Ivanhoe değilim ben; onun Leydi Rovena ile mutlu olamayacağını biliyorum.' Çabuk iyileşti Mihail. Artık odasına gidemiyordum ama aramızda kesin kararımızı vermiştik. Yalnızca geleceği düşünüyordum. Üzerine duman çökmüş, çok güzel, hiç dalganın olmadığı ama hızlı akan bir nehirde yüzüyormuşum gibiydim, çevremde hiçbir şeyi görmüyordum. Oysa sürekli izliyorlardı bizi, göz hapsinde tutuyorlardı. Arada bir üzerimde üvey babamın öfkeli bakışını hissediyordum, iğrenç kahkahalarını işitiyordum... Ama bu kahkahalar da, bakışlar da sanki bir an, o dumanın içinden çıkıyordu. Ürperiyordum ama çok geçmeden unutuyordum onları, tekrar o hızlı akan, güzel nehre dönüyordum...

Mihail'in gideceği gün şöyle yapmayı kararlaştırmıştık: Yola çıktıktan sonra Mihail beni almak için gizlice geri dönecekti. O günden bir gün önce, güvendiği oda hizmetçisiyle bir not

yolladı bana. Kâğıtta gecenin saat dokuz buçuğunda, bey evinin bahçe tarafında eve bitişik, alçak tavanlı, geniş yazlık bilardo odasında buluşmamızı istiyordu. Kâğıtta benimle kesin konuşmaya, sözleşmeye kararlı olduğunu yazıyordu. Bilardo odasında daha önce de iki kez buluşmuştuk... Dış kapının anahtarı vardı bende. Saat dokuz buçuğu vurur vurmaz atkımı omzuma aldım, kaldığımız küçük evden sessizce çıktım, ayaklarımın altında gıcırdayan karda, sıkıntısız, bilardo odasına kadar yürüdüm. Sisle kaplı ay çatının üzerinde soluk bir leke gibi duruyor, duvarın köşesinden rüzgâr ıslık çalarak esiyordu. Titriyordum ama gene de anahtarı kilidin deliğine sokabildim. Odaya girdim, kapıyı kapadım, dönüp bakınca... Karanlıkta, iki pencerenin arasındaki duvardan biri ayrıldı, bir iki adım atıp durdu.

'Mihail,' diye fısıldadım.

Yüreğimi hoplatan bir ses karşılık verdi bana...

'Mihail'i odasına kilitlemelerini emrettim, karşında olan benim!'

Semyon Matveiç'ti karşımdaki!

Kaçacak oldum, kolumdan yakaladı beni. Öfkeli, ince bir sesle,

'Nereye?' dedi. 'Pis kız! Aptal bir çocukla buluşmaya gelmeyi biliyorsun, öyleyse cevap vermesini de bil bakalım!'

Korkudan zangır zangır titriyordum ama gene de kapıya koşmaya çalışıyordum... Ama boşuna! Semyon Matveiç'in demir kıskaç gibi parmakları koluma yapışmıştı, bırakmıyordu.

Sonunda yalvardım ona:

'Bırakın, bırakın beni!'

'Dur, diyorum sana!'

Semyon Matveiç oturttu beni. Yarı karanlıkta yüzünü göremiyordum. Arkamı döndüm ona ama derin soluk aldığını, dişlerini gıcırdattığını işitiyordum. Bir korku da, yılgınlık da duymuyordum ama üzerimde anlamsız bir şaşkınlık vardı. Atmacanın yakaladığı kuş da onun pençesinde öyle kımıldamadan duruyordur... Evet, Semyon Matveiç'in, kolumu hâlâ sıkan eli bir pençeden farksızdı...

'Vay canına! Vay canına!' diye tekrar etti. 'Demek öyle... Demek o kadar ileri gittiniz ha... Pekâlâ, dur sen hele!'

Ayağa kalkmaya çalışıyordum ama beni öyle sarsıyordu, öyle silkeliyordu ki acıdan çığlık atmamak için kendimi zor tutuyordum; hakaretler, küçültücü, aşağılayıcı sözcükler, tehditler yağmur gibi boşalıyordu...

İnliyordum:

'Mihailciğim, Mihailciğim, neredesin, gel kurtar beni!'

Semyon Matveiç bir kez daha sarstı beni... artık tutamadım kendimi... bir çığlık attım.

Anlaşılan, bu çığlığım etkiledi onu. Biraz sakinleşti, kolumu bıraktı ama olduğu yerde, yani iki adım ötemde, benimle kapı arasında durmayı sürdürüyordu.

Aradan birkaç dakika geçti... Ben olduğum yerde kıpırdamadan oturuyordum; o daha önce olduğu gibi sık soluk alıyordu.

Neden sonra şöyle dedi:

'Uslu oturun ve cevap verin bana. Ahlâkınızın henüz bütünüyle bozulmadığını ve hâlâ mantığınızın sesini dinleyecek durumda olduğunuzu kanıtlayın bana. Hevesinizi, kendinizi kaptırmış olmanızı bağışlayabilirim ama vazgeçmeyeceğiniz ısrarınızı, asla!' Derin bir soluk aldı. 'Benim oğlum... Mihail Semyonıç sizinle evleneceğine söz mü verdi size? Öyle mi? Cevap verin bana! Böyle bir söz mü verdi size? Öyle mi?'

Elbette, cevap vermedim. Semyon Matveiç tekrar parladı.

'Susmanızı "evet" anlamında alıyorum..' Bir an sustuktan sonra devam etti: 'Öyleyse, benim gelinim olmayı düşünüyorsunuz, öyle mi? Çok güzel! Ancak, henüz on dört yaşında bir çocuk olduğunuz bir yana, şunu da bilmelisiniz ki genç aptalların hepsi, sırf amaçlarına ulaşmak için, bomboş vaatlere kanmazlar, oysa... benim, soylu Semyon Matveiç Koltovski'nin böyle bir evliliğe onay vereceğini nasıl umabiliyorsunuz? Yoksa baba onayını almadan mı gerçekleştirmeyi düşünüyorsunuz bu evliliği? Kaçıp gizlice evlenmeyi, sonra geri gelmeyi, böyle bir komedi oynamayı, bu ihtiyarın yumuşayacağını umarak ayaklarıma kapanmayı mı düşünüyorsunuz? Hadi, cevap verin, lanet olası!'

Ben başımı önüme eğmiş, öylece oturuyordum. Öldürebilirdi beni ama konuşturamazdı... buna gücü yetmezdi.

Odanın içinde bir süre aşağı yukarı dolaştı.

Çok daha sakin bir sesle devam etti:

'Pekâlâ, beni dinleyin. Sanmayasınız ki... aklınızdan geçirmeyesiniz ki... farkındayım, sizinle başka türlü konuşmak gerekiyor. Beni dinleyin: Durumunuzu anlıyorum. Korkuyorsunuz, ne cevap vereceğinizi bilemiyorsunuz... Kendinize gelin. Şu anda beni karşınızda bir canavar... gaddar, zorba biri gibi görüyor olabilirsiniz. Ama kendinizi benim yerime de koyun: Bu durumda nasıl öfkelenmeyebilir, gereksiz şeyler söylemeyebilirim? Ayrıca, şimdiye kadar, bir canavar olmadığımı, benim de bir kalbimin olduğunu her şeyimle gösterdim size. Köye geldikten sonra size nasıl davrandığımı hatırlayın... son... son günlere kadar... Mihail'in hastalığına kadar. Gerçi kendimle övünmeyi sevmem ya... ama sanırım, size en büyük iyiliğim, girmeyi düşündüğünüz bu kaygan yola girmekten sizi alıkoymam olacaktır!'

Semyon Matveiç tekrar odanın içinde aşağı yukarı dolaşmaya başladı, sonra gelip yanımda durdu, kolumu (sıktığı için hâlâ sızlayan ve daha sonra uzun süre mor lekeleri geçmeyecek olan kolumu...) yumuşakça okşadı.

Tekrar başladı:

'Evet, evet... kafa... kafamız böyle bizim! Zahmet edip düşünmüyoruz, kendimize hesap vermeyi sevmiyoruz, menfaatimizin nerede olduğunu, onu nerede aramamız gerektiğini bilmiyoruz. Menfaatinizin nerede olduğunu soruyorsunuz bana. Uzağa gitmenize gerek yok... Belki de hemen elinizin altındadır... İşte size örnek: Ben... Bir baba, bir büyük olarak ben elbette yol göstermeliyim size... Benim görevimdir bu. Gelgelelim, aynı zamanda bir insanım da, bunu biliyorsunuz. Hiç kuşku yok: Kafası çalışan bir insanım, elbette bir saçmalık yapılmasına izin veremem, olmayacak hayallere kapılmanıza göz yumamam, böyle bir saçmalığı kafanızdan atmanıza yardımcı olurum... Yapmayı düşündüğünüz şeyin ahlâksızlığından ise söz bile etmiyorum... Aklınızı başınıza ne zaman toplamanızın gerektiğini biliyor olmalısınız. Ve hiç övünmeden şunu söy-

lüyorum: Sizin için şimdiye kadar yaptıklarımı sürdürürüm... Mutlu, rahat bir hayatınızın olması, hiçbir eksiğinizin olmaması için gereken her şeyi yapmaya, temin etmeye her zaman hazır olurum (şu anda da hazırım), çünkü değerinizi biliyorum, yeteneklerinizle, aklınızla bunu hak ettiğiniz kanısındayım ve nihayet...' Semyon Matveiç böyle derken hafifçe üzerime doğru eğilmişti. 'Öyle güzel gözleriniz var ki ne yalan söyleyeyim... bu ihtiyar, heyecanlanmadan bakamıyor gözlerinize... ve anlıyorum... zor bu, gerçekten, çok zor.'

Bu sözcükler içimi buz gibi yaptı. Kulaklarıma inanamıyordum. Önce, Semyon Matveiç'in, Mihail'den vazgeçmem için bana rüşvet teklif ettiğini sanıyordum... Ama bu son söyledikleri! Gözlerim karanlığa alışmaya başlamıştı, Semyon Matveiç'in yüzünü artık seçebiliyordum. Gülümsüyordu yüzü, o yaşlı yüzü gülümsüyordu... kendisi ise karşımda küçük adımlarla sağa sola gidip geliyordu...

Sonunda sordu bana:

'Evet, tamam mı? Önerim hoşuna gitti mi?'

Bir şey düşünmeden tekrarladım:

'Öneri mi? Söylediklerinizden kesinlikle bir şey anlamadım.'

Semyon Matveiç gülmeye başladı... Evet, gerçekten de o iğrenç, anlamlı gülüşüyle gülüyordu.

Yüksek sesle,

'Elbette!' dedi. 'Sizin gibi genç kızlar...' Sözünü değiştirdi: 'Kız çocukları... kız çocukları... hepiniz yalnızca bir şeyi hayal edersiniz: Hep genç erkekler olsun! Aşksız yapamazsınız! Elbette öyle. Kim ne diyebilir buna! Gençlik güzel şeydir! Peki ama yalnızca genç erkekler mi sevebilir? Bazı ihtiyarların kalbi daha ateşli olabilir; ayrıca, bir ihtiyar severse, sevdiğinin arkasında dağ gibi durur! Sonuna kadar durur! Başlarında yalnızca kavak yelleri esen o sakalsız aylaklar gibi değildir onlar! Evet, evet; ihtiyarları önemsememek, küçümsemek yanlıştır! Çok şeyler yapabilir ihtiyarlar! Yeter ki yaklaşılsın onlara! Evet... evet! İhtiyarlar da okşamayı bilirler,' Semyon Matveiç tekrar gülmeye başladı. 'Hi-hi-hi... Evet, hadi... elinizi verin bana... bir deneme için... yalnızca, öylesine... denemek için...'

Oturduğum sandalyeden ayağa fırladım, bütün gücümle göğsünden ittim onu. Sendeledi, dermansız, korkulu bir ses çıkardı, az kaldı düşecekti. O anda onu ne kadar iğrenç, aşağılık, tiksindirici gördüğümü anlatacak sözcük hiçbir dilde yoktur. İçimde korku falan kalmamıştı.

'Defolun gidin buradan, aşağılık moruk!' diye haykırdım. 'Defolun, Bay Koltovski, soylu Bay Koltovski! Damarlarınızdaki kandan, Koltovski kanından benim damarlarımda da var ve o kanın damarlarıma geçtiği o günü, o dakikayı lanetliyorum!'

Semyon Matveiç soluğu kesiliyormuş gibi incelen sesini yükseltti:

'Ne? Ne diyorsun sen? Ne? Seni yakaladığım şu anda... oğlumla kaçmaya hazırlanırken... yakayı ele vermişken ne cesaretle böyle konuşabiliyorsun benimle? Hı? hı? hı?'

Ama ben tutamadım kendimi artık... Amansız bir öfke dolmuştu içime.

'Ve siz, siz, kardeşinize... öz kardeşinize ihanet ettiniz, düşündünüz ki... Beni ne sandınız siz? Bana karşı aklınıza koyduğunuz şeyin fark edileceğini düşünemeyecek kadar kör müsünüz? Öneri sözcüğünü kullanmak cesaretini gösterdiniz! Hemen bırakın beni, hemen, şu anda..'

Kapıya yöneldim.

Semyon Matveiç öfkeden kudurmuş gibi ama besbelli, yanıma yaklaşmaya cesaret edemeden söylendi:

'Şu işe bakın! Vay canına! Neler söylüyor! Dur sen hele! Bay Ratç, İvan Demyaniç! Buraya gelin lütfen!'

Bilardo odasının, benim yürüdüğüm kapının karşısındaki kapı ardına kadar açıldı ve babalığım iki elinde yanan birer kandille göründü. Mumların iki yandan aydınlattığı yuvarlak, kırmızı yüzü mağrur bir intikam duygusuyla, yerine getirilmiş uşakça bir hizmetin sevinciyle parlıyordu... Ah o iğrenç, renksiz gözler! Onları görmeyeceğim zaman ne zaman gelecek!

Semyon Matveiç babalığıma döndü, titreyen eliyle beni emreder bir tavırla göstererek haykırdı:

'Lütfen, hemen götürün karşımdan bu kızı... Evinize götürün onu ve odasına kilitleyin... Oradan çıkmasına kesinlikle

izin vermeyeceksiniz... Ben izin verene kadar orada kalacak! Gerekirse pencerelerinin kepenklerini çivileyin! Her şeyin hesabını sana sorarım!'

Bay Ratç kandilleri bilardo masasının üzerine koydu, Semyon Matveiç'in karşısında yerlere kadar eğildi, hafiften iki yana sallanarak, pis pis gülümseyerek bana doğru yürüdü. Bir kedi kaçacak yeri olmayan farenin üzerine öyle yürüyor olmalıdır. O anda bütün cesaretim terk etmişti beni. Bu adamın nasıl bir ruhsal durum içinde olduğunu... bana vuracağını biliyordum. Titremeye başladım; ah, bir utançtı bu benim için! Ah, bir yüz karasıydı! Titriyordum.

'Hadi, hanımefendi,' diye mırıldandı Bay Ratç, 'buyurun, gidelim.'

Hiç acele etmeden, kolumu dirseğimin yukarısından tuttu... Ona karşı direnmeyeceğimi biliyordu. Kendim yürüdüm kapıya doğru. O anda yalnızca bir şey düşünüyordum: Semyon Matveiç'in olduğu yerden hemen uzaklaşmak.

Ama iğrenç ihtiyar arkamızdan koştu. Ratç durdurdu beni ve yüzümü patronuna doğru çevirdi.

Semyon Matveiç yumruğunu havada sallayarak bağırmaya başladı:

'Demek öyle ha! Demek öyle! Kardeşimin... kardeşiymişim! Damarlarımızda aynı kan dolaşıyormuş, öyle mi? Demek öyle? Ama kuzeninle, amcanın oğluyla evlenilebilirmiş ha? Evlenilebilir miymiş? Ya?' Babalığıma döndü. 'Götür onu! Ve şunu unutma: Kulağın kirişte olacak! Oğlumla aralarında en küçük bir haberleşme olursa acımadan cezalandırırım... Şimdi götür onu!'

Bay Ratç beni odama götürdü. Avludan geçerken bir şey söylemedi bana, sürekli sessiz sessiz gülümsüyordu. Pencerenin kepenklerini, kapıları kapadı ve odamdan çıkarken Semyon Matveiç'e olduğu gibi yerlere kadar eğilerek selam verdi bana, kendini tutamamış gibi can sıkıcı, keyifli bir kahkaha attı. Pek boğucu bir tavırla mırıldandı:

'Saba Melikesi'ne iyi geceler dilerim, kralı elde edemedi! Çok yazık! Aslında akıllıca, parlak bir düşünceydi! Bir dahaki se-

ferde öyle yapmayın: Mektuplaşma ile olmaz! Ho-ho-ho! Oysa daha önce ne güzeldi!'

Odadan çıktıktan sonra birden başını kapıdan uzattı.

'Ne oldu? Unuttum mu sandınız? Efendim? Sözümdeyim! Ho-ho!'

Ve kilitte anahtarın döndüğü duyuldu. Rahat bir soluk aldım. Ellerimi bağlayacağından korkuyordum... ama benimdi ellerim, serbesttiler! Çabucak, ipek geceliğimin kuşağını çıkardım, bir düğüm yapıp boğazıma götürüyordum ki hemen kenara attım onu. Yüksek sesle 'Sevindirmeyeceğim sizi!' dedim. Gerçekten mi istedim bunu? Nasıl bir çılgınlık bu? Mihail'in fikrini almadan hayatımı, ona verdiğim, onun olan hayatımı nasıl sonlandırabilirim? Hayır, benim canilerim! Hayır! Oyun bitmedi henüz! Kurtaracak beni Mihail, bu cehennemden çekip çıkaracak, o yapacak bunu... benim Mihail'im!'

Burada onun da benim gibi kilit altında olduğunu hatırladım, yüzükoyun kendimi yatağa attım, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım... hıçkıra hıçkıra... Ama bana eziyet etmekten hoşlanan babalığımın kapıyı dinliyor, bundan zevk duyuyor olabileceğini düşününce... ancak bu düşünce gözyaşlarımı içime akıtmak zorunda bıraktı beni...

Çok yorgunum. Sabahtan beri yazıyorum, şu anda akşam; bu kâğıdı bıraktıktan sonra kalemi bir daha elime alacak durumda olmayacağım... Son yaklaşıyor, çok yakın! Evet, o korkunç günü izleyen çirkinlikleri anlatmaya gücüm de yetmez...

Ertesi gün kapalı köylü arabasıyla uzakta bir kulübeye götürdüler beni, bir sürü köylü nöbetçi diktiler başıma, tam altı hafta o kulübede kapalı tuttular beni! Bir dakika bile yalnız olamadım... Daha sonra öğrendim ki Mihail köye geldikten sonra babalığım onun da benim de peşimize ispiyoncular takmış, Mihail'in bana yazdığı mektubu getiren uşağı da o satın almış... Ertesi sabah, Mihail'le babası arasında korkunç olaylar olmuş... babası onu lanetlemiş... Mihail de babasını lanetlemiş, bir daha baba evine ayak basmayacağına yemin edip Petersburg'a gitmiş. Ama babalığımın bana indirdiği darbe sonra kendisine de inmiş. Semyon Matveiç onun artık köyde kalama-

yacağını, çiftliği yönetemeyeceğini söylemiş kendisine: Besbelli, bazı hafif hizmetler bağışlanamıyor... bu skandalın suçunun birinin üzerine yüklenmesi gerekiyordu.

Ne var ki Semyon Matveiç babalığıma cömert davrandı, Moskova'ya taşınması, orada yerleşmesi için gereken her olanağı sağladı ona. Moskova yolculuğunun bir gün öncesinde beni babalığımın kaldığı eve getirdiler. Ama gene sıkı kontrol altında tutuluyordum. 'Benim yüzümden', 'çok güzel' işini kaybeden babalığımın bana olan hıncı daha da güçlenmişti.

Öfkeden neredeyse homurdanarak şöyle diyordu:

'Hem de... kimi şaşırtmayı koydunuz aklınıza! Elbette heyecanlandı ihtiyar, acele etti, hemen verdi kararını, yapması gerekeni yaptı; yaş tahtaya basar mı hiç... Kuşkusuz, gururu kırıldı, artık elden bir şey gelmez. İki gün bekleseydiniz, her şey hallolacaktı... Siz şimdi yalnız olmazdınız, ben de yerimi kaybetmezdim! Çok doğru söylemişler: Kadınların saçı uzun ama... aklı kısadır! Çok güzel; şimdi ben alacağımı aldım, diyorsun, o yavru da...' Mihail'i kastediyordu, 'beni unutacak!'

Kuşkusuz, bütün bu hakaretleri sineye çekmek, sesimi çıkarmamak zorundaydım. Semyon Matveiç'i de bir daha hiç görmedim. Oğlunun köyü terk etmesi çok sarsmıştı onu. Yaptığına pişman mıydı, (daha önemlisi) beni evimden, ailemden (ailemden!) koparmamak istiyor muydu... bilmiyorum; ancak, bir maaş bağlamıştı bana ve ben evleninceye kadar ödenecek olan bu maaş babalığıma verilecekti... O aşağılayıcı maaşı hâlâ alıyorum... yani benim yerime Bay Ratç alıyor...

Moskova'ya yerleştik. Zavallı annemin anısına yemin ediyorum, köyden ayrılacağımız son dakikada oda hizmetçim bir fırsatını bulup elime Mihail'in mektubunu sıkıştırmasaydı, kente geldikten sonra iki gün değil, iki saat kalmazdım üvey babamın yanında... nereye olursa olsun, kaçardım... Polise giderdim, general-valinin, senatörlerin ayaklarına kapanırdım, bilmiyorum, daha neler yapardım... Ah o mektup! Her satırını kaç kez okudum, her yanını kaç kez öptüm o mektubun! Mihail moralimi bozmamam, onun değişmez aşkına her zaman inanmam için yalvarıyor, benden başka kimseyi sevmeyeceğine yeminler

ediyor, benim onun karısı olduğumu söylüyor, aramızdaki bütün engelleri kaldıracağına söz veriyor, gelecekte nasıl bir hayatımızın olacağını anlatıyor, yalnızca bir şeyi rica ediyordu: Sabretmemi, biraz beklememi... Vermiştim kararımı: Bekleyecektim, sabredecektim. Ah, onun ricasını yerine getirmek için nelere razı olmazdım, nelere katlanmazdım! O mektup kutsalım olmuştu benim, çoban yıldızım, benim çapa demirim. Babalığım kimi zaman sitem ediyordu bana, hakaret ediyordu; sessizce elimi göğsüme götürüyordum (Mihail'in mektubunu bir kesenin içinde, göğsümde taşıyordum) ve sadece gülümsüyordum. Bay Ratç ne kadar kızıp köpürürse ben o kadar haz duyuyordum... Bir süre sonra gözlerinde, benim aklımı yitirmekte olduğum kuşkusunu görmeye başladım... Birinci mektuptan sonra, çok daha umut dolu ikincisini aldım... Bu mektubunda Mihail yakında buluşacağımızı yazıyordu.

Ah, o buluşmanın yerini bir sabah aldı... Baktım, Bay Ratç odama girdi. Yüzünde gene o mağrur, hınç dolu mağrur ifade vardı; elinde bir yaralılar listesi ve muhafız bölük komutanı Mihail Koltovski'nin ölüm haberi...

Başka ne söyleyebilirim? Ölmedim ve Bay Ratç'ın evinde yaşamaya devam ettim. Eskiden olduğu gibi gene nefret ediyordu benden, hatta eskiden olduğundan da çok... Kapkaranlık ruhunu bana karşı fazlasıyla açmıştı. Beni affedemiyordu. Ama benim bir şeyi umursadığım yoktu. Sanki duygusuzlaşmıştım; ne olacağım, geleceğim hiç ilgilendirmiyordu beni. Mihail'i düşünmek, yalnızca Mihail'i düşünmek! Başka bir uğraşım, sevincim yoktu. Zavallı Mihail dudaklarında benim ismimle ölmüştü... Bana bunu, birlikte köye geldiği o yakın arkadaşı söyledi. Aynı yıl babalığım Eleonora Karlovna ile evlendi. Kısa bir süre sonra da Semyon Matveiç öldü. Vasiyetnamesinde maaşımı onayladıktan başka, yükseltmişti de... Benim ölmem durumunda maaşım Bay Ratç'a kalacaktı...

Aradan iki üç yıl geçti... altı yıl geçti... yedi yıl geçti... hayat devam ediyordu, geçiyordu ve ben yalnızca onun nasıl geçtiğine bakıyordum. Çocukların nehir kıyısında kumsalda kum kaleler yaptıkları, kalelerini su yıkmasın, alıp götürme-

sin diye gene kumdan bentler yaptıkları gibi... Ve işte, su sonunda almıştı benim kalemi... Bütün yaptıklarım damla damla yok olurken arkalarından bakmaktan başka bir şey gelmemişti elimden...

Yeni, hiç beklenmedik sıcak bir ışık doğana kadar işte böyle yaşadım..."

El yazısı böyle bitiyordu; sonraki sayfalar yırtılmıştı ve son cümlenin birkaç satırı çizilmiş, mürekkeple karalanmıştı.

XVIII

Bu defteri okumak beni öylesine şaşırtmıştı, Susanna'nın evime gelmesinin bende yarattığı etki öylesine büyüktü ki o gece hiç uyuyamadım ve sabahleyin erkenden özel ulakla Fustov'a bir mektup gönderdim. Mektubumda onun bir an önce Moskova'ya dönmesinin gerektiğini, yoksa, onun yokluğunun çok kötü sonuçlar doğuracağını yazmıştım. Susanna ile görüştüğümden, onun bende bıraktığı defterden de üstü kapalı söz etmiştim. Mektubu gönderdikten sonra bütün gün evden çıkmadım; hep orada, Ratç'ın evinde nelerin olabileceğini düşündüm. Oraya gitmeye cesaret edemiyordum. Öte yandan, teyzemin de çok endişeli olduğunun farkındaydım: Neredeyse her dakika kendisine bir sigara getirmelerini söylüyor, durmadan, hemen hiç çıkmadığı bilinen "seyyah" iskambil falını açıyordu! Yabancı bir kızın, hem de öyle geç bir saatte beni ziyarete gelmesinden haberinin olmaması imkânsızdı: Hemen, kenarında durduğum dipsiz bir uçurum hayal etmiş, telaşlanmış, ah vah etmeye, el yazısıyla not ettiği *Extraits de lecture*[55] defterinden Fransızca felsefe özdeyişlerini belli belirsiz mırıldanmaya başlamıştı. O akşam masamın üzerinde De Gérando'nun kitabını, *Tutkuların Zararları Üzerine* başlığı açık olarak buldum. Bu kitabı odama elbette, teyzemin isteği üzerine, adı Amişka olan küçük finoya benzediği için evde herkesin Amişka dediği çok duygulu, hatta romantik ama aklı başında arkadaşı getirip bırakmıştı.

Bütün ertesi günü Fustov'un gelişinin, ondan gelecek bir mek-

55 (Fr.) Okuma parçaları.

tubun, Ratçların evinden gelecek bir haberin sıkıntılı bekleyişi içinde geçirdim... Oysa Ratçların evinden nasıl bir haber bekleyebilirdim? Susanna benim kendisini ziyaret edeceğimi düşünüyor olmalıydı... Gelgelelim, Fustov'la görüşmeden önce onun karşısına çıkacak cesaretim kesinlikle yoktu. Fustov'a yazdığım mektubun her sözcüğü aklımdaydı... Bu sözcüklerin çok güçlü olduğunu düşünüyordum; nihayet akşam geç saatte geldi Fustov.

XIX

Odama her zamanki çabuk ama sakin adımlarıyla girdi. Yüzü soluktu, yol yorgunu gibi geldi bana; olağan zamanlarda hiç olmayan şaşkınlık, merak, hoşnutsuzluk ifadeleri vardı yüzünde. Koşup kucakladım onu, sözümü dinleyip geldiği için teşekkürler ettim ve Susanna'yla konuştuklarımı birkaç sözcükle anlattıktan sonra, defterini verdim ona. İki gün önce Susanna'nın oturduğu odamın penceresine gitti ve bana tek sözcük söylemeden, mektubu okumaya başladı. Hemen odanın karşı köşesine çekildim, rahat okuması için elime bir kitap aldım. Ama ne yalan söyleyeyim, kitabın kapağının köşesinden gizlice, sürekli olarak Fustov'u kolluyordum. Önce oldukça rahat okuyordu, sol eliyle dudağının kıllarını çekiştiriyordu; sonra elini indirdi, öne eğildi. Artık hiç kıpırdamadan okumaya başladı. Bakışı satırların üzerinde koşturuyor, ağzı arada bir açılıyordu. Okumayı bitirdikten sonra kapadı defteri, şöyle bir bakındı, düşündü, defteri tekrar açıp okumaya başladı, başından sonuna kadar okudu. Sonra ayağa kalktı, defteri cebine koydu, kapıya yürüyecek oldu ama birden geri döndü, odanın orta yerinde durdu.

Onun bir şey söylemesini beklemeden,

"Pekâlâ, ne düşünüyorsun?" diye sordum.

Fustov boğuk bir sesle karşılık verdi:

"Ona karşı suçluyum. Yanlış... Düşüncesizlik yaptım... Bağışlanabilecek şey değil benim bu yaptığım, vahşilik...Viktor denen o adama inandım..."

"Ne!" diye haykırdım; "Öylesine nefret ettiğin, adam yerine koymadığın Viktor'a mı inandın? Peki, neler söyledi sana o aşağılık herif?"

Fustov dişlerini gıcırdattı, bana yan döndü. Vicdanı sızlıyordu, farkındaydım...

Kendini zorlayarak mırıldandı:

"Hatırlıyorsundur, o... Viktor denen adam bir maaştan... bir maaştan söz etmişti. Bu uğursuz sözcük yüreğime oturmuştu. Her şeyin nedeni bu sözcüktü. Sorular sormaya başlamıştım o adama... Eh ve o..."

"Ne dedi?"

"O yaşlı adamın... neydi adı? Koptevski bağlamıştı Susanna'ya bu maaşı, çünkü... çünkü... sözün kısası, karşılık olarak..."

Ellerimi çırptım.

"Ve sen buna inandın?"

Fustov başını önüne eğdi.

"Evet! İnandım... Ayrıca, dediğine göre, bir gençle de... Anlayacağın, benim bu yaptığımın affı olamaz."

"Ve sen ilişkini koparmak için gittin Moskova'dan? Ondan uzaklaşmak için?"

"Evet; bu durumda... en iyisi buydu." Sesini yükseltti Fustov: "Çok yanlış yaptım, çok yanlış..."

İkimiz de sustuk. İkimizin de utandığını düşünüyorduk ama benim durumum daha hafifti: Çünkü ben kendi adıma utanmıyordum.

XX

Fustov dişlerini sıkarak devam etti:

"Bu durumda ben o Viktor'un kemiklerini kırmaz mıyım... Oysa suçlu olduğumu düşünmeseydim. Bu numaranın neden yapıldığı şimdi anlaşılıyor: Susanna evlenirse maaşını alamayacaklardı... Alçaklar!"

Elini tuttum Fustov'un.

"Aleksandr," dedim, "Susanna'ya uğradın mı sen?"

"Hayır, uğramadım, doğrudan sana geldim. Yarın gideceğim ona... yarın sabah, erkenden. Bu olayı böyle bırakmak olmaz. Asla olmaz!"

"Peki, sen... seviyor musun onu, Aleksandr?"

Bu sorum incitmişti sanki Fustov'u.

"Elbette seviyorum. Çok bağlandım ona."

"Çok iyi bir kızdır!" diye haykırdım. "Tertemiz bir kızdır!"

Fustov sabırsızca ayağını yere vurdu.

"Peki ama, sen ne sanıyordun? Onunla evlenmeye hazırdım. Temiz, dürüst bir kız olduğu anlaşıldı, artık onunla evlenmeye hazırım, benden yaşlı olsa da, zaten evlenmeyi düşünüyordum onunla."

O anda birden, pencereye kollarını dayamış, oturan soluk bir kadın hayali gördüm gibi geldi bana. Mumlar dibine gelmiş, kurumlanmıştı, odanın içi karanlıktı. Ürperdim, dikkatli baktım, kuşkusuz, pencerenin önünde bir şey göremedim ama dehşet, hüzün, keder, üzüntüyle karışık tuhaf bir duygu doldu içime.

Birden heyecanlanıp Fustov'a:

"Aleksandr!" dedim. "Rica ediyorum, yalvarıyorum, hemen şimdi git Ratçlara, yarın sabahı bekleme! İçimde bir ses bana, senin Susanna'yla bugün kesinlikle görüşmen gerektiğini söylüyor!"

Fustov omuz silkti.

"Neler söylüyorsun sen, insaf! Şu anda saat onu geçiyor, orada herkes çoktan uyumuştur."

"Fark etmez... Tanrı aşkına, hemen git oraya! Aklıma kötü şeyler geliyor... Lütfen, dediğimi yap! Hemen çık buradan, kiralık bir arabaya atla..."

Fustov soğukkanlıca itiraz etti:

"Neler saçmalıyorsun? Bu saatte ne sıfatla gidebilirim oraya? Yarın sabah giderim, o zaman her şey açıklığa kavuşur."

"Ama, Aleksandr, şunu unutma, öleceğini, onu bir daha görmeyeceğini söyledi bana... O anda yüzünü görseydin! Düşün ki son kararını vermek için bana gelmek... ne ağırdı onun için..."

Kendine tekrar hâkim olduğu anlaşılan Fustov mırıldandı:

"Heyecanlı bir kızdır... İlk zamanlar genç kızların hepsi öyledir... Tekrar söylüyorum, yarın her şey yoluna girecek. Şimdilik hoşça kal. Yoruldum, senin de uykun gelmiştir."

Kasketini aldı, çıktı odadan.

Seslendim arkasından:

"Söz ver bana, sonra doğru buraya geleceksin, her şeyi anlatacaksın bana, tamam mı?"

"Söz veriyorum... Hoşça kal!"

Yatağa girdim ama içimde bir huzursuzluk vardı, arkadaşım için üzülüyordum. Geç vakit uyudum ve rüyamda Susanna ile rutubetli birtakım yeraltı pasajlarında dolaştığımızı gördüm; yukarı, temiz havaya çıkmamız gerekirken, dar ve dik merdivenlerden aşağı iniyorduk, giderek daha derinlere iniyorduk, biri tekdüze ve acıklı bir sesle durmadan çağırıyordu bizi.

XXI

Bir el vardı omzumun üzerinde, birkaç kez dürtmüştü beni... Gözlerimi açtım ve tek bir mumun soluk ışığında karşımda Fustov'u gördüm. Korktum. Ayakta sallanıyordu; yüzü sapsarı, neredeyse saçlarıyla aynı renkti; dudakları sarkmış, donuk gözleri yana bakıyordu. Gözlerinin o her zaman yumuşak, içten bakışı nereye kaybolmuştu? Sara hastalığı yüzünden alıklaşmış bir kuzenim vardı... O anda Fustov ona benziyordu. Hemen doğruldum.

"Ne oldu? Neyin var?" diye sordum. "Aman Tanrım!"

Cevap vermedi. Bakışını kaçırdı benden.

"Söylesene, ne oldu? Fustov? Konuş hadi! Susanna mı?"

Fustov hafiften silkinip kendine geldi. Kısık bir sesle,

"O..." diye başladı.

"Neyi var? Gördün mü onu?"

Fustov bakışını gözlerimin içine dikti.

"Susanna yok artık."

"Nasıl, yok?"

"Hiç yok artık. Öldü."

Yataktan fırladım.

"Ne demek öldü? Susanna mı? Öldü mü?"

Fustov bakışını tekrar kaçırdı:

"Evet, öldü; bu gece yarısı..."

"Aklını yitirdi adam!" diye geçirdim içimden.

"Geceyarısında! Peki ama, şu anda saat kaç?"

"Sabahın sekizi. Adam yollayıp haber verdiler. Yarın toprağa verecekler onu."

Fustov'un elini tuttum.

"Aleksandr, sayıklıyorsun... Aklın başında mı senin?"

Karşılık verdi:

"Aklım başımda... Haberi alır almaz sana koştum."

İnsan, telafisi olmayan bir felaketi öğrendiğinde her zaman olduğu gibi, kalbim durmuştu sanki.

"Tanrım! Tanrım!" diye tekrarladım. "Öldü ha! Nasıl olur?! Böyle, birdenbire! Belki de canına kıymıştır?"

Fustov,

"Bilmiyorum," dedi. "Hiçbir şey bilmiyorum. Gece yarısı öldüğünü söylediler, hepsi o kadar.. Yarın toprağa vereceklermiş onu."

"Gece yarısı," diye düşündüm... "Demek, bu gece onu pencerede görür gibi olduğumda, Fustov'a hemen ona gitmesi için yalvardığımda hâlâ hayattaydı..."

Fustov ne düşündüğümü anlamış gibi mırıldandı:

"Bu gece, İvan Demyaniç'ın evine gitmemi söylediğinde hâlâ hayattaydı demek..."

Tekrar düşündüm: "Ne kadar az tanıyormuş Susanna'yı! İkimiz de ne kadar az tanıyormuşuz onu! Heyecanlı bir kız olduğunu söylüyordu, genç kızların hepsi öyleymiş... Oysa o anda Susanna belki de mırıldanıyordu... Başka birini sevebilir miydi, Fustov hakkında çok yanıldığını düşünüyordu..."

Fustov karyolamın yanında bir suçlu gibi, kollarını sarkıtmış, kıpırdamadan dikiliyordu.

XXII

Hemen giyindim.

"Şimdi ne yapmak niyetindesin, Aleksandr?" diye sordum.

Sorumun anlamsızlığına şaşırmış, hayret etmiş gibi baktı yüzüme. Evet, gerçekten, ne yapmalıydı?

"Ama oraya gitmelisin," dedim. "Olayın nasıl olduğunu öğrenmek zorundasın. Belki de bir cinayet söz konusudur. O insanlardan her şey beklenir... Her şeyin ortaya çıkarılması, aydınlatılması gerekiyor... Defterinde ne yazdığını hatırla: Evlenince maaşı kesilecekti, ölünce ise Ratç'a kalacaktı. Hem, ne olursa olsun, son görevini yapman, cesedindin önünde eğilmen, onunla vedalaşman gerekir!"

Fustov'la bir akıl hocası, ağabeyi gibi konuşuyordum. Bu korkunç anda, bu büyük kederin, şaşkınlığın arasında Fustov'a karşı içimde birden kendiliğinden bir üstünlük duygusu oluşmuştu... Bunun nedeni, suçu karşısında kendini ezik, şaşkın, küçülmüş hissettiğini görmem miydi; yoksa felaket bir insanı sarstığında onu hemen her zaman yaraladığı, başkalarının gözünde küçük düşürdüğü, "Kendine hâkim olamadıysan demek sen işe yaramaz birisin" düşüncesini yarattığı için mi? Tanrı bilir! Fustov'u şimdi neredeyse küçük bir çocuk gibi görüyordum, acıyordum ona, kararlı olmam gerektiğini düşünüyordum. Yukarıdan aşağı uzatıyordum ona elimi.

Ama Fustov yüzüme anlamsız, şaşkın bakmayı sürdürüyordu. Onun karşısında üstünlüğüm etkilememişe benziyordu onu, ikinci sorum "Evet, gidecek misin oraya?" oldu. Cevap verdi: "Hayır, gitmeyeceğim."

"Nasıl olur, lütfen! Bunun nasıl olduğunu sorup öğrenmek istemiyor musun? Belki bir mektup bırakmıştır... Bir belge falan... lütfen!"

Fustov başını salladı.

"Gidemem oraya," diye mırıldandı. "Sana da rica etmek için geldim... benim yerime... sen git... ben yapamam bunu... yapamam..."

Fustov birden masaya oturdu, iki elini yüzüne kapadı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Gözyaşları arasından şöyle diyordu:

"Ah, ah! Ah zavallı kız... zavallı... ben seviyo... seviyordum onu... ah, ah!"

Yanında ayakta duruyordum ve itiraf etmek zorundayım, içten olduğu kuşku götürmez bu hıçkırıklar hiç etkilemiyordu beni; yalnızca, Fustov'un böyle nasıl ağlayabildiğine şaşıyor ve onun nasıl çocuk ruhlu biri olduğunu, onun yerinde ben olsam nasıl bambaşka bir davranış içinde olacağımı ancak şimdi anlayabiliyordum. Bundan sonrasını siz düşünün artık! Fustov tamamen sakin olsaydı, belki nefret ederdim ondan, tiksinirdim ama gözümden düşmezdi... saygımı yitirmezdi, Don Juan benim için gene Don Juan olarak kalırdı! Hayatta insan çok geç (ancak birçok tecrübeden sonra), arkadaşının gerçekten düşmüş olduğuna veya zayıflığına

tanık olduğunda ona yakınlık duyma; gerçek içtenliğiyle, gücüyle, içten pazarlıksız olarak her şeyi, gerçeği, neredeyse suçtan kaçışının imkânsız olduğunu kabullenerek, anlayarak ona yardım etme ihtiyacını duyuyor!

XXIII

Fustov'un Ratçların evine gitmesini ısrarla, büyük bir kararlılıkla istemiştim ama saat on ikide ben oraya giderken (Fustov oraya benimle gitmeye kesinlikle karşı çıkmıştı, yalnızca, benden her şeyi nasıl yapması gerektiğini kendisine anlatmasını istemişti), sokağın başını dönüp uzaktan onların, pencerelerinden birinde ölünün başucunda yanan mumun soluk ışığı olan evini görünce anlatılamaz bir korku soluğumu kesti; o anda seve seve geri dönebilirdim... ama toparladım kendimi, eve girdim. Antrede buhur ve balmumu kokusu vardı. Tabutun gümüş sırmalarla donatılmış pembe kapağını köşede, duvara dayamışlardı. Yan odalardan birinden, yemek odasından, eşekarısı uçuyormuş gibi bir uğultu, zangocun tekdüze mırıltısı geliyordu. Konuk odasından kadın hizmetçinin uykulu yüzü uzandı, alçak sesle sordu:

"Cenaze için mi geldiniz?"

Yemek odasının kapısını gösterdi bana. Odaya girdim. Tabutun başı kapıya doğru yatırılmıştı; gözüme ilk çarpan, saçaklı yastıkların üzerinde, Susanna'nın beyaz çiçekler içinde siyah saçları oldu. Yandan yaklaştım tabuta, haç çıkardım, yerlere kadar eğildim önünde, baktım... Tanrım! Nasıl hüzünlü bir görüntüydü o! Zavallı, mutsuz Susanna, ölüm bile acımamıştı ona; ölülerin yüzünde çoğu zaman görülen, insanı duygulandıran sakinliği, o huzuru bile (güzelliği demeyeceğim) esirgemişti ondan. Susanna'nın koyulaşmış, neredeyse kahverengi olmuş küçük yüzü eski tasvirlerin yüzünü andırıyordu, aynı ifade onun yüzünde de vardı! Sanki umutsuz bir çığlık atmaya hazırlanıyordu ve sesi çıkmadan dudaklarında donup kalmıştı ... Kaşlarının arasındaki kırışık bile düzelmemişti, parmakları sıkılı kalmıştı...

Elimde olmadan başka yana çevirdim bakışımı ama çok geçmeden, kendimi zorlayarak dikkatli, uzun uzun baktım ona. Ağır bir

keder doldu ruhuma ama yalnızca keder değil. Kendi kendime verdim kararımı: "Bu kızcağız şiddet kullanılarak öldürüldü, kesin bu!" Tabutun önünde duruyor, Susanna'nın yüzüne bakıyordum. Ben odaya girdiğimde sesini yükselten, birkaç sözcüğü tane tane söyleyen zangoç duayı tekrar uğultulu okumaya başlamış, iki kez de esnemişti. Bir kez daha yerlere kadar eğildim Susanna'nın önünde ve koridora çıktım. Konuk odasının kapısında Bay Ratç dikiliyordu. Üzerinde alaca renkli bir Buhara cüppesi vardı, işaret edip "yanına" çağırdı beni, kendi çalışma odasına (az kalsın, "inine" diyecektim) götürdü. Kasvetli, dar bu odada kesif bir ekşi tütün kokusu vardı, buraya girince elimde olmadan, aklıma kurt veya tilki ini gelmişti.

XXIV

Kapıyı kapar kapamaz konuşmaya başladı Bay Ratç:

"Kalp! Kalp kapakçıklarının parçalanması... zarlar... Bilginiz var mı? Kalp kapakçıkları... Böyle bir felaket işte! Dün akşam bir şey fark etmedik... Hiçbir şeyi yoktu... Birden: Gümmm! Patt! Şrakk! ve son! Bitti! Dedikleri gibi: *'Heute roth, morgen todt!'*[56] Evet, böyle bir şeyi beklemeliydik: Her an bekliyordum bunu, Tombov'da alay doktorumuz Galimbovski, Vikentiy Kazimiroviç Galimbovski... uyarmıştı beni... adını duymuş olmalısınız... kendisi çok iyi, uzman bir doktordur!"

"Adını ilk kez duyuyorum," dedim.

Bay Ratç önce alçak sesle, sonra sesini giderek yükselterek (belirgin bir Alman aksanıyla konuşması da şaşırtıyordu beni) devam etti:

"Neyse, önemli değil, öyle işte... Bu doktor sık sık uyarıyordu beni: 'Hey! İvan Demyaniç! Hey! Dostum, dikkatli ol! Üvey kızının kalbinde organik bir eksiklik var, *hypertrophia cordialis*![57] Çok tehlikelidir! Güçlü heyecanlara gelmez... Sağlıklı düşünmeyi de etkiler...' Düşünsenize, genç bir kız için ne kötü bir şey! Sağlıklı düşünmeyi bile etkiliyor... Ha... ha... ha..."

56 (Alm.) Bugün sağdı, yarın ölü!

57 (Lat.) Kalp büyümesi!

Bay Ratç tam eski kahkahalarıyla gülmeye başlamıştı ki birden tuttu kendini, kahkahasını öksürüğe çevirdi...

Böyle söylüyordu Bay Ratç! Bütün bunları öğrendikten sonra... ona doktor çağırıp çağırmadıklarını sormayı bir görev bildim.

Bay Ratç önce bir an duraladı bile.

"Elbette çağırdık..." dedi. "İki doktora haber verdik ama olan olmuştu... *abgemacht*! Düşünün: İkisi aynı anda çarpıştılar." Bay Ratç galiba karşılaştılar demek istiyordu. "Yüksek sesle aynı şeyi söylediler: Kalp! Kalp! Otopsi yapmayı önerdiler ama ben... anlayacağınız gibi, kabul etmedim..."

"Yarın da toprağa verilecek, öyle mi?" diye sordum.

"Evet, evet, yarın, yarın toprağa vereceğiz güvercinimi! Gece yarısı saat tam on ikide evden çıkaracağız onu... Buradan Tavuk Ayakları Üzerinde Nikola Kilisesi'ne... götüreceğiz. Biliyor musunuz o kiliseyi? Sizin Rus kiliselerinizin tuhaf isimleri var... Sonra ıslak toprak ananın bağrında son sığınağına yatıracağız! Siz lütfedip gelecek misiniz? Yeni tanıştık sizinle ama şunu söyleyebilirim, kibarlığınız, güleryüzlülüğünüz, yüce gönüllülüğünüz..."

Hemen "evet" anlamında başımı eğdim.

Bay Ratç içini çekti.

"Evet, evet, evet, böyle işte... nasıl derler, aydınlık gökyüzünde çakan bir şimşek gibi! *Ein Blitz aus heiterem Himmel*!"

"Peki, ölmeden önce bir şey söylemedi mi Susanna? Bir şey bırakmadı mı?"

"Kesinlikle, ne bir şey söyledi, ne de bıraktı! Öylece gitti! Küçücük bir not bile bırakmadı! Düşünün, beni uyandırıp onun yanına çağırdıklarında, düşünebiliyor musunuz! Ölmüştü! Çok kötü oldum; hepimizi çok üzdü! Öğrenince Aleksandr Davıdıç da çok üzülecek. Moskova'da olmadığını söylüyorlar, Moskova'da değil midir kendisi?"

"Birkaç gün kalmak için..."

Demiştim ki odaya giren hizmetçi (antrede gördüğüm kızdı bu) sözümü kesti:

"Viktor İvanıç kızağının hâlâ hazır olmadığını söylüyor..."

Yüzü gene uykuluydu ve bu kez yüzündeki, efendilerin, hizmetçilerinin onların bir açığından haberi olduğunu bildiklerinde on-

lara bağırıp çağırmadıkları, onları cezalandırmadıkları zamanlar yüzlerindeki kaba, küstah yüz ifadesi şaşırtmıştı beni.

İvan Demyaniç kısa adımlarla yürüdü hizmetçiye doğru.

"Tamam, tamam," dedi. Seslendi: "*Elenora Karpovna! Leonore! Lenchen!*[58] Lütfen buraya geliniz!"

Kapının dışında birtakım bağrışmalar oldu, o anda Viktor'un öfkeli sesi duyuldu:

"Ne demek oluyor bu? Polise yürüyerek mi gideceğim?"

İvan Demyaniç telaşlandı:

"Şimdi, şimdi! Elenora Karpovna, buraya gelir misiniz?"

Bitişik odadan Elenora Karpovna'nın sesi geldi:

"*Aber*, İvan Demyaniç, *ich habe keine Toilette gemacht*!"[59]

"*Macht nichts. Komm herein*!"[60]

Elenora Karpovna başörtüsünü başında iki parmağıyla tutarak girdi odaya; üzerinde önü açık sabahlığı vardı, saçlarını da henüz taramamıştı. İvan Demyaniç hemen onun yanına gitti.

Parmağıyla, telaşlı bir kapıyı, bir pencereyi göstererek mırıldandı:

"Duyuyor musunuz, Viktor atı istiyor. Lütfen ilgilenin, acele edin... *Der Kerl schreit so*!"[61]

Elenora Karpovna cevap verdi:

"*Der Viktor schreit immer, İvan Demyaniç, Sie wissen wohl.*[62] Söyledim arabacıya, tam hayvana yulaf verecek zamanı bulmuş..." Elenora Karpovna bana dönüp ekledi: "Görüyorsunuz işte, böyle bir felaket geldi başımıza, Susanna İvanovna'nın böyle bir şey yapacağını kim düşünebilirdi?"

Ratç birden yükseltti sesini:

"Böyle bir şey yapacağını ben her zaman bekliyordum!" Böyle derken kollarını havaya öyle kaldırmıştı ki Buhara cüppesinin önü açılmış, madeni düğmeli çirkin güderi kemeri görünmüştü. "Kalp krizi! Kalp kapakçığı! Kalp hipertrofisi!"

Elenora Karpovna hemen tekrar etti:

---

58 (Alm.) Leonora! Lenhen!

59 (Alm.) Ama henüz giyinik değilim!

60 (Alm.) Saçma. Gel hadi!

61 (Alm.) Çok bağırıyor!

62 (Alm.) Viktor her zaman bağırır, bunu çok iyi biliyorsunuz.

"Evet, evet, hiper... evet, işte o... Ama ben çok üzüldüm, gene de söyleyeceğim..." Elenora Karpovna'nın kaba yüzü biraz buruştu, kaşları üçgen gibi kalktı ve küçük bir gözyaşı damlası bir kuklanınki gibi cilalı, yuvarlak yanağına damladı... "Yaşaması, her şeyden... her şeyden yararlanması gereken böyle genç bir insan için çok üzgünüm... çok... Durup dururken böylesi bir felaket!"

Bay Ratç, Elenora Karpovna'nın sözünü kesti:

"*Na! gut, gut... geh, alte!*"[63]

Elenora Karpovna,

"*Geh' schon, geh'*,"[64] diye homurdandı.

Hâlâ parmaklarıyla başörtüsünü tutarak, gözyaşları dökerek çıktı odadan.

Onun arkasından yürüdüm. Viktor, yakası kunduz kürkü öğrenci üniformasıyla antredeydi, selam vermedi bana, bunun için içimden çok teşekkür ettim ona.

Fustov'a gittim.

XXV

Arkadaşımı odasında buldum. Köşede, başı önünde, kollarını göğsünün üzerinde çapraz yapmış, oturuyordu. Donakalmış, çok derin bir uykudan uyandırılmış biri gibi durgun, şaşkın, bakınıyordu. Ratç'ın evinden geldiğimi söyledim; emekli savaşçının, karısının söylediklerini, ikisinin bende bıraktıkları izlenimi anlattım; bende kızcağızın hayatına kendisinin son verdiği kanaatinin yer ettiğini söyledim...

Fustov, yüz ifadesinde bir değişiklik olmadan dinliyordu beni, hep aynı şaşkınlıkla bakınıyordu.

Neden sonra sordu bana:

"Onu gördün mü?"

"Gördüm."

"Tabutta mı?"

Fustov, Susanna'nın gerçekten ölmüş olabileceğine inanamıyor gibiydi.

---

63 (Alm.) Tamam, iyi, iyi... git sen, yaşlı kadın!

64 (Alm.) Gidiyorum, gidiyorum.

"Evet, tabutta."

Fustov yüzünü buruşturdu, gözlerini yere indirdi ve yavaşça alnını ovaladı.

"Üşüyor musun?" diye sordum.

Bir an bekledikten sonra başını anlamsız sallayarak soruma cevap verdi:

"Evet, kardeşim, çok üşüyorum."

Ona Susanna'nın kesinlikle kendini zehirlediğini, belki de onu zehirlediklerini, bunun böyle bırakılamayacağını anlatmaya çalıştım...

Fustov yüzüme baktı. Gözlerini yavaş, genişçe açarak şöyle dedi:

"Bu durumda ne yapabiliriz? Ama... öğrenilirse daha kötü. Gömmezler onu... Sesimizi çıkarmamamız... öyle bırakmamız gerekir."

Oysa, bu son derece basit düşünce hiç aklıma gelmemişti. Arkadaşım haklıydı.

"Ne zaman... toprağa verecekler onu?" diye ekledi.

"Yarın."

"Sen gidecek misin oraya?"

"Gideceğim."

"Eve mi, yoksa doğrudan kiliseye mi?"

"Eve de, kiliseye de; oradan da mezarlığa."

"Ben gitmeyeceğim..." diye fısıldadı Fustov, "Yapamam bunu, yapamam..."

Hıçkırmaya başladı. Sabahleyin böyle derken de hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Ağlayan insanların, genelde önemsiz olsalar da, bazı sözcükleri (özellikle aynı sözcükleri, başkalarını değil) söylerken ağlamaya başladıklarına çok kez tanık olmuştum. İnsanda onu sarsan bir duygunun, başka birine veya kendine acıma hissinin kapağını açtığı bir gözyaşı kaynağı olsa gerek... Hatırlıyorum, yanımda bir köylü kadın kızının yemekte ansızın öldüğünü anlatırken hüngür hüngür ağlamaya başlamış, şu sözcükleri söylediğinde anlatmaya devam edememişti: "Fekla, ne oluyor?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Anacığım, tuz nerede... tuz nerede... tu-uz..." Bu "tuz" sözcüğü ağlatıyordu kadını. Ne var ki Fustov'un gözyaşları sabah olduğu gibi, şimdi de pek etkilemiyordu beni. Bana Su-

sanna'nın onun için bir şey bırakıp bırakmadığını nasıl sormadığını anlayamıyordum. Aslında, aralarındaki aşk benim için bir muammaydı: Bir muamma olarak da kaldı.

Fustov on dakika ağladıktan sonra ayağa kalktı, gidip kanepeye uzandı, yüzünü duvara döndü, hareketsiz kaldı. Bir süre bekledim, onun hiç kıpırdamadığını, sorularıma cevap vermediğini görünce kalkıp gitmeye karar verdim. Belki de yanlış düşünüyorum ama sanırım, uyumuyordu. Bununla birlikte, bu onun üzülmediği anlamına gelmezdi... ama öyle bir yapısı vardı onun, hüzünlü duygulara uzun süre katlanamıyordu... Çok olağan bir şeydi bu!

XXVI

Ertesi gün saat tam on birde oradaydım. Alçak bulutlardan sanki ince bulgur taneleri dökülüyordu, dondurucu bir soğuk yoktu, hava yumuşayacağa benziyordu ama havada sert, hiç de hoş olmayan bir esinti vardı...Tam bir Paskalya soğuğu... Bay Ratç'la evinin kapısında karşılaştım. Beyaz şeritleri olan siyah bir frak vardı üzerinde, başında şapkası yoktu; telaşlıydı, elini kolunu sallıyor, avuç içlerini kalçalarına vuruyor, kâh evin içine doğru, kâh sokağa, beyaz örtülü cenaze arabası ile, yanlarında eski kaputlarının üzerine matem kaputlarını giymiş, matem şapkalarını buruşuk gözlerinin üzerine indirmiş, ellerindeki henüz yakılmamış meşalelerin saplarını yumuşak kara dalgın dalgın sokup çıkaran dört garnizon askerinin beklediği iki arabanın olduğu yere doğru bağırıyordu. Bay Ratç'ın kır saçları kırmızı yüzünün üzerinde bir şapka gibi duruyordu ve sesi, o madeni sesi, zorlanmaktan kesik kesik çıkıyordu. Bağırıyordu Bay Ratç:

"Çam ne oldu? Getirin çamı! Buraya getirin! Çam dallarını buraya getirin! Şimdi çıkarıyorlar tabutu! Çamı getirin! Çabuk buraya getirin! Acele edin!"

Son bir kez daha "Acele edin!" diye bağırdıktan sonra içeri koştu. Anlaşılan, tam zamanında orada olmak için çok dikkat etmiş olsam da, geç kalmıştım: Bay Ratç acele ediyordu. Ölü duası okunmuştu: Papazlar (birinin başında Ortodoks papazlarına özgü silindir şapka vardı, biraz daha genç olanı ise saçlarını pek özenerek

taramış, yağlamıştı) yardımcılarıyla birlikte kapının önüne çıktı. Onların hemen arkasından arabacı ve iki kapıcıyla sucunun taşıdığı tabut göründü. Bay Ratç en arkada, parmaklarıyla tabutun kapağını tutarak yürüyor ve sürekli şöyle diyordu:

"Yavaş olun, yavaş olun!"

Onun arkasında, (aile fertlerinin ortasında) gene beyaz şeritleri olan siyah elbisesiyle Elenora Karpovna vardı; kapıdan en son olarak yeni resmî giyisisiyle, kabzası ipek bantlı meçiyle Viktor çıktı. Taşıyanlar tabutu cenaze arabasına yavaşça yerleştirdiler; garnizon askerleri meşaleleri yaktılar (hemen çatırdayarak, tüterek yanmışlardı); eski giysiler içinde yaşlı bir kadının ağladığı duyuldu; zangoçlar dualar okumaya başladı; bulgur gibi kar taneleri birden sıklaştı, "beyaz sineklere" dönüştü; Bay Ratç haykırdı:

"Yolun açık olsun!"

Cenaze alayı yürüdü. Tabutun arkasından yürüyenler arasında Bay Ratç'ın ailesinden olanlar dışında toplam beş kişi vardı: Boynunda kurdelesi soluk, (belki de kiralık) Stanislav nişanı olan emekli, çok yaşlı bir ulaştırma subayı; mahalle polisinin uysal yüzlü, gözleri fıldır fıldır, ufak tefek yardımcısı; kalın yünlü kumaş paltolu bir ihtiyar; mavi önlüklü çok şişman bir balık tüccarı (sattığı malın kokusu üzerindeydi) ve ben. Kadınların olmamasına (çünkü Elenora Karpovna'nın iki teyzesi, köftecinin kız kardeşlerini, mor burnunun üzerinde mavi gözlüğüyle, yamuk yürüyen bir kızı arkadaştan saymak olmazdı), ölenin hiç arkadaşının, dostunun cenazede bulunmamasına önce şaşmıştım ama biraz düşününce Susanna'nın, kişiliğiyle, eğitimiyle, geçmişiyle, yaşadığı ortamda arkadaşının olamayacağını anladım.

Kilise hayli kalabalıktı, yabancılar tanıdıklardan daha fazlaydı ve yabancı oldukları yüzlerindeki ifadeden belliydi. Dualaların okunması kısa sürdü. Bay Ratç'ın pek duygulu, tam bir Ortodoks gibi haç çıkarması, neredeyse zangoçlarla birlikte dua okuması (ama başka notalarla) şaşırtmıştı beni. Nihayet sıra ölüyle vedalaşmaya gelince, önünde yerlere kadar eğildim ama son kez öpmedim onu; oysa Bay Ratç, tersine, bu korkunç görevi pek ciddiyetsiz, yerine getirdi; Stanislav nişanı olan subayı fazlaca öne eğilerek tabutun yanına, ikram ediyor gibi, davet etti; çocuklarını koltuk altla-

rından tutup kaldırarak sırayla tabuta götürdü. Elenora Karpovna, Susanna'yla vedalaştıktan sonra kilisenin her yerinden duyulabilecek kadar yüksek sesle ağlamaya başladı ama çabuk sakinleşti, sinirli bir fısıltıyla sordu:

"Çantam nerede benim?"

Viktor bir kenarda pek mağrur dikiliyordu. Kendisinin bu tür âdetlere uzak olduğunu, yalnızca görevini yerine getirmiş olmak için burada bulunduğunu anlatmak istiyor gibi bir duruşu vardı. En üzgün görünen, on beş yıl önce Tambovsk ilinde kadastrocu olan, o günden beri de Ratç'ı hiç görmemiş paltolu ihtiyardı. Susanna'yı hiç tanımamıştı ama büfede iki kadeh votka içmişliği vardı. Teyzem de kilisedeydi. Ölen kızın, beni ziyarete gelen kız olduğunu nasılsa öğrenmiş ve çok üzülmüştü! Benimle ilgili bir kuşkusu yoktu ama olayların bu tuhaf rastlantısını kendine açıklayamıyordu... Neredeyse, Susanna'nın bana olan aşkından intihar ettiğine karar verecekti ve en siyah matem giysilerini giyip, kalbi parçalanarak, gözyaşları dökerek kiliseye gelmiş, ölen kızın ruhunun huzura kavuşması için "Hüzün Yatıştıran" tasvirinin önüne mum koyup yaktıktan sonra yere diz çökmüş, dualar ediyordu... "Amişka" da onunla gelmişti, o da öyle dua ediyordu ama o bana daha çok bakıyor, korkuyordu... Bu yaşlı kız, ne yazık ki bana karşı ilgisiz değildi. Kiliseden çıkışta teyzem bütün parasını (on rubleden fazla) yoksullara dağıttı.

Vedalaşma töreni nihayet bitti. Tabutun kapağını kapamaya hazırlanıyorlardı. Tören süresince, zavallı kızın donuk yüzüne doğrudan bakacak gücü kendimde bulamamıştım. Ama bakışım arada bir hafiften o yana kaydığında Susanna sanki her seferinde şöyle diyor gibi gelmişti bana: "O gelmedi, o gelmedi." Tabutun kapağını kaparlarken tutamadım kendimi, çabucak bir göz attım Susanna'nın yüzüne, elimde olmadan sordum... "Neden yaptın bunu?" Aynı şeyi tekrar duyar gibi oldum... "O gelmedi!"

Çekiçle çaktılar çivileri ve her şey bitti.

XXVII

Tabutun arkasından mezarlığa yürüdük. Çoğunluğu avare, değişik tipte toplam kırk kişiydik. Zor yürüyüş bir saatten fazla sürdü. Ha-

va daha da kötüleşmişti. Viktor yarı yolda faytona bindi ama Bay Ratç, hayatını mahvettiği genç kızı bir zamanlar Semyon Matveiç'le o uğursuz görüşmesinden sonra mağrur bir tavırla evine götürürken karda yürüdüğü gibi, şimdi de öyle, sağlam adımlarla yürüyordu. Saçlarında, kaşlarında kar taneleri vardı; kâh sık soluyor, yüksek sesle bir şeyler söylüyor, kâh kendini toparlayıp, soğuktan morarmış yanaklarını şişiriyordu... Evet, güldüğü düşünülebilirdi. Tekrar, Susanna'nın defterine yazdıklarını hatırlıyordum: "Ben öldükten sonra maaşım İvan Demyaniç'e ödenecek."... Sonunda geldik mezarlığa. Yeni açılmış bir mezarın önünde durduk. Son dualar çabuk okundu: Soğuktan herkes titriyordu, acele ediyordu. Tabut iplerle derin çukura indirildi; toprak atmaya başladılar. Bay Ratç burada da heyecanını göstermekten geri kalmadı; tabutun üzerine toprağı kürek kürek öylesine aceleyle atıyordu, bunu yaparken bir ayağını öne öylesine uzatıyordu, bedenini öylesine gösterişli öne çıkarıyordu ki... insan can düşmanını bile böylesine hırslı taşlayamazdı.

Viktor gene kenarda duruyordu. Kaputuna sarınmış, çenesini kunduz yakasının arasına sokmuştu. Bay Ratç'ın öteki çocukları babalarına yardım ediyordu; toprak ve kum atmak hoşlarına gidiyordu. Bunun için suçlamak olmazdı onları. Bir süre sonra çukurun yerinde bir tümsek oluşmuştu.

Dağılmaya hazırlanıyorduk ki Bay Ratç birden asker gibi sola döndü, avuç içleriyle kalçalarına vurarak herkesin duyacağı kadar yüksek sesle "erkek beyefendilere", aynı zamanda "saygıdeğer din görevlilerine" mezarlığın hemen yanındaki "değerli Sigizmund Sigizmundoviçimizin" lokantasının geniş salonunda "ölü yemeğine davetli olduklarını..." bildirdi. Böyle dedikten sonra mahalle polisi yardımcısına döndü ve Lüteran kiliseye karşı duyduğu bütün duygusallığa, hüzne karşın, kendisinin, İvan Demyaniç Ratç'ın, gerçek bir Rus olarak, eski Rus âdetlerine büyük değer verdiğini söyledikten sonra sesini yükselterek ekledi:

"Benim karımla birlikte lütfedip buraya gelmiş olan bayanlar varsın eve gitsinler ama biz erkekler ölen kızımızın ölümünü küçük bir ziyafetle analım!"

Bay Ratç'ın bu önerisi içten bir hoşnutlukla karşılandı. "Değerli"

din adamları kendi aralarında pek anlamlı bakıştılar, ulaştırma subayı İvan Demyaniç'ın omzunu okşadı, onun bir vatansever ve iyiliksever olduğunu söyledi.

Hep birlikte lokantaya gittik. İkinci katta geniş ve uzun ama tamamen boş odanın ortasında şişelerin, yemeklerin, çatal kaşıkların, bardakların hazır olduğu, sandalyelerle çevrili iki masa vardı; votka ve oruç yağı kokusuna karışan sıva kokusu burnu yakıyor, soluk almayı zorlaştırıyordu. Mahalle polisi yardımcısı yönetici sıfatıyla, din adamlarını daha çok oruç yemeklerinin olduğu baş köşeye oturttu; onlardan sonra öteki konuklar oturdu; ziyafet başladı. Burada "ziyafet" gibi, neşeyi çağrıştıran bir sözcük kullanmak istemezdim ama başka hiçbir sözcük de ortamı anlatmak için uygun değildi. Başlangıçta her şey, hüznün hiç olmadığı bir sakinlikte devam ediyordu; ağızlar çiğniyor, kadehler boşalıp doluyor ama arada bir, belki sindirim sıkıntısının, belki de hüznün neden olduğu iç çekişler duyuluyordu; ölüm hatırlanıyordu, hayatın boşluğundan, yeryüzü umutlarının boşluğundan söz ediliyordu. Ulaştırma subayı bir öykü anlattı. (Elbette askerlikle ilgiliydi anlattığı öykü ama öğreticiydi de.) Silindir şapkalı papaz onadı onun anlattığı öyküyü, doğru olduğunu söyledi ve Savaşçı İvan'ın yaşamından gene ona benzer bir öyküyü anlattı. Saçı çok düzgün taralı öteki papaz ise, daha çok yemekle ilgileniyor olsa da, genç kızların erdemi üzerine öğretici bir şeyler söyledi. Ne var ki herkes biraz değişmiş gibiydi. Yüzler kızarmış, sesler yükselmiş, kahkahalar duyulmaya başlamıştı. Naralar yükseliyor, "sevgili kardeşim benim", "canımın içi", "vay yavrum", hatta "öküz herif" gibi dostça hitaplar duyuluyordu; kısacası, Rus halkının çakırkeyif olduğunda yürekten kullandığı her sözcük bol bol kullanılmaya başlamıştı. Nihayet Tsimlyanski şampanyaları patlatıldığında gürültü iyice yükseldi: Biri horoz gibi bile ötmüştü, bir başka konuk ise şampanyasını içtiği kadehini dişleriyle çiğneyip yutabileceğini söyledi. Yüzü artık kırmızı değil, mor Bay Ratç birden ayağa kalktı; (o ana kadar çok gürültü yapmış, kahkahalar atmıştı) bir konuşma yapması için kendisine izin vermelerini rica etti. Herkes bağırmaya başladı:

"Konuşun! Konuşun!"

Paltolu ihtiyar ellerini çırparak haykırdı:

"Bravo!"

Ama o anda yerde oturuyordu... Bay Ratç kadehini başının üzerinde yükseklere kaldırdı ve kısa ama etkileyici bir konuşma yapacağını, "yeryüzündeki, nasıl desem, kabuğunu (*die irdische Hulie*) burada bırakıp gökyüzüne yükselen, derinlere dalan...", Bay Ratç düzeltti, "batan...", tekrar düzeltti, "dalan... çok güzel bir ruhu kısaca anlatmak niyetinde olduğunu" söyledi.

Ağırbaşlı ama kararlı bir fısıltı duyuldu:

"Çok saygıdeğer Peder! Kıymetli dostum! Senin gırtlağının güçlü olduğunu söylüyorlar; hadi şarkı söylesene: 'Bomboş tarlaların ortasında yaşıyoruz!'"

Konuklar mırıldandılar:

"Şş! şş! Kesin artık! Ne yapıyorsunuz."

Bay Ratç şarkı dinlemek isteyen konuğa doğru sertçe bakarak devam etti:

"... Onu çok seven ailesini üzdü... Bütün ailesine unutulmaz bir keder bırakıp gitti!"

"Evet!" diye haykırdı İvan Demyaniç, "Rus atasözü çok doğru söylüyor: 'Kader ezmez, parçalar...'"

Masanın öte ucundan hırıltılı bir ses yükseldi:

"Durun! Baylar! Şu anda para kesemi çaldılar!"

Cızırtılı başka bir ses duyuldu:

"Vay, alçak!"

Ve arkasından bir şamar şakladı!

Aman Tanrım! Neler oluyordu! Sanki, o ana kadar içimizde zaman zaman homurdanıp duran, hiç kıpırdamayan vahşi bir hayvan birden zincirlerinden boşanmış, kabarık yelesinin bütün renkleriyle, arka ayaklarının üzerinde ayağa kalkmıştı. Herkesin içinde gizli bir beklentinin olduğu belliydi: Ziyafetin doğal olarak, ortalığın dağılacağı bir "skandalla" biteceğini bekliyorlardı... Tabaklar, bardaklar kırılıp dökülüyor, sandalyeler devriliyor, kulakları sağır eden çığlıklar yükseliyor, havada eller kalkıp iniyor, etekler uçuşuyordu; kavga başlamıştı!

O ana kadar yerinde gayet sakin oturan yanımdaki balık tüccarı çılgınlar gibi bağırıyordu:

"Gebert onu! Gebert onu!" Olağandı bu, on bardak votka içmişti... "Gebert onu!"

Kim kimi, neden gebertecekti, kendisi de bilmiyordu... Yırtınırcasına bağırıyordu.

Mahalle polisi yardımcısı, ulaştırma subayı, konuşmasının böyle bir şeye sebep olacağını herhalde hiç beklemeyen Bay Ratç kendisi bile sükûneti sağlamaya çalışıyorlardı... ama bir faydası olmuyordu. Yanımdaki balık tüccarı bile Bay Ratç'ın üzerine saldırmıştı. Yumruklarını savurarak bağırıyordu:

"Kızcağızı öldürdün, kahrolası pis Alman! Polisi satın aldın, şimdi de hava atıyorsun!"

Garsonlar geldi...

Daha sonra neler oldu, bilmiyorum; kasketimi kaptığım gibi, tabana kuvvet kaçtım! Son hatırladığım, yalnızca bir şeyin çok kötü çatırdadığıydı; kurutulmuş bir balık iskeletini paltolu ihtiyarın saçları arasında gördüğümü, papazın şapkasının odanın bir ucundan bir ucuna uçtuğunu, köşede oturan Viktor'un sapsarı yüzünü, birinin boz sakalını başka birinin adaleli elleri arasında gördüğümü hatırlıyorum... Sevgili Sigizmunt Sigizmuntoviç'in zavallı Susanna'nın anısına düzenlediği "ölü yemeğinden" çıkarken son hatırladıklarım işte bunlardı...

Odamda biraz dinlendikten sonra Fustov'a gittim, o gün boyunca tanık olduğum her şeyi anlattım ona. Fustov oturduğu yerde, başını önünden kaldırmadan, elleri bacaklarının altında dinledi beni. Tekrar "Ah, zavallım benim, zavallım!" diye mırıldandıktan sonra gene kanepeye uzandı, arkasını bana döndü.

Bir hafta sonra tamamen iyileşmiş, eskisi gibi yaşamaya başlamıştı. Hatıra olarak Susanna'nın defterini bana vermesini rica ettim; hiç zorluk çıkarmadan verdi bana defteri.

XXVIII

Aradan birkaç yıl geçti. Teyzem ölmüştü; Moskova'dan Petersburg'a taşınmıştım. Fustov da Petersburg'daydı. Maliye bakanlığında çalışıyordu, çok seyrek görüyordum onu ve hiç yakınlık da hissetmiyordum kendisine. Benim için herkes gibi bir memurdu,

hepsi o kadar! Yaşıyorduysa ve bekardıysa, demek hâlâ değişmemişti: Ufak tefek bir şeyler yapıyor, sporla ilgileniyor, eskiden olduğu gibi yürekler yakıyor ve gök mavisi Napoléon üniformasıyla kadın arkadaşlarına pozlar veriyordu. Bir ara birtakım işlerim için Moskova'ya gittim. Ne yalan söyleyeyim, orada bir şeyi öğrenince çok şaşırdım: Eski tanıdığım Bay Ratç'ın hayatında hoş olmayan değişiklikler vardı. Karısı iki çocuk, "gerçek bir Rus olarak", Bryaçeslav ve Vyaçeslav diye vaftiz ettirdiği iki erkek çocuk vermişti ona ama evi yanmıştı, emekliliğini istemek zorunda kalmıştı; en önemlisi de, en büyük oğlu Viktor'un, borçları yüzünden cezaevinde olmasıydı... Moskova'da bulunduğum süre içinde Bay Ratç benim de bulunduğum bir ortamda Susanna hakkında son derece çirkin, küçük düşürücü şeyler söyledi! Kuşkusuz, ben gene de, kaderin öldükten sonra bile unutulma şansını tanımadığı zavallı kızı savunacak oldum ama ileri sürdüğüm kanıtlar dinleyicilerimin büyük çoğunluğunda pek etkili olmadı. Ama anlattıklarım içlerinden birini, şair olan bir üniversite öğrencisini duygulandırdı. Ertesi gün bir şiir gönderdi bana. Ama unuttum o şiiri, sonu şöyle bitiyordu:

Ama terk edilmiş mezarında
İftiranın sesi susmuyordu...
Ama sızlanıyordu sevimli hayalet
Ve mezarın üzerindeki çiçekleri yakıyordu!

Bu dizeleri okuyunca derin düşüncelere daldım. Susanna'nın hayali karşımdaydı; gene odamın buz tutmuş penceresini gördüm; o geceyi hatırladım, kar fırtınasının ıslığını, o sözcükleri, o hıçkırıkları... Düşünmeye başladım: Susanna'nın Fustov'a aşkı nasıl açıklanabilirdi? Susanna, terk edildiğini anlayınca neden öylesine çabuk ve öylesine önüne geçilemez bir biçimde umutsuzluğa kapılmıştı? Neden beklemek, acı gerçeği sevdiği insanın ağzından duymak, nihayet, ona bir mektup yazmak istememişti? Böyle birden, dipsiz bir uçuruma başüstü neden atmıştı kendini? Şöyle cevap vereceklerdir bu sorularıma: Çünkü büyük bir tutkuyla seviyordu Fustov'u; Fustov'un ona olan sevgisinden, saygısından en küçük bir kuşkuya katlanamamıştı. Öyle olabilir ama belki Fus-

tov'u hiç de o kadar büyük bir tutkuyla sevmiyordu; onun hakkında yanılmıştı ama son umudunu ona bağlamıştı ve bu adamın bile, ilk karşılaştığı iftiracının söylediklerine inandığı, küçümseyerek onu terk ettiği düşüncesini kabul edemiyordu...

Onu öldürenin ne olduğunu kim söyleyebilir: Gururunun incinmesi mi, içinden çıkamadığı durumun üzüntüsü mü ya da, nihayet, genç yaşta öylesine bağlandığı, ona öylesine inanan, güvenen, saygı besleyen insanın anısı mı? Kim bilebilir: Belki de tam o anda, ölü dudaklarında "O gelmedi!" dediğini duyar gibi olduğum o anda sevdiği insanın, Mihail'inin yanına gitmekte olduğu için ruhunda büyük bir sevinç vardı... İnsan hayatının gizemleri çoktur, aşk da bu gizemlerin en basitidir... Ama gene de hâlâ, Susanna'nın hayali gözümün önüne geldiğinde onun için üzülmeden, kaderini kınamadan edemem ve elimde olmadan bir fısıltı dökülür dudaklarımdan: "Mutsuz kız! Mutsuz kız!"

Teğmen Yergunov'un Öyküsü

(История Лейтенанта Ергунова)

I

Kuzma Vasilyeviç Yergunov o akşam tekrar anlattı bize öyküsünü. Aslında düzenli olarak her ay bir kez tekrar anlatırdı ve anlattıklarını en küçük ayrıntısına varana dek neredeyse ezbere biliyor olmamıza karşın, her seferinde aynı olan öyküsünü yeni bir hazla dinlerdik. Bu ayrıntılar (şöyle demek mümkünse) yeni kesilmiş bir ağacın gövdesi gibi yer yer yeni filizler verirdi. Sohbet arkadaşımızın huyunu çok iyi bildiğimiz için, anlatmadığı, atladığı yerleri biz hatırlatırdık ona. Gelgelelim, Kuzma Vasilyeviç şimdilerde hayatta olmadığı, artık onun öyküsünü kimse anlatamayacağı için karar verdik, onun öyküsünü insanlara biz anlatacağız.

II

Öykü bundan kırk yıl öncesine, Kuzma Vasilyeviç'in gençlik yıllarına ait. O zamanlar kendisinin şık, yakışıklı, canlı kanlı bir genç olduğunu söylüyordu; dudakları kırmızı, saçları kıvırcık, gözleri şahin gözü gibiymiş. Onda böyle bir şeyler görmüyor olsak da, her sözcüğüne inanıyorduk. Bizim gözümüzde Kuzma Vasilyeviç, hiçbir özelliği olmayan uykulu gibi yüzüyle, hantal bedeniyle görü-

nüşte hayli sıradan biriydi. Ama şunu da söylemek gerekir: Yıllar insanı çok değiştirir! Ne var ki Kuzma Vasilyeviç'in üzerinden şıklığının izleri hâlâ silinmiş de değildi. Yaşlılık yıllarında bile şeritli dar pantolonlar giyiyor, kalın bedenini dik tutuyor, ensesini kasıyor, saçlarını alnında büküyor, bıyığını, siyahtan çok mora, hatta yeşile çalan bir renge çeviren değişik bir İran boyasıyla boyuyordu. Bütün bunların yanında Kuzma Vasilyeviç, kâğıt oyununda yanındakinin eline "çaktırmadan bir göz atmaya meraklı" biri olsa da ağırbaşlı, efendi arkadaşımızdı. Ancak, yanındakinin eline kazanmak hırsından çok, yenilmek istemediği için bakardı; çünkü boş yere para kaybetmekten hoşlanmazdı. Laf kalabalığını bir kenara bırakalım artık: Asıl konuya gelelim.

III

Anlatacağımız olay, Kuzma Vasilyeviç'in ordudayken, o sıralar henüz yeni bir kent olan Nikolayev'e görevli olarak atandığı ilkbaharda oldu. (Kuzma Vasilyeviç donanmada teğmendi.) Komutanlık onu güvenilir, geleceği parlak bir subay olarak zaman zaman, yüklü miktarda paralarla (bu paraları, güvende olmaları için, Kuzma Vasilyeviç daima beline bağladığı deri bir kuşakta saklıyordu) donanmanın ihtiyacı olan birtakım inşaatlara nezaret etmesi için görevlendiriyordu. Kuzma Vasilyeviç, o sıralar henüz çok genç olmasına karşın, gerçekten çok aklı başında, kafası çalışan bir subaydı, davranışları ölçülü, ağırbaşlıydı. Uygunsuz her türlü davranıştan dikkatle kaçınıyor, oyun kâğıdına elini sürmüyor, içki içmiyor, arkadaş toplantılarından bile uzak duruyordu; öyle ki aklı başında arkadaşları "güzel kız", deli dolu arkadaşları ise "anasının kuzusu" veya "yavrucuk" diyorlardı onun için. Kuzma Vasilyeviç'in o sıralar yalnızca bir kusuru vardı: Kadınlara pek düşkündü ama bu konuda da herhangi bir taşkınlık yapmıyor, kendini tutmasını biliyor, en küçük bir "olumsuz" harekette bulunmuyordu. Erken yatıyor, erken kalkıyor, görevlerini iyi niyetle yerine getiriyordu ve tek eğlencesi akşamları Nikolayev sokaklarında oldukça uzun yürüyüşlere çıkmaktı. Kitap okumuyordu, çünkü duygulanmaktan korkuyordu; kansızlığa karşı ilkbaharlarda haşlanmış sebze ve

meyve suyu içiyordu. Güzelce fırçalayıp temizlediği üniformasını giyiyor, meyve bahçelerinin çitleri boyunca sakin adımlarla yürüyor, sık sık durup doğanın güzelliklerini seyrediyor, hatıra diye bir çiçek koparıyor ve bundan büyük bir haz duyuyordu. Ne var ki en çok haz duyduğu şey, bir "kupidoncuk" ile, yani yeleği omuzlarında, çıplak kolunda bohçası, başında renk renk başörtüsü, çabuk adımlarla evine gitmekte olan kentli güzel bir kızla karşılaşmaktı. Kuzma Vasilyeviç'in dediği gibi, duygulu ama alçakgönüllü olduğu için "kupidoncuk"un arkasından gitmiyordu, yalnızca tatlı tatlı gülümsüyordu kıza ve uzun uzun, dikkatli bakıyordu arkasından... Sonra içini çekiyor, gene öyle sakin adımlarla evine yürüyor, pencerenin önünde oturuyor, yarın saat kadar hayallere dalıyor, sert *vagştap* tütünü koyduğu, Almanlardan mahalle polisi vaftiz babasının ona hediyesi kocaman piposunu tüttürüyordu. Günler böyle neşeli de değil, sıkıcı da değil, geçiyordu.

IV

İşte bir gün, Kuzma Vasilyeviç tenha bir sokakta evine doğru yürürken arkasında aceleci ayak sesleri ve hıçkırıklarla karışık sert sözcükler duydu. Dönüp bakınca yirmi yaşında, korku kaplı, ağlamaktan şişmiş yüzü pek hoş bir kız gördü. Kızın başından çok kötü, beklenmedik bir olayın geçtiği belliydi. Tökezleyerek koşuyor, kendi kendine konuşuyor, inliyor, elini kolunu sallıyordu; sarı saçları savruluyordu, başörtüsü (o zamanlar İspanyol başörtüsü de kapüşonlu pardösü de yoktu) omuzlarının üzerine düşmüştü ve yalnızca bir iğneyle tutulmuştu. Kız esnaf kızı gibi değil, küçükhanım gibi giyimliydi.

Kuzma Vasilyeviç kenara çekilip yol verdi ona; acıma duygusu çapkınlık yapmak isteğini yendi ve kız önünden geçerken elini kibarca kasketinin siperine götürdü, kıza neden ağladığını sordu.

Elini meçinin üzerine koyup ekledi:

"Çünkü bir askerim ben, yardım edebilirim size."

Kız durdu, ilk anda Kuzma Vasilyeviç'in ona ne dediğini tam anlayamamış gibiydi. Sonra, derdini birisine anlatabilme fırsatını yakaladığı için sevinmiş gibi, temiz bir Rusçayla konuşmaya başladı:

"Bağışlayın, subay beyefendi," gözyaşları güzel yanaklarında yağmur damlaları gibi süzülüyordu, "olacak şey midir bu! Bir felaket! Nasıl olduğunu Tanrı bilir! Soyup soğana çevirdiler bizi, düşünebiliyor musunuz! Aşçı kadın her şeyimizi, her şeyimizi götürdü, yemek takımlarını, ne var ne yok her şeyi, giysileri... evet giysileri bile... çorapları da, çamaşırları da... evet... teyzemin el çantasını bile götürdü, içinde küçük bir kılıfta yirmi beş rublelik bir banknotla iki gümüş kaşık vardı... ayrıca mantomu da götürmüş, her şeyi... Karakola gidip teğmene durumu anlattım; teğmen şöyle dedi: 'İşinize gidin hadi, inanmıyorum size, inanmıyorum... Dinlemek istemiyorum, sizler her zaman böylesiniz zaten!' Çok ayıp bir şey bu, subay beyefendi! 'İşinize gidin,' dedi bana, 'dışarı çıkın... çıkın!' Nereye başvuracağım şimdi ben?"

Kız hüngür hüngür, neredeyse çığlıklar atarak ağlıyordu; ne yaptığını bilemeden eğilip Kuzma Vasiliyeviç'in koluna yapıştı... Kuzma Vasilyeviç şaşırdı; kıpırdamadan duruyor, arada bir yalnızca şöyle tekrarlıyordu: "Tamam, tamam!" Çok üzgün olan kızın sürekli titreyen ince ensesinden gözünü ayıramıyordu.

Bir süre sonra işaret parmağıyla kızın omzuna dokunarak şöyle dedi:

"Müsaade edin, sizinle geleyim... çünkü, bildiğiniz gibi sokakta olmaz... Durumunuzu anlatın bana ve ben, kuşkusuz, elimden geleni yapacağım... bir subay olarak."

Kız başını kaldırdı, kendisine neredeyse sarılmış olduğu söylenebilecek genç adamın yüzüne sanki ilk kez dikkatli baktı. Utandı, başını öte yana çevirdi ve ağlamayı sürdürerek, biraz geri çekildi. Kuzma Vasilyeviç önerisini yineledi. Kız yandan, yüzüne düşmüş, gözyaşlarıyla ıslanmış saçlarının arasından şöyle bir baktı onun yüzüne (Kuzma Vasilyeviç öyküsünün burasında bize her zaman kızın bu bakışının yüreğine "mızrak gibi saplandığını" söylerdi, hatta bir gün onun o bakışını tarif etmeye bile çalışmıştı); ciddi tavırlı teğmenin uzattığı koluna girdi, onunla birlikte kendi evine doğru yürüdü.

V

Kuzma Vasilyeviç hayatında kadınlara hiç yakın olmamıştı ve bu yüzden konuşmaya nereden başlayacağını bilemiyordu ama yanındaki kız, biriken gözyaşlarını durmadan silerek ince sesiyle pek güzel konuşuyordu. Birkaç dakika sonra Kuzma Vasilyeviç her şeyi öğrenmişti: Kızın adı Emiliya Karlovna idi, doğma büyüme Riga'lıydı, Nikolayev'a, onun gibi gene Riga'lı olan teyzesini ziyarete gelmişti, onun babası da bir ordu mensubuydu ama "göğüs hastalığından" ölmüştü, teyzesinin çok iyi, çok düşük ücret alan ama kimlik cüzdanı olmayan Rus bir kadın aşçısı vardı ve aynı aşçı kadın o gün evi soyup kayıplara karışmıştı, nereye gittiğini bilen yoktu. Polise gitmesi gerekiyordu... *in die Polizei*... Ama mahalle polisi teğmenin kaba davranışını hatırlayınca gözyaşları tekrar boşalıyordu... tekrar hıçkırarak ağlamaya başlıyordu. Kuzma Vasilyeviç tekrar yatıştırmaya çalışıyordu kızı... Duygularının çok çabuk değiştiği belli kız birden durdu, kolunu uzatıp gayet sakin, şöyle dedi:

"İşte evimiz burası!"

VI

Kızın gösterdiği ev, sanki yerden çıkmış gibi pek kötü durumda, dört penceresi sokağa bakan küçük bir evdi. Pencerelerini içten ıtır çiçeklerinin koyu yeşili örtmüştü, pencerelerden birinde mum yanıyordu: Hava kararmıştı artık. Evin hemen önünde, yüksekliği neredeyse evin yüksekliğinde, kirişlerden yapılmış, kapısı zor görünen bir perde vardı. Kız perdenin kapısına gitti, kapının kapalı olduğunu görünce paslı kilidinin demir halkasını sabırsızca hızlı hızlı çarpmaya başladı. İçeride, biri eski terliklerini sürterek kayıtsızca yürüyormuş gibi birtakım sesler geldi, kısık sesli bir kadın Almanca, Kuzma Vasilyeviç'in anlayamadığı bir şeyler söyledi. Kuzma Vasilyeviç gerçek bir denizci olarak, Rusça'dan başka dil bilmezdi. Kız da Almanca cevap verdi; kapı belli belirsiz aralandı ve kızı içeri aldıktan sonra, bu arada yaz akşamının yarı karanlığında içeride, elinde fenerle, kırmızı giysili, şişman, yaşlı bir ka-

dının yüzünü görebilen Kuzma Vasilyeviç'in neredeyse burnuna çarparak hemen kapandı. Şaşıran Kuzma Vasilyeviç sokakta öylece kalakaldı ama bir subay olarak kendisine böyle saygısızlık edilmesi (Kuzma Vasilyeviç bir subay olmasını çok önemserdi) onu öfkelendirdi; sert bir hareketle sola döndü, evine doğru yürümeye başladı. Daha on adım gitmemişti ki, kız yaşlı kadınla fısıltıyla birkaç sözcük konuştuktan sonra sokağa çıktı, yüksek sesle seslendi ona:

"Nereye gidiyorsunuz subay beyefendi! İçeri buyurunuz!"

Kuzma Vasilyeviç bir an kararsız kaldı ama geri döndü.

VII

Kuzma Vasilyeviç'in öyküsünün bundan sonrasında Emiliya diye söz edeceğimiz yeni tanıdığı kız onu rutubetli, karanlık, kiler gibi bir koridordan geçirdi; karşı duvarında kocaman bir dolabın, ekoseli bir divanın olduğu alçak tavanlı, oldukça geniş bir odaya götürdü. Divanın arkasında duvarda başlarında başlıkları, iki piskoposun boyaları yer yer dökülmüş resimleriyle kapının üzerinde sarıklı bir Türk'ün resmi asılıydı. Köşelerde karton kutuların, sandıkların arasında dağınık iskemleler, üzerinde bir erkek kasketinin yanında yarım bırakılmış bir kvas bardağının olduğu tek bacağı yamuk, kumaş kaplı bir masa vardı. Kuzma Vasilyeviç'in arkasından odaya onun avlu kapısının arasından gördüğü (şimdi çirkin yüzlü, gözleri domuz gözleri gibi, şiş üst dudağında kır bıyıklı bir Yahudi olduğu anlaşılan), kırmızı giysili yaşlı kadın girdi. Emiliya onu Kuzma Vasilyeviç'e göstererek,

"İşte teyzem Madam Fritçe," dedi.

Kuzma Vasilyeviç biraz şaşırdı ama kendini tanıştırmayı uygun buldu. Madam Fritçe kaşlarının altından baktı Kuzma Vasilyeviç'e, bir şey söylemedi, yeğenine Rusça, çay içmek isteyip istemediğini sordu.

Emiliya hemen karşılık verdi:

"Ah, evet, çay! Subay beyefendi, çay içerdiniz, değil mi? Evet, teyzeciğim, çay verin bize! Peki ama, neden ayakta duruyorsunuz, subay beyefendi? Oturunuz lütfen! Ah, çok resmîsiniz! İzninizle ben başörtümü çıkaracağım."

Emiliya konuşurken başını sürekli bir o yana bir bu yana çeviriyor, incecik omuzlarını oynatıyordu. Kuşlar da, güneşin vurduğu yüksek, çıplak bir dala konduklarında öyle yaparlar.

Kuzma Vasilyeviç bir iskemleye oturdu, kendine yakışan ciddi tavrı takındı, meçine özellikle yaslanıp bakışlarını önüne indirdi; hırsızlık olayını açtı. Ama Emiliya hemen kesti sözünü.

"Huzursuz olmayın lütfen... Önemli değil... Teyzem biraz önce söyledi bana, önemli olan şeyler bulunmuş." Madam Fritçe kendi kendine bir şeyler mırıldandı, odadan çıktı. "Polizei'ya gitmeye hiç gerek bile yokmuş. Ama ben sabredemedim... böyleyim işte ben... Almanca bilmiyorsunuz, değil mi? Böyle hızlı bir *immer so rasch*![1] Ama artık düşünmüyorum ben bunu... *aber auch gar nicht*!"[2]

Kuzma Vasilyeviç, Emiliya'ya baktı. Gerçekten de yüzünde son derece kayıtsız bir ifade vardı. Bu güzel, küçücük yüzde her şey gülümsüyordu: Neredeyse beyaz, inik kirpikleri de, dudakları da, yanakları da, ufacık çenesindeki küçücük çukur da, kalkık burnunun ucu bile gülümsüyordu... Emiliya dolabın yanındaki küçük aynanın karşısına geçti, dişlerinin arasından bir şarkı mırıldanarak, gözlerini kısıp saçlarını toplamaya başladı. Kuzma Vasilyeviç sürekli onun hareketlerini izliyordu... Çok hoşlanmıştı bu kızdan.

VIII

Emiliya aynanın karşısında Kuzma Vasilyeviç'e hafifçe dönüp,

"Sizi buraya böyle... getirdiğim için kusuruma bakmayınız," dedi. "Belki de hoşlanmamışsınızdır bu yaptığımdan, ne dersiniz?"

"Yo, rica ederim!"

"Söylemiştim size: Çok tezcanlı, aceleciyimdir. Bir şeyi önce yaparım, sonra düşünürüm. Bazen düşünmem bile... Adınız neydi subay beyefendi?" Emiliya, Kuzma Vasilyeviç'in karşısına gelip durdu, ellerini birleştirerek ekledi: "Öğrenebilir miyim?"

"Adım Kuzma Vasilyeviç Yergunov."

---

1 (Alm.) Hep aceleciyimdir.

2 (Alm.) Hatta hiç!

"Yergu... Ah, hiç güzel bir soyadı değil bu! Yani benim için söylenmesi çok zor. Ben size Bay Florestan diyeceğim. Bizim Rida'da Florestan adında bir beyefendi vardı. Dükkânında çok güzel *grodenalp* ipekli kumaşları satardı, çok yakışıklı biriydi. Sizden aşağı kalmazdı. Ama sizin omuzlarınız daha geniş! Gerçek bir Rus delikanlısısınız siz! Rusları severim ben... Ben kendim de Rus'um. Babam subaydı. Ama benim ellerim sizinkilerden beyaz!" Ellerini başının üzerine kaldırdı, kanı çekilsin diye havada birkaç kez salladı ve sonra birden indirdi. "Gördünüz mü? Ellerimi Yunan sabunuyla... kolonyasıyla... yıkıyorum... Koklayın... Ah! Ama öpmeyin... Bunun için uzatmadım size ellerimi... Hangi ordu birliğinde görevlisiniz?"

"On dokuzuncu Karadeniz Filosu'nda."

"A! Denizcisiniz demek! O zaman maaşınız çok yüksektir, değil mi?"

"Hayır... o kadar değil."

"Çok kahraman olmalısınız. Gözlerinizden hemen anlaşılıyor. Kaşlarınız da çok gür! Kaşların gür ve uzun olmaları için geceleri onlara yağ sürmek gerektiğini söylüyorlar. Peki ama neden bıyığınız yok sizin?"

"Üniformalılara yasaktır."

"Ah, ne kötü! Şu nedir, hançer mi?"

"Hayır, meç, denizcilere özgü bir silah."

"Demek bu meç oluyor. Nasıl, ucu sivri midir? Bakabilir miyim?" Emiliya dişlerini sıkarak, gözlerini kısarak, zorlanarak meçi kınından çıkardı, burnuna götürdü. "O, ucu kütmüş!" dedi. "Bu demektir ki şu anda öldürebilirim sizi."

Meçi Kuzma Vasilyeviç'e doğru salladı. Kuzma Vasilyeviç korkmuş gibi yaptı, güldü. Emiliya da güldü. Mağrur bir tavır takınıp, mırıldandı:

"*Ihr habt pardon*, bağışlandınız. Neyse, alın silahınızı!" Birden sordu: "Peki, kaç yaşındasınız?"

"Yirmi beş."

"Ben on dokuz yaşındayım! Ne komik! Ah!"

Ve Emiliya kendini arkaya atarak çın çın öten kahkahalar atmaya başladı. Kuzma Vasilyeviç oturduğu iskemleden kalkmadı, Emiliya'nın gülmekten titreyen pembe yüzüne daha da dikkatli

bakmaya başladı; şimdi daha çok hoşlanıyordu ondan.

Emiliya birden sustu, dişlerinin arasından bir şarkı mırıldanarak (böyle bir alışkanlığı vardı) tekrar pencerenin önüne gitti.

"Şarkı söylemeyi biliyor musunuz siz, Bay Florestan?"

"Hayır, hiç... Öğrenmeye de çalışmadım."

"Peki gitar çalmayı? Yine hayır mı? Ama ben biliyorum. *Perlmutter*[3] bir gitarım var ama telleri kopuk. Yeni teller almam gerekiyor ona. Bunun için bana para verir misiniz, subay beyefendi? Almanca çok güzel bir aşk şarkısı söylerim size." Emiliya içini çekip gözlerini kapadı. "Ah, ne güzel bir şarkıdır! Peki, dans etmeyi biliyor musunuz? Ona da mı hayır? *Unmöglich*![4] Size öğretirim. Lakonez ve Kazak valsi... Tra-la-la, tra la-la, tra la-la..." Olduğu yerde iki kez zıpladı Emiliya. "Bakın, ne güzel potinlerim var! 'Varşova malı.' Oh! Sizinle dans edeceğiz Bay Florestan! Ama ne diyeceksiniz bana?"

Kuzma Vasilyeviç gülümsedi, kulaklarına kadar kızardı.

"Olağanüstü güzel Emiliya diyeceğim!"

"Hayır! hayır! Bana *Mein Schätzchen, mein Zuckerpüppchen*![5] Benim arkamdan tekrar edin."

"Büyük bir memnuniyetle ama korkarım benim için bu çok zor olacak...."

"Fark etmez, fark etmez. Söyleyin: Mein..."

"Me... in..."

"Zucker..."

"Tsuk... ker..."

"Püppchen! Püppchen! Püppchen!"

"Pyu... Pyu... Bunu söyleyemiyorum. Tuhaf bir ses çıkıyor ağzımdan."

"Hayır! Söylemelisiniz... Söylemek zorundasınız! Peki, bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz? Genç kızların en çok sevdiği Almanca sözcüktür bu. Daha sonra söyletmeye çalışacağım size onu. Bakın, teyzem semaveri getirdi. Bravo! Bravo! Teyzeciğim, ben çayı kaymaklı içeceğim... Kaymak var mı?"

---

3 (Alm.) Sedefli.

4 (Alm.) İmkânsız!

5 (Alm.) Hazinem benim, ruhum! Harfi harfine: Hazinem benim, şekerden bebeğim!

Teyzesi karşılık verdi:
"*So schweige doch!*"[6]

IX

Kuzma Vasilyeviç, Madam Fritçe'nin evinde gece yarısına kadar oturdu. Nikolayev'e geldi geleli böylesine güzel bir akşam geçirmemişti. Şurası bir gerçektir ki bu arada birçok kez, bir subay ve soylu bir kişi olarak, Riga'lı kadınlarla böyle "yanlış anlaşılacak" bir ilişkiye girmemesinin gerektiğini çok kez düşünmüştü; gelgelelim, Emiliya öylesine hoş bir kızdı, öyle hoş konuşuyordu, Kuzma Vasilyeviç'e öyle tatlı bakıyordu ki Kuzma Vasilyeviç sosyal durumuna da, rütbesine de boş verip, bu kez "hayatın tadını çıkarmaya" karar vermişti. Yalnızca bir şey huzursuz ediyordu onu, yeterince hoş olmayan bir izlenim bırakmıştı üzerinde. Kuzma Vasilyeviç, Emiliya ve Madam Fritçe ile sohbet ederken odanın antreye açılan kapısı bir anda hafifçe aralanmış, redingotunun siyah kol kapağında gümüş üç küçük düğme olan bir erkek kolu aradan usulca uzanmış ve iskemlenin üzerine oldukça büyük bir bohça bırakmıştı. Emiliya ile Madam Fritçe hemen yerlerinden kalkıp iskemleye koşmuş, bohçanın içine bakmışlardı. Emiliya yüksek sesle "Hayır, bunlar o kaşıklar değil!" demişti. Ama teyzesi dirseğiyle onu dürtmüş, bohçanın uçlarını bağlamadan, alıp öteki odaya götürmüştü. Kuzma Vasilyeviç'e bohçanın iki ucundan biri kırmızı, sanki kanlı gibi gelmişti...

Sordu Emiliya'ya:

"Neydi o? Çalınan birkaç eşyanızı daha mı geri getirdiler?"

Emiliya sanki isteksiz cevap verdi:

"Evet, gene..."

"Uşağınız mı bulmuş onları?"

Emiliya yüzünü ekşitti.

"Ne uşağı?" dedi. "Uşağımız falan yok bizim."

"Öyleyse, başka bir erkek mi?"

"Evimize erkekler girip çıkmaz bizim."

"Ama izin verin, izin verin... Bir erkek redingotu veya ceketinin kol kapağını gördüm ben, ayrıca şu kasket de..."

6 (Alm.) Sus artık!

Emiliya ısrarla tekrarladı:

"Evimize hiçbir zaman, hiçbir zaman erkekler girip çıkmaz... Sizin gördüğünüz... Hayır, hiçbir şey görmediniz siz! Bu kaskete gelince, benimdir o."

"Nasıl yani?"

"Öyle işte. Maskeli balo olduğunda... Evet, benim... *un Punctum*!"[7]

"Peki o bohçayı kim getirdi size?"

Emiliya bir cevap vermedi, dudaklarını şişirip, Madam Fritçe'nin arkasından çıktı odadan. On dakika sonra yalnız döndü; teyzesi yanında değildi ve Kuzma Vasilyeviç ona tekrar sorular sormaya başladığında, Emiliya, Kuzma Vasilyeviç'in gözlerinin içine baktı ve bir erkeğin fazla meraklı olmasının çok ayıp olduğunu söyledi (Bunu söylerken yüzü biraz değişmiş, sanki bulutlanmıştı) ve çuha kaplı masanın üzerinden eski iskambil kâğıdı destesini aldı, Kuzma Vasilyeviç'e, onun şansına kupa papazını çekmesini rica etti.

Kuzma Vasilyeviç gülümsedi, desteyi aldı; tatsız düşünceleri kafasından bir anda uçup gitmişti.

Ama aynı duygular o gün bir kez daha tekrarlandı. Özellikle şöyle: Avlu kapısından sokağa yeni çıkmıştı, Emiliya ile vedalaşmıştı, son kez ona *Adieu, Zuckerpüppchen*![8] diye seslenmişti ki birden yanından kısa boylu biri geçmiş, bir an durup yüzünü (simsiyah, gür kaşlarıyla, bıyığıyla, siyah gözleriyle, çengel gibi burnuyla zayıf Çingene yüzünü) ona dönmüştü. Hava çoktan kararmıştı ama ay parlaktı gökyüzünde. Adam hemen kenara çekilmişti, Kuzma Vasilyeviç'in daha önce hiç görmediği bir yüzdü bu ama kol kapağını hatırlamıştı: Gümüş düğmeleri ay ışığında parlamıştı. İhtiyatlı teğmenin ruhunda bir tedirginlik kıpırdadı; eve dönünce her zaman yaptığı gibi, lüle taşından piposunu yakmadı. Bunun yanında, sevimli Emiliya ile tanışması, onunla geçirdiği güzel saatler duygularını coşturmuştu.

---

7 (Lat.) Ve nokta!

8 "Hoşça kal canım!" Harfi harfine: "Hoşça kal, şekerden bebeğim!" – ç.n.

X

Kuzma Vasilyeviç'in içindeki endişeler kısa bir süre sonra herhangi bir iz bırakmadan dağıldı. Rigalı iki bayanı sık ziyaret etmeye başladı. Emiliya ile yakınlaşmıştı şipsevdi teğmen. Önceleri bu yakınlıktan utanıyordu, ziyaretlerini eşinden dostundan gizli yapıyordu, bir süre sonra utanmayı da, gizlemeyi de bıraktı; sonunda öyle oldu ki yeni tanıdığı iki kadının yanında başka birilerinin yanında olduğundan (elbette çok sevdiği evinin dört duvarını saymazsak) daha isteyerek oturmaya başladı. Madam Fritçe ona karşı eskiden olduğu gibi soğuk ve asık yüzlü davranıyor olsa da, Kuzma Vasilyeviç'te bu artık tatsız duygular uyandırmıyordu. Madam Fritçe gibi hali vakti pek yerinde olmayan kadınlar konuklarının elinin açık olmasını isterler; oysa Kuzma Vasilyeviç eli sıkı biriydi ve daha çok üzüm, fındık, bisküvi falan getiriyordu... Ancak bir kez (kendi deyimiyle) "hovardalık" etmiş, Emiliya'ya gerçek Fransız malı üç köşeli kırmızı tül bir başörtü getirmişti; oysa aynı gün Emiliya onun bu hediyesinin ucunu muma değdirip yakmıştı. Kuzma Vasilyeviç sitem etmişti ona; Emiliya da başörtüsünü kedisinin kuyruğuna bağlamıştı; Kuzma Vasilyeviç kızmıştı; Emiliya onun yüzüne bakarak kahkahalarla gülmüştü. Kuzma Vasilyeviç sonunda, Rigalı hanımefendilerin yalnızca saygısını değil, güvenini de kazanamadığını anlamıştı: Ön bir kontrolden geçirmeden hiçbir zaman doğrudan eve almıyorlardı onu; kimi zaman uzun süre kapıda bekletiyorlardı, kimi zaman da ondan bir şeyi gizlemek için yanında kabaca, Almanca konuşuyorlardı. Emiliya herhangi bir davranışının açıklamasını yapmıyordu ona, sorularına, ne dediğini duymamış gibi yaparak ilgisiz cevaplar veriyordu; en önemlisi de şuydu: Madam Fritçe'nin, dışarıdan barakayı andırmasına karşın, hayli geniş evinin bazı odaları ona her zaman kapalıydı. Bütün bunlara karşın, Kuzma Vasilyeviç hâlâ gidip gelmeyi kesmemişti onlara, tersine daha da sık uğruyordu: Hiç değilse insan görüyordu... Emiliya'nın ona Florestan demeyi sürdürmesi, onu olağanüstü yakışıklı bulması ve gözlerinin cennet kuşunun (*wie die Augen eines Paradiesvogels*!) gözlerine benzediğini söylemesi de gururunu okşuyordu.

XI

Yaz ortasında bir gün Kuzma Vasilyeviç sabahtan öğlene kadar inşaatçılarla, işçilerle uğraştıktan sonra yorgun, bitkin bir durumda, hiç yabancısı olmadığı evin avlusunun kapısının önüne geldi. Kapıyı çaldı, içeri aldılar onu. Sözde konuk salonu denen odaya girdi, kendini kanepeye bıraktı. Emiliya yanına geldi, mendiliyle alnının terini sildi. Pek üzgün mırıldandı:

"Aman nasıl da yorulmuş benim bebeğim! Terlemiş de! Tanrım! Hiç değilse yakasını açsaydı. Tanrım! Kalbi de nasıl çarpıyormuş!"

"Çok yoruldum, canım," diye inledi Kuzma Vasilyeviç. "Sabahtan beri ayaktayım, hem de bu sıcakta... Felaketti! Eve gitmek istiyordum, birden şu taşlar, inşaatçılar! Sizin burası serinmiş... Şuracıkta uyuyabilirim..."

"Ne olmuş? Uyu civcivim benim; burada kimse rahatsız etmez seni..."

"Sanki ciddi söylüyorsunuz bunu..."

"Elbette ciddi söylüyorum! Hadi uyu. Ben de... nasıl diyorsunuz? Ninni söylerim sana. '*Schlaf, mein Kindchen, schlafe!*'"[9]

"Önce biraz su içseydim..."

"Al sana bir bardak su. Yeni doldurmuştum! Billur gibi! Dur, başının altına bir yastık koyayım... Kuştüyü bir yastık."

Emiliya mendilini örttü Kuzma Vasilyeviç'in yüzüne.

"Teşekkür ederim kupidoncuğum... Şöyle biraz... kestirsem yetecek bana..."

Kuzma Vasilyeviç gözlerini kapadı, hemen uyudu.

Emiliya sağa sola sallanarak,

"*Schlaf, mein Kindchen, schlafe!*" diye şarkı söylemeye başladı.

Şarkısına da, sallanmasına da hafiften gülümsüyordu.

"Nasıl kocaman bir yavrum var! Çocuk gibi!" diye düşünüyordu.

XII

Bir buçuk saat sonra uyandı teğmen. Uyurken biri onu dürtüyor, üzerine eğilmiş, soluyor gibi gelmişti ona. Elini uzatıp yüzünde-

9 (Alm.) Uyu yavrucuğum, uyu!

ki mendili çekti. Emiliya hemen yanında yere diz çökmüştü. Kızın yüzündeki ifade tuhaf geldi ona. Emiliya hemen ayağa kalktı, pencereye gitti, cebine bir şey sakladı. Kuzma Vasilyeviç gerindi. Esneyerek,

"Ne güzel uyudum!" dedi. "Buraya gel, *meyn zyusse freylen*!"[10]

Emiliya, Kuzma Vasilyeviç'in yanına gitti. Teğmen doğruldu, elini Emiliya'nın cebine soktu ve oradan küçük bir makas çıkardı.

Emiliya elinde olmadan birden haykırdı:

"*Ach, Herr Je*!"[11]

"Bu... bir makas mı?" diye mırıldandı Kuzma Vasilyeviç.

"Evet, gördüğün gibi bir makas. Sen ne sandın... tabanca mı? Ah, şu anda yüzün çok komik! Yastık gibi buruş buruş, ensende saçların da dimdik... Yüzün de gülmüyor...Ah, ah! Evet, gözlerin de nasıl şişmiş... Ah!"

Kahkahalarla gülmeye başladı Emiliya.

Kuzma Vasilyeviç,

"Tamam o zaman," diye homurdandı. Ayağa kalktı. "Dişleri olmayanlar da gösterebilir dişlerini. Daha akıllıca bir şey düşünemediysen, ben gidiyorum..." Emiliya'nın gülmeyi sürdürdüğünü görünce tekrarladı: "Ben gidiyorum!"

Emiliya gülmeyi kesti.

"Peki, tamam... gitme, artık gülmeyeceğim..." dedi. "Yalnız, saçlarını düzeltmeliyim..."

Kuzma Vasilyeviç,

"Hayır, olmaz," dedi. Kasketini alırken ekledi: "İyisi mi gideyim ben."

Emiliya düşündü.

"Aman ne kötüsün!" dedi. "Gerçek bir Rus'sun! Bütün Ruslar kötüdür! İşte kalktı gidiyor. Tüh! Dün beş ruble söz vermişti bana ama bugün bir şey vermeden gidiyor."

Kapıdan seslendi Kuzma Vasilyeviç:

"Yanımda para yok... Hoşça kal."

Emiliya, Kuzma Vasilyeviç'in arkasından baktı, işaret parmağını sallayarak tehdit etti onu.

---

10 (Alm.) Doğrusu: *Mein süßes Fräulein*: Sevimli bayan! Harfi harfine: Şeker kız! – ç.n.

11 (Alm.) Ah,Tanrım, İsa!

"Yanında para yokmuş! Ne dediğini duydunuz mu, duydunuz mu? Ah ne kötüdür şu Ruslar! Ama göstereceğim ben size... Teyze, çabuk buraya gelin lütfen, bakın ne diyeceğim..."

Aynı gün Kuzma Vasilyeviç yatmak için soyunurken deri kemerinde bir buçuk verşokluk[12] bir sökük gördü. Düzenli biri olduğu için hemen iğne ipliği aldı, sökük yeri dikti, ancak bu arada, görünüşte çok önemsiz bu olayın üzerinde hiç durmamıştı.

XIII

Kuzma Vasilyeviç ertesi günün tamamını göreviyle ilgili işlerine ayırdı; akşam yemeğinden sonra gecenin geç saatlerine kadar bile evden çıkmadı; ter içinde, komutanlığa raporunu, yazım hatalarını can sıkıntısıyla düzelterek, temize çekti. Ertesi sabah çıplak ayaklı, uzun gömleği yırtık Yahudi bir çocuk Emiliya'dan bir mektup getirdi ona. Kuzma Vasilyeviç'in Emiliya'dan aldığı ilk mektuptu bu. Mektubunda şöyle yazıyordu: "*Mein allerliebster Florestan.*[13] Senin Zuckerpüppchen'ine o kadar mı kızdın ki bu gece gelmedin bize? Lütfen kızma bana, sevgili Emiliya'nın çok fazla ağlamasını istemiyorsan lütfen bu akşam saat beşte muhakkak gel. Gelirsen çok sevineceğim. Senin Emiliyan." Kuzma Vasilyeviç sevgilisi Emiliya'nın mektubundaki yazım hatalarına çok şaştı, Yahudi çocuğa yarım kapik verdi, "Tamam, geleceğimi söyle," dedikten sonra çocuğu geri yolladı.

XIV

Kuzma Vasilyeviç sözünü tuttu: Saat daha beş olmamıştı ki Bayan Flitçe'nin evinin avlu kapısının önündeydi. Ama Emiliya'nın evde olmamasına çok şaştı; yaşlı kadın karşıladı onu ve (hayrettir!) yerlere kadar eğilerek selamladıktan sonra, hiç beklenmedik bir durum nedeniyle Emiliya'nın bir yere gitmek zorunda kaldığını ama hemen döneceğini, Kuzma Vasilyeviç'in kendisini beklemesini rica ettiğini söyledi. Madam Fritçe'nin başında hoş, bağcıklı bir takke

12 Verşok: 4,4 santim karşılığı eski bir Rus uzunluk ölçü birimi – ç.n.

13 (Alm.) Çok değerli Florestan'ım.

vardı; gülümsüyordu, yapmacık bir tavırla konuşuyordu; kasvetli yüzüne tatlı bir ifade vermeye çalışıyordu ama bunu beceremediği, bu çabasının yüzüne daha da ters bir ifade verdiği belliydi.

Koltuğu çekerek,

"Buyurun oturun beyefendi, oturun," dedi. "İzin verirseniz, bir ikramda bulunalım size!"

Madam Fritçe bir kez daha öne eğilip odadan çıktı, çok geçmeden, elinde küçük bir tepside bir fincan sıcak çikolatayla döndü. Çikolatanın kalitesinin iyi olmadığı belliydi ama Kuzma Vasilyeviç, Madam Fritçe'deki bu değişikliğin nedenini anlayabilmiş olmasa da, fincandaki sıcak çikolatayı içti. Bu arada Emiliya hâlâ dönmemişti; Kuzma Vasilyeviç sabırsızlanmaya, sıkılmaya başlamıştı ki birden bitişik odada gitar çalıyor gibi geldi ona. Önce bir telin akordu yapıldı, sonra ikincisinin, üçüncünün ve dördüncünün, en sonunda dört telin sesi duyuldu... Kuzma Vasilyeviç bundan bir şey anlayamadı: Evet, Emiliya'nın bir gitarı vardı ama onun gitarı üç telliydi. Kuzma Vasilyeviç dört telli bir gitar almamıştı ona. Üstelik Emiliya da evde değildi? Kim çalıyor olabilirdi bu gitarı? Akord sesi tekrar duyuldu, hem de Kuzma Vasilyeviç'in odasındaymış gibi, o kadar yüksek sesle... Kuzma Vasilyeviç dönüp baktı ve korkudan az kaldı bir çığlık atacaktı. Karşısında, daha önce hiç fark etmediği alçak bir kapının eşiğinde (büyük dolap bu kapıyı daha önce görmesine engel olmuştu) hiç görmediği biri, çocuk desen değil, genç kız desen o da değil, biri dikiliyordu. Üzerinde alacalı süslemeleri olan beyaz bir elbise, ayağında topuklu potinler vardı. Yukarıdan altın bir tokayla tutturulmuş simsiyah, gür saçları küçücük başından zayıf omuzlarına bir pardösü gibi dökülmüştü. Bu saç kütlesinin arasından iri gözleri parlıyordu; bileziklerle, yüzüklerle dolu çıplak esmer, küçük elleri kolları gitarı kıpırdatmadan tutuyordu. Kızın yüzü neredeyse hiç görünmüyordu, öylesine küçük ve koyuydu yüzü; yalnızca kırmızı dudakları ile küçük, düzgün burnu belliydi. Kuzma Vasilyeviç çarpılmış gibi bir süre kıpırdamadan durdu ayakta, gözlerini kırpmadan baktı bu tuhaf kıza; kız da ona bakıyordu, o da gözlerini kırpmadan, kıpırdamadan bakıyordu ona... Neden sonra Kuzma Vasilyeviç toparladı kendini, küçük adımlarla kıza doğru yürüdü.

Kızın esmer, küçük yüzü hafifçe gülümsedi, birden bembeyaz dişleri göründü, küçücük başı saçlarını belli belirsiz savurarak kalktı, yüzü olanca güzelliğiyle göründü. Kuzma Vasilyeviç "Ne biçim bir şey bu ufaklık?" diye geçirdi içinden, kıza doğru daha da yaklaşıp alçak sesle mırıldandı:

"Ufaklık! Hey ufaklık! Kimsin sen?"

"Ufaklık" iki adım geri çekilerek, biraz kısık bir sesle,

"Buraya, buraya..." dedi.

Yavaş söyleyişinden, sözcüğün vurgusunun yanlış hecenin üzerinde olmasından kızın Rus olmadığı belliydi.

Kuzma Vasilyeviç kızla birlikte kapının eşiğini geçti ve kendini duvarları, döşemesi devetüyünden, kalın halılarla kaplı, penceresiz, küçük bir odada buldu. Bir anda kesif bir misk kokusu sardı onu. Alçak bir Türk sedirinin önünde yuvarlak bir masada sarı iki mum yanıyordu. Köşede ipek şeritli, ucu kırmızı dantelli tül bir perdenin altında küçük bir karyola vardı ve karyolanın başucunda püskülü kırmızı, kehribar uzun bir tespih asılıydı.

Kuzma Vasilyeviç sorusunu tekrarladı:

"Hadi söyle artık, kimin nesisiniz?"

"Kız kardeşi... Emiliya'nın kız kardeşi."

"Onun kız kardeşi misiniz? Ve burada kalıyorsunuz, öyle mi?"

"Evet... evet..."

Kuzma Vasilyeviç kıza dokunmak istedi. Kız geriye attı kendini.

"Emiliya neden hiç söz etmedi bana sizden?"

"Edemez... olmaz..."

"Demek saklanıyorsunuz... kaçak mısınız?"

"Evet..."

"Bir nedeni var mı bunun?"

"Var... var..."

"Hım!" Kuzma Vasilyeviç tekrar dokunmak istedi kıza, kız tekrar geriye attı kendini. "Bugüne kadar hiç fark etmedim sizi. Ne yalan söyleyeyim, hiç de burada olduğunuzu hissetmedim... Peki Madam Fritçe, şu yaşlı kadın sizin de teyzeniz mi oluyor?"

"Evet... benim de teyzemdir."

"Hım! Ama anlaşılan, Rusçayı sanki pek iyi konuşamıyorsunuz. Adınız nedir, öğrenebilir miyim?"

"Kolibri."

"Nasıl?"

"Kolibri."

"Kolibri mi? Ne tuhaf bir isim bu! Yanılmıyorsam, Afrika'da bazı böceklerin adı böyledir..."

XV

Kolibri gırtlağında küçük cam parçaları varmış gibi... bir an tuhaf tuhaf güldü. Başını salladı, bakındı, gitarı masanın üzerine bıraktı ve çabuk adımlarla kapıya yürüdü, kapıyı hızla kapadı. Hareketleri çabuk, canlı ve kertenkele gibi sessizdi.

Kuzma Vasilyeviç sordu ona:

"Neden kapıyı kapadınız?"

Kolibri işaret parmağını dudağına götürüp sus işareti yaptı.

"Emiliya'nın... haberi olmamalı... Bilmemeli."

Kuzma Vasilyeviç gülümsedi.

"Kıskanıyor musunuz onu yoksa?"

Kolibri kaşlarını kaldırdı.

"Ne?"

Kuzma Vasilyeviç açıkladı:

"Kıskanıyor musunuz... yani kızıyor musunuz ona?"

"Oh, evet!"

"Hayret! Çok güzel! Bakın ne diyeceğim, kaç yaşındasınız siz?"

"On yedi."

"Yani on yedi yaşındasınız?"

"Evet."

Kuzma Vasilyeviç gizemli sohbet arkadaşının yüzüne dikkatli, şöyle bir göz attı.

Ciddi bir tavırla,

"Çok güzelsiniz," dedi. "Mucize, düpedüz bir mucize bu! Saçlarınız! Gözleriniz! Ya kaşlarınız, hele kaşlarınız! Öf!"

Kolibri tekrar güldü, görkemli gözleriyle tekrar şöyle bir bakındı.

"Evet, ben çok güzelim!" dedi. "Oturunuz, ben de oturacağım... yanınıza."

"Buyurunuz, buyurunuz... Peki ama, ne derseniz deyin, nasıl kız kardeşi oluyorsunuz siz Emiliya'nın? Hiç benzemiyorsunuz ona."

"Evet... kız kardeşiyim." Koynundan küçük bir beyaz leylak dalı çıkardı, kokladı, dalını ısırdı ve dalı Kuzma Vasilyeviç'e uzattı. "Bakın... alın... çiçek. Güzel çiçek. Kokuyor. Reçel ister misiniz? Güzel reçel... İstanbul'dan geldi... şerbet..." Kolibri köşedeki küçük komodinin çekmecesinden üzerinde çelik pulları olan kırmızı ipek kumaşa sarılı, altın rengi küçük bir kavanoz, gümüş bir kaşık, üzeri oymalı kristal küçük bir sürahi çıkardı. "Şerbetten tadınız, beyefendi; çok güzeldir... şarkı söyleyeyim size... ister misiniz?"

Kolibri masanın üzerinden gitarı aldı.

Kuzma Vasilyeviç gerçekten çok güzel olan şerbetten bir kaşık aldıktan sonra sordu:

"Şarkı söyleyebiliyorsunuz demek?"

"Elbette!"

Kolibri saçlarını arkaya attı, başını yana eğdi ve parmaklarının ucuna, gitarın sapına dikkatli bakarak birkaç nota çaldıktan sonra... birden, boyuna göre çok güçlü, gırtlaktan gelen, çok hoş ama Kuzma Vasilyeviç'in kulağına göre biraz yabani bir sesle şarkı söylemeye başladı.

Kuzma Vasilyeviç "Ah benim küçük kedim!" diye geçirdi içinden. Kolibri hüzünlü, hiç de Rusça olmayan, Kuzma Vasilyeviç'in hiç bilmediği bir dilde bir şarkı söylemeye başladı. Kuzma Vasilyeviç'in dediğine göre şarkıda "Kha, gha" sesleri çok geçiyordu ve şarkının sonunda uzun söylenen "sintamar" veya "sintsimar" gibi birtakım sözcükler geçti ve Kolibri şarkıyı bitirdikten sonra kolunu masaya dayadı, derin bir soluk aldı, gitarı dizlerinin üzerine bıraktı.

"Beğendiniz mi?" diye sordu. "Size bir şarkı daha söylememi ister misiniz?"

Kuzma Vasilyeviç,

"Çok sevinirim," dedi. "Peki ama, söylediğiniz şarkı hüzünlü bir şarkıymış gibi neden öyle hüzünlüydü yüzünüz? Biraz şerbet alsaydınız..."

"Hayır... Siz alın. Peki, işte size bir şarkı daha... Ama bu neşeli olacak..."

Kolibri oyun havasına benzeyen, yine Kuzma Vasilyeviç'in anlamadığı bir dilde yeni bir şarkıya başladı. Kuzma Vasilyeviç gırtlaktan gelen aynı sesleri duydu. Kolibri'nin esmer parmakları gitarın telleri üzerinde "örümcekler gibi" koşarcasına dolaşıyordu. Bu kez şarkıyı "Ganga" veya "Gassa" gibi bir şeyler haykırarak bitirdi ve gözleri parlayarak masaya bir yumruk indirdi.

XVI

Kuzma Vasilyeviç kendinde değilmiş gibi oturuyordu. Başı dönüyordu. Bütün bunlar nasıl beklenmedik şeylerdi... Evet, bu koku, bu şarkılar... gündüz vakti yanan bu mumlar... vanilyalı bu şerbet... Bu arada Kolibri de giderek daha yaklaşmaktaydı Kuzma Vasilyeviç'e, saçları parlıyor, hışırdıyordu ve ondan bir sıcaklık esiyordu Kuzma Vasilyeviç'e ve hele o hüzünlü yüzü... "Denizkızı!" diye geçirdi içinden Kuzma Vasilyeviç. Biraz rahatsız olmuş gibiydi.

"Canım benim," dedi, "itiraf edin, bugün beni odanıza almak niyetiniz vardı, değil mi?"

"Genç ve yakışıklısınız... Böyle erkeklerden hoşlanırım."

"Peki ama ya Emiliya! Emiliya ne diyecek buna? Mektup yazdı bana: Şu anda gelebilir."

"Ona söylemeyin... hiçbir şey söylemeyin! O zaman felaket olur! Öldürür beni!"

Kuzma Vasilyeviç güldü.

"O kadar kötü müdür Emiliya?"

Kolibri mağrur bir tavırla birkaç kez salladı başını.

"Madam Fritçe'ye de söylemeyin. Sakın! Sakın! Sakın!" Kolibri eliyle yavaşça vurdu alnına. "Anlayabiliyor musun, subay?"

Kuzma Vasilyeviç kaşlarını çattı.

"Demek aramızda bir sır olacak bu?"

"Evet... evet."

"Peki, belki... tek sözcük söylemeyeceğim. Ama buna karşılık beni öpmek zorundasın."

"Olmaz, sonra... sen giderken."

"İşte gene ne esti aklına!" Kuzma Vasilyeviç, Kolibri'ye doğru eğilecek oldu ama kız yavaşça geri çekildi, ormanda üzerine bası-

lan bir otun hemen dikleştiği gibi, dikleşti. Kuzma Vasilyeviç onun gözlerinin içine ısrarlı baktı, mırıldandı: "Vay canına, ne kadar acımasızmışsın! Neyse, Tanrı nasıl bilirse öyle yapsın seni!"

Kolibri bir süre düşündü, teğmene döndü... O anda evin içinde bir yerde boğuk, ölçülü üç vuruş sesi yankılandı. Kolibri gülümsedi, neredeyse pufladı.

"Bugün olmaz, yarın olur. Yarın gel."

"Saat kaçta?"

"Akşam... yedide."

"Ya Emiliya?"

"Emiliya... yok; burada olmayacak."

"Öyle mi diyorsun? Tamam, çok güzel. Ama yarın söyleyeceksin bana, değil mi..."

"Neyi söyleyeceğim?"

Bir şey soracağı zaman Kolibri'nin yüzünde çocuksu bir ifade oluyordu.

"Bunca zaman benden neden gizlendiğini..."

"Evet... evet; yarın her şey tamam olacak; sonuçlanacak."

"Öyleyse, sana küçük bir hediye getireceğim..."

"Hayır, istemez."

"Neden? Gördüğüm kadarıyla, süslenmekten pek hoşlanıyorsun."

"İstemez. Bu... bu... bu..." Kolibri parmağıyla giysisini, yüzüklerini, bileziklerini, üzerindeki her şeyi gösteriyordu. "Bunların hepsi benim. Ama hediye değiller. Kendim aldım."

"Nasıl istersen! Ama şimdi gitmeliyim."

"Evet, haklısın!"

Kuzma Vasilyeviç kalktı. Kolibri de kalktı.

"Hoşça kal, oyuncak bebeğim! Peki öpücük ne zaman?"

Kolibri birden sıçrayıp kollarını genç teğmenin boynuna doladı, onu öpmedi de, sanki dudaklarını gagaladı. Kuzma Vasilyeviç de sıra kendisine gelmiş gibi öpmek istedi onu ama Kolibri birden geriye attı kendini ve divanın arkasına geçip durdu.

Kuzma Vasilyeviç biraz mahcup,

"Tamam, yarın saat yedide," dedi.

Kolibri evet anlamında eğdi başını ve saçının uzun bir tutamı-

nı iki parmağının arasına alıp sivri dişleriyle ısırdı. Kuzma Vasilyeviç elini salladı ona, odadan çıktı ve arkasından kapıyı kapadı. Kolibri'nin hemen kapıya koştuğunu duydu... Anahtar, kilidin içinde ses çıkararak döndü.

XVII

Madam Fritçe'nin konuk odasında kimse yoktu. Kuzma Vasilyeviç hemen antreye yürüdü. Emiliya ile karşılaşmak istemiyordu. Ev sahibesi dış kapının önünde çıktı karşısına.

Yaşlı kadın gene o yapmacık tatlı, uğursuz tavrıyla,

"A!" dedi. "Gidiyor musunuz Bay teğmen? Emiliya'yı beklemeyecek misiniz?"

Kuzma Vasilyeviç kasketini giydi.

"Size söyleyeyim, hanımefendi, daha fazla bekleyecek zamanım yok. Belki yarın da gelmem, öyle söyleyin kendisine."

"Tamam, söylerim. Ama sanırım canınız sıkılmamıştır, Bay teğmen?"

"Hayır, sıkılmadı."

"Neyse, özür dileriz."

"Hoşça kalın, efendim."

Kuzma Vasilyeviç evine geldi ve yatağına uzanıp düşünmeye başladı. Bir türlü aklı almıyordu. Bu arada birçok kez "Ne inanılmaz bir durum bu!" diye haykırmıştı. Emiliya neden yazmıştı ona o mektubu? Randevu vermiş ve eve gelmemişti... Kuzma Vasilyeviç, Emiliya'nın yazdığı notu çıkardı, elinde evirdi çevirdi, kokladı, kâğıt sigara kokuyordu; bir yerinde bir düzeltme fark etti: "плакала - ağladım" (bir hanım böyle der) yazıyordu ama daha önce orada "плакал - ağladım" (erkek böyle der) yazıyordu. Peki, bundan nasıl bir anlam çıkarılabilirdi? Ayrıca, ev sahibesinin hiçbir şeyin farkında olmaması mümkün olabilir miydi? Ve *bu kız*... Kimdi bu kız? Evet, kimdi? Bu güzeller güzeli Kolibri, bu "oyuncak", bu "şeker kız" aklından çıkmıyordu ve bu "oyuncak"tan, "şeker kız"dan için için korkuyor olsa da, yarını sabırsızlıkla bekliyordu.

XVIII

Kuzma Vasilyeviç ertesi gün yemekten önce çarşıya çıktı, sıkı bir pazarlıktan sonra kadife kordonlu küçücük bir altın haç aldı. Düşünüyordu: "Hiçbir hediyeye ihtiyacı olmadığını söylüyor olsa da, bizler bu söylenenin ne anlama geldiğini çok iyi biliriz. Hem sonra, gerçekten çıkar peşinde olmayan bir insansa... Oysa Emiliya hiç öyle değil." Nikolayev kenti Don Juan'ı böyle düşünüyordu işte; oysa o anda, gerçek Don Juan'ın insanların belleğinde nasıl bir yeri olduğunu düşündüğü bile yoktu. Kuzma Vasilyeviç akşamüzeri saat altıdan sonra güzelce tıraş oldu; tanıdığı berberi evine getirtip saçlarını güzelce pudralattı, kıvırttırdı; berber her istediğini malzemeye acımadan, özenerek yaptı. Kuzma Vasilyeviç daha sonra terziden yeni gelmiş üniformasını giydi, yeni güderi eldivenlerini sağ eline aldı, üstüne bol bol kolonya fışlattıktan sonra evden çıktı. Kuzma Vasilyeviç dış görünümüyle bu kez, "Zuckerpüppchen"le görüşmeye giderken olduğundan daha çok ilgilenmişti. Bunun nedeni Kolibri'den Emiliya'dan daha çok hoşlanmış olması değildi ama "oyuncak bebek"te genç teğmenin her zamanki tembelliğini bile uyaran başka bir şey vardı.

XIX

Madam Fritçe dün karşıladığı gibi karşıladı onu; sanki aralarında kararlaştırılmış yalan gibi gene Emiliya'nın kısa bir süre için dışarı çıktığı, kendisini beklemesini rica ettiği açıklamasını yaptı. Kuzma Vasilyeviç "tamam" anlamında başını eğdi, bir iskemleye oturdu. Madam Fritçe tekrar gülümsedi, yani sarı dişlerini gösterdi ve ona sıcak çikolata önermeden çıktı.

Kuzma Vasilyeviç hemen gizemli kapıya dikti gözlerini. Açılmıyordu kapı. Geldiğini haber vermek için iki kez yüksek sesle öksürdü... Kapının açıldığı yoktu. Soluğunu tuttu Kuzma Vasilyeviç, kulak kesildi... En küçük bir ses ya da hışırtı duyabilseydi bari... Evin içinde her şey ölmüştü sanki. Kuzma Vasilyeviç ayağa kalktı, parmaklarının ucuna basarak usulca yaklaştı kapıya ve boşuna parmaklarıyla yoklayarak diziyle itti kapıyı... Bunun da bir faydası

olmadı. O zaman yüksek sesle fısıldadı: "Kolibri, Kolibri, oyuncak bebeğim!" İçeriden cevap veren olmadı. Kuzma Vasilyeviç doğruldu, üniformasını çekerek düzeltti, olduğu yerde bir süre ayakta durduktan sonra kararlı adımlarla pencereye yürüdü, camda parmaklarıyla trampet çalmaya başladı. Canı sıkılmaya, öfkelenmeye başlamıştı. Subay gururu incinmişti. Sonunda şöyle düşündü: "Ne saçmalık! Ne sanıyorlar beni? Öyleyse, yumruklarım ben bu kapıyı. Cevap vermek zorundadır bana! Ya kocakarı duyarsa... Duysun varsın! Kabahat bende değil!" Topuklarının üzerinde hızla dönüp baktı... Kapı yarısına kadar açıktı.

XXX

Kuzma Vasilyeviç hızla tekrar döndü topuklarının üzerinde ve gizli odaya yürüdü. Kolibri divanda yatıyordu, üzerinde geniş, kırmızı kuşaklı beyaz bir entari vardı. Yüzünün alt bölümünü mendiliyle kapamış, sessizce ama neşeli gülüyordu. Bu kez saçlarını toplamış, iki yanda sıkı ve uzun örmüş, kırmızı kurdeleyle bağlamıştı; çapraz uzattığı küçücük ayaklarını yine dünkü potinleri süslüyordu ama bacakları çıplaktı: Onlara bakan biri kızın koyu renk ipek çoraplar giymiş olduğunu düşünebilirdi. Divan dün olduğu yerde değildi: Şimdi köşeye daha yakındı; masada bir Çin tepsisinde kesme kristal bir şekerlik ve mavi porselen iki fincanla birlikte geniş karınlı, alacalı bir cezve vardı. Gitar hemen yandaydı, kocaman bir mumdan ince, iplik gibi gri bir duman yükseliyordu.

Kuzma Vasilyeviç divana yaklaştı, Kolibri'nin üzerine eğildi ama daha bir şey söylememişti ki Kolibri elini uzattı ona, mendilinin altından gülmeyi sürdürerek ince, genç kız parmaklarını Kuzma Vasilyeviç'in saçlarının arasına soktu, güzelce taralı saçlarını karıştırdı.

Böylesi ciddiyetsiz bir davranışa canı sıkılan Kuzma Vasilyeviç yüksek sesle,

"Ne oluyoruz?" dedi. "Ah, seni yaramaz kız!"

Kolibri yüzünden mendili aldı.

"Öyle iyi değildi, böyle daha güzel," dedi. Divanın kenarına çekildi, bacaklarını topladı. "Oturun... şuraya oturun."

Kuzma Vasilyeviç, Kolibri'nin gösterdiği yere oturdu. Kısa bir sessizlikten sonra,

"Neden uzağa gidiyorsun?" dedi. "Benden korkuyor musun yoksa?"

Kolibri yumak gibi toparlandı, yandan baktı Kuzma Vasilyeviç'e.

"Korkmuyorum... Hayır."

Kuzma Vasilyeviç ağırbaşlı, akıl verir bir tavırla,

"Benden kaçmamalısın," diye devam etti. "Dün bana verdiğin sözü hatırlıyor musun? Öpecektin beni."

Kolibri dizlerini kollarının arasına aldı, başını dizlerinin üzerine koydu, tekrar baktı Kuzma Vasilyeviç'e.

"Hatırlıyorum."

"Öyleyse... Sözünü tutmalısın."

"Evet... tutmalıyım."

"Bu durumda," dedi Kuzma Vasilyeviç ve Kolibri'ye doğru uzanacak oldu.

Kolibri dizleriyle birlikte kollarının arasına aldığı iki saç örgüsünü serbest bıraktı ve biriyle Kuzma Vasilyeviç'in eline vurdu.

"Yavaş olun bakalım beyefendi!"

Kuzma Vasilyeviç bozuldu. Sanki kendi kendine, mırıldandı:

"Ne güzel gözleri var. Bu kız bir haydut gibi..." Sesini yükseltip ekledi: "Peki ama, öyleyse... ne diye çağırdın beni?"

Kolibri kuş gibi uzattı boynunu... Dinledi... Kuzma Vasilyeviç telaşlandı. Sordu ona:

"Emiliya mı geldi?"

"Hayır."

"Başka biri mi?"

Kolibri omuz silkti.

"Öyleyse, bir ses mi duydun?"

"Hayır." Kolibri arkaya yaslandı; ensesinde, saç örgülerinin başladığı yerde pek güzel, kısa buklelerle süslü, yumurtayı andıran başını gene bir kuş gibi uzatarak cevap verdi: "Bir şey duymadım."

"Demek bir şey duymadın! Öyleyse, şimdi..." Kuzma Vasilyeviç, Kolibri'ye doğru uzandı ama o anda elini çekti. Parmağında bir damla kan vardı. Parmağını silkeleyerek haykırdı: "Ne saçmalıktır bu? Hep şu topluiğneleriniz!" Kolibri'nin yavaşça kuşağına sok-

maya çalıştığı altın topluiğneye bakarak ekledi: "Kahrolası iğne! Kama gibi bir şey bu, yılandili gibi... Evet, evet, senin dilin bu ve sen bir yaban arısısın, işte busun sen, bir yaban arısı, anladın mı?"

Kolibri'nin Kuzma Vasilyeviç'in benzetmesinden pek hoşlandığı belliydi, sessiz kahkahalar atmaya başladı ve birkaç kez şöyle tekrarladı:

"Evet, sokarım ben... yılan gibi sokarım."

Kuzma Vasilyeviç ona bakarken düşünüyordu: "Gülüyor ama yüzünde bir endişe var..."

Yüksek sesle,

"Bak ne göstereceğim sana," dedi.

"Ne?"

"Neden hep 'ne' diyorsun? Yoksa Polonyalı mısın sen?"

"Heyır."

"İşte, gene hayır diyecekken 'heyır' dedin. Neyse, fark etmez!" Kuzma Vasilyeviç hediyesini çıkardı, havada sallayarak, "Buraya bak..." dedi. "Güzel mi?"

Kolibri kayıtsızca bir göz attı hediyeye.

"A!" dedi. "Bir haç! Biz haç takmayız."

"Nasıl? Haç takmaz mısınız? Bir Yahudi misin sen yoksa?"

"Takmayız," diye tekrarladı Kolibri. Ve birden silkindi, omzunun üzerinden arkaya baktı. Telaşlı, sordu: "İster misiniz, bir şarkı söyleyeyim size?"

Kuzma Vasilyeviç haçı resmi giysisinin cebine koydu, o da Kolibri'nin baktığı yere baktı. Duvarın arkasında bir çıtırtı oldu gibi geldi ona...

"Nedir bu ses?" diye mırıldandı.

Kolibri çabucak cevap verdi:

"Fare... faredir."

Ve Kolibri ansızın, Kuzma Vasilyeviç'in hiç beklemediği biçimde, yumuşak, hoş kollarıyla sarıldı ona, yanağına çabuk, sımsıcak bir öpücük kondurdu... Bir kor değmişti sanki teğmenin yanağına...

Kuzma Vasilyeviç kollarının arasında sıktı Kolibri'yi ama kız yılan gibi kıvrılarak kurtuldu onun kollarının arasından (Bedeni yılanınkinden biraz kalındı) ve ayağa kalktı.

"Durun!" diye fısıldadı, "önce kahvemizi içelim..."

"Yeter artık! Kahveyi boş ver! Daha sonra içeriz kahvemizi."

"Hayır, olmaz. Kahve şu anda sıcak, sonra soğur." Kolibri cezveyi sapından tuttu ve yüksekçe kaldırıp iki fincana kahve koymaya başladı. Kahve fincanlara bükülü ince bir ip gibi dökülüyordu; Kolibri başını omzuna yatırmış, kahvenin fincana nasıl döküldüğüne bakıyordu. "Şeker al... iç... ben de içeceğim!"

Kuzma Vasilyeviç fincanına bir şeker attı, hemen içip bitirdi. Kahve ona çok sert ve acı gelmişti. Kolibri gülümseyerek, burun deliklerini fincanının ucunda belli belirsiz genişleterek bakıyordu ona. Sonra yavaşça masaya bıraktı fincanı.

Kuzma Vasilyeviç sordu ona:

"Ne o? Kahveni içmeyecek misin?"

"Ben... birazını içtim," diye cevap verdi Kolibri.

Kuzma Vasilyeviç artık sinirlenmeye başlamıştı.

"Bari gel yanıma otur!" dedi.

"Şimdi," dedi Kolibri. Başını önüne eğdi, gözünü Kuzma Vasilyeviç'ten ayırmadan gitarını aldı. "Ama önce biraz gitar çalacağım."

"Tamam, tamam, yanıma otur da öyle çal."

"Dans ederek çalacağım. İster misin?"

"Dans etmesini biliyor musun? Nasıl oynadığını görmek isterdim. Ama sonra dans etsen olmaz mı?"

"Hayır, şimdi... Seni çok seviyorum."

"Beni seviyorsun demek! Bak... neyse, dans et bakalım, çok tuhaf bir kızsın sen!"

XXI

Kolibri masanın öte yanında ayakta duruyordu, parmaklarını gitarın telleri üzerinde birkaç kez dolaştırdıktan sonra, neşeli, canlı bir şarkı bekleyen Kuzma Vasilyeviç'i şaşırtarak, sağa sola salınarak yayvan yayvan, tekdüze, ağır bir şarkıya başladı. Gülümsemiyordu; aralarında bir doğu harfini andıran, besbelli barutla oraya konduruluş yeşile çalan bir noktanın olduğu yuvarlak, ince kaşları bile çatıktı. Gözlerini neredeyse kapamıştı ama Kuzma Vasilyeviç'e doğrulmuş gözbebekleri dik kirpiklerinin arasında bulanık parlı-

yordu. Kuzma Vasilyeviç de bu büyüleyici, tehditkâr gözlerden, bu esmer, yavaş yavaş ateşlenen yüzden, siyah iki yılana benzeyen, yarı aralık, kıpırtısız dudaklardan, düzenli olarak iki yana sallanan güzel baştan bakışını ayıramıyordu. Kolibri olduğu yerden ayrılmadan, iki yana sallanmayı sürdürüyordu; sadece ayakları hareket ediyordu: Kolibri potinlerinin kâh burnunu, kâh topuğunu hafiften kaldırıyordu. Bir kez hızla döndü, gitarını havaya kaldırarak tiz bir çığlık attı... Arkasından aynı tekdüze şarkıyla, tekdüze dansa devam etti. Bu arada Kuzma Vasilyeviç divanda son derece sakin oturuyor, Kolibri'ye bakmayı sürdürüyordu. İçinde tuhaf, alışılmadık bir şey hissediyordu. Rahat, hafiflemiş, hatta fazlasıyla hafiflemiş hissediyordu kendini. Bedeninin ağırlığı yokmuş, suda yüzüyormuş, bu arada bedeninde karıncalar dolaşıyormuş, ayaklarında hoş bir kuvvetsizlik varmış gibi geliyordu ona; uyku sanki dudaklarını, gözkapaklarını gıdıklıyordu. O anda hiçbir şey istemiyordu, hiçbir şey düşünmüyordu; yalnızca biri ona, Emiliya'nın ifadesiyle, biri ona "ninni" söylüyormuş gibi çok rahattı. Kendi kendine fısıldıyordu: "Oyuncak bebeğin" yüzü arada bir bulutlanıyor... Kuzma Vasilyeviç soruyordu kendine: "Nedeni nedir bunun?" Kendini yatıştırmaya çalışıyordu: "Sigaradandır... Odanın içindeki mavi dumana baksana!" Tekrar biri ninni söylemeye başlıyordu ona, hatta kulağına tatlı bir şeyler fısıldıyordu... Gelgelelim, nedense anlayamıyordu kulağına söylenenleri. Ve işte "oyuncak bebeğin" yüzü birden aydınlandı, gözleri köprü kemerleri gibi kocaman kocaman açıldı. Gitar elinden kaydı, döşemeye düştü, telleri uzun uzun tıngırdadı... Çok yakın bir dostu arkadan sevgiyle sıkı sıkı sarıldı Kuzma Vasilyeviç'e ve kravatını düzeltti. Kuzma Vasilyeviç hemen yüzünün önünde, çengel burnunun dibinde tanımadığı, kol kapağında üç düğmesi olan birinin gür bıyığını, keskin bakışlı gözlerini gördü... Gerçi gözleri bıyığının yerinde, bıyığı da gözlerinin yerindeydi ve burnu devrikti ama Kuzma Vasilyeviç hiç şaşmadı buna, hatta böyle olması gerektiğini düşündü; bu buruna şöyle demeye bile hazırlanmıştı: "Merhabalar kardeşim Grigori" ama vazgeçti, hemen kararını verdi... kararını verdi... Yakın nikâhları için Kolibri ile Çarkent'e gidecekti, çünkü bir Türk kızıydı Kolibri, hükümdarımız onun gerçek bir Türk kızı olduğunu onaylamıştı.

XXII

Tam zamanında kıyıya küçük bir kayık geldi yanaştı. Kuzma Vasilyeviç adımını kayığa attı ama beceriksizliğinden ayağı takılıp çok acı duymuş olsa da, bir süre nerede olduğunu bilememesine karşın, toparladı kendini ve kayığa çıkıp oturdu, Nikolayev Lisesi'nin duvarındaki bir haritada Zaman Nehri gibi Çarkent'e doğru akan o büyük nehirde yol almaya başladı. Çok mutluydu, gördüğü kırmızı martı sürülerine bakıyordu; martılar sürekli önünde suya dalarak kocaman, kırmızı lekelere dönüşüyorlardı. Kolibri de yanındaydı ama kendini sıcaktan korumak için kayığın altına yerleşmişti ve arada bir dipten tak tak vuruyordu... İşte sonunda gelmişlerdi Çarkent'e. Evler nasıl olmaları gerekiyorduysa, öyleydi: Tirol şapkaları şeklinde... Türklerin yüzleri de öyle kocaman, vakurdu. Ne var ki onlara sürekli bakmaya gelmiyordu: Önce büzülmeye, suratlarını asmaya başlıyorlardı, sonra sıcakta eriyen kar gibi kayboluveriyorlardı. İşte Kuzma Vasilyeviç'in Kolibri ile yaşayacağı saray... Sarayın içi çok güzel döşeli! Duvarlar general işlemeleriyle kaplı, her yanda apoletler, köşelerde boru çalan insanlar var ve kayıkla konuk salonuna girebilmişlerdi. Elbette Muhammed'in resmi de vardı orada... Kolibri önden koşarak bütün odaları dolaşıyor, saçları döşemeleri süpürüyor, dönüp arkasına bakmıyordu. Ve Kolibri giderek küçülüyor, küçülüyordu... Artık Kolibri değildir o, ceketli bir oğlan çocuğuydu, Kuzma Vasilyeviç bu çocuğun lalasıydı ve görevi onun arkası sıra boru dürbününü taşımaktı ama dürbün giderek ağırlaşıyor, ağırlaşıyor, taşınamaz kadar ağırlaşıyordu... Kuzma Vasilyeviç artık ileri de geri de gidemedi, sırtüstü yere düştü... ve ağzına toprak doldu...

XXIII

Kuzma Vasilyeviç gözlerini açtı. Aydınlık, sessizlik... Sirke ve nane kokuları. Üzerinde de, iki yanında da beyaz bir şeyler vardı; bakındı: Yatağın örtüsü. Başını kaldırmak istedi... imkânsız; kolunu... o da imkânsız. Ne demek oluyordu bu? Bakışını indirdi, karşısında uzun bir beden vardı ve bu beden gri, kahverengi şeritli yün

bir battaniyenin altındaydı. Beden onun, Kuzma Vasilyeviç'in bedeniydi. Haykırmayı denedi Kuzma Vasilyeviç... sesi çıkmadı. Bir kez daha denedi, bütün gücünü topladı... ancak burnunun altında hafif bir inilti titredi. Sert ayak sesleri duyuldu, perde aralandı. Karşısında yamalı kaputuyla ak saçlı bir harp malulü duruyor, ona bakıyordu... Kuzma Vasilyeviç baktı harp malulüne. Kuzma Vasilyeviç'in dudaklarına kalaylı bir maşrapa uzandı. Kuzma Vasilyeviç büyük bir istekle yudumladı soğuk suyu. Dili açıldı.

"Neredeyim ben?" Harp malulü bir kez daha baktı Kuzma Vasilyeviç'e ve uzaklaştı, koyu renk üniformalı başka biri geldi. Kuzma Vasilyeviç sorusunu tekrarladı: "Neredeyim?" Üniformalı adam "Şimdi kendine gelecek," dedi. Yüksek sesle ekledi: "Hastanedesiniz ama şimdi uyuyun. Konuşmamanız gerekiyor." Kuzma Vasilyeviç bir şey daha soracaktı ama tekrar geçti kendinden...

Ertesi sabah doktor geldi. Kuzma Vasilyeviç kendine gelmişti.

Doktor ayıldığı için kutladı onu ve başını sarmalarını söyledi.

"Nasıl? Başımı mı? Yoksa başıma..."

Doktor Kuzma Vasilyeviç'in sözünü kesti:

"Konuşmamalısınız, merak etmeyin. Şimdi sakin sakin yatın ve Tanrı'ya şükredin. Poplevkin, kompresler nerede?"

"Paralar nerede... devletin paraları nerede?" diye mırıldandı Kuzma Vasilyeviç.

"Evet, tekrar sayıklamaya başladı... Biraz daha buz getir Poplevkin!"

XXIV

Aradan bir hafta daha geçti. Kuzma Vasilyeviç o kadar iyileşmişti ki doktorlar ona başından geçenleri anlatmalarının mümkün olduğuna karar verdiler. Kuzma Vasilyeviç şunları öğrendi:

Kuzma Vasilyeviç on altı temmuz günü akşamın saat yedisinde Madam Fritçe'nin evine son kez gitmişti ve neredeyse bir gün sonra, yani on yedi temmuz günü öğlen vakti onu bir çoban Nikolayev kentinin iki versta dışında Hersonskaya şosesinin yakınında bir çukurda başı yarılmış, ensesi kanlı, ölü gibi yatar bulmuştu. Üniforması da, yeleği de açıktı, ceplerinin hepsi dışarı çıkarıl-

mıştı, kasketi ile meçi de, devlet paralarını sakladığı deri kemeri de yoktu. Ezilmiş otlardan da, kumdaki, çamurdaki geniş izlerden de anlaşıldığına göre, zavallı teğmeni çukura sürükleyerek getirmişler ve başına ancak orada baltayla değil, kılıçla, belki de kendisinin meçiyle vurmuşlardı: Yoldan teğmenin yattığı yere kadar iz boyunca damla kan izi yoktu, oysa başının çevresi kan gölüydü. Hiç kuşku yoktu ki katiller önce sarhoş etmişlerdi onu, sonra boğmayı denemişlerdi, gece kent dışına taşımışlardı ve orada son darbeyi indirmişlerdi. Kuzma Vasilyeviç gerçekten sağlam yapısı sayesinde ölmemişti. Yirmi iki temmuzda, yani tam beş hafta sonra da kendine gelmişti.

XXV

Kuzma Vasilyeviç başına gelen olayı hemen komutanlığa rapor etti ve her şeyi, Madam Fritçe'nin adresini de sözlü ve yazılı olarak bildirdi. Polis anında adresi verilen eve koştu ama orada kimseyi bulamadı: Kuşlar yuvadan çoktan kaçmışlardı. Evin sahibine gittiler ama çok yaşlı, kulakları duymayan o tüccardan pek bir şey öğrenemediler. Kendisi başka bir mahallede oturuyordu ve yalnızca şu kadarını biliyordu: Evini dört ay önce, pasaportunda adının Şmul veya Şmulke olduğu yazan Yahudi bir kadına kiraya vermiş ve o zaman durumu karakola da bildirmişti. Yaşlı adam şöyle ifade verdi: "Sonra yanına pasaportuyla başka bir Yahudi kadın geldi. İkisinin de kendisinin ne olduğunu bilmediği bir işi vardı. Yanlarında daha başka birileri var mıydı, bundan haberim yok, bilmiyorum. Ama hizmetçi mi, koruma mı olduğunu bilmediğim genç biri de vardı evde. Daha sonra bu genç Odesa'ya mı, Petersburg'a mı ne gitti; geçenlerde, temmuzun birinde yeni bir adam almışlardı." Polis, çevrede araştırmalar, incelemeler yaptı ve gerçek adı Friderika Bengel olan Şmulke'nin malla birlikte yaklaşık yirmi temmuzda Nikolayev'den ayrıldığı ama nereye gittiğinin bilinmediği anlaşıldı. Kol kapağında üç düğme olan Çingene yüzlü adamı da, uzun saçlı, esmer yüzlü yabancı kızı da kimse görmemişti. Kuzma Vasilyeviç hastaneden çıkar çıkmaz, kendisi için uğursuz o eve gitti. Kolibri ile sohbet ettiği küçük oda hâlâ misk kokuyordu; odada

başka, yine gizli başka bir kapı daha vardı. Kuzma Vasilyeviç oraya ikinci kez geldiğinde divan o kapının önüne çekilmişti ve katil oradan girmiş ve Kuzma Vasilyeviç'e arkadan saldırmış olmalıydı. Kuzma Vasilyeviç dilekçe verip şikâyetçi oldu, dava başladı. Değişik yerlere resmî yazılar, emirler gitti; gereken yazılar, cevaplar geldi... ve hepsi o kadarıyla kaldı. Şüpheli kişiler sırra kadem basmıştı, onlarla birlikte banknot ve altın olarak devlet parası bir dokuz yüz on yedi ruble, bir miktar kapik de yok olmuştu. O zamana göre hiç de önemsenemeyecek bir paraydı bu! Kuzma Vasilyeviç on yıl içinde ödedi bu parayı ve ancak ondan sonra donanmadan ayrılabildi.

XXVI

Kuzma Vasilyeviç'in bu felaketin tek yöneticisinin Emiliya, onun sinsi "Zuckerpüppchen"i olduğundan baştan beri kuşkusu yoktu. Emiliya ile son buluşmasında divanda onun yanında nasıl düşüncesizce uyuduğunu, uyanınca onu önünde yere diz çökmüş gördüğünü, Emiliya'nın nasıl güldüğünü ve nihayet o akşam kemerinde, besbelli, onun elindeki makasla açmış olduğu yeri gördüğünü hatırlıyordu. Düşünüyordu Kuzma Vasilyeviç: "Kuşağımdaki parayı gördü, yaşlı cadalozla o iki şeytana söyledi, bana mektup yazıp tuzağa düşürdü beni... sonra da gerekeni yaptılar. Peki ama kim beklerdi ondan böyle bir şeyi!" Emiliya'nın güzel, sevimli yüzünü, ışıl ışıl gözlerini getiriyordu gözünün önüne... Dişlerini gıcırdatarak tekrarlıyordu: "Ah şu kadınlar, ah şu kadınlar! Cehennemlik kadınlar!" Hastaneden kendi evine taşındıktan sonra ise onu çok şaşırtan, çıkmaza sokan çok önemli yeni bir şey öğrendi. Onu yarı ölü olarak hastaneye getirdikleri aynı gün her şeyiyle tıpatıp Emiliya'ya benzeyen bir kız saçı başı birbirine karışmış, gözyaşları içinde koşarak onun evine gelmiş ve onun emir erinden olanları öğrenince deli gibi hastaneye koşmuştu. Hastanede ona Kuzma Vasilyeviç'in kesin öleceğini söylemişler, kız yüzünde büyük bir umutsuzluk ifadesiyle, elini kolunu sallayarak hastaneden ayrılmış. Emiliya'nın bu cinayeti düzenleyen kişi olduğu belliydi... Belki aldatmışlardı onu, paradan vaat ettikleri payını ver-

memişlerdi? Bu yaptığına birden pişman olmuş olabilir miydi? Ne var ki her şeyden yüzde yüz haberi olan o iğrenç kocakarıyla Nikolayev'den ayrılmıştı... Kuzma Vasilyeviç'in kafasının içinde birçok soru vardı; emir erine eve gelen kızı sık sık tarif ettiriyor, sözlerini tekrarlatıyordu.

XXXVII

Bir buçuk yıl sonra Kuzma Vasilyeviç, Emiliya'dan *alias*[14] Friderika Bengel'den Almanca bir mektup aldı. Daha sonraları bize birçok kez gösterdiği o mektubu hemen Rusçaya çevirttirmişti. Mektup yazım hatalarıyla, ünlem işaretleriyle doluydu. Zarfın üzerinde "Breslavl" postanesinin damgası vardı. İşte mektubun elden geldiğince hatalarından arındırılmış çevirisi:

> Benim değerli, unutulmaz ve eşsiz Florestan'ım! Sayın Teğmen Yergengof!
>
> Çok kez yazmayı düşündüm size! Ne yazık ki beni bu korkunç olayın ortaklarından sayabileceğiniz düşüncesi benim için öldürücü olmasına karşın, her seferinde yazmaktan vazgeçtim! Ah benim sevgili teğmenim! İnanın bana, sizin ölmediğinizi, sağlıklı olduğunuzu öğrendiğim gün hayatımın en mutlu günüydü! Ancak, kendimi tamamen temize çıkarmak niyetinde de değilim! Size yalan söylemeyeceğim! Evet, paraları kemerinizde taşımak alışkanlığınızın olduğunu önce ben fark ettim! (Aslında bizim oralarda kasaplar, şişman tüccarlar da öyle yaparlar!) Ve bunu birilerine söylemek hatasını yaptım! Hatta şaka yollu, o paralardan birazının bizim olsa ne iyi olacağını da söyledim! Gelgelelim, o vicdansız kocakarı (Sayın Florestan! Benim teyzem *falan değildi* o kadın) canavar ruhlu, tanrıtanımaz o Luici ve ortağı kızla kafa kafaya verdi! Ölü annemin tabutu üzerine yemin ediyorum size, o insanların kimler olduğunu hâlâ bilmiyorum! Bir bildiğim varsa, o da adamın adının Luici olduğu, ikisinin de Bükreş'ten geldiği ve herhalde büyük suçlarının olduğu, polisten gizlendikleri, çok para

14 (Lat.) Başka bir deyişle.

ve değerli eşyalarının olduğu, o kadar... Luici korkunç bir tipti (*ein schreckliches Subject*), kendisi gibi bir canlıyı (*einen Mitmenschen*) öldürmek onun için çok küçük, önemsiz bir olaydı. Birkaç dil konuşabiliyordu. Aşçı kadının çaldığı eşyaları geri getiren de kendisiydi! Nasıl olduğunu sormayın! O adam her şeyi, her şeyi yapabilirdi, korkunç bir insandı! Yaşlı kadını sizi yalnızca biraz içirip sarhoş edeceğine, sonra da götürüp bir yere atacağına, olayı üzerine almayacağına, suçun sizde olduğunu, bir yerde çok içmiş olabileceğinizi söyleyeceğine inandırmış! Oysa acımasız adam meğer kararlıymış, kimsenin bir şey öğrenememesi için sizi öldürmeyi kafasına koymuş! Benim adıma bir mektup yazmış size, yaşlı kadın da beni evden uzaklaştırmış! Bir şeyden kuşkulanmadım, Luici'den de çok korkuyordum! Şöyle diyordu bana: 'Keseceğim seni, tavuk gibi keseceğim!' Bunu söylerken bıyığını da korkunç bir şekilde oynatıyordu! Ayrıca, bir yere de götürmüşlerdi beni... Çok utanıyorum, subay beyefendi! Hatırlayınca hâlâ acı gözyaşları dökü-yorum! Öyle sanıyorum ki... Ah! Böyle şeyler için doğmuş biri değilim ben... Ama bu konuda yapılabilecek bir şey yok, olanlar oldu... Sonra büyük bir korkuya kapıldım ve ister istemez ayrıldım o kentten, çünkü polis olayla ilgimizi öğrenseydi benim halim nice olurdu? Aşağılık Luici sizin ölmediğinizi öğrenir öğrenmez hemen kaçtı. Şu anda bir lokma ekmeğe muhtaç olsam da, çok geçmeden onunla da, onların hepsiyle de ilişkimi kestim ama vicdanım rahat! Belki, Nikolayev'e neden geldiğimi soracaksınız. Ama bu sorunuza verebileceğim bir cevabım yok! Lanetli biriyim ben! Mektubumu benim için çok çok önemli bir ricayla bitiriyorum: Lütfen, küçük kız arkadaşınız Emiliya'yı hatırladığınızda bir daha onun adi bir suçlu olduğunu düşünmeyin! Tanrı biliyor yüreğimin ne kadar temiz olduğunu... Kötü bir huyum var benim (*Ich habe eine schlechte Moralität*) ve hoppa biriyim ama acımasız değilim. Ve sizi hayatımın sonuna kadar seveceğim, hatırlayacağım, bir eşi bulunmaz Florestan'ım benim ve yer yuvarlağında (*auf diesem Erdenrund*) her zaman her şeyin en iyisini dileyeceğim sizin için! Bu mektubumun elinize geçip geçmeyeceğini bilmiyorum ama ge-

çerse, mektubumu aldığınızı bilmem için birkaç satır yazın bana! Bununla, size yürekten bağlı Emiliya'nızı çok mutlu edeceksiniz.

Not: Mektubunuzu şu adrese gönderiniz: F.E. poste restante, Brestlav-Silezya.

Not 2: Size Almanca yazdım, duygularımı başka türlü anlatamazdım ama siz bana Rusça yazabilirsiniz.

XXVIII

Soruyorduk Kuzma Vasilyeviç'e:

"Peki, sonra ne oldu? Ona cevap yazdınız mı?"

"Yazacak oldum, birçok kez yazacak oldum. Ama ne yazacaktım? Almanca bilmiyorum, oysa Rusça... Kim çevirecekti ona mektubunu? Bu yüzden yazmadım."

Ve öyküsünü her bitirdiğinde içini çekiyordu Kuzma Vasilyeviç, başını iki yana sallayarak şöyle diyordu: "Gençlik dediğiniz böyle bir şey işte!" Ve dinleyenler arasında yeni, bu önemli öyküyü ilk kez dinleyen biri varsa, Kuzma Vasilyeviç onun elini tutup kendi başına koyuyor, yaranın izini hissetmesini istiyordu... Yara gerçekten korkunçmuş, izi bir kulağından ötekine kadar uzanıyordu.

SONSÖZ

TURGENYEV ÖYKÜLERİNİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

NINA BRODIANSKY

I

"İnsan duygularına Dostoyevski kadar nüfuz edememiş, Tolstoy kadar geniş bir şekilde bakamamıştır belki. Ancak yolu açan Turgenyev'dir. Bize güzellik, liberal görüşlerinin dengesini bozmadığı sağlıklı bir muhakeme bırakmıştır. Dürüst, içten insanları anlatmış, cana yakınlığından, cömertliğinden ve ideallerinden ödün vermemiştir."[1] Sir Edmund Spriggs'in "Harvey metodu"nun takipçilerinden biri olarak kabul ettiği yazara layık gördüğü bu övgü, içerdiği tereddütler sebebiyle hem tipik hem de gelenekseldir. Bulunduğumuz yüzyılda Tolstoy, Dostoyevski ve hatta Çehov'un edindiği şöhretin, Turgenyev ve onun gerçekçi edebiyatı pahasına olduğu şüphe götürmez. [Nikolay] Strahov, yazara dair değerlendirmesinde bunun olacağını altmış yıl önce tahmin etmişti. Daha fazlasını da söyleyerek Turgenyev'i devrinin bir evladı olarak adlandırmıştı ve "sanatında, diğer bir deyişle kişilerinin canlılığı ve derinliği konusunda yalnız Lev Nikolayeviç Tolstoy'un değil, yalnızca Gonçarov'un ve Ostrovski'nin değil, Dostoyevski'nin ve Pisemski'nin de gerisinde" kaldığını, Puşkin ya da Gogol'le asla kıyaslanamayacağını söylüyordu.[2]

---

1 Sir Edmund Spriggs, *The Harveian Method in Literature*, Londra, 1945, s. 41.

2 N. Strahov, *Kritiçeskiye stati ob İ.S. Turgenyeve i L.N. Tolstom*, 3. baskı, Petersburg, 1895, s. 168.

O gün bugündür de Turgenyev'in dört dörtlük sanatına uzaktan hayranlık duymak, bir yandan da Strahov'un isteksizce ona layık bulduğu nitelikleri teslim etmek âdet haline gelmiştir: Puşkin'den türettiği konuları ve teknikleri; Rus hayat biçimini, melankolinin ürkütücü ve çekici taraflarını neredeyse elle tutulamaz ayrıntılar üzerinden anlatması. "Belki de karakterlerinin gözünde en büyük ölçüt," der Strahov, "bir çeşit mutluluk hayalidir (...) bu mutluluk sanki gözlerinin önünde gibidir de, çoğunlukla uzakta bir yerde parlar, sürekli onları çağırır ve sürekli kaybolur; sonunda tüm karakterler başarısız, eksik bir hayatla, ölüm korkusuyla baş başa kalırlar. Sık sık ifade edilen bu motif bile var olan gücüyle ortaya çıkmaz, çarpıcı bir sanatsallıkla ifade edilmez de, sanki çekingen ve hazin bir sesle işitilir."[3]

Ovsyaniko-Kulikovski[4] gibi sonraki eleştirmenler Turgenyev'in çeşitliliğini, nesnelliğini ve fikirlerini vurgularken neredeyse abartılı bir savunmaya geçmişlerdir; son zamanlarda yazara olan ilginin artması da sanılandan daha güçlü özelliklere sahip olduğunu gösterir gibidir. Ancak edebiyat eleştirisi, Strahov'un övgüsünün temelinde yer alan, Sir Edmund Spriggs'te de yankı bulmuş yüzeysellik suçlamasını tam anlamıyla dağıtabilmiş –hatta, görünüşe göre, dağıtmak istemiş– değildir. *Turgenyevşçina* kelimesinin huzurlu bir geçmişle, hatırlanamayan bir masumiyet çağıyla özdeşleştirilmesini de kimse sorgulamamıştır. Balmont, Herschenson, V.S. Pritchett gibi apayrı dünya görüşlerine sahip yazarların eserlerinde var olan Turgenyev imgesi de gerçekliğin sınırları dâhilinde var olan dokunaklı bir güzelliği, bu tabirle özdeşleştirilen tüm değerleri ve tereddütleri temsil eder. Balmont, "ruhun müziği"ne[5] vurgu yaparken, Herschenson "kederini nesnel bir hakikat mertebesine yükselttiği"ni[6] ilan eder. Pritchett sıradışı ve iğneli üslubuyla, Turgenyev'in sağduyulu ve biyografik ruhuna, "hem şairane hem bilimci" yaklaşımına dikkat çeker, Rusya'daki yaşamı keskin bir gözle anlatmasını över ve onu "buluşmaların ardından ve ayrılıktan önce gelen anların" romancısı olarak niteler.[7]

Turgenyev'in saf duygusal alan dışındaki değeri pek kabul edilmemiştir. Herschenson onun bu esrarlı cazibesini müzikalitesine ve sıradan ha-

3 *A.g.e.*, s. 181.

4 D. Ovsyaniko-Kulikovski, *Etyudı o tvorçestve İ. S. Turgenyeva*, Harkov, 1896.

5 N.L. Brodsky (ed.), *Turgenyev i yego vremya*, Moskova, 1923, s. 23.

6 M. Herschenson, *Meçta i mısl İ. S. Turgenyeva*, Moskova, 1919, s. 23.

7 V.S. Pritchett, *The Living Novel*, Londra, 1946, s. 221.

yat tasvirlerine bağlar; çağdaşları onda üslup ile konu arasında kusursuz bir mütekabiliyet bulmuşken, daha sonraki okurlar için daha acelesiz bir döneme duyulan bir nostalji uyandırır. Turgenyev'in etkisini, yazarın okura gösterdiği kusursuzluk özlemi olarak tanımlar.[8] Bu özellikler şüphesiz eserlerinde mevcuttur. Daha bilgilendirici olan ise Conrad'ın Turgenyev'de "kayda değer olanı, insanların hayatında esas olanı yakalamaya dair şaşmaz içgüdüsü"ne[9] olan vurgusudur. Charles Morgan bu alıntıyı kullanarak, yazarın "suçluluğun içindeki masumiyeti, yaşlılığın içindeki gençliği, bir ânın içindeki sonsuzluğu"[10] resmedişine duyduğu hayranlığı dile getirir; Turgenyev'in insanların "yalnız ardışık ve çelişkili gerekçelere sahip olduğunu değil, bir şeyi aynı anda hem isteyip hem istemediğini" bildiğine vurgu yapar.[11] Burada Turgenyev'in şiiri ve sevecenliği, "ironi sevgisi" yine ayrı tutulur. Hatta bazen bu kadar bir algı bile ona fazla görülür. Herschenson, Turgenyev'in hayatın derinliklerine nüfuz edemediği fikrinde geri adım atmaz.[12] Pritchett bir adım ileri giderek onu topallıkla suçlar. Turgenyev'in itiraf ettiği üzere kıt hayal gücü ve dolayısıyla doğrudan hayattan beslenmesi, Pritchett'a göre, onu ciddi bir zaafa götürür: "Karakterlerine bir şey eklemez, onları dönüştürmez. Hayatta olduğundan daha az bir berraklığa sahiptirler. Onlardan Turgenyev'in de bizzat uzak durduğu bir şey eksiktir: tatmin duygusu."[13]

Turgenyev'in ölümsüzlük iddiası, eserlerinin tartışma götürmez lirikliğinden ve uyumsuz tüm unsurlardan arınmış olmasından ileri gelir. Tolstoy'un meşhur sözünü kullanacak olursak, "huzursuz" değildir. Önyargıdan da, dogmatizmden de uzaktır; *İlkbahar Selleri*'nde, "ölü bir dille ve beceriksizce anlatılmış 'derin' veya 'ruh sarsıcı' fikirleri trajik bir çatışma halinde gösteren yeteneksiz yazarlardan seçme" oyunlara aşağılayarak bakar. Kesinlik konusundaki ustalığı sayesinde hiçbir tuhaflığı olmayan bir üsluba sahiptir. Neredeyse her zaman gerçek olaylardan beslenen malzemesinde şüphesiz hep bir gerçekçilik mevcuttur. Doğanın kayıtsız güçlerinin karşısında insanın çaresizliğine olan derin inancı, onu sahte

8 M. Herschenson, *a.g.e.*, s. 122.

9 J. Conrad, *Notes on Life and Letters*, Londra, 1925, s. 47-48.

10 Menander, "Turgenyev", *Times Literary Supplement*, Londra, 27 Şubat 1943.

11 C. Morgan, "Turgenyev's Treatment of a Love Story", *Essays by Divers Hands*, Royal Society of Literature of the U.K., XXV, Londra, 1950, s. 116.

12 M. Herschenson, *a.g.e.*, s. 126.

13 V.S. Pritchett, *a.g.e.*, s. 224.

Romantiklerden ibaret çağdaşlarının her şeye insansılık atfetme eğiliminden alıkoyar. Kısacası şüpheciliği ve ölçülülüğü onu bir klasik yapmıştır.

Bu olumsuz denebilecek özellikleri arasına gelenekle olan bağı da eklenebilir ki bu bağ sıradanlığını tescillediği gibi, tanıdık bir geçmişe dair nostaljiyi uyandırarak okuru da belli bir tepkiye şartlar. Turgenyev, Gogol'ün etkisini dengelemek için Puşkin'in etkisine ihtiyaç duyduğumuzdan bahsederek bu yaklaşımı onaylar. Puşkin'i desteklediğini gizlemez; 1877'de yazdığı üzere, "ilk günlerimden itibaren onu bir öğretmen olarak gördüm, görmeyi de sürdürüyorum... *Vestigia semper adoro*".[14]

Böyle bir ifade yalnız Turgenyev'in Puşkin'e olan bağlılığını göstermekle kalmaz; aynı zamanda Lermontov'e ve Gogol'e, paylaştığı kadarıyla ikisinin bakış açılarına olan bağlılığını da düşünmeye sevk eder. Puşkin'in vezin ile nesri birbirinden ayırması, Turgenyev'in müziği ve şiiri dilden ayrı olarak düşünmesinde bir izdüşüme sahiptir. Nasıl ki müzik, konuşmanın yetersiz kaldığı coşkulu anları ifade edebiliyorsa, şiir de "neyin olmadığını; neyin var olandan daha iyi olmakla kalmayıp, gerçeğe daha da yakın olduğunu bize söyler." Turgenyev'in anlatı diline bilimsel yaklaşımı, doğru sözcüğü arayışı, "Saat" ve "Peder Aleksey'in Öyküsü" gibi hikâyelerde zaman ve mekânla yaptığı deneyler, tasarruflu aforizmaları ve ironik gözlemleri, edebi göndermeleri, karakter gruplandırmaları ve sınıflandırmaları, bir yandan abartısız sözünü ederken bir yandan işaret etmek hep Puşkin'e ait yöntemlerdir. Puşkin'in vezninden devamlı karşımıza çıkan yankılar; Tatyana-Onegin teması üzerine bilinçli varyasyonlar; romantik hikâyeleri sıkıcı Rus mekânlarında anlatması ve birbirine zıt karakterlere olan sevgisi de öyle. Peçorin tiplemesini ironik bir şekilde ele almasına rağmen, duygusal olarak içe dönük, hem kendilerini hem de başkalarını yok eden entelektüel karakterlerinde Lermontov'a borçludur. Gogol'le olan ilişkisi de yazısının resimselliğinde, müzikselliğinde; doğa, hayvanlar ve nesneler ile kurulan sayısız paralellikte; tüm duyuların dış olgulara açık olmasında; kendini ele veren jestlerin ve tutarsızlıkların somut, ayrıntılı anlatımında; anekdotlu tasvirlerde; George Sand'ın etkisine rağmen görülen fantastik unsurlarda ve son olarak, analiz ve çıkarım üzerinden çift taraflı sunumda görülebilir. Bunlar zanaatkârın kullandığı ana renklerdir; Turgenyev bu renkleri cömertçe kullanır. Ancak yalnızca araçtırlar; herhangi bir edebiyat tarihçisi de onları bitmiş ürünlerden ayırmasını bilir.

14 (Lat.) Ona daima hayranlık duydum.

Turgenyev, geçmişin onay görmüş malzemelerini başlangıç noktası olarak kabul ettiği gibi, öncüllerinin eserlerinin temelini oluşturan "edebilik karşıtlığı"nı da bir mihenktaşı olarak alır. Turgenyev'in Puşkin'le olan yakınlığı en çok burada anlaşılır. Rus edebiyatının bu iki en "Avrupai" yazarı, ortak bir agnostisizme sahipti; metafizik akıldan ziyade "hayata, gerçekliğine, kaprislerine ve kazalarına"[15] ilgi duyuyorlardı. Dahası, Batı kültürünü ve zarafetini yakından tanıyorlardı; naiflikten tamamen uzak ve zevk sahibi olmanın işbirliğinden doğan ince bir ironiye de sahiptiler. Kendisine bir usta seçerken Turgenyev'in içgüdüsel olarak duygusal Lermontov ya da Gogol'dense Puşkin'i seçmesi, onun edebi eleştiri üslubunu, iyi yazı standartlarını benimsemesi dolayısıyla pek şaşırtıcı değildir.

Turgenyev'in edebi değer sistemi, yazarın zaaflarını görmezden gelebildiği ilk makalelerinden ortaya çıkmıştır. Başlıca hedef aldığı şeyler tumturaklılık, önemsizlik ve basit duygusallıktı ki, bunlar, Puşkin'in alaycı yorumlarından sonra da varlığını sürdürmüş, 1850'lerde Turgenyev'in "sahte görkem" adını verdiği grubun şişirmeli dilinde kendini göstermiştir. Tüm aklını ve alaycılığını, içlerinde eskiden örnek bildiği [Vladimir] Benediktov'un da olduğu bu akıma karşı kullanmıştır. [Nestor] Kukolnik'in talihsiz isimli öyküsü "Çöp"te meydana gelen şaşırtıcı, anlamsız olaylardan sahte bir hayret duygusuyla bahseder; *Patkul* adlı tragedyasını incelerken de Rus edebiyatının zayıflığının zevksizlikten ve ölçüsüzlükten geldiğini üzüntüyle dile getirir. [Stepan] Gedeonov'un "Lyapunov'un Ölümü"ndeki basmakalıp tiplemeler ve bölük pörçük anlatım da bayağılık ve olasılıksızlığı daha bir yüze vurur.

Son derece başarılı ikinci sınıf yazarları acımasızca parçalarına ayırması yalnızca Turgenyev'in tutarsızlığa olan ilgisini göstermez; aynı zamanda psikolojik gerçeklik, basitlik ve Puşkin'in de beklediği gibi, dilin karakterle uyuşması gibi konulara fikir yorduğunu da gösterir. Hatta söylediklerini ikna edici kılmak için ustasının sert, aforizmalı üslubundan da faydalanır. Gedeonov'un "Lyapunov'un Ölümü"nden bahsederken "Bu tiradda sözde beylik lafların bayat olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrıldığını görmeden edemeyiz," der, "ve bayat olmayan laflar da, bayat olanlar kadar kötü," diye ekler. Benzer bir şekilde, Turgenyev iğneli iltifatlar konusunda da ustadır: "Bay Gedeonov eğitimli, çok şey okumuş bir adam; çok şey okuduğunu, eserini zenginleştirmek için ödünç aldığı şeylerden görme-

15 Madam Viardot'ya mektubu, 1 Mayıs 1848.

miz mümkün." Ya da yine Puşkin gibi incelemelerini anektodlar, konu dışı sözler, sorular ve cevaplarla doldurur; arada sırada son derece alaycı, dokundurmalı bir üsluba da başvurur ki bunu en iyi Bulgarin'e karşı yazdığı yazılarda kullanmıştır.

Turgenyev daha ciddi, yapıcı eleştirilerinde biçim ve karakterleştirmenin esaslarını daha ayrıntılı bir şekilde masaya yatırır. Zayıf bir anlatıcının tüm yöntemlerinden haberdardır: çeşitli unsurlar arasındaki dengesizlikler, sığ felsefi laflar, cansız şeyleri kişileştirmeler ve zamanda gelişigüzel atlamalar gibi. Cansız tasvirlerden ve bayat tiplemelerden kaçabilen daha yetenekli bir yazar da sahte bir natüralizme kapılabilir; bu da ufak ayrıntıların bir araya gelip bütünü yutmasına sebep olabilir. "Bir eserin amacı kesin ve katı bir yapıya sahip olmak olmalıdır," der. Bu nedenle, fazlasıyla dikkatli psikolojik analizler, karaktere dair ani içgörülerde bulunan "kendini ele vermenin yüce sanatı" adını verdiği şeyin gölgesinde kalır.

Duygulara kolayca çağrıda bulunmaktan duyduğu rahatsızlığı sadece eleştirel yazılarında görmeyiz. Eserlerinin kalbinde yer alan bu yaklaşım, lirik bir yazar olarak Turgenyev'i yeniden değerlendirmemizi gerektirir; özellikle de lirikleşme tehlikesi olan aşk konusunu işleyen öykülerini tartışırken. Burada merakına "çağdaşlığın kısa süreli görüntüleri"ne duyulan bir ilgi eşlik etmez; eleştirmenlerin "suluboya resim" ya da bir sonraki romanının eskizleri olarak geçiştirdiği öykülerinin, dehasının en tipik ve belirli ifadesi olduğu söylenebilir; çünkü ilgisini tamamen biçime ve karaktere yoğunlaştırabilmektedir.

II

Turgenyev'in öykülerinde edebiyat teorisini uygulamaya koyması, yaratım sürecinde zemini temizleme politikasını temel alır. İki kötünün iyisi olan natüralizm konusunda tamamen çekimserdir, "Andrey Kolosov"un başında yaptığı ince bir alay dışında. Baburin'in odasındaki sefalet, başka bir öyküde didaktik bir bilimsel incelemeye ya da bir merhamet uyandırma çabasına konu olabilecekken, burada iki cümleyle anlatılır; biri nerede olduğunu söyler, diğeriyse soğuk bir cümledir: "Odaların eşyası çok yoksul, hatta hiç temiz değildi." Aynı tasarruf, merhametsiz öyküsü "Tümen Komutanı"nda da gözlemlenir: "Orada her şey aşırı kirli, yoksuldu."

Ayrıntılı, somut tasvirlere başvurduğunda, Turgenyev karakterlerin konuşmaları ve davranışlarıyla dolaylı olarak yaratılan atmosfere karşıdır; okur hikâyedeki mekânı kendi tamamlayana kadar bekler. Ortam ile karakter arasındaki Gogolvari ilişkinin damıtılmasının avantajı, hepsi birbirinden kılıksız ve kasvetli bir karakter kadrosunda yapılabilen sonsuz çeşitlemelerdir. Bu durum, Turgenyev'in doğa tasvirleriyle de çarpıcı bir tezat oluşturur; ayrıntı, insanla herhangi bir yakınlığın olmadığını vurgular ve sözde bağlantı kurma çabalarına da, Çulkaturin örneğinde olduğu gibi, hastalıklı bir kendine acıma duygusuyla bakılır.

Hayata dair gösterişli ve basitleştirilmiş tasvirler, daha aktif ve sürekli bir eleştiriye tâbi tutulur. Puşkin'in ve Lermontov'un edebilikten uzaklığı bile fazla edebidir; "Üç Portre"nin başında Puşkin'in şiirinden yapılan alıntı bu tonu özetler. Turgenyev, edebi kalıpların değirmenlerine mızrağını doğrultma gibi bir gelenekten daha fazlasını amaçlar. Kendinden öncekilerin yazdığı konuları bilerek seçerek yalnız onların konuyu işleme biçimiyle kendisi arasındaki tezatı öne çıkarmakla kalmaz, edebi gelenekte istek gerçekleştiriminin nasıl gülünç olduğunu da ortaya çıkarır. Asâ'nın Tatyana rolünü oynama isteği, Aleksey'in "Mektuplaşma"da kendinden uzaklaşma çabası, Teglev'in "Tak!.. Tak!.. Tak!.."ta hayatını dramatikleştirmesi hep bu karakterleri kötü gösterir. İster yaşamak, ister ölmek üzerine olsun, Turgenyev'in konusuna yaklaşımı asla şairane değildir. Ölüm Puşkin'de hafif, Lermontov'da ağır bir konudur; Gogol'de bir Ortaçağ dehşetiyle anlatılır. Turgenyev ölümü sevgiden ya da merhametten uzak, korkutucu bir mesafeden seyreder. Lenski'si olan Kister, "sendeledi, başı önüne düştü... Dizleri büküldü... Çimenlerin üzerine çuval gibi yığıldı." Bir Onegin kopyası olan Vyazovnin'in ise "tuhaf, hatta komik bir duygu vardı içinde: Sanki dişini çekiyorlardı...." "Tropman'ın İdamı"nda bir Yahudi'nin asılması hikâye boyunca romantik yaklaşımı alaya alır ve hikâyenin sonunda dehşet dolu, absürt ve korkunç ürpertiler yayar. İnsanın ölümün onur kırıcılığını alt etmesi için bir fırsat olabilecek intihar bile tantanalı bir zevksizlik örneği ya da bir düşüş olur: "boğuk bir sesle gıcırdadı bir şey... pat diye düştü..."

Turgenyev'in lirizminden bahsedeceksek, iyi açıklamamız gerekir. Ne hayatın ne ölümün lirizmidir; daha sonra da göreceğimiz gibi, duyguların lirizmi de değildir. En çok ânın ve âna tekabül eden bir dilin lirizmi olduğu söylenebilir. Hatta Turgenyev'in üslubunu analiz eden V.İ. Dyakonov, Turgenyev'in lirik üslubunun seçtiği metaforlardan kaynaklandığını ve doğadan al-

dığı kıyaslamaların "samimi deneyimlerin ozanı"[16] namının başlıca sebebi olduğunu iddia eder. Çünkü Turgenyev bir yanıltma ustasıdır. Cazibesinin sırrı; kültürlü olmayanlara, hayat konusunda deneyimsiz olanlara hitap etmesinin nedeni bu sihirbazlık yeteneğinde yatar. Okuru mantıksız, haklı çıkarılamaz bir merhamet duygusuna iten ve muhakemesini askıya alan, neredeyse kadınsı bir elastikliğe sahip bir sunum becerisidir bu; keskin ve ince bir zekânın merhametsiz gerçekliğini örten yanıltıcı bir zarafettir. Sonsuz bir anlayış kisvesi altında aslında tarafsızdır; "Bozkırda Bir Kral Lear"da Cordelia olmadığını bizden gizler. Geleneğe görünüşte bağlıyken, temelde ondan sapmaktadır. Turgenyev, yazarların en liriği olan Korolenko'nun açık sözlülüğünden, arada göz boyayan tatlılığından ayrı bir dünyaya aittir; Puşkin'in dolaysızlığı ve neşesinden, Lermontov'un öfkeli idealizminden ve Gogol'ün mesihane coşkusundan da uzaktır. Bu yazarlar birbirlerinden farklı olsalar da, bir özellikleri ortaktır: Edebiyatlarında belli sabit ve mutlak değerlere bağlı kalırlar; cesaret, vazife, ahlâk duygusu gibi. Davranış, kabul görmüş kurallara göre ölçülür. Turgenyev'in öyküleriyse bunun aksine bir çözülme tablosu sunar. İyilik ve kötülük görecedir, ilkeler tutarsızdır, bir zamanlar ilkel ya da medeni toplumlarda kaçınılmaz ve doğal kabul edilen duygusal tepkilerse kaldırıp atılmıştır. Dahası Rus klasik yazarların en dönemine çakılı, en "Victoria devrine ait"i olan Turgenyev, psikolojik öykülerinde döneminin şartları ve değerleriyle son derece ilgilidir.

Bu bakış, kaçınılmaz olarak Turgenyev'in öykülerinin tonunu ve yapısını belirler. Dengesini yitirmiş değerlerle dolu, Gogol'de içgüdülerin ve duyuların hâkim olduğu meydanın içgüdü, entelektüel fikirler ve hayal gücünün telkinleri arasında bir çarpışmaya sahne olduğu dünyasında, insan ilişkilerinde hiçbir şekilde tatmine ulaşılamaz. Asıl mesele, Turgenyev'in karakterlerinin derdi aynı anda hem isteyip hem istememeleri veya birbirini takip eden ya da birbirine zıt düşüncelere sahip olmaları değildir; ne istediklerini belki de bilmemeleri ya da daha ironik bir şekilde, tatmin ânının hayal kırıklığı ânında geleceğidir; çünkü hepsinin içinde var olan benliklerden bir tanesi mutlaka hayal kırıklığına uğramalıdır. Öykülerindeki sıkıntılı hava hayatın sıkıntılarının bir etkisidir; seçim yapmanın gerekliliğinden, tatmin duygusunun geçiciliğinden güçlerini alırlar. Bakışının yapıcı yönü olarak kabul edilen "entbehren sollst du"[17] motifi aslında insan istenci dışında işleyen

16 N.L. Brodsky, *a.g.e.*, s. 133.

17 (Alm.) "Vazgeçmelisin." Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust* eserinden – ç.n.

bir kuralın tanınmasıdır. Turgenyev'in, aşkın kırılganlığına ve yanıltıcılığına dair verdiği örnekler, Gogol'ün aşkın önemini reddedişinden daha yıkıcıdır. Hikâyelerindeki kaçırılmış fırsatlar, değerlendirilmemiş yetenekler, hayata edebi ya da teorik bir kılavuz belirlemenin trajik sonuçları hep insanın yenilgisinin örnekleridir; bu yenilgiyi yaratan Doğa'nın her şeyi yutan gücü değil, insanın karmaşıklığının kendisidir. İ. İvanov'un Çehov'un eserlerine dair söylediği, "bilinçdışının dramı"[18] tamlaması Turgenyev için de geçerlidir ve aslında öykülerine hâkim olan o acı dolu hayretin en gerçek kaynağıdır.

Turgenyev'in *kim* ve *nasıl* uğruna olayı görmezden gelmesi, ahlâkçılıktan olduğu kadar edebilikten uzak yaklaşımının da eseridir; hikâyelerinin yapısı da insan kişiliğinin ve geleneksel standartların çözülmesini yansıtır. Uzunlukları epey değişir. "Köpek" gibi anekdotlardan oluşan bir hikâyenin uzunluğu "Mektuplaşma"nın yarısıdır ki *İlkbahar Selleri*'nde olduğu gibi burada da bir duygunun büyümesini ve ortaya çıkmasını izlemek için çok daha az sayfa yeterlidir. Yine de öykünün doğası ne olursa olsun, "Köpek" gibi yuvarlak bir öyküde bile bütünlük hissi yanıltıcıdır. Başta bir karakterin hayatındaki kritik bir dönemin ya da deneyimin bir incelemesi gibi gelse de aslında son derece rahat, gelişigüzel ve keyfîdir; özellikle de Turgenyev geleneksel bir son kullanmak istemediği için. Bunu birkaç şekilde yapmayı başarır. Bazen "Köpek"te olduğu gibi öykünün başındaki bir notayı, sonunda yineler; bazen de öykü bir anı biçimini alır ve *İlkbahar Selleri*'nde olduğu gibi bize yarı unutulmuş deneyimleri anlatır. Diğer yerlerde bu olayları dolaylı olarak görenlerin ilgisizliği bize gösterilir, "Bozkırda Bir Kral Lear"daki gibi ya da öykünün vurgusu bir anda başka bir karaktere aktarılır, "Huzurlu Sessizlik"teki gibi; bazen de öykünün sonu bilerek önemsiz, sonuçsuz ve anlamsızdır. Son iki yöntem "Üç Karşılaşma"da ustalıkla kullanılmıştır. Öyküdeki asıl sır, yani Lukyanıç'ın intiharı açıklanmazken, aptal anlatıcının romantik bir melodrama dönüştürdüğü sözde sırrın yasak aşk ve terk edilmeyle dolu sıkıcı bir hikâye olduğu ortaya çıkar. Hikâyenin sonunda gizemli kadın karakterle karşılaşan anlatıcı, merakının ne denli yanlış olduğunu anlar: "Bu karşılaşmadan bir şey çıkmayacağını, onunla benim aramda derin bir uçurumun olduğunu, ayrıldıktan sonra bir daha görüşmeyeceğimizi biliyordum," der.

Turgenyev'in yönteminin bir diğer çarpıcı özelliği de, öyküde bir dönüm noktasını temsil etmesine rağmen bir ölüm olayının bilerek azımsanması,

18 I.I. Ivanov, *Turgenyev*, Nezhin, 1914, s. 228.

unutulması ve sonunda talihsiz bir olay olarak adlandırılmasıdır. Karakterler bu talihsiz olaylardan sağ çıkar ve yeni ilişkiler kurarlar; aynı zamanda bu olaylardan manen hiç etkilenmemişlerdir de. Asla onların hayatlarında bir dönüm noktası olmaz. Veretyev Astahov, Fustov ve Muza yeniden doğmazlar. "Faust"un kahramanı hayatının tamamen değiştiğini söylese de son derece teorik bir zihne sahip olmayı ve yüzeysel genellemelerde bulunmayı sürdürür; Vera'nın ölümünden önce söyleyip durduğu gibi hayatın maksadını vazifenin yapılması olarak görse de, bunu taşraya kendisini gömmüş bir insan olarak yapmaktan çok uzaktır. Bu konu etrafında dönen diğer hikâye "Yakov Pasinkov"da da diğer her şey başarısız olduğunda vazife son kurtuluş olarak kabul edilir. Yoldan çıkarılmakla sınanmamış bir ifadedir bu. "Klara Miliç"te Aratov'un kadın kahramandan sonra ölümü, pişmanlıktan çok bir batıl inançtan kaynaklanmış gibidir.

Turgenyev'in öykülerinin yapısını sarsan bir diğer unsur da konuların, yarı gizli trajedilerin ve anlamların sayısıdır. Neredeyse her öyküde, açıkça işlenen konunun yanı sıra bir dizi yan konu da mevcuttur. Her ne kadar ana anlatının bir parçası olsalar ve bazen hikâyede laf arasında geçseler de, hikâyenin odak noktasını değiştirirler. Harlov'un kızları ve Sletkin arasındaki karanlık dram; "Yakov Pasinkov" ve *İlkbahar Selleri*'nde karı-koca arasındaki tuhaf ilişki; Susanna'nın geçmişinin tragedyası ilgimizi böler ve bazen "Tümen Komutanı"nda birkaç satır yer bulan cinayet gibi, yazarın ilgisini çok daha fazla hak eden bir konuymuş gibi kendilerini gösterirler. Ancak Turgenyev, hikâyede var olabilecek daha dramatik olayları bilerek ihmal etmeyi ve bu şekilde trajedinin mutlak anlamını sorgulamayı Çehov'dan çok önce başarmıştır. Onun için trajedi bir olay değil, bir dizi trajik ânı barındıran bir hal ya da ilişkiler durumudur. Eylemin doruk noktası her zaman kahramanın acılarının zirvesine denk gelmez; sarsıcı anlar da neredeyse fark edilmeden, günlük olayların arkasında gerçekleşip biter. Bu yüzden hikâyelerini sahneler halinde yazmasının yanı sıra içlerine yan karakterler ve küçük gizemler ekler. Bu yan karakterlerin amacı ana karakterleri tamamlamak ya da hikâyeye küçük skeçler eklemek değildir; kahramanların kişisel çatışmaları esnasında devam eden günlük hayatlarına üç boyutluluk katmaktır. Benzer bir şekilde, gizemler de öyküleri daha dramatik olsun diye değildir; sıradan hayatın dokusunun bir parçasıdırlar. Bir yabancı ne zaman bir eve girse gizli olayların farkına varır; bunlardan bazıları, örneğin "Yahudi" ve "Asâ"daki gibi, zamanla ortaya çıkarken, diğerleri anlatılamayacak kadar gizlidir.

Turgenyev'in öykülerinin başlangıç noktası genellikle şahit olduğu ya da duyduğu bir olay olsa da, gözlemlerinin zenginliğinin olay örgüsünün hafifliğiyle oluşturduğu tezat modern edebiyatın habercisi olan unsurlardan biridir. Özetlemeye çalışanlar, Çernişevski'nin "Faust"ta yaptığı gibi,[19] *reductio ad absurdum* [abese indirgeme] ile karşılaşacaklardır. Bunun bir nedeni, Turgenyev'in aşk üçgeni, tesadüfler ve kahramanlığın kaynağı olarak aşkın yenileyici gücü gibi aşk hikâyesine ait yan konulardan cesurca uzaklaşmasıdır. Daha da önemlisi, ahlâki ikilem yerine, Turgenev'in en sevdiği tabiri kullanmak gerekirse "psikolojik problem"in geçmesidir. Turgenyev coşkulu duygularla ilgilenmez. Puşkin gibi, "O sırada içimde olan biteni ayrıntıyla anlatmayacağım..." diyerek geçiştirir. Ruhun "karanlık ormanları"ndan keyif alır ve bu ormanlar sürekli eserlerinde yer bulur. Eserleri, bütünlüklü bir kişiliğe dair kabul edilen kuralları ve fikirleri, göreciliği ve istikrarsızlığı resmetmek adına ya olumlayarak ya da yanlışlayarak çürütür ve medeniyetin asıl bedeninin hastalık değil, özfarkındalık olduğunu üstü kapalı bir şekilde dile getirir. Bu keşiflerin onu natüralizmin yalınlığının ötesine, hatta Gogol'ün keşiflerinin bile ardına götürdüğü, "Andrey Kolosov"da görülebilir. "Hatırlıyorum," der Nikolay, evlilik teklifinden sonra yaşadığı hayal kırıklığını hatırlarken, "dünkü ve bugünkü sorumun arasındaki fark hayrete düşürüyordu beni. İlk kez o gün insan hayatında sırların olduğunu, tuhaf sırların olduğunu düşünüyordum... Bu yeni, hiç de hayali olmayan, gerçek dünyaya çocuksu bir şaşkınlıkla bakıyordum. 'Gerçeklik' sözcüğünden çoğu kimse 'sıradanlık' anlar. Belki bazen öyledir ama itiraf etmek zorundayım, gerçekliğin ilk kez karşıma çıkması derinden sarsmıştı beni, korkutmuştu, şaşırtmıştı..." İnsanın dışarıdan görünen zaaflarına ve eğilimlerine dair geçerli yasaları kullanan Gogol'ün davranış sınıflandırmasını geliştiren Turgenyev hem öncülünden ayrılır hem de yazarın kişisel olanla genel olan arasında kurduğu ince dengeyi korumayı başarır. Karakterlerine üst bilinç bahşederek onlara çok daha zengin anlamlar kazandırır. Her birini ayrı bir problemin içine savurarak daha da bireyselleştirir ki bu da "orman"larının belirli taraflarına ışık tutmak için yeterlidir. Bununla birlikte, doğalarının ya da çevrelerinin üstüne çıkamamış vasat insanları konu eden ve Gogol'ün paralellikler sistemini devam ettiren Turgenyev, insan tepkilerine dair en özgün eserlerinde bile kıyaslamacı yaklaşımı korur ve toplu olarak insanlıkla arasındaki bağı koparmaz.

19 N. Çernişevski, *Polnoye sobraniye soçineniy*, Petersburg, 1906, cilt I, s. 89.

III

Hiçbir şeyin mutlak olmadığı değişken bir âlemde iyilik ve kötülük, beraberinde güzellik, ana hatlarını kaybetmeye başlar. "[Kötülük] neden çeker?" diye merak eder Nadejda, "Huzurlu Sessizlik" öyküsünde; "Kötü olanın güzel olmaması gerekir!" Ancak Turgenyev, Anna Sletkova'da kötülüğün çekiciliğini bize gösterir. Bu, ilkel bir gücün romantik etkisinden çok, elde edilmesi zor, büyülü bir şeyin çekiciliğidir; bunun yokluğu gerçekten iyi bir insanı tamamen yabancı kılar. Aptallık ve kayıtsızlık, insan huzuru için iyilikten daha etkilidir. Erdem, sahip olan kişiye denge kazandırmaz; aksine, yasaklayıcı bir havaya sahiptir. Bunun yanında Don Quijote'msi gözüpeklik o ilk prototipin abesliğini barındırır. Hayatın her dönemecinde ahlâk kurallarını çiğneyen bir adaletsizlik karşımıza çıkar. "Erdemli anneme karşı soğuktum ve ayıplı babamı çok seviyordum," der gereksiz adam. *İlk Aşk*'ta Vladimir babasının para için evlendiğini kabul eder; babasının rakibi olduğunun farkındadır ancak ona olan bağlılığından da vazgeçmez: "Yaramın iyileşmesi uzun sürdü, ancak babama kin beslemedim," der. "Tersine, gözümde azameti sanki arttı... bu çelişkiyi psikologlar izah edebilirse, etsinler." Çocuğun ahlâki olanı ve grotesk olanı görmezden gelen tekinsiz bakışı sürekli yetişkinin sofistike, toplumun beklentilerine uyan gözüyle tezat halinde sunulur. "Baburin'den hoşlanmaz, ona saygı duyardım," der anlatıcı; "Punin'e de saygım yoktu, ancak onu severdim."

Yetişkinin duyguları çocuğunkinden farklıysa, bu daha da mantıksız oldukları içindir. "Köpek"teki anlatıcının bayağılığı Luçkov'un ancak bir tık üstündedir; Marya Polozova'nın etrafına meydan okuyan kabalığı da ayrı bir merak konusudur. Kimi şanslı yüzlerse, var olmayan bazı özellikleri varmış gibi göstererek sahiplerine karşı şefkat uyandırırlar. Benzer bir şekilde, Turgenyev'in kadın kahramanlarının en büyüleyicisi olan Zinaida'nın normalde teslimiyet uyandıracak hiçbir erdeme sahip olmadığını söylememiz gerekir. Çevresindeki her şey gibi kendisi de ikinci sınıftır. Lüzumsuz bir adam olan, günahsız olduğu söylenemeyecek Pasinkov örneği haricinde Turgenyev'in dünyasında iyiliğe de, cömertliğe de rastlanamaz. Ortaya çıktığı zaman da bir hesapsızlık, bir olumsuzluk mutlaka bu güce karşı koyar. Karakterleri görünüşte birbiriyle tutarsızmış gibi görünen, her biri taşıyan kişi için ayrı anlamlara sahip ayrı ayrı özellikler taşırlar. "Ne gördü ki bu adamda?" sorusu eserlerinde sıkça sorulur. Bunun bir cevabı yoktur; çünkü gerçek, tıp-

kı doğru ve yanlış gibi, yoruma bağlıdır. Abartıyla buruşturulmuş bir suratın duygusu gerçek olabilir, ancak bir an önce gerçek olduğu söylenen bir şey yalan olabilir. Bir eylemin asıl gerekçesinin ne olduğunu kim söyleyebilir ki? Turgenyev'in en sevdiği biçim olan birinci şahıs anlatıda ironi, kahramanın samimi olduğunu düşündüğü anlarda kendine ihanet ettiği zamanlardan okura kalan uçsuz bucaksız yorum olasılıklarındadır.

Zekâ ne engelleyici bir etken ne de güvenilir bir kılavuzdur: Sahip olanın kişiliği tarafından kısıtlanabilir ve her an hayal gücünün ya da içgüdünün etkisine girebilir. Vladimir'in babasının tavsiyesi, "Her şeyi al, ama asla kendini ele verme," kişisizliği yüzünden gerçekleştirilemeyecek bir entelektüel düsturdur. İhtiyatlı olanlar bir şey almadan geri çekilir; özgürlüğün yükü altında güçlüler de zayıflar kadar ezilir; iki taraf da felakete eşit derecede yakındır. Sık sık "insan talihsizliği görür ve uzak duramaz." Teori ile pratik, kelimeler ile eylem arasında var olan, 19. yüzyıl boyunca Rus düşüncesini rahat bırakmamış uçurumları Turgenyev kişisel hayata dair sorunlara uygular. Hayatı felsefî ya da edebi terimlerle gören tecrübesizliğin yanlışı değildir bu artık; gerçeklikle ilk karşılaşmasında hayal kırıklığına uğrar. Toplumsal etkenlerden ya da yanlış eğitimden kaynaklanan bir paraliz hali de değildir. Sözcüklerin eylemlerden ayrışması, tıpkı insan doğasındaki varoluşları gibi, insanın içindeki uyumsuz güçlerden kaynaklanır; insanın kendinden emin birbiriyle uzlaştırmaya çalıştığı deneyimden ve eğitimden bağımsız, hareket eder.

Herhangi bir konuyu zorlamak insanın "kendisini gereksiz kurcalaması, yalanlara ve yanlış düşüncelere kendini karıştırması" eğilimiyle sonuçlanacaktır. Sonuçlara akıl yoluyla varmak için duygulardan faydalanmak, duyguları haklı çıkarmak için aklı kullanmaya gider. Davranışı hayal gücünün seviyesine çıkarma çabası, bir edebi idealin olmadığı durumda kendi kahramanlık hayalini doğuracak ve bedenin ruh üzerindeki haksız zaferiyle sona erecektir. Benliklerin çokluğundan doğan dehşetler ve anlaşmazlıklar ile, bunun sonucu olarak hikâyedeki olayların ve duyguların çokluğu en az, tüm diğer düşüncelerin anlık bir rahatsızlık verdiği o kendini koruma anlarında karakteri etkiler. (Fustov'un, Susanna'nın intiharından bir hafta sonra kendine geldiğini ve eskisi gibi yaşamaya devam ettiğini öğreniriz.) Karakterin öz-farkındalığını yoğun olarak hissettiği anlarda kolay yolu –yani kahramanca olmayan yolu– seçeceğini itiraf edemediği ya da kişisel çıkarını bir çeşit fedakârlıkla harmanlamaya çalıştığı za-

manlarda bu sahnelerin uzadığını veya duygularla yoğrulduğunu görürüz. "Andrey Kolosov"da geçmişe bakan Nikolay bu aldanmacalarla dolu ağda bir şeyler fark eder gibi olur. "Birincisi," diye itiraf eder, "sevilmediğim, Varya'nın benim için acı çekmediği düşüncesi acı veriyordu bana; ikincisi, bana güvenmesine seviniyordum; ona duygularını açmak olanağını sağladığım için bana minnettar olduğunu biliyordum; üçüncüsü, içimden söz vermiştim kendime, Kolosov'la Varya'yı tekrar bir araya getirecektim; bu yüce gönüllülüğüm teselli ediyordu beni... dördüncüsü, bu özverimle Varya'nın gönlünü kazanacağımı umuyordum ve..."

Öznel dünyada kahramanlığa yer yoktur. Turgenyev "iç ses"i reddetmese de, manevi çatışma yalnızca "Peder Aleksey'in Öyküsü"nde karşımıza çıkar; orada da bunu anlatılan çevre sayesinde görürüz. *İlkbahar Selleri*'nde kısa bir mücadeleden sonra mağlup olur; diğer öykülerde de vicdan azabına dönüşerek kurbanını yutar ve dönüştüğü haklı çıkma ihtiyacı yenilginin en açık belirtisine dönüşür. Bu sebeple öyküler ihanetlerle doludur: "Andrey Kolosov"daki çifte ihanetten, "Punin ile Baburin"deki gelişigüzel terk edilişe kadar. İfadenin biri abartıda, diğeri kendini korumada olan iki ucu arasında bu konuya sonsuz farklı şekillerde yaklaşılabilir. Turgenyev bunların hepsinden faydalanır; "Seni ömrümün sonuna kadar taparcasına seveceğim," diyen bir delikanlının sevgisinin kaçınılmaz sonundan, Fustov'un Susanna'yı teselli etmeyi reddedişindeki sakin bencilliğe kadar. Acıyla fark ettiği şey, K. İstomin'in dile getirdiği gibi *poşlost* değil,[20] iyi düşüncenin trajedisidir; zekâ bir insanın bir başkasını tanıyabileceğine dair büyük bir yanılgıya kapılmış, sonunda yalan, insanın öz-sevgisine dair derin bir içgüdüyü karşıladığı için gerçekten daha inanılır hale gelmiştir. "Hem kim demiş ki gerçek olan yalnızca doğru olandır?" diye sorar Çulkaturin. "Doğru olan kadar yalan da gerçektir." İnsan muhakemesinin yanılabilir olduğuna dair sözü olan "Bizim gibi insanlar genelde, doğal, olması gerekenden başka her şeyin olmasını bekler," ise Turgenyev'in karakterlerinden herhangi biri için söylenebilir.

İnsanın muhakemesini başkalarına yöneltirkenki ölümcül öznelliği sürekli ifade edilir. Başkalarını yalnızca benzer durumlarda ne yapacağımızı düşündüğümüz üzerinden yargılamayız; farkında olmadan kendi doğamıza göre de yargılarız. Kister, Luçkov'un davranışlarına kendi iyi kalp-

20 K.K. İstomin, "Staraya manera Turgeneva", *İzvestiya otdelyeniya russkogo yazıka i slovesnosti İmp. Ak. Nauk*, Petersburg, 1913, cilt XXVIII, no. 5, s. 133.

li karakteri üzerinden bakarken, Luçkov kendi kötülüklerini Kister'e yakıştırır. Kendini korumak için başkalarını ezme içgüdüsü, birkaç öyküde karşımıza çıkar. Bu öykülerde kendini gücenme, burun bükme, söylenti ve dedikodu çıkarma, eşek şakası yapma ya da suçu yanlışa kurban giden kişiye atma olarak gösterir. Tüm bunlara karakterin kendisinde, başkalarında olduğundan şüphelendiği yanlışlar eşlik eder; kıskançlık, kin, adilik ve övünme isteği gibi. Turgenyev'in öykülerinde karşısındaki insana bakan ve o insanı içten bile olsa adilikle suçlamayan bir karakter yok gibidir.

Başkalarını azımsamak ya da gözünde büyütmekle ortaya çıkan yanlış anlamaların üstüne, hesapta insanları bir araya getirmesi gereken şey eklenir. Turgenyev için, daha önce de söylediğimiz gibi, sözcüklerin sadece olgusal ve sanatsal değil, psikolojik bir değeri de vardır. Sözcüğün ahlâki ve sosyal önemi Gogol tarafından incelenmiştir. Turgenyev bu damarda ilerlemeyi sürdürürken, aynı zamanda duygusal tepki konusundaki anlamlarını çeşitlendirir. "Huzurlu Sessizlik"te Puşkin'in "Ölüm Ağacı" şiiri okunur ama her dinleyenin tepkisi başkadır. Çoğu zaman rastgele ağızdan çıkan bir sözün ağır ve eşit derecede beklenmedik bir tepkisi olur: Maşa'nın Luçkov'a karşı kullandığı "la politesse" terimi; "Tak!.. Tak!.. Tak!.."taki "İlya!" fısıltısı ve Aratov'un intiharına sebep olan tekerleme gibi. Etkileme amacıyla edilen sözler Harlov'u öfkelendirirken, "Peder Aleksey'in Öyküsü"ndeki samimi ilgi sarsaklığı yüzünden etkisiz kalır.

Sözcüklerin ölçülemezliği ve yetersizliğinin karşısına Turgenyev içgüdüyü koyar. Bu bazen telepati, bazen kehanet biçimini alır. Mihail'in Susanna'yı kovalaması ve aşkını ilan edişi sessizdir; Gagin, N.N.'nin Asâ'yla asla evlenmeyeceğini "bilir". "Klara Miliç" ve "Tak!.. Tak!.. Tak!.."taki gibi bazen abartılı bir anlatımın ardına gizlenebilir. Klara'nın fazla ömrü olmadığına dair sözleri, bilimin de gösterdiği gibi, intihar eğiliminin mantık dışı bir açıklaması olabilir. Benzer bir şekilde, talihin Teglev'e layık gördüğü rolün sahteliğine yapılan sürekli vurgu da teşhirciliğe dair bir incelemeden fazlası değildir. Diğer yandan onun hakkında vardığımız son hüküm de iç dürtüsüne yenik düştüğü ve "Bir Çılgın Adam"ın kahramanına musallat olan "kendini yok etme, keder, tatminsizlik" gibi, şartlar ne olursa olsun canını alacağıdır. Bununla birlikte Turgenyev, altıncı hissin önemini abartmaz. Bu his sonucu değiştirmez; kişinin kendisine olduğu kadar, insan ilişkilerinin tümüne dair bir kılavuzluk da edemez.

Düşünceleri, gerekçeleri, duyguları, mantıksallaştırmaları ve ipe sapa

gelmez çağrışımları ardı ardına dizmesine rağmen –Kister'in Luçkov'un suçlamalarına "Neden bıyıklarını boyatıyor?" diye huysuz bir şekilde yanıt vermesi gibi– Turgenyev psikolojiyi kesin bir bilim olarak kullanmaktan bilerek imtina eder. Bir kez daha zihninin berraklığı ve dürüstlüğü okuru yanıltır. Analitik ve çıkarımsal yöntemleri sınırına kadar çekmekle birlikte sebeple sonuç arasında kesin bir çizgi çeker ve *neden*'in gizemine işaret etmek için uğraşır. "Uzun süre," der Sanin için, "böyle derin düşüncelerle oturdu Sanin. Aradan onca yıl geçmesine karşın hiç sevmediği bir kadın için tutkuyla sevdiği Gemma'yı nasıl terk edebildiğini anlayamıyordu." Susanna'nın intiharının nedenleri tartışmalıdır; Susanna bile muhtemelen son, dolaysız gerekçesi dışında hiçbirini açıklayamaz. Ölüm de kurbanına bir şeyi açıklamaz. Mariya'nın "Huzurlu Sessizlik"teki ifadesi "acı dolu, kederli, şaşkın"dır; "dudakları bir şey söylemek, bir şey sormak istiyormuş gibi aralıktı". Ölüm yalnızca itaati ve sessizliği almıştır ondan; ne arayan kişiye yanıt vermiş ne de ona istediğini sunmuştur.

Kuşku ve yalnızlık, Turgenyev'in karakterlerine yarenlik eder. En ilkel tutkunun bile acı bir hiçlikle son bulduğu, sosyal başarıya duyulan ihtirasın anılara boğulduğu, bilgilerin ve deneyimin kifayetsiz kaldığı bir dünyada mevcut olan yalnız kendini korumak için gerekli bir kirpi sükûneti; vazife zorunluluğu (bağlılık duyulan özneler sıkça birbiriyle çelişseler de) ve her şeyin geçici olduğunun kesinliğidir. Turgenyev'in karakterleri dehşet verici, bir yandan da gerçekçi olan bir şekilde en zorluk çektikleri anlarda manen güçsüz olduklarını gösterirler. Diğer yandan medet umabilecekleri kimse de yoktur. Ruhani yalnızlıkları tamamlanmıştır. Bu yalnızlığı en yalın haliyle Çulkaturin'de görmek mümkündür; yaşlı hemşiresinin bile onun ölümünü beklediğine inanmaktadır. Daha az çarpıcı olan bir örnekse "Yakov Pasinkov" ve "Klara Miliç"te olduğu gibi seyretmeyen, dolayısıyla ilgilenmeyen gözlerin karşısında gerçekleşen olaylardır. Ancak müdahale etmenin anlamsızlığına da aynı şekilde vurgu yapılır; ister başka hayatlara rastgele bir düzen kazandırmak amacıyla, ister kendini haklı görmekten ya da gerçek bir ilgiden olsun. Yalnızlığın kendine göre faydaları da olabilir. Turgenyev öykülerinde yakın arkadaşlıkların olmaması yalnızca insan kayıtsızlığından kaynaklanmaz; doğal bir ketumluk, üzerine düşülmedikçe, hayat boyu bir duvar oluşturabilir. "Bir Rüya"nın anlatıcısı, ona sırrını anlattıktan sonra annesi hakkında "Ölünceye kadar bana karşı mahcuptu sanki... Özellikle mahcup..." der. Gogol, Hıristiyan merhame-

tinin yokluğunun sonucu olarak insanın yalnızlığını resmettiyse, Turgenyev, daha derin bir şekilde, bunu şartlar ne olursa olsun insan bilincinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür.

Turgenyev'in eserleri, sürpriz unsurunu eylem alanından tepki alanına alarak rahatsız edici bir yenilikçilik edinir ve benzersizleşir. Mütevazı ve sadık âşık, karizmatik salon erkeği, anlayışlı koca gibi tiplemeler aldıkları yeni biçimlerde tanınmaz hale gelirler. Kesinlik tutkusunda tek bir kolay söz, ne kadar samimi ve duygusal olursa olsun, gözünden kaçmaz. Hayatının sonbaharındaki birbirinden ayrılmayan melankolik çifti bir cümleyle kenara savurur: "Yollardaki pislik yere yapışmıştı, insanın nasıl midesi bulanıyordu, hüzünlü değil iğrençti..." İnanılmaz bir içgörüyle, en temel ve yerleşik yanıtları reddeder: Muza velinimetine en ufak bir minnet duymaz; Harlov'un kızları cenazesinde üzüntü değil, utanç içindedir; çocuklar kendini beğenmiştir, yalancıdır; insanlar birbirlerine doğal olarak şefkat duymazlar. Bir tek elle tutulamaz bir soya çekme durumu vardır. Anlatının her köşesinde okur Turgenyev'in Mefistofeles'iyle karşılaşır; bu figür yalnız doğru bakış açısını değil, okurun, yazara ait olduğunu düşündüğü bakış açısını da sorgular. Bu anlamda daha az bilinen hikâyelerinden "Tak!.. Tak!.. Tak!.." tam anlamıyla bir başyapıttır, çünkü burada Turgenyev şaşırtıcılık ve belirsizlik tekniğini kullanarak okuru tamamen şaşkına çevirir. Bir eser hakkındaki yorumu hiciv şeklinde daraltmak, karakterin nihayetinde yazgı olabileceğine dair bir sonuca varmak, ince bir tasarımda tek bir ayrıntıya odaklanmak olur. Teglev bir Peçorin kompleksinin yazarı ve kurbanından çok daha fazlasıdır; hikâye derinleştikçe okurun ona olan tavrı da sürekli olarak değişir. Turgenyev "Üç Portre" gibi öykülerinin basitliğinden çok uzaktır. Bu son dönem eserlerindeki derinlik bir doğaüstü öykü diye de açıklanamaz, çünkü, aslına bakılırsa, bu öykü doğaüstü öğelere karşı yazılmıştır. Turgenyev kendisine önemsiz bir kişi seçer; bu adam öyle kişiliksizdir ki sonunda okur intihar edip etmeyeceğinden bile emin olamaz. Hikâyede ayrıca anlatılan anekdotun paraleli ve tezatıyla bu belirsizliğin yaşattığı gerilim de tırmanır; bu anekdot, iç içe giren tesadüflerden yükselen meşum hisle birlikte, görünenin aksine, Teglev'in aşırı bir eylemde bulunabileceğine işaret eder. Sonunda Teglev'in vardığı sonuçların asılsızlığı ortaya çıktığında bile aslında hayal gücü zayıf ve önemsiz bir doğada canlanan hayal gücünün korkunç etkisiyle, şansın telkinin ve artan saplantının dışında kalan açıklanamazlığıy-

la karşı karşıya kalırız. Teglev'in geride bıraktığı belgeler, başta vurdumduymaz, korkak olarak gösterilen bir insanda var olan bireysellik arzusunu açıklamaz. Diğer subayların fark etmediği bir şekilde onu topçu birliğine getiren bir ihtirasla, dışarıdan telkinlere karşı onu savunmasız hale getiren hayat boyu süren yalnızlık arasında bir seçim yapmamız gerekir.

Okur ister Teglev'in intihara meyilli olduğuna, ister gelişigüzel bir şekilde kendisini avlamış şeytani güçlere kurban olduğuna hükmetsin, Turgenyev'in diğer öykülerinde de olduğu gibi varılan sonuç kaçınılmazlık olacaktır. Tek bir yoruma kendisini mahkûm etmeyi reddetse de, öykülerinde iyinin ve kötünün, sebebin ve sonucun ötesinde bir yerindelik mevcuttur. Ratç zafere ulaşırken Susanna'nın adının nefretle anılması doğaldır; Anna Sletkova'nın babasını ölüme sürükledikten, iddiaya göre kocasını zehirledikten sonra tüm şüphelerden uzak, mutlu bir yaşam sürmesi de öyle. Turgenyev'in karakterlerini tuhaf bir duyguyla bırakırız. Sanatsal anlamda laf söylenemeyen bu sonlar beklenen ile beklenmeyen arasında bir yere denk gelir. İnandırıcı olacak kadar karakterlerin doğasına uygundurlar; aynı zamanda derinliklere tam olarak inilmemiş olduğu hissini uyandırırlar. Son eserine kadar tarzının vazgeçilmez bir özelliğini oluşturmuş bu olumsuz yetenek, genç Henry James'in Turgenyev'de "ironi istismarı" ve "lüzumsuz melankoli" adını verdiği şeyi hem haklı çıkarır hem de dengede tutar.[21]

IV

Turgenyev'in eserlerinden felsefe çıkarma teşebbüsü başarısızlığa uğramaya mahkûmdur; zira vardığı sonuçlar elinde olmadan insan bilgisinin sınırlılığı ve teoriden hazzetmeyişi gibi gerçeklerin etkisinde kalır. Felsefenin hayatı açıklayabileceğine dair inancı kısa sürmüştü; 1848 yılında, belki daha da önce, felsefeyi küçümsemeye başlamıştı; hayatının sonuna doğru yazdığı "Bir Çılgın Adam"ı şu sözlerle bitirecekti: "Baylar onun çılgın biri olduğunu söylemekte haklı olduğumu elbette, kabul edeceksinizdir; ama sanırım, gene şunu da kabul edeceksiniz: (Bir filozof onun şimdikilerle arasında ortak benzerlikler bulacağı düşünülecek olsa bile) o şimdiki çılgınlara benzemiyordu. (...) Bunun nedeni nedir, kararını sizlere... özellikle filozoflara bırakıyorum." Basit varsayımların geçerliliğini hayat boyu çürüt-

21 Henry James, "Ivan Turgénieff", *French Poets and Novelists*, Londra, 1878.

tükten sonra, temel alabileceği bir ortak payda bulmaya gönülsüzdü. Turgenyev insandaki merkezcil ve merkezkaç eğilimlerin neredeyse kendinden menkul bir şekilde beraber var olduğunu itiraf eder; beslediği değerlerin göreceliğine ve dünyada saf Don Quijote'lerin olmadığına dair beyanına rağmen, insana katıksız bir şefkat ve azimle yaklaştığı vakaları, ender rastlanan türden vasıfsız bir kötülükle beraber anlatır; dolayısıyla Hamlet'in şüphesinin iyi olduğuna dair sözleri neredeyse kişisel bir itiraf olarak görülebilir. Ancak bazen birlikte gibi görünseler de sürekli çatışma halinde olan güçler olduğunu anladığında bunlar arasında bir bütünlük olduğunu iddia etmeyecek ya da aşırı bir durumu bir formüle ulaşmak için kullanmayacak kadar dürüsttür. Hayatı bir fikre göre indirmeye ya da kaldırmaya yanaşmadığından, hayatın olabileceği şekline değil, olduğu haline, maksadına ve gerekçelerine boyun eğer. Bir ifade ağzından çıktığında bu asla bir mesaj değil, bir çeşit aforizmadır. En çok söyleyebildiği, *Arefesinde* romanında olduğu gibi, "Her insanın mutluluğunun başka bir insanın mutsuzluğuna bağlı olduğunu; hatta yararının, rahatlığının, bir heykelin kaidesine olduğu gibi, başkalarının zararına, rahatsızlığına gerek duyduğu" gibi bir sözdür; ya da "Hamlet ve Don Quijote"de Vauvenargues'ın söylediği gibi, "En büyük düşünceler kalpten gelenlerdir."

Turgenyev'in konularına dair kişisel yorumları, eserleri boyunca dağıtılmış düşünceleri, lirik parçaları ve öykülerinin kendisinin de kabul ettiği otobiyografik tınısı, tam da düzensizlikleri nedeniyle inançları konusunda muazzam malzeme sunar. En bahsedilmeye değer etkilenmelerden bir tanesi [Arthur] Schopenhauer'dir ki Turgenyev'in hayatını ilk kaleme alan yazarlardan E. Haumant yazarın bu filozofa olan ilgisinden üstü kapalı bir şekilde bahseder ve bakış açılarının benzer olduğunu gösteren bazı paralellikler kurar.[22] Daha yakın dönemde L. Pumpyanski bu artık yerleşmiş geleneği kabul ederek bir adım daha gitmiş ve Turgenyev'in görüşlerinin Hegel'in "çelişki kavramı"ndan ve Schopenhauer'in pozitivizminden ortaya çıktığını söylemiş, kırılma noktasını da Turgenyev'in *Asilzade Yuvası*'nda "iradeyi reddi"nden almıştır. Turgenyev'in yine de Hegel'in "tarihselliği"ni bütünüyle reddetmediğini, bireyin kilit rolünü olumlayarak Schopenhauer'le çelişkiye düştüğünü söyleyerek bu ifadesini temellendirir. Düşüncelerinin burjuva liberalizmine olan yakınlığına rağmen Turgenyev'in yine de medeniyete olan inancından vazgeç-

22 E. Haumant, *Ivan Tourgénief*, Paris, 1906, s. 287-288.

mediğini, "insanlığın, özgürlüğün, kültürün ve mutluluğun dostu" olarak kaldığını söylemiştir.[23]

Tehlikeli sulara giriyoruz. Mensup olduğu kuşağın tamamı filozoftan genel ve popüler bir şekilde etkilendiyse de, Turgenyev'den bir Hegelci olarak bahsetmek şüphelidir; "gerçekliğin çelişkileri"ni ve daha büyük ölçüde "kısmi olanın gerçek olmadığı" fikrini eserlerinden çıkarmamız mümkünse de, Hegel'in düşüncesine herhangi bir bağlılığı olduğunu söylememiz mümkün değildir. Diğer taraftan Turgenyev'in edebiyatını Schopenhauer'in etkisiyle özdeşleştirmek, Lermontov'u yalnızca Lord Byron'ın bir takipçisi olarak düşünmek kadar büyük ve tehlikeli bir iddia olacaktır. Turgenyev'in her sayfasında paralellikler gözümüze çarpsa da, eserleri incelediğimiz zaman bunun bir değişimden ve özdeşleşmeden ziyade Schopenhauer'i okumasıyla artan bir üstü kapalı yakınlık olduğunu anlarız. Yaşama iradesi gibi temel bir konuyu "Andrey Kolosov"da insanın özündeki bencilliği ve öznel muhakemenin olumsuz etkilerini anlatarak işlemiştir; dolaylı olarak daha sonra daha açık bir şekilde anlatacağı merkezcil ve merkezkaç güçler de oradadır. Madam Viardot'ya erken döneminde yazdığı bir mektup,[24] doğanın kayıtsız güdüsünün son derece farkında olduğunu göstermektedir. Mutluluğun geçiciliği ve gerçekleştirdiği takdirde anlamını yitiren ölüm içgüdüsü gibi konuları 1850'lerin ortasından önce öykülerinde görmemiz mümkündür. Aklın tutkunun karşısındaki güçsüzlüğü ve iradeye taliliği; dolayısıyla eylemlerimizin gerekçesinin ne olduğunun belli olmadığı ve ne istediğimizi ya da neden korktuğumuzu bilmediğimiz konusu eserlerinde sürekli karşımıza çıkar. Aslında 1850'lerin sonundan itibaren Schopenhauer ile Turgenyev arasında genel hatlarıyla paralellikler kurmamız mümkündür. Dolayısıyla Schopenhauer'in Calderón'dan alıntıladığı "*el delito mayor del hombre es haber nacido*" [İnsanın en büyük suçu doğmuş olmasıdır] sözünün yankısını,[25] Turgenyev'in "Her insan hayatta olduğu için suçludur" sözünde bulmak mümkündür; Schopenhauer'in "uzayın ve zamanın sınırsızlığının yanında bireyin sınırlı varoluşu"na dair duygusu[26] ve insanın kendisiyle canavar

23 L. Pumpyanski, "Turgenev i zapad", N. L. Brodsky (ed.), *Turgenev Materialy i issledovanya*, Moskova, 1940, s. 91-93.

24 Madam Viardot'ya mektubu, 28 Temmuz 1840.

25 A. Schopenhauer, *The World as Will and Idea*, çev. R.B. Haldane ve J. Kemp, Londra, 1907, cilt III, s. 420.

26 A. Schopenhauer, *Parerga und Paralipomena*, Berlin, 1862, cilt II, s. 303.

olarak gördüğü bireyler arasında arasına set çekmesine sebep olan şeyin bilinci olduğuna dair sözlerini[27] Turgenyev'in hayatın kısalığından yakınmasında; insanın hem tekrar edilemez bir varlık olarak doğa tarafından çamurdan var edilmesinin hem de gökyüzüne doğru uzanıp kendini bulunduğu yerden ayırmasının çelişkisinden dem vurmasında bulmak mümkündür. Ancak bunlar Turgenyev'in eserlerine dair yeni düşünceler olmaz. Bu fikirler Turgenyev'in insanın kaotik ve karmaşık yapısını anlattığı, gençliğin bir rüya gibi geçen, ölümünse tesellisi olmayan bir olay olarak resmedildiği erken dönem eserlerinin oluşturduğu çatıdan gelir.

Turgenyev ve Schopenhauer'in düşüncesi arasındaki örtüşmeler, ikisinin de Romantik hareket içinde var olan öznellik kültünün etkisinde olduğunu, metafiziğe ve materyalizme eşit derecede mesafeli psikolojik gözlemde buluştuklarını kabul edersek daha anlaşılır hale gelir. Filozoflardan hiç hazzetmeyen Schopenhauer, yalnız kendisinin teorilerini olgulardan aldığını ve dünyayı olduğu gibi yorumladığını söylüyordu. Aynı Turgenyev gibi görüldüğü doğrulanabilir şeyleri kâğıda döktüğünü iddia ediyordu. Ancak öz-bilinci öz-farkındalıkta bulduğunda ve gözlemlerini kanunlara değil rastgele bir bütünlük kazanan kavramlara çevirdiği noktada Turgenyev filozoftan ayrılır. Turgenyev'in teori uğruna bireyi kenara atmaktaki acizliği, Schopenhauer'in vardığı sonuçları kabul etmesine engel olur; bunu yaparak insanın ölümsüzlüğünü türün ölümsüzlüğüyle sınırlıyor ve egoyu reddedişi yaşama iradesinin yok oluşuyla özdeşleştiriyor olsa da. Kendi öznelliğine uygun olduğu müddetçe tüm sözlerine bağlı kalır; Schopenhauer'la yalnız "ahlâk teorisi"nin yetersizliği ve iyilik kavramının "bir nesnenin kesin bir iradeye uyması" olarak tanımlanmasında hemfikirdir.[28]

Turgenyev'in dünya görüşünü özetlediği yapıtta Herschenson garip bir şekilde yazarı Puşkin'le özdeşleştirir ve felsefesini "ahlâk dışı" olarak nitelendirir: Bu felsefeye göre insan ifade biçiminden bağımsız kalarak, ister tutkusunu bir ülkü uğruna harcayarak, ister doğanın güçlerine bağlı kalarak bütünlüklü bir yaşam sürmelidir.[29] Yine de biraz daha incelediğimizde Turgenyev'i düzenli bir hayata ulaşmak için iyiliği "hijyenik bir araç" olarak kullanmakla suçladığını görürüz ki, bu faydacılık fikri yüzünden Tolstoy yazardan ileri yaşlarında hazzetmemeye başlamıştır. Bu konuda

27 *The World as Will and Idea*, cilt III, s. 273.

28 *A.g.e.*, cilt I, s. 465.

29 M. Herschenson, *a.g.e.*, s. 111-112.

Turgenyev'e hakkını vermez. Turgenyev'in diğerleri gibi tatmini göklere çıkardığı doğrudur. Ancak iyiliğin değerlendirilmesinin kolay olmadığı da doğrudur, özellikle de Schopenhauer'inkinden daha liberal bir yorum getirildiği zaman. Turgenyev karakterlerini serbest bırakarak seçtikleri yolda ilerlemelerine izin verir; yargıyı ve kınamayı ancak Schopenhauer'de olduğu gibi geriye bir şey vermeden yalnız hayattan faydalanan kasıtlı açgözlülüğü gördüğü zamana saklar. Ancak burada iyiliğin göreceliği konusundaki gözlemlerinde tamamen tutarlıdır ki bunu Don Quijote'nin karakterine yaptığı analizde görebiliriz. Tamamen kendisi dışında hedeflerin peşinde koşan bu hevesli adam, hiçbir egoizmi olmadığı gibi, inançlarını değiştirmekten de bütünüyle acizdir; "gerçek, güzel, iyi olduğunu düşündüğü şeylere göre yaşayan, yalnız kendilerinin gördüğü bir hedefe gözünü kestirmiş" insanlardan biridir. Bu yüzden Turgenyev'in asıl kriteri yürektir. "Asıl mesele," der Turgenyev, "inancın samimiyeti ve gücüdür (...) sonuç ise kadere bağlıdır. Bize hayaletlerle mi, gerçek düşmanlarla mı dövüştüğümüzü yalnız onlar gösterebilir (...) Bizim derdimiz silah kuşanmak ve savaşmak olmalıdır."

En yüce iyiliğin soyut bir kavram olarak var olabileceği, ancak yorumunun kişisel olduğu, Turgenyev'in öykülerinde geniş yer bulur. Bir hedef kendi başına takdire değer olsa da, cehalet ya da önyargı takip eden kişiyi çıkmaza sürükleyebilir; peşinden koşmaksa insanı olumsuzluklara ve rahatsızlıklara götürebilir ki bu da kötülükle özdeşleşmelerini sağlayabilir. Psikolojik içgörünün eşlik etmediği yüce ahlâkın kimseye faydası yoktur ki bu ahlâkın kendisi bile şüpheli olabilir, kendini haklı çıkarmak isteyen, yobazca bir amaç güdebilir. Sofi'nin ailesini terk ederek bedbahtça Tanrı peşine düşmesinin haklı olup olmadığını kim söyleyebilir? "Sofi'nin yaptığını anlamadım," der Turgenyev, "ancak onu suçlamadım da; tıpkı *kendilerinin* doğru olduğuna inandıkları, kaderleri olarak gördükleri şey uğruna her şeyi feda eden genç kadınları suçlamadığım gibi."

Dinî ya da toplumsal, iyiliğin en yüce haline dair herhangi bir tanımın kişisel ve tarihî bir perspektife bağlı olduğu düşüncesi de Turgenyev'i içgüdüselliğin sınırlarına karşı duyarlı hale getirir. Taraftarları doğrudan bir felsefe olarak benimsemezler, Turgenyev de doğal ve kasıtlı egoizm arasında ayrım gözetir. İçgüdüleri kuvvetli olan karakterleri kör doğmuşlardır ve onların farkında olmadıkları bu talihli hastalıkları onları hem öz-bilincin getirdiği üzüntülerden korur hem de kısa vadeli küçük erdemlerden da-

ha az zararlı olarak kendini gösterir. Turgenyev'de duygusal dönüşümlerle şairane bir adalete başvurma olmadığından, kendini tanıma ya da dışarıdan telkin yoluyla bilinçli dönüşümler yoluyla ahlâki ilkelere başvurmak da yoktur. Hiçbir eserinde Turgenyev kazara bir olayı kovalamamızı isteyip, onu hoşumuza giden bir sona eriştirmez. Erken dönemine ait olan, N. Brodsky'nin otobiyografik bir eskiz olduğunu gösterdiği Kolosov[30] çalışmasını bir fikre dönüştürürken yarıda bırakmış olması da, Turgenyev'in eserlerinde herhangi bir felsefeyi resmetmediğini gösterir; hatta kendisi de hayatı olduğu gibi göstermek isteyen sanatçılarda bu yaklaşımı eleştirmiştir. Uydurma durumlara ve karakterlere yönelik eleştirisini teorik yaşam biçimlerinden ve azimliliği resmetmekten uzak duruşu destekler. "Yakov Pasinkov" ve "Faust" öykülerinde ifade ettiği vazife bilinci işler halde değildir ve ideallerinin ve içgüdülerinin peşinden gidenlerin iç içe geçen mizaçlarına olan hayranlığının yanında, bu düşüncelerin fazla ya da uzun süre peşinden gitmez. Bunları dışarıdan, bir başka karakterin gözünden anlatır; asla anlatıcılar kendileri değildir. Böylelikle onlar hakkında derinlemesine bir bilgi sahibi olduğunu iddia edemez, onların düşüncelerini ve hislerini gizleyebilir, yalnızca inançlarını ve onu da kısa bir süreliğine bize gösterebilir; onların bütünlüğünün bir başka seviyeye evrileceğinden ya da beklemediği bir çatışmanın etkisinde kalabileceğinden korkuyor gibidir.

Turgenyev'in hayatı resmedişinden çıkarılacak bir sonuç varsa, o da kendisine rağmen olumlu bir yazar olduğudur. İnsanlığa ve doğaya dair düşüncelerini yazdığı parçalarda karşımıza çıkan nihilizm, derin düşüncelerden ziyade o anki ruh halinin bir sonucudur ve konularını ele alışında bu tutumu bir kenara bırakır; aykırı şahsiyetlere dair incelemelerinin onda uyandırdığı istemsiz saygı da, ahlâki ve felsefi konuları psikolojinin ardında görmesiyle açığa çıkar. Bununla, sürekli bir rahatsızlık kaynağı olduğu için yok etmek istediği "dehşet ego"nun öneminin altını çizmiş olur; zira doğanın sabit kanunları tarafından alt edilse bile, sonsuz çeşitliliğini ve gizemini kaybetmez.

Bütünlüklü bir düşüncenin hemen gerisinde duran akışkan bir sunum Turgenyev'in eserlerine bir zamansızlık ve evrensellik kattığı gibi, somut hatlarının ötesinde bir anlam da kazandırır. İstomin'in komedileri hakkında dile getirdiği gibi, Turgenyev'in felsefi planının karakterlerinin "asıl,

30 N.L. Brodsky, "Premuhinskiy roman v jijni i tvorçestve Turgeneva", *Dokumentiy po istoriy literaturiy i obşçestva*, no. 2, Moskova, 1923, s. 119.

güzel gerçekliğin yerini alan sahte duygular, düşünceler ve ruh halleriyle dolu bir dünyada sürekli hareket halinde"[31] olması olduğunu söylemek, onu herhangi bir düşünürün müridi haline getirmek kadar tehlikelidir. Turgenyev'in bakış açısı çok daha geniştir; konusunu zekâsına tâbi kılarak kendisini insani sınırların ötesine götürmez ve akla hitap etmesinin tek kriter olduğu yapıcı bir açıklamaya dönüştürmez. Yalnız kendisine ait gibi görünen, toplumu yöneten kanunlara gösterdiği insanlık dışı muameleyle analitik okuru da dehşete düşüren zarifliği ve düşünceliliği de anlık duygulara yanıt vermesine izin veren, bilinçli cehalete olan hoşgörüsünden ileri gelmektedir. Cahilliğinin bilincinde olması ve bunun, kişisel unsuru tanımakta ona sunduğu boşluk, tam da 1881 tarihli "Dua" isimli eskizinde teselliye varmasını sağlayan şeydir. Turgenyev için her dua, iki kere ikinin dört etmemesi için kişisel bir Tanrı'dan bir mucize istemektir. "Evrensel bir ruha, yüce bir varlığa, Kantçı, Hegelci, rafine ve yüzü olmayan bir Tanrı'ya dua etmek mümkün ve akıl alır değildir." Eğer akıl ve "gerçek" sözcüğü inancı çürüten şeyse, elimizde her zaman Hamlet'in Horatio'ya söylediği o cevabı olmayan soru olacaktır: "Gerçek nedir?"

Hayatın sonsuz bir sır olduğuna, bildiğimiz haliyle gerçekliğin bir diğer gelenekten ibaret olduğuna dair Turgenyev'in yarı şakayla yaptığı itiraf, eserlerindeki tüm yıkıcı unsurların altında görülebilir. Turgenyev'in karakterlerinin de gerçek olmadıkları söylenebilir, yalnız gerçeklik ve dolayısıyla hayatın tam olarak temsil edilemediği söz konusu olduğunda. Belki de bu natamamlıkta Turgenyev'in çekiciliğinin bir numaralı nedeni görülebilir; temkinsizce verilen hükümlerin tehlikesini sessizce bize gösterse de, anlattığı davranışları açıklamaktan uzak durur ve tahmin yetilerimizi sürekli zorlayarak önümüze çelişkili bakış açılarını serer. İnsan tepkisine dair bize sunduğu tüm ipuçları, anlatılan sabit, somut vakayı oluşturacak canlı bedenden ayrı değilse de sürekli hareket halindedir, ânın ötesine uzanır ve okurun tüm melekelerini yorum peşine sürükler.

Çeviren EMRAH SERDAN

31 K.K. İstomin, *a.g.e.*, s. 170.



Huzurlu Sessizlik, Turgenyev'in düzyazıda romantizmden realizme geçmekle öykücülükte eşik atladığı dönemin seçkin ürünlerinden oluşan bir derleme.

1870'lerde Turgenyev.

1850'lerin başında ünlü eleştirmen Belinski'nin edebiyatta sosyolojik gerçekçilik savunusundan etkilenen Turgenyev, Rus hayatından gerçekçi portreler içeren realist öykülerini yazmaya koyulur. Ansızın sevdalanmanın güzelliği, aşk ümitlerinin suya düşmesi, hayaller ile gerçekler arasındaki uçurum, mazurka ve düello, çözülen aile bağları, Rus taşrasının sebep olduğu nostalji duygusu gibi dönemin popüler temalarını ele aldığı öykülerinde unutulmaz karakterler yaratan Turgenyev 1850'ler ve 1860'ların "yeni Rus insanı"nı dünya edebiyatının hafızasına nakşeder. Modern öykücülüğün ustasından sayısız kuşağı derinden etkilemiş öyküler...

"Turgenyev'in öykülerindeki müzikal akışa 19. yüzyıl Rus edebiyatında pek az yazarda rastlanır."
VLADIMIR NABOKOV

THG
0397190
PAF

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2709-8
9 789750 527098
KDV'DEN MUAFTIR